ISSN 2519-2558

НАУКОВІ ЗАПИСКИ НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ «ОСТРОЗЬКА АКАДЕМІЯ»

Серія «Філологія»

Науковий журнал
(щоквартальник)

Випуск 6(74)

Острог
Видавництво Національного університету «Острозька академія»
2019

УДК: 81. 161. 2+
81. 111
ББК: 81. 2 Укр. +
81. 2 Англ.
Н 34

Науковий журнал затверджено наказом Міністерством юстиції України
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 23153-12993Р від 23.02.2018 року

Журнал належить до списку фахових видань ВАК України.
Наказ Міністерства освіти і науки України від 22.12.2016 № 1604.

Проіндексовано наукометричною базою Index Copernicus ICV 2017: 75.77. та Google Scholar

Рекомендовано до друку вченою радою
Національного університету «Острозька академія»
(протокол № 11 від 27 червня 2019 року)

Редакційна колегія / Editorial Board
Цолін Д. В., доктор філологічних наук, професор – голова редколегії;
Поліщук Я. О. доктор філологічних наук, професор;
Максимчук В. В., кандидат філологічних наук, доцент;
Архангельська А. М., доктор філологічних наук, професор;
Деменчук О. В., доктор філологічних наук, професор;
Струганець Ю. Б., кандидат філологічних наук, викладач;
Супрун В. М., кандидат філологічних наук, доцент;
Худолій А. О., кандидат філологічних наук, доктор політичних наук, професор;
Янковська Ж. О., доктор філологічних наук, доцент;
Ірина Бетко (Irena Betko), доктор філологічних наук, професор Польща;
Альберт Новацкі (Albert Nowacki), доктор філологічних наук, доцент Польща.

Н 34 Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Серія «Філологія»: науковий журнал. Острог: Вид-во НаУОА, червень 2019. Вип. 6(74). 234 с.

ISSN 2519-2558

У збірнику містяться статті, присвячені проблемам сучасного мовознавства та порівняльного літературознавства, а також методиці навчання іноземних мов. Збірник рекомендовано науковцям, викладачам, студентам-філологам і всім, хто цікавиться філологічною наукою.

УДК: 81. 161. 2+
81. 111
ББК: 81. 2 Укр. +
81. 2 Англ.

Адреса редколегії:
35800, Україна, Рівненська обл., м. Острог, вул. Семінарська, 2,
Національний університет «Острозька академія»,
факультет романо-германських мов

© Видавництво Національного університету
«Острозька академія», 2019
© Автори, 2019

ISSN 2519-2558

РОЗДІЛ 1.

ЛІНГВОДИДАКТИКА ТА СОЦІОЛІНГВІСТИКА

Отримано: 13 березня 2019 р.

Прорецензовано: 2 травня 2019 р.

Прийнято до друку: 20 травня 2019 р.

e-mail: Nadiia9572@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-6(74)-3-7

Бреславець Н. О. Мовна картина світу як національно-лінгвістична концептуаьна система. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6(74), червень. С. 3–7.

УДК 81'272:[316.347:39]

Бреславець Надія Олександрівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

МОВНА КАРТИНА СВІТУ ЯК НАЦІОНАЛЬНО-ЛІНГВІСТИЧНА КОНЦЕПТУАЬНА СИСТЕМА

Картина світу відображає результати знань людини про світ, представляючи їх системою образів і власною позицією реально існуючого суб'єкта, його ставленням до навколишнього світу, здатність змінити його через діяльність.

Мовна картина світу – це результат фізичного і культурного досвіду, зображеного в мовній формі. Накопичення досвіду і знань про об'єктивний світ і місце людини в ньому, виражені в мовній формі, сприяють створенню «мовної картини світу», яка відповідає кожному даному етнокультурного співтовариства. У конструюванні мовної картини світу неодмінно включається національна мова, національно-культурний, суспільно-історичний досвід тієї чи іншої національної спільноти людей.

Ключові слова: *мовна картина світу, концепт, концептуальна система, стереотипи, етнос, культура, емоції, менталітет, мовна особистість.*

Nadiia Breslavets,
Candidate of Pedagogy, Associate Professor, National Pedagogical Drahomanov University

LANGUAGE PICTURE OF THE WORLD AS A NATIONAL AND LINGUISTIC CONCEPTUAL SYSTEM

The picture of the world reflects the results of man's knowledge of the world, representing them as a system of images; own position of a real-life subject, his attitude to the world around him, the ability to change it through activity.

The language picture of the world is the result of a physical and cultural experience which is reflected in the linguistic form. The accumulation of the experience and knowledge about the objective world and the man's place in it, which is expressed in the language form, contribute to the creation of a "language picture of the world". It corresponds to each given ethno cultural community. Both the national language, the national, cultural, socio-historical experiences of one or another national community of people are certainly included in the construction of the language picture of the world.

It is necessary to use instrurnents that define the worldview, understanding of the world, perception of the reality such as frames, concepts, gestalts, etc. for the formation of the language picture of the learner's world. They are instruments of operating in Cognitive Linguistics and help to modeling the picture of the world and language consciousness.

Science is a dynamic, creative, ever-changing system with extremely mobile boundaries. The development of science involves the expansion of boundaries, the inclusion of such problems that it had not previously engaged in it. It shifts scientific horizons, freeing up space for solving a particular problem, developing new theories or research methods. The emergence of new directions in the study of the language has led to the emergence of a large number of «new Linguistics": Ethnolinguistics, Psycholinguistics, Sociolinguistics, etc. Ethnolinguistics is characterized as a direction that focuses on the study of the links of the language with culture, folk customs, the social structure of a society or a nation as a whole.

Key words: *language picture of the world, concept, conceptual system, stereotypes, ethnos, culture, emotions, mentality, language personality.*

Картина світу – цілісний глобальний образ, який є результатом усієї духовної активності людини та враховує систему культурних цінностей. Концептуальна картина світу зумовлена географічним положенням, кліматом, умовами життя конкретного етносу, його історією, взаєминами із сусідніми етносами тощо; «мовна картина світу окремого етносу створюється завдяки мові, яка фіксує, віддзеркалює і зберігає інформацію, яка акумулюється в скарбницях історії, пізнається людино протягом тисячоліть, допомагає пізнати свою країну, її культуру, людей, історію, спосіб життя та ін.» [11, с. 422].

Наївна картина світу відображає об'єктивну дійсність у вигляді сукупності предметних образно-наочних еталонних уявлень про предмети, явища; складається як відповідь на практичні потреби людини при взаємодії з навколишнім середовищем і в міжлюдському спілкуванні в оптимальному і максимально зручному для себе режимі, виявляючи прагматичний егоцентризм, приймаючи все в себе і поширюючи себе на навколишній світ [9, с. 68].

Висвітлення проблем дослідження концептуальної і мовної картини світу присвячені роботи філософів Г. А. Брутяна, Р. І. Павеленіса, лінгвістів Ю. Н. Караулова, Г. В. Колшанского, В. І. Постоваловой, Б. А. Серебренникова, В. Н. Телія. Питаннями специфічних особливостей мовної картини світу займався ще В. Гумбольт, в даний час – німецький учений І. Гердер. Сучасні вчені-лінгвісти Н. Д. Арутюнова, Ю. Д. Апресян, А. Вежбіцкая, Ю. С. Степанов, В. Н. Телія, В.Г. Гак розробляють проблему мови і картини світу.

Донауковий характер мовної картини світу Ю. Д. Апресян називав наївною картиною, яка «представляє відображені в природній мові способи сприйняття і концептуалізації світу, коли основні концепти мови складаються в єдину систему поглядів, свого роду колективну філософію, яка нав'язується в якості обов'язкової всім носіям мови» [1, с. 39].

В результаті взаємодії людей з різним мовним надбанням в періоди спільної діяльності відбувається створення мовних картин світу з типологічно загальними і індивідуальними національно-специфічними особливостями.

У світі існує значна кількість мов, кожна з яких утворює певне концептуальне поле як сукупність взаємопов'язаних понять [2, с. 334]. Кожна понятійна область потребує специфічного мовного сприйняття світу, завдяки якому здійснюється формування знань людини про світ.

Світобачення і світорозуміння будь-якого лінгвокультурного колективу обумовлені картиною світу, що сформувалася під впливом свого особливого способу сприйняття світу.

Розумові процеси людини тісно взаємопов'язані з використанням мови, завдяки чому відбуваються акти комунікації. За допомогою мови здійснюється прийом, повідомлення та передача інформації, формуються мовні фрейми і концепти, відбувається систематизація знань в пам'яті, внутрішня організація того, що підлягає повідомленню.

У житті мовна картина світу передує концептуальній, так як людина осягає світ, його закони, саму себе завдяки мові. Мовна картина світу накопичує і фіксує унікальний суспільно-історичний досвід певної спільності людей, створює «специфічне «забарвлення» цього світу, обумовлену національною значимістю предметів, явищ, процесів, виборчим ставленням до них, яке породжується специфікою діяльності, способом життя і національної культури даного народу» [10, с. 66].

Мова – знаряддя пізнання не тільки предмета, а й ширше – світу, виконує творчу роль, формує картину світу носія мови, є основним засобом фіксації, зберігання, переробки і передачі знання. У мові закріплюються результати пізнавальної, безперервної творчої діяльності людини. Завдяки потужним комунікативним можливостям здійснюється нескінченне виробництво і розуміння смислів мовної діяльності.

Мова – найголовніша діяльність людського духу, що пронизує собою всі сфери людського буття і пізнання (В. Гумбольдт), сприяє формуванню картини світу для того, хто говорить цією мовою, дозволяє отримати уявлення про людську свідомість і розум.

Компоненти когніції – знання, пізнання в їх мовному знанні, свідомість, розум, мислення, уявлення, творчість, розробка планів, роздуми, логічний висновок, рішення проблем, співвіднесення, фантазування, мрії, а також процеси, пов'язані з вищої нервової діяльністю – сприйняття, уявні образи, враження, увагу і впізнавання [6, с. 20], постійно взаємодіючи між собою, сприяють процесу надбання і накопичення знань, що і є сам пізнавальний процес.

Мова є поліфункціональна і розглядається як засіб спілкування, засіб вираження думки. Однією з головних функцій мови є інформативна властивість (властивість спілкування), коли за допомогою комунікаційного акту передається певна інформація і інші більш-менш прийняті функції – емотивна (емоційна), фатична, пізнавальна, коннатівна (позначення відмінних властивостей предмета), поетична, металінгвістична (що дає можливість переведення однієї системи лінгвістичних знаків в іншу), акумуляційна або накопичувальна (яка фіксує людський досвід).

Для формування мовної картини світу студента необхідне застосування інструментарію, що визначає світогляд, розуміння світу, сприйняття дійсності.

Мова сприяє прийому і передачі інформації, повідомлень; обробляє, формує знання, моделює специфічні мовні фрейми – моделі для вимірювання та опису безлічі знань (ментальних репрезентацій), що зберігаються в пам'яті людей, характерних для кожного даного етнокультурного колективу мовної картини світу. Оперативні одиниці пам'яті – концепти (сукупність всіх смислів, схоплених словом), гештальти – (цілісні допонятійні образи фрагментів світу) і ін., будучи інструментом оперування в когнітивної лінгвістики сприяють моделюванню картини світу, мовної свідомості.

Цілісна мовна картина світу відображається в свідомості людини, формується, видозмінюється, набуваючи в процесі онтогенезу наступні ознаки: наявність імен концептів, нерівномірна концептуалізація різних фрагментів дійсності в залежності від їх важливості для життя відповідного етносу, специфічна комбінаторика асоціативних ознак цих концептів, специфічна кваліфікація певних предметних областей, специфічна орієнтація цих областей на ту чи іншу сферу спілкування [5, с. 109].

Концепти з'являються в далекій давнині, проходять через історичні періоди і завдяки спостереженням, дослідженням мислителів, істориків, письменників, рядових носіїв мови доходять до сучасності, видозмінюючись на різних етапах, модифікуються, конструюються, безперервно уточнюються людиною, формуючи свідомість і уявлення про світ.

Концепт – ментальне національно-специфічне утворення, найбільш складне і важливе з усіх понять, що представляє всю сукупність знань про даний об'єкт, що виражає їх за допомогою мовних засобів (лексичних, фразеологічних, пареміологних), синонімом якого є *«сенс»* – зміст поняття, зміст слова. Поняття мають більш просту структуру, представляють сукупність пізнаних істотних ознак об'єкта; синонімом «поняття» є термін «значення», тобто відображення предмета дійсності словом, яке застосовується до предмету або предметів.

У результаті предметно-пізнавальної діяльності відбувається надходження інформації до людини, формуються певні уявлення про світ на базі трьох рівнів психічного відображення: чуттєвого сприйняття, формування уявлень, мовномислительних процесів, що становлять суть системи концептів.

У наукових дослідженнях лінгвістів (В. З. Демьянков, А. А. Залевская, З. Д. Попова, І. А. Стернин і ін.) поняття «концепт» інтерпретується як ментальна підстава базисних знань про світ, відкладених у свідомості людини, які відтворювані мовними засобами. Інша точка зору (Д. С. Лихачев, Н. Д. Арутюнова, Ю. С. Степанов, С. Г. Проскурін, Р. М. Фрумкіна) визначає поняття «концепт» як ментальну сутність національної культури, концептосферу того чи іншого народу.

Концепт – феномен неоднорідний, багатошаровий; культурний концепт включає предметно-образний, понятійний і ціннісний компоненти. Предметна складова концепту залежить від життєвого досвіду людини, зафіксованого в його пам'яті, створюючи концептосферу світорозуміння носія мови.

Образна складова об'єднує характеристики предметів, які сприймаються органами чуття (зір, слух, нюх, смак) як часткові ознаки, що зберігаються в пам'яті людей.

Понятійний компонент концепту позначає мовний опис, дефініції, порівняльні характеристики даного концепту по відношенню до інших концептів, які знаходяться у взаємодії і взаємозв'язку.

Ціннісний компонент концепту полягає у феномені збереження даного утворення, зафіксованого в свідомості людини і використанні його в якості концептуально-культурологічного досвіду [5, с. 129].

Структура концепту включає ядро – це його базовий шар і нашаровуються на нього сукупність когнітивних шарів. Базовий шар концепту містить певний наочно-чуттєвий образ, що визначає концепт як розумову одиницю. В результаті пізнання зовнішнього світу, когнітивні шари, взаємодіючи з іншими концептами, за принципом утворюють їх концептуальні ознак, доповнюють базовий шар, сприяють розвитку концепту.

І. А. Стернин, розробляючи схему структури концепту, вказує, що «крім ядра, концепт має об'ємну інтерпретаційну частину – сукупність слабо структурованих предикацій, що відображають інтерпретацію окремих концептуальних ознак і їх поєднань» [12, с. 61], які об'єднані смисловими, асоціативними зв'язками, які насправді не спостерігаються, і які можуть бути зумовлені культурним контекстом [12, с. 59].

Пережиті чи побачені явища та події в історичному, освітньому та побутовому ракурсах, сприймаються, інтерпретуються, зберігаються в свідомості людини як концепти і, володіючи здатністю до мінливості, потрапляють під вплив інших концептів, видозмінюються, розвиваються, модифікуються, взаємодіють між собою, змінюючись кількісно, змінюючи обсяг, зміст, створюючи врешті концептуальну систему, яка є основою світосприйняття особистості, картиною світу. Можна виділити невербальний (домовний) і вербальний (мовний) етапи формування концептуальних систем у свідомості людини.

Взаємодія концептів між собою, побудова концептуальної системи відбувається на основі логічних принципів переходу одного концепту до іншого. Побудови нових концептів на підставі колишніх, утворюються в концептуальну систему абстрактних понять, які перейшли до усвідомлення за допомогою мови [10, с. 61].

З накопиченням досвіду у людини формується світорозуміння, певне ставлення до світу; в свідомості людини відображається цілісна картина світу, що фіксується мовою, причому цей процес не є простим «дзеркальним відображенням світу» (Б. А. Серебренніков), він безпосередньо пов'язаний з розумінням образу світу, його баченням, конструюванням, постійними змінами. Роль мови важко переоцінити: мова – знаряддя спілкування, комунікації, за допомогою нього відбувається передача повідомлень, найскладніших ідей і понять. Здатність узагальнення дає можливість закріпити ці слова і ідеї в певних зовнішніх формах слів, словосполучень і пропозицій, загальнозрозумілих і загальноприйнятих і вільно оперувати ними, внутрішньо організовувати все те, що підлягає повідомленню [7, с. 6].

Вільгельм фон Гумбольдт (Wilhelm von Humboldt) писав, що «різні мови є для нації органами їх оригінального мислення і сприйняття»; був одним з перших, хто обгрунтував взаємозв'язок мови і картини світу. Американські Лінгвісти Е. Сепір (Sapir E.) і Б. Уорф (Whorf B.) в своїх дослідженнях довели, що мова сприяє і визначає наше ставлення до реальної дійсності, причому носії різних мов мають різні картини світу. Питання вивчення проблем мовної картини світу висвітлювалися в роботах Г. А. Брутяна, С. А. Васільева, Г. В. Колшанський, Н.І. Сукаленко, М. Блека, Д. Хаймса і ін. в світлі розвитку когнітивної лінгвістики і досліджень останніх років.

Закріплене в мові знання про світ формує певну модель, яка в філософсько-лінгвістичної літературі називається картиною світу, що лежить в основі індивідуальної і суспільної свідомості, несучи в собі риси загальнолюдського, національного і особистісного. Картина світу являє собою не просто набір картин або фотографій – це є і власна позиція реально існуючого суб'єкта, його ставлення до навколишнього світу, здатність його змінити через діяльність. У конструюванні мовної картини світу неодмінно включається національна мова, національно-культурний, суспільно-історичний досвід тієї чи іншої національної спільноти людей, які створюють «специфічне забарвлення цього світу, обумовлену національною значимістю предметів, явищ, процесів, виборчим ставленням до них, яке породжується специфікою діяльності, способу життя і національної культури даного народу» [9, с. 66].

У результаті взаємодії, спілкування, придбання фонових знань формуються етнокультурні, національні стереотипи за допомогою яких одна національна група сприймає і оцінює іншу. Загальні висновки національних особливостей типу «німецький педантизм і скрупульозність», «англійська манірність», «чисто шотландська впертість», «африканський темперамент», «повільність естонців» є стійкими, стереотипними, не завжди істинними, відповідними особливостям тієї або іншої національної групи. «Національна психологія в структурному відношенні поділяється на національний характер, темперамент, національні почуття, настрої, забобони» [3, с. 42].

Фонові знання, як елемент масової культури, є результатом історичного розвитку даної етнічної або національної спільноти, що є відомим всім членам національної спільності і являють собою знання культурної спадщини, які є нестабільними, динамічно змінюються. Так, сукупність фонових знань початку-кінця XX століття і початку XXI століття значно відрізняються один від одного, і те, що було всім відомо вчора, сьогодні вже не є актуальним.

Термін «стереотип» вперше використав у своїх роботах У. Ліпман в 1922 році, вважаючи їх «картинками світу», які складаються в голові людини як схема, детермінована культурою і, що є економією мовних засобів. Таким чином, стереотип можна вважати ментальним концептом, який взаємозумовлений наївною картиною світу.

Кожна країна і нація в очах іншого народу представляється як самобутня, індивідуальна, унікальна національно-етнічна культурна спільнота, яка володіє власними цінностями, традиціями, нормами і стандартами поведінки, незнання і порушення яких може привести до комунікативних невдач.

Є образ-стереотип нації в очах іншого народу (гетеростереотип, автостереотип: українці – гостинні, добрі, щедрі; французи – легковажні; німці – скупі). Дані характеристики дозволяють відокремити «своїх» від «чужих» і в міжособистісному спілкуванні; вивчаючи мову і культуру, знання стереотипів можуть мати характер негативного і позитивного «попередження». Мовні помилки легко пробачаються іноземцеві, культурні – практично ніколи.

Потрібно сказати, що не всі вирази, що носять стереотипний характер певного етносу, доступні розумінню носіями іншої культури; іноді вони не сприймаються, здаються дивними, вимагають пояснення, інтерпретацій. Це говорить про присутність в тексті національно-специфічних елементів культури – «лакун» (Ю.А. Сорокін, І. Ю. Марковіна). Неправильна оцінка стереотипів може привести до негативного впливу на міжкультурне спілкування, так як природні психологічні реакції людини (Елізарьева Є.Г.) можуть бути непередбачуваними.

Потрібно відзначити, що кожна національна культура відрізняється від іншої національно-психологічними особливостями, нормами своїх цінностей. Тому, для успішної міжнародної комунікації потрібно вивчення культурних, етнічних цінностей, емоційних проявів мовних партнерів, знань про чужу культуру емоцій, що підвищить ефективність їх спілкування [13, с. 38–56].

У процесі формування етнічної свідомості вироблялися стереотипи культури – поведінки, визначення мети, сприйняття, розуміння, спілкування, які детерміновані ідентифікацією людини з певним етносом, приналежністю до нього. Так світ стереотипів являє нам висловлювання на кшталт: «Дасть Бог день, дасть Бог і їжу», «На немає і суду немає», «Не покуштувавши гіркого, не впізнаєш солодкого», «Ситий голодного не розуміє», «З хати сміття не виносити» і використовується сучасними носіями мови в стандартних ситуаціях спілкування. Стереотипизация об'єктів, явищ в житті людей пов'язана з частими, тривалими людськими контактами з даним об'єктом в порівнянні з іншими.

Менталітет є деякою глибинною структурою свідомості, включає закладене в підсвідомості – архетипи [15], міфи («колективне несвідоме» по К. Г. Юнгу), які не є результатом особистого досвіду, а успадковані людиною від предків, також як і перекази, легенди, казки, сказання, билини, літописи, сформовані в процесі життєдіяльності, що з'єднують духовні, вольові, інтелектуальні риси національного характеру, об'єднують спільності людей різних національних, соціальних, територіальних, лінгво-культурних, мовних особливостей [9, с. 49].

Ментальність – сукупність розумових процесів, що включають побудову особливої картини світу. Продуктом тривалого історичного досвіду є суспільство, яке акумулює в собі попередній колективний досвід, успадковані наступними поколіннями, визначальними їх власні взаємини.

Особистість формується в результаті взаємних відносин між членами конкретного етнокультурного співтовариства в процесі їх спільної діяльності; в особистості на передній план виходить соціальна природа людини, а сама людина є суб'єктом соціокультурного життя, учасником формування культурних традицій народу, етносу, конкретної людини в людині в рамках соціуму і культури.

Формування мовної особистості відбувається під впливом існуючої системи цінностей, культурними категоріями якої є – простір, час, право, багатство, праця, совість і т. д., що визначають параметри соціальної поведінки і сприйняття світу.

Першими вченими, які вивчають питання мовної особистості були Й. Вейсгербер, В. В. Виноградов, Г. І. Богін в наслідок Ю. Н. Караулов, В. І. Карасік, В. І. Шаховскій Ю. Е. Прохоров, Л. П. Клобукова, В. В. Красних, які обґрунтували саме поняття мовної особистості, шляхи її вивчення.

Так, Ю. Н. Караулов розробив 3-х рівневу модель мовної особистості в сфері «комунікативного простору особистості» – вербально-семантичного, когнітивного, прагматичного, які здійснюють кодування і декодування інформації, і які надходить до людини.

У кожному житті громади можуть зустрічатися мовні особистості з різними варіаціями рівнів і їх значимості. «Мовна особистість – це мовна особистість в парадигмі реального спілкування, в діяльності. Саме на рівні мовної особистості проявляються як національно-культурна специфіка мовної особистості, так і національно-культурна специфіка самого спілкування» [9, с. 119].

Наслідувана мова здійснює зв'язок між поколіннями, наступність у розвитку культури; в мові оформлюється концептуальний образ світу, в ньому відображена національна ментальність. Мова як дух народу відображає тимчасові і мовні особливості тієї чи іншої епохи, чим зберігає і здійснює трансляцію національно-специфічних культурних ознак між поколіннями.

Вивчення властивостей «національного характеру» (науковий напрям в дослідженні проблеми «Культура і особистість» (30-50-ті р.р.) знайшло в подальшому продовження в суміжних напрямках ряду наук, таких як порівняльна психологія, лінгвістика, лінгвокультурологія (В. В. Красних, Г. Е. Крейдлін, О. А. Леонтовіч, Т. В. Ларіна і ін.). При цьому поняття «національного характеру» розглядалося в історичному аспекті, недооцінювалась роль навчання нормам поведінки всередині своєї культури і за її межами, не враховувався національний компонент комунікацій, властивий даному національному характеру і національній культури.

Емоції – особливий клас суб'єктивних психологічних станів, що відображаються у формі безпосередніх переживань, відчуттів приємного або неприємного, ставлення до світу і людей, процес і результат його практичної діяльності.

В процесі міжнародних комунікацій відбувається зародження і реалізація емоційних контактів, створюється емоційна ситуація, яка при правильному використанні, цілеспрямованому моделюванні необхідних емоцій може полегшувати рішення проблем спілкування. В іншому випадку, там, де не сформована емоційна зона комунікативної компетенції, може бути ускладнено управління вербального спілкування мовних партнерів.

У своєму спілкуванні люди не можуть обійтися без емоцій. 70-80 роки XX століття поклали початок науковому дослідженню питань семіотики емоцій, їх концептуалізації та вербалізації. Наука емотіологія вивчає емотивність мови, когнітивний зв'язок з емоційним, мови емоцій відповідно до ситуації спілкування. Способи вираження емоцій різні, їх норми нестабільні навіть всередині однієї культури і залежать від історичної, соціальної, культурної приналежності, специфічної і абстрактної ситуації, створюючи емоційну картину світу уявлень тієї чи іншої лінгвокультури.

Єдність трьох систем – семіотики, комунікації та етики емоцій [14, с. 115] дозволяє мовцям адекватно взаємодіяти в міжособистісному, груповому та міжкультурному спілкуванні.

Всі свої знання Homo loquens отримує через мову, його культурна компетенція формується синхронно з мовної/комунікативної компетенції, найважливішим компонентом якої є емоційна складова (В. І. Шаховскій).

Особистість формується у взаємодії і взаємини між членами конкретного етнокультурного співтовариства в процесі їх спільної діяльності (Н.Ф. Аліференко).

Вивчення мовної особистості присвятили наукові роботи вчені лінгвісти Ю. М. Лотман, В. Н. Незорак, С. В. Воркачев. А. Г. Баранов, Ю. Н. Караулов, Ю. Е. Прохоров, Л. П. Клобукова, В. І. Карасік, В. І. Шаховскій і ін.

Мовна особистість являє науковий інтерес в плані мовної діяльності, яка має сукупність знань і уявлень в реальному комунікативному процесі як його конкретний учасник (В. В. Красних). Мовна особистість використовує мовне багатство і різноманітність мови попередніх поколінь, додаючи індивідуальні мовні особливості. Перетворення індивіда в мовну особистість – явище його соціалізації, участі в соціальних відносинах; активна мисленнєва діяльність, відповідно до норм етномовної культури, як базового національно-культурного прототипу, через внутрішнє ставлення до нього, з привнесенням індивідуального, – все це формує мовну особистість. Мовна особистість має багаторівневий, багатокомпонентний набір мовних особливостей, вона готова до реалізації мовних дій різного рівня складності.

При вивченні іноземної мови велике значення надається можливості застосування мови, адекватного іншомовного спілкування на міжкультурному рівні. Кожен мовний колектив представляється його суб'єктами, які мають певний запас слів, володіють специфікою лексики і манерою говоріння, що вказують на приналежність до певного соціуму, відображають рівень освіти, гендерні особливості, вікові діапазони.

Кожному етносу відповідають культурні концепти, які вербалізуются не тільки в мовних кодах, але і зберігаються в історичній, асоціативній пам'яті, які фундаментально різні в різних мовних групах. Відсутність загальної пам'яті і асоціацій у мовців значно знижує цінність інформації, а сама інформація буде обмеженою [13, с. 14], так як у різних етносів система понять, відображення світу різна і не може бути тільки національною і тотожною. Створення нових смислів в просторі мовного суспільства пов'язано з індивідуальною свідомістю мовних особистостей, винятковою динамічністю структури людського інтелекту [8, с. 241]. Смисловий збіг в системі мовного коду є вибух, який призводить до появи нових смислів і понять, які не завжди можна ідентифікувати в інших мовних системах.

Кожна мова має обов'язкову для всіх носіїв мови певну картину світу, яку в результаті специфічного людського сприйняття світу відображає в мовній формі, так як в процесі життєдіяльності людина пізнає об'єктивний світ, закони його існування і свого місця в цьому світі, набуває фізичний і культурний досвід, фіксує в слові результати пізнання.

Людина здатна розуміти світ і самого себе завдяки мові, в якій закріплюється суспільно історичний досвід – як загальнолюдський, так і національний. Мовна картина світу, в основному, збігається з логічним відображенням світу в свідомості людей.

Література:

1. Апресян Ю. Д. Избранные труды. Том II. Интегральное описание языка и системная лексикография. Москва, 1995. С. 39.
2. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. 2-е изд., стер. Москва: УРСС : Едиториал УРСС, 2004. 571 с.
3. Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. Язык и культура.Методическое руководств – 4-е изд., перераб. и доп. Москва: Русский язык, 1990. 246 с.
4. Звегинцев В. А. Язык и лингвистическая теория. Москва: Издательство Московского университета, 1973. 243 с.
5. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Москвв, 2004. С. 109.
6. Куровская Ю. Г. Когнитивно-лингвистический инструментарий анализа педагогического дискурса. *Педагогика*. № 3. 2015. С. 16–22.
7. Леонтьев А. А. Что такое язык. Москва: «Педагогика», 1976. 96 с.
8. Лотман Ю.М. Культура и взрыв. Москва, 1992. С. 14, 241.
9. Маслова В. А. Лингвокультурология [Текст]: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. 2-е изд. стереотип. Москва: Издательский центр «Академия», 2004. 208 с.
10. Маслова В. А. Введение в когнитивную лингвистику: учеб. пособие. 2-е узд., испр. Москва: Флинта: Наука, 2006. 296 с.
11. Методіка навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. та ін. / за загальн. ред. С. Ю. Ніколаєвої. Київ: Ленвіт, 2013. 590 с.
12. Стернин И. А. Методика исследования структуры концепта. *Методологические проблемы когнитивной лингвистики* / Под ред. И. А. Стернина. Воронеж, 2001. С. 59, 61.
13. Шаховский В. И., Жура В. В. Дейксис в сфере эмоциональной речевой деятельности. *Вопросы языкознания*. 2002. № 5. С. 38–56.
14. Шаховский В. И. Эмоции: Долингвистика, лингвистика, лингвокультурология. Москва: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2010. 128 с.
15. Юнг К. Г. Архетип и символ. Москва, 1991. С. 213.

Отримано: 25 лютого 2019 року

Прорецензовано: 9 березня 2019 року

Прийнято до друку: 20 травня 2019 року

e-mail: may.zhulinska@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-6(74)-8-10

Жулінська М. О. Сучасні тенденції створення англійських неологізмів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6(74), червень. С. 8–10.

УДК 811.111'373.43'373.611

Жулінська Майя Олександрівна,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов та перекладу факультету міжнародних відносин Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ СТВОРЕННЯ АНГЛІЙСЬКИХ НЕОЛОГІЗМІВ

Стаття присвячена аналізу сучасних тенденцій виникнення лексичних інновацій в англійській мові. Мета статті полягає у визначенні специфіки виникнення і функціонування популярних неологізмів англійської мови.

Об'єктом вивчення даного дослідження стали нові слова, що з'явилися в англійській мові за останній рік. Подано короткий огляд теоретичних підходів до проблеми вивчення неологізмів. Здійснено розподіл англійських неологізмів за тематичними групами, визначено сфери їх вживання. Подано приклади найцікавіших нових слів і виразів, досліджено здатність лексичних новоутворень відображати тенденції розвитку сучасного суспільства.

Ключові слова: *неологізм, тематична група, семантична мікрогрупа, сучасні технології, сфера діяльності.*

Maya Zhulinska,
Candidate of Philological Sciences (Ph. D.), Associate Professor at the Department of Foreign Languages and Translation, International Relations Faculty Lesia Ukrainka Eastern European National University

CURRENT TRENDS IN THE CREATION OF ENGLISH NEOLOGISMS

The article is devoted to the analysis of the current trends in the creation of new words in English.

The article presents the analysis of the latest new words in modern English language. The purpose of the article is to define the specificity of the emergence and functioning of popular English neologisms. The objects of the research are new words which have appeared in the language during the recent year. A brief review of theoretical approaches to the problem of studying neologisms has been given.

The distribution of neologisms according to thematic groups has been carried out. Ten following thematic groups have been distinguished: "Human being in the modern world", "Ecology", "Medicine", "Gastronomy", "Politics", "Technology", "Finance, trade", "Work", "Law", "Recreation, sport". Four semantic microgroups ("Character, habits, behavior, relationships", "human being in the world of modern technology", "appearance", "emotion, feeling, state") have been studied within the thematic group "Human being in the modern world". Examples of the most interesting new words and expressions have been given; the most widespread spheres of their functioning have been specified; the ability of lexical innovations to reflect modern tendencies that occur in society has been studied. The use of neologisms for reaching the communicative aims has been defined.

Key words: *neologism, thematic group, semantic microgroup, modern technologies, sphere of activity.*

Постановка наукової проблеми та її значення. Англійська мова є мовою глобального спілкування, тому процеси неологізації в ній повинні бути предметом постійного вивчення в інтересах розвитку не тільки лінгвістичної науки, а й перекладознавства, міжкультурної комунікації, в тому числі в науково-професійній сфері і в бізнесі. Мовна підготовка є частиною програми підготовки фахівців в будь-якій сфері діяльності. Розвиток комунікативної мовної компетенції, виховання білінгвальної особистості студента, здатного ефективно спілкуватися з представниками інших культур, також передбачає вміння орієнтуватися в неологічному просторі англійської мови. Все це обумовлює необхідність і практичну значимість дослідження нової лексики.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Більшість досліджень провідних вчених у галузі вивчення неологізмів ґрунтуються на класичному структурно-семантичному підході, який досліджує їх структуру і семантику, способи творення і особливості вживання, їх вплив на мову і зміни, що вони зумовлюють. Але особливого значення набувають і інші підходи до вивчення нової лексики: соціолінгвістичний, когнітивний, функціональний і прагматичний (В. І. Заботкіна, І. В. Андрусяк, Н. Д. Арутюнов, Р. Берчфильд, О. Л. Боярська, В. Г. Гак, О. Д. Мєшков, Ю. О. Жлуктенко, Ю. А. Зацний, Н. К. Ізулікін, С. М. Єнікеєва, К. В. Ковтун, Є. С. Кубрякова, Р. К. Махачашвілі, О. М. Позднякова, В. Н. Телія, Н. Г. Брагіна, В. М. Телія). Проте, природа цього складного феномена залишається сьогодні у багатьох аспектах відкритим питанням. Існують труднощі у визначенні впливу екстралінгвальних чинників на зміну якісного складу англійської сучасної мови.

Мета і завдання статті. Основна мета дослідження полягає у визначенні специфіки виникнення і функціонування популярних неологізмів англійської мови.

Завдання нашого дослідження полягає у класифікації і здійсненні лексичного аналізу обраних неологізмів за 2018 рік.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Матеріалом даного дослідження стали неологізми 2018 року, включені в сучасні словники англійської мови, англомовні періодичні видання та соціальні мережі, які охоплюють різні сфери людської діяльності. Серед них досить чітко виділяються десять тематичних груп: *"Людина у сучасному світі", "Екологія", "Медицина", "Гастрономія", "Політика", "Технології", "Фінанси, торгівля", "Робота", "Закон", "Відпочинок, спорт"*.

Розглянемо найцікавіші приклади лексичних інновацій, які з'явилися в англійській мові у 2018 році. Слід зазначити, що у даному дослідженні ми надаємо власне тлумачення нових слів, оскільки перекладу більшості неологізмів українською ще не було представлено в жодних джерелах.

Людина у сучасному світі. Ми виділяємо 4 семантичні мікрогрупи в межах цієї тематичної групи. Найбільшою за кількістю лексичних новоутворень виявилася мікрогрупа **"характер, звички, поведінка, взаємовідносини"**: ***snowflake*** –

надмірно чутлива людина; ***swag*** *– крутий, впевнений в собі;* ***bougie*** *– "мажор", людина, зацікавлена в багатстві і респектабельності;* ***smober*** *– особа, яка кидає курити;* ***monster parents*** *– надмірно авторитарні і турботливі батьки;* ***elationship*** *– онлайн-відносини;* ***generation mute*** *– молодь, яка надає перевагу письмовим формам спілкування;* ***frousin*** *– двоюрідний брат і друг одночасно;* ***bropropriation*** *(*синонім ***hepeating****) – ситуація, коли чоловік видає ідею жінки за свою власну;* ***LAT*** *(living apart together) – тип романтичних відносин, при якому пара не живе разом;* ***stashing*** *– практика не розповідати нікому про людину, з якою ви перебуваєте в стосунках;* ***speed mating*** *– спосіб швидкого знайомства протягом відвідування заходу.* Неологізм ***gender-fluid*** яскраво відображає явище, яке поширилося в останні кілька років, коли людина не може віднести себе ні до однієї зі статей, тобто страждає від *гендерної невизначеності* [1, 2, 3, 4, 5].

Мікрогрупа **"людина у світі сучасних технологій"** охоплює найменування, пов'язані з діяльністю людини в Інтернеті і соцмережах, оскільки з розвитком комп'ютерних технологій виникає потреба в нових номінаціях: ***bitheads*** *– інвестори, захоплені сучасною біткоїновою лихоманкою;* ***memer*** *– той, хто створює або використовує меми;* ***cyberloafing*** *– занурення в онлайн-діяльність замість виконання своїх обов'язків протягом робочого часу;* ***vaguebooking*** *– повідомлення у соцмережах, що спонукають людей висловлювати стурбованість* [1, 4, 5].

Цікавими виявилися лексичні інновації мікрогрупи **"зовнішній вигляд"**, які характеризують людину за її зовнішніми ознаками, фізичною природою, відношенням до моди: ***selfiegenic*** *– той, хто виглядає дуже привабливим на селфі;* ***hypebeast*** *– молода людина, захоплена дорогим дизайнерським одягом;* ***MAMIL*** *(middle-aged man in lycra) – чоловік середнього віку, який їздить на дорогому велосипеді і витрачає багато грошей на одяг, аксесуари і так далі* [1, 4].

Мікрогрупа **"емоції, почуття, стан"** виявилася нечисленною за кількістю нових слів: ***range anxiety*** *– занепокоєння водія електричного автомобіля, що машина заглухне, перш ніж досягне свого призначення;* ***hangry*** *– роздратований через почуття голоду;* ***maranoia*** *– занепокоєння марафонців перед змаганням* [1, 2].

Екологія. Ряд нових лексико-семантичних варіантів з'являються в мові в якості номінацій в області екології, часто їх виникнення спричинено стурбованістю у зв'язку з загостренням екологічної ситуації в світі: ***plastic footprint*** *– вимірювання кількості використаного пластику з точки зору шкоди навколишньому середовищу;* ***hothouse earth*** *– неможливість контролювати зміну клімату, що призведе до непридатності для проживання великих територій Землі;* ***hotumn*** *– осінь, коли температура тепліша за звичайну, що викликано зміною клімату;* ***reverse vending*** *– викладання порожніх пластикових пляшок в машину для переробки і отримання невеликої суми грошей за це* [1, 5].

Інше джерело появи нових слів цієї групи – природні катаклізми, кількість яких зростає: ***bombogenesis*** *– процес, при якому буря дуже швидко стає потужнішою через різке падіння атмосферного тиску;* ***supercell –*** *сильна гроза, протягом якої стовп обертового повітря всмоктується вгору;* ***laze*** *– туман лави: токсична хмара утворюється, коли гаряча лава впадає в холодну морську воду;* ***firenado*** *– вогняне торнадо: сильний вітер, створений вогнем, який перетворюється на перевернутий конус* [1, 5].

Медицина. Лексичні інновації даної групи виникають через необхідність нових найменувань захворювань, лікування і нових технологій у медичній сфері: ***nanokicking*** *– процес, який перетворює стовбурові клітини на кістку;* ***e-skin*** *– тонкий матеріал або одяг з датчиками, що контролюють рух і тілесні функції, такі як частота серцевих скорочень і дихання;* ***space fever*** *– медичний стан, при якому температура тіла астронавта вище, ніж зазвичай через невагомість;* ***space gene*** *– частина ДНК людини, яка зазнає значних змін, коли людина перебуває в космосі;* ***broken-heart syndrome*** *– тимчасовий медичний стан, який впливає на серце, спричинений стресовою ситуацією;* ***hippotherapy*** *– використання верхової їзди як терапевтичного або реабілітаційного лікування;* ***social jetlag*** *– почуття втоми, спричинене відсутністю регулярного режиму сну.* Як бачимо, практично всі ці лексичні новоутворення пов'язані з технічним прогресом [1, 5].

Гастрономія. Можна виділити декілька головних причин виникнення неологізмів даної групи. По-перше, це зростання інтересу сучасного суспільства до здорового харчування: ***root-to-stem*** *– тенденція в кулінарії, що передбачає використання якомога більшої кількості фруктів або овочів;* ***mocktail*** *– безалкогольний коктейль, виготовлений з соку, трав, і содової;* інтересу до кулінарії різних культур в умовах глобалізації: ***egg coffee*** *– в'єтнамський гарячий напій з кави, жовтків, цукру, згущеного молока;* ***iftar*** *– їжа мусульман під час заходу сонця, щоб перервати щоденний піст під час Рамадану;* ***gochujang*** *– пряна паста в корейській кухні, виготовлена з червоного перцю чилі, клейкого рису і ферментованої сої;* необхідність найменування нових інгредієнтів і страв: ***crossushi*** *– круасан з суші;* ***sunion*** *– цибуля, яка не подразнює очі під час нарізання;* інтерес до харчової промисловості і ресторанного бізнесу в умовах розвитку сучасних технологій: ***mise en place*** *– кулінарний процес, в якому інгредієнти підготовлені і організовані перед приготуванням;* ***third-wave coffee*** *– тенденція в роздрібній торгівлі кавою, направлена на якісний продукт, виготовлений з використанням нових методів;* ***menu hacking*** *– прохання про їжу або напої, яких немає в меню* [1, 2, 5].

Політика. Ціла низка лексичних інновацій цієї групи утворилась на основі суфікса (одночасно й акроніма) -OTUS (the short version of the phrase "of the United States"): ***POTUS*** *– президент Сполучених Штатів;* ***FLOTUS*** *– перша леді Сполучених Штатів;* ***SCOTUS*** *– Верховний суд Сполучених Штатів;* ***TOTUS*** *– телесуфлер Сполучених Штатів.* Є також нові слова, які виникли у зв'язку з різним ставленням до процесів глобалізації: ***deglobalization*** *– деглобалізація;* до президента Сполучених Штатів: ***Trumpaganda*** *– пропаганда або інформація, що стосується Дональда Трампа або його адміністрації;* до формування суспільної думки: ***post-truth – коли об'єктивні факти менш впливають на формування громадської думки, ніж емоції та особисті переконання*** [3, 4, 5].

Технології. Велика низка неологізмів даної сфери виникла у зв'язку з необхідністю найменування нових технічних засобів на тлі швидкого розвитку сучасних технологій: ***airplane mode*** *– режим роботи пристрою, коли він не може надсилати і отримувати повідомлення, мати доступ до Інтернету, але залишається доступним для інших функцій;* ***P2P (peer-to-peer) – мережі, в яких кожен комп'ютер може працювати як сервер, дозволяючи спільний доступ до файлів***; ***multicopter*** *– гелікоптер з декількома гвинтами;* ***robo-adviser*** *– комп'ютерна система з алгоритмами для надання фінансових консультацій;* ***haptics*** *– використання електронного або механічно генерованого руху, яке користувач відчуває через дотик* [1, 2, 3].

Фінанси, торгівля. Найбільша кількість нової лексики, що охоплює цю групу, стосується перш за все зацікавленості компаній у прибутку, що спонукає їх до створення все нових моделей і засобів маркетингу: ***zozosuit*** *– щільний*

одяг з датчиками, які вимірюють розміри користувача для придбання предметів одягу на замовлення; ***bundle buying*** *– комплексна покупка речей, які добре поєднуються;* ***pay-what-you-can*** *– спосіб продажу товарів, що дозволяє покупцеві оплатити тільки те, що вони можуть собі дозволити;* ***Amazon effect*** *– збільшення електронної комерції та, як наслідок, закриття багатьох фізичних магазинів, названих на честь інтернет-магазину Amazon.* Неологізми ***kakeibo*** *(японський підхід до управління грошима: використання журналу для планування та контролю витрат),* ***cart abandonment*** *(практика додавання елементів до онлайн-кошика без здійснення покупки),* ***stoozing*** *(запозичення грошей під нульовий відсоток, який пропонують банки за кредитною карткою)* відображають сучасну людину в її поводженні з грошовими операціями та бюджетом. А такі лексичні інновації як ***price gouging*** *(несправедливе підвищення цін на товари або послуги),* ***attention economy*** *(економічна система, де компанії конкурують, щоб привернути увагу потенційних споживачів),* ***surveillance capitalism*** *(економічна система, де компанія, як правило, веб-сайт, заробляє, продаючи особисті дані своїх користувачів іншим компаніям);* ***fintech*** *(компанії, які використовують новітні технології в банківській та фінансовій сферах)* демонструють діяльність компаній у сучасному техногенному світі [1, 2, 5].

Робота. В останні роки на ринках праці пропонуються нові, сучасні професії та види діяльності, назви яких вимагають докладного тлумачення. Наприклад, ***cat cuddler*** *– той, хто займається доглядом за кішками в центрі порятунку тварин або ветеринарній клініці;* ***scare actor*** *– людина, чия робота полягає в тому, щоб залякати людей на туристичних атракціонах, наприклад, одягаючись як монстр і вистрибуючи на них;* ***zoogler*** *– співробітник Google, який працює в офісі компанії в Цюріху.* Ситуацію на сучасному ринку праці можна продемонструвати наступними неологізмами: ***gig economy*** *–* ***ринок праці, що характеризується переважанням короткострокових контрактів або позаштатною роботою****;* ***brain belt*** *– територія країни, яка приваблює багатьох розумних людей до роботи в сучасних галузях;* ***tasker*** *– людина, яка знаходить роботу, використовуючи онлайн-ринок;* ***zebra*** *– нова компанія, яка прагне і поліпшити суспільство і отримати прибуток.* Цікавим у цій тематичній групі виявився неологізм ***sweatworking*** *– діяльність, що поєднує роботу в мережі з фізичними вправами, наприклад, відвідування тренажерного залу з діловими клієнтами*, що показує сучасні тенденції в робочих моментах [1, 3, 5].

Закон. Лексичні інновації даної групи відображають як тяжкі злочини, так і правопорушення, характерні для сьогодення. Цікаво, що порушення закону пов'язані зазвичай з Інтернет-технологіями: ***jackpotting*** *– злом системи банкомату;* ***transaction laundering*** *– використання платіжної системи компанії для обробки платежу за незаконні продукти та послуги;* ***cryptojacking*** *– незаконне використання комп'ютера для отримання нової криптовалюти.* Декілька неологізмів утворилися у зв'язку з актуальною проблемою порушень правил на дорозі: ***distracted walking*** *– перетин дороги під час перегляду мобільного телефону, що створює небезпеку для автомобілістів та інших пішоходів;* ***smombie*** *– пішохід, який відволікається на свій мобільний телефон;* ***zombie law*** *– закон, який забороняє людям перетинати дорогу і користуватися мобільним телефоном одночасно.* Як бачимо, вони також пов'язані з сучасними технологіями [1, 5].

Відпочинок. Спорт. Неологізми даної групи виникли у зв'язку з необхідністю найменування нових видів відпочинку і фізичної активності: ***maternymoon*** *– відпочинок протягом декретної відпустки;* ***daddymoon*** *– відпочинок майбутнього батька з друзями до народження дитини;* ***river bugging*** *– відпочинок у дуже маленькому надувному човні у формі крісла (річковий жук) вздовж річки;* ***wild cycling*** *– вивчення сільської місцевості на велосипеді, використовуючи лише невеликі доріжки та провулки;* ***slow adventure*** *– не вимогливий фізично відпочинок на свіжому повітрі;* ***bokwa*** *– вправи в класі з іншими людьми, які поєднують танцювальні рухи і степ-аеробіку.* Популярними стають також нові слова, пов'язані з напруженим темпом сучасного життя і потребою людини у відпочинку впродовж дня: ***napercise*** *– заняття фізичними вправами, які включають сон протягом короткого часу;* ***nap bar*** *– платне місце, де можна поспати вдень;* ***sleep pod*** *– невелике приміщення, де можна трохи поспати вдень* [1, 5].

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Досліджуваний матеріал показав, що найбільш продуктивною за кількістю неологізмів, які виникли протягом минулого року, виявилась сфера, що охоплює характеристику і діяльність людини у сучасному світі.

Переважна більшість лексичних інновацій має чіткий зв'язок з комп'ютерізацією і сучасними технологіями. Поява нових лексичних одиниць, таким чином, служить своєрідним відображенням різних, часом суперечливих трендів розвитку сучасного суспільства.

Перспективою подальшого дослідження має стати дослідження неологізмів у різних аспектах, найпоширеніших сфер їх утворення, особливостей закріплення і функціонування в мові.

Література:

1. About words. A blog from Cambridge dictionary. Category: new words. 2018. URL: https://dictionaryblog.cambridge.org/category/new-words/ (дата звернення: 21.01.2019).
2. Michele Debczak. 25 of the New Words Merriam-Webster Is Adding to the Dictionary in 2018. URL: http://mentalfloss.com/article/556420/25-new-words-merriam-webster-adding-dictionary-2018 (дата звернення: 22.01.2019).
3. 10 English words you need for 2018. Categories: Blog. Tags: Learn English, resources to learn English, Vocabulary. Oxford house. Language courses. URL: https://oxfordhousebcn.com/en/10-english-words-you-need-for-2018/ (дата звернення: 21.01.2019).
4. 16 Brand New Words added to the English Dictionary in the New Year (2018). Learnex. Free Online English Lessons. URL: http://www.learnex.in/slang-words-added-in-new-year-2018/ (дата звернення: 21.01.2019).
5. Oxford English Dictionary. URL: http://www.oed.com/ (дата звернення: 21.01.2019).

РОЗДІЛ 2.

КОГНІТИВНА ЛІНГВІСТИКА ТА ПРАГМАТИКА

Отримано: 25 лютого 2019 року

Прорецензовано: 9 березня 2019 року

Прийнято до друку: 20 травня 2019 року

e-mail: ivanbekhta@gmail.com

tamarabekhta@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-6(74)-11-14

Бехта І. А., Бехта Т. О. *Текст художній*: психолінгвістична рефлексія концепту. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6(74), червень. С. 11–14.

УДК 811.111'42:82-343(73)

Бехта Іван Антонович,
доктор філологічних наук, професор кафедри англійської філології
Львівського національного університету імені Івана Франка
Бехта Тамара Олександрівна,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов факультету міжнародних відносин
Львівського національного університету імені Івана Франка

ТЕКСТ ХУДОЖНІЙ: ПСИХОЛІНГВІСТИЧНА РЕФЛЕКСІЯ КОНЦЕПТУ

У статті йдеться про сприйняття феномену текст художній, витлумаченого як концепт, котрий локалізований у багатовимірному художньому текстопросторі, у проекції новітніх філологічних дисциплін. Запропоновані теоретичні міркування сприйняття феномену текст художній перебувають у взаємозв'язках між науковими сутностями: концепт, поняття, значення і смисл. Студії концепту текст художній представляють наукову зацікавленість, адже йдеться про художнє перестворення світу і способів його мовної репрезентації письменником. Тому концепт текст художній є авторським осмисленням і риштованням загальних ментальних сутностей у художньому текстопросторі, що виражені способами концептуалізації й вербалізації на основі письменницької системи оцінок й асоціацій.

Ключові слова: *текст художній, концепт, поняття, значення, смисл*

Ivan Bekhta,
Doctor of Philological Sciences, Professor at the Department of English Philology Ivan Franko Lviv National University
Tamara Bekhta,
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor at the Department of Foreign Languages,
Faculty of International Relations Ivan Franko Lviv National University

FICTIONAL TEXT: PSYCOLINGUISTIC REFLECTION OF CONCEPT

The article deals with the perception of the phenomenon of the fictional text, interpreted as a concept, localized in multidimensional fictional text space, in projection of the newest philological disciplines – cognitive and psychological naratology. Proposed theoretical considerations of the perception of the phenomenon of fictional text are in the relationship between scientific entities: the concept, notion, meaning and sense. Now the concept of the fictional text is a key concept of cognitive linguistics, but its content varies considerably in the studies of various scientific schools and individual scholars. The fact is that the concept of the fictional text category is intelligible, unobservable, and this gives a great deal of space for its interpretation. The category of the concept appears today in the studies of philosophers, logicians, psychologists, culturologists, and it carries the traces of all these extra-language interpretations. We define the concept as a discrete mental entity, which is the basic unit of the human code of the person, having an ordered internal structure, which results from the cognitive activity of the individual and carries a comprehensive, encyclopaedic information about an object or phenomenon, on the interpretation of this information by an individual or a public consciousness. Concepts are more appropriately interpreted primarily as units of thinking, not memory, since their main purpose is to provide a process of thinking. They act as custodians of information, but they are units of memory, yet to prove. Concept does not necessarily have a linguistic expression – there are many concepts that do not have a stable name, and their conceptual status is beyond doubt. Consequently, the concept in philology is a meaningful side of a verbal sign, which stands for the notion relating to the mental, spiritual or material sphere of human existence.

Key words: *fictional text, concept, notion, meaning, sense.*

Постановка проблеми й аналіз досліджень. Художній текст є обов'язковим складником розмаїтих типологій тексту, утім й досі перебуває поза межами однозначного тлумачення [36, с. 102–108; 52, с. 3–24; 53, с.1–17]. Нині це багатовимірне й семантично неоднорідне утворення, пов'язане із соціокультурним контекстом [29, с.10; 37, с.30–31; 31, с. 98–104; 35, с.21]. Складний художній світ насичений множиною смислів і для їхнього виявлення потрібно, аби мовна особистість читача інтегрувалася в метасистему тексту, що формується іншою мовною особистістю – письменником. Поява лінгвістики тексту наприкінці XX століття [28; 35], для якої текст став надскладним об'єктом, предметом і матеріалом наукового квесту, спричинила її сплетіння із суміжними неонауками – когнітивістикою [30; 44; 46; 54], психолінгвістикою [17; 27; 28; 34; 43; 44; 48; 49; 51], наратологією [38; 39; 40; 41; 43; 45], теорією комунікації [23; 35; 37], герменевтикою [32; 42; 50]. Відтоді,

текст незабарно став об'єктом розмаїтих гуманітарних студій, пов'язаних з вербальною, мультимодальною й дигітальною фіксацією знань.

Новітній погляд на вивчення концептів у художньому тексті пов'язаний із студіями семантики тексту, що зводяться до „скрупульозних пошуків засобів вираження концепту, який концентрує у собі результати авторського опанування дійсності і пропагує їх читачеві" [16, с.76]. З одного боку, концепт є відправним моментом у творенні тексту, глибинним змістом, згорнутою змістовою структурою тексту, що є втіленням намірів його творця. З іншого боку, – це утворення, яке є кінцевою метою при його сприйнятті [15, с. 55–57]. Утім наявні й прямо протилежні тенденції або до ототожнення концептів у тексті із смислом художнього твору, або до їхнього повного протиставлення [19, с. 33–38]. Якщо концепт вважати основною текстовою категорією, то все, що вводиться до тексту і функціонує у ньому, слугує одній меті – формуванню концепту [16, с.75]. Концепт тексту – конденсат втілення авторського задуму, що інтерпретується реципієнтом, адже створення і сприйняття концептів – двосторонній комунікативний та когнітивний процес [12, с.15].

Концепт є основою складної синтетичної конденсації та когнітивного опрацювання цілісної інформації, беручи до уваги інтенції для автора і розуміння для читача [23, с. 210]. Відтак концепт тексту – це розумове утворення, що виникає в свідомості, коли об'єкт реальної дійсності описується мовними засобами у формі тексту. Концепти тексту можуть розглядатися як художні (індивідуальні, образно-художні) та виявлятися передовсім у результатах естетичної мовленнєвої діяльності, тобто у художніх текстах, де фігурують як одиниці індивідуальної свідомості автора і складові його концептуальної системи [22, с. 48]. Художні концепти є інструментом, що дозволяє розглянути в єдності художній світ твору і національний світ культурно-етнічної спільноти. Саме художній концепт характеризує авторський вибір концептуальних пріоритетів і формує авторську картину світу в художньому творі [18, с. 21–32].

Метою когнітивних досліджень тексту є аналіз процесу об'єктивації у художньому тексті досвідного знання людини. Світосприйняття носія мови відбивається, перш за все, у тексті як різновиді семіотичної системи, головна гносеологічна функція якого бути засобом вираження знань про об'єктивну реальність [1]. Текст називають однією з „форм закріплення когнітивного та соціально-історичного досвіду соціуму" [10, с. 40]; він є „аргументом, за допомогою якого змінюється картина світу у свідомості людини" [25, с.17]. Відтак, знання міститься у текстах, оскільки будь-який з них призначений для фіксації й передачі інформації.

Вивчення кореляції розумових і мовних структур і їх ролі в пізнанні дійсності дозволяє постулювати наявність проміжної мови думки, яка опосередковує зв'язок мислення з природною мовою і яку можна розуміти як мову ментальних побудов. Одним із її структурних складників є загальний смисл – ментальне утворення з актуальними ознаками, внутрішньою формою – *концепт*. На думку лінгвістів, концепт володіє предметно-поняттєвим, образним, та оцінним змістом [13; 24]. Об'ємна понятійна онтологія загального смислу, розпредмечувана у мовленні суб'єкта мовлення – у тексті, є підгрунтям теоретичного міркування про семантичну багатовимірність одноіменної категорії. Проблему змістової, структурної, і функційної організації категорій семантики можна розв'язати на тлі аналізу емпіричного матеріалу – тексту. Словом, текстовий простір стає методологічною і емпіричною базою наукового пізнання семантично об'ємних концептів й одноіменних категорій.

Відтак концепт *ТЕКСТ ХУДОЖНІЙ* – це не хаотичне нагромадження художніх смислів, а цілісне поняття, що має логічну структуру. У математичній логіці терміном концепт позначали зміст поняття, а, отже, концепт був синонімічним терміну смисл, в той час як термін значення був синонімічний терміну обсягу поняття, тобто позначав предмет, денотат реальної дійсності, з яким корелювало це слово. Трактування концепту як "колективного несвідомого сучасного суспільства", існуючого "над індивідуальним вжитком" [24, с. 9], охоплює логічний, раціональний зміст мовного знака і алогічний, ірраціональний смисл денотата, що відображає емоційно-чуттєве сприйняття світу людиною. Зміст концепту охоплює зміст поняття, але не розкривається всебічно. Отож, суть термінологічного розмежування обговорюваних термінів зводиться до аналогії протиставлення в лінгвістиці термінів значення і смисл. Поняття співвідноситься зі значенням, а концепт є смислом мовного знаку. У лінгвістиці концепт розглядають у взаємозв'язку з проблемою мовної концептуалізації і категоризації дійсності (текстової зокрема).

У другій половині XX ст. намітилася тенденція протиставляти два підходи до категоризації: класичний, родоначальником якого був Аристотель, і прототиповий, пов'язаний з іменами Е. Рош та Л. Вітгенштейна [8, с. 110–111; 46, с. 27–48]. Відповідно до першого підходу, всі існуючі семантичні категорії дискретні (роздільні), з чіткими межами, що не дозволяють їм змішуватися і мігрувати з однієї категорії в іншу. За другого підходу, більшість семантичних категорій – прототипові, тобто не мають якихось стабільних інваріантних ознак, що дозволяють однозначно відносити мовні сутності до того чи іншого типу. Об'єкти дійсності корелюють з семантичними категоріями на основі сімейної подібності (family resemblance) зі своїм прототипом – первісного подання референта або поняття, що існує у колективній свідомості [47, с. 573–605]. Утім, можливо має рацію А. Вежбицька, яка стверджує, що таке протиставлення нічого не дає лінгвістиці: "необхідний синтез двох традицій, а не надання переваги одній на перевагу іншій" [7, с. 201].

Єдиним способом доступу до концепту *ТЕКСТ ХУДОЖНІЙ* є слово [6, с. 27; 11, с. 234–244]. Мовні знаки репрезентанти досліджуваного загального смислу (концепту) *ТЕКСТ ХУДОЖНІЙ* абстрактні імена, що представляють собою результат осмислення складного світу станів, відносин, властивостей. Вони створюють первинні (ідеальні) об'єкти, що відносяться до внутрішнього світу людини. Лінгвістичний опис одиниць, об'єктивують смисли-концепти, які закріплені в свідомості людини, можна здійснювати з погляду різних підходів: асоціативного, параметричного, признакового, прототипового, ситуативного. Застосування принципу семіологічного підходу [24, с. 43] обумовлено тим, що поняття знака при вивченні внутрішнього світу людини, його особистісного і психічного розвитку фундаментальне. При розгляді досліджуваного нами об'єкта – знаків-репрезентантів концепту ТЕКСТ ХУДОЖНІЙ в англійській мовній свідомості – за вихідне покликання приймаємо положення про трирівневу систему актуалізації мовного знака, що включає в себе рівні віртуальної (слово в словнику), абсолютної (слово в мові) і відносної актуалізації (проміжної ступені між двома даними протипоставленнями) [26, с. 44–51], що корелює з семіотичним виміром знаку: семантикою, синтактикою, прагматикою.

Концепт текст художній є одиницею концептосфери, складник когнітивної свідомості, а значення текст художній – одиниця семантичного простору, елемент мовної свідомості [13]. Водночас і концепт текст художній, і значення текст художній – явища розумової діяльності. Значення – це частка концепту, зафіксована мовним знаком задля спілкування. Розрізняємо "психологічно реальне значення" (уся повнота семантичних ознак) і "лексикографічне" значення (відбите у тлумачних словниках). Концепт існує у ментальній реальності людини як сукупність знань й інформації про актуальний чи можливий стан справ в реальному світі у контексті емоцій, переживань, асоціацій і т.ін.

Обидва боки психологічного та лінгвістичного ґатунку мовленнєвої діяльності людини об'єднує психологічна лінгвістика (психолінгвістика), наука яка перебуває на стику психології і лінгвістики і вивчає зв'язки мови, мислення і свідомості. В психолінгвістики є три основні теоретичних джерела: а) гіпотеза лінгвістичної відносності Сепіра-Уорфа, за якої взаємоз'язок мови і мислення, доступний через існування у мові фізичного і психічного складників, що відповідно й робить її приналежною індивідууму, бо будучи умовою спілкування і регулюючи його діяльність, мова обмежує пізнання світу й унеможливлює повне розуміння іншої людини; б) праці американських структуралістів (Н. Хомський), орієнтовані на когнітивний аналіз мовних явищ з урахуванням прагматичних та позамовних чинників [28, с. 45], а володіння мовою грунтується на здатності будувати правильні речення; в) праці психологів (Л.С. Виготський), які, переймаючись проблемами мови та мовлення, трактують організацію процесу творення мовлення як послідовність фаз діяльності (мотивація → думка → внутрішнє слово → реалізація) [9]. Тут постулюється наявність мовного матеріалу (тексту), мовної системи (словників і граматики) і мовної діяльності (як мовлення і розуміння мовлення). Загальновідома також теза Е. Бенвеніста про потребу вивчати людину в мові [2].

Основою конкретних студій психолінгвістичної рефлексії концепту текст художній стають теоретичні передумови лінгвофілософського вчення О.О. Потебні про пізнання загального зв'язку: «дійсність → сприйняття → мислення → мова» [23; 34] і постулати І.А. Бодуена де Куртене про механізм розумової діяльності людини, його розумових процесів: мовлення – слухання – сприйняття – мовне мислення – мовна церебрація [4] з підсиленням чинника сприйняття людиною картини світу, її когнітивних здібностей висловити усе засобами мови.

Категорії широкої семантики відмінні від категорій таксономічного рівня своїми конститутивними ознаками: багатовимірністю їхнього семантичного змісту; поліфункційністю їх актуалізації у різних типах тексту, поліапелятивністю вербалізації їх основи – загального концепту чи групи концептів семіотичної системи мовних знаків різної міри складності – словом, словосполученням, фразеологічними мовними знаками. Симбіоз знаків породжує новий смисл – оцінний, або особистісний (прагматичний). Ідея інваріантного смислу є співзвучною зі змістом концепції, відповідно до якої з позиції когнітивістики визначено загальний смисл (чи концепт), або група концептів зумовлює зміст і складну структуру, які формуються на тлі одноіменних категорій, з різною мірою повноти розкриває потенційний (інваріантний) зміст, прототипні зв'язки ([5, с. 17–120]).

Суб'єкт пізнання концептуалізує, категоризує і інтерпретує текст на основі цінностей, наявних у соціумі. Звернення до текстолінгвістики – однієї зі значимих сфер лінгвістики сьогодення, з її вихідним теоретичним постулатом про взаємодію тексту, мови і культури, дозволяє осмислити універсальні концепти різної типології (екзистенційні, етичні, естетичні, емоційні та ін.) як семіотичні та ціннісні феномени. Студії універсальних феноменів подібного статусу, що створюють фундамент мовної картини світу і культури в їх безпосередньому взаємозв'язку відкриває нову сторінку в розкритті рис їх концептуалізації, категоризації та вербалізації.

Отже, справедливість викладених міркувань підтверджується при поєднанні у студіях концепту текст художній як раціональних й ірраціональних тенденцій, класичного й прототипового підходів. Універсальні концепти (смисли) дуальні за своєю природою. Вони, з одного боку, закріплені в довгостроковій пам'яті суб'єкта, що пізнає і є, тому, застиглими сутностями (буттєвості, причинності, властивості і ін.). З іншого, їм властиві розпливчасті межі і мінливий характер: будь-яка думка розвивається, поповнюється іншим змістом, що і призводить до формування нового загального смислу (концепту) текст художній. Отож, не дарма маємо безмежну кількість його визначень. Утворюється герменевтичне коло взаємопов'язаних концептів й однойменних категорій, організованих навколо них [36, 54]. Прикладом може служити загальний смисл (концепт) текст художній, семантичний зміст якого, як свідчить аналіз емпіричного матеріалу, невичерпний.

Література

1. Баранов А. Г. Функционально-прагматическая концепция текста. Ростов н/Д : РГУ, 1993. 180 с.
2. Бенвенист Э. Общая лингвистика / Под ред. Ю. С. Степанова. Москва: Прогресс, 1974. 448 с.
3. Богин Г. И. Обретение способности понимать: Введение в филологическую герменевтику. Москва: Изд-во Психология и Бизнес ОнЛайн, 2001. 516 с. URL: http://scibook.net/germenevtika-filologicheskaya/obretenie-sposobnosti-ponimat-vvedenie.html
4. Бодуэн де Куртэнэ И. А. Избранные труды по общему языкознанию. Т I – II. Москва: Изд-во АН СССР, 1963. 384 с.
5. Болдырев Н. Н. Категориальная система языка. *Когнитивные исследования языка* / гл. ред. серии Н.Н. Болдырев. Вып. X. Категоризация мира в языке: коллективная монография. Москва: Ин-т языкознания РАН; Тамбов: Издательский дом ТГУ им. Г. Р. Державина, 2012. С. 17–120.
6. Болдырев Н. Н. Курс лекций по английской филологии. Изд. 2-е, стер. Тамбов: Изд-во Тамб. ун-та, 2001. 123 [110] с.
7. Вежбицкая А. Прототипы и инварианты. *Язык. Культура. Познание.* Москва, 1997. С. 201.
8. Витгенштейн Л. Философские исследования. *Философские работы*. Ч. I. – Москва: ГНОЗИС, 1994. – С.110–111.
9. Выготский Л. С. Мышление и речь. Изд. 5, испр. Москва: Издательство «Лабиринт», 1999. 352 с.
10. Гетьман З. О., Архипович Т. П. Текст як інформаційна мовленнєва одиниця. *Проблеми семантики слова, речення та тексту.* Вип. 2. Київ: КДЛУ. 1999. С. 40.
11. Залевская А. А. Концепт как достояние индивида. *Слово. Текст. Избранные труды.* Москва: Институт языкознания РАН, 2005. С. 234–244.
12. Зусман В. Концепт в системе гуманитарного знания. *Вопр. литературы.* 2003. № 2. С. 15.
13. Карасик В. В. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Москва: ГНОЗИС, 2004. 389 с.
14. Кассирер Э. Философия символических форм. Том 1. Язык. Москва; Санкт-Петербург: Университетская книга, 2001. С. 34.
15. Красных В. В. От концепта к тексту и обратно. *Вестник Москов. ун-та. Серия «Филология».* 1998. № 1. С. 55–57.
16. Кухаренко В. А. Інтерпретація тексту. Вінниця : Нова книга, 2004. 261 с. С.75–76.

17. (Нео)психолингвистика и (психо)лингвокультурология: новые науки о человеке говорящем [Текст] / [И. А. Бубнова, И. В. Зыкова, В. В. Красных, Н. В. Уфимцева] ; ред. В. В. Красных. Москва : Гнозис, 2017. 387 с.
18. Ніконова В. Г. Художні концепти в трагедіях Шекспіра : методика ідентифікації. *Вісник Черкаського університету "Серія Філологічні науки"*. Черкаси : Вид-во. Черкаськ. нац. ун-ту, 2005. № 78. С. 21– 32.
19. Новиков И. А. Смысл как особый способ членения мира в сознании. *Языковое сознание и образ мира: Сб. ст.* Москва: МГУ, 2000. С. 33–38.
20. Пищальникова В. А. Психопоэтика. Барнаул : Изд-во Барнаул. гос. ун-та, 1999. 238 с.
21. Потебня А. А. Мысль и язык. Избранные работы. Москва: Издательство Юрайт, 2016. 290 с. (Серия : Антология мысли). → Потебня А.А. Мысль и язык. 2-е изд. Харьков : тип. А. Дарре, 1892. VI, 228 с., 1 л. портр. (фронт.)
22. Привалова И. В. Интеркультура и вербальный знак (лингво-когнитивные основы межкультурной коммуникации). Москва: Гнозис, 2005. С. 48.
23. Селиванова Е. А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации. Київ: "Фитосоциоцентр". 2002. С. 210.
24. Степанов, Ю. С. Константы: Словарь русской культуры: Изд. 2-е, испр. и доп. Москва: Академический проект, 2001. С. 43.
25. Тураева З. Я. Лингвистика текста. (Текст : структура и семантика). [2-е изд., испр. и доп]. Москва: Либроком, 2009. С. 17.
26. Уфимцева Н. В. Идеи Ф. де Соссюра в психолингвистическом прочтении. *Вопросы психолингвистики.* Москва, 2013. № 1(17). С. 44– 51.
27. Уфимцева Н. В. Языковое сознание: динамика и вариативность. Москва: Институт языкознания РАН, 2011. 252 с.
28. Хомский Н. Язык и мышление / Перевод с английского Б. Ю. Городецкого. Москва: Изд. МГУ, 1972. 123 с.
29. Щирова И. А., Гончарова Е. А. Многомерность текста: понимание и интерпретация: Учебное пособие. Санкт-Петербург: ООО «Книжный Дом», 2007. С. 10.
30. Bernaerts L., Herman L., Vervaeck B., Geest D. de. Stories and Minds: Cognitive Approaches to Literary Narrative. Nebraska: UPress, 2013. 240 p.
31. Birch D. Language, literature and critical practice. Ways of Analysing Text. L.&N.Y.: Routledge, 2005. P. 98–104.
32. Bleicher J. Contemporary Hermeneutics: Hermeneutics as Method, Philosophy and Critique. L.: Routledge, 2017. 298 p.
33. Cairns H.S., Cairns Ch.E. Psycholinguistics: a cognitive view of language. Holt, Rinehart and Winston, 1976. 252 p.
34. Fizer J. Alexander A. Potebnja's Psycholinguistic Theory of Literature: A Metacritical Inquiry Distributed by Harvard University Press for the Harvard Ukrainian Research Institute. Cambridge, Massachusetts, 1987. 164 p.
35. Giuffrè M. Text Linguistics and Classical Studies. Dressler and de Beaugrande's Procedural Approach. Palermo: University of Palermo & Springer International Publishing AG, 2017. P. 21.
36. Görlach M. Text Types and the History of English. Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 2004. 350 p.
37. Halliday M.A.K., Hassan R. Language, context, and text: aspect of language in a social-semiotic perspective. Oxford: OUP, 1989. P. 30–31.
38. Heinen S., Sommer R. Narratology in the Age of Cross-Disciplinary Narrative Research. Berlin: Walter de Gruyter, 2009. 317 p.
39. Herman D. Narrative Theory and the Cognitive Sciences. CSLI Publications, 2003. 363 p.
40. Herman D., Jahn M., Ryan M-L. Routledge Encyclopedia of Narrative Theory. – L.: Routledge, 2010. – 720 p.
41. Hühn P., Meister J.Ch., Pier J., Schmid W. Handbook of Narratology. Berlin: Walter de Gruyter GmbH & Co KG, 2014. 954 p.
42. Keane N., Lawn Ch. The Blackwell Companion to Hermeneutics. L.: John Wiley & Sons, 2016. 640 p.
43. László J. The Science of Stories: An Introduction to Narrative Psychology. L.: Routledge, 2008. 240 p.
44. Neisser U. Cognition and reality: principles and implications of cognitive psychology. San Francisco Calif.: W H Freeman, 1976. 230 p.
45. Olson G. Current Trends in Narratology. Berlin: Walter de Gruyter, 2011. 367 p.
46. Rosch E. Principles of Categorization. *Cognition and Categorization. Hillsdale.* 1978. P. 27–48.
47. Rosch E., Mervis C.B., Family Resemblances: Studies in the Internal Structure of Categories. *Cognitive Psychology.* 1975. Vol. 7. № 4. P. 573–605;
48. Scovel T. Psycholinguistics. Oxford: OUP, 1998 p. 134 p.
49. Steinberg D.D., Sciarini N.V. An Introduction to Psycholinguistics. London: Routledge, 2013. 328 p.
50. Szondi P. Introduction to Literary Hermeneutics. Cambridge : CUP, 1995 144 p.
51. Traxler M., Gernsbacher M.A. Handbook of Psycholinguistics. Elsevier, 2011. 1196 p.
52. Trosborg A. Text typology and translation. Amsterdam: John Benjamins Publishing Co., 1997. P. 3–24.
53. Virtanen T. Approaches to Cognition through Text and Discourse. Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 2004. P. 1–17.
54. Zunshine L. Introduction to Cognitive Cultural Studies. JHU Press, 2010. 400 p.

Отримано: 7 травня 2019 року

Прорецензовано: 22 травня 2019 року

Прийнято до друку: 23 травня 2019 року

e-mail: alionagru@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-6(74)-15-18

Грущак О. М. Акціональний фрейм англомовного концепту *life*. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6(74), червень. С. 15–18.

УДК 811.111'42

Грущак Олена Миколаївна,
Викладач кафедри мовної та міжкультурної комунікації,
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

АКЦІОНАЛЬНИЙ ФРЕЙМ АНГЛОМОВНОГО КОНЦЕПТУ *LIFE*

У статті проаналізовано англомовні цитати, афоризми та афористичні висловлювання як засоби вербалізації концепту LIFE у світлі фреймового підходу. Досліджено концептну наповненість акціонального фрейму – одного із базових фреймів концепту. Розглянуто його структурно-семантичну організацію. З'ясовано та описано акціональні схеми стану / процесу, контактної дії і каузації. Відзначено різний ступінь їхнього поширення. У результаті дослідження окреслено та структуровано семантичний простір акціональної сутності концепту LIFE. Визначено та доведено наявність додаткових пропозиційних ролей у межах акціонального фрейму досліджуваного концепту, до яких належать стимул, передумова, спосіб, темпоратив, локатив, сирконстант.

Ключові слова: *концепт, афоризм, цитата, слот, фрейм, фреймова структура, акціональна схема.*

Olena Grushchak,
Lecturer of the Department of Language and Intercultural Communication, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

THE ACTION FRAME OF *'LIFE'* CONCEPT

The article focuses on English language quotations, aphorisms and aphoristic statements as means of verbalization of LIFE concept in terms of the framing approach. The notion of frame has been considered. The conceptual content of the action frame, one of the basic frames of the concept, has been investigated. The action frame characterizes an object on the basis of its activities and demonstrates such features of LIFE as its ability to perform an action or to experience an action. The research indentifies and describes action schemas of state / process, of contact action as well as a causative schema. The author notes a diverse degree of the prevalence of these elements and states that the action frame is most often objectified in the schemas of contact action and of state / process, while the caution schema is found to be least representative. The article postulates the fact that there are additional propositional roles within the action frame of the investigated concept such as stimulus, precondition, mode, temporative, locative, or circumstant, with some types of these roles being pointed out. As a result of the study, the semantic field of the action essence of LIFE concept has been outlined and structured.

Key words: *concept, aphorism, quotation, slot, frame, frame structure, action schema.*

Постановка проблеми. Життя як природне явище складне і багатогранне. Потрібне різноаспектне розкриття властивостей живої природи, щоб зрозуміти її можливості й тенденції розвитку, різноманіття її способів вираження. Науковці в різні часи намагалися дослідити властивості життя, його прояви, сформулювати визначення концепту *LIFE*. Не залишилися осторонь і мовознавці, які в численних працях вивчали цей концепт у різних аспектах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зміст концепту *LIFE* має різне наповнення в мовних картинах світу різних народів. Змістова своєрідність цього концепту досліджувалася на матеріалі німецької (Є. О. Демідкіною), української (Ж. В. Краснобаєвою-Чорною) та російської (О. А. Іпановою) мов. В опозиції «життя – смерть» на українському та італійському матеріалі паремійного фонду концепт вивчався О. О. Близнюк, а в контексті російської фразеології, пареміології та афористики – Н. Новіковою. У наших дослідженнях аналізувались англомовні цитати, афоризми та афористичні висловлювання як домінантні засоби вербалізації концепту *LIFE* в англомовній картині світу, специфіка уявлень про цей феномен у носіїв англійської мови, виявлення та окреслення ключових ознак досліджуваного концепту, притаманних британській та американській лінгвокультурам [2], його метафоричні репрезентації в англомовній афористиці [див. докладніше: 3]. З позиції фреймового підходу вивчався предметний фрейм зазначеного концепту [див. докладніше: 4]. Результати дослідження ще одного базисного фрейму – акціонального – пропонуємо у нашій розвідці.

Актуальність нашого дослідження зумовлена тим, що все частіше увага сучасних науковців привернена до вивчення концептів у фреймовому аспекті. Проте в науковій літературі немає ґрунтовних праць, присвячених аналізу базисних фреймів концепту *LIFE* на матеріалі англійської мови, що й зумовило вибір теми нашого дослідження.

Мета пропонованої наукової розвідки полягає у висвітленні однієї із базових фреймових структур концепту *LIFE* у межах акціонального фрейму. Реалізація цієї мети передбачає розв'язання таких конкретних завдань: розглянути поняття «фрейму», проаналізувати мовні засоби вербалізації концепту *LIFE* з точки зору фреймового підходу, змоделювати фреймову структуру цього концепту шляхом виявлення основних елементів акціонального фрейму, виокремлення ключових схем, що входять до складу фрейму, та визначення їхнього вербального наповнення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Матеріалом даної статті слугували цитати, афоризми та афористичні висловлювання представників інтелектуальної та культурної еліт, письменників, політичних та громадських діячів, аналіз яких дав можливість виявити та описати акціональний фрейм концепту *LIFE*. Звернення до зазначеного мовленнєвого матеріалу дослідження не є безпідставним, адже в ньому в концентрованому вигляді відображені уявлення про життя загалом і місце людини у життєвому просторі зокрема [4].

У нашій статті використовуємо розгорнуту систему аналізу концептів у термінах фреймів та слотів, що була представлена у праці С. Жаботинської [5]. Фрейм – це чітка ієрархічна структура, для нього властивий динамічний характер, він будується за категоріальним принципом організації знання, уявленні про типову, тематично єдину ситуацію. Фрейм відображає

типове для конкретної мовної картини світу. Репрезентація однієї й тієї ж стереотипної фреймової концептосфери у різних мовах свідчить про специфічність сприйняття представниками цих мов світу і людини в ньому. У межах фреймової структури є можливість представити концепт за різними параметрами. Наприклад, предметний фрейм структурується за кількісними, якісними, буттєвими, локативними та темпоральними характеристиками [4]. Крім предметного фрейму, виділяється акціональний (у межах якого концепт характеризується з позиції дій), таксономічний (концепт подається в таксономічному контексті), посесивний (у концепті репрезентовані посесивні характеристики) і компаративний (концепт аналізується за участю в метафоричних зв'язках) [там само]. Зупинімося докладніше на вивченні акціонального фрейму.

Цей фрейм характеризує об'єкт з погляду його діяльності, а досліджуваний дискурс фрейму виявляє такі ознаки життя, як здатність виконувати дії, спричиняти вплив, а також зазнавати впливу, що відображено у схемах акціонального фрейму, наведених нижче.

1. Схема стану/процесу «*LIFE* (AG-агенс) діє» репрезентує дію агенса (виконавця дії), яка мислиться як така, що не спрямована на інший предмет: *However difficult life **may seem**, there is always something you can do and succeed at. /Stephen Hawking/; Fortunately analysis is not the only way to resolve inner conflicts. **Life itself still remains** a very effective therapist. / Karen Horney/* Дія агенса репрезентована мовними одиницями, що включають дієслова ненаправленої дії, як наприклад, дієслова мовлення (verba dicendi): *Books say: She did this because. **Life says**: She did this. Books are where things are explained to you; life is where things aren't. I'm not surprised some people prefer books. /Julian Barnes/*; дієслова зі значенням примусу (to require, to demand, to exact): *Life **doesn't require** that we be the best, only that we try our best. /H. Jackson Brown Jr./; Courage is **the price** that **life exacts** for granting peace. /Amelia Earhart/;* дієслова руху, пересування, переміщення, зміни місцеположення (to come, to turn around, to speed by): *When I started counting my blessings, my whole life **turned around**. /Willie Nelson/.* Агенс *LIFE* в контексті дій, позначених цими словами, зберігає власні базові ознаки у певний момент буття.

Дієслова репрезентують повний життєвий цикл, що складається з трьох етапів: 1) етапу початку: ***Life began** with waking up and loving my mother's face. /George Eliot/; We all have two lives. The second one **starts** when we realize that we only have one. /Tom Hiddleston/;* 2) етапу тривання/перебігу: *In three words I can sum up everything I've learned about life: it **goes on**. /Robert Frost/; It's never nice to lose someone close to you; unfortunately, **life goes on**, and we have to make peace with it and move on. / Francois Hougaard/; Life is beautiful because it **doesn't last**. /Brit Marling/;* 3) етапу завершення/кінця: *Every man's **life ends** the same way. It is only the details of how he lived and how he died that distinguish one man from another. /Ernest Hemingway/.*

При вивченні предметного фрейму нами з'ясовано, що в межах темпорального слоту неодноразово використовуються темпоративи на позначення минулого чи майбутнього, проте вживаються вони лише з метою посилення контрастного ефекту – для акцентуації того, що життя корелюється саме з теперішнім. Апеляція до темпоральних характеристик життя здійснюється також за допомогою вербалізаторів зі значенням «проміжок часу» [4]. Крім того, вживання підрядних речень часу в ролі темпоратива є релевантним і для опису акціонального фрейму: *We all have two lives. The second one starts **when we realize** that we only have one. /Tom Hiddleston/; Just **when I think** I have learned the way to live, **life changes**. /Hugh Prather/.* Наведені приклади демонструють один із різновидів темпоративів, а саме такий, що вказує на початок виконання дії: [*LIFE* (AG-агенс) діє (починається / змінюється) ТОДІ / З ТОГО МОМЕНТУ].

Аналіз фактичного матеріалу дає підстави стверджувати, що у межах акціональної схеми стану/процесу використовується не лише вищезазначений різновид темпоративів: *Life has become immeasurably better **since I have been forced** to stop taking **it** seriously. /Hunter S. Thompson/,* а й темпоратив, що вказує на відрізок / момент тривання дії [*LIFE* (AG-агенс) діє ТОДІ / ПРОТЯГОМ]: *Life becomes harder for us **when we live for others**, but it also becomes richer and happier. /Albert Schweitzer/.*

Локативний слот предметного фрейму вказує на місце, де життя існує: тут (*here*), на краю (*on the edge*), там, де є любов (*where is love*) [4]. У межах акціонального фрейму локативний слот також може бути доповнений за рахунок інших різновидів локативів – таких, як джерело [*LIFE* (AG-агенс) діє (*comes **from** / begins*) ТАМ / ЗВІДТИ (*from the earth / at the end of your comfort zone)*] та ціль [*LIFE* (AG-агенс) діє (повертається: *returns /come around*) ТУДИ (*to the earth / to where you started)*]. Таким локативом може виступати й саме життя, про що свідчить значна кількість цитат [ХТОСЬ/ЩОСЬ (AG-агенс) діє ТАМ (у житті)]: *If the only prayer you ever say **in your entire life** is thank you, it will be enough. /Meister Eckhart/.*

Доволі частотною є розширена схема процесу **[*LIFE* (AG-агенс) діє ТАК (спосіб)]**, де дія агенса виражена, зокрема, дієсловами на позначення руху: ***Life moves so fast**. You gotta document the good times, man. /Big Boi/; **Life moves pretty fast.** If you don't stop and look around once in a while you could miss it. /Ferris Bueller/* або зміни: ***Life changes so quickly**. feeling grateful to be around such wonderful people to strengthen and grow with. /Riley Keough/; It's amazing. **Life changes very quickly, in a** very **positive way**, if you let it. /Lindsey Vonn/*, інколи в поєднанні з підрядними реченнями: *I'm a big believer that **life changes** as much as you want it to. /Martin Freeman/,* а найчастіше в сполученні з прислівниками (*fast, quickly)*, підсиленими інтенсифікаторами *so, very, pretty.*

2.1. Схема контактної дії «*LIFE* (AG-агенс) діє на ХТОСЬ/ЩОСЬ (PT-патієнс)» демонструє взаємодію агенса та іншого предмета – пацієнса (того, що не змінюється в результаті дії агенса): *I don't like people who have never fallen or stumbled. Their virtue is lifeless and it isn't of much value. Life **hasn't revealed its beauty** to them. /Boris Pasternak/.* Ментальний або фізичний зв'язок між агенсом та пацієнтом, змодельований за допомогою дієслів, що містять семи цілеспрямованої діяльності: ***Life reflects** your own thoughts back to you. /Napoleon Hill/.* Поширеною є вербалізація дії *LIFE*-агенса дієсловами, що виражають почуття: *I have found that if you love life, **life will love you** back. /Arthur Rubinstein/; **Life loves** the liver of it. /Maya Angelou/.*

У результаті систематизації лексичних одиниць на позначення дій агенса *LIFE* виокремлюємо синонімічний ряд (to give / to grant / to present), що групується навколо найбільш частотної і стилістично нейтральної домінанти «to give», яка співвідноситься зі значенням лексеми «freely transfer the possession of something to someone», напр.: *When **life gives you** Monday, dip it in glitter and sparkle all day. /Ella Woodward/; Surprise is the greatest gift which **life can grant us**. /Boris Pasternak/.*

2.2. Схема контактної дії «ХТОСЬ/ЩОСЬ (AG-агенс) діє на *LIFE* (PT-патієнс)» демонструє, що *LIFE* може бути не лише агенсом дії, але й пацієнсом, тобто зазнавати впливу: *I grew up in a family with two very strong women, my mother and my older sister, and they were big **influences** on **my life**. /Darren Aronofsky/; A life is not important except in **the impact it has on other lives**. /Jackie Robinson/.*

Результати аналізу фактичного матеріалу свідчать про те, що за своїм вербальним втіленням даний слот є найбільш чисельним. Для того, щоб продемонструвати багатство вербального наповнення даного слоту наведемо низку дієслів на позначення зв'язку між агенсом та *LIFE*-пацієнсом: to make, bring, give, spend, end, protect, record, discuss, teach, understand, experience, appreciate, celebrate *LIFE*, що належать до різних лексико-семантичних груп. Найбільш уживаними лексичними одиницями, що виражають дію, спрямовану на *LIFE* (об'єкт дії) є дієслова: "love": *I have found that* ***if you love life****, life will love you back. /Arthur Rubinstein/;* та "enjoy": *Life is short, so* ***enjoy it to the fullest****. /John Walters/; Do what you need to do and* ***enjoy life as it happens.*** */John Scalzi/.* Високочастотним у межах акціонального фрейму є вживання лексеми "to live": *Each person must* ***live their life as a model for others****. /Rosa Parks/.*

Акціональні схеми можуть бути поширені за рахунок низки аргументних ролей, що групуються за спільністю значення та формального мовного маркера [6, с. 46]:

• стимул (різновид – причина): [ХТОСЬ/ЩОСЬ (AG-агенс) діє на *LIFE* (PT-патієнс) ЧЕРЕЗ]: *Life is too short to worry about anything. You had better* ***enjoy*** *it* ***because*** *the next day promises nothing. /Eric Davis/; I love life* ***because*** *what more is there? /Anthony Hopkins/;* ***Live life*** *for the moment* ***because*** *everything else is uncertain! /Louis Tomlinson/;*

• передумова (різновид – умова): [ХТОСЬ/ЩОСЬ (AG-агенс) діє на *LIFE* (PT-патієнс) ЯКЩО]: ***If*** *you don't embrace who you are and accept who you are, you won't be able to live a happy life. /Ciara/;* ***If*** *you go around being afraid, you're never going to enjoy life. You have only one chance, so you've got to have fun. /Lindsey Vonn/;*

• спосіб: [ХТОСЬ/ЩОСЬ (AG-агенс) діє на *LIFE* (PT-патієнс) ТАК]: *Be brave enough to* ***live life creatively****. The creative place where no one else has ever been. /Alan Ald/; People will always have an opinion, but you have to* ***live life the way you want to****. It's very easy to tell others what to do, but difficult to implement it on yourself. /Preity Zinta/;*

• сирконстант [ХТОСЬ/ЩОСЬ (AG-агенс) діє на *LIFE* (PT-патієнс) З / ЗА ДОПОМОГОЮ], який представлений різновидами: а) супроводжувач: *I secretly enjoy being alone – hiking alone, skiing alone, walking along the beach alone, going to movies alone. Do not get me wrong, I like* ***sharing my life with other people****, but sometimes I really enjoy being as alone as possible. /Josh Zuckerman/,* б) інструмент: *I have measured out my life* ***with coffee spoons****. /T. S. Eliot/.* Крім того, саме життя також може виступати у ролі інструмента: *You can preach a better sermon* ***with your life*** *than with your lips. /Oliver Goldsmith/;*

темпоратив (різновиди – початок, відрізок / момент, кінець): [ХТОСЬ/ЩОСЬ (AG-агенс) діє на *LIFE* (PT-патієнс) ТОДІ / ПРОТЯГОМ]: *Do what you need to do and* ***enjoy*** *l****ife as it happens.*** */John Scalzi/;* ***When you are measuring life****, you* ***are not living it.*** */Mitch Albom/*; ***Even when*** *I'm sick and depressed, I love life. /Arthur Rubinstein/.*

2.3. Схема контактної дії «*LIFE* (AG-агенс) діє на ХТОСЬ/ЩОСЬ (AF-афектив)» демонструє взаємодію агенса та іншого предмета – афектива: *Life is hard. After all,* ***it kills*** *you /Katharine Hepburn/.* У результаті дії агенса афектив набуває нової якості: *We are supposed to enjoy the good stuff now, while we can, with the people we love.* ***Life*** *has a funny way of* ***teaching us that lesson*** *over and over again. /Sheena Easton/.* Зауважимо, що дана схема дії акціонального фрейму представлена переважно малефактивним типом (малефактив – той, хто зазнає шкоди від дії): ***Life will break*** *you. Nobody can protect you from that, and living alone won't either, for solitude will also break you with its yearning. You have to love. You have to feel. It is the reason you are here on earth. /Louise Erdrich/.*

2.4. Схема контактної дії «ХТОСЬ/ЩОСЬ (AG-агенс) діє на *LIFE* (AF-афектив)» демонструє взаємодію агенса та ЖИТТЯ: ***Change your life today****. Don't gamble on the future, act now, without delay. /Simone de Beauvoir/*; *The greatest discovery of any generation is that a human being can* ***alter his life by altering his attitude****. /William James/*, у результаті якої *LIFE* зазнає змін, а саме:

1. життя набуває нової якості**:** *I am convinced that material things can contribute a lot to* ***making one's life pleasant****, but, basically, if you do not have very good friends and relatives who matter to you, life will be really empty and sad and material things cease to be important. /David Rockefeller/; I cannot even imagine where I would be today were it not for that handful of friends who have given me a heart full of joy. Let's face it, friends* ***make life a lot more fun****. /Charles R. Swindoll/;*

2. якість життя проявляється більшою мірою**,** що виражається вживанням якісних прикметників у вищому ступені порівняння: *Because of your smile, you* ***make life*** *more beautiful. /Thich Nhat Hanh/; Feminism has never been about getting a job for one woman. It's about* ***making life more fair*** *for women everywhere. It's not about a piece of the existing pie; there are too many of us for that. It's about baking a new pie. /Gloria Steinem/*;

3. може бути змінена, а саме збільшена, така ознака життя, як його тривалість: *It is very certain that the desire of life prolongs it. /George Gordon Byron/.*

Ця схема також може бути поширена за рахунок аргументних ролей [ХТОСЬ/ЩОСЬ (AG-агенс) діє на *LIFE*-бенефактив (бенефактив – той, що має користь з дії) ТАК (спосіб) за УМОВИ (якщо)]: *You will* ***enrich your life immeasurably if*** *you approach it with a sense of wonder and discovery, and always challenge yourself to try new things. /Nate Berkus/.*

3. Схема каузації «*LIFE* (CR-каузатор) робить/творить ХТОСЬ/ЩОСЬ (FT-фактитив)» показує створення діючою особою-каузатором нового предмета-фактитива, який не існував раніше: *Biology gives you a brain.* ***Life turns it into a mind****. / Jeffrey Eugenides/.*

Висновки та перспективи подальшого дослідження**.** Фреймова модель концепту *LIFE*, об'єктивованого в англомовних цитатах, афоризмах та афористичних висловлюваннях, є структурованою у вигляді мережі схем акціонального фрейму, що включає схеми стану / процесу, контактної дії та каузації. Акціональний фрейм найчастіше об'єктивується у схемах контактної дії та стану / процесу. Найменш репрезентативною є схема каузації. У межах акціонального фрейму наявні додаткові аргументні ролі, до яких належать передумова, спосіб, стимул, сирконстант, реципієнт, локатив та темпоратив.

Основну увагу в статті було зосереджено на складових акціонального фрейму концепту *LIFE*. У подальших дослідженнях, на нашу думку, видається доцільним розглянути й інші базисні фрейми цього концепту.

Література:

1. Андрєєва І. Акціональний фрейм концепту HORROR: конвенційний зміст і трансформації. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство*. 2015. № 4. С. 6–11.

2. Грущак О. Вербалізація концепту LIFE в англомовних цитатах, афоризмах й афористичних висловлюваннях. *Zbiór artykułów naukowych z Konferencji Miedzynarodowej NaukowoPraktycznej (on-line). (30.04.2018).* Warszawa: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2018. S. 27–30.

3. Грущак О. М. Метафоричне представлення концепту LIFE в англомовній афористиці. *Молодий вчений*. 2017. № 4.3 (44.3). С. 62–65.

4. Грущак О. М. Предметний фрейм концепту LIFE в англомовній афористиці. *Молодий вчений*. 2018. № 3.1 (55.1). С. 39–43.

5. Жаботинская С. А. Концептуальный анализ: типы фреймов. *Вісник Черкаського університету. Серія «Філологічні науки»*. 1999. Вип. 11. С. 12–25.

6. Жаботинська С. А. Синтаксична метафора у світлі граматики конструкцій (багатозначність структури NP2 of NP1). *Studia Philologica (Філологічні студії): зб. наук. праць.* Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. Вип. 1. С. 43–51.

Список джерел ілюстративного матеріалу:

7. 300 Inspiring Life Quotes That Will Move You (Deeply). URL: http://wisdomquotes.com/life-quotes/ (Last accessed: 14.03.2019).

8. Aphorisms, Thoughts, Sayings. URL: http://www.aphorism4all.com/ (Last accessed: 07.03.2019).

9. Brainy quotes. URL: https://www.brainyquote.com/topics/life (Last accessed: 15.03.2019).

10. John Gross. The Oxford Book of Aphorisms. Oxford, 2003. 394 p.

11. Popular Quotes. URL: http://www.goodreads.com/quotes (Last accessed: 12.03.2019).

12. The Oxford Dictionary of Phrase, Saying and Quotation. Oxford, 1997. 720 p.

Отримано: 7 травня 2019 року

Прорецензовано: 22 травня 2019 року

Прийнято до друку: 23 травня 2019 року

e-mail: o.dunayevska@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-6(74)-19-22

Дунаєвська О. В. Різнорівневі зв'язки номінативного простору. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6(74), червень. С. 19–22.

УДК 811.111' 42

Дунаєвська Ольга Валеріївна,
Кандидат філологічних наук, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

РІЗНОРІВНЕВІ ЗВ'ЯЗКИ НОМІНАТИВНОГО ПРОСТОРУ

У роботі піднімається питання взаємодії мовної та концептуальної картин світу та їх ролі у формуванні номінативного простору. Ключовим є аналіз внутрішньої організації номінативного простору, що формує підґрунтя взаємодії між його компонентами на основі різноманітних типів парадигматичних зв'язків. Дослідження пропонує комплекс для аналізу як внутрішньої організації номінативного простору так і позапросторової реалізації номінативних одиниць. Внутрішня організація висвітлюється із залученням понять синонімії, антонімії, гіперо-гіпонімії та меронімії, а позапросторові зв'язки розкриваються за допомогою кристалізації інтердискурсивних актуалізацій. Робота є комплексним підходом до опису розгортання, взаємодії та розширення номінативного простору.

***Ключові слова**: мовна картина світу, концептуальна картина світу, антонімія, синонімія, меронімія, інтердискурсивність.*

Olha Dunaievska,
PhD in Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

MULTILAYERED RELATIONS OF THE NOMINATIVE SPACE

The article deals with the issue of nominative space inner structure, the relations between its constituents and the ways of the broadening of nominative space. The notions of cognitive and language worldviews gains particular importance since the first offers the grounding for the second and the second forms an access to the first. Space of nomination is awarded the special attention owing to its reference to language worldview and its binding to a specific notion. Nominative space of a notion is inspected in terms of paradigmatic organization of its content. The latter is defined through the relations between its constituents as synonyms, antonyms, meronyms. Also the notion of «generic specific type» is applied for description of the nominative units. Apart from inner structure and relations' establishment the extra space opportunities of nominative units are studies through notions of interdiscoursivity and interdiscursive realization. Both issues are used for expending the borders of nominative space within the language worldview and at the same time for underlining the dynamic character of nominative space in particular and language worldview in general. The complex analysis offered by the paper highlights the possibility for language worldview to keep in pace with cognitive worldview, through processes of nomination and nominative techniques' utilization.

***Key words:** language worldview, cognitive worldview, synonyms, antonyms, meronymy, interdiscoursivity.*

З початку панування антропоцентричної парадигми у науці, різнопланові дослідження людської природи та діяльності є поза часом. Питання омовнення всього, що відбувається з людиною є практично невичерпним, оскільки мова, з огляду на її універсальне поширення, не підкоряється поняттям статичності і відсутності розвитку. Процеси вербалізації явищ мовними засобами постійно знаходяться у фокусі уваги сучасних науковці, а отже стабільно зберігають свою **актуальність**. На тлі всеохоплюючої зацікавленості людською природою, що панує у науковому просторі антропоцентрії, світ аналізується та отримує інтерпретацію через призму людської природи, тобто вся інформація проходить через так званий «фільтр», яким є картина світу індивіда [25, с. 4]. Остання формує відношення людини зі світом, природою, іншими людьми, життєвим простором [24, с. 26−27]. Становлення терміна пройшло шлях від описів та згадок з міфології до формулювання в термінах науки, що спричинило виникнення понять «філософська картина світу», «релігійна картина світу», «художня картина світу» [7, с. 60] перш ніж закріпитись за збірним терміном «об'єднана» або «наукова» картина світу [15, с. 27−28]. Таким чином, дослідження будь-якого явища потребує вивчення специфіки його сприйняття та відображення індивідуумом. Необхідним, у такому випадку, є звернення до ментальної діяльності, результатом якої є сформована когнітивна картини світу [13, с. 137; 26, с. 73] та до аналізу способів вербалізації останньої у вигляді мовної картини світу [13, с. 74]. Отже, будь-яке поняття, що міститься у свідомості індивіда або нації знаходить своє вираження у формі мовних та немовних засобів, де мовні − формують його номінативний простір. Останній є окремим фрагментом загальної мовної картини світу, фіксованої певними компонентами концептуальної картини світу [13, с. 137]. **Метою** дослідження є опис типу зв'язків між компонентами номінативного простору, що сприяє розумінню процесів його організовування, фрагментації і розширення. Процес розширення номінативного простору протирічить основній характеристиці мовної картини світу як поняттю відносно статичному [12, с. 162], що надає роботі **новаторського** характеру і кристалізує здатність мовної адаптуватися до ключових динамічних якостей концептуальної картини світу [10, с. 3; 13, с. 137]. Така адаптація можлива при застосування певних номінативних технік [30, с. 42−45], які фіксують концепти (складові концептуальної картини світу) мовними засобами (складовими номінативних просторів мовної картини світу). В межах даної праці, необхідним виконання наступних **завдань**: формування набору типів зв'язків, які відповідають за внутрішню організацію номінативного простору; здійснення їх опису; встановлення шляхів розвитку позапросторових зв'язків.

Робота може **слугувати методологічним** елементом досліджень з парадигматики, компонентного аналізу, контент-аналізу, структурування та скриптування, а також здатна **внести корективи у теоретичні принципи**, що стосуються розуміння розвитку і функціонування номінативних просторів.

Номінативний простір різноманітних явищ отримує увагу з боку Г. Міллера, Р. А. Хадсона, О. Р. Холсті, Д. Круза, У. Крофта, І. В. Недайнової, М. М. Полюжина, О. О. Борисова. Наявні роботи зачіпають питання селекції номінативних

одиниць та їх кодування [18; 23; 31; 32; 34; 35; 36]. Розуміння номінативного простору як динамічного утворення, сформованого з набору лексичних одиниць, що використовуються для омовнення когнітивних структур передбачає розгляд двох типів зв'язку. Першим є синтагматичний, що характеризує відношення між мовними одиницями у мовленні та його фіксації − тексті. Другий − парадигматичний тип зв'язку, який актуалізується як «продукт систематизації» мовних одиниць у когнітивній картині світу. Відношення між одиницями, що демонструють парадигматичний тип зв'язку ґрунтуються на наявності / відсутності певної спільної ознаки [16, с. 3−4].

Наповнення номінативного простору того чи іншого поняття може об'єднуватися на основі однакової частиномовної приналежності, де альтернативним є дослідження *синонімічних зв'язків*. Синонімія виражає позначення одного і того ж денотата різними лексемами, тобто за допомогою залучення суміжних або взаємозамінних понять [1, с. 218] вона слугує інструментом, який дозволяє відточити вірогідність, досконалість, різноплановість досліджуваного явища. Аспектами, на які варто звернути увагу при встановленні синонімічних зв'язків між компонентами номінативного простору досліджуваного явища, є: подібність (схожість) та різниця між контекстуальним значеннями; взаємозамінюваність у контексті; фокусування на наданні оцінки та характеристики [9, с. 111; 27, с. 7]; якісні та кількісні відношення [3]. Не менш важливим є встановлення зв'язків спираючись на семантичну близькість та тотожність, де ключовим є семантико-смислове навантаження [6, с. 11]. Класифікація синонімів налічує кілька підходів. У дослідженнях номінативного простору доречними є поділ на загальномовні (вживання яких вмотивоване зазначеними у лексикографічному джерелі, прямим чи переносним значенням) та оказіональні (переважно актуалізовані в межах контексту). Доповненням до дослідження загальномовних синонімів може слугувати поступове їх розрізнення як ідеографічних, стилістичних і семантико-стилістичних [20, с. 229]. Глибша диференціація має на меті уточнення відтінків серед кожної з трьох запропонованих груп синонімів, наприклад група ідеографічних синонімів налічує наступні підгрупи [19, с. 33]: 1) підгрупу з фокусуванням на окремих ознаках чи сторонах явища, позначуваного аналізованою лексемою; 2) підгрупу, де базовими характеристиками є позначення ступеня, міри, якості, стану; 3) підгрупу, куди входять синоніми, зосереджені на передачі характеру дії та інші. Наступним етапом встановлення синонімічних зв'язків в між складовими номінативного простору визначеного поняття є формування синонімічних рядів, які дають можливість структуризації та відкриті до поступового доповнення [5, с. 3−15]. Отже, наявність скупчення слів однакової частиномовної приналежності (враховуються переважно самостійні частини мови), може розглядатися як виокремлення дієслівного, іменникового, прикметникового, прислівникового секторів, які позначають однакове явище, що схиляє дослідження у бік встановлення синонімічних відношень між елементами номінативного простору.

Наступним різновидом зв'язку в межах номінативного простору є присутність гіпероніма або родового поняття і гопоніма або видового поняття [17, с. 70]. Оскільки, в основі даного типу зв'язків лежить встановлення *родо-видових відношень*, то ефективним є принцип зосередження на приляганні / підляганні денотатів одного поняття [31, с. 108; 17, с. 71].

Д. Круз пропонує визначення частки від загального («generic specific type») [32]. Такий підхід оперує термінами ієрархії та підпорядкування, де на чолі ієрархії знаходиться номінативна одиниця, котра втілює ознаки родового поняття, а послідовними відгалуженнями є номінативних одиниць з видовими ознаками [21, с. 7]. Всі номінативні одиниці, які відгалужені від родового поняття є співгіпонімами. Встановлення гіперо-гіпонімічних зв'язків між конституентами номінативного простору має важливе значення для лінгвокогнітивних, лінгвокультурологічних, когнітивно-семантичних та інших досліджень, оскільки воно є способом свідомості людини відображати суть явищ [22, с. 194] та допомагає у виокремленні мовних особливостей, змодельованих культурою народу.

Ще одним альтернативним типом зв'язку між елементами номінативного простору є *частина-ціле* або *меронімія*, де ціле (G) позначене «голонімом», а частина (M) − «меронімом». Даний тип зв'язку розгортається за наявності спільного елемента, який об'єднує всі інші та, відповідно, кожен меронім є його підпорядкованою частиною [37, с. 165−168].

Наявність в рамках номінативного простору елементів однакової частиномовної належності, котрі демонструють полярність у їх базових ознаках чи розміщенні або присутність різкого протистояння між позначуваними ними особами, предметами, явищами дає підстави для розгляду номінативних одиниць такого типу в термінах антонімії. Остання може поділятися на два види за характером протиставлень: 1) протилежність компонентів або ж якостей; 2) протилежність двох різних сутностей [1, с. 221]. Також антоніми можуть поділятися на наступні групи:

– антоніми, які уособлюють контрарне протиставлення;

– антоніми, які вміщують комплементарну протилежність;

– антоніми, які характеризуються контрадикторною протилежністю. Останній тип антонімічного зв'язку залучає номінативні одиниці, де за наявності однієї повністю виключається наявність іншої. Цей різновид зв'язку спонукає до утворення антонімічних пар, котрі виключають присутність проміжної ланки, де один член пари, як правило, характеризується наявністю позитивного елементу, а другий − негативного (наприклад афіксального походження) або навпаки. Встановлення антонімічних пар допомагає сформувати полюси номінативного простору та описати протистояння його протилежних компонентів.

Наступним видом зв'язку між елементами номінативного простору є вставновлення позапросторових лінків, а саме інтердискурсивного типу зв'язку. Присутність останнього руйнує межі номінативного простору у його класичному розумінні, що пов'язане з кристалізацією його компонентів у різних типах дискурсу, тобто поза тим дискурсом, у якому первинно реалізуються компоненти досліджуваного номінативного простору. Встановлення наявності та диференціація інтердискурсивних проявів використання компонентів номінативного простору вимагає оперування поняттями «інтердискурсивності», «інтертекстуальності» та розроблення набору процедур для унаочнення інтердискурсивних механізмів. Специфіка залучення поняття інтердискурсивності до дослідження зв'язків, що демонструють компоненти номінативного простору постулюється платформою «когнітивно-дискурсивної парадигми», в основі якої лежить враховування максимально великої кількості точок зору стосовно одного і того самого об'єкта [2, с. 275−277; 14, с. 520]. У витоків інтердискурсивності стояли Е. Бенвеніст, Н. Ферклоу, М. Фуко, М. Пеше, П. Серіо. Оскільки зазначена вище парадигма є різносторонньою, то інтердискурсивність на її тлі отримує цілу низку методологічних опцій з когнітивістики, прагматики та суміжних дисциплін [28, с. 20]. Зважаючи на те, що номінативний простір певного явища є передумовою творення мовленнєвої діяльності, номіна-

тивні одиниці цього простору у ситуативній актуалізації постають у формі певного типу дискурсу та можуть бути фіксовані за допомогою тексту. Співвіднесення компонентів номінативного простору з конкретним типом дискурсу відбувається з урахуванням певної соціально детермінованої класифікації дискурсів. Прикладом останньої може слугувати запропонована В. І. Карасиком класифікація з поділом на персональні та інституційні дискурси. Інституційний дискурс формується на основі статусно-рольових відносин, враховує цілі та учасників, наприклад можна говорити про наступні типи дискурсу: релігійний, рекламний, спортивний, військовий, юридичний, медичний тощо [11, с. 5−8]. Вивчення інтердискурсивної актуалізації елементів номінативного простору робить можливим дослідження відображення останнього у зв'язку з ментальністю та ідеологією носіїв мови [29, с. 48]. Слід розрізняти поняття «інтердискурсивність» та «інтертекстуальність», оскільки інтердискурсивність включає лише деякі з інтертекстуальних якостей, залучаючи соціокультурні, історичні, психологічні та прагматичні аспекти і виключаючи такі прояви інтертекстуальності як цитати, алюзії та ремінісценції [4, с. 122−123]. Встановлення інтердискурсивних зв'язків проходить із використанням термінів «ідентифікатор» [8, с. 210−212], який утворюється при входженні номінативної одиниці з первинного типу дискурсу у інший тип дискурсу [33, с. 100−101], де застосовується принцип кодифікативної проекції або втілення шляху інтердискурсивного ідентифікатора від базового типу дискурсу до того, у якому актуалізується номінативна одиниця. Наявність інтердискурсивного зв'язку позначається терміном «інтердискурсивна актуалізація».

Присутність інтердискурсивнх зв'язків номінативного простору (як фрагменту мовної картини світу) дозволяє представити останній як динамічне поняття, яке відповідає характеристикам когнітивної картини світу.

Узагальнюючи наведені вище типи зв'язків можна зробити **висновок**, що дана робота пропонує опції для проведення універсального дослідження номінативного простору і дозволяє максимально точно відобразити кожну номінацію з огляду на її здатність встановлення синонімічних, антонімічних, гіперо-гіпонімічних, меронімічних та інтердискурсивних зв'язків. Окрім того можливим стає кристалізація шляхів розширення номінативного простору та опис його взаємодії з іншими типами просторів через інтердискурсивні зв'язки його елементів. Перспективним є **подальше** дослідження інтердискурсивних актуалізації елементів номінативного простору в термінах екстралінгвальних факторів.

Література:

1. Алефиренко Н. Ф. Современные науки о языке : учеб. пособие. Москва: Наука, Флинта, 2005. 257 с.
2. Андрейчук Н. І. Антропоцентрична парадигма сучасної лінгвістики: ідеологія і програма досліджень. *Лінгвістичні студії : зб. наук. пр.* Донецьк, 2008. Вип. 17. С. 273–278.
3. Архангельская К. В. Равнозначные синонимы немецкого языка. *Ученые записки.* Москва: Моск. гос. пед. ин-тут ин. яз. им. М. Тореза, 1958. 16 с.
4. Бочарникова Е. А. Интердискурсивное взаимодействие как основа формирования и представления специальных знаний. *Гуманитарные науки, Вестник АГТУ.* 2011. № 2 (52). С. 121–128.
5. Брагина А. А. Синонимы в литературном языке. Москва: Наука, 1986. 127 с.
6. Вилюман В. Г. Английская синонимика: учеб. пособие для ВУЗов. Москва: Высшая школа, 1980. 123 с.
7. Городецька О. В. Національно-марковані концепти в британській мовній картині світу XX століття : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2002. 182 с.
8. Дунаєвська О. В. Інтердискурсивне втілення лексеми "godmother" як елемента номінативного простору «ХРЕЩЕННЯ ДИТИНИ». *Наукові записки Ніжин. держ. ун-ту ім. Миколи Гоголя. Сер.: Філологічні науки.* Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2015. Кн. 1. С. 208–213.
9. Єфремова Н. В. Актуальні питання теорії синонімії. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. Луцьк, 2011. Вип. 3. С. 111–114.
10. Жаботинская С. А. Ономасиологические модели и событийные схемы. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.* 2009. № 837. С. 3–14.
11. Карасик В. И. О типах дискурса. *Языковая личность: институциональный и персональный дискурс : сб. науч. тр.* Волгоград : Перемена, 2000. С. 5–20.
12. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность. Москва: Наука, 1987. 263 с.
13. Кубрякова Е. С., Шахнарович А. М., Сахарный Л. В. Человеческий фактор в языке: Язык и порождение речи. Москва: Наука, 1991. 240 с.
14. Кубрякова Е. С. Язык и знание. Москва: Языки славянской культуры, 2004. С. 534–540.
15. Кубрякова Е. С., Демьянков В. З. О ментальных репрезентациях. *Проблемы представления (репрезентация в языке). Типы и форматы знания.* Москва: ИЯ – ТГУ, 2007. С. 13–28.
16. Мартинюк А. П. Основи наукових досліджень у лінгвістиці : навч.-метод. посібник. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразана, 2007. 40 с.
17. Недайнова І. В. Номінативний простір «Ігровий вид спорту» в сучасній англійській мові: лінгвокогнітивний та лінгвокультурний аспекти : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Луганськ, 2004. 233 с.
18. Недайнова І. В. Функціонально-семантичні основи польової організації одиниць номінації ігрових видів спорту в сучасній англійській мові. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка.* 2005. № 23. С. 180–183.
19. Нечитайло И. О. Синонимы как средство лексикографической интерпретации слова: (на материале украинских словарей) : дис. … канд. филол. наук : 10.02.01. Київ, 1983. 212 с.
20. Новиков Л. А. Семантика руського языка. Москва: Высш. шк., 1982. 272 с.
21. Овчаренко В. М. Структура і семантика науково-технічного терміна. Харків: Вид-во Харків. ун-ту, 1968. 71 с.
22. Панько Т. І., Кочан І. М., Мацюк Г. П. Українське термінознавство : підручник. Львів: Світ, 1994. 216 с.
23. Полюжин М. М. Когнітивна парадигма лінгвістичних досліджень. *Проблеми романо-германської філології.* Ужгород : Ужгородск. держ. ун-т, 1999. С. 4–22.
24. Постовалова В. И. Картина мира в жизнедеятельности человека. *Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира.* Москва: Наука, 1988. С. 6–69.
25. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : [термінологічна енциклопедія]. Полтава : Довкілля. К., 2006. 716 с.
26. Серебрянников Б. А. Как происходит отражение картины мира в языке. *Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира.* Москва, 1988. С. 87–108.
27. Хрусталева М. А. Синонимия в методическом дискурсе: когнитивный аспект : автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19. Пермь, 2007. 19 с.
28. Шевченко І. С. Когнітивно-комунікативна парадигма і аналіз дискурсу. *Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен* : [кол. моногр.] / під заг. ред. І. С. Шевченко. Харків: Константа, 2005. С. 12–20.

29. Шевченко І. С. Мішель Фуко і дискурсивна парадигма в лінгвістиці. *Вісник Київськ. нац. лінгв. ун-ту.* 2009. Т. 12, № 1. С. 44–49.
30. Шишкина Т. А. Интерпретационный потенциал номинативной модели. *Материалы Второй научной конференции.* Новосибирск : Изд-во Новосиб. ун-та, 2001. С. 42–45.
31. Croft W., Cruse D. A. Cognitive Linguistics. Cambridge : Cambridge University Press, 2004. 356 p.
32. Cruse D. The Lexical Semantics. Cambridge : Cambridge University Press, 1986. 246 p.
33. Dunayevska O. "Godfather" – Interdiscursive Actualization of "Infant Baptism" Space of Nomination. *Лінгвістичні студії : зб. наук. праць.* Київ ; Вінниця : ДонНУ, 2015. Випуск 30. С. 99-102. / Linguistic Studies : international collection of scientific papers / Donetsk National University ; ed. by A. P. Zahnitko. Kyiv ; Vinnytsia : DonNU, 2015. Vol. 30. P. 99–102;
34. Holsti O. R. Content analysis for the Social Science and Humanities. London, 1969. 256 p.
35. Hudson R. A. Sociolinguistics. Cambridge : Cambridge University Press, 1993.279 p.
36. Miller G. Dictionaries of the Mind. *Language and Cognitive Processes*. 1996. Vol. 1(3). P. 171–185. URL: https://www.aclweb.org/anthology/P/P85/P85-1038.p
37. Weller K., Stock W. G. Transitive Meronymy. Automatic consept-based quiery expansion using weighted transitive part-whole relations. *Information – Wissenschaft & Praxis.* Düsseldorf : Deutsche Gesellschaft für Informationswissenschaft und Informationspraxis, 2008. № 53 (3). P. 165–170.

Отримано: 12 квітня 2019 року

Прорецензовано: 20 травня 2019 року

Прийнято до друку: 23 травня 2019 року

e-mail: ann_kos@mail.ru

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-6(74)-23-26

Косенко А. В. Фреймова репрезентація концепту BEAUTY. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6(74), червень. С. 23–26.

УДК 811.111'0:159. 955

Косенко Анна Володимирівна,
кандидат філологічних наук, доцент, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ФРЕЙМОВА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КОНЦЕПТУ BEAUTY

У статті розглядається поняття фреймового аналізу у концептології, його роль для розкриття механізмів концептуалізації понять та явищ навколишньої дійсності, унаочнення картини внутрішньої ієрархії в концептосферах, побудови фреймових моделей концептів, показу співвідношення концептуальних та мовних структур. На основі проведеного аналіу словникових дефініцій лексеми beauty як найбільш узагальненого позначення концептуалізованого англомовною спільнотою поняття краси та суміжних з нею й синонімічних їй номінативних одиниць, було змодельовано фреймову модель концепту BEAUTY, *яка відображає його структуру, а також механізми та принципи функціонування у мовному та ментальному просторі сучасної англійської мови.*

Ключові слова: *концепт, концептосфера, фрейм, фреймовий аналіз, слот, субфрейм.*

Anna Kosenko,
PhD, Associate Professor, Yuri Fedkovych Chernivtsi National University

FRAME REPRESENTATION OF THE CONCEPT BEAUTY

The article deals with the notion of frame analysis in conceptology, its role for the disclosure of the mechanisms of conceptualization, the visualization of the internal hierarchy in the conceptual fields, the construction of frame concept models and the correlation of the conceptual and linguistic structures. In modern linguistic research, the notion of conceptual analysis is understood as an analysis of the verbalized concepts aimed at identifying conceptual features with the help of the values of units that represent this concept. On the basis of the analysis of the lexeme beauty as the most generalized nomination of beauty, conceptualized by English-speaking community, and related to it synonymous nominative units, a frame model of the concept BEAUTY *that reflects its structure, as well as the mechanisms and principles of functioning in the language and the mental space of contemporary English, was reconstructed. In terms of frame analysis, the concept* BEAUTY *is structured as eight first-level subframes. By analyzing them using the English thesaurus as a source of systematized and organized information, we work out a network of the second level subframes and the slots that they fill. The results of the research may serve as a basis for investigating other conceptual units in terms of frame analysis.*

Key words: *concept, conceptual sphere, frame, frame analysis, slot, subframe.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку лінгвістичної науки, зважаючи на її чітко спрямовану антропологічну спрямованість, виникає потреба у пошуку шляхів візуалізації когнітивних структур, виявленні співвідношення мовних та когнітивних структур.

Актуальність дослідження. Сьогодні фреймовий аналіз стає популярним серед концептологів, оскільки надає ключ до розкриття механізмів концептуалізації понять та явищ навколишньої дійсності [6], робить наочною картину внутрішньої ієрархії в концептосферах, дозволяє побудувати фреймову модель та представити її у вигляді графа для кожного концепту, показує співвідношення концептуальних та мовних структур [4]. Вміння та необхідність будувати фрейми є однією з когнітивних здатностей людини [9; 5].

Зв'язок авторського доробку із важливими науковими та практичними завданнями. Візуалізація концептуальних структур на сьогодні є одним з ключових завдань, на розв'язання якого спрямована більшість розвідок у сфері когнітивної лінгвістики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За допомогою фреймового аналізу реконструйовано структуру концептів SOLIDARITÄT та WOHLSTAND [5], досліджено основні соціальні ролі та статуси жінки вікторіанської доби [3], відтворено об'єктивне уявлення про ядро датської політичної свідомості [1].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Можливості фреймового моделювання як елементу концептуального аналізу не використовується повною мірою в ході сучасних лінгвістичних досліджень.

Новизна. Концепти, що віддзеркалюють етичну та естетичну оцінку загалом та концепт BEAUTY зокрема, нажаль, рідко перебувають у фокусі лінгвістичних досліджень, хоча є важливим компонентом мовної та концептуальної картин світу.

Методологічне або загальнонаукове значення. Дослідження спрямоване на розвиток нових методик концептуального аналізу.

Викладення основного матеріалу. Базуючись на твердженні про те, що у сучасних лінгвістичних дослідженнях поняття концептуального аналізу розуміється як аналіз вербалізованих концептів, направлений на виявлення концептуальних ознак за допомогою значення одиниць, які репрезентують даний концепт [2; 3-4], ставимо за мету окреслити фреймову структуру концепту BEAUTY на основі матеріалу дослідження, взятого з лексикографічних джерел.

На основі проведеного аналізу словникових дефініцій лексеми *beauty* видається можливим вибудовати загальну модель феномену краси в англійській мові, представлену у вигляді фрейму.

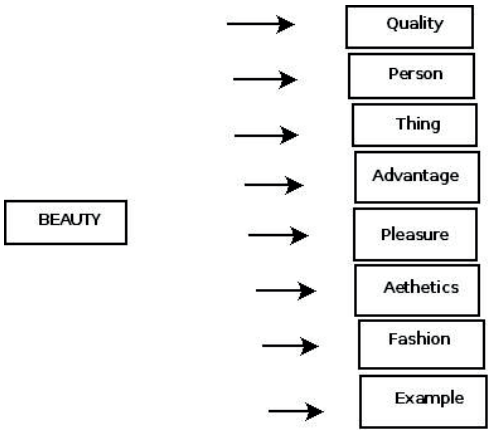

Рис. 1. Фреймова структура концепту beauty

Отже, у термінах фреймового аналізу концепт BEAUTY структурується на основі восьми субфреймів першого рівня.

Далі, аналізуючи субфрейми першого рівня послуговуючись тезаурусом англійської мови [7] як джерелом систематизованої та організованої інформації, виявляємо мережу субфреймів другого рівня та слотів, які вони заповнюють.

Субфрейм першого рівня *Quality* охоплює субфрейми другого рівня *Standard*, *Excellence* та *Feature*. Слоти, які заповнює субфрейм другого рівня *Standard* передають рівень, цінність чогось (*Class*, *Grade*, *Rank*, *Level*, *Value*), певний вид чогось (*Sort*, *Type*, *Kind*, *Variety*): *For Marianne, however – in spite of his incivility in surviving her loss – he always retained that decided regard which interested him in everything that befell her, and made her his secret standard of perfection in woman; – and many a rising beauty would be slighted by him in after-days as bearing no comparison with Mrs. Brandon* /Jane Austen/. Субфрейм другого рівня *Excellence* репрезентує певні вміння та навички (*Talent*, *Skill*, *Virtuosity*, *Craftmanship*), досконалу форму, вийнятковість та незрівнянність (*Superiority*, *Worth*, *Distinction*. *Incomparability*): *Papa, my darling, gave you your blue eyes and soft brown hair: he gave you the oval of your face and the regularity of your lineaments: the outside he conferred; but the heart and the brain are mine: the germs are from me, and they are improved, they are developed to excellence* /Charlotte Bronte/. Субфрейм другого рівня *Feature* експікує певні особистісні характеристики (*Trait*, *Attribute*, *Point*) та певний бік предмету чи явища (*Point*, *Aspect*, *Side*): *A disagreeable feature of this otherwise satisfactory condition of things was the necessary secrecy: the transfer of the luncheon, for example, had to be made at some distance from the madding crowd, in a wood; and I blush to think of the many other unworthy subterfuges entailed by the situation* /Ambrose Bierce/.

Субфрейм першого рівня *Person* конституюється субфреймами другого рівня *Human* та *Society*. Субфрейм другого рівня *Human* заповнює низку слотів, які підкреслюють недосконалість людини (*Mortal*) або її приналежність до певного угрупування (*Race*), живих істот (*Being*): *This was the Debate; she brings Reason on both sides: Against the first, she sets the Shame of a Violated Vow, and considers, where she shall shew her Face after such an Action; to the Vow, she argues, that she was born in Sin, and could not live without it; that she was Human, and no Angel, and that, possibly, that Sin might be as soon forgiven, as another; that since all her devout Endeavours could not defend her from the Cause, Heaven ought to execute the Effect; that asshewing her Face, so she saw that of Henault always turned (Charming as it was) towards her with love; what had she to do with the World, or car'd to behold any other?* /Aphra Behn/. Субфрейм другого рівня *Society* заповнює слоти, які описують роль та становище людини у суспільстві (*Class*), приналежності до певної групи (*Community*, *Company*): *The fundamental principles on which our society is founded settle for all time the strifes and misunderstandings which in your day called for legislation* /Edward Bellamy/.

Субфрейм першого рівня *Thing* охоплює такі субфрейми другого рівня як *Object*, *Property*, *Equipment*, *Activity*, *Thought*, *Remark*, *Incident*, *Situation*, *Fact*, *Characteristic*, *Preference*, *Interest*, *Popularity*. Слоти, які заповнює субфрейм другого рівня *Object* характеризують матеріальний предмет чи об'єкт (*Item*), щось, чого бажано або необхідно досягнути (*Target*): *The subject was continued no farther; and Marianne remained thoughtfully silent, till a new object suddenly engaged her attention* / Jane Austen/. Слоти, які заповнює субфрейм другого рівня *Property* передають матеріальну аксіологію (*Possession*, *Building*) чи певну характеристику (*Trait*): *Their estate was large, and their residence was at Norland Park, in the centre of their property, where, for many generations, they had lived in so respectable a manner, as to engage the general good opinion of their surrounding acquaintance* /Jane Austen/. Слоти, які заповнює субфрейм другого рівня *Equipment* (*Apparatus*, *Stuff*, *Resourse*) передають набір матеріальних засобів, що слугують ресурсом для досягнення певної мети: *He passed to Decoud, standing knee-deep alongside, one of the two spades which belonged to the equipment of each lighter for use when ballasting ships* /Joseph Conrad/. Слоти, які заповнює субфрейм другого рівня *Activity* (*Bustle*, *Pursuit*, *Occupation*) експлікують поняття діяльності, напрямленої на досягнення певної мети: *The figure of the man sat the figure of the horse, straight and soldierly, but with the repose of a Grecian god carved in the marble which limits the suggestion of activity* /Ambrose Gwinnett Bierce/. Слоти, які конституюють субфрейм другого рівня *Thought* (*Idea*, *Hope*, *Contemplation*, *Compassion*) репрезентують мережу абстрактних понять, які відображають ознаки ментального світу індивіда: *A great deal too handsome, in my opinion, for any place they can ever afford to live in. But, however, so it is. Your father thought only of them* /Jane Austen/. Слоти субфрейму другого рівня *Remark* (*Comment*, *Attention*, *Declaration*, *Observation*) виражають мережу суджень, ставлення мовця до фактів, предметів та явищ навколишнього світу, увагу до них: *But they would have been improved by some share of his frankness and warmth; and her visit was long enough to detract something from their first admiration, by shewing that though perfectly well-bred, she was reserved, cold, and had nothing to say for herself beyond the most commonplace inquiry or remark* /Jane Austen/. Слоти, які заповнює субфрейм другого рівня *Incident* (*Event*, *Disturbance*, *Excitement*) відображають як певний хід подій, так і ставлення мовця до нього:

The incident recalled him to a sense of the situation, and again his eyes sought the upright coffin, now illuminated by the moon for half its length /Ambrose Gwinnett Bierce/. Слоти субфрейму другого рівня *Situation* (*Circumstance*, *Fact*, *Location*, *Job*) репрезентують все багатоманіття аспектів та сторін певного стану речей: *Several wealthy and benevolent individuals in the county subscribed largely for the erection of a more convenient building in a better situation; new regulations were made; improvements in diet and clothing introduced; the funds of the school were entrusted to the management of a committee* /Charlotte Bronte/. Слоти субфрейму другого рівня *Fact* (*Reality*, *Detail*, *Event*) відображають стан речей, що склався в навколишньому світі, характеризує його: *Of course I did not – I had never heard of him before; but the old lady seemed to regard his existence as a universally understood fact, with which everybody must be acquainted by instinct* /Charlotte Bronte/. Слоти, які заповнює субфрейм другого рівня *Characteristic* (*Pecuilarity*, *Attribute*, *Aspect*, *Habit*) відображають набір ознак, притаманних предметам та явищам навколишнього світу: *Yes; these four evenings have enabled them to ascertain that they both like Vingtun better than Commerce; but with respect to any other leading characteristic, I do not imagine that much has been unfolded* /Jane Austen/. Слоти субфрейму другого рівня *Preference* (*Inclination*, *Taste*, *Selection*, *Priority*) репрезерентують пріоритетність, більшу вагу певних явищ чи подій для індивіда, їх вийнятковість: *Marianne, who had never much toleration for any thing like impertinence, vulgarity, inferiority of parts, or even difference of taste from herself, was at this time particularly ill-disposed, from the state of her spirits, to be pleased with the Miss Steeles, or to encourage their advances; and to the invariable coldness of her behaviour towards them, which checked every endeavour at intimacy on their side, Elinor principally attributed that preference of herself which soon became evident in the manners of both, but especially of Lucy, who missed no opportunity of engaging her in conversation, or of striving to improve their acquaintance by an easy and frank communication of her sentiments* /Jane Austen/. Слоти, які заповнює субфрейм другого рівня *Interest* (*Attraction*, *Concern*, *Hobby*, *Stake*, *Involvement*) характеризують ставлення індивіда до певних предметів чи явищ навколишнього світу, які мають для нього особливе значення, привабливість: *But the ministry have put us to an enormous expence by the war in America, and it is their interest to persuade us that we have got something for our money* /James Boswell/. Слоти, які заповнює субфрейм другого рівня *Popularity* (*Favour*, *Public*, *Rage*, *Standard*) передають високий рівень необхідності чи бажаності когось чи чогось в житті індивіда чи суспільства: *Were I to live in the country, I would not devote myself to the acquisition of popularity; I would live in a much better way, much more happily; I would have my time at my own command* /James Boswell/.

Субфрейм першого рівня *Advantage* охоплює такі субфрейми другого рівня як *Benefit*, *Dominance* та *Profit*. Субфрейм другого рівня *Benefit* заповнює слоти, які підкреслюють цінність (*Value*) або вигідність, привабливість чогось (*Good*, *Virtue*), окреслюють поняття фінансової вигоди (*Payments*): *The whole was tied up for the benefit of this child, who, in occasional visits with his father and mother at Norland, had so far gained on the affections of his uncle, by such attractions as are by no means unusual in children of two or three years old; an imperfect articulation, an earnest desire of having his own way, many cunning tricks, and a great deal of noise, as to outweigh all the value of all the attention which, for years, he had received from his niece and her daughters* /Jane Austen/. Слоти субфрейму другого рівня *Dominance* передають вищість становища людини чи групи людей (*Superiority*, *Supremacy*), домінантне становище (*Power*, *Authority*, *Command*, *Conrtol*, *Rule*): *However, he was resolved to go down; but – by no distinct change of resolution, rather by a dominance of desire, like the thirst of the drunkard – it so happened that in passing the table his fingers fell noiselessly on the ring, and he found himself in the passage with the ring in his hand* /Thomas Stearns Eliot/. Слоти субфрейму другого рівня *Profit* виражають матеріальний бік вигоди (*Gain*): *The industry and commerce of the country, ceasing to be conducted by a set of irresponsible corporations and syndicates of private persons at their caprice and for their profit, were intrusted to a single syndicate representing the people, to be conducted in the common interest for the common profit* /Edward Bellamy/.

Субфрейм першого рівня *Pleasure* охоплює такі субфрейми другого рівня як *Happiness*, *Joy*, *Enjoyment*, *Hedonism* та *Wish*. Слоти субфрейму другого рівня *Happiness* виражають задоволення (*Satisfaction*, *Contentment*) та веселість (*Gladness*, *Delight*): *It was a repast to which gratitude for being again permitted to visit this spot gave sweetness; and family happiness once more smiled beneath these shades. Monsieur St. Aubert conversed with usual cheerfulness; every object delighted his senses* /Ann Radcliffe/. Слоти субфрейму другого рівня *Joy* передають невимушену атмосферу вільного часу (*Delight*, *Enjoyment*), задоволеня (*Satisfaction*), успіху (*Success*): *This event was a great disappointment to those that apprehended him, who were flushed with hopes of the reward; but gave me great joy, as I was permitted now to continue my journey without any further molestation* /Tobias Smollett/. Слоти субфрейму другого рівня *Enjoyment* передають атмосферу невимушеносі та легкості (*Fun*, *Relaxation*, *Entertaiment*, *Satisfaction*, *Gusto*): *Nay, divers cynic philosophers, who had condemned this entertainment unseen, when they chanced to be eye-witnesses of their admirable dexterity, expressed their sorrow for having so long debarred themselves of such rational enjoyment* /Tobias Smollett/. Субфрейм другого рівня *Hedonism* заповнює слоти, які відображають екставертність особистості, заглибленість в себе (*Self-Indulgence*, *Self-Gratification*), надмірність (*Intemperance*, *Immoderation*, *Luxury*), екстравагантність (*Extravagance*): *Yes: there was to be, as Lord Henry had prophesied, a new Hedonism that was to recreate life, and to save it from that harsh, uncomely puritanism that is having, in our own day, its curious revival* /Oscar Wilde/. Субфрейм другого рівня *Wish* заповнює слоти, які вербалізують прагнення, слильність до чогось (*Desire*, *Want*, *Inclination*), вимогу чи прохання (*Request*, *Demand*, *Order*): *I am very fond of you, Cecily; I have liked you ever since I met you! But I am bound to state that now that I know that you are Mr. Worthing's ward, I cannot help expressing a wish you were – well, just a little older than you seem to be – and not quite so very alluring in appearance* /Oscar Wilde/.

Субфрейм першого рівня *Aesthetics* конституюється субфреймами другого рівня *Artist*, *Taste* та *Attraction*. Слоти субфрейму другого рівня *Artist* позначають людину творчої професії, митця (*Painter*, *Designer*, *Producer*, *Drawer*, *Illustrator*, *Creator*) або фахівця. майстра в тій чи іншій сфері (*Expert*, *Master*, *Genius*, *Virtuoso*): *The artist is the creator of beautiful things. To reveal art and conceal the artist is art's aim* /Oscar Wilde/. Субфрейм другого рівня *Taste* констинуюють слоти на позначення стилю та смаку (*Elegance*, *Grace*, *Refinement*, *Style*), вподобання (*Love*, *Desire*, *Liking*), смаку як фізичного відчуття (*Flavor*, *Palate*, *Appetite*), досвіду (*Impression*, *Experience*): *His little dinners, in the settling of which Lord Henry always assisted him, were noted as much for the careful selection and placing of those invited, as for the exquisite taste shown in the decoration of the table, with its subtle symphonic arrangements of exotic flowers, and embroidered cloths, and antique plate of gold and silver* /Oscar

Wilde/. Субфрейм другого рівня *Attraction* заповнює слоти, що вербалізують зовнішню чи внутрішню привабливість особистості (*Seduction*, *Draw*, *Charisma*, *Charm*, *Appeal*) та захоплення, інтерес до когось (*Entertainment*, *Inrerest*, *Magnetism*): *It was rumoured of him once that he was about to join the Roman Catholic communion; and certainly the Roman ritual had always a great attraction for him* /Oscar Wilde/.

Субфрейм першого рівня *Fashion* містить субфрейми другого рівня *Vogue*, *Clothes* та *Manner*. Субфрейм другого рівня *Vogue* заповнює слоти, які позначають захоплення чимось, схильність до чогось (*Trend*, *Craze*, *Rage*, *Style*, *Look*), певний звичний, типовий чи зарактерний стан речей (*Convention*, *Custom*, *Practice*): *Madame Beck herself ordinarily wore a gray dress just now; another teacher, and three of the pensionnaires, had had gray dresses purchased of the same shade and fabric as mine: it was a sort of everyday wear which happened at that time to be in vogue* /Charlotte Bronte/. Субрейм другого рівня *Clothes* конституюється слотами, які виражають поняття, що стосуються стилю одягу, його пошиття (*Design*, *Couture*) та конкретний вид одягу (*Dress*, *Costume*): *All being thus done decently and in order, my property was returned to its place, my clothes were carefully refolded* /Charlotte Bronte/. Слоти, які заповнює субфрейм другого рівня *Manner* експлікують те, яким чином щось відбувається (*Way*, *Method*, *Style*), системний характер предмета чи явища, певний підхід до чогось (*System*, *Approach*): *I was about to propound a question, touching the manner in which that operation of changing my heart was to be performed, when Mrs. Reed interposed, telling me to sit down; she then proceeded to carry on the conversation herself* /Charlotte Bronte/.

Субфрейм першого рівня *Example* охоплює субфрейми другого рівня *Instance*, *Precedent* та *Warning*. Субфрейм другого рівня *Instance* заповнює слоти, які репрезентують патерни, моделі, які варто наслідувати (*Case*, *Occassion*), ідею, прагнення, бажання чи навіть вимогу такого наслідування (*Demand*, *Wish*, *Suggestion*): *Upon my word, I am not acquainted with the minutia of her principles. I only know that I never yet heard her admit any instance of a second attachment's being pardonable* /Jane Austen/. Слоти, які заповнює субфрейм другого рівня *Precedent* (*Model*, *Pattern*, *Criterion*) експлікують систему характеристик чи ознак об'єкта чи індивіда, що сприймається як певний загальноприйнятий критерій чи модель: *He said he was glad Lord George Gordon had escaped, rather than that a precedent should be established for hanging a man for constructive treason; which, in consistency with his true, manly, constitutional Toryism, he considered would be a dangerous engine of arbitrary power* /James Boswel/. Субрейм другого рівня *Warning* заповнює слоти, які виражають завчасно надану інформацію з метою здійснення корегую чого впливу на майбутній хід подій (*Notice*, *Caution*, *Prediction*, *Message*): *The duty of the soldier was plain: the man must be shot dead from ambush – without warning, without a moment's spiritual preparation, with never so much as an unspoken prayer, he must be sent to his account* /Ambrose Bierce/.

Головні висновки. Отже, на основі проведеного аналіу словникових дефініцій лексеми *beauty* як найбільш узагальненого позначення концептуалізованого англомовною спільнотою поняття краси та суміжних з нею й синонімічних їй номінативних одиниць, було змодельовано фреймову модель концепту BEAUTY, яка відображає його структуру, а також механізми та принципи функціонування у мовному та ментальному просторі сучасної англійської мови.

Перспективи використання результатів дослідження. Отримані в ході дослідження результати можуть бути використані для здійснення фреймового моделювання інших концептуальних структур.

Література:

1. Готта О. М. Прагматика функционирования ключевых концептов в риторике датских политических партий: дисс. … канд.. филол. наук: 10.02.04. Москва, 2008. 220 с.

2. Жаботинская С. А. Когнитивная лингвистика: принципы концептуального моделирования. *Лінгвістичні студії.* Вип. 2. Черкаси: Сіяч, 1997. С. 3–11.

3. Кисельова А.Л. Концепт "жіночість" у вікторіанській лінгвокультурі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 "Германські мови". Київ, 2007. 13 с.

4. Кофанова Г. П. Когнитивно-дискурсивный анализ концепта глобализации в немецком языке: На материале СМИ Германии: дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.04. Калининград, 2006. 192 с.

5. Моисеева З.И. Концепты "Solidarität" и "Wohlstand" и вариативность их фреймовой структуры в немецком политическом дискурсе: на примере текстов речей и интервью канцлеров Германии Г. Коля, Г. Шредера, А. Меркель: дисс. ... канд.. филол. наук: 10.02.04. Нижний Новгород, 2007. 220 с.

6. Никонова Ж. В. Основные этапы фреймового анализа речевых актов (на материале современного немецкого языка). *Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского. Филология. Искусствоведение.* № 6. Нижний Новгород: Государственное образовательное учреждение высшего профессионального образования "Нижегородский государственный университет им. Н. И. Лобачевского", 2008. С. 224–228.

7. Concise Oxford Thesaurus / M. Waite, S. Hawker, C. Bailey, Ch. Cowley. US: Oxford University Press. 975 p.

8. Digital Library, Volume 59. Directmedia, Berlin, 2002. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM): кольор.; 12 см. – Систем. вимоги: IBM PC 486 і вище; 16 Mb RAM; SVGA CD-ROM, Windows 95/98/ME/2000/NT/XP. – English and American Literature.

Отримано: 7 травня 2019 року

Прорецензовано: 20 травня 2019 року

Прийнято до друку: 23 травня 2019 року

e-mail: elenasavvich@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-6(74)-27-29

Литвин О. О. Флорономени у складі порівнянь як засіб вербалізації краси природи та людини в мові творів Ольги Кобилянської. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6(74), червень. С. 27–29.

УДК 811.161.2

Литвин Олена Олександрівна,
кандидат філологічних наук, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця,

ФЛОРОНОМЕНИ У СКЛАДІ ПОРІВНЯНЬ ЯК ЗАСІБ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КРАСИ ПРИРОДИ ТА ЛЮДИНИ В МОВІ ТВОРІВ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

Індивідуально-авторське бачення світу відбивається не тільки в лексичних засобах номінації, а й у системі тропів. Важливим елементом системи тропів у ідіостилі будь-якого письменника є порівняння. Порівняння не лише вербалізують елементи мовної картини світу, а й дають змогу дослідити процес формування індивідуально-авторської картини світу, допомагають розкрити творчий задум письменника.

Стаття присвячена дослідженню флорономенів у складі порівнянь художніх текстів О. Кобилянської. У дослідженні схарактеризувано художньо-стилістичні функції порівняльних зворотів, у складі яких є флорономени. Розкрито семантику флорономенів у мові творів письменниці, з'ясовано їх індивідуально-авторські особливості функціонування.

Ключові слова: *флорономен, епітет, порівняння, порівняльний зворот, О. Кобилянська.*

Olena Lytvyn,
degree Candidate of Fhilogical Sciences, Kharkiv National Economic University of Semen Kyznetc

FLORONOMENS IN THE COMPOSITION OF THE COMPARISONS AS A WAY OF NATURE AND PERSON'S BEAUTY VERBALIZATION IN THE LANGUAGE OF OLGA KOBYLYANSKA'

The article is devoted to the research of floronomens in the composition of the comparisons of the artistic texts of Olga Kobylyanska.

The individual author's vision of the world is reflected not only in the lexical means of nomination, but in the system of the tropes, which show the associative connections on the mental level of the language picture of the world. There are a lot of subjective connections, which find the reflection in the language images of one or another event in the individual author's picture. That is determined the peculiarities of the author's idea style. These peculiarities are focused mostly in tropes. The most important element in the system of tropes in the idea style of any writer is comparisons.

The comparisons don't only verbalize the element of the language picture of the world, but give an opportunity to follow the process of making an individual author's picture of the world, help in developing the author's creative idea. As a language artistic method, the comparisons are based on compounding the terms, paralleling images and associative connections.

Among the imaginative means of artistic language the comparisons differ in their activity of usage which are motivated by this trope, that is for giving concrete expression making the image more expressive while comparing one thing or another.

In the research the artistic – stylistic functions of the comparing phrase in the composition of which there are floronomens have been characterized. It has been pointed out the semantic of floronomen in the language of the author's works, found out their individual author's peculiarities of functioning.

Key words: *floronomen, epithet, comparisons, comparing, phrase, O. Kobylyanska.*

Індивідуально-авторське бачення світу відбивається не тільки в лексичних засобах номінації, а й у системі тропів, що виявляють асоціативні зв'язки на ментальному рівні мовної картини світу. В індивідуально-авторській картині світу наявні численні суб'єктивні зв'язки, що знаходять відображення у мовних образах того чи того явища. Саме цим і визначаються особливості ідіостилю письменника. Найбільш повно ці особливості сфокусовані в тропах. Важливим елементом системи тропів у ідіостилі будь-якого письменника є порівняння.

Як мовно-художній засіб, порівняння ґрунтується на зіставлення понять, паралелізмі уявлень, асоціативних зв'язках. Серед образних засобів художнього мовлення порівняння вирізняються давністю й активністю вживання, що мотивується самим призначенням цього тропа, який покликаний конкретизувати, увиразнювати зображуване внаслідок зіставлення того чи того предмета.

Мета статті – схарактеризувати художньо-стилістичні функції порівняльних зворотів, у складі яких є флорономени.

Порівняння – троп, який полягає в поясненні одного предмета через інший, подібний до нього, за допомогою компаративної зв'язки, тобто сполучників: *як, мов, немов, наче, буцім, ніби* та інших [11, с. 546]. Про їх значення і важливість у стилістичній системі мови можна зробити висновок зі слів О. Потебні: «Самий процес пізнання є процес порівняння» [13, с. 255]. Як зазначає І. Кочан, у порівнянні названо три елементи: те, що порівнюється; те, з чим порівнюється; ознака, за якою порівнюється [9, с. 108].

Порівняння психологічно сприймається як форма ускладнення епітета [12, с. 15]. Порівняння не лише конкретизує уявлення про предмет, а й відображає емоційне ставлення до нього мовця [10, с. 116]. Вибір порівняння завжди пов'язаний з характером авторської оцінки того, що зображується. Порівняння, як і метафори, не лише вербалізують елементи мовної картини світу, а й дають змогу дослідити процес формування індивідуально-авторської картини світу, допомагають розкрити творчий задум письменника.

У художньому мовленні для образної характеристики дії чи ознаки предмета думки широко використовують порівняльні конструкції. Порівняння стало тим художнім прийомом, без якого практично не обходиться жоден письменник. У художній мові порівняння використовують перш за все як засіб пізнання – розкриття ознак описуваних предметів і явищ. Наочність образу цілком залежить від того, наскільки авторові вдалося проникнути в суть зображуваного, розкрити в ньому нові грані.

Порівняння допомагають письменникові розкрити характер зображуваної дії, створити найточніший образ дійсності: передати форму, розмір, запах, колір, внутрішню якість предмета. Цей троп часто вживають для змалювання художнього образу людини, розкриття її внутрішнього світу.

Реалізується порівняння за допомогою різних граматичних структур. У сучасній українській мові надзвичайно активно вживають різноманітні реченнєві компоненти у формі порівняння. Через багатоманітність показників порівняльні конструкції потребують відповідної класифікації. Найчастіше їх поділяють типологічно – на сполучникові та безсполучникові, з подальшим членуванням кожної групи. Категорія порівняння також реалізується в складному реченні, зокрема в такій групі розчленованого типу як складнопідрядні речення з підрядними порівняльними, у яких підрядна частина становить порівняння, що ґрунтується на асоціативному та інших типах зіставлення.

У мові художніх творів Ольги Кобилянської чимало епітетів, що вжиті в структурі порівняльних зворотів. Порівняння увиразнюють зображення, роблять його більш наочним, виявляють ставлення письменника до зображуваного. За нашими спостереженнями порівняння, які функціонують у поетичній мові письменниці, можна поділити на групи: 1. те, що порівнюється, – це об'єкт; те, з чим порівнюється, – флорономен; 2. те, що порівнюється, – це флорономен; те, з чим порівнюється, – об'єкт.

Проаналізуємо порівняння, які функціонують у художній мові Ольги Кобилянської першої групи (те, що порівнюється, – це об'єкт; те, з чим порівнюється – флорономен). Найбільш уживаними в мові творів цієї групи є порівняльні звороти, утворені як за допомогою сполучників, так і без них. Серед сполучникових, беручи до уваги класифікацію І. Вихованця (розмежував порівняльні сполучники за їх функціями), виділяємо три групи: 1) власне-порівняльна функція (*як*); 2) модально-порівняльна функція (*мов, мовби, немовби*); 3) порівняльно-об'єктна функція (*ніж, аніж* і *як* у значенні «*ніж*») [47, с. 136].

Символічного значення набувають образи *пальми*, *цвітки*, *рожі, мальви, лелії, соняшника, маку.* У мові художнього тексту Ольги Кобилянської вони символізують красу та інші характерні риси молодої дівчини. Порівняння дівчини з рослинним світом досить поширене явище у творчості письменниці: «*Легкий, непевний усміх заграв на її лиці, що біле мов сніг хилилося все нижче й нижче, і, піддаючись власті незвісної сили, вона зсунулася поволі,* ***мов зломлена пальма,*** *і майже безтямки на землю…»* [4, с. 445].

Родова назва *квітка* у мові творів письменниці формує систему уявлень та асоціацій. Це зумовлено гармонією барв, досконалістю природних об'єктів та їхнім приємним ароматом: *«Живе Тетянка спокійно в матері,* ***мов цвітка в зільнику****»* [4, с. 308]*; «Мала Цецілія вешталася коло нього,* ***мов той червоний мачок****. Так само невсипуща, як і батько. В нього вдалася. Робуча, добра, з душею,* ***мов біла квітка, і*** *повна покори й послушенства для старших»* [5, с. 417]. Відчуття прекрасного пробуджує і *білий* колір – символ чистоти, невинності. Порівняння героїні оповідання з *квіткою* контрастує з її нещасливою долею «*Ні одного світлого дня вона не зазнала. Зів'яла та завчасно змучилась, зчорніла, згоріла,* ***ніби квітка***» [8, с. 315]. Як бачимо з наведених цитат, порівняльні звороти зі сполучниками *мов, немов, ніби* посідають значне місце в складі порівняльних конструкцій. Функція їх полягає не лише в зіставленні двох об'єктів, а й у наданні лексичному наповненню об'єкта порівняння різних модальних відтінків.

Любов до *квітів* – одна з рис українців, що засвідчують порівняння: *«А народ шануй і люби, бо* ***інтелігенція*** *не є нічим іншим,* ***як*** *лиш його* ***вицвітом****, – а ти сама нічим іншим,* ***як дрібна квітка*** *з її осередку»* [6, с. 88]. Порівняльних конструкцій, які містять сполучник *як,* значно менше.

Однією з функцій квіткової образності в текстах письменниці є здатність бути засобом портретної характеристики. Очевидно, тут позначилася традиція і стилістика народнопісенної поетики з властивими їй фітоморфним паралелізмом, які авторка майстерно трансформує. Номен «лілія» авторка вживає, акцентуючи увагу на кольоровій семантиці, зокрема на білому кольорі: «***Воно (обличчя)*** *було* ***бліде, як цвіт лілеї****, брови зморщені, мов у фізичному болю, а темні вії ослонювали цілком її очі, лише грудь її віддихала важко, мов боролась у тій хвилі, як на смерть*» [7, с. 230].

Особливістю поетичної мови Ольги Кобилянської є зіставлення почуттів, людських емоцій і навіть душі з флорономенами, зокрема зі соняшником***:*** «*Я не хотіла про його думати, не хотіла, щоби* ***чувства мої*** *зверталися до його,* ***мов той соняшник за сонцем****, однак надармо»* [6, с. 276]; ***«Немов соняшник****, стояла її* ***душа****, отворена для незвісно якогось щось…»* [4, с. 433].

Безсполучникове, згорнене порівняння – це конструкція з лексично вираженими суб'єктом, об'єктом та основою порівняння. Відсутність сполучного елемента як синтаксичного показника уподібнення компенсується специфічною граматичною формою об'єкта порівняння, що вказує на порівняльні зв'язки в межах конструкції [2, с. 109]. Незначною кількістю представлені в поетичній мові Ольгою Кобилянської порівняльні звороти, утворені безсполучниковою конструкцією: «***Галуззя старих смерек звисало*** *попри білу тверду дорогу* ***густими перлинами роси»*** [3, с. 158]; «*Коли б він лише під час цієї катастрофи не простудився й не перемучився. Мама каже:* ***він „мімоза”****»* [7, с. 185]. Образ *мімози* – тендітної рослини, передає ідею непристосованості до складних умов життя, символізує слабкість, особливо в порівнянні, де суб'єктом виступає молодий хлопець.

Специфікою конструкцій з орудним відмінком у порівняльному значенні є контамінація об'єкта й показника порівняльних відношень у одній лексемі, а саме: об'єкт виражається лексичним значенням слова, а показник – граматичним (формою орудного відмінка) [2, с. 109]. Незначною кількістю представлені в мовній палітрі Ольги Кобилянської порівняльні звороти, утворені такою конструкцією: «*Тебе одну я люблю. На весь світ одну. В неділю прийду знов, буду тебе ждати. Вийди тут ось лісом,* ***зацвіти в нім квіткою****, я буду тут»* [4, с. 366]; *«Доню моя!» Ти в мене* ***квіткою була****, білою хмаркою моєю»* [3, с. 102]. У наведених рядках дівчина зіставляється з квіткою, яка стає основою персоніфікації. Флорономен *лелія* в поетичній мові Ольги Кобилянської найчастіше входить до складу тропів, збагачуючись семантично: *«Ніч була прекрасна, і відкриті голови чоловіків рисувалися виразно у магічному сяєві місяця, між тим як жінки з головами, позавиваними в білі рушники,* ***пригадували сотки лелій****, що струнко стріляли вгору…»* [4, с. 238]; *«Якщо можна порівняти молоду дівчину з* ***квіткою****,* ***то Софію можна було порівняти з лілією»*** [7, с. 299].

Проаналізуємо порівняння, які функціонують у поетичній мові Ольги Кобилянської другої групи (те, що порівнюється, – це флоронім; те, з чим порівнюється, – об'єкт). Порівняння цієї групи в мові творів письменниці представлені лише зворотами, які утворені за допомогою сполучників *як, мов, наче, неначе, ніби.*

Серед номенів *квітів* Ольга Кобилянська найчастіше порівнює з певним предметом *рожу* («*непроходимою стіною», «сиротами», «лицем без крові»). Наприклад: «Колючі* ***кущі дикої рожі****, котрої галуззя вибуяло великими різками, лукувато сплетені з другими корчами й нерозривними* ***плющами****, повоями й терням, стояли,* ***мов непроходимі стіни****»* [4, с. 477]; *«Коло моїх скляних огородових дверей виростають* ***кущі рож і бозу****, і сеї ночі, обливані надмірним дощем і посилювані вітром, угинались, притискаючися до стіни,* ***мов сироти****»* [7, с. 189]; *«Тут бере оці квіти, що казав я принести. Вони для тебе. Ті* ***білі великі рожі. Вони такі, як твоє лице без крові»*** [7, с. 305]. Щоб надати експресії кольоративу *білий* авторка порівнює його зі снігом, бо *білий* колір є передовсім асоціатор краси зимових пейзажів, де номен *білий* набуває позитивної конотації: *«Ось, мої пані, які в нас* ***гвоздики****, – почав я і поставив перед дівчатами на стіл,* ***білі, як сніг, цвіти****»* [7, с. 36]. *Білий* на позначення флоронімів завжди порівнюється з красивим, поетичним**: *«Турецький боз… білий боз…повні кругляві тюльпани, нарциси – біліючі, мов на зелених стеблах попричіплювані метелики…»*** [4, с. 473]. Квіти ж, якими наповнено простір твору, переважно екзотичні: ***«Білий, як пушок, кучерявий китайський гвоздик*** *запишався перед її очима. А!... І який же він* ***гарний!*** *Такий* ***білий****»* [3, с. 44].

Незвичайної експресії надає Ольга Кобилянська *ягодам крушини,* порівнюючи їх колір з *«яркими калюжами крові»: «Тут і там до землі придавлена* ***крушина****, не позбавлена своєї сили цілковито вродила безліч* ***червоних ягід****, а ті сіяли здалека з* ***матово-зеленого*** *тла,* ***немов яркі калюжі крові****…»* [4, с. 487]. Прикметник *яркий,* опосередковано підсилює означення *червоні*, адже саме *червоні ягоди крушини* порівнюються з *калюжами крові*. Перша частина означення *криваво-* несе в собі не лише семантику відтінку *червоного кольору*, а й символізує битву, яку ведуть австрійські капіталістичні фірми з буковинськими лісами, знищуючи їх. Персоніфікація смерек у цьому ж творі досягається порівнянням їх із «*безпомічними старцями*»: *«Старі, громами нарушені* ***смереки****, оставлені нетикано, стояли сумно, простягаючи, напіввисохлі рамена від себе далеко,* ***мов безпомічні старці****, силуючись недармо здержати вітер у своїм галуззі»* [4, с. 487].

Тополі ростуть на всій території України, тому наявність їх в описі природи засвідчує символічність та національну своєрідність цього образу. У художніх текстах письменниці флорономен *тополя* містить максимальну частину поняттєвого значення й мінімум символічного забарвлення: *«Ідучи з своєї хати дорогою попри колишній сад Обринських, що зберігав у собі тут же зараз при дорозі масу різних украшаючих кущів жасминів і т. ін., я кинув оком у глибінь саду, де вже ще стояв давній знайомий мені павільйон з двома своїми* ***тополями, мов сторожами****, і я побачив, що його середина була освітлена»* [7, с. 163]. Експресивність образу *топопі* надається через порівняння зі сторожами.

Цікавим у поетичній палітрі Ольги Кобилянської є подвійне порівняння*: «І виросте з нього така* ***сама пальма, як його мати –*** *висока, поважна… з сумовито закроєними очима – і буде клонитися»* [4, с. 475].

Отже, майстерність Ольги Кобилянської виявилася в доцільному вживанні порівняльних зворотів, завдяки чому вони набули особливої сили звучання. Особливістю майстерності письменниці можна вважати вміння використовувати влучне порівняння для всебічної характеристики персонажа, унаочнення події. Тропи в мові творів письменниці виконують важливу композиційну та змістову функцію, яка й визначає неповторність стилю художниці слова.

Література:

1. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови. Київ: Наукова думка, 1992. 224 с.
2. Звягіна Г. О. Вияв категорії порівняння у структурі художнього мовлення Григора Тютюнника. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія».* 2015. Вип. 53. С. 107–109.
3. Кобилянська О. Апостол Черні : повість / О. Кобилянська ; вступ. сл. та підготовка тексту Є. Г. Куртяка. Львів: Каменяр, 1994. 243 с.
4. Кобилянська О. Повісті. Оповідання. Новели. Київ: Наукова думка, 1988. 667 с.
5. Кобилянська О. Твори : у 5 т. Упоряд. М. П. Комишанченко. Київ: Держлітвидав, 1962–1963. Т. 3. Київ, 1963. 440 с.
6. Кобилянська О. Твори : у 3 т. Київ: Державне видавництво художньої літератури, 1956. Т. 1. 589 с.
7. Кобилянська О. Твори: у 3 т. Київ: Державне видвництво художньої літератури, 1956. Т. 3. 638 с.
8. Кобилянська О. Ю. Слова зворушеного серця : Щоденники. Автобіографії. Листи. Статті та спогади / упоряд., передм. Ф. П. Погребенника. Київ: Дніпро, 1982. 359 с.
9. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз текст : [Навч. посіб]. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: Знання, 2008. 423 с.
10. Кучеренко І. К. Порівняльні конструкції мови в світлі граматики. Київ: Вид-во Київського ун-ту, 1959. 108 с.
11. Літературознавчий словник-довідник / Уклад. : Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів, В. І. Теремко. 2-е вид., випр., допов. Київ: ВЦ. «Академія» 2006. 752 с.
12. М'яснянкіна Л. І. Порівнянняв ідіостилі М. О. Шолохова: функціонально-семантичний і прагматичний аспекти : автореф. дис.... канд. філол. наук : 10. 02.02. Харк. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Х., 2002. 17 с. укр.
13. Потебня О. О. Естетика і поетика слова : [збірник] / О. О. Потебня ; [пер. з рос.] / [Упор., вступ, ст., прим. І. В. Іваньо, А. І. Колодної]. Київ: Мистецтво, 1985. 302 с.

Отримано: 7 квітня 2019 року

Прорецензовано: 7 травня 2019 року

Прийнято до друку: 23 травня 2019 року

e-mail: oksankadruk@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-6(74)-30-33

Сахнюк О. С. Теорії метафори. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6(74), червень. С. 30–33.

УДК 81'373.612.2=161.1=111=112.2

Сахнюк Оксана Степанівна,
Кандидат філологічних наук, доцент, Національний університет "Острозька академія"

ТЕОРІЇ МЕТАФОРИ

У статті здійснено аналіз теорій метафори, охарактеризовано роль метафори у мові та в процесах мислення. Автор описує різноманітні інтерпретації цього складного та багатогранного явища, особливе значення приділяючи сучасній теорії концептуальної метафори та її відмінностях від традиційних теорій. Охарактеризовано сучасні підходи до метафори, що взаємодіють та взаємно доповнюють один одного: класична теорія концептуальної метафори (Дж. Лакофф та М. Джонсон), теорія концептуальної інтеграції (М.Тернер та Ж. Факоньє), теорія первісних та комплексних метафор (Дж. Грейді), когерентна модель метафори (Б. Спеллман), модель концептуальної проекції (К. Аренс, С. Чанг), коннективна теорія метафоричної інтерпретації (Д. Рітчі), дескриптивна теорія метафори (А. Баранов, Ю. Караулов) та теорія метафоричного моделювання (А. Чудінов).

Ключові слова: *метафора, метафоризація, сфера джерела, сфера цілі, метафорична проекція.*

Oksana Sakhniuk,
Candidate of Philological Sciences (PhD), Associate Professor, The National University of Ostroh Academy

THEORIES OF METAPHOR

In the article the analysis of the theories of metaphor is conducted and the role of metaphor in the language and in different cognition processes is characterized. The author describes the various interpretations of this complex and multifaceted phenomenon; the special attention is paid to the modern theory of conceptual metaphor and its difference from the traditional theories, which is the fact that metaphor is not merely a function of language but, and what is more important, of thought. The central point of the conceptual metaphor theory is the idea that metaphorical thinking is one of the most significant instruments of human cognition. The core of this theory is the idea that one phenomenon (usually more abstract) can be understood in terms of another (usually more concrete). This is especially important for the conceptualization of feelings, sensations and emotions, among which is pain. The modern metaphor approaches that interact and mutually complement each other are characterized: the classical theory of conceptual metaphor, the theory of conceptual integration, the theory of primary and complex metaphors, the coherent model of metaphor, the model of conceptual projection, the connective theory of metaphorical interpretation, the descriptive theory of metaphor and the theory of metaphorical modeling.

Key words: *metaphor, metaphorization, source domain, target domain, metaphorical mapping.*

Уживання слів у непрямому значенні є важливим засобом розвитку і збагачення семантики. Внаслідок цього багато слів сучасної мови набувають різноманітних значень. Метафоризації мови присвячено чимало праць лінгвістів, психологів, літературознавців, філософів, однак проблема залишається надзвичайно складною і до кінця не вирішеною, адже йдеться про процеси мислення, що породжують знання про навколишній світ. Метафоризація передбачає не лише вживання одного слова замість іншого, це процес утворення нового значення, що з'являється внаслідок дії складних когнітивних механізмів. Метафора – це приховане (скорочене) порівняння, перенесення властивостей одного предмета, явища чи дії на інший за принципом їх подібності [8, с.73]. Так, подібність між предметами, явищами може бути щодо кольору, розміру, форми, місцезнаходження, функції та ін.

На думку Н. Д. Арутюнової, метафора – це троп або механізм мови, який полягає у тому, що слово, яке позначає певний клас предметів, явищ, вживається для характеристики / найменування об'єкта, що входить в інший клас, або для найменування іншого класу об'єктів, аналогічного будь-якого зазначеного [4, с.29].

Згідно з класифікацією, запропонованою Н. Д. Арутюновою, метафори щодо функцій, які вони виконують, поділяються на:

– номінативні (власне перенос назви), що полягають у заміні одного дескриптивного значення іншим і є джерелом омонімії;

– образні метафори, що є результатом переходу ідентифікуючого (дескриптивного) значення в предикатне, служать для утворення образних значень і є джерелом синонімії;

– когнітивні метафори, що виникають у результаті переносу значень і служать джерелом полісемії;

– генералізуючі метафори (як кінцевий результат когнітивної метафори), що сприяють виникненню логічної полісемії [3, с. 337].

Вивченню метафори приділялося багато уваги в усі часи. Вперше цей термін був ужитий ще давньогрецьким філософом і риториком Ізократом у його творі "Evagorus" у 383 році до нашої ери [1, с. 217]. Однак основа теорії метафори була закладена ще Аристотелем у його "Поетиці" (335 рік до н.е.), де він вперше описав метафору як спосіб переосмислення значення предмета базуючись на схожості, подібності. Саме йому належить одна з перших класифікацій метафори, на яку вчені посилаються й до сьогодні. У своїй "Поетиці" Аристотель визначає метафору як "перенесення незвичного імені або з роду на вид, або з виду на рід, або з виду на вид, або за аналогією", даючи цим самим початок найбільш ранній теорії походження метафори – теорії підстановки [2]. Зазначена теорія метафори була пізніше багаторазово критично розглянута [10, с. 249-252]. Однак, багато в чому завдяки Аристотелю, ще в глибинах античної науки сформувався, отримавши свій подальший розвиток у XX ст., погляд на метафору як невід'ємну частину мови, необхідну для комунікативних, номінативних, пізнавальних та інших цілей.

У мовознавство метафора прийшла з риторики, де вона вважалася відхиленням від норми – переносом назви одного предмета на інший з метою заповнення прогалин в лексиці та з метою "прикрасити" мову, переконати слухача. У лінгвістиці сформувалося два протилежні підходи до метафори [13]. Згідно з одним із них, метафора розглядається як засіб прикрасити, декорувати мову. Їй приписується периферійна роль у мові як механізму, що покликаний заповнювати прогалини, і взагалі не відводиться ніякого місця у мисленні. У рамках цього підходу існує три погляди на метафору: порівняльний, підстановки та взаємодії [13]. Порівняльний погляд на метафору бере свій початок із часів Аристотеля та інтерпретує метафору як приховане порівняння між метафоричним та буквальним виразом, що базується на схожості, подібності. Цей погляд є частиною іншого погляду – теорії підстановки [12]. Він передбачає, що метафора трапляється у випадках, коли метафоричний вираз вживається замість відповідного буквального виразу. Вчені, які працювали за таким підходом, вважали, що мовець використовує метафору для того, щоб висловити ідею, яку він так само добре міг би висловити і неметафоричними, буквальними мовними засобами, хоча, можливо, не так цікаво [11]. З точки зору слухача чи читача, метафоричне мовлення вважається більш складним, таким, що вимагає затрати додаткових зусиль, оскільки буквальне висловлювання сприймається як саме собою зрозуміле, тоді як метафоричне висловлювання для того, щоб бути зрозумілим, повинне спочатку бути переведеним буквально [13].

Теорія взаємодії передбачає, що метафора не виражає подібність, а, швидше, створює її; метафоричне значення є результатом взаємодії між метафоричним виразом (фокусом) та буквальним контекстом, у якому ця метафора вживається (рамкою) [12, с. 10].

Другий підхід до теорії метафори бере свій початок у 1970-х роках, започаткований ученими-когнітивістами. У XX ст. на фоні розвитку нових напрямків метафора стала для лінгвістики певним об'єднувальним феноменом, дослідження якого дало початок розвитку когнітивної науки, що розглядає мову в поєднанні з когнітивною діяльністю людини. Розробку теорії когнітивної метафори здійснювали Р. Бойд, Т. С. Кун, Е. Маккормак, Дж. Лакофф, М. Джонсон, З. Кьовечеш, М. Тернер, Р. Гіббс, Дж. Грейді, Е. Кіттей, С. А. Жаботинська та ін. Вчені-когнітивісти переконані, що метафора відіграє головну, центральну роль не лише в мисленні людини, але й у мові. Метафори сприймаються слухачем чи читачем так само швидко та автоматично, як і буквальна мова. Головною тезою теорії когнітивної метафори є те, що в основі процесів метафоризації лежить обробка знань – фреймів (одиниць знання, що організовані навколо певного концепту) і сценаріїв (узагальненого досвіду спілкування людини зі світом) [15; 7]. Основною характеристикою фрейму є його "енциклопедичність", тобто сукупність у своїй структурі різноманітних знань про референта, що називається іменем концепту, проте, на відміну від асоціацій, "ці одиниці містять основну, типову і потенційно можливу інформацію, що асоційована з тим чи іншим концептом" [15, с. 16]. Деякі фрейми є вродженими, оскільки природно виникають у процесі пізнання світу кожною людиною. Інші фрейми засвоюються в процесі навчання чи набуття досвіду.

У 1980 році американськими вченими Дж. Лакоффом та М. Джонсоном у книзі "Metaphors We Live by" була розроблена теорія, яка систематизувала опис метафори як когнітивного механізму і продемонструвала великий потенціал використання теорії у практичному дослідженні. Автори роботи стверджують, що метафора не обмежується лише сферою мови, що самі процеси мислення людини є метафоричними. "Наша повсякденна понятійна система, у рамках якої ми думаємо і діємо, по своїй суті метафорична" [19, с.25]. Повсякденні метафори служать для структурування навколишньої дійсності і керують інтелектуальною діяльністю людини та її вчинками. Крім того, метафора допомагає формувати нові ментальні категорії, утворювати нові концептуальні системи та формувати нові знання. Когнітивісти вважають, що всі значення (лексичні, граматичні та ін.) пов'язані між собою метафоричними перенесеннями. Такий підхід виводить метафору за межі мови і позиціонує її як феномен взаємодії мови, мислення та культури.

Концептуальна метафора – це спосіб концептуалізації, когнітивний процес, який виражає та формує нові поняття та без якого отримання нового знання є неможливим [9, с.55]. Своїм джерелом концептуальна метафора має здатність людини вловлювати і створювати подібність між різними індивідами та класами об'єктів [4, с.15]. Кожна метафора має дві зони (домени): донорську (сфера-джерела (*source domain*) та реципієнтну (сфера-цілі (*target domain*). Донорська зона завжди конкретна й антропоцентрична (для її утворення використовується людське тіло).

Згідно з теорією концептуальної метафори [16 – 22], в основі метафоризації лежить процес взаємодії між структурами знань (фреймами та сценаріями) сфери-джерела та сфери-цілі. У результаті метафоричної проекції (*metaphorical mapping*) зі сфери-джерела у сферу-цілі, сформовані в результаті досвіду взаємодії людини з навколишнім світом елементи сфери-джерела структурують менш зрозумілу концептуальну сферу-цілі, що і є змістом когнітивного потенціалу метафори. Порівняно зі сферою-цілі, сфера-джерела є конкретною, інтуїтивно зрозумілою, відомою через безпосередній фізичний досвід [19; 16; 17; 7].

Відмінність концептуальної теорії метафор від традиційних полягає в тому, що згідно з традиційними уявленнями, метафори є суто мовним явищем, присутнім переважно в поезії; зміст метафоричного виразу є неправдивим, оскільки лише буквальні вирази є правдивими; будь-який предмет можна описати без допомоги метафори. У своїй праці "Metaphors we live by" Дж. Лакофф та М. Джонсон доводять хибність цих уявлень. Вчені стверджують, що метафори присутні не лише в мові (когнітивісти не прив'язуються до окремої лексеми), сама пізнавальна діяльність людини є метафоричною за своєю суттю. Метафори – це важливий механізм, який ґрунтується на нашому досвіді та за допомогою якого ми розуміємо абстрактні поняття. Поширення метафори на поезію є швидше результатом розширення загальноприйнятої системи нашого метафоричного мислення [19, с.26-27; 20, с.204].

Концептуальні метафори тісно пов'язані з певною культурою та мовою. Так, метафора ARGUMENT IS WAR (СУПЕРЕЧКА – ЦЕ ВІЙНА) пов'язана з базовими цінностями носіїв англійської мови. Метафора тут є не стільки засобом опису суперечки через війну, скільки спробою осмислення суперечки в поняттях війни: суперечку можна програти чи виграти (*I've never won an argument with him 'я ніколи не вигравав у суперечці з ним'*), учасники суперечки розробляють стратегії, займають позиції (*If you use that strategy, he'll wipe you out* '*якщо ви дотримуватиметеся цієї стратегії, він вас знищить'*), опонент сприймається як супротивник та ін. Однак "можна уявити собі культуру, в якій суперечка розглядається як танок, учасники – як танцівники, а ціль полягає в гармонійному й естетично привабливому танці", а не в перемозі над супротив-

ником [19, с. 26–27]. Концептуальні метафори є "невід'ємною частиною культурної парадигми носіїв мови", укорінені в свідомості людей і настільки звичні, що часто не усвідомлюються ними як метафори [20, с. 210].

Американські вчені поділяють концептуальні метафори на три групи: структурні, онтологічні та орієнтаційні. У структурних метафорах один компонент структурований у термінах іншого (ARGUMENT IS WAR), онтологічні метафори описують абстрактні речі шляхом окреслення їх меж у просторі (MIND IS MACHINE) або за допомогою персоніфікації (Inflation is eating up our profits), орієнтаційні метафори відображають опозиції, в яких закріплений наш досвід просторової орієнтації у світі; надають поняттю просторову орієнтацію (GOOD IS UP, BAD IS DOWN).

О. Кубрякова, посилаючись у своєму дослідженні на праці Дж. Лакоффа та М. Джонсона, М. Редді та Р. Лангакера, дещо розширює класифікацію концептуальних метафор. Крім структурних, орієнтаційних та онтологічних, вона виділяє ще метафору «канал зв'язку / передача інформації» (*conduit metaphor*). У рамках цієї метафори комунікація є процесом, під час якого зміст вміщується мовцем в мовний вираз і "каналом" надсилається до слухача, котрий "виймає" зміст із мовного виразу. Іншим різновидом метафор є метафора «контейнер» (*container metaphor*), що представляє зміст як "наповнення контейнера" – певної мовної одиниці. Метафора «конструювання» (*blockbuilding metaphor*) представляє зміст великих мовних творів як «конструкцію» з менших змістів [9, с. 56].

З урахуванням понятійної природи референта і корелята, виділяють первісні та комплексні метафори. Первісна метафора – взаємодія референтного домена суб'єктивного досвіду і корелятивного домена сенсомоторного досвіду. Ці метафори є універсальними та загальнолюдськими. Комплексні метафори – результат концептуальної інтеграції, поєднання первісних метафор.

Зміна уявлень про онтологічний статус метафори та її гносеологічний потенціал лягли в основу філософського рівня когнітивного підходу до метафори, однак щодо питань про те, як обробляються знання та які є механізми метафоризації, способи репрезентації когнітивних структур та їх системності, думки вчених розходяться [6, с.31]. У сучасній науці можна виділити декілька підходів, що взаємодіють та взаємно доповнюють один одного: класична теорія концептуальної метафори (Дж. Лакофф та М. Джонсон), теорія концептуальної інтеграції (М.Тернер та Ж. Факоньє), теорія первісних та комплексних метафор (Дж. Грейді), когерентна модель метафори (Б. Спеллман), модель концептуальної проекції (К. Аренс, С. Чанг), коннективна теорія метафоричної інтерпретації (Д. Рітчі), дескриптивна теорія метафори (А. Баранов, Ю. Караулов) та теорія метафоричного моделювання (А. Чудінов).

Так, наприклад, вчені Бірмінгенського університету піддають сумніву однобічну спрямованість метафоричної проекції. Вони стверджують, що при аналізі міждоменних кореляцій (*inter-domain influences*) у концептуальній метафорі слід рахуватися і зі зворотнім впливом (*reverse influence*) сфери-цілі на сферу-джерела, що особливо наочно демонструють питання та команди [6, с.31].

А. Н. Баранов доводить, що концепти сфери-цілі не завжди є більш конкретними, ніж концепти сфери-джерела. Для прикладу він наводить метафори зі сферами-джерелами ЛІТЕРАТУРА, ІСТОРІЯ та ін.). У таких випадках варто говорити не про пояснення, а про переструктурування сфери-цілі [5, с. 11].

Теорія концептуальної метафори підкреслює, що випадки, коли концепти, позначені за допомогою метафори, мають лише метафоричне чи лише пряме значення, є нечисленними. Більшість концептів має змішану природу: у центрі знаходиться пряме значення, а на нього нашаровується значення метафоричне. При цьому зміст концепту не розкладається на окремі неподільні примітиви, він існує як "гештальт" (gestalt) – структуроване ціле, значення якого більше за суму складових [19, с. 56–60]. Способи формування "гештальтів" розглядає теорія концептуальної інтеграції.

У наш час інтерес до метафори є надзвичайно великим. На феномені метафори зосереджують свою увагу і психолінгвісти, і філософи, і стилісти, і літературознавці. Метафорі присвячена велика кількість праць і досліджень (Н. Д. Арутюнова, М. Блек, Д. Лакофф, М. Джонсон, Дж. Серль, Ф. Уілрайт та ін.). Крім того, метафора відіграє значну роль у дослідженні діахронічної семантики; з її допомогою простежується історія значень, причини та послідовність їх появи.

Надзвичайно важливими є метафори і для розуміння мови людських емоцій та відчуттів. Як стверджує Золтан Кьовечеш, мова не просто відтворює певний досвід, вона створює його. "Ми говоримо те, що відчуваємо, і ми відчуваємо те, що ми говоримо" [18, с. 191]. Він стверджує, що мова емоцій та відчуттів допомагає створити повну, довершену картину того, що людина відчуває, коли її охоплює та чи інша емоція. Тому, якщо ми прагнемо зрозуміти свої відчуття, ми повинні приділити неабияку увагу нашій мові та концептуалізації емоцій і відчуттів. Крім того, З. Кьовечеш стверджує, що повсякденні слова та фрази, які носії мови використовують, говорячи про емоції та відчуття (гнів, страх, щастя, кохання та ін.), є, в переважній більшості, метафорами. Досліджуючи концептуалізацію базових емоцій (страх '*fear*', злість '*anger*', щастя '*happiness*', любов '*love*' та ін.) в англійській мові, З. Кьовечеш у своїй роботі "Metaphor and Emotion" [18] зазначає, що концептуалізація таких емоцій включає як загальні, так і певні специфічні метафори. До загальних автор зараховує такі метафори: РІДИНА У КОНТЕЙНЕРІ, СУПРОТИВНИК, ТВАРИНА, БОЖЕВІЛЛЯ та НОША. Специфічні метафори різняться залежно від емоції.

Людині властиво використовувати метафоричну мову й для того, щоб наочніше вербалізувати власні больові відчуття. Оскільки, як зазначав Л. Віттгенштейн, "біль – річ приватна, ми можемо лише здогадуватися, що хтось відчуває біль, проте точно знаємо, що ми його відчуваємо", та "ми не можемо відчути чужого болю" [7, с.37], то метафора значно полегшує опис болю, з її допомогою мовець може вербалізувати свій біль, а слухач упізнати, ідентифікувати те, що не може особисто відчути.

Отже, на сьогодні концептуальна метафора представляє собою великий інтерес, і це підтверджує значна кількість сучасних досліджень, що охоплюють майже всі сфери людської діяльності.

Література:

1. Античные теории языка и стиля. Москва–Ленинград, 1936. С. 217.
2. Аристотель. Поэтика. Москва, 1984. разд. XXI.
3. Арутюнова Н. Д. Функциональные типы языковой метафоры. *Известия Академии наук СССР. Серия литературы и языка.* – Москва: Наука, 1978. Т. 37. № 4. С. 333–341.

4. Арутюнова Н. Д. Метафора. *Лингвистический энциклопедический словарь* / [за ред. В.Н. Ярцева]. Москва: Советская энциклопедия, 1990. С. 296–297.
5. Баранов А. Н. Когнитивная теория метафоры почти 20 лет спустя // Лакофф Дж., Джонсон М. Метафоры, которыми мы живем. Москва: Едиториал УРСС, 2004. С.11.
6. Будаев Э. В. Становлення когнітивної метафори. *Лингвокультурология.* Вып. 1. Екатеринбург, 2007. С. 16–32.
7. Жаботинская С. А. Концептуальная метафора: процедура анализа для множественных даннях. *Актуальні проблеми металінгвістики. Збірник статей за матеріалами VII Міжнародної конференції.* Черкаси, Черкаський національний університет імені Б. Хмельницького, 28-29 квітня 2011 р. Черкаси: Ант, 2011. С. 3–6.
8. Ивин А. А., Никифоров А. Л. Словарь по логике. Москва: Туманит, изд. центр ВЛАДОС, 1997. 384 с.
9. Кубрякова Е. С., Демьянков В. З., Панкрац Ю. Г., Лузина Л. Г. Краткий словарь когнитивных терминов. Москва: Филол. ф-т МГУ им. М. В. Ломоносова, 1997. С. 53–55.
10. Потебня А. Из записок по теории словесности // Потебня А. А. Слово и миф. Москва, 1989. С. 249–252, 256–260.
11. Серль Дж. Метафора *Теория метафоры*. Москва, 1990.
12. Black M. Models and Metaphors. Ithaca: Cornell University Press, 1962. 267p.
13. Deignan Alice. Metaphor and Corpus Linguistics. Amsterdam: John Benjamins Publishing, 2005. 235 p.
14. Dijk T. A. van. Studies in the Pragmatics of Discourse. The Hague, 1981. 331p.
15. Fillmore Ch. Frame Semantics. Linguistics in the morning calm: Selected papers from the SICOL. Seoul : Hanship, 1982. P. 111–137.
16. Kovecses Z. Metaphor: A Practical Introduction. Oxford: Oxford University Press, 2002. 375 p.
17. Kovecses Z. The Scope of Metaphor. *Metaphor and Metonymy at the Crossroads: A Cognitive Perspective:* [ed. by A. Barcelona]. Mouton de Gruyter, 2000. P. 79–92.
18. Kovecses Z. Metaphor and Emotion: Language, Kulture and Body in Human Feeling. Cambridge: Cambridge University Press, 2005. P. 191.
19. Lakoff G., Johnson M. Metaphors we live by. Chicago: University of Chicago Press, 1980. xiii, 239p.
20. Lakoff G., Johnson M. Philosophy in the flesh: The embodied mind and its challenge to Western world. New York: Basic Books, 1999. xii, 624 p.
21. Lakoff G. The Contemporary Theory of Metaphor. *Metaphor and Thought* / ed. A. Ortony. Cambridge: Cambridge University Press, 1993. P.210.
22. Lakoff G. Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind. Chicago: The Univ. of Chicago Press, 1990. P. 68.

Отримано: 17 квітня 2019 року

Прорецензовано: 7 травня 2019 року

Прийнято до друку: 23 травня 2019 року

e-mail: lyubava2006@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-6(74)-34-38

Стасюк Л. С. Позитивний та негативний емоційний вплив на адресата в інтимному спілкуванні: специфіка питань-експресивів як експресивних висловлень. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6(74), червень. С. 34–38.

УДК 811.111'36

Стасюк Любов Степанівна,
кандидат філологічних наук, Національний університет «Львівська політехніка»

ПОЗИТИВНИЙ ТА НЕГАТИВНИЙ ЕМОЦІЙНИЙ ВПЛИВ НА АДРЕСАТА В ІНТИМНОМУ СПІЛКУВАННІ: СПЕЦИФІКА ПИТАНЬ-ЕКСПРЕСИВІВ ЯК ЕКСПРЕСИВНИХ ВИСЛОВЛЕНЬ

Статтю присвячено вторинним функціям питань, зокрема експресивній. Визначено питання-експресиви і показано взаємозв'язок з іншими комунікативно-прагматичними типами. Проведено актомовленнєвий аналіз питань-експресивів з врахуванням співвіднесення висловлень з інтересами адресанта й адресата. Досліджується диференційний вплив різних типів питань-експресивів на психоемоційний стан адресата. Встановлено комунікативно-прагматичні підтипи питань-експресивів та їхні структурні характеристики. Зроблено комунікативно-прагматичну класифікацію типів питань-експресивів та визначено їхню роль в комунікації та в інтимному спілкуванні (ІС). Зокрема показано роль питань-експресивів у реалізації мовленнєвих жанрів ІС. Наголошується на дієвості питань-експресивів у реалізації комунікативних тактик в інтимному спілкуванні.

Ключові слова: *вторинні функції, питання-експресиви, мовленнєвий акт, мовленнєвий жанр, комунікативна тактика, інтенсифікатор, інтимне спілкування.*

Liubov Stasiuk,
Candidate of Philological Sciences, National Univesity Lviv Polytechnik

POSITIVE AND NEGATIVE EMOTIONAL IMPACT ON THE ADDRESSEE IN INTIMATE COMMUNICATION: SPECIFICS OF QUEXPRESSIVES AS EXPRESSIVE UTTERANCES

The article is devoted to the secondary functions of questions, in particular expressive function. The quexpressives are defined and their relationship with other communicative and pragmatic types is shown. The correlation of utterances with the interests of the addresser and the addressee has been taken into account. The differential effect of different types of quexpressives on the psychological and emotional state of the recipient is studied. The communicative and pragmatic subtypes of expressive questions and their structural characteristics are established. The communicative and pragmatic classification of types of quexpressives is made and their role in communication and intimate communication (IC) in particular is determined. The role of quexpressives in the implementation of speech genres of IC is shown. The effectiveness of expressive questions in the implementation of communicative tactics in intimate communication is emphasized.

It has been established that secondary function questions that realize expressive speech acts relay a range of positive and negative emotions, as well as mental states of the addressee, varying in intensity. By its syntactic structure, the quexpressives are: special questions with intensifiers and modifiers, general questions with evaluators, elliptic models, and tag questions. 29% of quexpressives analyzed are intrinsic to intimate communication. They serve to perform speech genres "talk in ralational terms", "intimate talk", "confidences", "flirtation" and "confessional talk".

Key words*: secondary functions, quexpressives, speech act, speech genre, communicative tactic, intensifier, intimate communication.*

Асиметрія питальних конструкцій завжди привертала увагу лінгвістів, що спричинило появу різноманітних класифікацій питань побудованих на різних критеріях [1; 6; 7; 9; 10; 11; 13]. Спільним для таких класифікацій є дихотомічний поділ питальних висловлень та питальні та непитальні (вторинної функції). Незважаючи на пильну увагу лінгвістів до питань та їхніх функцій [2; 15] упродовж усього часу розвитку мовознавчої науки, вторинні функції питань не були належно систематизовані та категоризовані.

Актомовленнєвий аналіз дав нам змогу розкрити низку смислів, що передається питаннями вторинної функції [5]. У цьому аналізі ми врахували такі власне комунікативно-прагматичні характеристики питань як: комунікативне спрямування, адресант, адресат, взаємодія комунікативних кроків, врахування їх інтерпретації у збагаченому контексті, а також ілокутивної функції та її параметрів, а саме співвідношенням мовлення з попереднім текстом, співвідношення соціальних статусів комунікантів, спосіб зв'язку мовленнєвого акту з інтересами адресанта і адресата, ступінь інтенсивності представленої ілокутивної сили. Перелічені критерії стали основою для класифікації питань вторинної функції на такі типи: питання-репрезентативи (24.6%, 398), питанння-інтрасуб'єктиви (23.6%, 382), питання-експресиви (21.7%, 352), питання-метакомунікативи (11.5%), питання-директиви (11.5%, 186), питання-комісиви (4.4%,72), та поліілокутивні питання (2.7%, 44), які, відповідно, поділяємо на різновиди [5].

Питання-експресиви в інтимному спілкуванні заслуговують на особливу увагу, оскільки в міжособистісному інтимному спілкуванні вони є найчисельнішими мовленнєвими актами (31.5%), вираженими питаннями вторинної функції. Саме тому метою нашої статті є визначити питання-експресиви, комунікативно-прагматичні та структурні різновиди таких питань та їхню роль в комунікації загалом та інтимному спілкуванні зокрема. Таке дослідження є актуальним з огляду на антропоцентричну наукову парадигму, що панує в лінгвістиці і передбачає інтерес до усього суб'єктивного, приватного життя людини. Крім цього, немає досліджень які демонстрували б специфіку функціонування питань-експресивів в інтимному спілкуванні. Отже, саме у вирішенні вищезгаданих завдань вбачаємо новизну запропонованої наукової розвідки.

Дж. Серль визначає експресиви як такі, що виражають психологічний стан, який визначається умовами щирості відносно стану справ [8, с. 18]. Отже, ***питання-експресиви*** функціонують для вираження психоемоційного ставлення адресанта до того, що повідомляється.

Експресиви розрізняють за співвіднесенням висловлень з інтересами адресанта і адресата. Експресивне висловлення адресанта має або позитивний, або негативний емоційний вплив на адресата. Отже, з-поміж експресивів, виражених питаннями вторинної функції в комунікації (21.7%, 352), розмежовуємо ***питання-експресиви позитивного емоційного впливу на адресата*** та ***питання-експресиви, що впливають негативно на психоемоційну сферу адресата***.

Питання-експресиви позитивного емоційного впливу на адресата спрямовані на створення радісного, веселого стану адресата, а також на виведення його зі стану незадоволення, ображеності, та інше. До них належать :

питання-піддражнення (10%, 34); питання-утішання (4.5%,16); питання-вибачення (1.7%, 6); питання-компліменти (1.4%, 5); питання-загадки / жарт

(1.1%, 4); комічні питання (1.1%,4); питання-співчуття (1.1%,4); питання-тости (1.1%,4).

Питання-піддражнення вживають для добродушного насміхання з когось, як ось:

(1) – *Mum, it's him – it's Ken!*

The soft Scots voice on the other end of the line reflected his amusement.

– Hey, hang on there – what's it going to be like when I'm really there in person, if you carry on like this over the phone?

But Lara was in no mood for teasing [28, p.104].

З допомогою питань-утішань підкреслюють позитивні аспекти ситуації, що є невтішною для адресата, розраджують:

(2) ***– It's just as well you haven't any kids, then, isn't it?***

It was meant as a consoling remark, but it brought her back to reality with a thud [28, p.539];

1. – *And you will never see me otherwise. Mine is a misery which nothing*

can do away.

– You must not talk so, Marianne. ***Have you no comforts?no friends? Is your loss such as leaves no opening for consolation?****Much as you suffer now, think of what you would have suffered if the discovery of his character had been delayed to a later period – if your engagement had been carried on for months and months, as it might have been, before he chose to put an end to it. Every additional day of unhappy confidence, on your side, would have made the blow more dreadful* [17, електронний ресурс].

Питання-вибачення спрямовують на вираження каяття та виведення

адресата зі стану ображеності :

(4) She did not help him, and he could only blurt out bluntly.

• ***Can you ever forgive me?*** [23, p. 389].

Питання-загадка жарт [12, p. 45] розважає, розвиває творчу активність, увагу, кмітливість, а також передбачає вербальну відповідь.

Наприклад:

(5) – ***How do you know if you're addicted to the Internet?***

– You realize you don't know the gender of your three best friends! – Haaar.Waagh. Harharhar [20, p. 55];

(6) – *Getting chilly isn't it? Maybe it's the gloomy talk.* ***What would you say to a hot chocolate?***

– Good evening, hot chocolate.

That was one of Dad's jokes. Both of us laugh limply and she goes into the kitchen [27, p. 84].

(7) – ***What two letters of the alphabet are there that express perfection?***

– What two letters! – express perfection! I am sure I do not know.

– Ah! You never guess. You, (to Emma), I am certain, will never guess.

– I will tell you. – M and A. – Em-ma. – Do you understand? [16, p.280].

Ілокутивною метою ***комічних питань*** є розважити, відійти від серйозної розмови. Вони будуються на парадоксах нашого життя. Серед таких питань знаходимо класичні приклади: *"EVER WONDER...Why the sun lightens our hair, but darkens our skin?"; " Why Kamikaze pilots wear helmets?"; "Why is it that no matter what color bubble bath you use the bubbles are always white?" "If con is the opposite of pro, is Congress the opposite of progress?"*. Відповіді на ці питання не існує, або ж вона настільки очевидна, що не потребує експлікації. У нашому корпусі прикладів до комічних питань зараховуємо такі:

(8) – ***Why do nice women marry dull man?***

– Because intelligent men won't marry nice women [24, p. 26].

За допомогою ***питання-співчуття*** адресант виявляє емоції, що пов'язані з співпереживанням адресантом емоційного стану адресата, що викликаний негативними подіями в житті останнього:

(9) – ***You poor thing, you've been through it all, haven't you?*** *... You poor little devil.* ***It was your home too, wasn't it?*** [28, p. 208].

Питання-компліменти вживають для вираження захоплення, позитивної оцінки, схвалення адресата або третьої особи:

(10) – ***Are your entrances always so spectacular?*** *– he inquired, laughing. – I like your style* [19, p. 96].

Питання-експресиви виражають позитивні емоції, серед яких можна виділити такі:

– здивування (25%,88):

(11) *When he had gone, Mike looked at Lara in amazement.*

– ***Well, how about that?*** [28, p. 230].

– радість (1.1%,4):

(12) *... the Count's face lit up.*

– ***Really?*** *That's good news indeed, Colonel. ...*[28, p. 218].

– захоплення (1.1%,4):

(13) – ***Isn't it jolly?*** *– she cried, and Jon answered:*

– Rather! [21, електронний ресурс].

Для негативного впливу на психоемоційну сферу адресата використовують інтенційно-імпліцитні питання вторинної функції, а також питання-ідіоми та експресивні конструкції, типу: *Why should / shouldn't I do / say it?*

У питаннях-експресивах негативного впливу на психоемоційну сферу реціпієнта негативно оцінюють особистісну / професійну, або інші сфери адресата. Такі питання є виявом відсутності уваги до інтересів співрозмовника та доброзичливості у спілкуванні [14, с. 12].

Наведемо приклади:

– питання-претензії / нападки (8%, 28):

(14) – *You're a dark horse and no mistake!**What's all this about you getting a double invitation to that "do" at the Polish Ambassy and not telling me?*** [28, p. 36];

– питання-обурення (5.1%,18):

(15) – *How dare you wake me up for that?* [25, p.137];

– питання-докір (4.5%,16):

(16) – *I want to be left alone, – he said.*

– Philip, how can you say anything so unkind? Don't you know that your uncle and I only want your good? Don't you love me at all? [23, p. 33]

(17) – *What did you have to ask Magda for?* [20, p. 43];

– питання-несхвалення / критика (4%,14):

(18*) He crowed with triumph. At that moment Mr. Watson came in.*

– ***What are you doing?*** *he asked.*

He looked from Singer to Philip, but neither answered.

– Don 't you know that I've forbidden you to play that idiotic game?

Philip's heart beat fast. He knew what was coming and was dreadfully

frightened, ... [23, p. 47].

(19) – *You did that on purpose! – Lara hissed in his ear, as Mike took her in his arms. –* ***How could you?*** [28, p. 154];

(20) – *Oh. The boy speaks.* ***Now Robert, is your failure to deliver the work due to your general failure to do anything I ask of you at the moment or is it just bone idleness?*** [27, p. 220];

– питання-глузування / зловтішання (2.3%,8):

(21) –*What happend to your own Mum, Norbie? – asks Nicker.– She abandoned you as well, has she?* [27, p.120];

(22) *At lunch I'm really normal. Chatting and grinning. Even though it's sausage casserole, which I hate.*

– ***Are you auditioning for the wide-mouth frog joke?****–Nicker asks* [27, p. 104];

– питання-роздратування (2.3%,8):

(23) – Well, did you hear me, or have you gone deaf as well as stupid-sitting here in the dark and cold like this? [28, p.70];

– питання-недовіра *(1%,3):*

(24) *DI Kirby seemed oddly suspicious about the whole thing. The door opened again at the moment he was saying:*

– ***So Mr Darcy*** **just happened** ***to be in the coffee bar, did he? On the morning you got the bullet?*** [20, p. 359];

– питання-лайка (1.1%,4):

(25) – *What the hell?* [29, p. 15];

– питання-приниження (1.7%,6):

(26) – *Are you a man or are you a kitchen hound?*[25, p. 171].

Усі займенникові питальні речення з емоційно маркованою лексикою служать для вираження негативних емоцій. Інтенсифікатори, які входять до складу таких питань, спричинили їхню ідіоматизацію. У ролі інтенсифікаторів займенникових питань в англійській мові виступають чимало слів та словосполучень: *the deuce, on earth, in God's name, for God's sake, for Christ's sake, in heaven's name, in blazes.* Негативні емоції виражають також з допопогою:

– питання-занепокоєння, що передає збуджений емоційний стан людини, переживання (5.1%,18):

(27) – *My dear boy, I thought it must be you, – he said coming forward*

agitatedly. – We have been worried. ***Have you had an accident? Are you hurt?***

Bates, tell the Duchess Lord Edward has arrived. ***Ned, what on earth has happened?*** *You're filthy – ...*[26, p. 41];

– питання-гніву (2.3%, 8):

(28) – *Well. – He looked down and smirked. – That night.*

– ***What?*** *– I exploded* [20, p. 380];

– питання-жалю (3.7%,13):

(29) – *Why they couldn't just settle it amongst themselves, I'll never know. Why things had to get out of hand and involve people like Ken seems so unfair.****Why should he be expected to die for a country he scarcely knows – and cares even less about?*** *– It was impossible to keep the bitterness from her voice. Her mother had no answer* [28, p. 45];

– питання-побоювання (1.1%, 4):

(30) – *What if someone, you know, feels it?* [20, p. 50].

Питанням вторинної функції, що виражають негативні емоції, окрім інтенсифікаторів, властиві й пейоративи:

(31) – *Where have you* ***bloody*** *well been?* [20, p. 15].

Інші негативні емоції, що виражають питання вторинної функції – це : страх (2.8%, 10), розчарування (2.3%, 8), обвинувачення (1.4%, 5), образа (1.1%, 4), скарга (1.1%, 4), розпач (0.6%, 2), ревнощі (1%, 3), гидування (1%, 3).

Повною транспозицією у клас мовленнєвих актів експресивів є питальні прислів'я [3, с. 15]. Цим прислів'ям властиві, з одного боку, знижена негативна конотація, з іншого – емоційність, ввічливість: *Why keep a dog and bark yourself?; Why buy a cow when milk is so cheap?; What can you expect from a pig but a grunt?; When Adam delved and Eve span, who was then the gentleman?; Why should the devil have all the best tunes?* Функція вираження емоцій домінує, а функція запиту інформації зникає повністю або стає другорядною. Головними інваріантними складовими питальних прислів'їв є значення реальності, поради, спонукання, застереження, докору, здивування, засудження, протесту. Питальні конструкції передають модальне

відношення нерозуміння змісту мовлення, що адресоване реціпієнту і одночасно містять у собі семи здивування, незгоди, докору, невіри.

Питання-експресиви, будучи складовими комунікації в цілому і МЖ зокрема, зосереджують у собі імпліцитно інтенції адресата. МЖ властива композиційна й смислова завершеність, в межах якої відбувається інтенціональне розгортання питань-експресивів, що дає можливість виявити всі відтінки прагматичних значень останніх. Щоб розмежувати мовленнєві жанри інтимного спілкування, а також поглиблено проаналізувати комунікативні ролі питань-експресивів у цих жанрах ми використали дискурс-аналіз та елементи *конверсаційного аналізу*. Дослідження комунікативних ситуацій інтимного спілкування у конкретному мовному матеріалі дозволило встановити, що питання-експресиви служать для реалізації мовленнєвих жанрів з'ясування стосунків (33.3%), інтимної бесіди (34%), повірянь (32%), флірту (29%) та зізнання (10%).

На основі прагматико-функціонального аналізу встановлено, що найчастіше питання-експресиви в ІС використовують для реалізації інформативно-інтимізувальних тактик та тактик спрямованих на підтримання взаємин, рідше – саморозкриття намірів адресанта та переведення взаємин на інший рівень. Питання-експресиви служать зокрема для: А) вираження симпатії (питання-комплімент); Б) запобігання розриву стосунків **(**питання-докір, питання-занепокоєння):

(32)– I'm awfully sorry, I can't do anything. The whole thing's over.

– D'you mean to say you don't love me anymore?

– I'm afraid so.

– ***You were just looking for an opportunity to throw me over and you took that one?***

He did not answer [23, p. 340];

(33) *Soames turned away. Secretly alarmed, he took refuge* ***in bluster.***

– ***Let you go?*** *You don't know what you're talking about.* ***Let you go? How can I let you go? We're married, aren't we? Then, what are you talking about?*** *For God's sake, don't let's have any of this sort of nonsense! Get your hat on, and come and sit in the Park.*

– Then, you won't let me go? – He felt her eyes resting on him with a strange, touching look.

– Let you go! – he said; – and what on earth would you do with yourself if I did? *You've got no money!*

– I could manage somehow [21, електронний ресурс];

В. приватних жартів (комічні питання):

(34) Н*e scrubbed one hand across his face, looked down into the crib and murmured,*

– How can someone so cute smell so bad?

– Yet another universal mystery [18, p.143];

Г. відновлення стосунків (питання-знеохочення):

(35) She, who was standing literally with her back against the wall, gave a little gulp, and that was all her answer. Soames went on:

– ***Can you really want to live all your days half-dead in this little hole?*** *Come back to me, and I'll give all you want. You shall live your life; I swear. ...[21,* електронний ресурс*].*

Д. прийняття зобов'язань допомогти (поліілокутивне питання: питання-докір + питання-оператив):

(36) *– I can't talk about it, Ethan. You'll hate me.*

– How can I help you fix this if you don't tell me? [22, p.130].

Таким чином, питання вторинної функції, що реалізують експресивні ілокутивні акти передають гаму позитивних і негативних емоцій, а також психічні стани адресанта, що варіюють інтенсивністю. За своєю синтаксичною структурою питання-експресиви, – це : спеціальні питальні конструкції, з інтенсифікаторами та модифікаторами, загальні питання з оцінною лексикою, еліптичні моделі та роздільні питання. 29% питань-експресивів з проаналізованих властиві інтимному спілкуванню. Питання-експресиви в інтимному спілкуванні спрямовані на реалізацію стратегії інтимності і виконують такі ролі: інформативно-інтимізувальну, підтримання взаємин, саморозкриття намірів комунікантів, переведення взаємин на інший рівень.

Як видається, у сфері комунікативних досліджень мовних комунікативних одиниць все більш нагальним стає їх гендерний аспект. У цьому ракурсі перспективним є дослідження питань-експресивів як гендерно маркованих одиниць дискурсу.

Література :

1. Голубева-Монаткина Н. И. Проблема классификации вопросов диалогической речи ('теоретический' мир классификации). *Ученые записки Тартуского университета : Linguistica*. Tartu : ТГУ, 1990. С. 18–26.

2. Кобозева И. М. О первичных и вторичных функциях вопросительных предложений. *Текст в речевой деятельности (перевод и лингвистический анализ): [сб. науч. тр.]*. М., 1988. С.39 – 46.

3. Корень О. В. Системно-функціональні особливості англійських прислів'їв : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.04. Харків, 2000. 20 с.

4. Колесникова Н. Л. Вопросительные предложения как средство выражения оценочной семантики : дисс. … канд. филол. наук : 10.02.04. М., 2005. 175 с.

5. Кіт Л. С. Класифікація запитань вторинної функції за комунікативною спрямованістю. *Мова і культура : [науковий журнал]*. 2009. Вип.12, т. V(130). С. 5–11.

6. Маликова Е. А. Вопросительные предложения : номинативные и коммуникативные аспекты (на материале современного англ. языка) : дисс….канд. филол. наук : 10.02.04. Київ, 1989. 186 с.

7. Почепцов О. Г. Семантика и прагматика вопросительного предложения: дисс.... канд. филол. наук : 10.02.04. К., 1979. 178 с.

8. Серль Дж. Р. Классификация иллокутивных актов. *Новое в зарубежной лингвистике: [сб. науч. тр.]*.1986. Вып.17. С. 170–194.

9. Терешкина Л. З. Функционально-семантические типы вопрос. предложений в современном французском языке: автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. филол. наук: 10.02.05. Москва, 1971. 28 с.

10. Чайка Л. В. Питальні висловлювання у комунікативному аспекті (на матер. англ. мови): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.04. К., 1998. 20 с.

11. Bolinger D. L. Interrogative Structures of American English. *Publications of the American Dialect Society, 28*. Alabama : University of Alabama Press, 1957. 184 p.

12. Chiaro D. The Language of jokes: analysing verbal play. London, New York: Routledge, 1992.129 p.

13. Cygan J. Interrogation in English. Wroclaw : PWN, 1973. 90 p.

14. Sarkowski M. Przestrzeń kommunikacji negatywnej w języku połskim i rosyjskim: klótnia jako specyficzna sytuacja kommunikacji werbalnej. Wroclaw : Wyd.Univ.Wroclawskiego, 1999. 158 s.
15. Wertlewski S. Pytania bez odpowiedzi : pytania jako pośrednie akty mowy. Poznań : Sorus,1995. 97 s.

Список джерел ілюстративного матеріалу:
16. Austen J. Emma. London : Penguin Books, 1994. 367 p.
17. Austen J. Sense and Sensibility. URL: http : // ebooks / 161 (last access: 14.02.2012).
18. Child M. Baby Bonanza. NY: Silhouette Books, 2008. 175 p.
19. Davidson M. Fight the Best Fight. London: Pocket Books, 1995. 372 p.
20. Fielding H. Bridget Jones: the edge of reason. Kent: Picador, 2004. 422 p.
21. Galsworthy J.The Forsyte Sage URL: http: // www.gutenberg. org / ebooks / 4397(last access: 14.02.2012).
22. Goodnight L. A Very Special Delivery. NY: Steeple Hill Books, 2006. 250 p.
23. Maugham S. Of Human Bondage. Harmondsworth, Midd'x: Penguin books, 1978. 606 p.
24. Maugham S. Moon and Sixpence. Харків: Ранок-НТ, 2003. 304 с.
25. O'Henry, 100 Selected Short Stories. Kent: Wordsworth Classics, 1995. 735 p.
26. Roberts D. Sweet poison. London: Robinson, 2002. 277 p.
27. Singer N. Feather Boy. London: Harper Collins Publishers Ltd., 2002. 285 p.
28. Townsend E. In love and war. London: Diamond Books, 1999. 656 p.
29. Warren L. Once a Cowboy. Ontario: Harlequin, 2007. 246p.

Отримано: 17 квітня 2019 року

Прорецензовано: 7 травня 2019 року

Прийнято до друку: 23 травня 2019 року

e-mail: ochepil@yahoo.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-6(74)-39-42

Чепіль О. Я. Лінгвопрагматичний аспект оцінних та емоційно-впливових комунікативних стратегій англомовної промови. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6(74), червень. С. 39–42.

УДК 811.111'42.26

Чепіль Оксана Яківна,
кандидат психологічних наук, доцент англійської мови та літератури,
Національний університет "Острозька академія", м. Острог

ЛІНГВОПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ ОЦІННИХ ТА ЕМОЦІЙНО-ВПЛИВОВИХ КОМУНІКАТИВНИХ СТРАТЕГІЙ АНГЛОМОВНОЇ ПРОМОВИ

У статті розглянуто англомовну публічну промову у площині антропоцентричного спрямування, а також таку, яка має комунікативно-прагматичну орієнтацію, оскільки є вузько спрямованою на адресата та характеризується визначеним ступенем впливу. Зокрема, продемонстровано дієвість використання емоційно-впливових та оцінно-впливових комунікативних стратегій (КС) у англомовній промові, націлених на здійснення аксіологічного впливу на адресата.

Сучасні лінгвістичні студії, які орієнтовані на дослідження мовленнєвого спілкування у напрямку функціоналізму, спираються на теорію планування дій. А тому його розгляд відбувається у контексті стратегічного планування, який передбачає конкретну мету та визначені тактики її реалізації, незалежно від форми дискурсу.

***Ключові слова**: емоційно-впливові та оцінно-впливові комунікативні стратегії (КС), аксіологічний вплив, лінгвопрагматичні особливості англомовної публічної промови.*

Oksana Chepil,
Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor, The National University of Ostroh Academy

LINGUISTIC AND PRAGMATIC ASPECTS OF THE COMMUNICATIVE STRATEGIES OF ESTIMATION, EMOTION AND INFLUENCE IN THE ENGLISCH SPEECH

The article considers business English presentation as a form of speech activity from the point of view of Communicative Linguistics. It is viewed as a means of interaction between an addressor and addressee. The psycholinguistic peculiarities of its successful modeling as an instrument of impact and persuasion are analyzed. The author considers these peculiarities by outlining the pragmatic aspects of public speech within the anthropocentric approach.

In particular the effectiveness of using the communicative strategies of estimation, emotion and influence to make an axiological influence on the addressee have been introduced.

The contemporary linguistic studies focused on the research of speech communication within the functional approach, are based on the theory of action planning. Therefore, speech communication analysis should be taken into consideration in the context of strategic planning. It presupposes the specific purpose and defined tactics of its implementation regardless of the form of discourse.

By analyzing Steve Jobs' Stanford Commencement Address the pragmatic essence of the effective English public speech is introduced in accordance with the addressee's intention, his principal objective and the level of its consequence. Bearing in mind that an objective is not what you intend to say, it is what you intend to achieve, the speaker is to have the principal objective of improving the condition of their audience be reaching a targeted outcome, be a call for action. Its perlocutive effect is achieved by means of applying some typical tactics of the communicative strategies (CSs) of estimation, emotion and influence to make an axiological influence on the addressee in the genre of English public speech.

***Key words**: the communicative strategies (CSs) of estimation, emotion and influence, linguistic and pragmatic aspects of public speech, an axiological influence.*

Постановка проблеми. Дослідження лінгвопрагматичних особливостей комунікативних стратегій та тактик їх реалізації знаходиться у фокусі уваги сучасних лінгвістичних студій, зокрема, комунікативної лінгвістики, теорії мовної комунікації, когнітивної лінгвістики, риторики, функціональної лінгвістики, прагмалінгвістики, психолінгвістики, соціолінгвістики тощо.

Недостатня кількість вітчизняних доробок вивчення лінгвопрагматичних особливостей емоційно-впливових комунікативних стратегій (КС) англомовної публічної промови зумовлює актуальність цього дослідження.

Звернення до грунтовного функціонального аналізу сприяє поглибленому розгляду не лише засобів мовного коду та інших семіотичних систем, а зокрема, реальної взаємодії учасників комунікативного процесу та впливу психічних, соціальних, культурних, когнітивних чинників, а також інших складових комунікації [2, с.7].

Обрана тема дослідження тісно пов'язана із навчальними планами Національного університету «Острозька академія», зокрема із робочою програмою дисципліни «Business Communication», а також необхідністю комплексної реалізації одного із наукових напрямків дослідження факультету РГМ з напрямку « Когнітивні аспекти міжкультурної комунікації».

Огляд останніх досліджень і публікацій. Наукові розвідки сучасних комунікативних стратегій (КС) та спроби їх класифікації були розглянуті у дослідженнях О. Іссерс, А. Бєлова, С. Дацюка, Т. ван Дейка, Ю. Пірогова, О. Селіванової, В. Зірки, О. Яшенкової [3, 7, 10]. Виявлення прагматичних чинників комунікації грунтується на засадах праць Е. І. Беляєвої, Ф. Бацевича, Г. Г. Почепцова, С. Ребрика, О. Селіванової, Т. Янко [2, 5, 6,7]. До питання аналізу ефективної промови у викладанні іноземних мов зверталися у своїх дослідженнях Ю. Авсюкевич, О. Попова, О. Тарнапольський, О. Яшенкова, Т. Янко та ін. [8, 9, 10]. Найбільш універсальною натомість, слід розглядати класифікацію КС Т. ван Дейка та В. Кінча.

Метою нашої статті є аналіз лінгвопрагматичних особливостей оцінних та емоційно-впливових комунікативних стратегій ділового дискурсу у жанрі англомовної публічної промови.

Виклад основного матеріалу. У нашому дослідженні, ми розглядаємо англомовну публічну промову у площині антропоцентричного спрямування, а також таку, яка має комунікативно-прагматичну орієнтацію, оскільки є вузько спрямованою на адресата та характеризується визначеним ступенем впливу. Зокрема, досліджуємо дієвість використання оцінних та емоційно-впливових КС у англомовній промові, націлених на здійснення аксіологічного впливу на адресата.

Сучасні лінгвістичні студії, які орієнтовані на дослідження мовленнєвого спілкування у напрямку функціоналізму, спираються на теорію планування дій. А тому його розгляд відбувається у контексті стратегічного планування, який передбачає конкретну мету та визначені тактики її реалізації, незалежно від форми дискурсу.

Згідно сучасного дослідження Т. Янко, «комунікативна стратегія полягає у виборі комунікативних намірів і розподілів квантів інформації за комунікативними складовими і охоплює:

1. Вибір глобального мовленнєвого наміру;
2. Добір компонентів семантики речення та екстралінгвістичної конституації, що відповідають модифікаційним комунікативним значенням;
3. Визначенням обсягу інформації, що припадає на одну тему, одну рему тощо;
4. Співвіднесення квантів інформації про ситуацію зі станами свідомості співрозмовників і фактором емпатії;
5. Визначення певної послідовності комунікативних складових;
6. Налаштування комунікативної структури висловлювання на певний комунікативний режим, стиль і жанр [10, с.155].»

За визначенням О. Яшенкової, «*комунікативна стратегія* (грец. Stratos- військо і ago – веду) – головна лінія мовленнєвої поведінки в межах конкретної комунікативної події, що визначається загальною метою комунікації, ситуативним контекстом і уявленнями про адресата [10, с.155].»

Кращому розумінню КС сприяє усвідомлення її основних складових: комунікативна інтенція (1), комунікативна мета (2), комунікативна компетенція(3) (рис. 1.1).

Тобто, виходячи із рівня сформованої комунікативної компетенції, з чітко окресленою комунікативною метою, яка грунтується на попередньо осмисленій інтенції, адресант вибудовує конкретну комунікативну стратегію, реалізуючи її у сукупності визначених комунікативних тактик.

Український науковець Флорій Бацевич, описуючи стратегії й тактики мовленнєвого спілкування, зазначає, що останні «втілюються в мовленнєвих актах, тобто конкретних комунікативних вчинках, які визнаються найважливішими складовими повідомлень, що, в свою чергу, формують дискурси (тексти) як категорії спілкування [2, с.122].»

Тактики реалізації комунікативних стратегій під час промови здійснюються адресантом у такий спосіб, який передбачає оптимальний вибір засобів мовного коду.

У визначенні О. Яшенкової, *«комунікативна тактика* (грец. taktike – мистецтво шикування військ) – зумовлені стратегією мовленнєві кроки, що в сукупності дають змогу досягнути головної комунікативної мети [10, с.156]. » Як підкреслює О. Яшенкова, варіативність тактик та майстерність їх використання грунтується на сформованих комунікативних уміннях, комунікативній компетенції адресанта та залежить від типу дискурсу, мовленнєвого жанру [10, с.157].

У кількісному співвідношенні – кількість тактик значно перевищує кількість використовуваних стратегій.

Серед вітчизняних та зарубіжних лінгвістів до сьогодні, нажаль, не представлено єдиної, універсальної класифікації комунікативних стратегій. Адже, залежно від типу дискурсу, мовленнєвого жанру, виникає питання визначення критеріїв для їх класифікації. Звісно, існує багато розвідок з цієї проблематики. Так, наприклад, в лінгвістиці існує загальна класифікація комунікативних стратегій, на основі породження і розуміння дискурсу, запропонована у роботах Т. ван Дейка, В. Кінча.

Російська дослідниця О. Іссерс пропонує власну класифікацію комунікативних стратегій, виходячи із функціонального погляду. На думку Т. Толмачової, найбільш оптимальним є поділ, «який грунтується на групах мовленнєвих актів, об'єднаних схожими комунікативними функціями» [10, с. 159].

З позиції українського дослідника С. Дацюка, поділ стратегій відбувається « залежно від мовних ресурсів комунікації, а саме на змістові стратегії, націлені на змістове планування мети, і власне комунікативні стратегії, що становлять правила та послідовність комунікативних дій» [10, с. 158].

У цій статті ми керувалися типологією комунікативних стратегій, запропонованою Тетяною Толмачовою, а саме *оцінно-впливовою КС*, яка зорієнтована на «здійснення аксіологічного впливу на адресата, вираження емоційної оцінки, стану, думки, будування бажаних асоціацій, порівнянь, апелювання до цінностей тощо; а також *емоційно-впливовою КС*, яка виражає емоційний стан співрозмовника: схвалення, радість, симпатія, похвала, щастя» [10, с. 160]. Важливо наголосити, що використання названих КС змінюють психоемоційний стан адресата та спонукають до виконання певної дії, що,власне, було визначено комунікативною метою.

В системі координат « адресант – адресат», головний вектор впливу – за адресантом. А тому вважаємо, що досягнення адресантом цього впливу буде прямо пропорційним добору мовних засобів, а саме застосуванню *комунікативних тактик* у здійсненні комунікативних ходів. Саме ці аспекти прийнято вважати прагматичними.

Для здійснення аналізу лінгвопрагматичного аспекту емоційно-впливових КС, було обрано найвідомішу промову *Стіва Джобса, Stanford Commencement Address, June 2005*, яка, на наш погляд, є найяскравішим прикладом аксіологічного впливу, використання вказаних КС та досягнення перлокутивного ефекту.

Стів Джобс – засновник Apple Corporation, Людина-легенда, виголосив унікальну промову на почесній церемонії вручення дипломів магістрам у найпрестижнішому університеті світу, Stanford University, США.

Розглянемо приклади використання оцінно-впливових, емоційно-впливових КС та тактик їх вербалізації у зазначеній промові.

Вже на початку промови, у своєму зверненні, автор вдається до оцінно-впливової КС, яка була здійснена через *тактику компліменту* для аудиторії : «*I am honored to be with you today for your commencement from one of the finest universities in the world*» [11].

Використання *тактики емоційної оцінки, стану* та прагнення створити для адресата необхідну комунікативну атмосферу, можна продемонструвати таким прикладом: *« I never graduated from college. Truth be told, this is the closest I've ever gotten to a college graduation»* [11].

Джобс майстерно застосував у своїй промові класичну комунікативну стратегію Story-telling та правило 3-х: три історії з життя, три концепти: *Birth, Death, Rebirth*, які демонструють головні меседжі, підкріплені конкретними фактами.

Наприклад: «*Today I want to tell you three stories from my life. That's it. No big deal. Just three stories»* [11], автор використовує *тактику акцентування на особистісному досвіді,* а також *тактику створення позитивної емоційної тональності*, вдаючись до конверсаційних прийомів розмовного жанру, на що вказує ідіома «*no big deal».* [11]

Тактика протиставлення двох концептів, вербалізована у антитезі, є гарним прикладом реальної життєвої історії автора, сміливого вибору та тактикою *визначення власних цінносних пріоритетів* : «*The heaviness of being successful was replaced by the lightness of being a beginner again...».*

"The minute I dropped out I could stop taking the required classes that didn't interest me and begin dropping in on the ones that looked interesting" [11].

С. Джобс розмірковує про те як з моменту його відрахування з коледжу, він міг вже не відвідувати предмети, які його не цікавили, натомість записатися на ті, які виглядали цікавими. «The heaviness of being successful was replaced by the lightness of being a beginner again...» [11]

Автор, використовуючи *тактику щирості і зізнання* наголошує, що такий вибір був нелегким і породжував почуття остраху, проте, як виявилося пізніше, це було одне із найкращих рішень у житті, які йому довелося приймати: «*It was pretty scary at the time, but looking back it was one of the best decisions I ever made»* [11].

Боротьба із внутрішнім страхом – одна з найбільших проблем кожної людини, страх невдачі – не дають можливості людині здійснити правильний вибір. Використання цієї тактики та її вдала вербалізація, підсилена прислівником якості «*pretty scary*» та протиставленням «*...but one of the best decisions...»* [11], здійснює значний аксіологічний вплив на адресата у боротьбі зі страхами, визначенні справжніх цінностей, спонукаючи до прийняття подібних рішень у житті.

Тактика радості, створення приємного настрою емоційно-впливової КС, може бути продемонстрована використанням відповідних епітетів (beautiful, historical, artistically subtle) та прийомом Rule of three: «*It was beautiful, historical, artistically subtle in a way that science can't capture.»* [11]

Тактика створення асоціацій та порівнянь оцінно-впливової КС, була успішна вербалізованою у прикладі використання таких паралельних синтаксичних конструкцій, з модальним відтінком припущення: "*If I had never dropped in on that single course in college, the Mac would have never had multiple typefaces or proportionally spaced fonts...If I had never dropped out, I would have never dropped in on this calligraphy class, and personal computers might not have the wonderful typography that they do"* [11].

Реалізуючи *тактику каузації* дії і встановлюючи причинно-наслідковий зв'язок, адресант здійснює комунікативний хід у такий спосіб: *«I'm pretty sure none of this would have happened if I hadn't been fired from Apple»* [11]. Причина породжує наслідок, головний меседж – не зупинятися у пошуку змісту життя, за такої умови, здобутий раніше досвід – обов`язково переросте у синергію нового знання вищого ґатунку.

Тактика іронії та зізнання викликають довіру в адресата та змінюють психоемоційний стан: «*About a year ago I was diagnosed with cancer. I didn't even know what a pancreas was*» [11].

З метою формування ціннісних орієнтирів та відповідного способу життя, автор використовує *тактику апелювання до загальнолюдських цінностей (здоровий глузд, користь, задоволення, успіх тощо*) :«*Your time is limited, so don't waste it living someone else's life. Don't be trapped by dogma – which is living with the results of other people's thinking. Don't let the noise of others' opinions drown out your own inner voice. And, most important, have the courage to follow your heart and intuition. They somehow already know what you truly want to become. Everything else is secondary*». [11]

У здійсненні аксіологічного впливу, переконливою є застосування *тактики повтору,* використовуючи імперативи: «Stay hungry. Stay foolish. And I have always wished that for myself. And now, as you graduate to begin anew, I wish that for you. Stay hungry. Stay foolish» [11].

Головна наскрізна тема виступу стосувалася важливості здійснення правильного вибору у житті, перед яким постали випускники Стенфордського університету, їх майбутній кар'єрі і була відображена у слогані : « Do what you love». [11] Враховуючи вікові особливості та інтереси аудиторії, С. Джобс вдало структурував, правильно визначив мету, обсяг інформації та послідовність її представлення, що припадає на одну тему, врахував її темпоральний аспект (тривалістю до 15 хвилин), ретельно дібрав необхідні компоненти семантики, враховуючи стан свідомості адресата, фактор емпатії та майстерно використав різноманітні тактики емоційних та оцінно-впливових КС, не порушуючи стильові та жанрові стандарти.

Таблиця 1.

Аналіз використання тактик оцінно-впливових та емоційно-впливових КС

Тактики оцінно-впливових КС	Тактики емоційно-впливових КС
компліменту	*емоційної оцінки, стану*
акцентування на особистісному досвіді	*створення позитивної емоційної тональності*
протиставлення двох концептів	*радості, створення приємного настрою*
визначення власних цінносних пріоритетів	*каузації*
щирості і зізнання	*іронії та зізнання*
створення асоціацій та порівнянь *апелювання до загальнолюдських цінностей*	*повтору*

Висновки. Таким чином, на прикладі аналізу промови *Стіва Джобса, Stanford Commencement Address,* було розкрито прагматичну сутність та направленість ефективної публічної англомовної промови, яка полягала у тому, щоб, відповідно до інтенції адресанта та визначеної мети, спонукати адресата до певних дій, зміни установок, а саме на досягнення перлокутивного ефекту. Зокрема, були продемонстровані та систематизовані типові тактики реалізації емоційно-впливових КС ділового дискурсу у жанрі англомовної публічної промови з метою здійснення аксіологічного впливу.

Перспективи подальших пошуків у цьому напрямку ми вбачаємо у дослідженні арсеналу інших КС та тактик їх реалізації у сучасному англомовному діловому дискурсі, з урахуванням використання основних максим спілкування у здійсненні аксіологічного впливу на адресата.

Література:

1. Аткинсон М. Выступать легко: все, что вам нужно знать о речах и презентациях. Москва: Альпина Паблишерз, 2010. 293 с.
2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ: Академія, 2004. 344 с.
3. Бєлова А. Д. Комунікативні стратегії і тактики: проблеми систематики. *Мовні і концептуальні картини світу: зб.наук.пр.* Київ: КНУ ім.Т.Шевченка, 2004. С. 11–16.
4. Дейк ван Т. А. Язык. Познание. Коммуникация / пер. с англ.: сб. работ/сост. В. В. Петров под ред. В. И. Герасимова. Москва: Прогресс, 1989. 312 с.
5. Почепцов Г. Г. Теорія комунікації. 2-ге вид. доп. Київ: Видавничий центр «Київський університет», 1999. 308 с.
6. Ребрик С. Презентация : 10 уроков. Москва: Эксмо, 2007. 200 с.
7. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: [підручник]. Полтава, 2008. 712 с.
8. Тарнопольський О. Б., Авсюкевич Ю. С. Успішні презентації : посібник [для студентів економ.спеціал.]. Київ: Ленвіт, 2007. 135 с.
9. Чепіль О. Я. Навчально-методичні рекомендації з навчальної дисципліни “Ефективна презентація” за напрямом “Філологія. Англійська мова та література” / Укл. Оксана Яківна Чепіль. Острог : Видавництво Національного університету “Острозька академія”, 2014. 48 с.
10. Яшенкова О. В. Основи теорії мовної комунікації : [навчальний посібник]. Київ: Видавничий центр «Академія», 2010. 312 с.

Джерела ілюстративного матеріалу:

11. The Guardian, 09.10.2011. URL: http://www.theguardian.com/2011.10.09/theObserver/Steve- Jobs:Stanford-commencement-address-June-2005.

Отримано: 26 травня 2019 року

Прорецензовано: 31 травня 2019 року

Прийнято до друку: 6 червня 2019 року

e-mail: irinacherr@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-6(74)-43-45

Чернишова І. В. Негативна оцінка в реченнях з локальними маркерами «свого» простору в англійському тексті Біблії: лексико-сематичний, синтаксичний та комунікативно-прагматичний аспекти. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6(74), червень. С. 43–45.

УДК 811.111:003.12:243

Чернишова Ірина Вікторівна,
кандидат наук, старший викладач, Горлівський інститут іноземних мов
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

НЕГАТИВНА ОЦІНКА В РЕЧЕННЯХ З ЛОКАЛЬНИМИ МАРКЕРАМИ «СВОГО» ПРОСТОРУ В АНГЛІЙСЬКОМУ ТЕКСТІ БІБЛІЇ: ЛЕКСИКО-СЕМАТИЧНИЙ, СИНТАКСИЧНИЙ ТА КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТИ

У статті розглядаються лексико-семантичний, синтаксичний та комунікативно-прагматичний аспекти речень негативної оцінки з локальними маркерами «свого» простору, у зв'язку з чим важливим постає поняття «свого/чужого» простору. У фокусі нашої уваги знаходяться локальні дейктичні маркери на позначення «свого» простору, що займають центральне положення у функціонально-семантичному полі дейксису, а саме ***here***, ***this/these***. *Аналіз досліджуваного явища в англійському тексті Біблії виявив домінування співвіднесеності «свого» простору з негативно оцінною особою, зокрема з третьою особою, складних речень та репрезентативних мовленнєвих актів, якими адресант стверджує про несприятливість місця, співвіднесеність «свого» простору з негативно оцінною подією, поняттям, станом справ або з негативно оцінною особою. Метою мовця є висловлення негативного ставлення до об'єкта оцінки та переконання адресата змінити своє ставлення до певних осіб або речей.*

Ключові слова: *«свій» простір, локальний дейксис, негативна оцінка, ономасіологічна ознака, мовленнєвий акт.*

Iryna Chernyshova,
Ph. D. in Germanic Languages, Associate Professor,
Horlivka Institute for Foreign Languages SHEE "Donbass State Pedagogical University"

NEGATIVE EVALUATION IN THE SENTENCES WITH THE SPATIAL MARKERS OF "ONE'S OWN" SPACE IN THE ENGLISH BIBLE TEXT: LEXICO-SEMANTIC, SYNTACTIC AND COMMUNICATIVE-PRAGMATIC APPROACHES

The research sets out to investigate spatial deixis in the English Bible text. Special attention is given to "one's own" space manifested by the pronouns ***this/these*** *and the adverb* ***here***. *We focus on lexico-semantic, syntactic and communicative-pragmatic peculiarities of evaluative sentences with the spatial deictic markers outlining the boundaries of "one's own" space.*

The analysis of the semantic features of this phenomenon leads to the conclusion that for the speaker the most important is the correlation of "one's own" space with a negative person, third person in particular, and with a negative event, concept or state of affairs. In such a way "one's own" space is evaluated indirectly through its connection with negatively evaluated people or concepts that have direct evaluation.

Composite sentences and complex sentences with objective clauses and adverbial clauses of cause prevail in the text. The speaker wants to provide additional information about the object of negative evaluation and explain its causes.

The communicative-pragmatic analysis of sentences used to verbalize negative evaluation of "one's own" space displays the dominant use of representative speech acts. The purpose of the speaker is to express negative position to the object of evaluation and to persuade the addressee to change his attitude towards certain people or things.

The quantitative analysis proves that spatial markers of "one's own" space in the English Bible text are more likely to acquire negative evaluation (63,6%).

Key words: *"one's own/alien" space, spatial deixis, negative evaluation, speech act.*

У статті досліджуються речення з маркерами локального дейксису на позначення «свого» простору, в яких виявляється негативна оцінка. У фокусі нашого дослідження знаходяться дейктичні маркери, які займають центральне місцеположення у функціонально-семантичному полі локального дейксису, а саме вказівні займенники ***this/these*** та прислівник місця ***here***, що вказують на близький предмет/предмети, тобто є локальними маркерами «свого» простору.

Метою дослідження є виявлення лексико-семантичних, синтаксичних і комунікативно-прагматичних особливостей негативно оцінних речень з локальними маркерами «свого» простору в англійському тексті Біблії, у зв'язку з чим убачається доцільним розв'язання таких завдань: аналіз категорій «свого/чужого», дейксису та оцінки та дослідження негативної оцінки в реченнях з локальними маркерами «свого» простору в лексико-семантичному, синтаксичному та комунікативно-прагматичному аспектах.

Дейксис – це категорія, за допомогою якої здійснюється вказівка на учасників акту комунікації, її місце та час. Дейктичні засоби визначають координати комунікативного акту, у ролі яких виступають мовець та слухач («я»/«ми», «ти»/«ви»), місце здійснення комунікації («тут») та її час («зараз»), також імпліцитно здійснюється вказівка на особу або осіб, що не беруть участі в акті комунікації («він», «вона»/«вони»), місце, яке не є місцем комунікації («там»), та час, що не є часом здійснення комунікації («тоді»). В. В. Бурлакова [4], Г. А. Уфімцева [7] та ін. виділяють три основні типи дейксису: персональний (особовий), локальний (просторовий) та темпоральний (часовий). «Свій» простір, що актуалізує близькість до мовця, вербалізується за допомогою особових займенників першої та другої особи ***I, we, you*** й відповідних присвійних займенників першої та другої осіб, прислівника місця ***here***, вказівних займенників ***this/these*** і прислівника часу ***now***. На противагу «своєму», «чужий» простір, який маніфестує віддаленість від мовця, виражається за допомогою особових займенників третьої особи ***he, she, they*** та відповідних присвійних займенників третьої особи, прислівника місця ***there***, вказівних займенників ***that/those*** і прислівника часу ***then***. Матеріалом дослідження слугують речення з локальними дейктичними маркерами «свого» простору ***here***, ***this/these***.

Оцінка розглядається нами як мовна категорія, яка відображає суспільно-особисте уявлення про добро і зло, про цінність, корисність об'єктів, предметів або явищ та відображає позитивне або негативне ставлення суб'єкта оцінки до її об'єкта. Відповідно до цього, головними елементами оцінної структури постають суб'єкт оцінки, її об'єкт і характер [1; 3; 5].

Проблема оцінності дейктичних маркерів щільно пов'язана з категорією «свого/чужого». На думку багатьох учених, протиставлення «свого» і «чужого» світів має множинну інтерпретацію та реалізується в таких опозиціях, як: «ми/вони», «я/ти», «позитивний/негативний», «близький/далекий», що зумовлює ставлення до «свого» як нормального, а «чужого» як аномального [2; 6]. У такий спосіб саме дейктичні маркери можуть слугувати знаками «свого» або «чужого» простору та набувати позитивної або негативної оцінки.

Лексико-семантичні особливості речень негативної оцінки з локальними маркерами «свого» простору. У досліджуваному тексті виокремлюються семантичні різновиди негативної оцінки в реченнях з локальними маркерами «свого» простору ***here, this/these*** з такими ономасіологічними ознаками, як: несприятливість місця, співвіднесеність з негативно оцінною подією, поняттям або станом справ та співвіднесеність з негативно оцінною особою.

1. Негативна оцінка в реченнях з ономасіологічною ознакою співвіднесеності з негативно оцінною особою є найпоширенішою (68%). Найчастіше вербалізації підлягає співвіднесеність з третьою особою (78%), а співвіднесеність з другою (13%) та першою (9%) особами є кількісно менш релевантною в досліджуваному тексті.

Найуживанішою виступає іменникова форма експлікації (56%) (лексико-семантична група (надалі – ЛСГ) «пороків» (*sin*), ЛСГ «негативного стану» (*distress*), ЛСГ «негативного найменування особи» (*sinner*), ЛСГ «негативного ставлення» (*fury*)), її наслідують прикметникова (24%) (ЛСГ «пороків» (*sinful*), ЛСГ «негативного ставлення» (*angry*), ЛСГ «негативного стану» (*poor*)) та дієслівна (20%) (ЛСГ «пороків» (*sin*), ЛСГ «руйнування» (*destroy*)). Наприклад: *They say unto him, Master,* ***this woman*** *was taken in* ***adultery****, in the very act* [John 008: 004]. У реченні *Master,* ***this woman*** *was taken in* ***adultery****, in the very act* дейктичний займенник ***this*** співвідноситься з третьою особою, яка оцінюється негативно за допомогою іменника «пороків» ***adultery*** (voluntary sexual intercourse between a married person and a person who is not their spouse [8]), що є негативно оцінним з морально-етичної точки зору.

2. Негативна оцінка в реченнях з локальними маркерами ***here, this/these*** з ономасіологічною ознакою співвіднесеності з негативно оцінною подією, поняттям або станом справ (29%) характеризується низькою частотою актуалізації; основною формою експлікації виступає іменникова (59%) (ЛСГ «пороків» (*sin*), ЛСГ «негативного стану» (*sorrow*), ЛСГ «негативного ставлення» (*fury*)), а дієслівна (26%) (ЛСГ «руйнування» (*destroy*)) та прикметникова форми (15%) (ЛСГ «пороків» (*evil*)) є менш уживаними. Наприклад: *But now ye also put off all* ***these; anger, wrath, malice, blasphemy, filthy*** *communication out of your mouth* [Colossians 003: 008]. Негативну оцінку, якої набуває дейктичний маркер ***these***, актуалізовано за допомогою його співвіднесеності з негативно оцінними поняттями на позначення: а) «негативного емоційного стану» (***anger*** (a strong feeling of annoyance, displeasure, or hostility [8]), ***wrath*** (extreme anger [8]); б) «негативних моральних якостей» (***malice*** (the desire to harm someone; ill will [8]), ***blasphemy*** (the action or offence of speaking sacrilegiously about God or sacred things; profane talk [8]), ***filthy*** *communication* (***filthy*** – obscene and offensive [8])).

3. Речення з ономасіологічною ознакою неприятливості місця постають кількісно найменш релевантними в досліджуваному тексті (3%); вони мають за основну форму експлікації дієслівну (ЛСГ «загальної оцінки зла» (***bad***)).

Відсоткове співвідношення різновидів ономасіологічної ознаки в реченнях з локальними маркерами ***here, this/these*** зумовлює висновок про те, що для мовця найважливішою є співвіднесеність «свого» простору з негативно оцінною особою (68%), зокрема з третьою особою (78%), та з негативно оцінною подією, поняттям або станом справ (29%), що виступає свідченням непрямої оцінки «свого» простору адресантом через його зв'язок з негативно оцінними людьми або поняттями, які оцінюються прямо.

Синтаксичні особливості речень негативної оцінки з локальними маркерами «свого» простору. Негативна оцінка в реченнях з локальними маркерами «свого» простору ***here, this/these*** в англійському тексті Біблії актуалізується за допомогою двоскладних речень, які відбивають ретроспективну, перспективну і поточну часову спрямованості.

Складні речення (82%) характеризуються високою частотою функціонування в досліджуваному тексті; негативна оцінка маніфестується такими їх типами:

1. Складними реченнями з різними видами зв'язку, що є найчисленнішими в досліджуваному тексті, їх відсотковий показник складає 51%. Наприклад: *Behold,* ***these*** *are the* ***ungodly****, who prosper in the world; they increase in riches* [Psalms 073: 012]. Локальний маркер актуалізовано вказівним займенником ***these***, а негативна оцінка вербалізується в складному реченні з різними видами зв'язку та застосовується відносно певних осіб, її маніфестація здійснюється за допомогою прикметника ***ungodly*** (irreligious or immoral [8]), що актуалізує негативні моральні якості третіх осіб: у такий спосіб ***these*** отримує статус негативно оцінного покажчика «свого» простору. Застосовуючи складне речення з підрядним означальним *who prosper in the world*, мовець конкретизує об'єкти негативної оцінки, зауважуючи, що вони процвітають у світі, а друга сурядна частина речення *they increase in riches* надає додаткового пояснення образу життя, який вони ведуть, що постає негативно оцінним з точки зору адресанта.

2. Складнопідрядними реченнями (31%), серед яких усі різновиди мають характер низькочастотного функціонування, а саме: речення з підрядними обставинними причини (34%), означення (30%), часу (14%), додатка (9%), умови (7%) та мети (6%). Наприклад: *I am* ***not able to bear*** *all* ***this*** *people alone, because it is too heavy for me* [Numbers 011: 014]. Негативну оцінку вербалізовано за допомогою словосполучення ***not able to bear*** на позначення негативного ставлення мовця до певних осіб. До того ж, у підрядному причини надається пояснення негативної оцінки третіх осіб – мовцю важко виносити їх присутність. Дейктичний маркер ***this*** є покажчиком «свого» простору, який у цьому випадку набуває негативної оцінки через співвіднесеність з негативно оцінними особами.

3. Складносурядними реченнями, що характеризуються низькою частотою функціонування (18%), при цьому, як правило, негативно оцінними постають усі частини таких речень, що уможливлює інтенсифікацію негативної оцінки «свого» простору.

Низька частота актуалізації негативної оцінки спостерігається в простих реченнях (18%).

Негативна оцінка в реченнях з локальними маркерами ***here, this/these*** в англійському тексті Біблії представлена розповідними (67%), спонукальними (21%) та питальними (12%) реченнями зі значною перевагою перших, наприклад: *But* ***this*** *people who knoweth not the law are* ***cursed*** [John 007: 049]. Негативну оцінку світу третьої особи актуалізовано в розповід-

ному реченні, мовець повідомляє про те, що «ці» люди (тобто ті, хто співвідноситься зі «своїм» простором), які не знають закону, є проклятими. У такий спосіб зі «своїм» простором пов'язується негативна оцінка світу третьої особи, яка визначається лексемою ***cursed*** (deserving to be cursed; detestable; hateful [8]).

Серед синтаксичних конструкцій, що використовуються для маніфестації негативної оцінки «свого» простору в досліджуваному тексті, виокремлюємо такі:

– імперативні конструкції з модальним дієсловом ***shall (shalt)*** (58%), що вебалізують вимоги або вказівки, які варто виконати як адресату, так і іншим особам: *Therefore* ***shall*** *ye keep mine ordinance, that ye commit not any one of these* ***abominable*** *customs, which were committed before you, and that ye defile not yourselves therein: I am the LORD your God* [Leviticus 018: 030]. Негативну оцінку, об'єктом якої є певні звичаї та традиції, актуалізовано за допомогою структури з модальним дієсловом ***shalt*** на позначення вимог, спрямованих на адресата: мовець наказує йому слухатися його заповідей та не наслідувати порочні звичаї (*Therefore shall ye keep mine ordinance, that ye commit not any one of these abominable customs*) і вербалізує негативну оцінку за допомогою прикметника ***abominable*** (causing moral revulsion [8]). У такий спосіб дейктичний маркер ***these*** на позначення «свого» простору асоціюється з негативними поняттями та стає негативно оцінним;

– конструкцію ***Who is… which…?*** (25%), що використовується для вербалізації зневаги стосовно об'єкта оцінки;

– дієслівну структуру ***Cursed be...!*** (17%), що виражає прокльони на адресу об'єкта оцінки та свідчить про негативне ставлення мовця до нього.

Шляхом аналізу синтаксичних особливостей речень негативної оцінки з локальними маркерами «свого» простору ***here, this/these*** установлено, що в англійському тексті Біблії найчастіше вживаються складні речення (82%), зокрема складні речення з різними видами зв'язку (51%) та складнопідрядні (31%) з підрядними обставинними причини (34%) та означення (30%), за допомогою яких мовець воліє надати додаткову інформацію про об'єкт негативної оцінки й пояснити, що її зумовлює.

Комунікативно-прагматичні особливості висловлень негативної оцінки з локальними маркерами «свого» простору. Серед комунікативно-прагматичних типів висловлень негативної оцінки «свого» простору, що актуалізується в реченнях з локальними маркерами ***here, this/these***, в англійському тексті Біблії нами виокремлюються репрезентативні, квеситивні, директивні, комісивні та експресивні.

1. При використанні репрезентативних мовленнєвих актів (надалі – МА) (48%) мовець переконаний у істинності свого судження, він констатує факт несприятливості місця, співвіднесеності «свого» простору з негативно оцінною подією, поняттям, станом справ або з негативно оцінною особою, і в такий спосіб «свій» простір, що маніфестується локальними маркерами ***here, this/these***, набуває негативної оцінки: ***This*** *thing is* ***not good that*** *thou hast done* [1 Samuel 026: 016]. Адресант негативно оцінює дії другої особи, що уможливлюється використанням позитивно оцінного прикметника загальної оцінки ***good*** (to be desired or approved of [8]) у заперечному контексті. Використовуючи репрезентатив, мовець упевнений у істинності свого судження та намагається переконати адресата, що його вчинок, який позначається за допомогою словосполучення ***this*** *thing* з вказівним займенником ***this***, є несхвальним. У такий спосіб мовець має за мету змусити адресата змінити свою думку, розкаятися та не вчиняти подібним чином у майбутньому.

2. У свою чергу директиви (21%), комісиви (17%), що представлені менасивами, квеситиви (12%), з-поміж яких 75% є непрямими МА, та експресиви (2%) постають менш уживаними в досліджуваному тексті. Наведемо приклад використання комісивного МА: *And I will* ***smite*** *the inhabitants of* ***this*** *city, both man and beast: they shall die of a great pestilence* [Jeremiah 021: 006]. Негативна оцінка вербалізується стосовно третіх осіб (*the inhabitants of this city*) та представлена менасивом. Адресант повідомляє про те, які негативні дії будуть спрямовані на треті особи, і це зумовлює негативну оцінку простору, що маркірується вказівним займенником ***this***. Перспективні негативно оцінні дії з боку мовця маніфестовано дієсловом ***smite*** (defeat or conquer (a people or land [8])). Мета висловлень даного прагматичного типу полягає в змушенні адресата змінити свою думку стосовно третіх осіб і зректися їх, бо зв'язок з ними зумовлює негативне ставлення мовця.

Комунікативно-прагматичний аналіз висловлень, що вживаються для вербалізації негативної оцінки «свого» простору в англійському тексті Біблії, доводить домінувальне використання репрезентативних МА (48%), якими адресант стверджує про несприятливість місця, співвіднесеність «свого» простору, що маніфестується локальними маркерами ***here, this/these***, з негативно оцінною подією, поняттям, станом справ або з негативно оцінною особою. Метою мовця є висловлення негативного ставлення до об'єкта оцінки та переконання адресата змінити своє ставлення до певних осіб або речей.

Аналіз кількісних показників позитивної та негативної оцінки в реченнях з локальними маркерами «свого» простору в англійському тексті Біблії виявив, що позитивна оцінка вживається у 36,4% випадків, а негативна – у 63,6%, що слугує свідченням того, що локальним дейктичним маркерам «свого» простору більш властиво набувати негативної оцінки.

Як перспектива подальшого дослідження убачається доцільним розгляд локальних маркерів оцінності «чужого» простору, персональних та темпоральних маркерів оцінності «свого/чужого» простору для отримання більш вірогідних результатів та дослідження категорії «свого/чужого» в повнішому обсязі.

Література:

1. Арутюнова Н. Д. Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт. Москва, 1988. 338 с.
2. Бенвенист Э. Общая лингвистика [пер. с франц. Ю. Н. Караулова и др.] / под ред. Ю. С. Степанова. Москва, 1974. 447 с.
3. Бєссонова О. Л. Оцінний тезаурус англійської мови: когнітивний і гендерний аспекти: автореф. дис. на … докт. філол. наук: 10.02.04. Київ, 2003. 40 с.
4. Бурлакова В. В. Дейксис Спорные вопросы английской грамматики. Ленинград, 1988. С. 74–88.
5. Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки. Москва, 1985. 228 с.
6. Пеньковский А. Б. О семантической категории «чуждости» в русском языке. *Проблемы структурной лингвистики, 1985 – 1987*: *сборник* / отв. ред. В. П. Григорьев. Москва, 1989. С. 54–82.
7. Уфимцева А. А. Типы словесных знаков. Москва, 1974. 206 с.
8. Oxford Dictionary (En-En) (для ABBYY Lingvo x3) Oxford Dictionary of English, Revised Edition. Oxford: Oxford University Press, 2005. – 355000 entries.

Список джерел ілюстративного матеріалу:

9. The Holy Bible. King James Version. URL: http://www.htmlbible.com (дата звернення: 12.02.2019).

РОЗДІЛ 3.

ПРОБЛЕМИ ЛІНГВІСТИКИ ТЕКСТУ ТА ДИСКУРСУ

Отримано: 22 квітня 2019 року

Прорецензовано: 7 травня 2019 року

Прийнято до друку: 23 травня 2019 року

e-mail: irinahum@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-6(74)-46-48

Гумовська І. М. Правничі терміни-абревіатури в економічному дискурсі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6(74), червень. С. 46–48.

УДК 81'23

Гумовська Ірина Миколаївна,
кандидат філологічних наук. доцент, Тернопільський національний економічний університет

ПРАВНИЧІ ТЕРМІНИ-АБРЕВІАТУРИ В ЕКОНОМІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Стаття розглядає семантику правничих термінів-абревіатур, які функціонують в економічних текстах. У роботі представлені визначення акронімів різними науковцями, які, наприклад, вважають абревіацію як спосіб створення номінацій для понять, позначених описово, за допомогою атрибутивних словосполучень, чи як словотвірний процес, який полягає у «згортанні» слів і словосполучень. Дослідження аналізує основні типи найчастіше вживаних юридичних термінів-абревіатур та акронімів в економічному дискурсі. Автор дійшла висновку, що скорочення в літературі різних жанрів з економіки повністю зберігають юридичні значення. Також зазначено, що англомовному фактологічному матеріалі з економіки зафіксовані економічні терміни як омоніми юридичних, що з'явилися внаслідок процесу транстермінологізації, а також терміни юридичні. Це переважно стосується тих сфер економічної комунікації, тих соціогруп, які безпосередньо займаються юридичною практикою на підприємствах, на різних бізнес-фірмах, у конторах, які пов'язані з економічною діяльністю.

Ключові слова: *абревіатура, акронім, економічний дискурс, правничі терміни, словотвірний процес.*

Iryna Gumovska,
PhD, Associate Professor, Ternopil National Economic University

LEGAL TERMS-ABBREVIATIONS IN ECONOMIC DISCOURSE

The article deals with semantics of legal terms-abbreviations which function in economic texts. The work presents different definitions and interpretations of acronyms presented by prominent scientists in their linguistic works. The article discusses approaches to acronyms definitions in the works of V.Leichyk, O.Zemska, V.Horpynych and others. In particular, they consider abbreviation as the way of nomination formations for particular concepts with the help of attributive word collocations, or as a derivation which makes words shorter. In our work we consider abbreviation as artificial acronymic words. Whereas an abbreviation may be any type of shortened form, such as words with the middle omitted, an acronym is a word formed from the first letter or first few letters of each word in a phrase. Furthermore, the research analyses main types of the mostly used legal terms-abbreviations as well as acronyms in economic texts. The author draws the conclusion and states that the semantics of the legal abbreviations remains the same in economic literature of different genres. The work also presents the facts that economic terms in the English-language factual material on economy appeared to be legal homonyms as a result of the process of using them in other spheres, as well as legal terms. This mainly concerns those spheres of economic communication, those sociological groups that are directly involved in legal practice at enterprises, in various business firms, in offices related to economic activity.

Key words: *abbreviation, acronym, economic discourse, legal terms, word formation.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку людства взаємодія та інтеграція різних наукових галузей вимагає звернути посилену увагу науковців до проблем термінознавства та дослідження функціонування термінологічних структур в різних сферах суспільної діяльності. Наукова література сучасності присвячена проблемам становлення, семантики, деривації та тенденції розвитку термінологічних одиниць та фахової лексики. На етапі швидкого розвитку науки та техніки у фахових виданнях все частіше зустрічаємо виявлення економії мовних засобів – абревіацію.

Різні аспекти термінології вивчали та вивчають вітчизняні та зарубіжні дослідники, зокрема В. Лейчик, Г. Винокур, Б. Головін, В.Горпинич, К. Кусько, О.Земська, Н.Книшенко, Е. Жильбер, Й. Сміт, Ф. Дорнер та ін. Автори переважно порізному розуміють проблематику, цілі та завдання термінологічних досліджень, концептуальні засади термінознавства як науки. Розуміння понять «термін», «термінологічне словосполучення» не узгоджене, в літературі не прослідковуємо адекватних наукових теоретичних концепцій фахового термінознавства. Це свідчить про необхідність подальшого розвитку даної галузі науки, корекції та адекватного формування її метамови. Слід зазначити також, що з поширенням міжнародних зв'язків вивчення іноземної мови, як мови фаху, набуває також фахового термінологічного спрямування, однією з ознак котрого є термінологічна двомовність. Терміни різних галузей знань утворюють на українській та іноземній мові свої системи з внутрішньою впорядкованістю компонентів. Знайти оптимальну відповідність цих систем – важливе завдання сучасної філологічної науки, орієнтованої на якісне викладання іноземних мов.

Метою дослідження є аналіз правничих термінів-абревіатур, які функціонують в економічних текстах. У роботі дослідимо їхню семантику в літературі різних жанрів.

Виклад основного матеріалу дослідження. В сучасній англійській мові спостерігаємо тенденцію до скорочення способу передачі фахових слів та словосполучень, які паралельно існують у вигляді складень. Типи скорочень є досить різноманітними у сучасних терміносистемах. Найчастіше та найбільш природними є ті, в яких в ролі заступника повного слова виступає його частина з найбільшою смисловою вагою.

Для нашого дослідження слід визначити найвагоміші поняття. Під ***терміном*** ми розуміємо слово чи словосполучення, що має спеціальне значення, яке виражає та формує професійне поняття і застосовується в процесі пізнання, засвоєння наукових і професійно-технічних об'єктів, відношень між ними. Під с***короченням*** будемо вважати частину слова, яка вживатиметься після того, як його окремі елементи будуть втрачені. В усному мовленні – це усічення або пропущення частини морфемного складу слова. це є редукцією слова до однієї з його компонентів, і повна форма може втратити початок, середину або кінець. Здебільшого скорочена форма може корелюватися з відповідною повною формою. Слова, що утворені від початкових літер, називаються ***акронімами***. Я. Клименко та О. Шаповалова тлумачать це поняття вузько, як абревіатуру, що вимовляється словом.

Цікавими для нашої роботи є визначення абревіації різними науковцями. Зокрема, К. Дюжикова вважає абревіацію, як словотвірний процес, який полягає у «згортанні» слів і словосполучень. При цьому когнітивна структура фіксується відповідним словом чи словосполученням, що призводить до появи абревіатури певного типу.

Д. Алексєєв вважає абревіацію як спосіб створення номінацій для понять, позначених описово, за допомогою атрибутивних словосполучень [1]. О.Кубрякова аналізує це поняття залежно від номінативної мети чи способу скорочення [5]. У своїх працях О. Земська надає особливого значення абревіації, яка виконує компресійну функцію (творить стислу номінацію) [3].

Про ознаки лексичних абревіатур згадує у своїй праці О.Шаповалова, зазначаючи, що скорочення виникають не одночасно в мові, а лише після того, як воно вже виявилося в повному слові чи словосполученні. Крім того, воно може переходити в самостійні слова та створюється за певними моделями. Згідно думки лінгвіста, абревіатури здатні бути джерелом поповнення та збагачення словникового складу мови [11].

У нашому дослідженні ***абревіатурою*** вважатимемо штучні складноскорочені слова. Бувають літерна абревіатура, звукова, почасткова та комбінована.

У процесі модифікації та розвитку мов терміни з різних галузей вчення спрямовані до інтерференцій як результат інтеграції наук. Галузеві терміносистеми, взаємодіючи одна з одною, часто володіють частиною спільного термінологічного фонду. Нами не зафіксовано ізольованих терміносистем. Процеси міграції термінологічних одиниць спричиняють такі явища, як ретермінологізація, детермінологізація, транстермінологізація, диференціація значень, тощо. Таке трапляється, коли підмова однієї галузі науки абсорбує термін іншої підмови. Міграція (як динамічне явище) призводить до кількісного (як нові номінативні одиниці) та якісного (нові значення) збагачення відповідної лексики на рівні мовлення: у науково-популярній і художній літературі, засобах масової інформації,. Кількісне та якісне збагачення лексики певного прошарку мови на рівні системи визначається при міграції як статичного явища.

Аналізуючи літературу різних жанрів, ми помітили, що такі термінологічні елементи самостійно розвиваються в системах наук, в які вони входили, інколи стають омонімами, набувають нові значення або ж навпаки, не порушуючи цілісності підмови, в яку переходили, зберігають власне значення. Якщо ж перенести термін в термінологічне поле іншого характеру, то його властивість однозначно й точно називати певне поняття може послабитися, а сфера застосування терміна може стати вужчою або ширшою, зміститися, оскільки стирається чітка межа понять. Насамперед наслідком цього виявляється те, що термін перестане співвідноситися тільки з одним термінологічним полем і можливо буде представленим у кількох лексичних полях, позначаючи певну аналогічність в кожному з них. МИ зафіксували також втрату терміноелементами однозначності та точності.

Назвемо декілька типових випадків проникнення термінів в інші термінологічні поля:

1) випадок, коли дві області мають певну ділянку перетину (наприклад, літературознавство і мовознавство);

2) у двох галузях спостерігаються спільні структурні компоненти (наприклад, музикознавство і лінгвістика);

3) коли в фаховій мові термін втратить точність, і це призведе до відповідних передумов для його переходу в інші підмови.

Аналіз теоретичного матеріалу щодо проблем термінології та семантики, звернув нашу увагу на процеси транстермінологізації у висвітленні О. Суперанської [9, с. 105]. Суть явища транстермінологізації, на думку автора, полягає у тому, що термін однієї галузі може після відповідного перегляду ввійти в терміносистему іншої науки. Як наслідок утворюються міжгалузеві омоніми. Транспозиції підлягають як окремий термін, так і деякий термінологічний блок, що включає сумісні з центральним терміном поняття [9, с. 105]. Згідно наших спостережень, не завжди такий процес має місце, оскільки може виникнути так зване запозичення термінологічних одиниць однієї галузі науки іншою.

Ми зафіксували економічні терміни як омоніми юридичних, що з'явилися внаслідок процесу транстермінологізації, а також юридичні терміни в англомовному фактологічному матеріалі з економіки. Такі явища переважно виникають у тих соціогрупах та тих сферах економічної комунікації, які безпосередньо пов'язані з економічною діяльністю, займаються юридичною практикою у міжнародних компаніях, на підприємствах, фірмах, у конторах. Юристи-економісти часто мають справу саме з юридичною стороною оформлення різного роду документів певного підприємства, угод, контрактів, тобто йдеться про термінологічну інтерференцію юриспруденції та економіки як підмов.

Аналізуючи економічну літературу різних жанрів та використовуючи лексикографічні юридичні та економічні словники, ми виявили, що приблизно 73% з усієї кількості юридичних термінів, які вживалися в економічному дискурсі стали невід'ємною частиною економічної підмови як наслідок їх частого вживання в сфері економічної діяльності та правовою основою бізнес-операцій. Також зазначимо, що в процесі трансмісії в економічну терміносистему ці елементи повністю зберігають юридичне значення.

Розглянемо основні типи найчастіше вживаних юридичних термінів-абревіатур та акронімів в економічному дискурсі:

1.Скорочення за початковими буквами та за назвами початкових букв: ABTL (Association of Business Trial Lawyers); AAER (Accounting and Auditing Enforcement Releases); YM (Youth Management); CNeg (Contributory Negligence); LLC (Limited Liability Company).

2. Сполучення початкових частин слів: Ball. Code (Ballinger Code); Rem.Comp.Stat. (Remington's Compiled Statutes); Rem. Rev.Stat.((Remington's Revised Statutes).

Аналіз літератури різних жанрів з економіки показав, що абревіатури правничих термінів вживаються не часто. Вони переважно утворені від початкових літер, які є прописними і нічим не розділені між собою. Наприклад, ми зафіксували такі акроніми: *RICO (Racketeer Influenced and Corrupt Organisations Act), UCC (Uniform Commercial Code), CF (Cost and Freight), CIF (Cost, Insurance, and Freight).*

Простежимо в контрастивній площині семантику акронімів з юридичної терміносистеми у процесі їх функціонування в економічному та юридичному текстах. Такі скорочення в літературі різних жанрів з економіки повністю зберігають юридичні значення. Наприклад, термін *RICO* в економічному тексті зберігає таке значення, яке має в юридичному тексті: *The government can seek civil penalties and individuals injured by RICO violations can recover treble damages (tree times their actual loss) plus attorney's fees. The treble damages provision has caused a growing number of individuals to bring RICO claims and has contributed to the controversial nature of the act.*

Наведемо інші приклади вживання скорочень: *In the periodic reporting process, CESCR (Committee on Economic, Social and Cultural Rights) has repeatedly called on states to seek assistance where needed to realize economic, social, and cultural rights.* Природно, що така абревіатура не змінює семантичного значення, оскільки передає назву комітету,і є власною назвою. Інша абревіатура LCC (Land Claims Court) теж зберігає семантику в економічному контексті: *The LCC is thus effectively prevented from fulfilling its critical mandate, and is thus unable to ensure that special measures are designed and implemented to advance vulnerable persons in the land reform context.*

Хотілося б звернути увагу на той факт, що в економічному дискурсі, здебільшого у монографіях з комерційного права та його застосування в економічній практиці, ми частіше фіксуємо абревіатури термінів юриспруденції. При цьому простежуємо збереження семантики термінів: *CIF means that the price of the goods includes the cost of shipping and insuring them. CF is the same as CIF except that the seller is not obligated to insure the goods. Under the UCC, however, the open price term does not eliminate the reality of a contact.*

Із прикладів бачимо, що зафіксовані акроніми в економічних текстах мають тенденцію до широкого використання, не змінюючи при цьому свого юридичного значення.

Висновки. Враховуючи результати нашого дослідження, ми дійшли висновку, що юридичні термінологічні елементи щораз більше використовуються в структурі економічних текстів різних жанрів. Високий відсоток відповідності юридичному значенню терміна в економічному дискурсі пояснюється передусім щільним зв'язком економіки з правознавством. Наповнення юридичної термінологічної лексики акронімами є наслідком мовних, комунікативних та дискурсивних змін в сучасній лінгвістиці. Ігнорування відповідних законів може призвести, наприклад, до банкрутства на підприємстві. На сучасній стадії прогресу суспільства економіка без юриспруденції не зможе існувати. Правові терміни з'являються у підмові економіки на рівні її різних жанрів: економічної документації (контрактів, угод), монографічної літератури на економічну тематику (дисертації, монографії, статті, доповіді), науково-популярної літератури на економічну тематику, газетного жанру з питань економічного життя. Дослідження функціонування правничих термінів-абревіатур є темою для багатьох подальших досліджень.

Література:

1. Алексеев Д. И. Сокращенные слова в русском языке. Саратов: СГУ, 1979. 328 с.
2. Дюжикова К. А. Аббревиация сравнительно со словосложением: структура и семантика (на материале современного английского языка): автореф. дисс. …докт.филол.наук: спец. 10.02.04 «Германские языки». Москва, 1997. URL: https://www.dissercat.com/content/abbreviatsiya-sravnitelno-so-slovoslozheniem-struktura-angl-yaz.
3. Земская Е. А. Активные процессы современного словопроизводства. *Русский язык конца XX столетия (1985–1995).* Москва: Языки русской культуры, 1996. С. 90–141.
4. Коваль Д. В. Абревіатури в термінології комп'ютерної техніки. *Питання термінології: Науково-методичні матеріали.* Житомир: ЖВІРЕ, 2000. Вип. XI. С. 26–28.
5. Кубрякова Е. С. Номинативный аспект речевой деятельности: монографія. Узд. 3. Москва, 2010. 160 с.
6. Мостовий М. І. Лексикологія англійської мови: Підручник для ін-тів і фак. іноз. мов. Харків: Основа, 1993. 256 с.
7. Реформатский А. А. Что такое термин и терминология. *Вопросы терминологии*. Москва, 1961. С. 46–55.
8. Сергеева Т. С. Аббревиатура в системе лексических сокращений. Тамбов: Грамота, 2013. № 6 (24): в 2-х ч. Ч. II. С. 174–179.
9. Суперанская А. В., Подольская Н. В., Васильева Н. В. Общая терминология. Вопросы теории. Москва: Наука, 1989. 246 с.
10. Пономаренко Л.О. Типи англійських абревіатур в царині авіаційної та ракетно-космічної техніки. *Тези доповідей Х-ї військово-наукової конференції ЖВІРЕ.* Житомир: ЖВІРЕ, 1998. Ч. III (секція термінології). С.19-22.
11. Шаповалова А. П. Опыт построения общей теории аббревиации: на материале французских сокращенных лексических единиц: дисс. …докт.филол.наук: спец. 10.02.19 «Теория языка». Ростов-на-Дону, 2004. 421 с.
12. Guilbert L. La relation entre l'aspect terminologique et l'aspect linguistique du mot. *Textes choisis de terminologie. I. Fondements thüoriques de la terminologie.* Quebec. 1981.
13. Anderson R., Fox I., Twomey D. Business Law. South–Western Publishing Co., 1987. 1139 p.
14. Appleby R. Modern Business Administration. London, 1994. 500 p.
15. Benjamin J., Francia A., Strawser R. Financial Accounting. Houston, 1989. 651 p.
16. Berkowitz E., Kerin R., Rudelius W. Marketing. Boston, 1989. 752 p.

Отримано: 21 травня 2019 року

Прорецензовано: 22 травня 2019 року

Прийнято до друку: 23 травня 2019 року

e-mail: dev.ivanna@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-6(74)-49-52

Девдюк І. В. Хронотоп війни у повісті «Карпатська ніч» Мирослава Ірчана» та романі «Смерть героя» Річарда Олдінґтона. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6(74), червень. С. 49–52.

УДК 82.091-31:821.161.2Ірч:821.111Олд

Девдюк Іванна Василівна,
кандидат філологічних наук, доцент, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,

ХРОНОТОП ВІЙНИ У ПОВІСТІ «КАРПАТСЬКА НІЧ» МИРОСЛАВА ІРЧАНА» ТА РОМАНІ «СМЕРТЬ ГЕРОЯ» РІЧАРДА ОЛДІНҐТОНА

У статті здійснено компаративний аналіз хронотопу війни у повісті Мирослава Ірчана «Карпатська ніч» та романі Річарда Олдінґтона «Смерть героя». Характерною особливістю прози українського й англійського авторів визначено спосіб конструювання оповідного матеріалу, який вирізняється складною системою хронотопних взаємодій. Доведено, що домінуючим у часо-просторовому континуумі творів є хронотоп війни, який забезпечує сюжетно-композиційну цілісність текстів, зводячи розрізнені мотиви й образи в єдиний фокус. У воєнному хронотопі, позначеному семантикою абсурду та приреченості, акумулюється життєвий досвід головних персонажів, що артикулюється у творах як шлях до смерті.

***Ключові слова**: хронотоп війни, час, простір, ретроспекція, тривога, абсурд, смерть.*

Ivanna Devdiuk,
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

THE CHRONOTOPE OF THE WAR IN THE STORY «THE CARPATHIAN NIGHT» BY MYROSLAV IRCHAN AND THE NOVEL «DEATH OF A HERO» BY RICHARD ALDINGTON

In the study it is proved that the analysed works of arts are marked by a complex system of the chronotopic links the dominant of which is the chronotope of the war. The peculiarity of the narrative structure of the works lies in the introspective inclusions which help overcome time distance, and hence show the cause of the tragic events represented in the texts. The chronotope of the war provides the prose works with the plot-compositional integrity uniting disparate motives and images into a single focus. In the whirlwind of bloody events, the time freezes or even completely disappears indicating the total impairment of the man as a measure of all things. Thus, in the chronotope of the war the specification of time duration loses its significance. In the chronotope of the war it is accumulated the characters' previous experience which is outlined as the way to death. The existential aspect of the chronotopic discourse of the works is provided by the representation of the personages' realization of the absurd reality. Being in the face of death both men ask themselves questions about the sense of human existance. Therefore the common characteristics of the chronotope of the war are timelessness, absurdity, doom, etc. which provide the analysed works with existential concepts.

***Key words:** the chronotope of the war, time, space, retrospection, anxiety, absurdity, death.*

Постановка проблеми. Перша світова війна як об'єкт художнього переосмислення – одне з найбільш прикметних явищ європейської та американської літератури 20-30-х років XX століття. Важко знайти письменника цього періоду, на творчості якого так чи інакше не позначилися наслідки цієї трагічної події. Свого увиразнення тема війни знайшла в літературі «втраченого покоління», представленої прозою Е. Гемінґвея, Р. Олдінґтона, Е.-М. Ремарка, Л.-Ф. Селіна та ін., які на власному досвіді апробували жах воєнного лихоліття. Пристрасність та правдивість, з якими автори підходили до зображення пережитого, перетворювали романи «втраченого покоління» на судові процеси та обвинувальні акти, спрямовані проти війн та їх призвідників.

Актуальність дослідження. У вітчизняному письменстві вказаний дискурс репрезентований в менш об'ємних масштабах, що пов'язано зі складними геополітичними процесами на теренах тогочасної України, охопленої громадянською війною, революцією, а відтак – сумнозвісними соціальними перебудовами. Т. Прохасько, зокрема, відзначає: «Національна революція 1917–1921 років була настільки великим потрясінням для українців, що у вітчизняній літературі вона витіснила осмислення іншої події – Першої світової війни, – яка є не менш важливою не тільки для тогочасного світу, але й навіть для теперішнього бачення історії» [7]. У контексті аналізу творчості І. Дніпровського аналогічні думки висловлює І. Михайлин: «Поколінням І. Дніпровського імперіалістична війна сприймалася не як самодостатня подія, а як підготовка до революції й громадянської війни. Тому навіть учасники світової війни – М. Хвильовий, М. Куліш – зовсім її обминають, інші ж – П. Панч, Я. Мамонтов – торкаються принагідно у ненайкращих творах («Без козиря», «Батальйон мертвих») як важливого каталізатора в нарощуванні революційних настроїв» [5, с. 14].

Однак в арсеналі творчих шукань українських майстрів пера маємо яскраві взірці воєнної прози, які можна поставити в один ряд із визначними творами світового письменства. Серед них «Фаланга» (інша назва «Ацельдама») І. Дніпровського, «Карпатська ніч» М. Ірчана, «Поза межами болю» О. Турянського, «Поїзд мерців» Ю. Шкрумеляка, «Жанна батальйонерка» Ґ. Шкурупія та ін. Різні за жанрами та способом художнього моделювання дійсності, ці твори наповнені антивоєнним пафосом, у якому сублімується трагічний досвід авторів – безпосередніх учасників Першої світової війни. Наведена особливість як беззаперечне свідчення типологічної спорідненості української прози з романами «втрачених» є підставою для її вивчення в компаративному аспекті, що доводять студії Л. Скориної («Ацельдама» І. Дніпровського та «На Західному фронті без змін» Е. М. Ремарка: спроба компаративного дослідження», 2000), О. Харлан («Війна як моральна катастрофа людства (на матеріалі творів О. Турянського та Ю. Віталіна», 2005)), дисертація О. Радавської «Поетика вогню»: експресіоністський стиль французької воєнної прозі» (2016) та ін. Попри наявні дослідження, тема Першої світової війни досі залишається на периферії літературознавчої думки, що стимулює пошуки в цьому напрямку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Повість М. Ірчана «Карпатська ніч» (1924) та роман Р. Олдінґтона «Смерть героя» (Death of a Hero, 1929) ще не були предметом порівняльного аналізу. Твір українського автора в радянському літературознавчому дискурсі розглядався тенденційно з позицій соцреалізму, тож чимало аспектів залишилося поза увагою вчених. Вагомим кроком на шляху входження спадщини письменника й, зокрема, аналізованої повісті в сучасний науковий контекст є дослідження Наталії Мафтин «Західноукраїнська та еміграційна проза 20-30-х років ХХ століття: парадигма реконкісти» (2008), а також розвідка Марти Хороб «Карпатська ніч» Мирослава Ірчана: екзистенційні ідеї в контексті художніх пошуків української прози 20-х років ХХ століття» (2013). Відзначаючи художню довершеність твору українського автора, М. Хороб підкреслює, що «це мистецьки виписана повість, в якій нема «білих» ниток, котрими автори зчіплюють сюжетні ходи, характери», відтак: «Карпатська ніч» – цілісний, загалом органічно викінчений твір» [9, с. 167]. Щодо роману Р. Олдінґтона «Смерть героя», то спостерігаємо подібну ситуацію однобічного висвітлення з акцентуацією критично-сатиричного пафосу твору. Зрештою, за останні десятиліття в нас не створено спеціальної студії, присвяченої роману. Найбільш ґрунтовними залишаються праці російського дослідника М. Урнова, які вимагають переосмислення.

Спільним для обох творів є спосіб конструювання оповідного матеріалу, який охоплює значний часово-просторовий проміжок, тож безпосередньо фронтовим подіям присвячена лише певна частина текстів. Однак саме війна стає визначальним чинником, крізь призму якого оцінюється дійсність. Вихід за межі конкретного простору, водночас перебування в його емоційно-психологічному фокусі дає право говорити про домінування у творах хронотопу війни, якому підпорядковано сюжетно-композиційні, образні та мовно-стильові компоненти творів. Тож, виходячи з наведених спостережень, у поданій розвідці ставимо **мету** визначити особливості актуалізації хронотопу війни в часопросторовому континуумі повісті «Карпатська ніч» М. Ірчана та «Смерть героя» Р. Олдінґтона.

Методологічне забезпечення. Оперуючи поняттям хронотоп, дотримуємось підходу, запропонованого М. Бахтіним, згідно з висновками якого хронотоп – це «взаємозв'язок часових і просторових відношень, що художньо засвоєні в літературі» [1, с. 234]. Вчений акцентує на нерозривності простору й часу в хронотопі («Ознаки часу розкриваються у просторі, а простір осмислюється й вимірюється часом» [1, с. 235]), при цьому провідним визначає час. У творі хронотоп виконує важливу сюжетотвірну функцію, зводячи всі події в один центр. Однак лише завдяки виражальній здатності хронотопу, в якому згущено й конкретизовано прикмети часу, сюжети, згідно з висновками російського дослідника, «наповнюються кров'ю і плоттю, стають образами» [1, с. 398–399]. Таким чином, відтворюючи просторово-часову картину світу, хронотоп моделює умовний образ часу і простору, а відтак забезпечує художню єдність літературного твору.

Виклад основного матеріалу. Безпосередніми учасниками хронотопу війни в означених творах є центральні персонажі, а саме галичанин Матвій Шавала та англієць Джордж Вінтерборн, які воюють по різні сторони барикад (Матвій у складі австрійського війська, Джордж – британської армії) та, врешті, стають жертвами безглуздої бойні. Образи героїв розкриваються на широкому тлі тогочасної дійсності, що стає можливим завдяки ретроспективним включенням, у площині яких фрагментарно простежується все життя персонажів – від народження до трагічного завершення. Відтак минуле Матвія та Джорджа розглядається крізь призму хронотопу війни, що надає творам сюжетно-композиційної цілісності. При цьому кожен письменник підходить до реалізації художнього задуму по-своєму.

Так, у структурі повісті українського автора воєнні події на карпатському фронті є своєрідним обрамленням сумної історії Матвія, розказаної ним самим у найбільш драматичний момент його життя – лютневу ніч 1915 року, яка для 42-річного чоловіка перетворюється у вічність, до краю загострюючи його психологічний стан та призводячи, зрештою, до незворотних наслідків. Наявні в образі Матвія окремі автобіографічні факти (місце народження, служба в УСС, перебування в Америці) є лише відправною точкою оповіді. В основу сюжету, як заявлено автором у «Автобіографії», покладено почуту ним історію з уст старого ратника-галичанина, який «до війни дванадцять літ працював тяжко в Америці, а повернувшися – попав на війну» [2, с. 467]. Прикметно, що М. Ірчан взявся за написання повісті лише через дев'ять років, коли й сам побував за океаном та з уст робітників дізнався про їхні «поневіряння по заводах і шахтах» [Там само]. Відповідно образ героя моделюється письменником із відстані пройденого часу, що визначає особливості організації художнього матеріалу.

Виразником авторської свідомості у повісті виступає екстрадієгетичний наратор, який дистанціюється від головного персонажа, зображуючи його і всі події під кутом зору стороннього спостерігача. Водночас очевидна внутрішня суголосність оповідача й героя, яка оприявнюється у рефлексіях, сповнених співчуття та співпереживання щодо трагічної участі Матвія й таких, як він, відірваних від рідного дому та сім'ї, вояків. Зі слів проникливого наратора, кожен жив мріями «як-небудь вирватися з заклятого персня смерті» [2, с. 110], однак у горнилі кривавого бога «їхні бажання, ідеали, мрії» гинули, а думки звужувалися «до одної – неясної, що міститься в короткому слові – жити» [2, с. 112]. Неодноразово функцію сприймання й оцінки подій виконує центральний персонаж повісті, який безпосередньо перебуває у хронотопі війни. Відтак дійсність подається одночасно під зовнішнім кутом зору і зсередини – через внутрішні переживання неписьменного простого селянина, який пройшов складний шлях виживання, при цьому не втратив людяності й доброти. На відміну від переважної більшості солдатів, Матвій так і не зміг звикнути до смерті своїх побратимів, а своїм «жалісним добрим обличчям він виглядав на добрячого батька, що тривожиться далеко за своїх нещасних дітей і не може допомогти їм» [2, с. 111]. Мовчазні роздуми чоловіка як німого свідка воєнного абсурду репрезентуються в експресивній площині крику зраненої душі, драматична напруга якої чимраз загострюється, пронизуючи всі компоненти оповіді. Прикметною в цьому стосунку є ретроспективна сповідь Матвія, вклинена в лінійний наратив повісті, яка спочатку озвучується ним самим, тобто від першої особи, надалі ініціативу перебирає оповідач, при цьому різниця в манері висловлювання відсутня. Бачимо своєрідну взаємодію смислових полів оповідача й героя, які подекуди поєднуються, переплітаються, подекуди змінюють один одного чи навіть протиставляються. Останнє стосується простакуватої наївності та довірливості Матвія, в результаті чого чоловік стає жертвою свого земляка Василя Карася, що призводить до фатальних наслідків.

У романі «Смерть героя» Річарда Олдінґтона, як і в повісті «Карпатська ніч», тема війни є ключовим структурним компонентом оповіді, яка починається і закінчується звісткою про смерть Джорджа Вінтерборна – 26 річного юнака, який пішов добровольцем на фронт і за тиждень до перемир'я загинув, а фактично звів рахунки з життям. Таким чином, розв'язка постає одночасно й зав'язкою, а композиція твору набуває ретроспективного характеру. У життєвій хронології Джорджа

виразно прочитуються автобіографічні факти (рік і місце народження, дитячі та юнацькі захоплення, перебування серед елітно-мистецьких кіл Лондона, добровільний вступ до армії тощо), при цьому автору вдалося створити узагальнюючий і неповторний образ представника приреченого покоління, яке народилося, щоб померти у безглуздому протиборстві за переділ світу.

На відміну від українського прозаїка, Р. Олдінгтон уводить у сюжетну канву твору образ розповідача – фронтового товариша Джорджа, який знав історію його життя та був свідком смерті останнього. За функціональною ознакою він є поєднанням гомодієгетичного та гетеродієгетичного наратора, який перебуває в художньому світі як свідок та спостерігач, зрідка нагадуючи про себе. Такий прийом дозволив автору дистанціюватися від головного героя – учасника війни – та представити його на відстані десятилітнього часового відрізка, очима людини, яка пережила війну, пройшла болісний період адаптації, а відтак виступила в ролі очевидця, слідчого, адвоката й судді в одній особі, яка прагне вияснити причини смерті фронтового побратима й мільйонів таких, як він. В одноголосному потоці думок та вражень ці два персонажі як суб'єкти авторської свідомості зливаються в один образ, тож подекуди важко розрізнити, чиє бачення представлено. Розповідач намагається бути об'єктивним та безпристрасним, проте йому важко дати лад з бурхливими емоціями – в наратив спонтанно вриваються відступи, описи, власні рефлексії. Суб'єкт оповіді постає то безпощадним і гнівним критиком, коли мова йде про мораль та політику офіційної Англії; то тонким ліриком, здатним передати найменші відтінки кольорів, звуків, запахів, дотиків тощо, коли розповідає про природу, творчість чи кохання; то філософом-інтелектуалом, який роздумує над такими вічними категоріями людського буття, як Мир, Війна, Голод, Мистецтво, Кохання тощо. На мовному рівні наведена полярність виразилась у поєднанні лексики різних пластів – від просторічної й вульгарної до ліричної та вишуканої. Принагідно зауважимо, що стильова різнорідність властива й українському прозаїку, який, за спостереженнями М. Хороб, вміло поєднує «елементи поетики реалізму, натуралізму, експресіонізму та імпресіонізму», чергуючи поетично-ліричні вкраплення з «натуралістичними вираженнями, іноді навіть близькими до енциклопедично-довідкової інформації» [9, с. 172–173]. Однак повість позбавлена характерної для англійського роману знущальної сатири й сарказму, оповідь у цілому тече плавно й рівномірно, корелюючи з авторською концепцією головного персонажа, наділеного маркерами смирності й покірної лагідності.

У контексті дослідження окремого розгляду потребує проблема психологічно-настроєвих установок Матвія і Джорджа як учасників хронотопу війни, крізь призму свідомості яких оцінюється дійсність. Попри різницю соціального та освітньо-інтелектуального рівнів, очевидна приналежність обох чоловіків до інтровертованого типу особистості, характерними ознаками якого є емоційність, чутливість, схильність до одинокості, рефлективного самозаглиблення тощо. У таких типів об'єктивна дійсність викликає постійний страх, тож вони чимдуж занурюються у себе, нагадуючи, за спостереженням К.-Ю. Юнга, мімозу, яка «згортається від грубості об'єкта» [10]. Так, якщо інші заробітчани в Америці коротали своє життя в «картограйстві, пиятиці», то Матвій був винятком – жив «своїм замкненим, тихим світом і тільки з болем приглядався до того, що діялося на його очах» [2, с. 170]. Аналогічно Джордж, не сприймаючи лицемірства, чванливості та марнославства близького оточення, зокрема батьків, школи, представників мистецько-інтелектуальних кіл, тримався завжди осторонь, був мовчазним і замкнутим («мав у запасі небагато словесних дріб'яків і не любив пустої балаканини» [6, с. 154]), постаючи в очах інших диваком. Через відмежованість чоловіки неспроможні об'єктивно оцінити дійсність, тож нерідко стають жертвами прагматичних намірів інших, прикладом чого є вище наведений епізод з Карасем у повісті українського автора чи фатальне непорозуміння Джорджа з Елізабет і Фанні в романі Р. Олдінгтона. Звідси хворобливо-болісні переживання обох негараздів життя, що призводить до нестерпних душевних мук, а то й психічних розладів. Відтак лінія життя Матвія і Джорджа розгортається у хронотопі протистояння з абсурдним світом, який перебуває у ситуації перманентної війни. Безпосередньо фронтова дійсність як реальне уособлення особистої катастрофи персонажів стає останньою краплею в чаші терпіння обох. Промовистим є стан фатальної приреченості героїв, який охоплює їх у моменти розлуки з рідними людьми. Матвій, зокрема, важко прощаючись з дітьми та дружиною, відчуває, що «не побачить їх більше» [2, с. 207], у свою чергу Джордж, віддаляючись від Елізабет та Фанні, розцінює власне життя як таке, що безповоротно минуло: «Ради тут нема, тож, хай йому абищо. Швидше кінчаймо з цим. Біжімо ловити свою кульку. Ми знаємо, що наш жереб уже випав, тож дізнаймось його швидше» [6, с. 231].

Одним із сутнісних чинників трагічного світосприйняття, яким пройняте перебування чоловіків у хронотопі війни, є втрата ними рідного дому як ідилічного простору, що позбавляє їх надії на майбутнє. Матвію не дають спокою думки про самогубство Семена Зарічного, в якому він винить передусім себе («і чоловіка збавив віку», і дружині «світ зав'язав» [2, с. 206]), Джорджа мучать спогади про заплутаний любовний лабіринт, з якого він не бачить виходу. Внутрішньо замкнуті, чоловіки не можуть адаптуватися до жорстоких реалій війни, обох постійно супроводжують відчуття пригніченості й нудьги, складається враження, що предметом їхньої тривоги є «увесь світ» [6, с. 211]. У вирі кривавих подій час застигає або й зовсім «пропадає», як до прикладу в романі «Карпатська ніч», що вказує на цілковите знецінення людини як мірила всіх речей. Відтак конкретизація тривалості часу в хронотопі війни втрачає значимість – будь то один день, як у повісті українського автора, чи три роки, як у романі Р. Олдінґтона. Натомість на перший план у хронотопному дискурсі виходить онтологічний аспект, в якому репрезентується стан свідомості людини, яка знаходиться перед лицем смерті. Попри різний рівень рефлексивного самоусвідомлення, як Матвій, так і Джордж задаються однаковими питаннями доцільності людського існування, в артикуляції та наповненні яких виразно простежуються концепти екзистенцфілософії: (Матвій) «Серед мук родився чоловік, серед мук росте. Виросте і вмре або його вб'ють. Закопають в землю, і тіло з'їдять хробаки, а хробаків дзьобають пташки […] І так без кінця. Де початок, а де кінець, я не знаю […] Найменша травинка, найменша комашка має свого ворога. І люди теж… [2, с. 135]; (Джордж) «Народитися для того, щоб тебе зарізали, як теля або закололи, як свиню? Щоб тебе силоміць жбурнули назад, у небуття – за віщо? Господи! За віщо? Невже в світі немає нічого, крім розпуки і смерті? Невже це життя марне, і краса марна, і кохання марне, і надія марна, і щастя марне?» [6, с. 239]. Відтак чоловікам відкривається істина, що справжніми ворогами солдатів є не ті, з ким вони воюють, а вище керівництво, яке послало їх убивати один одного, приносячи в жертву фальшивим ідеалам та безглуздим ідеям.

Усвідомлення тотального абсурду призводить до цілковитого розриву слабких зв'язків, які утримували обох на світі: у «божого чоловіка» Матвія гине надія на Боже милосердя, у художника Джорджа – віра в сакральну силу краси. Не можна не

погодитися з міркуваннями Н. Мафтин про подібність Матвія до біблійного Йова, якого життя постійно випробовує «на віру в Бога й людяність» [4, с. 40]. Натомість образ закоханого в мистецтво Джорджа наштовхує на асоціації з міфічним Ікаром, модифікованим реаліями абсурдної дійсності ХХ століття.

Розв'язка страдницьких поневірянь героїв реалізується у хронотопі порогу, який позначений звуженням індивідуального часопростору персонажів. У повісті М. Ірчана фінальна сцена відбувається в нічний час у чудом збереженій церкві одного зі зруйнованих карпатських сіл, де знайшли притулок уцілілі після важкого бою вояки. У романі Р. Олдінґтона – під час вранішнього наступу, в ході якого на очах душевно виснаженого Джорджа масово гинуть його побратими, заповнюючи мертвими тілами задимлене від снарядних вибухів поле. Доведені до крайнього відчаю, герої опиняються в ситуації «життєвого перелому» [1, с. 397], який, однак, не набуває ознак лімінальності, є швидше логічним завершенням їхнього життя як шляху до смерті. Матвій при вигляді понівеченої й зганьбленої церкви як останньої надії на порятунок остаточно втрачає глузд, Джордж у свою чергу, не витримуючи психологічної напруги, неначе божевільний, встає на повний зріст, чим викликає на себе рясну кулеметну чергу. Так завершується митарства галицького селянина Матвія й англійського інтелектуала Джорджа, яких війна поставила на один щабель, нівелюючи їхнє природне право на життя.

Спільним у дискурсі повісті й роману є концепт плачу, який пронизує смислову тканину текстів від початку до кінця. Якщо у творі українського прозаїка він актуалізується в ідейно-образній площині нестримно ридаючого Матвія, то в Р. Олдінґтона увесь твір, за визначенням автора, постає як «надмогильний плач» [6, с. 21]. В обох випадках символ плачу генерує семантику болю не лише за вояків, які загинули у Першій світовій, а й за весь людський рід, охоплений абсурдом шаленого самознищення. Таким чином, на комунікативному рівні у хронотопі війни вчувається пристрасний голос автора, який апелює до майбутніх поколінь, застерігаючи від розв'язання збройних конфліктів.

Загальні висновки. У результаті компаративного дослідження повісті М. Ірчана «Карпатська ніч» та роману Р. Олдінґтона «Смерть героя» виявлено, що в системі хронотопних зв'язків домінуючим є хронотоп війни, який надає творам сюжетно-композиційної цілісності. Особливість наративної структури текстів полягає в наявності інтроспекцій, завдяки яким минуле й сучасне постає в одній смисловій площині. Якщо у повісті М. Ірчана ретроспективний відступ представлений у формі вставної конструкції, то для роману Р. Олдінгтона характерні численні ретроспективні включення, які довільно вводяться в текстовий матеріал за принципом асоціативної пам'яті. Попри виявлені структурні відмінності, встановлено, що саме у воєнному хронотопі акумулюється весь попередній досвід персонажів, який постає як шлях до смерті. Спільними рисами хронотопу війни визначено позачасовість, абсурдність, приреченість, що є свідченням екзистенційного наповнення аналізованої прози.

Література:

1. Бахтин М. М. Формы времени и хронотопа в романе. Очерки по исторической поэтике // Бахтин М. М. Вопросы литературы и эстетики. Москва: Худож. лит., 1975. С. 234–407.
2. Ірчан М. Твори: В 2-х т. Т.2: Спогади; Повісті; Новели; Оповідання; Публіцистика / Упорядн; приміт. М. М. Гострика. Київ: Дніпро, 1987. 480 с.
3. Копистянська Н. Х. Час і простір у мистецтві слова: монографія. Львів, ПАІС, 2012. 344 с.
4. Мафтин Н. Західноукраїнська та еміграційна проза 20-30-х років ХХ століття: парадигма реконкісти. Івано-Франківськ: ВДВ ЦІТ Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2008. 356 с.
5. Михайлин І. Потреба у Івані Дніпровському. *Художній світ І. Дніпровського: [зб. статей]*. Херсон, 1995. С. 3–15.
6. Олдінгтон Річард. Смерть героя / Перекл. з англ. Ю. Лісняк; Передм. І. Києнко. Київ: Дніпро, 1988. 341 с.
7. Прохасько Т. Перша світова війна в українській класичній літературі: Осип Турянський. Лекція. URL: https://culturalproject.org/lectures/55ad008787cb94c0378b47d4
8. Урнов М. В. Ричард Олдингтон: вражда и родство с уходящей эпохой // М. В. Урнов. Вехи традиции в английской литературе. Москва: Художественная литература, 1986. С. 310–353.
9. Хороб М. «Карпатська ніч» Мирослава Ірчана: екзистенційні ідеї в контексті художніх пошуків української прози 20-х років ХХ століття» // Хороб М. Грані художнього буття: нариси з української літератури ХХ століття: (дослідження, статті, критичні етюди). Івано-Франківськ: Місто НВ, 2013. 428 с.
10. Юнг К.-Г. Психологические типы. URL: http://transyoga.ru/assets/files/books/psychology/yung_tip_lichnosti.pdf.

Отримано: 21 квітня 2019 року

Прорецензовано: 22 травня 2019 року

Прийнято до друку: 23 травня 2019 року

e-mail: nadiyadzhava@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-6(74)-53-56

Dzhava Nadiia. Einsatz von kurzen videos im daf-unterricht. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6(74), червень. С. 53–56.

УДК 378.147

Nadiia Dzhava,
PhD in der Pädagogik, Deutschdozentin an dem Lehrstuhl für Sprachpraxis der deutschen und französischen Sprachen Staatliche Geisteswissenschaftliche Universität Riwne

EINSATZ VON KURZEN VIDEOS IM DAF-UNTERRICHT

Die Relevanz des Artikels beruht auf der Zweckmäßigkeit, Videofilme im DaF-Unterricht zu verwenden, um Aufmerksamkeit und Gedächtnis zu entwickeln, den Wortschatz, sowie den Horizont der Schüler zu erweitern. Die Verwendung von Videos im Unterricht fördert die Lernmotivation, regt die Aktivität der Schüler an und schafft Bedingungen für eigenständiges Arbeiten. Der Artikel bietet Methodik für die Arbeit mit Videomaterial im Unterricht Deutsch als Fremdsprache an; es werden Beispiele von Übungen vorgeschlagen, die in jeder. Phase der Arbeit mit einem Video durchgeführt werden; es werden Kriterien für einen erfolgreichen Unterricht mit Videofilmen ermittelt.
Schlüsselwörter: *Videofilme, Videomaterial, Video Deutsch, Übungssystem, aktuelle Anforderungen, Stufen der Kompetenzbildung, Kriterien für einen erfolgreichen Unterricht.*

Джава Надія Арсентівна,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри практики німецької і французької мов,
Рівненський державний гуманітарний університет

ВИКОРИСТАННЯ КОРОТКИХ ВІДЕОФІЛЬМІВ НА ЗАНЯТТЯХ З НІМЕЦЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Актуальність матеріалу статті обумовлена доцільністю використання відеофільмів на уроках німецької мови як засобу для розвитку уваги і пам'яті, збільшення словникового запасу та розширення кругозору учнів. Використання відео на заняттях підвищує мотивацію до навчання, стимулює активність учнів, створює умови для самостійної роботи. У статті запропоновано методику роботи з відеоматеріалами на уроці німецької мови як іноземної, наведено приклади вправ, що виконуються на кожному етапі роботи з відеофільмом, визначено критерії вдалого заняття з використанням відеофільмів.
Ключові слова: *відеофільми, відеоматеріали, Video Deutsch, система вправ, актуальні вимоги, етапи формування вмінь, критерії вдалого заняття.*

Nadiia Dzhava,
PhD in Pedagogy, Associate Professor of the Department of Practice of German and French languages,
Rivne State University of the Humanities

THE USAGE OF SHORT VIDEO FILMS AT THE LESSONS OF GERMAN AS A FOREIGN LANGUAGE

The topicality of the article deals with the expediency of usage the films at the lessons of German in order to develop attention and memory, widen vocabulary and expand students' background knowledge. The usage of video during the lessons enhances motivation for learning, stimulates students' activity and creates conditions for independent work. The article proposes a methodology of working with video materials at the lesson of the German language as a foreign language. The examples of exercises after each stage of work with a video are given. The criteria of a successful lesson with the usage of video are determined. Students can get a clear idea of life, traditions, language realia of a foreign language while watching videos. Modern media technologies help to expand the scopes of the lesson, provide the usage of new forms of learning and allow to solve a range of tasks: students can hear the real German language by native speakers, see the sightseeing attractions and museums that they have read in the texts about, learn more about the rules of behavior in different situations in German-speaking countries. Video materials provide unlimited opportunities for an analysis based on comparing cultural realities and peculiarities of people's behavior in different situations of intercultural communication. Video is the ability to form all types of speech activity. Working with video films in a foreign language course allows to work with authentic materials, motivates students for creativity, mobility and flexibility in thinking. The objective of the film is to provide the development of communicative, intercultural, linguistic, cognitive, informational, cognitive, as well as social competencies. Working with short video in the lesson of foreign language provides the implementation of innovative forms of teaching and didactically extends traditional forms of learning.
Key words*: video films, video materials, Video German, system of exercises, topical requirements, stages of skills formation and criteria of a successful lesson.*

Das Ziel für die Beschäftigung mit dem Thema „Einsatz von Videos im DaF-Unterricht" ist das Eigeninteresse, den Studenten/Schülern einen variierten und abwechslungsreichen Deutschunterricht anzubieten und ihnen dabei positive Motivation beizubringen. Wie dieses Medium im DaF-Unterricht eingesetzt werden kann und welche Filmgenres die Lehrpersonen bevorzugen, waren die Fragen, die ich mir gestellt habe, bevor ich diesen Artikel zu schreiben begann. Inzwischen hat sich die Gewichtung der Ziele des Fremdsprachunterrichts geändert. Das Hauptziel, das früher nur in der Ausbildung der kommunikativen Kompetenz der Lerner bestand, wird heute eher durch eine interkulturelle kommunikative Kompetenz ersetzt. Um solches Ziel zu erreichen spielt das Hör-Seh-Verstehen eine sehr wichtige Rolle, weil es verschiedene Situationen im Kontext vorschlägt.

Das Thema „Film im Sprachunterricht" ist heute besonders aktuell. Einerseits, weil Film ein attraktives Medium ist, das ein Teil des Alltags geworden ist – in erster Linie für die Jugend. Andererseits, weil die Methodik, Didaktik und die verfügbaren Materiealien für den Fremdsprachenunterricht sich immer verändern und weiterentwickeln. Viele Lehrende verwenden im Unterricht gerne ver-

schiedene Filme. Und wenn sogar der ausgewählte Film keine Überlänge hat, reicht dem Lehrer oft die Zeit nicht. Eine Doppelstunde genügt meistens nicht aus, um einen Film gründlich zu besprechen und die Lernenden verlieren leicht das Interesse, wenn sie sich mit einem Film über viele Wochenstunden beschäftigen. Kurze Videos sind deshalb für die filmpädagogische Arbeit von besonderem Wert [3, S. 15].

Die Vorteile des Kurzfilms sind offensichtlich. Die Filme dauern nur einige Minuten und können aber im Rahmen einer Unterrichtseinheit mehrfach wiederholt werden. Kurzfilme sind besonders für die Entwicklung kommunikativer, sozialer und interkultureller Kompetenzen geeignet. Chudack findet, dazu gehören neben der Anregung der Fantasie auch die Überwindung von Ängsten, Ausgrenzung sowie auch die Überwindung der Vorurteilen [2, S. 7].

Filme als Unterrichtsmaterial sind ein besonders gutes Mittel, um im Fremdsprachenunterricht junge Menschen zu motivieren und ihr Interesse zum Thema zu wecken. Spielfilme gehen zur gleichen Zeit visuelle, kognitive und auditive Kanäle des Lernenden an. Durch den Einsatz von Spielfilmen hört der Lernende meist authentische Sprache und richtige Aussprache, Tonhöhe, Intonation, usw. Dazu sieht er tägliches Leben und Kommunikation der Menschen in deutschsprachigen Ländern, in der Umgebung und Landschaft. So können Spielfilme als Unterrichtsmaterial für sowohl das Fremdsprachenlernen als auch für die Landeskunde sehr praktisch sein. Der Einsatz von Filmmaterial passt in erster Linie für die Vermittlung authentisch zielsprachlicher, landeskundlicher und fremdkultureller Informationen. Je nach Unterrichtsziel, Sprachniveau der Lernenden, technischen Möglichkeiten und zeitlichen Rahmen kann man die gewünschten Aufgaben und Übungen selbst entwickeln. Die Lehrkraft trägt die Verantwortung dafür, welche Themen im Unterricht angesprochen werden. Man muss auch sorgfältig entscheiden, mit welcher Filmsequenz im Unterricht gearbeitet wird; die Länge der einzelnen Sequenz soll 10 – 15 Minuten nicht überschreiten, um die Aufmerksamkeit zu sichern. [4, S. 10]. Das Leben der Menschen in der modernen Welt wird zunehmend von Bildern umgeben und durch diese beeinflusst. Einfluss und Relevanz audiovisueller Medien nehmen in vielen Lebensbereichen junger Erwachsener stetig zu. Brandi meint: „Durch den Einsatz audiovisueller Medien im Allgemeinen und Spielfilmen im Besonderen reagiert der Unterricht Deutsch als Fremdsprache auf die Rezeptionsgewohnheiten junger Fremdsprachenlerner. In der Berücksichtigung der medialen Erfahrungen unserer Lerner steckt ein enormes Synergiepotenzial, das einerseits zu einem fruchtbaren und gewinnbringenden Lernprozess, andererseits auch zu mehr Spaß und Freude im Unterricht führen kann“ [1, S. 3]. Jugendliche sind im digitalen Informations- und Medienzeitalter aufgewachsen und machen sich schnell mit der technischen Handhabung und Anwendung von Medien bekannt. Wörther zufolge ist der Film ein populäres, zeitbezogenes, unterhaltendes Medium, das viele Stärken besitzt, unter anderem hat es „die Hand am Puls der gesellschaftlichen Entwicklungen“ [5, S. 4]. Filme sind ein „Türöffner“ in eine neue Kultur, in eine neue Welt und fördern das Eintauchen in die neue Zielsprachenkultur. Filme erweitern den interkulturellen Blick und unterstützen einen interaktiven, lernerzentrierten Unterricht.

Wie man in der Praxis einen Kurzfilm im Unterricht einsetzen kann, hängt von vielen Faktoren ab, zum Beispiel, vom Alter der Lernenden, der Zusammensetzung der Zielgruppe, von den angebotenen Inhalten und Themen und auch von der ästhetischen Form. Dabei sollte man als Lehrende/-r offen für die möglichen überraschenden Erfahrungen sein. Kinder nehmen einen Film oft anders an, als Jugendliche oder Erwachsene und es ist immer wiedererstaunlich, was sie ohne großes Vorwissen und überhaupt ohne Fachkenntnisse in einem Film sehen und entdecken. Es ist schon zur Tradition geworden, vor einem Kurzfilm auf jeden Fall Erwartungen und Assoziationen zum Titel oder zum Filmbild abzufragen und am Ende einen ungestörten ersten Filmgenuss zubekommen. Nach dem Sehen lohnt es sich unterschiedliche Wahrnehmungen bei den Lernenden abzufragen und kurz auf einzelne Figuren oder Aspekte einzugehen. Nach dem zweiten Sehen, vor dem schon Beobachtungsaufgaben gestellt werden, z.B. zu einzelnen Figuren, Aspekten oder zum Ton, lassen sich diese Aspekte vertiefen und anhand der Ergebnisse aus dem ersten Sehen strukturieren. Je nach der gesamten Zeit und Länge des Kurzfilms können dann beim weiteren Sehen einzelner Sequenzen verschiedene Aspekte des Films genauer herausgearbeitet werden, z. B. unter Zuhilfenahme von Arbeitsblättern. [4, S. 12].

Brandi betont, dass man die Filmarbeit im DaF-Unterricht auf drei didaktische Grund-Zielsetzungen zurückzuführen ist:

– Sprachbezogenes Lernen, d.h. Vermittlung von Deutsch als Fremdsprache;

– Kulturbezogenes Lernen, d.h. Vermittlung (inter-)kultureller Kenntnisse und Kompetenzen;

– Medienbezogenes Lernen, d.h. Vermittlung der für das Filmverständnis erforderlichen Kompetenzen;

Im Allgemeinen bedeutet das:

1. Filme fördern der Entwicklung der „5. Fertigkeit“: des Hör-Seh-Verstehens.

2. Filme wecken Emotionen, wie Spannung, Freude, Traurigkeit, Mitleid, Angst. Sie rufen persönliche Reaktionen und Stellungsnahmen heraus.

3. Themen von Filmen, aber auch das Medium, kann relevant für die Lernenden sein. Daraus kann Motivation, Neugier und Aufmerksamkeit entstehen. 4. Filme sind meistens authentische Kulturprodukte und: zeigen landeskundliche Realität, bieten authentische sprachliche Beispiele an, sowie Kommunikationssituationen zum Thema der Berufswelt, Hierarchie, Alltagskommunikation, und präsentieren dabei Beispiele für den Einsatz von Gestik, Mimik, Körperhaltung in kulturspezifischen Kommunikationssituationen.

5. Filme ermöglichen interkulturelles Lernen: Reflexion, Bewusstmachung, interkulturelle Handlungsfähigkeit.

6. Filme entwickeln rezeptive und produktive Medienkompetenz;

Für die Aufgabentypen wird von Anne Sass die klassische Einteilung: „vor – während – nach“ der Präsentation des Kurzfilms gewählt. DaF-Lehrer sollten das bei der Unterrichtsplanung berücksichtigen. Ergänzt wurde die Ideensammlung mit Aufgabenformulierungen, die unterschiedlichen Filmdidaktisierungen entnommen sind. Sie sind als Hilfe für DaF-Lehrer gedacht, selbstständig mit Hilfe von diesen “Bausteinen” eigene Aufgaben zu entwickeln. Aufgrund der großen Zahl von Spielfilmen, Kurzfilmen, Dokumentarfilmen sowie Fernsehserien, als auch der zahlreichen Methoden soll man im Voraus viele Fragen klären:

– Wie integriere ich den Film in meinen Unterricht?

– Welche technischen Voraussetzungen werden gebraucht?

– Wie soll ich methodisch vorgehen?

– Wie kann ich als Lehrer bei meinen Lernenden den kritischen Umgang mit Filmmaterial formen? Die Filme „erzählen“ Geschichten. Wenn die Geschichten den Interessen der Lernenden entsprechen, sind sie ein guter Sprechanlass im Unterricht. Traditionell werden die Aufgaben in: vor dem Sehen, während des Sehens, nach dem Sehen-Etappe geteilt.

Vor dem Sehen.

• Hypothesen bilden: Wovon könnte der Film erzählen? Dabei werden Titel, ein Beispielbild, ein Beispiel-Ton aus dem Film, ein Filmausschnitt ohne Ton, eine Zitate aus dem Film in Textform, eine Zitate aus dem Film als Bildergeschichte mit Sprechblasen, usw. gemeint.

• Vermutungen anstellen (anhand von Protagonisten: Portraits, Namen, Sprachbeispiele der Haupthelden, ungewöhnlichen Situationen).

• Wie wird das gemacht? Im Plenum, mit Wortigel und Mindmap sammeln, 4 Ecken Assoziationen erstellen, Etherpad ausfüllen, usw.

Ein Film lässt sich unter einer landeskundlichen Perspektive betrachten und auf solche Weise *landeskundliches Vorwissen* aktivieren:

• Wie? Recherche im Internet (Vorbereitung des Kontextes)
• Offene Fragen formulieren und sammeln, die dann beantwortet bzw. recherchiert werden
• Durch provokative Bilder und Zitate (auch aus anderen Filmen) zu Fragen motivieren
• vorgeschaltetes Webquest / Internetrally anbieten
• interaktive Quizpräsentation vorbereiten, raten lassen, was ist richtig, was ist falsch.

Bildbeschreibung:

• Verschiedene Filmplakate, Screenshots (Standbilder, Standfotos) des Films oder Pressefotos zum Film analysieren
• einfache Beschreibungen motivieren (z.B. mit W-Fragen), Vermutungen, Hypothesen, Interpretation

Analyse der Filmmusik:

• Vermutungen äußern, Assoziationen sammeln,
• Gefühle sammeln (mit vorgegebenen Adjektiven)
• Thema bestimmen
• als Impuls für freie Geschichten nutzen

Chronologische Momente finden und zuordnen:

• Wortkarten oder Bildkarten /Bildausschnitte mit Sprechblasen in eine vermutete Reihenfolge bringen und wiedergeben

Arbeit mit dem Filmtext:

• Schlüsselwörter finden, Wortwolken daraus „bauen“
• Dialoge lesen und inszenieren lassen
• unvollständige Textpassagen, sowie Dialoge präsentieren und weiterschreiben lassen, Vermutungen äußern usw.
• Sequenzplan zuordnen

Geschichten selbständig schreiben:

• ausgehend von (Titel, Bild, Ton, Film ohne Ton, Zitat)
• Drehbuch neu schreiben

Während des Sehens d.h. allgemeine Beobachtungsaufgaben während des laufenden Films:

• Verstehens-Quiz: Wahr/Falsch-Fragen, stimmt/stimmt nicht, MC-Fragen, usw.
• interaktive Filme/Videos erstellen mit Stopps zu Fragen oder Hinweisen
• Personenbeschreibung erstellen (zum Beispiel mit einem Steckbrief)
• Beobachtungsaufgaben zu Personen in bestimmten Situationen erfüllen
• Fragen zur Handlung (selektiv, detailliert, global) stellen

Aufgaben zu dem Film und Ton:

• die Handlung schildern (mit und ohne Ton)
• fiktive Dialoge schreiben (ohne Ton)
• den Ton hören und die Handlung im Storyboard beschreiben oder zeichnen
• passende Ton/Film-Sequenzen zuordnen, Ton/Film-Puzzle erstellen:

Arbeit mit der Musik zum Film:

• Einschätzung der Musik aus der Sicht der Ästhetik
• Beschreibung der Wirkung der Musik
• Hypothesen äußern zur Intention der Filmmusik
• eine Filmsequenz mit einer anderen Musik begleiten und danach die Wirkung vergleichen

Erschließung des Kontextverstehens üben:

• einen konkreten Begriff wählen, der in einer kurzen Sequenz bedeutend ist,
• Filmsequenz wiederholt sehen und dann Erklärungen mit Hilfe des Films verbalisieren
• die beste Erklärung im Plenum auswählen und präsentieren
• ein Glossar zum Film anfertigen
• die Verbindung von neuen Informationen mit eigenem Wissen
• Internationalismen finden und erklären
• Fragen an den Film stellen (W-Fragen)
• die wichtigsten Informationen eventuell graphisch wiedergeben
• den Kontext nutzen: im engeren Sinne, aber auch Ton – Bild – Musik Beziehungen

Nach dem Sehen:

• Filmkritik schreiben
• eine Filmfortsetzung schreiben oder das Ende des Films ändern
• innere Monologe der Haupthelden vermuten
• Szenen/Dialoge nachspielen lassen
• eigene Telefondialoge schreiben und spielen

• ein „fiktives Interview“ schreiben und spielen
• den Brief aus Sicht eines Protagonisten schreiben
• den Brief an einen Protagonisten schreiben

Szenische Darstellung des Filmmaterials:

• Rollenspiel (Lesen der Dialogtexte in verteilten Rollen, Streitgespräche, führen, Situationen aus dem Filmdargestellen)
• aus verschiedenen Filmen einen neuen Film „zusammenstellen“
• Erstellung von WebQuests zum Film
• Wortschatz- / Grammatikaufgaben (interaktive Übungen) lösen oder entwickeln
• Arbeit mit Umgangssprache und Redewendungen
• Weiterarbeit mit landeskundlichen Materialien
• Filminterpretation mit Hilfe von W-Fragen:

Was? (Gegenstand) Wer? (Protagonisten) Wie? (Anliegen) Wozu? (Interpretation des Films) [1, S. 12].

Als Hausaufgabe können die Lernenden die Übungseinheit evaluieren und reflektieren: Was ist gelungen? Was war für die Lernenden motivierend? Was würden sie am nächsten Mal anders machen?

Nach Ansicht von Anne Sass „vermitteln die Kurzfilme landeskundliches Wissen, bieten zahlreiche Verbindungen zum eigenen Alltag, erweitern den interkulturellen Blick, unterstützen einen interaktiven, lernerzentrierten Unterricht, sind in Zukunft integrierter Bestandteil von Lehrwerken, dienen einfach nur zum Anschauen, Entspannen und Genießen“. [4, S. 8].

Zusammenfassung: Im vorliegenden Artikel wurden anhand der Analyse kurzen Videos verschiedene Einsatzmöglichkeiten von Spielfilmen zur Schulung der Fertigkeiten Sehen, Sprechen, Hören, Lesen und Schreiben erwähnt. Der Film eignet sich ausgezeichnet als Impuls für eine Diskussion zum Thema über Vor- und Nachteile unserer Handy-Kultur. Daneben bietet er einen motivierenden Stoff zum Nacherzählen. Hier kann man Screenshots erstellen, um den Wortschatz auf denen zu erläutern. Es sei darauf hingewiesen, dass die Arbeit mit Video- und Spielfilmen eine sinnvolle und notwendige Ergänzung zum modernen DaF-Unterricht darstellt. Im Vergleich zu Printtexten werden Spielfilme im Fremdsprachenunterricht seltener verwendet, deswegen kann vermutet werden, dass die Einstellungen der Lerner den audiovisuellen Medien gegenüber meistens positiv sind. Klare Aufgabenstellungen und Zielorientierung führen dazu, dass die Lernenden die erforderlichen Kompetenzen entwickeln, um die Sprache der Bilder dekodieren zu können. Diese Chance lohnt es sich im Fremdsprachenunterricht durch didaktisch-methodische Vor- und Nachbereitung systematisch zu nutzen und die Lerner dadurch zu motivieren.

Literaturverzeichnis:

1. Brandi, Marie-Luise (1996) Video im Deutschunterricht. Eine Übungstypologie zur Arbeit mit fiktionalen und dokumentarischen Filmsequenzen. Fernstudieneinheit 13. München: Langenscheidt.
2. Chudack, Sebastian (Polen) – Lehrwerk oder vielleicht doch Filme? Das ist die Frage! – Kurzvortrag auf der IDT (internationale Deutschlehrertagung) 2009 in Jena.
2. D’Alessio, Germana (2000) Deutsche Filme der neunziger Jahre. Arbeitsheft für den Unterricht. München: Goethe Institut.
3. Eder, Klaus (2003) Film in Deutschland. In: Goethe Institut. [Online: http://www.goethe.de/kue/flm/thm/ein/de21529.htm 01.12.2008]
4. Sass, Anne (2007) Filme im Unterricht – Sehen(d) lernen. Fremdsprache Deutsch 36, S. 5–13.
5. Wörther, Matthias. (2005). Spielfilm im Unterricht. Didaktik, Anregungen, Hinweise. In: muk- Publikation 29. (Hrsg.). 1-16. Abgerufen am 24.01.2015.

Отримано: 11 квітня 2019 року

Прорецензовано: 22 травня 2019 року

Прийнято до друку: 23 травня 2019 року

e-mail: elenadiachuk@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-6(74)-57-60

Дячук О. В. Лінгвоаксіологічні особливості дискурсу соціальної реклами США. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6(74), червень. С. 57–60.

УДК 811.161.2' 42

Дячук Олена Валентинівна,
кандидат філологічних наук, Університет державної фіскальної служби України

ЛІНГВОАКСІОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДИСКУРСУ СОЦІАЛЬНОЇ РЕКЛАМИ США

Стаття присвячена дослідженню аксіологічної лінгвістики через способи контекстуальної представленості та ефективності в міжособистісному просторі. Лінгвоакскіологічні дослідження спрямовані на всебічний аналіз дискурсу соціальної реклами США, на основі ключового поняття «ціннісний (аксіологічний) смисл». Аксіологічні смисли формують основу соціальної взаємодії і визначають загальну системну значущість дискурсу соціальної реклами. Система цінностей займає домінанту позицію у сфері моралі і права, мистецтва й релігії. Засвоєння системи цінностей має принципове значення для розвитку загальної, соціальної і політичної культури суспільства, соціалізації особистості, побудови її світогляду і ціннісного ставлення.

Ключові слова: *аксіологічна система, аксіосфера, дискурс соціальної реклами, соціокультурні поняття.*

Olena Diachuk,
Candidate of Science

LINGUAL AXIOLOGICAL ASPECTS OF U.S. PUBLIC SERVICE ADVERTISING DISCOURSE

The article is devoted to study of axiological linguistics through methods of contextual representation and efficiency in the interpersonal space. Lingual axiological research is aimed at a comprehensive analysis of the U.S. public service advertising. Axiological meanings form the basis of social interaction and determine the overall systemic significance of the public service advertising discourse. Axiological value permeates entire discursive potential of social advertising: thematization, expressiveness, modality of statements, pragmatic orientation of semiotic forms, target-purpose orientation, localization of the public service advertising discourse in time and space. The system of values occupies a dominant position in the field of morality and law, art and religion. Definition of values means identifying a person's attitude to the system of values already existing in society, and their choice is conscious of the acceptance of certain relationships, characteristics and behavior with opposite characteristics. Such choice becomes the determining factor of individual behavior of a person, promotes strengthening of its integration into social systems of different levels: family, collective, community, state, society and civilization. Acquisition of the values system has fundamental importance for the development of a general, social and political culture of society, socialization of the individual, construction of his outlook and value attitude.

Key words: *axiological system, axiosphere, public service advertising discourse, sociocultural concepts.*

На сучасному етапі розвитку мовознавства дослідники все активніше ініціюють постановку питання про розроблення інтегрованих і спеціальних методик вивчення дискурсивного буття людини крізь призму цінностей суспільства [8;11].

Актуальність даної роботи полягає в дослідженні принципів аксіологічного і прагмалінгвістичного аналізів дискурсу англомовної соціальної реклами США.

Аксіологія в цілому з'ясовує відношення між сущим і належним, розглядає ступінь підвищення об'єктивності суджень про цінності, досліджує розумові операції, які нерозривно пов'язані з цінностями, простежує історію формування певних цінностей, досліджує проблему існування, значущості цінностей, суб'єктно-об'єктної природи оцінних і ціннісних відношень [1].

Аксіологічна лінгвістика орієнтована на дослідження способів пред'явлення світу рефлексії в їх контекстуальній представленості та ефективності в міжособистісному / соціальному планах у культурі, часі та просторі [1; 3; 4].

Дискурс як контекстуально породжена мовленнєва діяльність для спеціальних цілей утворює простір «пошуку істини» шляхом моделювання і просування соціально значущих смислів, зокрема в площині громадської думки засобами масової комунікації, до яких належить і соціальна реклама [2; 9].

У нашому дослідженні дискурсивний простір соціальної реклами розглядається як особлива аксіологічна система, яка функціонує завдяки активації аксіологічних смислів, що репрезентують зміст та розвиток ціннісної свідомості американської лінгвокультури.

З урахуванням статусної значущості аксіологічного складника соціального буття дискурсивний простір соціальної реклами США може моделюватися за типом аксіологічної системи, яка містить різноманітні конфігурації та формати переживання аксіологічних пріоритетів тієї або іншої культури [1, с. 5–23]. Проте антропоцентричність лінгвістики, зокрема лінгвістичного аналізу ціннісного виміру мови, визначає можливість використання як суб'єктного, так і об'єктного підходів до змісту при допущенні загального суб'єктно центричного підходу до тексту / дискурсу в певних умовах його породження, в дозвільних межах «спілкування свідомості» [2; 3; 6]. Цей підхід акцентує на ідеї породження тексту людиною, що конституює себе як суб'єкта (що феноменологічно є точніше суб'єкто – об'єктом) у момент «привласнення їм мови». Оцінка, за визначеннем Н. Д. Арутюнової, є особливий когнітивний акт, в результаті якого встановлюється ставлення суб'єкта до оцінюваного об'єта для визначення його значення для життя і діяльності суб'єкта [1]. Оцінна життєдіяльність людини, як правило, визначається філософськими, загальнонауковими установками, а також сукупністю суб'єктивних і об'єктивних чинників – рівнем освіти, культури, моральними нормами, громадською практикою, ціннісними орієнтирами.

Аксіологічна цінність пронизує весь дискурсивний потенціал соціальної реклами: тематизацію, експресивність, модальність висловлювань, прагматичну орієнтацію семіотичних форм, адресатно-цільову спрямованість, локалізацію дискурсу соціальної реклами в часі та просторі тощо.

Лінгвоакскіологічний складник комплексної методики дослідження спрямований на всебічний аналіз дискурсу соціальної реклами США, на основі ключового поняття «ціннісний (аксіологічний) смисл». Суть цього поняття полягає в тому, що воно:

а) входить до хронотопу певного соціального буття, певного періоду розвитку соціуму, що відображає не просто ціннісні ознаки об'єктів і подій, але й пропагує основні принципи, норми та ідеї щодо розквіту лінгвокультури, наприклад:

(1) *Live the American Dream*» [10].

б) має світоглядний характер, що формується і реалізується в соціальній горизонталі: Я – Універсум – Інші, наприклад:

(2) *Consuming the Earth is consuming our future* [12].

в) відзеркалює момент суб'єктивації, тобто освоєння, привласнення в такий спосіб створення «свого» світу, що впливає на прагматичний характер дискурсивної практики, наприклад:

(3) *Stop one – stop them all! Kill the trade that kills. WWF* [10].

г) актуалізується в дискурсивному просторі соціальної реклами за допомогою оцінних номінативних одиниць – «ціннісних термінів» [4; 8; 11]. До них належать такі слова, як: «значущість» – «importance», «оцінка» – «value», «добро» – «goodness», «зло» – «immorality», «душа» – «soul», «правда» – «truth», «воля» – «freedom» та ін. Ці слова закріплюють у своїй семантиці означуване самого досвіду осмислення оцінного ставлення людини до світу, її елементів, процесів, результатів і позначають аксіологічні орієнтири суспільства, наприклад:

(4) *American Values: Freedom Innovation; Responsibility; Enterpreneurship* [12].

Крім того, актуалізація ціннісного смислу може відбуватися непрямим, асоціативним шляхом, коли референція здійснюється за допомогою стійких смислових опор, прагматично закріплених в американському суспільстві вербальних і невербальних символів як носіїв прецедентного знання, наприклад:

(5) *Take care of your body and avoid being overweight*» [12].

Аксіологічні смисли формують основу соціальної взаємодії і визначають загальну системну значущість дискурсу соціальної реклами, яка реалізується у трьох підсистемах, у межах яких формуються відповідні відношення:

1) **адресантно-адресатною підсистемою**, яка транслює аксіологічні смисли у просторі американської лінгвоспільноти від адресанта (автора / продуцента реклами) до адресата рекламного повідомлення (цільової аудиторії / рецепієнта реклами);

2) **темпоральна підсистема –** через часові дейктики узгоджується інформація про дії та стани різних періодів часової шкали «минуле – теперішнє – майбутнє»;

3) **соціально-культурна підсистема**, елементи якої апеляюють до сформованих і визнаних соціальних цінностей або певних соціальних проблем і фактів у просторі американської лінгвоспільноти.

Ці підсистеми можуть актуалізуватися окремо або бути взаємопов'язаними, що проілюструємо на конкретних прикладах дискурсу соціальної реклами США:

(6) *Almost half of all adults drowning deaths involve alcohol, don't drink and drown* [12];

(7) *Tears dry, memories don't, if you've suffered sexual abuse call 180 and know your rights*» [12].

Перший приклад ґрунтується на адресантно-адресатній системі трансляції аксіологічних смислів: імпліцитний адресант, той, хто не вживає алкоголь (автор реклами), надає факти *almost half of all adults* і в такий спосіб спрямовує інформацію на конкретну цільову аудиторію, людей, які алкоголь вживають, та закликає *don't drink and drown*. У другому прикладі адресантно-адресатної підсистеми автор повідомлення намагається допомогти скривдженим *if you've suffered sexual abuse*, заляканим жінкам, які потребують допомоги, закликає не мовчати, а телефонувати та дізнатися про свої права *call 180 and know your rights*, оскільки це є основною проблемою жінок – незнання своїх прав і побоювання розповісти комусь про знущання над собою. Також у цьому рекламному повідомленні простежується темпоральна підсистема через імпліцитні часові дейктики («*Tears dry, memories don't*») та часову шкалу «минуле – теперешнє – майбутнє» за допомогою лексем *sexual abuse – memories – call and know*.

Сутність сенсів соціального буття, які становлять **аксіосферу** соціальної реклами США, може бути досліджена шляхом інтерпретації / виміру корпусу рекламних дискурсів через культуроутворювальну номінацію та культуроутворювальну цінність. Дослідження ціннісної сфери встановлює у результаті низку важливих особливостей і характеристик, серед яких: глибинний, ментальний характер оцінювання, його психологічна і когнітивна онтологія, що має зв'язану індивідуальну та колективну феноменологію, дискретний функціональний вияв, що вказує на необхідність міждисциплінарного підходу до його аналізу [6; 7].

Водночас культуроутворювальні номінації мають такі характеристики, як: системна зумовленість, семіологічна значущість. Остання характеристика (семіологічна значущість) мотивується культуроутворювальною цінністю: вона забезпечена широким спектром мовних номінацій, що об'єктивують конститутивні та асоційовані смисли. Завдяки смисловій місткості культуроутворювальна номінація оформляється як семантична матриця [8; 9].

Варто окремо зазначити, що система цінностей є важливим універсальним чинником культури. Вона займає домінанту позицію у сфері моралі і права, мистецтва й релігії. Засвоєння системи цінностей, формування аксіологічного ставлення до реальності має принципове значення для розвитку загальної, соціальної і політичної культури суспільства, соціалізації особистості, побудови її світогляду і ціннісного ставлення: наприклад:

(8) *Violence hurts us all* [10];

(9) *Cocaine Abuse Will Affect You Mentally and Physically* [10].

Прийняття і засвоєння цінностей особистістю відбувається, з одного боку, відповідно до потреб, інтересів, норм суспільства, до якого вона належить, а з іншого – до власних потреб, зумовлених індивідуальним досвідом.

Визначення цінностей означає виявлення особистісного ставлення до вже наявної в суспільстві системи цінностей, а їхній вибір є свідомим прийняттям певних відносин, характеристик, форм діяльності, поведінки і відмовою від явищ і поведінки з протилежними характеристиками. Такий вибір стає визначальним фактором індивідуальної поведінки людини, сприяє посиленню її інтеграції в соціальні системи різного рівня: сім'ю, колектив, громаду, державу, суспільство та цивілізацію в цілому [5].

Термін «семіометрія» виник у соціологічних дослідженнях і пізніше був запозичений соціолінгвістикою і аксіологічною лінгвістикою як особливий прийом аксіологічного аналізу дискурсу. Він є ефективним для виявлення аксіологічних явищ та фактів, для визначення узагальнених сутнісних смислів, характерних для соціальної групи або суспільства в цілому [9]. Використання семіометричного прийому до дискурсу американської соціальної реклами зумовлено соціальною макрованістю мови цього дискурсу, його дієвою прагматичною функцією для семіотичного регулювання колізій у соціальних практиках США.

Семіометрія – один із способів лінгвістичного моніторингу функціонування мови в її аксіологічному вимірі. Узагальнення отриманих дослідницьких даних за семіометрією дає змогу робити висновки про ціннісні переваги та тенденції в дискурсі англомовної соціальної реклами США. Цей семіометричний прийом аксіологічного аналізу ми застосували для виявлення **ціннісних переваг / орієнтирів, соціально культурних понять** [5; 9] дискурсивного простору реклами, соціально значущих тенденцій у соціальній рекламі США.

Прийом семіометрії дозволив виявити ключові соціокультурні поняття, за якими вимірюються ціннісні орієнтири і сучасні тенденції спрямованості дискурсу соціальної реклами США. Аналіз фактичного матеріалу, переважно вербальних слоганів, засвідчив, що до них слід віднести такі соціокультурні поняття, що віддзеркалюють соціально і життєво важливі виклики сьогодення, як: ***security, health, family, childhood, ecology*** та ***law***.

Поняття *security (безпека)* актуалізується в трьох основних змістових проекціях: фізична безпека, пов'язана з прямою загрозою життя людей; соціальна безпека, представлена набором деяких соціальних гарантій; національна безпека, що стосується міжнародних відносин і місця держави на світовій арені. Між тим, поняття *security* саме по собі надзвичайно емоційно значиме. Річ у тому, що згідно з думкою багатьох психологів (А. Маслоу, У. Теллі), потреба в безпеці є однією з базових потреб людини. Таким чином, можна дійти висновку, що часте звернення до поняття *security* відбиває значущість людської потреби в безпеці і моделює певну поведінку. Поняття *security* знайшло своє відображення в таких слоганах соціальної реклами, як:

(10) *Stop the violence, don't drink and drive* [12];

(11) *The back seat's no safer, belt up, Slower is better* [10];

(12) *One click could change your life. Belt up* [10].

Соціокультурне поняття *health (здоров'я)* означає стан, у якому людина може повноцінно жити і працювати. В англійській мові поняття *health* виражає такі значення: стан людського тіла або розуму; стан фізичного і розумового здоров'я; робота з надання медичних послуг [7]. Це поняття розкрито в поданих нижче слоганах соціальної реклами:

(13) *Prevent breast cancer. Do the self examination* [12].

Соціокультурне поняття *family (сім'я)* слугує фундаментом ієрархічної системи, що відображає шлях становлення соціальних відносин між окремим осередком суспільства і цілою державою. Наприклад:

(14) *Women need to be seen as equal* [10];

(15) *When you thoughts fly home – don't give way to depressionand longing – just take out your pen and send a few lines home. it will bring comfort to you and joy to your mother, wife or sweetheart»* [10];

(16) *Family is Family, Love is Love»* [12].

Соціокультурне поняття *childhood (дитинство)* актуалізує дуже важливий орієнтир суспільства: майбутнє держави залежить від належного виховання молодого покоління. «Дитинство» охоплює певний період життя людини, що розпочинається з народження і закінчується з настанням юності (11–12 років). Соціальна реклами привертає увагу до таких фактів і аспектів життя дитини, як: виховання, турбота, любов, освіта тощо, наприклад:

(17) *Stop Child Abuse Now* [12];

(18) *With your child, read a story. Get involved in your child's education* [10].

Соціокультурне поняття *ecology (екологія)* є полісемічним, оскільки позначає, по-перше, все середовище, у якому мешкає та зростає людина, по-друге, співвідноситься з наукою, яка вивчає біологічні відношення рослин і живих істот у довкіллі, вплив діяльності людини на них тощо. Це поняття свідчить про серйозне ставлення до охорони навколишнього середовища в сучасному американському соціумі. Факти, вияви та ознаки, пов'язані з довкіллям, досліджують, пропагують і поширюють у суспільстві. Значення цього поняття як дбайливого ставлення до екології різноманітно використано в таких слоганах:

(19) *Plastic bags kill* [10];

(20) *Every 60 seconds a species dies out. Give a hand to wildlife* [12].

Соціокультурне поняття *law (закон)* є ціннісною константою дискурсу соціальної реклами США, оскільки закон є запорукою демократичного розвитку країни, міцним фундаментом її майбутнього, у якому права та обов'язки громадян Америки будуть охоронятися законодавчою системою, наприклад:

(21) *Honesty and Democracy, Equal Rights and Opportunities* [10];

(22) *These American Values should be Enjoyed by All, DEMOCRACY. EQUALITY. FREEDOM. ACTION. FUTURE ORIENTATION* [12].

Отже, прийом семіометрії в дослідженні дискурсу соціальної реклами США дав змогу встановити та узагальнити певну семантичну закономірність, тенденцію, лінії розвитку ціннісних смислів і орієнтирів американської лінгвокультури, виявити ціннісні домінанти та їхні загальні і специфічні характеристики [9, с. 49–61], які набувають варіативних прагматичних значень у різних типах дискурсу соціальної реклами США.

Аксіологічна процедура аналізу дискурсу соціальної реклами уможливлює побачити відмінність аксіологічної інтерпретації від інтерпретації взагалі. Аксіологічна інтерпретація дозволяє зосередитися як на глибинному плані змісту через поняття «ціннісне ставлення», «ціннісні орієнтири», «ідеали», «символи віри», так і на плані вираження: багаторівневих мовних засобах функціональної семантики оцінки [5]. Така інтерпретація дискурсу американської соціальної реклами спрямована на виявлення вербальних і невербальних засобів у прагматичному сенсі.

Література:

1. Арутюнова Н. Д. Аксиология в механизмах жизни и языка. *Проблемы структурной лингвистики : [сб. ст.]* / Акад. наук СССР, Ин-т рус. яз. ; [ред. В. П. Григорьев]. Москва: Наука, 1982. С. 5–23.

2. Блакар Р. М. Язык как инструмент социальной власти (теоретико-эмпирические исследования языка и его использование в социальном контексте). *Язык и моделирование социального взаимодействия* : [сб. переводов / сост. В. М. Сергеева и П. Б. Паршина ; общ. ред. В. В. Петрова]. Москва: Прогресс, 1987. С. 88–125.

3. Буряковкая В. А., Шейгал Е. И. Лингвокультурология : языковая репрезентация этноса : [учеб.-метод. пособие к спецкурсу для студ. фак-тов иностр. яз.]. Волгоград : Перемена, 2002. 178 с.

4. Дячук О. В. Ключові терміни для аксіологічного аналізу дискурсу соціальної реклами. *Україна і світ: діалог мов та культур: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (Київ, 30 берез. – 5 квіт. 2016 р.) / М-во освіти і науки України, Київ нац. лінг. ун-т. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2016. 794 с.

5. Калиева А. Т. Этнические ценности как объект социально-гуманитарного познания . *Вестник Оренбургского государственного университета*. 2009. № 7 (101). С. 167–171.

6. Карасик В. И. Аспекты и характеристика дискурса. *Аксиологическая лингвистика : проблемы теории дискурса, стилистики, семантики и грамматики :* [сб. науч. тр.] / М-во образования Рос. Федерации, Волгогр. соц.-пед. колледж ; [под ред. Н. А. Красавского]. Волгоград : Коледж, 2002. С. 3–12.

7. Киреев С. И. Дискурс и концептосфера социальной рекламы : дис.... кандидата филол. наук : 10.02.19 / Волгогр. гос. пед. ун-т. Волгоград, 2008. 128 с.

8. Крупник Е. П. Национальное самосознание. Введение в проблему: [монография]. Москва: Изд-во Моск. психол.-социал. ин-та, 2006. 144 с.

9. Серебренникова Е. Ф. Семиометрия как способ аксиологического анализа. *Этносемиометрия ценностных смыслов* : [кол. монография] / Н. П. Антипьев [и др.]. Москва: Тезаурус, 2011. 352 с.

10. Ad Council. URL: https:// http://www.adcouncil.org//.

11. Rokeach M. The Nature of Human Values. New York : Free Press, 1973. 302 p.

12. USA.gov : US Government's official web portal. URL: https://search.usa.gov/search?affiliate=usagov&query=public+ service+ announcement.

Отримано: 14 квітня 2019 року

Прорецензовано: 22 травня 2019 року

Прийнято до друку: 23 травня 2019 року

e-mail: kitevs@i.ua

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-6(74)-61-64

Svitlana Ibraguimova. Caracteristiques linguistiques generales de la communication scientifique dans les textes des brevets d'invention. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6(74), червень. С. 61–64.

УДК 811.133.1'25(0,75.8)

Svitlana Ibraguimova,
professeur de français du département de la théorie, de la pratique et de la traduction du français,
Université nationale technique de l'Ukraine «Institut polytechnique de Kiev Igor Sikorsky»

CARACTERISTIQUES LINGUISTIQUES GENERALES DE LA COMMUNICATION SCIENTIFIQUE DANS LES TEXTES DES BREVETS D'INVENTION

L'étude de la spécificité des textes techniques et scientifiques y compris des textes des brevets d'invention est la base de la portée primordiale dans la formation universitaire de futurs professionnels dans le domaine de la traduction de spécialité.

L'article proposé examine les caractéristiques linguistiques générales des textes du discours scientifique auxquels appartiennent les brevets d'invention français et canadiens. Le brevet d'invention est un document technique ayant ses particularités de traduction liées aux caractéristiques typiques des textes du discours scientifique à savoir le soucie de précision et de concision de l'information présentée, le style laconique du discours, l'abondance en termes spécialisés et difficultés de traduction surtout dans le contexte insuffisamment développé dans les spécifications, listes et index des pièces jointes, schémas, dessins.

On fait l'étude théorique basée sur les recherches de différents scientifiques sur les particularités structurelles, les caractéristiques linguistiques générales des textes écrits francophones.

L'objet de l'analyse est considéré par l'ensemble des catégories linguistiques, des formes et des constructions pertinentes des brevets d'invention. Ce sont les moyens caractéristiques pour la forme écrite de la communication scientifique tels que: l'articulation logique correcte, la précision et la condensation sémantiques, le soucie de l'impersonnalité de l'auteur, l'exactitude et la cohérence, l'absence de la subjectivité et la bonne construction textuelle.

Mots-clés*: communication scientifique, textes techniques, brevet d'invention, caractéristiques linguistiques, spécificité structurelle, effet pragmatique.*

Ібрагімова Світлана Володимирівна,
старший викладач кафедри теорії, практики та перекладу французької мови,
Національний технічний університет України « Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ЗАГАЛЬНІ ЛІНГВІСТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПИСЬМОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ В ТЕКСТАХ ПАТЕНТІВ НА ВИНАХІД

У пропонованій статті розглядаються лінгвістичні особливості французьких та канадських текстів патентів на винахід. Представлено аналіз теоретичних поглядів різних науковців щодо композиційної структури, лінгвістичних та прагматичних характеристик письмових технічних текстів, до яких відносяться патенти на винахід. Докладно описуються основні мовні характеристики франкомовних патентів, їх вплив на досягнення прагматичного ефекту та важливість подальших розробок, орієнтованих на університетську підготовку фахівців у галузі професійного письмового перекладу франкомовних технічних текстів наукового дискурсу українською мовою.

Ключові слова*: письмова комунікація, науковий дискурс, франкомовні патенти на винахід, структурно-композиційні, мовні характеристики, комунікативні та прагматичні особливості текстів, прагматичний ефект.*

Svitlana Ibragimova,
Senior French teacher from the Department of Theory, Practice and Translation of French,
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

GENERAL LINGUISTIC CHARACTERISTICS OF WRITTEN COMMUNICATION IN THE TEXTS OF PATENTS FOR AN INVENTION

The study of the peculiarities of technical and science texts, including the texts of patents, is the basis of the prior scope in the university education of future professionals in the field of specialty translation. The proposed article considers the general linguistic characteristics of the texts of scientific discourse, which include French and Canadian patents. The patent for an invention is a technical document having its particularities of translation related to the characteristics which are typical for the texts of the scientific discourse. Consequently, special attention should be given to precision and brevity of the information presented, the laconic style of the speech, proper use of the specialized terms becoming especially important in the course of dealing with the specifications, lists and indexes of the attachments, diagrams, drawings as special types of technical documents. The theoretical research is based on the works of different scientists on the structural particularities and the general linguistic characteristics of the French written texts. The subject of the analysis covers all the linguistic categories, forms and relevant constructions of patents. These are the characteristic means for the written form of scientific communication such as: the correct logical articulation, the semantic precision and condensation, the impersonality of the author, the accuracy and coherence, the absence of subjectivity and good textual construction.

Key words: *scientific communication, technical texts, patent of invention, linguistic characteristics, structural specificity, pragmatic effect.*

Présentation du problème scientifique et de son importance. Plusieurs linguistes et spécialistes comme Vigner, Garvey, Griff, Balmet et Legg, Lerat et d'autres [1; 2; 3; 6] ont attiré leur attention à la spécificité de la communication scientifique. La communication scientifique peut être présentée sous deux formes: orale et écrite. Pour les cours universitaires liés à la traduction écrite des textes français techniques et scientifiques, il est important de mettre l'accent majeur sur sa forme écrite et ses capacités du transfert

du savoir scientifique dans un texte spécialisé logique et cohérent. Ce qui nous intéresse ce sont les moyens caractéristiques pour la forme écrite de la communication scientifique tels que: l'articulation logique correcte, la précision et la condensation sémantiques, le soucie de l'impersonnalité de l'auteur, l'exactitude et la cohérence, l'absence de la subjectivité, la bonne construction textuelle. Dans les programmes universitaires la formation des étudiants philologues orientée vers la traduction professionnelle de ce type de textes exige la nécessité de la recherche et l'élaboration ultérieure[5]. Cela justifie l'intérêt et **l'actualité** de notre étude.

L'objectif du travail vise à établir les particularités linguistiques de la communication scientifique écrite en faisant la recherche sur les caractéristiques linguistiques générales et les particularités des textes français des brevets d'invention.

Différents approches de la définition du concept étudié. Il faut commencer d'abord par la définition de la communication scientifique. Les spécialistes la considèrent comme la transmission d'un message codé par un émetteur appelé aussi l'auteur du message à celui à qui ce message est destiné appelé aussi le destinataire ou le récepteur décodant ce message envoyé [1 ; 5]. Malgré cette définition claire et précise, la communication scientifique à l'heure actuelle suscite des débats théoriques. En premier lieu, le point de départ de ses débats est son moyen de communication différent de la communication générale, à savoir: la langue de spécialité ou spécialisée. Autre point de divergence se situe au niveau du texte écrit, car la communication scientifique englobe de différentes caractéristiques qui l'opposent aux autres types de textes: la structure du texte scientifique et technique, ses caractéristiques exigent que ce texte soit clair et précis pour garantir la transmission du savoir scientifique d'une manière plus facile à comprendre et accessible.

Vue la quantité considérable de la documentation technique francophone, il est nécessaire de préciser qu'elle comporte une multitude de types de document tels que brevet, passeports, formulaires, revue, instruction, mode d'emploi, notice, spécification, projets, calculs, dessins, prospectus, brochures, articles publicitaires, etc [3]. Les spécialistes distinguent:

1. Textes de sciences pures (documents de recherches, communications des savants dans des revues savantes);
2. Textes de sciences appliquées (documents de secteur de la fabrication, des brevets et des notices);
3. Textes techniques (documents techniques de la vente, des notices, et des publicités) [4].

L'importance de la traduction des documents techniques et scientifiques n'est pas négligeable.

Le brevet d'invention est un document se rapportant à la documentation technique ayant ses particularités de traduction liées aux caractéristiques typiques des textes du discours scientifique à savoir le soucie de précision et de concision de l'information présentée, le style laconique du discours, l'abondance en termes spécialisés et difficultés de traduction surtout dans le contexte insuffisamment développé dans les spécifications, listes et index des pièces jointes, schémas, dessins.

La traduction du brevet d'invention exige non seulement l'objectivité, l'exactitude, la précision, la concision, la connaissance préalable de l'information et des concepts, des notions et des principes du domaine traité, mais, également, la connaissance approfondie de la langue du texte, de sa terminologie appropriée et la manière de la traiter pour rendre le texte cible adéquat du point de vue de la terminologie et du style convenable.

Avant de procéder à l'analyse linguistique du brevet d'invention, il est indispensable de définir ses caractéristiques extralinguistiques qui sont importantes pour le traducteur professionnel et qui ne sont pas à négliger par le traducteur débutant ou non spécialiste.

Le brevet est un document officiel juridique qui protège une innovation technique, c'est-à-dire un produit ou un procédé qui apporte une nouvelle solution technique à un problème technique donné. En France, la procédure de la délivrance d'un brevet d'invention est liée à l'organisme officiel appelé l'Institut National de la Propriété Industrielle. Une personne (le demandeur) dépose auprès d'un office des brevets pour la délivrance d'un brevet d'invention:

1) *une requête, définie comme demande adressée à une autorité,*
2) *une description de l'innovation technique,*
3) *des informations relatives au demandeur.*

Au Canada, les règles sur les brevets sont prescrites par la *Loi sur les brevets*. Le paragraphe 27 de la Loi citée exige que la demande de brevet canadienne doive contenir [1]:

· *un abrégé*
· *la description,*
· *des dessins,*
· *des revendications.*

Il existe des critères stricts pour l'abrégé canadien:

Il doit être rédigé (en anglais ou en français) en des termes facilitant la compréhension de la question technique ou de la nature de la solution du problème technique par l'intermédiaire de l'invention et de son usage principal. Il doit également comporter un résumé bref (comptant au plus 150 mots), accompagné de la formule (chimique ou mathématique) caractérisant le mieux l'invention, sans dessins.

Une partie importante de l'abrégé est la précision du domaine technique auquel se rattache cette invention.

Il commence sur une page séparée des autres parties de la demande de brevet avec un en-tête séparé. Cet en-tête peut faciliter la recherche dans des bases de données.

Il y a aussi des exigences pour le texte de l'abrégé. Il doit être compris par les scientifiques, les spécialistes et les techniciens désirant obtenir des renseignements sur les demandes de brevets disponibles du public. Son texte est l'instrument d'identifier vite les éléments pour que le lecteur puisse décider la justification de l'examen plus détaillé du document sans présenter l'information sur les mérites supposés ou les applications hypothétiques de l'invention en éliminant la comparaison de l'invention avec celles antérieures.

Pour le traducteur technique, l'intérêt réside dans la traduction de la description de l'innovation technique qui est l'objet d'échange de l'information technique et scientifique aux niveaux nationaux et internationaux.

Après avoir présenté les caractéristiques extralinguistiques et les particularités structurelles liées aux buts pragmatiques du brevet, examinons ses principales caractéristiques linguistiques faites sur l'étude des brevets d'invention tirés des domaines: Bâtiment, Chimie, Électricité, Ingénierie, Technologie et transport, Transmission, Physique, Santé [2, 3, 4, 5, 6, 7].

La première caractéristique linguistique du texte du brevet d'invention est la prédominance des phrases déclaratives par opposition aux phrases interrogatives, exclamatives et impératives. En effet, l'emploi de *la phrase déclarative* est de forte fréquence car elle sert à:

1) décrire un phénomène: *L'invention se rapporte à un dispositif onduleur à valves commandées qui sont montées en pont et avec diodes de récupération elles aussi montées en pont, ce dispositif étant du type dans lequel les points-milieu du pont de 5 diodes de récupération sont reliés aux points-milieu correspondants du pont de l'onduleur* [2].

2) énoncer un fait: *Le principe d'un ensemble préfabriqué intégrable dans une centrale électronucléaire à terre, est connu par EP0061573, qui décrit que la structure flottante comporte tout le NSSS* [4].

3) introduire des données chiffrées: *Au dessin annexé : les figures 1 et 2 sont des schémas de principe d'un dispositif d'aide à la commutation et de récupération d'énergie utilisable dans un convertisseur-onduleur selon l'invention* [2].

4) établir un rapport de cause entre des faits, des événements, des phénomènes: *A cette fin, l'invention porte sur un ensemble du type précité* [5].

5) formuler sa thèse: *Chez l'homme, les traumatismes crâniens sont la principale cause de mortalité, de coma et de handicap sévère avant 45 ans* [7].

6) exposer une thèse adverse: *Malgré cette exigence de contenir la masse/taille de cette structure préfabriquée, celle – ci peut intégrer les principaux équipements chaudronnés des circuits primaire et secondaire principaux […]* [3].

7) formuler une hypothèse, une conclusion: *Il va de soi que diverses autres applications du dispositif pourront être imaginées par l'homme du métier sans sortir du cadre de l'invention* [1].

La deuxième caractéristique générale du texte technique et scientifique y compris celui du brevet d'invention est *la tendance à la dépersonnalisation et à la distanciation de l'auteur par rapport à ses propos*. Elle s'explique par :

1. la prédominance de la 3e personne du singulier et du pluriel: *Le cœur n'est pas chargé dans la cuve 3* [4].

2. l'emploi du pronom *on* indéfini: *On voit apparaître une limitation à l'augmentation de la puissance P = VI disponible aux bornes de la charge et à celle de la fréquence de fonctionnement* [2].

3. l'absence des *1re et 2e personnes du singulier*,

4. l'emploi de *phrases impersonnelles: Il est donc difficile de débrancher la prise d'alimentation au moment où l'on veut interrompre physiquement l'alimentation électrique vers l'appareil* [2].

5. l'emploi de *phrases passives* sans complément introduit par la préposition *par: Souvent, les appareils électriques sont placés entre ou sur des mobiliers qui couvrent les prises de courant électrique* [2].

La perspective atemporelle des textes techniques des brevets d'invention s'explique par:

1. la *prédominance* du *présent de l'indicatif*: *Dans ce contexte, l'invention vise à proposer un ensemble pour la construction d'un réacteur nucléaire qui ne présente pas des défauts ci-dessous* [4].

2. *l'emploi occasionnel du passé composé et du futur* de manière à faire des liens entre les paragraphes ou différentes parties du brevet ou pour illustrer une idée: *Pour exemple, on pourra avoir une limitation à 16 A, pour prévenir un court-circuit risquant d'endommager la prise* [1].

3. *l'emploi occasionnel du subjonctif, du conditionnel et autres temps du passé*(en général, ce phénomène est soumis aux règles de la concordance des temps)*: […] lors d'essais cliniques afin de détecter et de quantifier des lésions du cerveau, lors de période de rémission, par exemple suite à un traumatisme cérébral de quelque nature que ce soit ou d'origine traumatique, anoxique ou hémorragique* [7].

La complexité de la structure de la phrase est la troisième caractéristique linguistique générale du brevet d'invention. Illustrons cette thèse par le fait que dans le brevet d'invention «*Onduleur à transistors ou à thyristors à récupération d'énergie*» la longueur minimale de la proposition atteint 13 mots, sa longueur moyenne est de 92 mots, la phrase la plus longue contient 172 mots ; dans le brevet d'invention «*Système robotisé pour le déplacement d'un outil guidé à distance*» la longueur minimale est de 17 mots, celle moyenne est de 41 mots, celle maximale est de 130 mots [6,7].

La complexité de la structure de la phrase du texte du brevet d'invention se caractérise aussi par:

1. la présence fréquente *d'au moins trois verbes conjugués* par phrase graphique, donc la présence d'au moins *deux subordonnées à verbe conjugué* (subordonnée relative, circonstancielle ou complétive): *Dans le cadre de la présente invention, une enveloppe est dite "souple" ou "flexible" lorsqu'elle est formée d'un film qui ne supporte pas son propre poids* [5].

2. la présence de *phrases coordonnées* par *et, mais, car, c'est-à-dire, c'est pourquoi, puis,* etc. ou encore jointes à l'aide du *deux-points* ou *du point-virgule*: *A cela, peuvent s'ajouter des troubles neuropsychologiques comme l'anosognosie, c'est-à-dire la perte de conscience de ses propres troubles qui rendent l'évaluation encore plus subjective* [7].

3. la présence fréquente de *plusieurs compléments du nom* à l'intérieur des groupes nominaux et de compléments du nom comprenant une subordonnée relative: *Ce déplacement en translation est assuré par quatre roues dentées disposées deux à deux symétriquement autour du support et dont l'excentricité du montage permet une translation dans une direction donnée et dans sa direction perpendiculaire pour transcrire le mouvement de translation de la sonde fictive en des coordonnées cartésiennes reproductibles* [6].

4. l'emploi du *participe passé* employé comme *un adjectif* dans le *groupe du nom: L'invention propose à cet effet un système robotisé dans lequel un support sur lequel est rapporté un ensemble de bras articulés à l'extrémité duquel est disposé un outil adapté à être en contact avec une surface de travail déterminée, et dans lequel l'outil peut être déplacé en rotation autour de son point de contact avec la surface de travail, en conformité avec des instructions de déplacement en provenance d'un module de pilotage* [6].

Le souci de concision est la caractéristique saillante du brevet d'invention, il est lié à:

1. l'emploi d'abréviations, de sigles, de langages symboliques*: Pc et PL= pertes, Vr= tension aux bornes, Th= thyristor, C= condition, D= diode, CPL=Courant Porteur en Ligne* [1];

2. l'emploi des symboles des unités de mesure et des symboles d'unités monétaires: *t = température, V=Volte, F, μ, ω*

3. Synthèses à l'aide de tableaux, de graphiques*: Les écarts-type régionaux des contrôles utilisés pour détecter les variations significatives sont présentés dans le tableau 3* [1].

Tout texte du brevet d'invention est marqué par *le souci constant de la précision et de l'objectivité dans le choix des mots*, cela s'exprime par exemple par:

– l'absence de mots vagues, peu d'expressions figées ou imagées de la langue courante;

– le recours au sens propre des mots, au sens non connoté, au sens attesté;

– l'emploi des lexiques spécialisés (propres à un domaine particulier) et semi-spécialisés (rattachés à plusieurs domaines): *Les mouvements de la main du médecin, qui commande un «joystick» formant sonde fictive sont retransmis au niveau de la sonde réelle présente en bout du robot et appliquée sur le patient dans le site isolé* [6].

Le choix du mot juste, *approprié et correct*, selon la norme du français écrit standard, soi-disant *respect du «bon usage»* s'explique dans les textes des brevets à analyser par:

· *l'absence d'anglicismes critiqués* c'est – à dire l'absence des emprunts directs à l'anglais quand un mot français existe déjà pour désigner la même réalité;

· le respect de *la syntaxe du français* et de *son orthographe*;

· la présence de *mots liens au début* des phrases et *à l'intérieur* des phrases: *Ainsi, on peut proposer selon l'invention un système robotisé plus compact, de telle sorte que le champ d'application de ce système soit élargi.* [6].

· la présence de *chaînes de reprises*: *Tel qu'illustré sur la figure 2, le système robotisé 10 comporte un ensemble de bras articulés 15 portant à une extrémité la sonde réelle d'échographie 12, cet ensemble étant monté sur un support 16* [6].

Conclusions et perspectives des recherches ultérieures. En faisant l'analyse des textes des brevets d'invention on peut faire le bilan suivant: les caractéristiques linguistiques générales des brevets d'invention tels que l'articulation logique correcte, la précision et la condensation sémantiques, le soucie de l'impersonnalité de l'auteur, l'exactitude et la cohérence, l'absence de la subjectivité et la bonne construction textuelle sont typiques pour la forme écrite de la communication scientifique. Dans les perspectives des recherches ultérieures on prévoit de révéler les moyens de la reproduction de ces caractéristiques linguistiques dans la traduction ukrainienne pour constater les méthodes et les transformations de traduction.

Références:

1. Ібрагімова С.В. Проблеми перекладу науково-технічної літератури. Київ: НТУУ «КПІ», 2008. 164 с.
2. Pierre Lerat. Les langues spécialisées. Ed. Puf, France, 1995. P. 21.
3. Rostislav Kocourek. La langue française de la technique et de la science: vers une linguistique de la langue savante. Ed. Brandstetter Verlag, Allemagne, 1991. 328 p.
4. Simon Eurin Balmet et Martine Henao De Legge. Pratique du français scientifique. Ed. Hachette, France, 1993. P. 9–16.

Webographie:

5. Буць Ж. В., Ібрагімова С. В. Основи науково-технічного перекладу: навч. посібник. Київ: НТУУ «КПІ», 2015. 222 с. URL: http://ela. kpi.ua/handle/123456789/12010.
6. Pierre Lerat. Approches linguistiques des langues spécialisées. Mis en ligne le 16 avril 2012, consulté le 19 février 2017. URL: http://asp.revues.org/2926.

Список джерел ілюстративного матеріалу:

1. Office de la propriété intellectuelle du Canada. Le guide des brevets. Consulté le 05 février 2019. URL: http://www.ic.gc.ca/eic/site/cipointernet-internetopic.nsf/fra/h_wr03652.html.
2. Onduleur à transistors ou à thyristors à récupération d'énergie. Consulté le 05 février 2019. Mode d'accès: http://www.ic.gc.ca/opic-cipo/cpd/fra/brevet/1173106/sommaire.html?
3. Pont temporaire perfectionné. Consulté le 05 février 2019. URL: http://www.ic.gc.ca/opic-cipo/cpd/fra/brevet/2760743/sommaire.html?
4. Réacteur nucléaire à rendement amélioré. Consulté le 05 février 2019. URL: http://www.ic.gc.ca/opic-cipo/cpd/fra/brevet/1208374/sommaire.html?
5. Conditionnement. Consulté le 05 février 2019. URL: http://www.ic.gc.ca/opic-cipo/cpd/fra/brevet/2942961/sommaire.html?
6. Système robotise pour le déplacement d'un outil guidé à distance. Consulté le 05 février 2019. URL: http://www.ic.gc.ca/opic-cipo/cpd/fra/brevet/2841177/sommaire.html?
7. Procédé de quantification des lésions cérébrales. Consulté le 05 février 2019. URL: http://www.ic.gc.ca/opic-hyperlink.

Отримано: 14 квітня 2019 року

Прорецензовано: 22 травня 2019 року

Прийнято до друку: 23 травня 2019 року

e-mail: diana_kalischuk@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-6(74)-65-68

Каліщук Д. М., Бондар Т. Г. Психолінгвальні маркери концептуальних стилів: гендерний аспект (на матеріалі американського політичного дискурсу). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6(74), червень. С. 65–68.

УДК 811.111(73)'23'38'42:305:32

Каліщук Діана Миколаївна,
кандидат філологічних наук, доцент
Бондар Тетяна Георгіївна,
кандидат філологічних наук, доцент, Східноєвропейський університет імені Лесі Українки

ПСИХОЛІНГВАЛЬНІ МАРКЕРИ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ СТИЛІВ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ (НА МАТЕРІАЛІ АМЕРИКАНСЬКОГО ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ)

У статті розглянуто поняття концептуального стилю, проаналізовано та визначено концептуальні стилі Джозефа Байдена, Джона Маккейна, Гіларі Клінтон, Мішель Обами. Виокремлено психолінгвальні маркери концептуальних стилів: частотність використання лінгвальних маркерів модальності (аудіальних, візуальних і тактильних предикатів) та засобів реалізації тактик сугестивної стратегії здійснення впливу, а саме, тактики вилучення інформації (номіналізаційні елементи, неспецифічні іменники і займенники, пасив, компаративні / суперлативні конструкції) і інформаційної генералізації (універсальні квантифікатори, слова-інтенсифікатори, модальні оператори можливості / необхідності). Виявлено та обґрунтовано гендерні особливості використання психолінгвальних маркерів концептуальних стилів політиками-жінками і чоловіками.

Ключові слова: *концептуальний стиль, аналітичний стиль, реляційний стиль, психолінгвальні маркери, сугестія, вилучення інформації, інформаційна генералізація.*

Diana Kalishchuk,
PhD, Associate Professor
Tetiana Bondar,
PhD, Associate Professor, Lesia Ukrainka Eastern European National University

PSYCHOLINGUISTIC MARKERS OF CONCEPTUAL STYLES: GENDER ASPECT (BASED ON AMERICAN POLITICAL DISCOURSE)

In the article the notion of the conceptual style has been analysed; two main conceptual styles – the analytical and the relational ones have been described. The conceptual styles of Joseph Biden, John McCain, Hillary Clinton and Michelle Obama have been analysed and defined. It has been proved that the conceptual styles of Joseph Biden and Michelle Obama are relational-analytical, the conceptual styles of John McCain and Hillary Clinton are analytical-relational. It has been stated that conceptual styles are differentiated due to a set of certain parameters: linguistic, socio-linguistic, psycholinguistic, etc., which may be called markers of conceptual styles. Among psycholinguistic ones linguistic markers of modality, namely visual, audio and tactile predicates, are singled out. It has been proved that the frequency of using those markers serves as the marker of conceptual styles. Gender peculiarities of using visual, audio and tactile predicates have been described and explained. It has been justified that verbal means of tactics of suggestion function as conceptual styles markers. The tactics of information deletion and information generalization have been analysed. Gender peculiarities of using nominalization, abstract nouns / pronouns, passive verbs, comparative / superlative constructions as means of information deletion tactic have been singled out, described and explained. Gender peculiarities of using universal quantifiers, intensifiers, modal operators of possibility / necessity as the means of information generalization tactic have been defined and grounded.

Key words: *conceptual style, analytical conceptual style, relational conceptual style, psycholinguistic markers, suggestion, information deletion, information generalization.*

Вивчення когнітивних стилів у сучасній лінгвістиці набуває особливого значення, що зумовлено посиленням уваги лінгвістів і, особливо, психолінгвістів, до когнітивних аспектів мовлення і мови загалом, оскільки мова трактується як система, що безпосередньо пов'язана з мисленням людини, процесами категоризації та концептуалізації, індивідуальними відмінностями у сприйнятті світу.

У сучасній когнітивній лінгвістиці когнітивний стиль прийнято розуміти як характерні особливості концептуалізації світу конкретним автором, що нерідко реалізується шляхом частотного використання певних лексичних, стилістичних та інших мовних засобів та їх поєднання у текстах [1, с. 9].

Проте разом із поняттям «когнітивний стиль» [15, 16, 17, 18] дослідники також використовують терміни «авторський стиль», «ідіостиль», «індивідуальний стиль автора», «ідіолект» тощо [1; 3; 7; 8; 10; 12]. Їх розглядають як певний набір мовно-виражальних засобів, що виконують певну функцію – вирізняти мову окремого письменника з-поміж інших разом із естетичною функцією; як систему художніх засобів певного письменника, чи групи письменників або ж навіть літературної доби; як систему асоціативно-смислових полів, що описують когнітивний рівень мовця як особистості. Проте єдиного загальноприйнятого терміну і розрізнення цих понять наразі не існує [5, с. 5]. Поняття *концептуального стилю*, яке ми пропонуємо використовувати, є значно ширшим від термінів, перелічених вище і самого поняття когнітивного стилю, оскільки це концептуальний включає, окрім ставлення до себе та навколишнього, організацію мовлення загалом, загальні принципи вибору конкретних засобів мовлення, а також власне когнітивні стилі особистості [4; 5, с. 7].

Основними методами, які ми послуговувались у нашому дослідженні, є методи дискурсивного аналізу та критичного дискурс-аналізу, які дали змогу виявити зв'язок між ментальним репрезентаціями та дискурсивними структурами; маркери відповідних концептуальних стилів було виокремлено за допомогою методики кількісного контент-аналізу. Психолінгвальні маркери концептуальних стилів у досліджуваних фрагментах дискурсів було виокремлено на основі встановлення відповідних якісних і кількісних характеристик досліджуваних фрагментів дискурсів. Усі кількісні підрахунки здійснено за допомогою програмного забезпечення *Textanz*.

Матеріалом нашого дослідження слугували фрагменти американського політичного дискурсу, а саме, промов Джозефа Байдена, Джона Маккейна, Гіларі Клінтон, Мішель Обами.

Проведений аналіз емпіричного матеріалу дав змогу виокремити два провідні концептуальні стилі – *аналітичний (analytical conceptual style)* та *реляційний (relational conceptual style)*. Мовні стилі носіїв різних концептуальних стилів теж різняться і це переконливо доводять результати нашого дослідження. У процесі життєдіяльності особи із реляційним КС можуть набувати певних характеристик, що властиві особистостям, КС яких визначено як аналітичний. Проте однією із важливих рис концептуальних стилів є вікова постійність, що виключає вірогідність повного збігу [5, с. 30], однак подекуди ускладнює визначення власне КС особи і тому вважаємо за доцільне говорити про існування проміжних КС, на кшталт аналітично-реляційного чи реляційно-аналітичного КС.

Концептуальний стиль характеризується значними відмінностями, які регулюють правила відбору певних мовних засобів, особливості організації мовлення загалом, також стосуються загальноприйнятих соціальних та міжособистісних моделей поведінки, базуються на системі вірувань та цінностей. Відбір та організація чуттєвих даних та мовних засобів у межах конкретного стилю керуються певною системою правил. У нашому дослідженні ми використовуємо термін «параметр» на позначення цих правил і виокремлюємо лінгвальні, соціолінвальні, психолінгвальні тощо параметри [5, с. 31]. Унікальним є полярний характер КС – відсутність певного параметру завжди передбачає наявність відповідного параметру на протилежному полюсі. Варто також зазначити, що для встановлення концептуального стилю особистості потрібно враховувати та аналізувати максимально повний набір параметрів. Неможливо встановити КС особи через виокремлення однієї чи кількох характеристик.

У сучасній лінгвістиці загальноприйнятою є думка, що мова не тільки відображає і відтворює зміни у соціумі, а й може здійснювати вплив на ці зміни. Мовна репрезентація обох статей відіграє важливу роль, оскільки це впливає на формування певного ставлення у суспільстві до чоловіків та жінок і на формування стереотипів [13, с. 454]. Ю. Маслова підкреслює той факт, що на сучасній стадії досліджень мови і гендеру питання формулюється таким чином: жінки і чоловіки спілкуються у певний спосіб, щоб бути правильно сприйнятим(ою) представниками іншої статі. Важливим аспектом гендерних досліджень є те, які мовні ресурси люди використовують або ж можуть використати для того, аби репрезентувати себе як чоловік чи жінка, або які лінгвістичні практики підтримують та відображають певні гендерні норми [9, с. 227].

Один із підходів до дослідження гендеру у лінгвістиці фокусується на комунікативній та мовній поведінці обох статей. Виокремлюються типові характерні стратегії і тактики, якими послуговуються жінки і чоловіки, наголошується на гендерно типовому виборі одиниць лексикону, пріоритетах у вживанні лексики та синтаксичних конструкцій – так звані унікальні риси мовлення [6].

Одним із завдань нашого дослідження було визначити КС Джозефа Байдена, Джона Маккейна, Гіларі Клінтон, Мішель Обами з урахуванням гендерних особливостей побудови дискурсу. Аналіз емпіричного матеріалу засвідчив, що не завжди можна чітко розмежувати концептуальні стилі мовців, тому вважаємо за доцільне говорити про тяжіння конкретного політика до певного КС. Отже, на основі аналізу лексичних, стилістичних та синтаксичних параметрів [5, с. 31] фрагментів дискурсів аналізованих політиків, КС Джозефа Байдена та Мішель Обами ми визначили як реляційно-аналітичний, КС Джона Маккейна і Гіларі Клінтон вважаємо аналітично-реляційним.

Серед параметрів, що розмежовують КС, виокремлюємо лінгвальні, соціо-лінгвальні, психолінгвальні тощо, які слугують маркерами відповідного КС. Одним із психолінгвальних маркерів реляційного та аналітичного КС є частотність вживання у мовленні лінгвальних маркерів модальності – мовних засобів, якими мовець відображає домінуючу модальність, через яку сприймає світ [5, с. 45]. Нашим завданням було виявити, чи існує зв'язок між гендером та використанням психолінгвальних маркерів КС у дискурсах аналізованих політиків.

Доведено, що між домінуючою модальністю – візуальною, аудіальною, кінестетичною – та словами, які людина використовує, щоб виразити сприйняття світу через певну модальність, існує залежність. Ці слова називаємо предикатами мовлення і виокремлюємо, відповідно, аудіальні, тактильні та візуальні предикати. Їх частотність слугує маркером відповідного КС. Відповідно до результатів наших досліджень, для осіб із реляційним КС характерним є значно частотніше вживання візуальних та тактильних предикатів порівняно із мовленням осіб із аналітичним КС [5, с. 46].

Аналіз вживання аудіальних предикатів (*to talk, to hear, to say, to speak, to shout, to report, to call, to address, to express, to listen, noisy, loud,* etc.), візуальних (*to see, to view, to notice, to perceive, to observe, to look, to focus, to watch,* etc.) та тактильних (*to contact, tactile, to touch, to hold, to feel, to handle,* etc.) предикатів у фрагментах дискурсів Дж. Байдена та Дж. Маккейна дав такі результати: у дискурсі Дж. Байдена аудіальні предикати складають 64 % від загальної кількості, візуальні – 31 %, тактильні – 5 %. Для дискурсу Дж. Маккейна показники є такі: аудіальні предикати – 58 % від загальної кількості, візуальні – 39 %, тактильні – 3 %. Загалом отримані дані дають змогу зробити висновок, що за цим психолінгвальним маркером обидва політики тяжіють до реляційного КС, оскільки відмінності у показниках є незначними.

Проаналізувавши фрагменти дискурсів Г. Клінтон і М. Обами, ми отримали такі результати: для Г. Клінтон кількість візуальних предикатів складає 30%, тактильних – 8 %, аудіальних – 62 %. Для М. Обами кількість візуальних предикатів становить 21 %, тактильних – 14 %, аудіальних – 65 %. Загалом, у обох жінок результати є дуже близькими і вказують на тяжіння їх обох до реляційного КС. Відмінним від дискурсу чоловіків є значно вища кількість тактильних предикатів, що засвідчує важливість цього модусу сприйняття для жінок і не важливість цього модусу сприйняття для чоловіків. Значне переважання кількості аудіальних предикатів у носіїв різних КС можна пояснити тим, що слухова перцепція та мовленнєвий слух займають провідне місце у сприйнятті людиною світу та у процесах спілкування, а також особливостями обраного матеріалу аналізу – у політичному дискурсі аудіальний модус сприйняття є найважливішим для здійснення впливу на масового адресата.

Серед психолінгвальних маркерів КС виокремлюють також тактики реалізації стратегії здійснення сугестивного впливу [5, с. 60-61]. Предметом нашого дослідження були тактики *вилучення інформації* та *генералізації* у дискурсах аналізованих політиків з урахуванням гендерних особливостей застосування згаданих тактик. Процеси інформаційної *генералізації* та *вилучення* інформації здійснюють шляхом використання певних мовних засобів, які прийнято називати сугестогенами [11].

Серед найтиповіших сугестогенів, які слугують засобами реалізації тактики *вилучення інформації*, виокремлюємо абстрактні (неспецифічні) іменники, номіналізаційні елементи, абстрактні (неспецифічні) займенники, компаративні та суперлативні конструкції, дієслова у пасиві [5, с. 60].

Аналіз емпіричного матеріалу дав змогу зробити такі висновки (див. таблицю 1, таблицю 2).

Таблиця 1

Засоби реалізації тактики вилучення інформації у дискурсах Дж. Маккейна і Дж. Байдена

Сугестогени	Дж. Маккейн	Дж. Байден
номіналізаційні елементи	18 %	19 %
неспецифічні (абстрактні) іменники	25 %	13 %
неспецифічні займенники	32 %	30 %
дієслова у пасиві	7 %	9 %
компаративно-суперлативні конструкції	18 %	29 %
Всього	100 %	100 %

У таблиці 1 наведені результати аналізу дискурсів Дж. Маккейна і Дж. Байдена. Загальну кількість виявлених сугестогенів у дискурсах обох мовців взято за 100 %. Отримані дані свідчать, що значні відмінності простежуються у вживанні абстрактних іменників – у дискурсі Дж. Маккейна їх кількість майже удвічі більша, ніж у дискурсі Дж. Байдена – 25 % проти 13 % відповідно. За цим маркером мовлення Дж. Маккейна тяжіє до аналітичного КС, оскільки особам із таким стилем властива вища частотність використання лексем із абстрактним значенням. Також значні відмінності простежуємо у вживанні компаративних та суперлативних конструкцій – їх частотність у дискурсі Дж. Байдена значно перевищує (більш ніж у півтора рази) кількість відповідних сугестогенів у дискурсі Дж. Маккейна – 29 % проти 18 % відповідно. Це пояснюємо тим, що особам із реляційним КС, носієм якого є Дж. Байден, властива висока частотність вживання прикметників. Отримані дані суголосні результатам наших попередніх досліджень дискурсу американських політиків-чоловіків, а саме, Дж. Буша мол. і Б. Обами, де було помічено схожі тенденції використання сугестогенів тактики вилучення інформації [5].

Таблиця 2

Засоби реалізації тактики вилучення інформації у дискурсах Г. Клінтон і М. Обами

Сугестогени	Г. Клінтон	М. Обама
номіналізаційні елементи	18 %	23 %
неспецифічні (абстрактні) іменники	22 %	24 %
неспецифічні займенники	44 %	42 %
дієслова у пасиві	4 %	3 %
компаративно-суперлативні конструкції	12 %	8 %
Всього	100 %	100 %

Отримані результати проаналізованих мовних засобів реалізації тактики вилучення інформації у жіночому американському дискурсі, подані у таблиці 2, засвідчують, що, незалежно від КС Г. Клінтон і М. Обами, відсотковий розподіл сугестогенів практично не відрізняється і за цим параметром вони можуть вважатися маркерами аналітичного КС для Г. Клінтон, проте у дискурсі М. Обами вони вказують на її тяжіння до аналітичного, а не реляційного КС. Однак вартим уваги є той факт, що порівняно із чоловічим дискурсом, кількість неспецифічних займенників є значно вищою у фрагментах дискурсів обох жінок, що може вважатися гендерним маркером жіночого політичного дискурсу.

Процес *генералізації* інформації полягає у заміщенні цілої категорії певною одиницею, яка у цій категорії може бути лише одиничним випадком [2]. Процесом *генералізації* інформації реалізується через вживання певних мовних засобів, сугестогенів, а саме, універсальних квантифікаторів, модальних операторів можливості / необхідності [11, с. 9] та слів-інтенсифікаторів.

Усі вище названі сугестогени, який слугують засобами реалізації тактики *інформаційної генералізації*, були виокремлені та проаналізовані у дискурсах політиків-жінок та чоловіків. Результати наведені у таблиці 3 і таблиці 4.

Таблиця 3

Засоби реалізації тактики інформаційної генералізації у дискурсах Дж. Маккейна і Дж. Байдена

Сугестогени	Дж. Маккейн	Дж. Байден
універсальні квантифікатори	33 %	27 %
модальні оператори можливості / необхідності	32 %	20 %
інтенсифікатори	35 %	53 %
Всього:	100 %	100 %

Дані, наведені у таблиці 3 свідчать, що значні відмінності спостерігаються у використанні мовцями слів-інтенсифікаторів та модальних операторів, що зумовлено особливостями їх мовлення як носіїв різних КС. Висока експресивність мовлення Дж. Байдена як носія реляційного КС пояснює значно вищу частотність (майже на 20 %) слів-інтенсифікаторів порівняно із дискурсом Дж. Маккейна – 53 % та 35 % відповідно. Також значна різниця спостерігається у вживанні модальних операторів необхідності. У дискурсі Дж. Маккейна частотність цих сугестогенів є у півтора рази вищою, порівняно із мовленням Дж. Байдена. Це пояснюємо тяжінням осіб із аналітичним стилем, носієм якого є Дж. Маккейн, до полюса *duty* та вищою частотністю дієслів у їх мовленні загалом. Ці дані також суголосні нашим попереднім дослідженням чоловічого політичного дискурсу та відображають схожі тенденції у використанні сугестогенів тактики інформаційної генералізації у дискурсі американських політиків-чоловіків.

Таблиця 4

Засоби реалізації тактики інформаційної генералізації у дискурсах Г. Клінтон і М. Обами

Сугестогени	Г. Клінтон	М. Обама
універсальні квантифікатори	35 %	52 %
модальні оператори можливості / необхідності	34 %	27 %
інтенсифікатори	31 %	21 %
Всього:	100 %	100 %

У таблиці 4 наведені результати аналізу фрагментів дискурсів Г. Клінтон і М. Обами. Отримані дані не є настільки однозначними, як для дискурсу чоловіків, а радше суперечливими. У дискурсі Г. Клінтон спостерігається вища частотність слів-інтенсифікаторів, що є маркером реляційного стилю, в той час як її КС ми визначили як аналітично-реляційний. Для М. Обами, КС якої був визначений як реляційний, низька кількість слів-інтенсифікаторів вказує на її тяжіння до аналітичного стилю. Вартим уваги, проте, є той факт, що в дискурсі М. Обами спостерігається надзвичайно висока частотність універсальних квантифікаторів – 52 % від загальної кількості сугестогенів тактики інформаційної генералізації. Це притаманне носіям реляційного КС, які сфокусовані на глобальних якостях та характеристиках дискурсу.

Проведений аналіз психолінгвальних маркерів КС у фрагментах американського політичного дискурсу жінок і чоловіків дав змогу зробити такі висновки. Для чоловіків частотність використання лінгвальних маркерів модальності слугує маркерами їх КС. Для жінок результати є дещо суперечливими, тому потребують подальшого аналізу більшої кількості матеріалу із залученням більшої кількості жінок-політиків. Високу частотність використання аудіальних предикатів носіями обох стилів незалежно від статі можемо пояснити особливістю обраного матеріалу дослідження: для політичного дискурсу цей модус сприйняття вважається найважливішим для здійснення ефективного впливу на масового адресата та більшою важливістю аудіальної модальності для процесів спілкування загалом. Проте можемо зробити незаперечний висновок, що значно вища частотність тактильних предикатів у порівнянні із дискурсом чоловіків, засвідчує вагомість цього модусу сприйняття для жінок, і відносну неважливість його для чоловіків і, отже, може вважатися гендерним маркером американського політичного дискурсу.

Проаналізувавши засоби реалізації тактик сугестивної стратегії, а саме, тактик вилучення інформації та інформаційної генералізації, ми зробили висновок, що ці засоби переважно можна вважати психолінгвальними маркерами КС для чоловіків, проте для жінок результати не є такими однозначними, що вказує на необхідність подальших досліджень із залученням більшої кількості матеріалу. Проте певні гендерні особливості було виявлено. Частотність використання неспецифічних займенників можемо вважати гендерним маркером жіночого політичного дискурсу безвідносно до КС автора, оскільки їх кількість у дискурсах жінок-політиків значно переважає частотність відповідних сугетогенів у дискурсах політиків-чоловіків. Частотність універсальних квантифікаторів може бути визначено як психолінвальний маркер КС у жіночому політичному дискурсі, проте це потребує подальших досліджень.

Перспективами подальших досліджень є аналіз психолінгвальних маркерів КС більшої кількості політиків-жінок і чоловіків, також аналіз інших лінгвальних, соціолінгвальних тощо маркерів у інших видах дискурсу та на матеріалі різних мов.

Література:

1. Безребра Н. Ю. Лінгвостилістичний та семантико-когнітивний аспекти поетики Е. Дікінсон: Автореф. дис … канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови». Київ, 2007. 24 с.
2. Бендлер Р., Гриндер Д. Используйте свой мозг для изменения. Москва, 1995. 77 с.
3. Брославська Л. Я., Шевченко І. С. Ідіостиль і концептуальна ідіосфера автора у художньому дискурсі. *Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна.* № 1003. 2012. С. 22–27.
4. Гируцкий А. А., Гируцкий И. А. Нейролингвистика. Минск : ТетраСистемс, 2010. 192 с.
5. Каліщук Д. М. Концептуальні стилі англомовних політиків (на матеріалі політичного дискурсу Дж. Буша мол., Б. Обами) [Текст] : монографія. Луцьк : АКВА ПРІНТ, 2018. 192 с.
6. Кирилина А. В., Томская М. В. Лингвистические гендерные исследования. *Отечественные записки.* № 2 (23). Москва, 2005. С. 112–132.
7. Коцюба О. П. Лінгвокультурні особливості авторського стилю творів Йозефа Рота : дис. … канд.філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови». Київ, 2012. 257 с.
8. Линтвар О. М. Індивідуальний авторський стиль (ідіостиль), ідіолект автора художнього твору. *Наукові роботи НПП, докторантів та аспірантів кафедри англійської філології і перекладу.* Вид-во. нац. ун-ту «Острозька Академія», 2014. URL: http://er.nau.edu.ua:8080/handle/NAU/10174.
9. Маслова Ю. П. Мовна репрезентація гендеру. *Наукові записки. Серія «Філологічна».* Острог : Вид-во НаУ «Острозька академія», 2009. Вип. 12. С. 224–233.
10. Романовська Л. І. Когнітивний стиль особистості як чинник процесу розуміння тексту : автореф. дис. … канд. … психол. наук : спец. 19.00.01. Київ, 2005. 21 с.
11. Соколова Е. Т. Проективные методы исследования личности. Москва: Изд-во МГУ, 1987. 174 с.
12. Сухих С. А., Зеленская В. В. Прагмалингвистическое моделирование коммуникативного процеса. Краснодар : Изд-во Кубан. ун-та, 1998. 160 с.
13. Фоменко О. С. Гендер і мова. *Основи теорії гендеру: Навчальний посібник*. К. : Видавництво «К.І.С.», 2004. С. 456–475.
14. Cohen R. Conceptual Styles, Culture Conflict, and Nonverbal Tests of Intelligence. *American Anthropologist.* Vol. 71. № 5, 1969. P. 828–856. URL: http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1525/aa.1969.71.5.02a00040/pdf.
15. Gardner R.W., Loherenz L. J., R. A. Shoen Cognitive Control of Differentiation in Perception Persons and Objects. *Perceptual and Motor Skills*. New York, 1968. V. 26. P. 311−330.
16. Goldstein K. M., Blackman S. Cognitive Styles: Five Approaches and Relevant Research. *Journal of Pesonality Assessment*. Vol. 42. New York : Willy & Sons, 1978. P. 244−252.
17. Kozhevnikov M. Cognitive Styles in the Context of Modern Psychology: Toward an Intergated Framework of Cognitive Style. *Psychological Bulletin*. Massachusetts, 2007. Vol. 133. № 3. P. 464−481
18. Witkin H. A., Goodenough D. R. Cognitive Style: Essence and Origins. New York : International Universities Press, 1981. P. 1–141.

Отримано: 14 квітня 2019 року

Прорецензовано: 22 травня 2019 року

Прийнято до друку: 23 травня 2019 року

e-mail: Victoriakost20@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-6(74)-69-73

Костенко В. Г., Сологор І. М., Бєляєва О. М. Жанрові параметри англомовного документа інформованої згоди на виконання стоматологічного втручання. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6(74), червень. С. 69–73.

УДК 811.111.659 (3)

Костенко Вікторія Геннадіївна,
кандидат філологічних наук, доцент, Українська медична стоматологічна академія
Сологор Ірина Миколаївна,
кандидат філологічних наук, доцент, Українська медична стоматологічна академія
Бєляєва Олена Миколаївна,
кандидат педагогічних наук, доцент, Українська медична стоматологічна академія

ЖАНРОВІ ПАРАМЕТРИ АНГЛОМОВНОГО ДОКУМЕНТА ІНФОРМОВАНОЇ ЗГОДИ НА ВИКОНАННЯ СТОМАТОЛОГІЧНОГО ВТРУЧАННЯ

Метою представленого дослідження було визначити й схарактеризувати жанрові параметри текстів документа інформованої згоди пацієнта на виконання різних видів стоматологічного лікування та послуг. Інформована згода пацієнта – це окремий самостійний жанр професійного дискурсу, що надає інформацію про характер медичного втручання, фіксує процес спілкування між лікарем і пацієнтом, результатом якого є зважене рішення останнього погодитися на певне втручання чи відхилити його. Увесь комплекс структурно-композиційних та мовних засобів, що використовуються в текстах досліджуваного жанру, спрямований на актуалізацію тих фрагментів знань пацієнта, які здатні виступити в ролі компонентів ситуації ухвалення ним усвідомленого рішення.

Ключові слова: *інформована згода, жанр, англомовний професійний дискурс стоматології, комунікація, структурно-композиційні та мовні засоби.*

Viktoriia Kostenko,
PhD in Philology, Associate professor, Ukrainian Medical Stomatological Academy
Iryna Solohor,
PhD in Philology, Associate professor,Ukrainian Medical Stomatological Academy
Olena Bieliaieva,
PhD in Pedagogy, Associate professor, Ukrainian Medical Stomatological Academy

GENRE PARAMETERS OF DOCUMENTS OF INFORMED CONSENT FOR DENTAL TREATMENT

The practice of informed consent plays a very important role in health care and clinical research as the main purpose of this type of documents is to improve the quality of the health care provided and the life quality of patients. Nevertheless, the genre parameters of the documents have been paid surprisingly little attention to. The aim of this study was to specify and characterize the genre parameters of informed consent for dental treatment. The results obtained based on the thorough investigation of 50 informed consent formed applied in the USA medical settings licensed to provide various dental services. Communicative purposes of this genre consist in providing patients' with specific information about the character of dental procedure in order to build up their psychological readiness for making an autonomous decision. Though the forms studied are designed for various kinds of dental treatment, they are stereotyped and structurally the texts of the documents are divided into six segments, which contain the explanation and guidance for each stage of obtaining the consent and questions to elucidate understanding. The content of informed consent has been primarily framed through the language of medicine, but linguistics means chosen are fairly explicit for lay persons. Investigating documents of a particular field of human activity can contribute much in better understanding of professional discourse functioning as well as outline the prognosis of its development.

Key words: *informed consent, genre, English professional discourse of dentistry, communication, structural and linguistics tools.*

Документація є важливою інформаційно-технологічною складовою сучасних систем охорони здоров'я в усьому світі і має важливе соціальне значення – сприяти правильній організації надання медичної допомоги. Медична документація, представлена в різних матеріальних формах та призначена для збереження чи передачі в часі та просторі в процесі професійної взаємодії, є невід'ємною складовою дискурсу стоматології, що за своїми соціально-ситуативними параметрами, діапазоном предметної сфери і тематики, розмаїттям способів і каналів передачі інформації та векторами спілкування учасників являє собою складну неоднорідну динамічну систему [3, с. 220].

Одним з основних елементів нинішньої системи морально-етичного та правового регулювання сфери надання медичних послуг, на думку вітчизняних (Р. В. Поворознюк, О. І. Ліщинська, І. Я. Сенюта) та зарубіжних дослідників (Ю. Г. Дегтярев, M. G. del Carmen, S. Joffee, J. Marta, G. A. A. Nieuwkamp, D. J. Mazur, P. Ordóñez-López,), є добровільна інформована згода пацієнта на виконання медичного втручання, тобто на застосування методів діагностики, профілактики або лікування, пов'язаних із впливом на організм людини. Добровільна інформована згода у її сучасному розумінні як форма реалізації прав пацієнта, як засіб, що гарантує законодавчу захищеність і пацієнтів, і медичних працівників та попереджає виникнення юридичних конфліктів між пацієнтами та установами охорони здоров'я, була уперше запроваджена у Німеччині та США понад століття тому [1, с. 26], хоча, як доводять італійські та американські вчені (V. Mallardi, D. J. Mazur), своїм корінням така угода сягає античності [16, с. 214; 18, с. 762].

Інформована згода в медичній практиці – це документ, що надає інформацію про характер медичного втручання, пов'язані з ним вірогідні ризики і можливі медико-соціальні, психологічні, економічні та інші наслідки, можливі альтернативні види медичної допомоги та пов'язані з ними наслідки і ризики, фіксує процес спілкування між лікарем і пацієнтом,

результатом якого є зважене рішення останнього погодитися на певне втручання чи відмовитися від нього [5; 9; 11; 18; 19]. Цей документ двосторонньої дії відбиває двовекторну комунікацію, підкреслює важливість свідомого відповідального ставлення пацієнта до власного здоров'я; він передбачає письмову форму оформлення і може бути використаний для експертної оцінки якості стоматологічної допомоги чи слугувати об'єктом судової експертизи.

Незважаючи на надзвичайну важливість добровільної інформованої згоди у медичній та стоматологічній практиці, ці документи, що є невід'ємним письмовим компонентом дискурсу стоматології, ще не отримали належної уваги з боку мовознавців. Тому **метою** запропонованої розвідки було визначити й схарактеризувати жанрові параметри такого документного жанру як *informed consent for dental treatment* – інформована згода пацієнта на виконання різних видів стоматологічного лікування та послуг. Об'єктом дослідження був письмовий жанр документу добровільної інформованої згоди на виконання стоматологічного втручання як компонента сучасного англомовного професійного дискурсу стоматології. Предмет дослідження – прагматичні чинники та різнорівневі мовні характеристики текстів цього жанру. **Матеріалом** дослідження слугували 50 типових форм інформованої згоди, що їх використовують у медичних установах США, котрі мають ліцензію на виконання різних видів стоматологічні послуги (New York City Metropolitan Hospital Center, Alliance for Dental Care PLLC (Rochester, NH)), а також надають страхові медичні компанії (Dentists Benefits Insurance Company (DBIC), MedPro Group). Корпус досліджуваних форм був складений з використанням онлайн-ресурсів Open Dental Softwear, American Dental Association dental records reference, Delta Dental Incorporation. Методи, використані в дослідженні, включали лінгвістичне спостереження, жанровий аналіз, спрямований на виявлення зв'язку форми і функції, що сприяє розумінню когнітивного структурування інформації; структурно-семантичний аналіз – для виявлення семантико-когнітивної структури досліджуваного жанру; контекстуально-інтерпретаційний та прагматичний аналіз тексту – для виявлення комунікативно-прагматичних інтенцій узагальнених адресантів, чинника їх адресатів, ідеологічного впливу дисциплінарної спільноти; дискурс-аналіз – для дослідження соціального контексту породження досліджуваного документного жанру.

Як підкреслює Р. В. Поворознюк [8, с. 67], отримання інформованої згоди – це «процедура, протяжний інтерактивний процес», протягом якого учасники (або потенційні учасники) здобувають інформацію, необхідну для прийняття свідомого рішення про участь у клінічному дослідженні чи лікуванні. Інформована добровільна згода на медичне втручання – це документ, що виник і набув усталеної форми у конкретній дискурсивній спільноті як тип соціально зумовлених, соціально орієнтованих та соціально пізнаваних комунікативних подій, спрямованих на досягнення визначених комунікативних цілей, що їх має відправник і може передбачити реципієнт, тобто викристалізувалася в окремий жанр професійного дискурсу. І хоча поняття жанру в сучасній лінгвістичній теорії не має строго усталеного визначення і розглядається з позицій різних дослідницьких парадигм, усе ж базовими характеристиками жанру суголосно вважаються його соціальна зумовленість, інформаційна, інтенційна та композиційна цілісність і завершеність, динамізм [2, с. 33–48; 10; 21]. У представленому дослідженні ми спираємося на визначення, запропоноване Т. В. Яхонтовою, за яким жанр – «це динамічна ментальна модель цілеспрямованих мовносоціальних дій, конвенційних за своїм комунікативно-когнітивним характером і відносно стереотипних за структурно-композиційним і мовностилістичним оформленням» [10, с. 6].

Аналіз жанру розпочинаємо з розгляду контекстуально-ситуативних параметрів, комунікативних цілей, жанрових ролей учасників та користувачів; далі досліджуємо формальне структурування наявного корпусу текстів, визначаємо основні жанрові елементи, особливості їхнього мовного втілення; оцінюємо місце і статус у системі жанрів дискурсу певної професійної спільноти, наявність зв'язків з іншими жанрами.

За J. Swales [21, с. 52–54], визнання загального набору цілей є основним принципом виділення жанру, і саме цілі зумовлюють його зміст і форму, вибір лексико-граматичних засобів, синтаксичних конструкцій. Тексти документних жанрів, як наголошують у своїх працях Н. В. Муравйова [6] та Л. В. Пізнюк [7], мають чітко й переконливо відображати причину й мету їх створення. Інформована згода як документ використовується для організації, упорядкування та керування соціальними зв'язками між інститутом та суспільством, між агентом дискурсу – лікарем та клієнтом дискурсу – пацієнтом, між агентами всередині інституту та, іноді, між іншими інститутами [1; 9; 11; 19]. Прагматична настанова жанру інформованої згоди на стоматологічне лікування полягає в наданні агентом дискурсу необхідної інформації про стоматологічні послуги, узгодженні та регламентації пов'язаних з ними необхідних дій з боку пацієнта (трансформація концептуальної свідомості адресата) з метою спонукати його до ухвалення зваженого рішення погодитися на медичне втручання (досягнення кооперативного результату) чи відхилити його [4; 19].

Тексти досліджуваних документів характеризуються високим ступенем інформаційної насиченості, містять актуальну змістово-фактуальну інформацію [4, с. 93], що є максимально експліцитною за своєю природою, бо виконання будь-якого медичного втручання у США передбачає надання достатньої кількості інформації про його характер та пов'язані з ним процедурні моменти, можливі альтернативи, ризики, період відновлення, ускладнення, тощо. До того ж ця інформація розрахована на посередню обізнаність пересічного клієнта – непрофесіонала у галузі медицини і, відповідно, потребує втілення у найбільш оптимальних для сприйняття адресатом мовних формах. Тому комунікативна стратегія інформування відіграє важливу жанротвірну роль. Оптимальна організація взаємодії між лікарем – агентом дискурсу та пацієнтом – клієнтом дискурсу, що охоплює планування, прогнозування, поетапне розгортання комунікації у ситуації отримання інформованої згоди, налагодження кооперативної взаємодії та підтримання корпоративних характеристик у межах зазначеної ситуації спілкування, відбувається з використанням стратегії регулювання. Звідси випливає, що комунікативні стратегії інформування та регулювання є ключовими для досліджуваного документного жанру.

Учасниками професійного спілкування в рамках, окреслених жанром інформованої згоди, та основними користувачами жанру виступають лікар, чи ширше – медична установа, та пацієнт. Загалом, статусно-рольова модель спілкування «лікар – пацієнт» на сьогодні визнана асиметричною, статусно нерівною [13; 14; 15; 20]: у діалозі з пацієнтом лікар виступає у ролі комунікативного лідера та модератора, оскільки має більший комунікативний вплив, що ґрунтується на його авторитеті, професійних знаннях. Лікарі, медичні установи, залучаючи юристів, породжують ці тексти з урахуванням особливостей організації системи медичної допомоги, морально-етичних засад та правових норм суспільства. Слід звернути увагу, що, з іншого боку, інформована згода на виконання медичного втручання – це, як згадували вище, – форма реалізації прав паці-

єнта, а також свідчення його відповідальності за власне життя і здоров'я, його активного залучення до процесу лікування. Пацієнт як учасник жанру виступає не пасивним об'єктом медичних маніпуляцій, а виконує роль суб'єкта, що бере участь у вирішенні життєво важливих питань. Власне, інформована добровільна згода на медичне втручання відображає обопільну відповідальність, на якій ґрунтується колегіально-контрактна модель взаємодії «лікар-пацієнт», поширена у США та інших країнах уже майже століття [1, с. 29]. Отже, інформована згода на стоматологічне лікування – це конвенціалізована форма партнерства учасників в рамках інституційного спілкування.

Формальним ідентифікатором жанру, його внутрішньою структурою є функціональна організація жанрового змісту, текстова композиція та мовні особливості [12, с. 87]. Незважаючи на те, що у стоматологічній практиці США не існує єдиної строго усталеної форми інформованої згоди на стоматологічне лікування навіть у межах одного штату, більш того, такі форми досить часто розроблені з урахуванням певного виду стоматологічних послуг, наприклад, *Informed Consent for Composite Restoration, Informed Consent for Tooth Extraction, Informed Consent for Orthodontic Treatment, Informed Consent for Periodontal Treatment, Informed Consent for Crown and Bridge Prosthetics, Informed Consent for Minimal Oral Sedation,* найпомітнішою рисою структури таких документів є шаблонність та стереотипність.

Основою документа є текст – головний реквізит, що відображає його зміст. Тексти досліджуваного жанру охоплюють основні аспекти процесу отримання інформованої добровільної згоди, що представлені в окремих структурно композиційних блоках. Як і для усіх офіційних паперів, що мають характер документа, для досліджуваних текстів характерна чітка і логічна структура. Так, усі проаналізовані тексти містять інформацію про діагноз (*Diagnosis);* структурно-композиційний блок про рекомендоване стоматологічне втручання, де вказані його мета, характер *(Recommended Treatment, Work To Be Done)*; блок про прогноз щодо хвороби, стану за умови втручання чи його відхилення *(Possible Outcomes)*; альтернативи, що існують запропонованому способу лікування *(Alternative Treatments, Other Treatment Choices);* блок про потенційні ризики для здоров'я, можливі негативні наслідки та ускладнення, пов'язані з певним видом втручання (*Risks of The Recommended Treatment, Possible Side Effects and Complications);* блок про застосування медичних препаратів, наприклад, антибіотиків, знеболювальних чи заспокійливих засобів під час, до чи після процедури *(Drugs and Medication).* Окремим блоком, що не має строго фіксованого місця у структурі тексту інформованої згоди, представлена інформація про умови, від яких залежить досягнення / збереження результату медичного втручання (в тому числі дії пацієнта, які необхідно вчинити або від яких необхідно утриматися):

Cooperation: In the vast majority of orthodontic cases, significant improvement can be achieved with the patient's cooperation [27].

Caring for Appliances: Poor brushing increases the risk of decay when wearing braces. Excellent oral hygiene, reduction in sugar, being selective in diet, and reporting any loose bands as soon as noticed, will help minimize decay, white spots, (decalcification), and gum disease/problems. Routine visits every 3-6 months to your dentist for cleaning and cavity checks are vital during treatment [27].

Найбільш значима інформація у юридичному плані про те, що пацієнт має загальне уявлення про певний вид стоматологічного втручання та пов'язані з ним основні аспекти, мав можливість запитати у лікаря про все, що його цікавило чи турбувало, уважно ознайомився з текстом документа, та дав згоду на виконання стоматологічного втручання чи відхилив його, може бути представлена у вигляді окремого блоку *(Consent / Acknowledgement)* у кінці тексту документа:

***Acknowledgement**: I_____, have received information about proposed treatment. I have discussed my treatment with Dr. _____ an opportunity to ask questions and have them fully answered. I understand the nature of the recommended treatment, alternate treatment options, and the risks of the recommended treatment* [24].

Ця ж інформація може бути інтегрованою в усі зазначені вище структурно-композиційні блоки та місти заключну частину, представлену окремим реченням, про те, що пацієнт погоджується чи відхиляє запропоноване втручання:

***RECOMMENDED TREATMENT**: The procedure(s) necessary to treat the condition(s) have been explained to me, and I understand the nature of the procedure as follows:_____* [23].

***DRUGS AND MEDICATION**: I understand that antibiotics and analgesics and other medications can cause allergic reactions causing redness and swelling of tissues, pain, itching, vomiting, and/or anaphylactic shock (severe allergic reaction) [26].*

Отже, найпомітнішою рисою структури текстів досліджуваного жанру є шаблонність та стереотипність, що, загалом, характерно для документів. Деякі тексти мають більш детально розроблену структуру, але, в цілому, складаються з структурно-композиційних елементів, перерахованих вище.

Тексти інформованої згоди є медичними за своїм основним змістом, оскільки репрезентують спеціальні знання: предмет обговорення, правила та стандарти, що регулюють медичну діяльність, комунікативні установки, комунікативні ролі. На мовному рівні це втілюється, насамперед, з використанням фахової лексики та термінології:

*I hereby authorize Dr. _____, and any other dentists of_____ to perform an endodontic (root canal) procedure on tooth (teeth) #_____, and I understand that this is an **elective, urgent, or emergency** procedure (circle one)* [25].

Anesthetizing agents are infiltrated into a small area or injected as a nerve block directly into a larger area of the mouth with the intent of numbing the area to receive dental treatment [27].

Оскільки ця спеціальна інформація розрахована на посередню обізнаність пересічного клієнта – непрофесіонала у галузі стоматології, то, відповідно, для її втілення слід добирати найоптимальніші лексичні засоби, які були б максимально чіткими і зрозумілими для адресата. Іноді у досліджуваних текстах стоматологічні терміни, зокрема такі, що містять грецькі чи латинські терміноелементи, можуть тлумачитись шляхом використання синонімів – загальновживаних слів, наприклад: *I acknowledge that it is my own choice to replace them with composite (tooth colored) fillings* [25].

These complications may include: blocked canals due to fillings or prior treatment, natural calcifications, curved roots, periodontal disease (gum disease), splits or fractures of teeth [26].

Невід'ємною ознакою досліджуваних текстів є також лексичні маркери правового дискурсу: *I, therefore, authorize and request that the people described in paragraph 1 above, perform such procedures as are medically necessary and desirable, in the exercise of their professional judgment* [26].

My questions have been answered to my satisfaction. I am signing below that I have read and understood this form [25].

Комунікативна ініціатива та керування комунікативним процесом з боку лікаря, з одного боку, та суб'єктність пацієнта, його активна причетність до процесу лікування, з іншого, граматично втілені шляхом вживання речень в активному стані, які, а за нашими підрахунками це 62, 4%, переважають над пасивними конструкціями: *I will take reasonable steps to limit any complications of the treatment I have recommended* [24].

There are many ways to treat dental problems. I have chosen the one that I think best suits your needs [24].

I understand the recommended treatment and my financial responsibility as explained to me [24].

Активна діяльність пацієнта підкреслена дієсловами ментальної дії *to understand, to realize,* що вказують на осмислення та розуміння адресатом наданої інформації; здатність пацієнта вибирати, надавати перевагу, вимагати, тобто демонстрація його волі, втілені за допомогою дієслів *to agree, to authorize, to assume*, що експлікують модальне значення волевиявлення в аспекті волітивної суб'єктивної модальності.

На рівні синтаксису переважають конструкції, що оформлюють логічні зв'язки, структури зі значенням модальності (об'єктивної необхідності та можливості). Так, щоб продемонструвати нормативно обумовлений зв'язок між фактами, вживаються твердження у формі імплікативного судження *«If..., then...»*, які є маркерами дискурсу права, наприклад: *If unexpected problems arise during the procedure, the doctor has my permission to do what is deemed necessary to correct the condition* [23].

If a remake is required due to my delays of more than 30 days, additional charges could be incurred [25].

Модальна семантика можливості, що характеризує речення з огляду на відношення його змісту до дійсності як потенційного чи нереального, що у будь-який момент може стати реальним, виражена модальними дієсловами may, can: *I understand that a more extensive restorative procedure than originally diagnosed may be required due to additional or extensive decays* [25].

I further understand that I may be wearing temporary crowns, which come off easily and that I must be careful to ensure that they are kept on until the permanent crown is delivered [27].

These complications are transitory, but on infrequent occasions can be permanent [27].

Модальна семантика об'єктивної необхідності втілюється за допомогою модальних дієслів must, should, have to: *A responsible escort must bring the patient to the office and take the patient home* [26].

Every female must inform the anesthesiologist and dentist if she could be or is pregnant [26].

Patients should not drive a car or operate machinery for 24 hours because the effects of sedation remain in the system even after the patient is awake and mobile [26].

Отже, інформована згода на стоматологічне втручання в сучасній стоматологічній практиці США – це документ, що викристалізувався в окремий самостійний жанр професійного дискурсу, надає інформацію про характер медичного втручання, фіксує процес спілкування між лікарем і пацієнтом, результатом якого є зважене рішення останнього погодитися на певне втручання чи відхилити його. Цей документ двосторонньої дії підкреслює важливість активної причетності пацієнта до вирішення питань, що стосуються його життя та здоров'я. Увесь комплекс структурно-композиційних та мовних засобів, що використовуються в текстах досліджуваного жанру, спрямований на актуалізацію тих фрагментів знань, які здатні виступити в ролі компонентів ситуації ухвалення рішення, таким чином, сприяючи формуванню у свідомості адресата психологічної готовності до здійснення певних практичних дій, на налагодження кооперативної взаємодії та підтримання корпоративних характеристик у межах зазначеної ситуації спілкування.

Перспективним є дослідження жанрових особливостей текстів інформованої згоди на стоматологічне втручання в діахронії, оскільки ця ситуація є не лише елементом професійного спілкування, але й елементом культури певного соціуму, і віддзеркалює його морально-етичні та соціально-правові аспекти. Дослідження жанрів професійного дискурсу сприяє ґрунтовнішому розумінню процесів розвитку певної галузі діяльності людини, надасть можливість простежити виникнення та становлення професійних дискурсів та, можливо, окреслити окремі напрямки їхнього подальшого розвитку.

Література:

1. Дегтярев Ю. Г., Фомин О. Ю., Солтанович А. В. Информированное согласие на медицинское вмешательство: медико-правовые аспекты. *Здравоохранение.* 2014. № 2. С. 27–38. URL: http://www.zdrav.by/sites/default/files/pdf-all/informirovannoe-soglasie-na-medicinskoe-vmeshatelstvo-mediko-pravovye-aspekty.pd (дата звернення : 22. 01. 2019).

2. Корнейко І. В., Петрова О. Б., Попова Н. О. Теорія жанру: теоретичні та прикладні аспекти: [Монографія]. Харків: «Друкарня Мадрид», 2014. 127 с.

3. Костенко В. Г. Актуалізація інтердискурсивності в документній комунікації в галузі стоматології. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Сер. «Філологія».* 2018. Т. 1 (69). С. 219–221.

4. Костенко В. Г., Сологор І. М. Актуалізаці комунікативної стратегії інформування в текстах документів інформованої згоди на стоматологічне втручання. *Закарпатські філологічні студії.* 2019. № 7. С. 92–97.

5. Ліщинська О. І. Цінність життя як аксіологічний орієнтир етико-прикладного знання**.** *Університетська кафедра.* 2013. № 2. С. 57–73.

6. Муравьева Н. В. Документная лингвистика. Litres, 2017. 612 с.

7. Пізнюк Л. В. Документна лінгвістика: навч. посіб. Київ: Державний Університет Телекомунікацій, 2018. 175 с.

8. Поворознюк Р. В. Інформована згода як об'єкт перекладознавчих студій. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Філологічні науки.* 2016. Кн. 2. С. 67–65. URL: http: //nbuv.gov.ua/ UJNR/Nzfn_2016_2_15. (Дата звернення: 29.03.2019).

9. Сенюта І. Я. Захист прав суб'єктів медичних правовідносин: деякі теоретико-правові аспекти. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2011. № 4. С. 11–18.

10. Яхонтова Т. В. Лінгвогенологія сучасної науки (на матеріалі англомовних текстів): автореферат дис. … доктора філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови». Київ, 2014. 32 с.

11. Carmen M. G., del, Joffee S. Informed consent for medical treatment and research: a review. *Oncologist.* 2005. Vol. 10 (8). P. 636–641. URL: https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/16177288 (Дата звернення: 21.03.2019).

12. Ferguson Ch. A. Language strycture and language use. Stanford: Stanford university, 1971. 327.

13. Heritage J., Maynard D.W. Problems and Prospects in the Study of Physician-Patient Interaction: 30 Years of Research. *Annual Review of Sociology*. 2006.Vol. 32. P. 351–374. URL: https://pdfs.semanticscholar.org/d065/3aac85083fcabcd0683845c1632d56e827b6.pdf (Дата звернення : 18. 08.2018).

14. Leiberman J. A. Compliance issues in primary care. *Journal of Clinical Psychiatry*, 1996. Vol. 57. P. 76–85.

15. Li H. Z. Yum K., Deagle G. Asymmetrical Talk between Physicians and Patients. *Canadian Journal of Communication*. Vol. 32 (3–4). 2007. P. 419–433. URL: https://www.cjc-online.ca/index.php/journal/article/view/1959/3152 (Дата звернення:12. 12. 2018).

16. Mallardi V. The origin of informed consent. *Acta Otorhinolaryngologica Italica.* Vol. 25 (5). 2005 P. 312–327. URL: https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/16602332 (Дата звернення : 8. 01. 2019).

17. Marta J. A linguistic model of informed consent. *Journal of Medical Philosophy.* 1996. Vol. 21. P. 41–60.

18. Mazur D. J. Informed Consent in the Twenty First Century: What It Is, What It Isn't, and Future Challenges in Informed Consent and Shared Decision Making. *Sociology Compass.* Vol. 7, Iss. 9. P. 762–774.

19. Nieuwkamp G. A. A. The theory of informed consent in medicine: problems and prospects for improvement (Doctoral thesis, Australian Catholic University). 2007. URL: //doi.org/10.4226/66/5a94be1b5e4ed (Дата звернення: 20.12.2018).

20. Ordóñez-López P., Edo-Mara N. Medical Discourse in Professional, Academic and Popular Settings. Multilingual Matters, 2016. 231 p.

21. Swales J. Genre Analysis: English in Academic and Research Settings. Cambridge, UK: Cambridge University Press. 260 p.

Джерела ілюстративного матеріалу:

22. Consent Form for Endodontic Treatment*:* URL: https://www.padental.org/Images/OnlineDocs/ResourcesPrograms/Practice%20Management/ConsentFormEndodontic.pdf.

23. Dental treatment consent form*:* URL: https://www.myclassicsmile.com/wp-content/uploads/2014/05/894_DENTAL_*TREATMENT*_CONSENT_FORM.pdf.

24. Informed Concent for General Dental Procedure. Abington Dental Associates. URL: https://www.abingtondental.com/wp-content/uploads/2018/08/Informed-Consent-for-General-Dental-Procedures.pdf.

25. Informed Consent for amalgam (silver filling) replacement: URL: https://dentistsbenefits.com/risk-management/informed-consent-form-samples/

26. Informed consent for dental procedure: URL: https://www.cda.org/MemberLogin/tabid/138/Default.aspx?returnurl.

27. Patient Consent to Begin Orthodontic Treatment. URL: https://www.tdicinsuranentsce.com/Portals/0/Region-D/pdfs/forms/Orthodontic-informed-consent.pdf.

28. Patient Information /Informed Consent Form for Dental Treatment: URL: www.mm3admin.co.za/documents/...04bb.../00031605.doc.

Отримано: 19 квітня 2019 року

Прорецензовано: 7 травня 2019 року

Прийнято до друку: 23 травня 2019 року

e-mail: litkovych@ukr.net

smal.oksana@gmail.com

anzelikayanovec@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-6(74)-74-76

Літкович Ю. В., Смаль О. В., Яновець А. І. Семантично затемнені плеоназми. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6(74), червень. С. 74–76.

УДК 811.111.81'373.47

Літкович Юлія Вікторівна,
кандидат філологічних наук, Луцький національний технічний університет
Смаль Оксана Віталіївна,
кандидат філологічних наук, Луцький національний технічний університет
Яновець Анжеліка Іванівна,
кандидат філологічних наук, Луцький національний технічний університет

СЕМАНТИЧНО ЗАТЕМНЕНІ ПЛЕОНАЗМИ

У статті досліджено семантику плеонастичних словосполучень у сучасному англомовному медійному дискурсі. Запропоновано визначення плеоназмів, зокрема плеоназмів з семантично затемненими компонентами. Окреслено специфіку застосування плеоназмів у сучасному англомовному медіа-дискурсі. Доведено, що компоненти плеонастичного словосполучення можуть зберігати своє значення, а також може відбуватися зміна в семантиці їхніх компонентів, що є однією з причин появи плеонастичних утворень. Плеоназми з семантично затемненими компонентами становлять сполучення синонімічно еквівалентних компонентів іноземної та англійської мов, семантичний зв'язок між якими на сучасному етапі розвитку мови вважається втраченим. Подібні словосполучення утворюють плеоназми в англійській мові завдяки десемантизації одного з еквівалентів шляхом переходу у власну назву. Обґрунтовано, що семантично затемнені плеоназми вживаються з метою уточнення інформації.

Ключові слова: *надлишковість, плеоназм, семантично затемнений компонент, семантично прозорий компонент.*

Yuliya Litkovych,
PhD in Germanic Languages, Lutsk National Technical University
Oksana Smal,
PhD in Germanic Languages, Lutsk National Technical University
Anzhelika Yanovets,
PhD in Germanic Languages, Lutsk National Technical University

SEMANTICALLY OPAQUE PLEONASMS

The semantics of pleonastic phrases in contemporary English-language media discourse is analyzed in the article. The definition of pleonasms is proposed, particularly pleonasms with semantically opaque components. Semantically opaque pleonasms are two / multicomponent word combinations with synonyms and close meaning components, one of these components (primarily the first one) is semantically opaque and is not usually used independently in the language. Such pleonasms nominate foreign-language geographical names. In different proper names all pleonasms were necessary explanations for inexplicable foreign words or word combinations and later became part of a word combination where redundancy is not understood without etymological research. The specific characters of the use of pleonasms in modern English-language media discourse are described. It is proved that the components of the pleonastic phrase can preserve their meaning and there may also be a change/shift in the semantics of their components. This shift is one of the causes of the pleonasm appearance. Pleonasms with semantically opaque components are a combination of synonymically equivalent components of foreign and English languages. The semantic link between these components is considered to be lost at the present stage of language development. Similar phrases form pleonasms in English due to the desemantization of one of the equivalents through its transition to the proper name. It is substantiated that semantically opaque pleonasms are used to clarify information. Such redundant phrases are understood as absolutely natural phenomenon in English and have practical explanation – to intensify, clarify and exaggerate the meaning. The reason for the creation of pleonastic phrases is one and the same: insufficient transparency of one of the components and this component the word of foreign origin. Pleonasm is the result of rather complex processes of semantic development of components that are combined.

Key words: *redundancy, pleonasm, semantically opaque component, semantically transparent component.*

Плеоназми з семантично затемненими компонентами – це дво- / багатокомпонентні сполучення із синонімами й близькими за значенням компонентами, один із яких, переважно перший, є семантично затемненим і зазвичай самостійно в мові не вживається. Такі плеоназми номінують іншомовні географічні власні назви: *Sierra Nevada mountain range, Sahara Desert, Mississippi River, Lake Tahoe, Faroe Islands, Angkor Wat temple* та ін., наприклад: *Gold Country is a region that spans more than 100 miles along the western slope of the* <u>*Sierra Nevada mountain range*</u> *(Montoya Ch.).*

У прикладі Сьєрра-Невада – гірський хребет у західному поясі гір Північної Америки. Свою назву він запозичив з іспанської мови, де *Sierra Nevada* означає 'гірський хребет'. Англійське сполучення *mountain range* після *Sierra Nevada* з'явилось як пояснення іспанської власної назви. Так, розшифрувавши сполучення *Sierra Nevada mountain range*, отримуємо 'mountain range mountain range', що містить плеонастичні компоненти *range* та *mountain.* Так само й у сполученні *Sahara Desert*, де *Sahara* з арабської означає 'пустеля', маємо надлишкове повторення 'desert desert'; *Mississippi* мовою індіанців – 'велика ріка', тому буквальне значення сполучення *Mississipi River* – 'great-river river'; *Lake Tahoe* означає 'lake lake'; *Faroe Islands* перекладається як 'sheep island islands', а *Angkor Wat temple* означає 'Angkor temple temple'. Отже, усі плеоназми у власних назвах були необхідними поясненнями незрозумілих іншомовних слів або сполучень, а пізніше стали частиною сполучення, де надлишковість не відчувається без етимологічного дослідження.

Коли має місце семантичне затемнення одного з компонентів плеоназму, то їхня синонімічність виявляється лише в плані діахронії, наприклад: *Los Altos Hills, The La Brea Tar Pits* та ін. Проаналізуємо наведені приклади. *Los Altos Hills* – це місто в штаті Каліфорнія, США. У цьому словосполученні поєднуються дві мови – англійська та іспанська: *Los Altos* з іспанської перекладається як 'гори', тому словосполучення *Los Altos Hills* є плеонастичним, адже лексема «гори» дублюється. Перший компонент *Los Altos* семантично затемнений, а другий (*Hills*) – розшифровує та пояснює значення першого для носіїв англійської мови. Другий приклад – це *The La Brea Tar Pits*, район бітумних озер на території Лос-Анджелеса в Каліфорнії. *La Brea* з іспанської перекладається як 'смола', а слово *tar* англійською також означає 'смола'. Дослідивши значення компонентів цього словосполучення, ми зараховуємо його до плеоназмів, адже *The La Brea Tar Pits* означає 'the the tar tar pits' (*la* в іспанській є означеним артиклем, який вказує на жіночий рід іменника *brea*, а *Tar* означає 'Pits', 'ями', 'впадини').

Плеоназми типу *Los Altos Hills, The La Brea Tar Pits* та ін. становлять сполучення синонімічно еквівалентних компонентів іноземної та англійської мов, семантичний зв'язок між якими на сучасному етапі розвитку мови вважається втраченим. Такі лексичні одиниці у структурі плеонастичних словосполучень семантично рівнозначні. Подібні словосполучення утворюють плеоназми в англійській мові завдяки десемантизації одного з еквівалентів шляхом переходу у власну назву.

У плеоназмах семантично затемненими компонентами є запозичені слова. В іспанських словах *altos* та *brea* відбувся семантичний зсув і вони стали означеннями в плеонастичних словосполученнях *Los Altos Hills* та *The La Brea Tar Pits*, де загальні іменники іспанської мови перетворилися на власні назви в англійській та закріпились у ній. Англійські слова *hills* та *tar* з'явились у словосполученнях для пояснення незрозумілих слів іспанської мови, напр.: *The state of California has a nice selection of schools offering CAAHEP-accredited Diagnostic Medical Sonography programs in 2014. The programs are spread around the state from Los Altos Hills in the north to San Diego in the south* (*Parmley L.*).

Іншомовним може бути не тільки перший, а й другий компонент. Так, у словосполученні *Mount Maunganui* перший компонент *mount* цілком зрозумілий для носіїв мови та має значення 'гора', а другий – запозичений з мови маорі, напр.: *Beaches from Mount Maunganui to Maketu Estuary were closed from noon yesterday to allow workers to remove oil and containers that have washed ashore from the 47,000-tonne container ship (The Sydney Morning Herald).*

Географічно гора *Maunganui* розташована в Новій Зеландії, де отримала свою назву з мови маорі, корінного населення Нової Зеландії до прибуття європейців. У мови маорі *maunganui* означає 'гора', але носії англійської мови для тлумачення невідомого слова використали слово *mount*.

Подібне надлишкове нашарування однакових за значенням запозичених слів насправді сприймається як абсолютно закономірне явище в англійській мові та має своє практичне виправдання – необхідність підсилення, уточнення, гіперболізації значення тощо. Джерела іншомовних компонентів плеонастичних словосполучень в англійській мові різноманітні. Причина утворення плеонастичних словосполучень одна й та сама: недостатня прозорість одного з компонентів, яким виявляється слово іншомовного походження. Як бачимо, плеоназми є результатом досить складних процесів семантичного розвитку компонентів, які поєднуються.

В англійській мові є велика кількість плеонастичних словосполучень у власних назвах, де перший або другий компонент етимологічно затемнений і тому сприймається мовцями як означення головного слова. У плеонастичних словосполученнях, які відтворюють власні назви, ми виокремили дві групи. Перша представлена топонімами, назвами географічних об'єктів, а друга – хрематонімами, власними назвами матеріальних витворів людини.

Так, до топонімів зараховуємо:

1) назви річок: *Cuyahoga River* (*Cuyahoga* означає 'звивиста річка' в ірокезькій мові), *Douglas Water* (*douglas* із галльської мови – 'чорна вода'), *Hatchie River* (*hatchie* з мускозької – 'річка'), *Mississippi River* (*mississippi* з алгонкінської – 'велика річка') та ін.;

2) озера та інші водойми: *Deschutes Falls* (*deschutes* із чинукського жаргону – 'річка'), *Laguna Lake* (*laguna* з іспанської – 'озеро'), *Lake Ellesmere* (*ella* з давньоскандинавської – 'озеро') та ін.;

3) гори та пагорби: *Bredon Hill* (*bredon* із бритської – 'пагорб'), *Bryn Glas Hill* (*bryn glas* із валлійської – 'голубий пагорб'), *Mount Katahdin* (*katahdin* з мови пенобскот – 'велика гора') та ін.;

4) острови: *Canvey Island* (*cana* з англосаксонської – 'острів'), *Isle of Sheppey* (*sheppey* з англосаксонської – 'острів овець'), *Lundy Island* (*lundy* з давньоскандинавської – 'острів буревісника') та ін.;

5) інше (височини, ліси, водоспади, галактики, пляжі, луки, бухти): *Ardtornish Point* (*aird* з галльської – 'підвищення'), *Beechhurst Holt Wood* (*hurst* та *holt* із англосаксонської – 'ліс'), *Eas Fors waterfall* (*eas* із галльської –'водоспад', *fors* із давньоскандинавської – 'водоспад'), *Milky Way Galaxy* (*galaxy* з грецької – 'Чумацький Шлях') та ін.

До групи хрематонімів [3, с. 6] зараховуємо назви людських споруд: *El Camino Way* (*camino* з іспанської – 'дорога'), *Gaza Museum of Archaeology* (*gaza* з арабської – 'музей'), *Napton-on-the-Hill* (*napton* зі староанглійської – 'поселення на пагорбі'), *Trendle Ring* (*trendle* зі староанглійської – 'кільце') тощо.

Власна назва поєднує дві мови: мову місцевого населення, яке дало назву топоніму або хрематоніму, та обов'язково англійську для тлумачення першого незрозумілого компонента. Наприклад: *One Sunday afternoon in 1969 the filthy, oil-coated Cuyahoga River in Ohio caught fire and quickly became a potent symbol of industrial pollution, helping galvanize public opinion and set the stage for passage of national environmental laws the following decade (The Los Angeles Times).*

У наведеному прикладі словосполучення *Cuyahoga River* є плеоназмом, адже слово *cuyahoga* індіанською мовою, яка належить до ірокезької мовної родини, означає 'звивиста річка'. Ця мова була поширена на півночі США, де проживали корінні жителі Америки. Спочатку вони дали назву річці своєю мовою, а пізніше до незнайомої назви приєдналось англійське слово-пояснення *river*. Отже, словосполучення *Cuyahoga River* є плеонастичним, адже, розшифрувавши перший етимологічно затемнений компонент, ми отримуємо значення 'crooked river river', де другий складник словосполучення є надлишковим.

Як було зазначено раніше, власна назва в плеонастичному словосполученні зустрічається не тільки як перший компонент, але і як другий, коли англійське слово-пояснення передує йому. Наприклад: *As some people reacted with scepticism to news of a crocodile sighting on the River Avon, others took the opportunity to put up warning signs for commuters (The Telegraph).*

У творенні плеонастичного словосполучення *River Avon* задіяні дві мови: англійська та бретонська, яка належить до британських мов у складі кельтської групи [1, с. 206]. Географічно річка *Avon* знаходиться на південному заході Англії, де була поширена бретонська. Кельтські племена, які жили в Британії та розмовляли своїми мовами, назвали річку *Avon*, що в перекладі з бретонської означає 'річка'. Тому словосполучення *River Avon* є плеонастичним, де другий компонент семантично затемнений, а перший розкриває значення другого компонента.

У наступному прикладі й без етимологічного дослідження можна сказати, що словосполучення *Walla Walla* є плеонастичним через дублювання компонента: *In April 1998, the Walla Walla River was listed by the environmental group American Rivers as eighteenth on their list of "America's Most Endangered Rivers of 1998" due to being "flow impaired" as a result of irrigated agriculture having diverted all of the river's flow (The Age).*

Walla Walla River – це річка на північному заході американського штату Вашингтон. Семантично затемнений перший компонент *walla* означає 'річка' та походить із сахаптінської мови, якою розмовляють індіанці на півдні штатів Вашингтон та Орегон. Варто зазначити, що повтор слова *walla* у сахаптінській мові використовується як демінутив 'маленька річка'. У розгорнутому вигляді отримуємо надлишковість 'little river river'.

У топонімах англійської мови ми також зустрічаємо трикомпонентні словосполучення, такі як *Loch Lomond Lake*, де два компоненти, які дублюють один одного, роз'єднані третім компонентом в інтерпозиції, напр.: *In addition to Loch Lomond Lake, the park is home to nearly two dozen large lochs, many smaller lochs, and more than 50 flowing rivers. Water-based activities from sailing to fishing are popular with visitors and locals alike (The Age).*

Loch Lomond Lake – це найбільше прісне озеро на території Шотландії [4, с. 853]. *Loch* у перекладі означає 'озеро', а *lomond* – 'деревина, в'яз'. Обидва компоненти словосполучення запозичені з галльської мови. Таким чином, у плеонастичному словосполученні *Loch Lomond Lake* із двох близьких за значенням компонентів один (*loch*) займає домінантну позицію, а другий (*lake*) є залежним від нього компонентом, який розкриває значення попереднього слова.

У топонімах є словосполучення, які ми зараховуємо до плеоназмів і які потрібно пояснити окремо, напр.: *Milky Way galaxy is even lighter than thought (The Age).*

Так, словосполучення *Milky Way galaxy* на перший погляд не є плеоназмом, адже в світі існує безліч галактик, тобто Чумацький Шлях – не єдина галактика. Але етимологія слова *galaxy* доводить, що воно походить із грецької мови та означає 'milky way', отже, це словосполучення цілком обґрунтовано можна зарахувати до плеоназмів: у ньому двома різними мовами передається одне й те ж значення – 'milky way milky way'.

Семантичні зміни в змісті того чи того компонента плеоназму впливають на його вживання в мові. Зсув у семантичному змісті компонента призводить до затемнення його лексичного значення в структурі плеоназму й утрати ним самостійного вживання в мові або ж до збереження компонентом самостійного вживання в мові без дублювального компонента. Наприклад: *Knowing our galaxy's total mass will tell us a lot about it. Is our Milky Way typical, or is it actually quite weird? – asks Alis Deason of the University of California, Santa Cruz (ibid.).*

Таким чином, у власних назвах основною причиною появи плеонастичних словосполучень є семантичний зсув у значенні першого або другого компонента. Зсув у значенні одного з компонентів плеоназму одночасно із втратою ним самостійного вживання в мові, а також у випадку семантичного зсуву при збереженні компонентом плеонастичного словосполучення самостійного вживання, призводить до утворення плеоназмів з етимологічно затемненими компонентами. Причини семантичних змін у плеоназмах розкриваються при порівняльному вивченні споріднених та неспоріднених мов, які, однак, мають історичні контакти.

Література:

1. Кочерган М. П. Загальне мовознавство. Київ: Академія, 2006. 456 с.
2. Літкович Ю. В. Плеоназми в сучасному англомовному медіа-дискурсі: структура, семантика, функції : дис. … кандидата філол. наук : спец. 10.02.04. Київ, 2016. 255 с.
3. Ткаченко Г. В. Англомовні хрематоніми як лінгвокогнітивні феномени картини світу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04. Одеса, 2012. 19 с.
4. Collins Encyclopaedia of Scotland / [ed. : J. Keay, J. Keay]. London : HarperCollins Publishers Ltd., 1994. 1046 p.

Джерела ілюстративного матеріалу:

5. Anton R. United Kingdom Guide Loch Lomond Lake and the Trossachs National Park, Scotland. *The Age*. URL : http://theage/travel.nationalgeographic. com/travel/parks/loch-lomond-trossachs-scotland/
6. Boxall B. Sandy a galvanizing moment for climate change? *The Los Angeles Times*. URL : http://articles.latimes.com/2012/nov/04/local/la-me-climate-politics-20121105
7. Dick D. Team aims to pump oil from ship. *The Sydney Morning Herald*. URL : http://www.smh.com.au/environment/conservation/team-aims-to-pump-oil-from-ship-20111013-1ln5v.html
8. Carter C. Beware of the River Avon crocodile, visitors warned. *The Telegraph.* URL : http://www.telegraph.co.uk/news/newstopics/howaboutthat /10929756/Beware-of-the-River-Avon-crocodile-visitors-warned.html
9. Grossman L. Milky Way galaxy is even lighter than thought. *The Age*. URL : http://www.theage /newscientist.com/article/mg21929302.900-milky-way-galaxy-is-even-lighter-than
10. Montoya Ch. Gold Country, California. URL : http://ezinearticles.com/?Gold-Country,-California&id=4899464
11. Parmley L. 5 Affordable Accredited Sonography Programs in California in 2014. URL : http://www.ultrasoundtechnician center.org/category/ cheapest-programs
12. Thompson M. Flow Restoration: Water in the Walla Walla River. *The Age*. URL : http://www.theage/wwbwc.org/index.php?option=com_content&view= article&id=118&catid=40&Itemid=12

Отримано: 31 березня 2019 року

Прорецензовано: 7 травня 2019 року

Прийнято до друку: 23 травня 2019 року

e-mail: n.melnyk@nau.edu.ua

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-6(74)-77-81

Мельник Н. І. Особливості інтерпретації англомовних лексико-стилістичних засобів вираження драми у творі О. Увайлда «Портрет Доріана Грея». *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6(74), червень. С. 77–81.

УДК 808:372 ‘255.4

Мельник Наталія Іванівна,
доктор педагогічних наук, доцент кафедри іноземної філології факультету лінгвістики та соціальних комунікацій, Національний авіаційний університет

ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ АНГЛОМОВНИХ ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ ВИРАЖЕННЯ ДРАМИ У ТВОРІ О. УВАЙЛДА «ПОРТРЕТ ДОРІАНА ГРЕЯ»

У статті представлено аналіз особливостей перекладу англомовних лексико-стилістичних засобів вираження драми в романі О. Уайльда «Портрет Доріана Грея». Актуальність дослідження визначається сучасними вимогами до передачі не лише змісту й ідей художнього твору, а й оптимального відтворення його стилістичних якостей, мікрообразу. Текст художнього твору являє собою багатомірну змістову єдність, в якій віддзеркалюється психологія письменника, де реалізується в літературній формі ідея, а також відображається унікальне явище людської свідомості – мова, яка через системно-функціональні, семантичні, стильові, стилістичні й інші організації розкриває національну та індивідуально-лінгвістичну концептуальну картину світу. Одним з нових напрямів дослідження в області теорії художнього тексту є виявлення лексико-стилістичних засобів вираження драми у творах класичної художньої літератури, що виникають як результат їх семантичної взаємодії з іншими елементами тексту, їх ролі у змістовій структурі тексту, віддзеркалення авторського ставлення до того. що повідомляється, до авторської мети, що розкривається в художніх образах. Предметно-чуттєва форма, що представлена різними лексико-стилістичними засобами через драму, лежить в основі художніх образів О. Уайльда – одного із представників ідейної течії естетизму. Автором визначено, що до особливостей інтерпретації лексико-стилістичних засобів вираження драми у романі О. Увайльда «Портрет Доріана грея» належать використання безособових зворотів, зміна роду іменників, широке використання прикметників та дієслівних зворотів, що досволяють розвинути не лише дотепність стилю, але й динамічний характер сюжету, які забезпечують виразність і яскравість мови О. Увайльда, виражає індивідуальний стиль автора.

Ключові слова: *лексико-стилістичні засоби, лексичні одиниці, стилістичні особливості, виражальні засоби, інтепретація.*

Nataliia Melnyk,
Dr.Sc. in Pedagogy, Assoc. Prof. of Department of Foreign Philology, Faculty of Linguistics and Social Communications, National Aviation University, Ukraine

THE INTERPRETATION PECULIARITIES OF ENGLISH LEXICAL-STYLISTIC MEANS OF EXPRESSING DRAMA IN THE WORK OF O. WILDE «PORTRAIT OF DORIAN GRAY»

The article presents an analysis of the peculiarities of the translation of the English lexical-stylistic means of expressing drama in O. Wilde's novel Portrait of Dorian Gray. The relevance of the study is determined by modern requirements for the transfer not only of the content and ideas of the work of art, but also the optimal reproduction of its stylistic qualities, microform. The text of an artistic work represents a multidimensional meaningful unity, which reflects the psychology of the writer, where the idea is implemented in the literary form, and also reflects the unique phenomenon of human consciousness – a language that, through systematic-functional, semantic, stylistic, stylistic, and other organizations, reveals national and individual -linguistic conceptual picture of the world. One of the new areas of research in the field of the theory of artistic text is the discovery of lexical-stylistic means of expressing drama in the works of classical fiction, which arise as a result of their semantic interaction with other elements of the text, their role in the content structure of the text, the reflection of the author's relation to that. reported to the author's purpose, which is disclosed in artistic images. The subject-sensual form represented by various lexical-stylistic means through the drama is at the heart of the artistic images of O. Wilde – one of the representatives of the ideological flow of aestheticism. The author determines, that the features of the interpretation of lexical-stylistic means of expressing drama in the novel O. Wilde "The Portrait of Dorian Grey" include the use of impersonal turns, the change of the nouns family, the widespread use of adjectives and verbose turns, which make it possible to develop not only the witty style but also the dynamic character of the plot, which ensure the expressiveness and brightness of the language of O. Wilde, expresses the individual style of the author.

Key words: *lexical-stylistic devices, lexical units, stylistic features, expressive devices, interpretation.*

Сенсорна лексика є одним з основних засобів репрезентації авторської мовної картини світу. Текст художнього твору являє собою багатомірну змістову єдність, в якій віддзеркалюється психологія письменника, де реалізується в літературній формі ідея, а також відображається унікальне явище людської свідомості – мова, яка через системно-функціональні, семантичні, стильові, стилістичні й інші організації розкриває національну та індивідуально-лінгвістичну концептуальну картину світу. Сенсорна лексика – це залишені митцем слова вузькі шпарини, крізь які гнучкий розум читача проникає у внутрішній світ автора. Тому вважаємо за необхідне розглядати цей лексичний пласт як одну з семантичних домінант прозового твору.

Джерельною базою нашої статті послужив роман О. Уайльда «Портрет Доріана Грея». Для творів О. Уайльда характерний імпліцитний спосіб викладу. Широко використаний прийом парадоксу посилює імпліцитність змісту, що робить «інтелектуальний» роман тяжким для інтерпретації. Невипадково спостерігаються різні думки у критиків, читачів в оцінці творів у цілому, окремих героїв, визначенні авторського концепту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Функціонування сенсорної лексики в художньому дискурсі неодноразово було об‘єктом наукових пошуків як вітчизняних, так і зарубіжних науковців (Ю. Апресян, М. Борисенко, А. Вежбицька, В. Виноградов, І. Гайдаєнко, І. Деєва, Р. Зорівчак, В. Кухаренко, Н. Моїсеєва, Н. Пелевіна, О. Потебня, Т. Шхвацабая). *Актуальність теми дослідження визначається* сучасними вимогами до передачі не лише змісту й ідей художнього твору, а й оптимального відтворення його стилістичних якостей, мікрообразу. Адже, як зазначає науковець Р.П.Зорівчак, принцип цілісного сприйняття художнього твору не виключає потреби звертати як найприскіпливішу увагу на його окремі складові

частини [2]. У сучасному мовознавстві порівняно новим напрямком у вивченні художнього тексту є дослідження стилістичної вагомості так званих «стилістично-нейтральних» лексичних одиниць, які набувають додаткових відтінків у значенні в результаті взаємодії в синтагматичному ланцюзі з іншими лексичними одиницями. Відтак, актуалізується питання визначення лексико-стилістичних засобів вираження різних емоційних станів (відчуття краси, щастя, драми, натхнення) у творах класичної літератури. Отже, **метою статті** є вивчення лексико-стилістичних засобів вираження драми в художньому дискурсі зокрема в романі О. Уайльда «Портрет Доріана Грея».

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Одним з нових напрямів дослідження в області теорії художнього тексту є виявлення лексико-стилістичних засобів вираження драми у творах класичної художньої літератури, що виникають як результат їх семантичної взаємодії з іншими елементами тексту, їх ролі у змістовій структурі тексту, віддзеркалення авторського ставлення до того. що повідомляється, до авторської мети, що розкривається в художніх образах. Предметно-чуттєва форма, що представлена різними лексико-стилістичними засобами через драму, лежить в основі художніх образів О. Уайльда – одного із представників ідейної течії естетизму. У відповідності до свого естетичного кредо – вносити красу у щоденне життя, літературу, мистецтво, О. Увайльд створив особливий «декоративний» стиль розповіді. У світі багатства ретельно описуються інтер‘єри, одяг, дорогоцінності та прикраси, дерева і квіти в прекрасних садах: стиль опису відрізняється своєю розкішністю. Там, де показується світ бідних, зникає декоративність – зникає дорогоцінне каміння, благородні метали, квіти, але і в описі цього світу зберігається краса стилю – живописність розповіді, лаконічність, точність та ідеальність форми. Тобто автор контрастно представляє різні світи, з метою надання більшої експресивності образу та створенню атмосфери.

Аналогічним способом створюється О. Увайльдом емоційні забарвлення почуттів та переживань щастя та драми у творі «Портрет Доріана Грея». Сенсорна лексика, представлена у творі має великі експресивні можливості і набуває різноманітних контекстуальних доповнень та значень завдяки чому збільшується роль сенсоризмів у формуванні змістово-концептуальної та підтекстової інформації, що робить їх важливим засобом творення художньої образності. Після теоретичного розуміння концепції стилю ми могли логічно почати аналізувати деякі лексико-виражальних засобів та стилістичних прийомів, які використовував Оскар Уайльд у своїх творах, на прикладі роману «Портрет Доріана Грея».

Першим на чому можна зосередити увагу це *парадокси та епіграми*, оскільки естетизм О. Уайльда зіткнувся з міметичним і моралістичним поглядом на літературу, більшості критиків XIX ст. Епіграми і парадокси, які представлені у романі О. Увайльда, досить легко і природньо сприймаються сучасним читачем та літературознавцями, однак для культури та літератури XIX ст. вони визначались різкістю і прямотою. Наведемо приклади епіграм морально-етичного змісту (Таблиця 1).

Таблиця 1.

Оригінал	Переклад
1. Children begin by loving their parents; as they grow older they judge them; sometimes they forgive them.	1. Діти починають любити своїх батьків; коли вони стають старшими, вони їх судять; іноді вони їх прощають.
2. I adore simple pleasures. They are the last refuge of the complex.	2. Я обожнюю прості задоволення. Вони є останнім притулком комплексу.
3. Nowadays most people die of a sort of creeping common sense, and discover when it is too late that the only things one never regrets are one's mistakes.	3. Сьогодні більшість людей помирають від свого роду повзучого здорового глузду і виявляють, коли вже занадто пізно, що єдині речі, про які ніколи не шкодують, – це помилки.
4. One can always be kind to people about whom one cares nothing.	4. Завжди можна бути добрим до людей, про яких ніхто не дбає.
5. Perhaps, after all, America never has been discovered. I myself would say that it had merely been detected.	5. Можливо, Америка ніколи не була відкрита. Я б сам сказав, що його просто виявили.
6. The advantage of the emotions is that they lead us astray, and the advantage of science is that it is not emotional.	6. Перевага емоцій полягає в тому, що вони ведуть нас в оману, а перевага науки полягає в тому, що вона не емоційна.
7. The only way to get rid of a temptation is to yield to it.	7. Єдиний спосіб позбутися спокуси – піддатися цьому.
8. Resist it, and your soul grows sick with longing for the things it has forbidden to itself.	8. Утримайтеся від цього, і ваша душа хворіє на тугу за речами, які вона заборонила собі.
9. The basis of optimism is sheer terror.	9. Основою оптимізму є чистий терор.
10. The only thing that sustains one through life is the consciousness of the immense inferiority of everybody else, and this is a feeling that I have always cultivated.	10. Єдине, що підтримує життя, – це свідомість величезної неповноцінності всіх інших, і це відчуття, яке я завжди культивував.
11. It is absurd to divide people into good and bad. People are either charming or tedious.	11. Абсурдно розділяти людей на добрі і погані. Люди або чарівні, або нудні.
12. A little sincerity is a dangerous thing, and a great deal of it is absolutely fatal.	12. Невелика щирість – це небезпечна річ, і багато чого з нього абсолютно смертельне.
13. A man can be happy with any woman as long as he does not love her.	13. Чоловік може бути щасливим з будь-якою жінкою, якщо він не любить її.
14. Always forgive your enemies; nothing annoys them so much.	14. Завжди прощайте своїх ворогів; ніщо не дратує їх більше.
15. Anyone who lives within their means suffers from a lack of imagination.	15. Той, хто живе в межах своїх засобів, страждає від нестачі уяви.
16. At twilight, nature is not without loveliness, though perhaps its chief use is to illustrate quotations from the poets.	16. У сутінках природа не позбавлена любові, хоча, можливо, її головне використання – ілюструвати цитати з поетів.
17. Consistency is the last refuge of the unimaginative.	17. Послідовність – це останнє, що може робити невдаха.
18. Every portrait that is painted with feeling is a portrait of the artist, not of the sitter.	18. Кожен портрет, який пофарбований почуттям – це портрет митця, а не натурщика.
19. Genius is born not paid.	19. Геній народжується небезкоштовно.

20. Illusion is the first of all pleasures.	20. Ілюзія – це перш за все задоволення.
21. Man is least himself when he talks in his own person. Give him a mask, and he will tell you the truth.	21. Людина найменше сама, коли розмовляє сама з собою. Дайте їй маску, і вона скаже вам правду.
22. Morality, like art, means drawing a line someplace.	22. Мораль, подібно до мистецтва, означає, що де-небудь треба накреслити лінію.
23. Most people are other people. Their thoughts are someone else's opinions, their lives a mimicry, their passions a quotation.	23. Більшість людей – це інші люди. Їх думки це чиїсь думки, їх життя – імітація, їхні пристрасті – лише цитата.
24. One can survive everything, nowadays, except death, and live down everything except a good reputation.	24. Можна пережити все, сьогодні, окрім смерті, і прожити все, крім гарної репутації.
25. One should always play fairly when one has the winning cards.	25. Потрібно завжди грати справедливо, коли у вас є гарні карти.

Джерело: Hereinafter from Wilde O. The Portrait of Dorian Grey. New York. Penguin Books, 1981.

У наведених епіграмах особливостями інтерпретації епіграм є зміна роду іменника, наприклад у епіграмі «Man is least himself when he talks in his own person. Give him a mask, and he will tell you the truth», в мові оригіналу іменник «man» є іменником чоловічого роду і демонструється це через займенник «himself, he, his». Тоді, як в українському перекладі означений іменник набуває жіночого роду «Людина найменше сама, коли розмовляє сама з собою. Дайте їй маску, і вона скаже вам правду», і підкреслюється займенниками «сама з собою, їй, вона».

Ще однією особливістю перекладуангломовних епіграм твору О. Увайльда на українську мову є випадання займенників та зміна їх на дієслівникові твердження, наприклад: «one can survive…», «one should always play…» перекладаються «можна пережити…», «потрібно завжди грати…» тощо. У цих прикладах можна побачити паралельні конструкції, широко використовувані О. Уайльдом, які підкреслюють семантичну сутність лексичного вираження. Вони служать ідеальним засобом створення чіткого синтаксису епіграм і парадоксів. Більшість епіграм О. Увайльда визначаються міфологічністю: контраст з розсудливістю і практичним сенсом римських прислів'їв. Наведемо кілька прикладів таких протиставлень та парадоксальних словосполучень з роману «Портрет Доріана Грея»:

Поверхня або краса / глибина або мораль: «I admit that I think that it is better to be beautiful than to be good. But on the other hand no one is more ready than I am to acknowledge that is better to be good than to be ugly» (Я визнаю, що я вважаю, що краще бути красивим, ніж бути хорошим. Але з іншого боку, ніхто не бути добрим, аніж бути потворним) [3, с. 140].

Особистість або роль / сутність себе: «Being natural is simply a pose, and the most irritating pose I know» (Бути природним це просто позиція, і це найбільше що дратує) [3, с. 20] та «I love acting. It is so much more real than life» (Я люблю грати. Це набагато реальніше, ніж життя) [3, с. 67].

Нещирість / щирість: «Now, the value of an idea has nothing to do whatsoever with the sincerity of the man who expresses it. Indeed, the probabilities are that the more insincere the man is, the more purely intellectual will the idea be, as in that case it will not be coloured by his wants, his desires or his prejudices» (Тепер, значення ідеї не має нічого спільного з щирістю людини, яка її висловлює. Дійсно, ймовірність полягає в тому, що чим більш нещирим є людина, тим більш суто інтелектуальною буде ідея, тому що в такому випадку вона не буде забарвлена своїми бажаннями, своїми бажаннями або своїми забобонами.) [3, с. 23].

Важкий / серйозний: «Humanity takes itself too seriously. It is the world's original sin. If the caveman had known how to laugh, history would have been different» (Людство приймає себе надто серйозно. Це перший гріх світу. Якби печерна людина знала, як сміятися, історія була б іншою) [3, с. 42–43].

Завжди актуальним стилістичним прийомом О. Увайльда було використання риторичного питання і для вираження драми у романі «Портрет Доріана Грея» це не стало виключенням (Таблиця 2).

Таблиця 2

Оригінал	**Переклад**
1. Why was I born with such contemporaries? 2. What does actual lapse of time have to do with it?	1. Чому я народився з такими сучасниками? 2. Що фактично пов'язано з цим часом?

Джерело: Wilde O. The Canterville Ghost. *The Complete Plays.* L.: Heinemann, 2008. P. 285.

У наведеному прикладі, автор ставить запитання, але не відповідає на нього. Риторичні питання використовуються О. Увайльдом, щоб спровокувати, підкреслити чи сформувати суперечність певних фактів, думок, об'єктів.

Порівняння – ще один стилістичний засіб, який часто використовує Оскар Уайльд у своїх п'єсах. Показано індивідуальну позицію автора щодо різних об'єктів, дій і явищ. Літературні порівняння в його п'єсах набувають особливо чудового характеру, оскільки вони роблять текст більш виразним і цікавим. Напр.: «Upon my word, Basil, I didn't know you were so vain; and I really can't see any resemblance between you, with your rugged strong face and your coal-black hair, and this *young Adonis*, who looks as if *he was made out of ivory and rose-leaves*. Why, my dear Basil, he is *a Narcissus*, and you – well, of course you have an intellectual expression and all that» (Заради Бога, Безіл, я не знав, що Ви такий чванливий; і я дійсно не можу побачити жодної подібності між Вами, з Вашим суворим обличчям і вугільно-чорним волоссям, і цим молодим Адонісом, який виглядає так, ніби він зроблений з слонової кістки і листя троянд. Чому, мій дорогий Безіле, він Нарцис, а Ви – ну, звичайно, маєте інтелігентне вираження всього цього).

Характерним для стилю О. Уайльда використання лексем та стилістичних засобів вираження стану героя, а часто для й для загального опису образу та обличчя, робити акцент на специфічних рисах його голосу. Так, наприклад, образ «чародія» лорда Генрі: «*There was something in his low, laughing voice that was absolutely fascinating* [5, p. 26]; *his low, musical voice* [5, p. 23]; *slow, melody.» (Було щось захопловлююче в тому його низькому голосі, коли він сміявся).*

Епітет також часто використовується як стилістичний засіб у романі О. Уайльда. В цілому епітет виражає суто індивідуальне емоційне ставлення автора до об'єкта, про який говориться, він описує об'єкт. Основними особливостями використання епітетів О. Увайльдом є емоційність і суб'єктивність щодо ставленні до героя, якого він описує: характеристика, яка дається персонажу, підлягає ретельному огляду та прискіпливому психологічному аналізу. Напр.: «But I tell you that *the only bitter words that ever came from those sweet lips of hers* were on your account, and I hate to see you next her» (Але я кажу Вам, що єдині гіркі слова, що коли-небудь виходили з тих її солодких губ, були на Вашому рахунку, і я не хочу бачити Вас наступним) [3, с. 156].

Жанр «естетичного» роману наклав свій відбиток на використання сенсорної лексики, що виражається в першу чергу, у надзвичайно багатій палітрі кольорів, у значній кількості одоративних образів, різноманітті звукових образів, що виконують певні стилістичні функції у тексті художнього твору. Знання символіки кольору, уміння читати художній текст, враховуючи стилістичні особливості використання сенсорної лексики для розкриття авторської мети – необхідний елемент високої культури читання художнього тексту. У своїх п'єсах О. Уайльд використовував дуже барвисті епітети, які іноді допомагали йому показати різницю між притвором і реальністю. Епітети О. Уайльда надають його творам блискуче забарвлення, підкреслюють дотепність. З допомогою епітетів герої О. Уайльда цікавіше, їхня мова більш емоційна, вони є засобом перенесення читця в реальність героїв роману. Епітети О. Уайльда ґрунтуються на різних джерелах, таких як природа, мистецтво, історія, література, міфологія, повсякденне життя, людина тощо. Вони відображають думки та точки зору самого О. Уайльда про різні речі, служать засобом акцентування і ритму тексту.

Кольорова палітра Сибіли Вейн – *white, blue, green, scarlet* (lips), *rose, violet* (eyes), *gold,ivory* – символізує чистоту, чесність, молодість, недосвідченість, довірливість, свіжість, красу. Натяк на передчуття чогось страшного можна проглянути у яскраво-червоному кольорі букв, якими написано ім'я художника і чия кров ось-ось проллється. А ось сенсорні образи в самій сцені убивства: «*There was a stifled groan, and the* ***horrible sound*** *of someone choking with blood…he could hear nothing, but the* ***drip, drip*** *on the threadbare carpet:* ***black*** *seething well of* ***darkness****; the* ***clotted black*** *pool (of blood). The* ***crimson*** *spot…* ***gleamed****, a women began to* ***sing in a hoarse voice****; how horrible* ***white*** *the long hands looked. There had been a madness of murder in the air» (Був приглушений стогін, і жахливий звук того, що хтось задихається кров'ю... він нічого не чув, але падіння крапель крові, що капали на потертий килим: чорне кипіння темряви; згущений чорний басейн крові. Темно-червоне пляма... імліло, жінки почали співати хриплим голосом; як жахливо виглядали білі довгі руки. У повітрі зависло божевілля вбивства)* [3, с. 156–157]. Усі використані в даному контексті одиниці сенсорної лексики несуть емоційно-експресивну оцінку конотації, так як пов'язані з ключовим словом *blood* – кров убитої людини. Звукові образи – глухий стон, хрипіння людини, що захлинається кров'ю, звук падіння крапель крові, пляма крові у темряві, чорна, яскрава рана – прості сенсорні образи набули смислову значимість, тема вбивства отримала яскраве художнє втілення. Наведені вище приклади демонструють, що О. Уайльд дійсно – майстр барвистих і яскравих епітетів.

У романі «Портрет Доріана Грея» О. Уайльда можна виокремити такий стилістичний засіб, як *гіпербола* (перебільшення), який використовується для посилення якоїсь певної властивості персонажа, для підкреслення драматичності його образу. Напр.: «I have never loved anyone in the world but you» – Я ніколи не любив нікого в світі, окрім вас [3, с. 36.]. Для того, щоб зобразити ступінь любові свого героя, О.Уайлд вдається до використання цих гіперболів. Тому однією з найважливіших функцій гіперболи є емоційна виразність. В інших гіперболах Оскар Уайльд використовує перебільшення кількісного аспекту. e.g. «I have met hundreds of good women» (Я зустрів сотні хороших жінок). Вони передяються не прямим значенням, а за великим емоційним впливом.

Метафора є одним з найбільш часто використовуваних стилістичних пристроїв Оскара Уайльда. Метафори розкривають ставлення письменника до об'єкта, дії чи концепції і висловлюють його погляди. Вони також можуть відображати літературну школу, яку він належить, і епоху, в якій він живе. Прекрасні метафори Оскара Уайльда відіграють важливу роль у зображенні його героїв, їхніх почуттів і думок. Напр.: «Youth is the Lord of Life» – Молодь – це Господь Життя. Чарівність стилю Оскара Уайльда обумовлена сумішшю поетичних метафор і реальних образів, напр.: «Like the painting of a sorrow, A face without a heart» (Як малюнок смутку, обличчя без серця); «If a man treats life artistically, his brain is his heart, – he answered, sinking into an arm-chair» (Якщо людина сприймає життя художньо, її мозок – її серце, – відповів він, занурившись у крісло) [3, с.46]. Автор не переконує читача, але змушує його побічно судити героїв і очищати ситуацію. Значення метафори О. Уайльда зрозумілі для будь-якого читача будь-якого віку та будь-яких інтересів. Метафори дозволяють створити О. Увайльду динамічний характер сюжету і показують, що О. Уайльд – людина геніального яскравих фантастичних образів.

О. Уайльд використовує повторення для вираження драми у романі «Портрет Доріана Грея». Так Leech and Short стверджують, що *повторення* – це «повторне використання вислову (морфема, лексичний елемент, власне ім'я, фраза і т.д.) [6]. О. Увайльд звертається до повторення як засібу акцентування драматичності ситуації, для того, щоб продемонструвати, що персонаж перебуває під впливом сильної емоції, стресу. Наприклад, Сивіла Вейн, головний жіночий персонаж у романі «Портрет Доріана Грея», звертається до матері ««Why does he (Dorian) love me so much? I know why I love him. I love him because he is like what love himself should be»(p.60).» (Чому він (Доріан) так сильно кохає мене? Я знаю, чому я його люблю. Я люблю його, тому що він схожий на те, що повинна бути сама любов» [3, с. 60]. Тут спостерігається внутрішній стан Сібіл, її емоції, її велике почуття любові, що проявляється через повторення слова «любов». Відтак, лексичне повторення є потужним засобом акцентування, воно додає ритму і балансу до висловлювання. Повторення Оскара Уайльда допомагають бути ближче до героя, зрозуміти його почуття.

Антитеза у О. Увайльда завжди мотивована сенсом, і це залежить від контексту. Читаючи роман О. Уайльда, бачимо, що автор не приділяє великої уваги інверсії, але, тим не менш, є кілька прикладів: напр.: «How *hard good* women are! How *weak bad* men are!» (Наскільки важкі хороші жінки! Як слабкі погані чоловіки!). Напр.: «Curious thing, *plain women* are always jealous of their husbands, *beautiful women* never are!» (Цікаво, що звичайні жінки завжди ревнують своїх чоловіків, отож красивих жінок не буває!); «In the daytime I played with my companions in the garden, and in the evening I led the dance in the Great Hall... *So I lived, and so I died*» (У денний час я грала зі своїми товаришами в саду, а ввечері я вела танці у Великій залі... Так що я жила, і тому я померла). Тут ми бачимо семантичний контраст, який формується за допомогою об'єктивно

контрастних пар «жорсткий – слабкий», «добрий – поганий», «жінки – чоловіки», «рівнини – красиві», «завжди – ніколи», «живі» – помер».

Окрім того, в арсеналі О. Увайльда *гіпербола* (для того, щоб створити свої гіперболи, автор використовує такі слова, як «сотні», «тисячі», «весь час», «нічого в світі»), і т.д. Гіпербола схожа на збільшувальне скло; допомагає детально спостерігати за його п'єсами і стилем); іроноя та каламбури (стилістичні прийом, які забезпечують передачу яскравого відчуття реальності в картині англійського суспільства вищого класу 19-го століття [8]. Гіперболи О. Уайльда приносять яскравість, виразність і емоційний колір його стилю.

Висновок. Підводячи підсумок щодо лексико-стилістичних засобів вираження драми у романі О. Увайльда «Портрет Доріана грея» та особливості їх інтерпретації зазначимо, що основними з них є: використання безособових зворотів, зміна роду іменників, широке використання прикметників та дієслівних зворотів, що досволяють розвинути не лише дотепність стилю, але й динамічний характер сюжету. Зазначені у даній статті приклади, дозволяють дійти висновку, що означені засоби визначають виразність і яскравість мови О. Увайльда, виражає індивідуальний стиль автора. Представлені у даній статті виражальні засоби передачі драми забезпечують автору створення індивідуального витонченого і, водночас, складного стилю, допомагає автору представити більш моралістичний підхід у літературі. Однак, розглянутий аспект не вичерпує всіх особливостей інтерпретації виражальних засобів у романі О. Увайльда «Портрет Доріана Грея». Подальшого аналізу потребують такі лексико-стилістичні засоби, як метомімія, гіпербола, іронія та інші, що становить пертпективи подальших досліджень.

References:

1. Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка: стилистика декодирования. М., 2007. p.89.
2. Зорівчак Р. П. Перекладацькі роздуми. *Іноземна філологія.* 2015. Вип. 128. С. 294. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/infil_2015_128_42.
3. Hereinafter from: Wilde O. The Picture of Dorian Gray. New York. Penguin Books, 1981.
4. Machali, R(2009). *Translating idioms and collocations*. School of modern language studies. UNSW
5. Siegel S.F. Oscar Wilde: The Spectacle of Criticism// Arts & Sciences Newsletter. Vol. 17 No. 2. (Spring), 1996. P. 32.
6. The Complete Plays. L.: Heinemann, 2008.
7. Wilde O. The Canterville Ghost. *The Complete Plays*. L.: Heinemann, 2008. P. 285.
8. Zadeghi, Z (2010). The importance of collocation in vocabulary. *Mental processes in understanding and translating collocations.* Translation Journal. Vol 14, No.12 APRIL 2010.

Отримано: 14 квітня 2019 року

Прорецензовано: 7 травня 2019 року

Прийнято до друку: 23 травня 2019 року

e-mail: valerymykhaylenko@i.ua

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-6(74)-82-85

Valery Mykhaylenko. Delta of personal pronouns in political discourse. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6(74), червень. С. 82–85.

УДК811.811

Valery Mykhaylenko,
Doctor of Philology, Professor, King Danylo University, Ivano-Frankivsk

DELTA OF PERSONAL PRONOUNS IN POLITICAL DISCOURSE

The intention behind language used by candidates during an election campaign is to persuade voters to vote for a particular political party. The aim of this article is to explore the use of personal pronoun delta: "I/WE a → YOU → THEY" in the speech by Jeremy Corbyn, English Labour Leader (2017) from the critical discourse analysis approach, focusing on their political speech functions. The pronouns 'I', 'we', 'you' and 'they' were chosen for the present research due to their presenting three major foci o the speech: the Speaker +Addressee + Opponent (negatively marked), or other than the the first two (positively marked) in political speeches. The third person singular pronouns 'he' and 'she' were not examined because of their the referential function.This paper will investigate the pragmatics of pronominal choice and the way in which politicians construct and convey their own identities and those of their parties and opponents within political speeches. The personal pronouns chosen can be used by speakers to refer to themselves and to others, and to evoke multiple identities of themselves and others, presented from a range of perspectives. The pronominal choices politicians make serve persuasive and strategic political functions. In this paper it has been argued that personal pronouns in political discourse reflect a variety of aspects of the speaker – ethics, education, communicative skills, determination and truth value, and the political culture of the party and the country, the relationship between the party and electors, etc. Some of these features are encoded in the personal pronoun used in the politician's mode.

Key words: *personal pronoun, political discourse, function, semantics, pragmatics.*

Михайленко Валерій Васильвич,
доктор філологічних наук, професор, Університет Короля Данила, м. Івано-Франківськ

ТРИКУТНИК ОСОБОВИХ ЗАЙМЕННИКІВ У ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Мета даної статті – визначення функціональної семантики особистих займенників у триаді: "I/WE → YOU → THEY" у промові Джеремі Корбіна, лідера англійської Лейбористської партії (2017). Займенники 'I', 'we', 'you' та 'they' були вибрані для даного дослідження завдяки їхньому представленню трьох основних складових промови: мовець + адресат (обидва позитивно марковані+ опонент /інші (негативно марковані).

Ключові слова: *особовий займенник, політичний дискурс, функція, семантика, прагматика.*

PRELIMINARIES. Jukka Tyrkkö says that "from Aristotle and Cicero to St. Thomas Aquinas to Dryden, the formal study of rhetoric has been a key topic of study in the humanities" and an intrinsic link between language and politics. Explorations of functions and pragmatics of personal pronouns use in political speeches have a wave character.The peaks of publications reveal an intrinsic link between language and politics [see 11], and reassert the relationship of language and politics -- they are interlinked with elections of either presidential elections, or midterm elections to the Congress in the US, or parliamentary elections the UK. The mass media, the fourth power in in a democratic country, scrutinizes contemporary politics – the citizens or electorate want to hear the speech verbal content, to interpret its non-verbal constituent, to decode the speaker's intentional meaning, and relate the speaker's words to their deeds [4; 12]. The aim of this article is to explore the use of personal pronoun [22] delta: "I/WE → YOU → THEY" in the speech by Jeremy Corbyn, English Labour Leader (2017) from the critical discourse analysis approach, focusing on their political speech functions. The pronouns 'I', 'we', 'you' and 'they' were chosen for the present research due to their presenting three major foci o the speech: the Speaker +Addressee + Opponent (negatively marked) [14, p.251; 16, p.59] or other than the the first two (positively marked) in political speeches. The third person singular pronouns 'he' and 'she' were not examined because of their the referential function [see 9, p.45; 17, p.59; 19, p.215; 18, p.529].

DISCUSSION. The use of personal pronouns has been shown in numerous previous studies of political language. Given that nearly all political speeches are ultimately intended to exploit in-group and out-group dynamics to the advantage of the speaker and the detriment of their political opponents, the considered use of personal pronouns is a highly salient characteristic of political speaking.

According to Fairclough [7, p.17-18], discourse is a way of representing aspects of world, processes, relations, and structures of material world, mental world of thoughts, feelings, beliefs, and social world, cf. language as social semiotic: the social interpretation of language and meaning [8, p.49; 15, p.60]. The concepts of identity and identification are central to accomplishing the persuasive aspect of political discourse during an election campaign. Candidates present themselves as being able to identify with the needs, wants and interests of the electorate and try to convince voters it is in their interest to identify with particular candidates. The personal pronouns chosen can be used by speakers to refer to themselves and to others, and to evoke multiple identities of themselves and others, presented from a range of perspectives. The pronominal choices politicians make serve persuasive and strategic political functions [20, p.447]. The traditional polarization in politics is that of us vs. *them* (we/they). Political speeches usually include classical rhetorical devices such as figures of speech: simile, metaphor, the three-part statement and contrastive pairs (or antithesis). Politicians often refer to things in groups of three: veni, vedi, vici, ("I came, I saw, I conquered"– Julius Caesar [1, p.1-3].

CORPUS ANALYSIS. The deliberate and considered use of personal pronouns is one of the primary linguistic features used by political speakers to manage their audiences' perceptions of in-groups and out-groups The deliberate and considered use of personal pronouns is one of the primary linguistic features used by political speakers to manage their audiences' perceptions of in-groups and

out-groups [see 6, p.64]. Interpersonal function o the personal pronouns and the functional approach to language has been influential in a diversity of analytic approaches to discourse modality and its units [8, p. 49].

First person singular *I* . In 12c., a shortening occurred in of Old English *ic*, the first person singular nominative pronoun, from Proto-Germanic **ek* (source also of Old Frisian *ik*, Old Norse *ek*, Norwegian *eg*, Danish *jeg*, Old High German *ih*, German *ich*, Gothic *ik*), from PIE **eg-* «I,» nominative form of the first person singular pronoun (source also of Sanskrit *aham*, Hittite *uk*, Latin *ego* (source of French *Je*), Greek *ego*, Russian *ja*, Lithuanian *aš*). Reduced to *i* by mid-12c. in northern England, later everywhere; the form *ich* or *ik*, especially before vowels, lingered in northern England until c. 1400 and survived in southern dialects until 18c. It began to be capitalized mid-13c. to mark it as a distinct word and avoid misreading in handwritten manuscripts (Dictionary of Etymology).

The least frequent pronoun amongst three is *I* in the British English political discourse, wherein the speaker does not separate himself/herself from the community, and in case of the Leader s/he speaks on behalf of the party or the nation "*we*"

(1) When the personal pronoun *I* is used, it refers not just to the speaker of the utterance,

(2) But also can refer to any of the speaker's interactional and social identities

(3)To describe the specific deeds [18, p.539].

(4) In political speeches, *I* can be used by the speaker to convey his opinion, it makes the speech more subjective.

(5) It shows the authority of the speaker and it can be a way to show compassion with the audience [3, p.27). But the issue of subjectivity is what might make some politicians avoid using *I*.

(6) The first person singular pronoun of *I* in political speeches gives a sense of *here and now*, suggesting that I captures the moment.

(7) *I* can also be used to create a 'relationship' with the audience, because using *I* makes the speech seem as if it is on a more personal level.

(8) *I* might also be used to show commitment to the audience and personal involvement in issues; *I* gives the speaker a personal voice that distances him from others. This means that it cannot always be expected that the other members of his party agree with the speaker's opinions when the pronoun *I* is used [see 10, 397].

The advantage of using *I* is that it shows personal involvement, which is especially useful when positive news is delivered. N.R. Bramley points out that '*I think*' is also used in these interviews as a way of making a claim for which they do not want to be held accountable. The meaning of'*I think'* in thespeecn also allows politicians to make a strong claim within a proposition that s/he may not otherwise be able to make [cf. 3, p.27; 65]:

1. And I mean richer in every sense. (on behalf of the party)

2. So today, I say to tax cheats, the rip off bosses, the greedy bankers;

3. It makes me angry. And I know it makes the people of Britain angry too.

The Modern English *we*, first person plural pronoun, «*I* and another or others,» developed from Proto-Germanic **wejes*(source also of Old Saxon *wi*, Old Norse *ver*, Danish *vi*, Old Frisian *wi*, Dutch *wij*, Old High German and German *wir*, Gothic *weis* «we»), from PIE **we-* (source also of Sanskrit *vayam*, Old Persian *vayam*, Hittite *wesh* «we,» Old Church Slavonic *ve* «we two,» Lithuanian *vedu* «we two»). The «royal we» (use of plural pronoun to denote oneself) is at least as old as «Beowulf» (c.725); use by writers to establish an impersonal style is also from Old English; it was especially common 19c. in unsigned editorials, to suggest staff consensus, and was lampooned as such at least since 1853 (Dictionary of Etymology).

The use of *we* to express ambiguity of reference and group membership. The denotational or basic meaning of *we* is collective identity or group membership; '*you* and *I*', '*I* and (*an)other*' [see 23]:

(1) implicit in the use of *we* is the authority to speak on behalf of *others*. Politicians use *we* for a number of different purposes:

(2) to talk on behalf of their party; to deflect individual responsibility; to include or exclude hearers from group membership;

(3) to invoke a general collective response or attitude to a matter.

(4) by saying our administration, instead of my administration.

The Nominative *we* usually combines with modal verbs: will, can, convince and correlates with the Accusative *us* and Possessive *our.* And three of them are positively charged by the speaker. *We* points to institutional identity; *us* and *them* stand for dichotomy ot just me/not just someone else; *we* co-implicate the people: *we* presupposes collective response [3, p.73f.]:

1. We can transform Britain into a country that – instead of being run for the rich – is a one where everyone can lead richer lives.

2. Richer because all of us *have potential to fulfil, family to support, interests to pursue, richer when that potential is not held back*.

3. We caught a glimpse of that wealth only two days ago when Rupert *Murdoch's Sunday Times published its Rich List.* (I as one of you)

4. That's what we mean when we say the system is rigged for the rich. (our party)

5. We have to convince the sceptical and undecided. (our party and supporters) [They are not sure which way to turn.]

6. Labour is under attack because we are standing up to the elites who are determined to hijack Brexit to pay even less tax and take even more of the wealth we all create. (we: not them)

7. We're drawing a line. (this is the last straw)

8. In the coming days, we will be setting out our plan to transform Britain {promise; swear.

9. The question now is what sort of Brexit do we want – and what sort of country do we want Britain to be after Brexit? (the common people).

10. We won't be paying lip-service to working people.(the party will keep on supporting you).

11. When we win, the British people win. The nurse, the teacher, the small trader, the carer, the builder, the office worker win.

The Modern English *you* developed from the Old English *eow*, dative and accusative plural of *þu* [see thou: 17, p.59], objective case of *ge*, «ye» (see **ye**), from Proto-Germanic **juz-*, **iwwiz* (source also of Old Norse *yor*, Old Saxon *iu*, Old Frisian *iuwe*, Middle Dutch, Dutch *u*, Old High German *iu*, *iuwih*, German *euch*), from PIE **yu*, second person (plural) pronoun. Pronunciation of *you* and the nominative form *ye* gradually merged from 14c.; the distinction between them passed out of general

usage by 1600. Widespread use of French in England after 12c. gave English *you* the same association as French *vous*, and it began to drive out singular nominative *thou*, originally as a sign of respect (similar to the «royal we») when addressing superiors, then equals and strangers, and ultimately becoming the general form of address. Through 13c. English also retained a dual pronoun *ink* «you two; your two selves; each other (Dictionary of Etymology). Depending on the political arena, the addressee (YOU) may be portrayed not merely as the Other but as a Threat or an Enemy [see 21; 11, cf. 15, p.60].

The use of Nominative *you* and Possessive *your* reflects one community

The pronoun *you* usually refers to the person(s) the speaker is talking to. Although, *you* has multiple functions:

(1) to serve as an indefinite (generic) pronoun;

(2) the indefinite *yo*u can be a replacement for I and refer to the speaker, and also be used by the speaker to include himself as a member of a category;

(3) indefinite *you* is not used to discuss actual experience; instead it is used to discuss 'conventional wisdom'. In this sense, *you* is used to convey common sense or generally admitted truth, with the hope of receiving the agreement of the audience [1, p.13fl.]. When using the indefinite version of the pronoun *you,* it can be unclear whom the speaker is referring to. It can be used to refer to anyone and/or everyone.

1. *If you're a young couple, or anyone trying to get a home and can't make a home because rent and house prices are too high.*

2. *Then you're being held back.*

3. *And if you've worked hard all your life, but can't pursue your dreams in retirement because you're supporting your family well into adulthood. Then you too are being held back.*

The pronouns of address in Early Modern English are suggested that *you*and *thou* might have functioned as markers of in-group or out-group relations in the negotiation of social identities, and as discourse markers signalling a change of conversational topic and the presence of a boundary in the structure of the dialogue [5, p. 9].

The use of personal pronouns in political discourse illustrate that *I* can be used for distancing the speaker from the addressee (*you),* to underline that the speaker and addressee are equal (*we*) the thing or the person (*they*) spoken of [see 24]. It can also be used to lessen the speaker's responsibility for actions or events. It can be used to show ideological differences, as discussed earlier in the use of us and them.

The pronoun *they* goes back to c. 1200, from a Scandinavian source (Old Norse *þeir*, Old Danish, Old Swedish *þer*, *þair*), originally masculine plural demonstrative pronoun, from Proto-Germanic **thai*, nominative plural pronoun, from PIE **to*-, demonstrative pronoun (see that). Gradually replaced Old English *hi*, *hie*, plurals of he, *heo* "she," *hit* "it" by c. 1400. Colloquial use for "anonymous people in authority" is attested from 1886. *They say* for "it is said" is in Milton.

The most important loan of this kind [from Scandinavian to English] was that of the pronomial forms *they*, *them* and *their*, which entered readily into the system of English pronouns beginning with the same sound (*the*, *that*, *this*) and were felt to be more distinct than the old native forms which they supplanted (Dictionary of Etymology).

The Nominative *they,* Accusative *them and* Possessive *(or* Genetive*) their are* used as the result of pronominalization where the referent can be either a suppoter or the means of alienizing antagonists.

The Modern English political discourse the pronoun *they* is used in the following functions:

(1) to separate themselves or their 'group' from others, i.e. *they* excludes *I*. *They* points to those who are not *we*:

(2) It is used to form an oppositional relationship between *him* or *her* and *others*, often with negativity towards the others;

(3) *they* is, just like *we*, used to create an *us* and *them* separation;

(4) it can be used to make the speaker seem less responsible for his or her actions and show ideological difference among people and positive presentation of self of the speaker [see 3];

(5) *they* can be used to distance self from *other* both consciously and subconsciously;

(6) by separating *us* from *them*, the speaker sometimes creates an image of *them* being inferior to *us* [13, p.36];

(7) *they* can also be used in a neutral context, where the speaker does not speak of the *others* in a negative or positive way, even if *they* are still not part of the same group as him or her;

(8) *they* is used in an oppositional context; *they* is registerd in an affiliative context; *they* is regularly used in a neutral context; the Generic *they* is used to refer to *they* (unspecified categorical *they* [3, p. 184fl.]:

1. *Resign themselves to things the way they are – underestimating just how many more burdens the Tories could impose if their mission to rig the system for the rich isn't halted.* (not our party)

2. [*We have to convince the sceptical and undecided*.] *They are not sure which way to turn.* (*those*, who are still not supporters of the Labour Party)

3. *In case their talk of fairness doesn't wash, they have another card to play.* (Tories)

FINDINGS & PERSPECTIVES. In this paper we have been argueing that personal pronouns in political discourse reflect a variety of aspects of the speaker – ethics, education, communicative skills, determination and truth value, and the political culture of the party and the country, the relationship between the party and electors, etc. Some of these features are encoded in the personal pronoun use in the politician's mode.

Politicians use pronouns to refer to categories and group memberships in which they can choose to place themselves or not. The choice is always based on presenting themselves in a positive light. The hearers can choose to be a part of these categories, or not (Saj, 2012).

Since there are quite a lot of publications on pronominal choices in politics of politicians working in the UK, the USA 0r elsewhere, it might be interesting to compare and analyze pronouns in politics used by politicians from Ukraine in future studies, to see their common and distinctive features.

References:

1. Allen W. Australian political discourse: pronominal choice in campaign speeches / Ed. Mary Laughren & Ilana Mushin. Selected Papers from the 2006. Conference of the Australian Linguistic Society. 2007. P. 1–13.

2. Bello Umar. If I could make it, you too can make it! Personal pronouns in political discourse: A CDA of president Jonathan's presidential declaration speech. International Journal of English Linguistics. 2013. Vol.3 (6). P. 84–96. 3. Bramley N.R. Pronouns of politics: the use of pronouns in the construction of 'self' and 'other' in political interviews. Doctor of Philosophy Thesis. Australian National University, 2001. 364 p.

4. Bull Peter. *The Microanalysis of political communication: Claptrap and ambiguity*. London. New York: Routledge, 2003. 240 p.

5. Calvo Clara. Pronouns of Address and Social Negotiation in as You Like it. Language and Literature. 1992. Vol 1. Issue 1, 2. P. 5–27.

6. Delisle Helga H. Intimacy, solidarity and distance: The Pronouns of address in German. *Die Unterrichtspraxis / Teaching German*. 1986. Vol. 19. No.1. P. 4–15.

7. Fairclough N. Political correctness: The politics of culture and language. *Discourse and Society*. 2003. Vol. 14. No.1. P. 17–28.

8. Halliday M. A. K. Language as social semiotic: the social interpretation of language and meaning. London: Edward Arnold, 1978. 258 p.

9. Ilie C. Insulting as (un)parliamentary practice in the British and Swedish parliaments: A Rhetorical approach", Cross-Cultural Perspectives on Parliamentary Discourse / Ed. P.Bayley. Amsterdam: Benjamins, 2004. P. 45–86.

10. Johansson M. Presentation of the political self: commitment in electoral media dialogue. Journal of Language and Social Psychology. 2008. Vol. 27, 397–408.

11. Joseph John Earl. Language and Politics. Edinburgh: Edinburgh University Press. 2009. 170 p.

12. Jucker J. News interviews: A Pragmalinguistic analysis. Amsterdam: Gieben. 1986. 195 p.

13. Karapetjana I. *Pronominal Choice in Political Interviews.*Baltic Journal of English Language, Literature and Culture. Vol. 1. Riga: University of Latvia, 2011. P. 36–45.

14. Kienpointer M. Varieties of rudeness: Types and functions of impolite utterances. *Functions of language.* 1997. Vol.4. P. 251–287.

15. Mykhaylenko Valery. Discourse aspect of the you-pronoun. *Англістика та американістика.* Випуск 9. 2012. P. 60–64.

16. Mykhaylenko Valery. Negation operators in creating the opponent's image. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Філологія. 17 (12). 2015. P. 59–61.

17. Mykhaylenko Valery. Functional overview of second person singular pronoun in "BEOWULF." *Studia Philologica*. 2017. Vol.7. P. 36–43.

18. Saj Hala El. Discourse Analysis: Personal pronouns in Oprah Winfrey hosting Queen Rania of Jordan. *International Journal of Social Science and Humanity*. 2012. Vol. 2. No. 6. P. 529–532.

19. Schegloff E.A. From interview to confrontation: observations on the Bush/Rather encounter. Research on Language and Social Interaction. 1989. Vol. 22. P. 215–240.

20. Stewart M. C., Clarke H. D. The (un)importance of party leaders: leader images and party choice in the 1987 British election. *Journal of Politics.* 1992. Vol.54. P. 447–470.

21. Tyrkkö Jukka. Looking for rhetorical thresholds: Pronoun frequencies in political speeches. Studies in variation, contacts and change in English. *The Pragmatics and Stylistics of Identity Construction and Characterisation* / Ed. Nevala Minna, Ursula Lutzky, Gabrielle Mazzon, Carla Suhr, Helsinki: University of Helsinki, 2016. http://www.helsinki.fi/varieng/series/volumes/17/tyrkko/. Date of access: April 10, 2019.

22. van Dijk Teun A. What is political discourse analysis?. Belgian Journal of Linguistics. 1997. Vol.11. P. 11–52.

23. Wales Katie. *Personal pronouns in present-day English*. Cambridge: Cambridge University Press, *1996.* 234 p.

24. Wilson John. Politically speaking: The Pragmatic analysis of political language. Oxford: Basil Blackwell, 2003. xvii, 256 p.

Отримано: 14 квітня 2019 року

Прорецензовано: 7 травня 2019 року

Прийнято до друку: 23 травня 2019 року

e-mail: atianakiev99@gmail.com

natalylutsk@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-6(74)-86-90

Мірончук Т. А., Одарчук Н. А. Маркери модальності у семантиці тексту анотації до наукової статті. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6(74), червень. С. 86–90.

УДК: 811.11-112/ 811.111-126

Мірончук Тетяна Андріївна,
кандидат філологічних наук, доцент, Київський національний університет імені Тераса Шевченка
Одарчук Наталія Андріївна,
кандидат філологічних наук, доцент, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

МАРКЕРИ МОДАЛЬНОСТІ У СЕМАНТИЦІ ТЕКСТУ АНОТАЦІЇ ДО НАУКОВОЇ СТАТТІ

У статті визначено, які модальності властиві семантиці тексту анотації до наукової статті наук про землю; встановлено їх логічні оператори; виявлено лексичні вербалізатори та граматичні засоби репрезентації кожного класу. Обгрунтувано провідну роль асерторичних та епістемічних модальних суджень в об'єктивації наукового знання у тексті анотації. Висновується теза про актуалізацію змісту філософських категорій істини та правди у тексті анотації семантикою інформативності. Відповідно до змісту логічного оператора встановлено атрибутори стрижневої семи «інформативність», якими визначено «евіденційність», «доказовість», «результативність», «аналітичність», котрі в свою чергу виступають архісемами структурно-композиційних частин тексту анотації й формують однойменні тематичні класи модальної семантики тексту анотації.

Ключові слова: *алетична модальність, асерторична модальність, аподиктична модальність, епістемічна модальність, семантика інформативності, сема евіденційності, сема достовірності, сема доказовості, сема результативності.*

Tetiana Mironchuk,
Cand. Sc. in Philology, Assoc. Prof., Taras Shevchenko National University, Kyiv
Natalia Odarchuk,
Cand. Sc. in Philology, Assoc. Prof., Lesia Ukrainka East European National University, Lutsk

MODALITY MARKERS IN TEXT SEMANTICS OF THE RESEARCH PAPER ABSTRACT

The paper studies modal semantics of the research paper abstract in Earth sciences. Modality is defined to be a means through which scientific knowledge is collectively perceived and objectivized in language. We claim primary scientific epistemes – truth and objectivity – to be categorized in the text of an abstract through aleatic (apodeictic and assertoric), and epistemic modalities.

We establish "informativeness" to constitute a hyperseme in the semantics of an abstract, with the semes of "evaluation", "evidentiality", "verification", and "validation" to be its attributes. By themselves, the latter denote structural composition of an abstract and head the cognominal semantic classes of an abstract thesaurus.

Apodeictic aleatic modality is marked in the text of an abstract by a seme of causation of certainty, which explicates the meanings of logical operators of "necessarily true", and "logically certain". Assertoric aleatic modality is marked in the text of an abstract by semes of assertion and demonstration, which explicate the meanings of logical operators of "be/ exist", "occur", and "happen" as true. Apodeictic and assertoric judgments are found in the introductory part of an abstract forming its rhetorical topic.

In the text of an abstract, epistemic modality is noticed to vary in the degree of certainty, which made it possible to differentiate between epistemic modality of validation and hypothetical epistemic modality. Logical operators of epistemic modality of validation in the text of an abstract are "evidenced", "proved", and "demonstrated". They are further explicated through the semes of "validation", "evidentiality", and "evaluation". Epistemic judgments are found in the structural part of findings imparting the semantics of an abstract with focal rhetoric.

Hypothetical epistemic modality is marked in the text of an abstract by the semes of assumption, and hypothetization. Its logical operators are established to be "presumably", "probably", and "problematic". The judgments of hypothetical epistemic modality are recurrent in the concluding part of an abstract building the semantics of rhetoric prospects.

Grammar markers of the established modalities are concluded to be the Present Simple, Past Simple, Present Perfect, and Future Simple tense forms, modals and parentheses of assumption, discourse connectors of precision, speculation, approximity, and logical sequence.

Key words: *aleatic modality, apodeictic modality, assertoric modality, epistemic modality, informativeness semantics, evaluation seme, evidentiality seme, validity seme, verification seme.*

Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень та публікацій. Малі академічні форми писемної комунікації, до яких належить досліджуваний у статті текст анотації, вирізняються своєю привабливістю сьогодні як для читачів, так і науковців. З огляду на їх високу інформативність, структурно-просторову компактність, жанрову та функціональну варіативність анотовані тексти стали основним джерелом інформування у низці наукових комунікацій (матеріали конференцій, збірник праць, анонси наукових заходів тощо). До того ж, передаючи сутнісну інформацію у конденсованій формі, вони все частіше потрапляють в об'єкт та предмет дослідження мовознавців різних галузей.

Якщо у пост-структуральній парадигмі тема реферативних текстів вивчалась, в основному, з позицій текстології [8], під кутом синтагматики наукової публіцистики й прози [4; 7], або через стилетворчі риси та фактори наукового тексту [13; 15], то із становленням парадигми мовлення, на перший план вийшов комунікативний потенціал вторинних текстів наукової комунікації. Зокрема, почали вивчатися жанрова специфіка малоформатної наукової комунікації [1; 16; 21; 24]. Зроблено спроби типологізувати малі форми академічного усного та писемного мовлення [23; 31; 32] й дослідити становлення новітніх жанрів у відповідь на сучасні інформаційні виклики до наукової комунікації [6; 25]. Вивчається інтертекстуальність продуктів наукового мовлення [12; 22]. Досліджується гендерний фактор у малих форматах академічного дискурсу [28; 29] та соціальна зумовленість академічного дискурсу загалом [33; 35; 37]. Жанрові та лінгвальні особливості наукових текстів стають предметом уваги методистів при розробці курсів з наукового мовлення та академічного письма [10; 26; 27; 30; 37]. Вторинні наукові тексти вивчаються у корпусній лінгвістиці [34].

Проте, малоформатні тексти вторинної наукової комунікації залишаються недослідженими в лінгво-семіотичному розрізі, як наприклад, лакунарною є проблематика продукування смислу та значення в малих формах писемної наукової комунікації, зокрема з'ясування чинників і механізмів, що формують семантичний простір малих форм писемної академічної комунікації, як знаків вторинного означування. Саме на вивчення обсягу модальної семантики тексту анотації наукової статті геологічної тематики та її вербалізаторів сфокусовано дослідження у цій статті. Ця розвідка є продовженням попередніх міркувань стосовно стратифікованої природи поняття семантичний простір текстової мовної одиниці, який розуміємо як суму напластувань значень і змістів, що виявляються на кожному структурно-семантичному рівні надфразової мовної одиниці. У попередніх дослідженнях нами було запропоновано модель семантичного простору комунікативних одиниць, до яких належить також анотація як жанр малоформатної писемної академічної комунікації, а саме, понятійний, лексичний, тематичний, предметно-пропозитивний, функціональний, й метакомунікативний [11, с. 28; 38, с. 110], а також описано механізми ресеміозису інформації у тексті анотації як знака вторинної денотації [38, с. 112-114].

Мета і завдання дослідження. Метою цієї розвідки є з'ясування обсягу модальної семантики у змісті анотації та її семантичних ознак. Увагу у цьому дослідженні буде зосереджено на вербалізації стрижневої семи змісту анотації – «інформативність», яка виявлена на предметно-пропозитивному семантичному рівні. Для цього за допомогою методів дефініційного, контекстуального та дистрибутивного аналізу зміст тексту анотації буде досліджено через призму категорії модальності. Буде зроблено спробу вивчити, які модальності властиві науковим текстам і тексту анотації, зокрема, встановити їх оператори, а через них експлікувати мовні засоби репрезентації певного виду модальності у лексичному та граматичному строї тексту анотації.

Виклад основного матеріалу. Історично поняття «епістеме» було синонімом науки. У класичні часи процес пізнання та набуття абстрактних знань протиставлявся емпірично-буттєвому досвіду й уважався таким, що засновується на когнітивних образах й логічних умовиводах. Тому інформація отримувала визначень об'єктивності та істинності. Хоча у своїй ґенезі поняття «наукове знання» зазнало багато трансформацій стосовно як і підходів до систематизації пізнаного, так і способів потрактування поняття «науковий», і на сьогодні не є однозначно визначеним, учені одностайні у тому, що інтерпретація наукового знання у кожен історично-культурний час спирається на каркас домінуючих мислеформ і категорій – епістем, які визначають сутність і цінність знання через усвідомлене пізнання. [2, с. 5; 17; 18]. Епістеми не є формою знання, а швидше матрицею символів і змістів, які можуть бути репрезентовані певною наукою, її валоративним фоном. Епістеми змінюються зі зміною культурно-історичних і наукових парадигм. Як стверджує М. Фуко сучасний світ живе в антропоцентричній епістемічній парадигмі речей і знаків, які не є ідеальними сутностями, замкненими у собі, а такими, що генерують смисли й інтерпретовані критичним людським світосприйняттям [цит. за 3, с. 1230-1232]. У наукових колах циркулює думка, що сучасний колективний історично-культурний досвід вичерпує методологію пост-раціоналізму й готовий до сприйняття нових спрямувань до засвоєння знання, оскільки нинішній виток науки є діяльнісним, тобто парадигмою соціальних практик та критичних дискурсів [5, с. 322, 19 с. 25; 37]. Все ж, епістеми точних наук тяжіють ще до «раціональної доказовості» І. Лакатоша, й спираючись на факти, гіпотези, теорії, висновуються значеннями обґрунтованості, логічності, достовірність та доведеності [цит. за 5 с. 452; 9] і тим самим визначають науковий текст як об'єктивний та істинний.

Епістеми раціональної доказовості формують ціннісний каркас тексту анотації, як окремого прикладу й жанру малоформатної наукової писемної комунікації. Ми постулюємо думку, що у наукових текстах філософська категорія епістемічності транслюється через семантичну категорію інформативності, яка виступає стрижневою семантичною категорією жанрів наукового писемного мовлення й засновується на семі об'єктивного, деперсоналізованого й правдивого висвітлення фрагменту наукового знання. У тексті анотації атрибутами інформативності є семи доказовості, верифікації, результативності та евіденційності, які створюють однойменні лексико-тематичні групи.

Проте, хоча науковий текст й претендує на максимальну істинність та об'єктивність, все ж його семантика деперсоналізованого є швидше формою колективної обумовленості, аніж цілковитого раціо, оскільки текст продукується в антропоцентричній парадигмі. Тому розуміємо, що науковий текст, й анотації, зокрема, є формою суб'єктивації логічно-абстрактних мислеформ, тобто є судженнями, які невід'ємні від модальних атрибуцій.

У нашій роботі ми закріплюємо за модальністю значення способу співвіднесення змісту з реальністю й розуміємо модальність як експліковану характеризацію й дескрипцію пропозиції судження. З опертям на сучасні трактування категорії модальності [14; 20], ми визнаємо доцільність розмежовувати між власне модальністю й модусом, як відношенням частини до цілого, й уважаємо модус ширшою категорією, яка окрім модальності включає категорії оцінки, емотивності, авторизацію та психосоціальні параметри тексту. Уважаємо, що разом з епістемами й модальністю модус представляє досвід колективного суб'єкта, обсяг пізнаності фрагменту світу й разом з концептуалізацією наукового знання вибудовує наукову картину світу. Наразі зупинимось на виявленні наявних у змісті анотації логічних модальностей та способів їх репрезентації у семантиці тексту анотації.

Анотація як жанр малоформатного наукового мовлення невід'ємна від гностики і засвоєння, тому у своїй функціональній складовій, вона об'єднує семантичні ознаки алетичної модальності: аподиктичної, як суджень про неминучість та детермінованість стану, асерторичної – модальності дійсності та реального стану справ, представленої операторами констатації фактів, а також епістемічної модальності, яка указує на ступінь обґрунтованості даних. До складу асерторичної модальності можна також віднести гіпотетичну модальність, яка визначає ймовірність та вірогідність правдивості судження. Усі види алетичної та асерторичної модальностей так чи інакше корелюють з поняттям істини або її доведенням у тексті анотації. Розглянемо уважніше кожен вид модальності і його представленість у мовному тлі тексту анотації.

Алетична аподиктична та асерторична модальності проявляються у констатація істини, проте аподиктичними судженнями констатується зумовленість та причинність істинного стану речей, а алетичними асерторичними судженнями стверджується і демонструється наявність істинних фактів. Аподиктичні алетичні судження реферують до ситуацій, які сприймаються як аксіоми чи закони природи; вони зумовлені ієрархічною організацією стану речей в природі, онтологічними законами природи, або є данністю. Операторомм алетичних аподиктичних суджень в анотаціях статей природознавчої тематики виступають значеннєві атрибути «визначено», «зумовлено», «неспростовно правдиво». Відповідно, актуалізація

аподиктичної модальності у текстах анотації сконцентрована у частині базової інформації композиційної структури анотації, якою уводиться тема з певної проблематики, ієрархічна зумовленість місця досліджуваної тематики та/ чи потреба її вивчення:

e.g.: *High-intensity jökulhlaups have the ability to break off large boulders from bedrock and emplace and rotate them (1: Geology).*

Граматичними засобами експлікації семантики «беззаперечної істини» виступає часова форма Present Simple or Present Perfect, а лексичні засоби реалізують тематичну семантику причинної зумовленості, системності (phylum), методології та прийомів дослідження на зразок (*class, system, genus, cause, determine, place, order, effect, reason etc*). Загалом, ця модальна категорія проявляється семантичною ознакою спричинювання істини. У темо-рематичній організацій тексту аподиктичні судження виступають темою та антецедентом суджень асерторичної модальності.

However, until now no research has been conducted to try and identify if or where an erionite enrichment zone occurs at this locality. ***(ApJ)*** *→ To address this issue, rock samples from the Arikaree, Brule, and Chadron formations were gathered and subsequently examined using an optical microscope* ***(AsJ)*** *(5: Medical Geology).*

Асерторичні алетичні судження власне описують процедуру дослідження, хід експерименту, методологію доведення чи дослідження. Асерторична алетична модальність у тексті анотації маркована семантичною ознакою узуальності та реального стану справ. Вона представлена асерціями, ступінь достовірності та вірогідності яких не піддається сумніву, оскільки подається фактологічна інформація. Модальним оператором асерторичних суджень у текстах природознавчого змісту виступають «бути відомим», «існувати як істинне чи правдиве», «визнавати як істинне».

Типовим граматичним інструментарієм є часові форми дієслова в Past Simple, рідше в Present Simple, речення екзистенціональної семантики з катафоричнимим структурами there is/ are. Лексичними вербалізаторами асерторичної модальності стають лексеми, що позначають типовість, закономірність та описовість (basically, usually, normally, to know, etc).

e.g.: *Erionite is a naturally occurring zeolite mineral and is known as respiratory carcinogene…(5: Medical Geology).*

Граматично, ця модальна категорія проявляється семантичною ознакою ретроспективної описовості чи послідовності:

e.g.: *These rocks originally carried a remanent magnetization parallel to the geomagnetic field during their formation. After being rotated by the flood, they acquire a VRM parallel with Earth's magnetic field. (1: Geology).*

У темо-рематичній організацій тексту асерторичні судження виступають антецедентом суджень епістемічної модальності;

e.g.: *Unlike typical cratons, the Wyoming craton underwent pervasive deformation ca. 80–55 Ma during the Laramide orogeny in the west-central United States* ***(AsJ)*** *→ Continuous low velocities are observed beneath the Yellowstone hotspot and the Cheyenne belt* ***(ApestJ)*** *(4: Geology)*

Епістемінча модальність звернена до пізнаваності речей та явищ у світу; вона декларує глибину пошуку, а стосовно тексту анотації – наукового. Присутність суджень епістемічної модальності у статях природознавчого спрямування визначається їх призначенням до експериментів, винаходів та відкриттів. Будучи пов'язаними з новизною інформації, епістемічні судження, як правило, розміщуються у рематичній частині тексту. У тексті анотації вони виявляються в структурній частині дискусії та результатів, якими, відповідно, актуалізується еристична та евристична семантика. Першою маніфестується зміст полемічності, (не)підтвердження поставленої гіпотези, критики точки зору опонентів, другою – сенсаційності чи відкриття. Помічено, що у тексті анотації епістемічні судження проявляють варіативність стосовно ступеню обґрунтованості та доведеності. Тому вважаємо за доцільне розрізняти епістемічні судження з семантикою достовірності та гіпотетичності.

Судження епістемічної модальності достовірності описуються операторами «очевидно», «неспростовно», «доказово». Вони стверджують нову інформацію, яка визначена, переконливо доведена та однозначна. Граматичним інструментарієм епістемічних суджень достовірної семантики виступають структури з видо-часовою формою дієслова в Present Perfect чи Present Simple. Лексичними маркерами суджень названого виду модальності, як виявив ілюстративний матеріал, виступають лексеми доказової семантики, на зразок: *provide, evidence, explain, be found, reasonable, indicate/ indicators, results, develop, identified from the analysis, confirm, data show etc*, або цифрові визначення: *leads to a 22% decrease, …TiO2 ranges from 0.4-1.7 weight%.*, які додатково наділяють зміст тексту ознакою прецизійності:

e.g.: *We present here a three-dimensional shear wave velocity model beneath the Wyoming craton constrained from Rayleigh wave data, which reveal new details about the cratonic lithosphere (4: Geology).*

Підвидом епістемічної модальності у роботі вважаємо гіпотетичну модальність, яку за структурною ознакою (представленістю часовою формою Future Simple) часто визначають як темпоральну. Нашим класифікаційним критерієм виступає ознака ступеню достовірності. Маючи нижчий рівень верифікованості та вищий рівень сумнівності, гіпотетичні судження у тексті анотацій природознавчого змісту проявляються операторами «ймовірно», «можливо». Зазначені логічні оператори маніфестують семантику непевності, неоднозначності, апроксимації, яка граматично проявляється структурами з видо-часовими формами дієслова в Future Simple, чи з модальними дієсловами can/ may. Лексично судження марковані іменниками/ дієсловами точки зору, показниками наближеності, індуктивно-дедуктивною лексикою, що передбачає високий рівень імплікацій (*we propose; we suggest, we consider, assumptions, unclear, approximately/ about, average*) чи цифровими показниками наближеності:

e.g.: *The average lithosphere thickness beneath the craton is ~150 km, … (4: Geology).*

Як свідчить ілюстративний матеріал, судження цієї групи були частотними в частині висновків, яка має проспективний вектор:

e.g.: *Magmatic margins, therefore, may contain detachments abandoned during continental breakup (2: Geology),*

або як авторські припущення, які похідні від доказової очевидності результатів:

e.g.: *We consider the field to be active in the sense that the drumlins are shaped by the current glacial regime (3: Geology).*

Також зустрічались гіпотетичні судження як некатегоричне спростування невдалості попередніх досліджень, чи висловлення точки зору щодо причинної зумовленості стану речей:

e.g.: *Furthermore, contrary to recent suggestions that environmental signals may be rendered incomplete in fluvial systems by autogenic processes ... (6: Geology).*

Висновок. У результаті семантичного аналізу лексики та синтагматики текстів анотацій до наукових статей наук про землю встановлено, що категорія модальності у тексті анотації є способом об'єктивації пізнаного колективним суб'єктом наукового знання. Транслюючи епістемічні валорації істинного та правдивого відображення наукового пізнання, зміст текстів анотацій маніфестує наявність алетичної (аподиктичної та асерторичної) та епістемічної (достовірності та гіпотетичності) модальностей.

Сема «інформативність» виступає стрижневою семою змісту наукового тексту й анотації, зокрема. Семи «евіденційність», «доказовість», «результативність», «аналітичність» виступають конкретизаторами семи «інформативність» та архісемами структурно-композиційних частин тексту анотації й формують однойменні тематичні класи модальної семантики тексту анотації.

Аподиктична алетична модальність у тексті анотації проявляється семантичною ознакою спричинювання. Логічними операторами алетичних аподиктичних суджень в анотаціях наукових статей природознавчої тематики виступають значеннєві атрибути ««визначено», «зумовлено», «неспростовно правдиво».

Асерторична алетична модальність у тексті анотації маркована семантичною ознакою узуальності та реального стану справ. Логічними оператором асерторичних суджень у текстах природознавчого змісту виступають «бути відомим», «існувати як істинне чи правдиве», «визнавати як істинне». Судження з аподиктичною й асерторичною модальністю у текстах анотації представлені в інтродуктивній частині композиційної структури тексту анотації, формуючи риторичний топік анотації.

Епістемічна модальність достовірності маркована семантичними ознаками аналітичності, доведеності та евіденційності. Логічними операторами епістемічних суджень виступають «очевидно», «неспростовно», «доказово». Судження епістемічної достовірної семантики сконцентровані в структурно-композиційній частині результатів тексту анотації, формуючи риторичний фокус анотацій.

Епістемічна гіпотетична модальність маркується семантичною ознакою сумніву та недоведеності. Логічними операторами гіпотетичних суджень виступають «ймовірно», «можливо». Судження гіпотетичної семантики розміщуються у частині висновків композиційно-структурного рисунку тексту анотації, формуючи риторичний проспектив анотації.

Граматичними маркерами визначених модальностей у тексті анотацій є часові форми Present Simple, Past Simple, Present Perfect та Future Simple, модальні дієслова зі значенням припущення (переважно "may"), парантетичні слова на позначення прецизійності, припущення, приблизності, логічного витікання. Лексичними вербалізаторами виявлено іменники, прикметники, дієслова та прислівники, що мають у дефініціях семи «інформативність», «евіденційність», «доказовість», «результативність», «аналітичність».

У подальшому найбільше перспективним і назрілим видається дослідити наповненість функціонального рівня тексту анотації семантичними категоріями оцінки, емотивності та модусу, які формують екстернальний валоративний контекст жанру анотація.

Література:

1. Бацевич Ф. С. Лінгвістична генологія: проблеми і перспективи. Львів, 2005. 264 с.
2. Голубовська І. О. Класичні мови у контексті сучасного мовознавства: епістема, метамова. інструментарій. *Studia Linguistica*. 2014. Вип. 8. С. 3–10.
3. Грицанов А. А. Эпистема. *Новейший философский словарь* / сост. гл. ред. А. А. Грицанов. Мн., 2003. С. 1230–1232. (доступно: https://www.e-reading.club/book.php?book=149350).
4. Клинг В. И. Лингвостилистические параметы жанров функционального стиля научной прозы: Автореф. дис. … канд филол. наук: 10.02.04. Москва, 1989. 23 с.
5. Кун Т. Структура научных революций [пер. с англ.]. Москва, 2002. 608 с.
6. Компанцева Л. Ф. Виртуальный дискурс: жанрове инновации. *Вісник Дніпропетровського ун-ту. Серія: Мовознавство.* Дніпропетровськ, 2005. №2/2. С. 45–51.
7. Кузьмина Е. С. Синтагматика научного текста. Москва, 1986. 120 с.
8. Кусько К. Я. Лінгвістика тексту за фахом. *Лінгводидактична організація навчального процесу з іноземних мов*. Львів. С. 5–29.
9. Лакатош І. Дослідницькі програми Поппера і Куна у фокусі фальсифікаціонізму. *Психологія і суспільство*. 2013. № 4. С. 6–17.
10. Максимчук В. М., Дудок Р. І. Англійська мова для аспірантів та науковців гуманітрано-природничих спеціальностей університетів. Львів. 2006. 232 с.
11. Мірончук Т. А., Пастушенко Т. В. Функціональний рівень тексту наукової анотації. *Лінгвістичні та методичні проблеми вивчення іноземних мов на природничих факультетах*. Луцьк: ПП «Іванюк», 2017. С. 26–37.
12. Михайлова Е. В. Интертекстуальность в научном дискурсе (на материале статей): Автореф. дис. … канд. филол. наук: 10.02.19. Волгоград, 1999. 18 с.
13. Непийвода Н. Ф. Мова української науково-технічної літератури (функціонально-стилістичний аспект): Автореф. дис. … докт. філол. наук: 10.02.01. Київ, 1997. 40 с.
14. Ніка О. Теорія модусу в сучасній лінгвістиці. *Українська мова*. 2011. № 2. С. 20–28.
15. Панченко О. І. Лінгвістика стислого тексту (на матеріалі сучасної російської мови): Автореф. дис. … докт. філол. наук: 10.02.02. Дніпропетровськ, 1998. 34 с.
16. Столярова М. А. Етикет у віртуальній англомовній комунікації (на матеріалі чатлайнових сесій): Автореф. дис. … канд. філол. наук: 10.02.04. Київ, 2005. 20 с.
17. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди [редкол.: В. І. Шинкарук та інші]. Київ, 2002. Т. VI. 742 с.
18. Фуко М. Слова и вещи. Архитектура гуманитарных наук [пер. с фр.]. Санкт-Петербург, 1994. 408 с.
19. Фурман А. В. Генеза науки як глобальна дослідницька програма: циклічно-вчинкова перспектива. *Психологія і суспільство*. 2013. № 4. С. 18–36.
20. Шмелев А. Д. Правда vs истина в диахроническом аспекте. *Логически анализ языка. Истина и истинность в культуре и языке.* Москва: Наука, 1995. С. 55–58.
21. Яхонтова Т. В. До концепції мовленнєвих жанрів: теоретичні аспекти, прикладне застосування. *Нова філологія: зб. наук. пр.* Запоріжжя, 2005. №1 (21). С. 168–174.

22. Яхонтова Т. В. Інтертекстуальність наукових жанрів. *Новітня філологія*. 2007. № 5 (25). С. 15–23.
23. Яхонтова Т. В. Класифікація наукових жанрів: принципи, проблеми, перспективи. *Вісник Харків. нац. ун-ту.* Харків, 2003. № 609. С. 120–124.
24. Яхонтова Т. В. Комунікативно-прагматична та мовна характеристика конференційного жанру "handout". *Науковий Вісник Волинського державного ун-ту ім. Лесі Українки. Філологічні науки.* Луцьк, 2007. № 4. С. 345–348.
25. Яхонтова Т. В. Нові тенденції в сучасному англомовному науковому дискурсі. *Мова і культура.* Київ, 2005. Вип. 8. Т. 2. Ч.2. С. 61–67.
26. Яхонтова Т. В. Основи англомовного наукового письма. Львів, 2002. 220 с.
27. Bawarshi A. S. (2003). Gender and the Invention of the Writer: Reconsidering the Place of Invention in Composition. Utah, 207 p.
28. Berkenkotter C., Huckin T. N. (1995). Gender Knowledge in Disciplinary Communication: Cognition, Culture, Power. Hillsdale, 190 p.
29. Bhatia V. K. (1998). Generic Conflicts in Academic Discourse. In: *Gender Studies in English for Academic Purposes*, 15–28.
30. Björk L., Räisänen C. (1997). Academic Writing: A University Writing Course. Lund, 400 p.
31. Brett P. A. (1994). Genre Analysis of the Results Section of the Sociology Articles. In: *English for Specific Purposes*, 1 (13), 47–59.
32. Bunton D. (2002). Generic Move in PhD Thesis Introduction. In: *Academic Discourse,* 57–75.
33. Christie F. (1991). Genre as Social Processes. In: *Working with Genre*: Papers from the 1989 LERN Conference, 73–88.
34. Conrad S. (1996). Investigating English Texts with Corpus-based Techniques: An Example from Biology. In: *Linguistics and Education*, 8, 299–326.
35. Crystal D. (1997). English as a Global Language. Cambridge, 150 p.
36. Doudley-Evans T., John St. M. J. (1998). Developments in English for Specific Purposes. Cambridge, 304 p.
37. Fairclough N. (1995). Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language. Harlow, 265 p.
38. Mironchuk T., Odarchuk N. (2018). Semantic Space of the Research Paper Abstract. In: *Research Trends in Modern Linguistics and Literature*. International Journal, 1, 108–122.

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. Berndt Th., Adrian R. Muxworthy Dating Icelandic Glacial Floods Using a New Viscous Remanent Magnetization Protocol. In: *Geology* (February, 2017, 45 (2)). URL: retrieved from: http://geology.geoscienceworld.org/content/early/2017/02/02/G38644.1
2. Ebinger C.J., Casey M. Continental Breakup in Magmatic Provinces: An Ethiopian Example. In: *Geology*. (June, 2001, 29, 527-530)/ URL: retrieved from: http://geology.gsapubs.org/content/29/6/527.full.pdf+html.
3. Mark D. Jh., Schomacker A., Benediktsson Í. Ö. and others. Active Drumlin Field Revealed at the Margin of Múlajökull, Iceland: A Surge-type Glacier. In: *Geology* (October, 2010, 38, 943-946). URL: retrieved from: http://geology.gsapubs.org/content/38/10/943.abstract
4. Riddhi D., Aibing Li. Destruction of the Wyoming Craton: Seismic Evidence and Geodynamic Processes. In: *Geology* (November, 2014, 44 (11)). URL: retrieved from: http://geology.geoscienceworld.org/content/44/11/883.
5. Tait E. E., Baran Z. A Case Study of Medical Geology: Investigation of the Occurrence of Erionite and Potential Enrichment Zones at Reva Gap in Harding County. In: *The Geological Society of America*. GSA Annual Meeting in Denver, Colorado, USA, 2016 Paper No. 50-3. Presentation Time: 2:05 PM. URL: https://gsa.confex.com/gsa/2016AM/webprogram/Paper282115.html.
6. Toonen Wil. H.J., Foulds S. A., Macklin M. G., Lewin Jh. Events, Episodes, and Phases: Signal from Noise in Flood-sediment. In: *Geology* (February, 2017, 45 (2)). URL: http://geology.geoscienceworld.org/content/early/2017/02/02/G38540.1.

Отримано: 14 квітня 2019 року

Прорецензовано: 7 травня 2019 року

Прийнято до друку: 23 травня 2019 року

e-mail: Olesyaoleksyuk1@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-6(74)-91-95

Олексюк О. М. Ключові слова рекламних текстів як іманентний складник сугестивного рекламного дискурсу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6(74), червень. С. 91–95.

УДК 811.161.2+81'234

Олексюк Олеся Миколаївна,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри загальної та прикладної лінгвістики,
Миколаївський національний університету імені В. О. Сухомлинського

КЛЮЧОВІ СЛОВА РЕКЛАМНИХ ТЕКСТІВ ЯК ІМАНЕНТНИЙ СКЛАДНИК СУГЕСТИВНОГО РЕКЛАМНОГО ДИСКУРСУ

Стаття присвячена аналізу ключових слів (КС), виокремлених з текстів комерційної реклами, як маркерів мовленнєвого впливу. Дана характеристика деяким мовленнєвим особливостям зафіксованих ключових слів, за допомогою технологій нейролінгвістичного програмування, пояснена їх сугестивна природа та подана класифікаційна співвіднесеність за лексико-семантичними групами. У статті також розглянуто поняття сугестії та феномен сугестивного впливу, подається характеристика ключових слів, їх приналежність до різних лексико-семантичних груп та описані їх семантичні зв'язки та семантична дифузність, введено поняття гіперсеми тощо. Звернено увагу на холістично-інтуїтивне декодування повідомлень; ототожнюються ключові слова із сугестивними маркерами впливу, що також зазначаються у Мілтон-модельній ідентифікації рекламних текстів та в основних ідеях нейролінгвістичного програмування як сенсибілізаційні (підсилювальні) ефекти інформаційного впливу.

***Ключові слова**: комерційна реклама, ключові слова, нейролінгвістичне програмування, вплив, семантика, сугестивний вплив.*

Olesya Oleksyuk,
candidate of Philological Sciences, Associate Professor of the Department of General and Applied Linguistics,
V. O. Sukhomlynskyi Mykolaiv national university

KEY WORDS OF ADVERTISING TEXTS AS THE IMMANENT WAREHOUSE OF SUGESTIVE ADVERTISING DISCOURSE

The article is devoted to the analysis of keywords of commercial advertising as markers of speech influence. Some linguistic features of the fixed keywords are characterized, with the help of the technologies of neurolinguistic programming, their suggestogenic nature and distribution by lexico-semantic groups are explained. A number of linguistic features of the fixed keywords are highlighted, their neurolinguistic programming (NLP) technologies reveal their predestined nature.

In the article suggestive markers of lexical semantic level of Ukranian-language commercial advertisement are analysed. Quantitative indices of such units are established, their neuropsycholinguistic nature is explained. The functional role in designing of suggestive discourses is defined, stages of origin and formation of a communicative suggestion are described. The concept of a speech suggestion is detailed, approaches to its understanding and qualification of the main components are systematized. Be guided by classical and creative methods of the linguistic analysis (Milton model, predicate markers of the NLP) during the work the array of keywords and neurolinguistic markers is grouped. Relevant lexical semantic groups of speech suggestogen which maximize the corresponding communicative effect of such messages are emphasized. In the article we rely on the postulates of suggestive linguistics but the main methodological apparatus are the ideas and tools of neurolinguistic programming.

Consequently, the complexity of SI as an object of study, its multidimensional nature and the practical absence of relevant and effective research methods predetermine the urgent need for further investigation and scientific qualification of this phenomenon.

***Key words:** commercial advertising, keywords, neurolinguistic programming, influence, semantics, suggestive influence.*

Дослідження феномену сугестії є актуальним напрямом сучасного мовознавства, оскільки уможливлює з'ясування глибинної природи мовленнєвого впливу як комплексного явища, його закономірності та джерела, що, у свою чергу, дає змогу виявити константні мовні сугестогени (насамперед лексико-семантичного рівня як найпотужнішого в аспекті впливу – див. [1]), ідентифікація яких прислужиться в коректному моделюванні сучасних медіа текстів. Потреба у пошуку захисних механізмів від маніпулятивного та патогенного впливу реклами увиразнює актуальність зазначеного аспекту дослідження. На думку багатьох дослідників (див.праці О.Бондаря, Є. Волкова, Т. Ковалевської, М. Лозинського, Б. Потятиника та ін..), сугестивний дискурс є характерною ознакою сучасного комунікативного простору, продукуючи конфліктну взаємодію й порушуючи внутрішню гармонійність особистості й соціуму. На думку дослідників, до патогенних текстів уналежнюють такі, що: «а) спрямовані на підрив віри в Бога; б) на підрив національних та державних інтересів; в) загрожують глобальній безпеці (загроза може бути мілітарною, екологічною тощо); г) загрожують суспільній моралі; г) мають шкідливий психологічний вплив (надмірне демонстрування насильства); д) призводять до нехтування головними правами і свободами людини» [2, с. 32] тощо. Навдене акцентує на необхідності виокремлення відповідних мовних маркерів, що уможливить свідоме декодування таких текстових масивів, а, отже, і їх критичне сприйняття як запоруку об'єктивної інтерпретації.

Найсучаснішими ж напрямами дослідження цього явища вважають насамперед сугестивну лінгвістику та нейролінгвістичне програмування з огляду на їхній комплексний характер, оскільки ці дисципліни перебувають на перетині мовознавства й психології, логіки, соціології, історії, філософії, когнітології, нейрофізіології, що забезпечує полівимірний аналіз мовленнєвого впливу з урахуванням його гетерогенної природи (див. праці Дж. Бендлера, Р. Гріндера, Р. Ділтся, Г. Лозанова, Л. Мурзіна. В. Плігіна, Дж. О'Коннора, Дж. Сеймора, О. Селіванової, В. Штелінґа, І. Черепанової). У вітчизняному мовознавстві ці наукові парадигми лише починають розроблятися (С. Бронікова, Т. Ковалевська, Г. Почепцов, а також Л. Ільницька, А. Кисельова, А. Ковалевська, А. Пилипенко, Ю. Станкевич).

В цьому аспекті одним із найвпливовіших контекстів вважають рекламу, оскільки «саме в цій сугестивній площині сконцентровано сенсибілізаційні (підсилювальні) ефекти інформаційного впливу, ідентифікація й аналіз яких становлять

одне з найактуальніших завдань у колі прикладних лінгвістичних досліджень» [1, с. 209], що й визначило джерельну базу нашої розвідки, скерованої на аналіз комерційної телереклами як найпоширенішого медіа продукту, що з одного боку відбиває, а з іншого – формує масову культуру і свідомість» [3, с. 3], визначаючи необхідність застосування потужних впливових стратегій. Рекламне мовлення є характерним різновидом текстів сугестивного характеру (Т. Ковалевська, Г. Почепцов, І. Черепанова та ін..), що доводить наявність специфічних ознак, серед яких висока образність, використання слів із дифузною та найчастіше репрезентативно маркованою конкретною семантикою, і визначає високий рівень психоактивності його елементів, орієнтованих на субдомінантне сприйняття, характерною ознакою якого є «холістично-інтуїтивне декодування повідомлень» [1, с. 210].

Практично всі вербальні складники рекламних текстів є впливовими, проте максимальна сугестогенність виявляється на рівні смислового варіювання, характерними маркерами якого виступають так звані «ключі», що активують свідоме і підсвідоме сприйняття [3, с. 1], за НЛП-термінологією – «якорі», чи ж ключові слова (КС), які здатні «представляти весь текст…» і володіють найвищим рівнем частотності. До специфічних ознак КС також уналежнюють підвищену семантичну активність; часто яскраво виражений символічний характер; високий ступінь абстракції та образності, експлікований як у конкретній, так і в абстрактній семантиці, що, з, одного боку, максимально унаочнює візуальний образ слова, а з іншого – максимально активує субдомінантну обробку інформації, оптимізуючи вплив; домінантну позицію в тематичних рядах та в загальній структурі повідомлення; відповідність поточному моменту тощо. Наведене визначає мету статті, яка полягає в аналізі лексико-семантичних домінант комерційної телереклами як константних сугестогенів, що визначає необхідність розв'язання таких конкретних завдань:

– виокремити КС-домінанти комерційної телереклами (у межах рекламних слоганів);

– визначити їхні основні критеріальні ознаки (частотність, семантична специфіка, образність та ін.);

– класифікувати КС за лексико-семантичними групами (ЛСГ) з урахуванням їхньої морфологічної належності;

– висвітлити сугестивний потенціал КС.

У процесі роботи використано описовий та елементи компонентного аналізу, що уможливило виокремлення та семантичну систематизацію фактичного матеріалу, метод кількісних підрахунків, що дав змогу простежити динаміку та з'ясувати домінантні (КС) й периферійні маркери аналізованих РТ, а також елементи НЛП-методу мета модельної (Мілтон-модельної) ідентифікації.

Виокремлення КС здійснено у межах рекламних слоганів як концентрів рекламного тексту (РТ). Відповідно до цього проаналізовано понад 100 рекламних слоганів загальнонаціональної та регіональної комерційної телереклами, зафіксованої протягом останніх років на телеканалах «Інтер», «1+1», «Новий» та ін., у межах яких виявлено близько 20 лексем, співвідносних з КС.

Поняття ключових слів (КС) є максимально актуальним у межах різнопланових філологічних досліджень, найчастіше – в художньому дискурсі (праці В. Кухаренко, В. Петровського, Л. Сахарного, С. Форманової), де їх співвідносять зі стилістично забарвленими, символічно насиченими, концептуально значущими, контекстуально зумовленими, інформативними і водночас особистісно (у межах авторського ідіолекту) маркованими тощо. Так, С. Форманова визначає поняття КС як розряду високочастотної автосемантичної лексики художнього тексту, яка становить його автосемантичне ядро (на лексичному рівні) і виступає як вектор інтерпретації художнього тексту. Останнім часом це поняття активно використовують і в аналізі комп'ютерного мовлення, мови створення й функціонування різноманітних веб-сайтів, де ключове слово тлумачать як «запит, який уводиться користувачем у полепошукової системи, та слово, яке характеризується високою частотністю вживання в тексті веб-сайту та через яке реалізується смисл і комунікативна спрямованість сайту» [4, с. 222]; й у створенні так званої контекстної реклами, де найперше виділяють відповідність семантики КС щодо особливостей регіону цільових відвідувачів сайту або роду їхньої діяльності. Проте, незважаючи на текстові площини функціонування КС, дослідники виокремлюють їхні спільну специфіку, відзначаючи, що «ключове слово – це слово в тексті, здатне у поєднанні з іншими КС представляти ввесь текст. Крім того, на думку Л. Сахарного, «основне ключове слово у розгорнутому тексті є найбільш частотним знаменним словом» [4, с. 11], що визначає найголовніший критерій виокремлення КС як специфічних сугестогенів лексико-семантичного шару мови. Також учені вважають, що саме за допомогою КС, або експресем чи так званих ударних елементів здійснюється потужний впливовий ефект (див. праці А. Дейяна, І. Соколової, Е. Стоянової та інших).

Окрім частотного показника як провідного, до основних критеріальних ознак КС уналежнюють такі:

1) КС мають підвищену семантичну активність, інтегруючи три аспекти значень: буквальне, естетичне і концептуальне, де два останніх реалізуються у процесі взаємодії з текстовим цілим чи його значними сегментами (слоган, фраза і т.ін.), а перше – частіше в межах мікротексту;

2) вищою формою смислового наповнення КС є набуття ними символічного характеру;

3) КС мають вищий ступінь абстракції та образності, водночас виступаючи і як лексеми з конкретною семантикою, що уможливлює їхню максимальну візуалізацію у свідомості реципієнта, сприяючи отриманню уяскравленого й чіткого образу рекламованого товару й активуючи в такий спосіб синтезований сприйняттєвий гештальт [4];

4) КС у рекламному тексті перебувають у складних ієрархічних зв'язках одне з одним, а з тематичними словами вони вступають у відношення перехрещення, очолюючи тематичні ряди;

5) КС можуть займати будь-яку позицію в тексті: входити до заголовку, слогану, опису чи ін., зберігаючи, проте, свою домінантну роль;

6) КС при вживанні в текстах реклами мають відповідати поточному моменту тощо.

Наведене висвітлює загальну мету розділу, яка полягає у виокремленні й аналізі лексико-семантичних домінант комерційної реклами як константних сугустогенів, що визначає необхідність вирішення таких конкретних завдань:

– виокремити КС-домінанти комерційної телереклами (у межах рекламних слоганів та рекламних текстів) у відповідності до їхніх критеріальних ознак (частотність, семантична специфіка, образність та ін.);

– класифікувати ключові слова за лексико-семантичними групами (ЛСГ) з урахуванням їхньої морфологічної належності;

– висвітлити сугестивну природу КС.

У нашому дослідженні проаналізовано понад півтори тисячі рекламних слоганів загальнонаціональної та регіональної комерційної телереклами, зафіксованої протягом 2007-2011 р.р. на каналах Інтер, 1+1, Новий та ін., у межах яких виявлено понад 300 лексем, співвідносних із КС.

У процесі роботи використано взаємодоповнювальні методи, серед яких описовий та елементи компонентного аналізу, що уможливило виокремлення та семантичну систематизацію фактичного матеріалу, метод кількісних підрахунків, що дав змогу простежити динаміку та з'ясувати домінантні (КС) й периферійні маркери аналізованих РТ. Зауважимо, що у роботі характерною ознакою частотності вживання КС прийнято потрійну (мінімальна) та більше фіксацію аналізованих лексем у межах РТ, де виокремлені КС можуть повторюватися як у різних текстах, так і в одному тексті кілька разів із метою активізації уваги. Крім зазначених, ми почасти спираємося на методи нейролінгвістичного програмування, зокрема Мілтон-модель як маркер впливових характеристик лінгвальних одиниць, а також постулати сугестивної лінгвістики, скерованої на вивчення глибинної впливової природи мови (детальніше нейролінгвістичний аналіз із зазначених позицій див. у наступному розділі).

При здійсненні семантичного аналізу КС важливим є не лише виявлення КС, а й з'ясування їхньої семантичної систематики, що зумовило розподіл КС за лексико-семантичними групами (ЛСГ) – автономними в межах лексико-семантичного поля сукупностями лексем, об'єднаних спільною гіперсемою меншого ступеня узагальнення, ніж польова гіперсема [4, с. 222]. Відзначимо, що ідентифікація КС здійснювалася методом суцільної вибірки з широкого спектру РТ, незважаючи на їхню референтну належність, це, у свою чергу, дало змогу виокремити спільні для рекламного простору КС, які притаманні практично переважній більшості РТ попри конкретику рекламованих товарів. Проте, з іншого боку, перевага певних рекламних пропозицій (наприклад, їстивних та косметичних товарів) почасти відбилася на семантичній оригінальності зафіксованих КС, але їхня загальна актуальність для РТ дає підстави казати про усталену сугестивну експансію й впливову релевантність цих одиниць.

У процесі аналізу найчастотніших лексем РТ, співвідносних з КС, ми виокремили наступні (КС розташовано за спадною частотності та уніфіковано за нормативним поданням морфологічних форм – іменники подано у називному відмінку однини (якщо частотною є форма множини, то вона наводиться після нормативної форми; прикметники – у називному відмінку однини чоловічого роду (якщо частотними є форми вищого й найвищого ступеня, то їх також наведено у переліку), дієслова – в інфінітиві (якщо частотною є форма імператива чи інша, то вона також наводиться у переліку після нормативної форми); якщо частотними виявилися однокореневі слова різної частиномовної належності і вони не мають істотної розбіжності кількісних характеристик, то їх наводимо разом через скісну риску та ін.). Крім того, оскільки всі виокремлені КС володіють найвищим рівнем частотності у проаналізованих РТ, то наводимо перелік за алфавітом, що полегшуватиме їхню подальшу кваліфікацію (проте особливості тих КС, що відзначаються найвищим рівнем частотності (понад 10 разів), обов'язково виділяємо в тексті позначкою (*) перед власне КС). Також у прикладах графічно виділяємо не лише власне КС, до якого й подається приклад, а також і інші лексеми, кваліфіковані нами як КС, що унаочнить синтезований характер використання їхнього використання незалежно від товарної марки рекламованого продукта й увиразнить загальну сугестогенність виокремлених одиниць:

абсолютний («Рексона». Абсолютна впевненість щодня);

*аромат / ароматний / ароматні («Альпійські трави Біттнер» кожного дня дають енергію та сили для творчості. Смачні та ароматні ліки);

бажання / бажати («Clarinol». Тіло виглядає так, як ви бажаєте!);

бездоганний (Бездоганний вигляд цієї осені від «Ейвон»);

біль («Ібупром». Ліки, сильніші за біль; «COLDREX» – сильніший за біль та застуду; «Олфен» – розумний хід проти болю);

блискучий / блиск («Water Shine Fusion». Злиття кольору і блиску);

ваш / ваші (Зелене світло Вашим планам! «OTP BANK»;);

вибір («Фейрі». Блискучий вибір; «Palette». Ваш найкращий вибір року; «Чумак». Томатний вибір року);

*вишуканість / вишуканий (Пилосос «Амбіа» від «Ровента». Додайте вишуканість до чистоти; Оновлений вигляд. «Палітра Асорті» від «Світоча». Ніколи ще бездоганний смак не мав такої вишуканої форми. Більше витонченості, більше насолоди);

*відчувати / відчуй / відчуйте / відчуття (Відчуйте енергію «Cayenne»; «NIVEA». Красиве волосся – захоплююче відчуття; «Смірнофф». Відчуй різницю),

вражаючий (Новий «Шамту Фруктіс Пауер». Вражаючий об'єм вашого волосся!);

*все / всі / весь (Все заради жіночої втіхи. Десерт «Бонжур»; Всі в захваті від тебе, а ти – від «Мейбелін»; Нова «АКВАФРЕШ» – паста для всього рота!);

дешевий / дешевше,

джерело («Vichy». Джерело здоров'я шкіри);

довіра / *довіряти (Нам довіряють. Банк «Форум»; «Кенон». Йому ви можете довіряти; Нові пральні машини «Індезіт» – довіряйте; Довіряйте «Колгейт»; Ми вдячні за довіру. «Тефаль»);

допомога / допомагати («Ренні» – швидка допомога вашому шлунку; «Центрум» допомагає вашому організму залишатися здоровим і зміцнювати імуносистему);

доступний («ЮМС» – найкращий зв'язок, доступний всім);

економний / економічніший (Новий «Феррі» ще економічніший);

*енергія (Відчуй енергію кращого гоління. «GILLETTE»; Знайди те, чого прагнеш, у прозорій енергії води. «Прозора» – природно структурована вода, яка ідеально підходить тобі. «Прозора» – живи молодим»);

ефективно / ефект («Тік Так». Дивовижний освіжаючий ефект; «Туалетний утенок» Активний – потрійний ефект; «Галстена». Ефективно в будь-якому віці; «Туалетний утенок». Сильна формула потрійної дії, ефективно чистить, видаляє іржу та вапняний наліт і вбиває мікробів);

жити / життя / *живий («SANDORA MULTI-ACTIVE). Живи на всі 100%; «Герімакс енерджі» – максимум енергії життя!; «BONAQUA» – жива сила води; «Сармат». Свіжий смак живого пива);

*завжди («Мівіна» завжди поруч; «Борис» – це завжди допомога);

*задоволення («Світоч» – солодкого задоволення; «Chesterfild». Твори задоволення по-своєму!; Вільний рух задоволення. «Даніссімо»);

здоровий / здоров'я («Вітрум» для здоров'я – життя для тебе!; «VICHY». Здоров'я для шкіри. Здоров'я для життя; Занедужало горло? «Фарингосепт» – і ви знову здорові);

золотий («Мілленіум Голд». Шоколад у золотій оправі);

зробити / зроби (Зроби паузу – з'їж «Твікс»; Новорічний «Мікс». Зроби собі подарунок!; (Чайник «Вітесс». Зробить ваше життя набагато простішим);,

ідеальний (Відчуття повного комфорту. Ідеальний колір обличчя. На весь день. «Нівея Б'юті»);

колір (Любить колір, не любить лупи. Новий «Head&Sholders»; «Londacolor». Сповніть своє життя кольором!);

*комфорт (Кондиціонери «Тошиба», Цілий рік – оптимальний комфорт; Нова бритва «Філіпсшейв Сенсотек». Створена для комфорту);

*корисний («Растішка» – корисний і смачний; «Рижий Ап». Корисне і дуже смачне молоко);

*краса (Спеціальне драже «Мерц» – краса зсередини; «Timotei». Природне джерело краси);

*кращий / найкращий (Майонез «Кальве». Все, що треба для кращого смаку; «Ліберо». Кращий друг малюків; «Нутелла». Кращий початок дня);

купувати / купуй (Купуй «Гала». Ще більше шансів у «Гала Фортуні»; Купи «Сім-сім команду» або «Сім-сім клуб»);

*легкий / легке / легко («Лазолван». Твоє легке дихання; «Оллі легке масло» для легкого життя; Легко готувати, легко мити, легко зберігати. «Оваціо» від «Мулінекс»);

лікувати / лікування («Лісобакт» – лікує, як треба!; Ліки «Ведмедика Бо». Лікування, що лікує);

любити (Якщо любиш свіженьке. Молоко «Селянське»);

*м'який / м'якість (М'яке піклування для сильних чоловіків. «Нівея фор мен»; «Фері». М'якість і сила);

міцний / міць («Растишка». Смакота. Міцні кісточки – здорові діточки!; Чернігівська якість, українська міць… На всі часи «Вагна Люкс»);

модний / модно (Новий телефон «ЛДжі». Легко та престижно. Модні зміни. «ЛДжі»; Депозитна програма банку «Надра». Цієї осені модно відпочивати на Карибах; Дізнайся, як стати модною разом з «Ейвон»);

мрія («Toyota». Керуй мрією);

надійний / найнадійніший («Мобіл». Найнадійніше моторне мастило у світі;);

*насолода / насолоджуватися («Тріумф». Насолода для тіла. Спокуса для душі; Пральні машини "Індезіт". Вони працюють. Ви насолоджуєтесь життям);

*неповторний (Жувальна гумка «Стіморол. Неповторний тривалий смак; «Якобз Монарх». З неповторним аромоксамитом);

*ніжний / найніжніший («Milka» Ще більше найніжнішого шоколаду; Дитяча лінія «АГУ». Найніжніше – найменшим);

ніколи (Палітра «Асорті» від «Світоча». Ніколи ще бездоганний смак не мав такої вишуканої форми. Більше витонченості, більше насолоди);

*новий / новинка / оновлений (Автомобіль «Фріландер – 2004»: Свобода оновлення);

особливий («Віші-класік» – особлива вода);

перший («Самсунг». Нас обрали першими; «Союз-Віктан Ексклюзив». Світ належить першим);

подарунок / подарувати / дарувати (Шоколад «Рафаелло». Ідеальна сполука смаків для ідеального подарунка; «Фазер». Подаруйте собі чародійство; «Грін мама» дарує красу; Новорічний «Мікс». Зроби собі подарунок!);

починати («Нескафе». Почни день з кращого);

престижний (Новий телефон «ЛДжі». Легко та престижно. Модні зміни. «ЛДжі»);

привабливий (Чипси «Естрелла». Привабливий смак;);

*радість (Даруйте радість спілкування! «Київстар»; «Ровента» – радість у вашій хаті; «Мері Кей». Подаруйте собі радість; «Чупа Чупс». Кругла радість);

разом (присл.) («Чернігівське». Краще разом!; Дізнайся, як стати модною разом з «Ейвон»);

*розкішний (Лише закрий очі і відпусти почуття назустріч тонкому аромату і розкішному смаку. «Нескафе Голд». Спокуса смаку; Новий «Шамту Фруктіс Пауер». Розкішний фруктовий аромат і спеціальна Вольюміинг-формула для вражаючої пишноти вашого волосся);

*свіжий / свіженький / свіжість («Ментос». Свіже рішення; Якщо любиш свіженьке. Молоко «Селянське»; «Спортлайф». Море свіжості; «Palmolive Naturals» – будь свіжою від природи);

свій / своє (Соки «Садочок. Своє. Рідне);

свято / свята / святковий («Провансаль». Смачних свят!; «Еліт» – свято смаку);

*сила / сильний / сильніше («JACOBS MONARCH» – сила аромоксамиту; «SUZUKI GRAND VITARA» – сила духу!; «Тойота». Ми зробимо вас сильніше; Магічна сила кави «Еліт Форт». «Еліт» – шарм справжньої кави; «BOUNAQUA» – жива сила води);

*смак / смачний / смакувати / смакота (Майонез «Чумак» – це так смачно!; Чай «Ліптон». Знак гарного смаку; З майонезом «Услада» їжа – смакота);

*спокуса («Тріумф». Насолода для тіла. Спокуса для душі; «Самсунг». Спокуса музикою; «Nescafe Gold» – спокуса смаку);

*справжній («Арсенал» – пиво справжніх чоловіків! Цигарки «Лакі Страйк». Справжня Америка);

*спробувати / спробуй / спробуйте (Спробуй зараз за півціни будь-який стартовий набір «AIR WICK»; Казино «Шатільйон», Спробуй смак гріха; Торгова марка «Коблево». Спробуй, як ми захищаємо якість; Спробуй «Тайд» з ароматом альпійських квітів);

*твій (Твій світ – твоя «Corolla»; «Сім-сім» від «ЮМС». Це твоя сім'я!);

*тепло / теплий (Ти турботи моєї відчуваєш тепло…Моторні мастила «Лукойл»; Чай «Бесіда» – створений дарувати тепло);

український (Чернігівська якість, українська міць… На всі часи «Вагна Люкс»);

*унікальний («Гріпекс» – унікальний препарат багатосторонньої дії);

успіх («Кредитпром банк». Успіх у майстерності);

*ціна (Найкращі ціни та весняні вітаміни! Сік «Соковита»; «Жилетт Слалом Плюс». Найкраще за доступною ціною);

*чарівний (Шарм кави «Еліт». Світ чарівного аромату. Магічний дотик рук. Енергія елітного зерна створюють магію солодкого полону міцної кави «Еліт»; «Голден Леді» – ти чарівна. Завжди);

*чистота / чистий / очищення («Аріель» – не просто чисто, а бездоганно чисто; Чистота – чисто «Тайд»; пральні машини «ECOSILVER» – срібний стандарт чистоти; Нова пінка для глибокого очищення «Гарньє Рур». Єдине, що помітне – це Ви);

щастя / щасливий («Мрія» – бути щасливим так легко – в цьому прикладі істотна роль належить і ергоніму, семантика якого збігається з характерними КС);

щедрий ("Олейна" – щедрий стіл на цілий рік!);

*якість / якісний («LG». Під владою якості; «ROSHEN». Солодкий знак якості; «UMC». Якісний зв'язок; Горілка «Пісня». Якість «Гетьман»-класу);

*яскравий (ніжний, яскравий, гарячий, молодий, зухвалий – і все це об'єднані аромати «Och»).

Отже, виокремлені у процесі аналізу КС дають підстави казати про пріоритет їхньої означальної та діяльнісної семантики, а також – про актуальність узагальнювальних сенсів, що, у свою чергу, уможливлює їхнє співвіднесення з характерними лінгвальними ознаками мовних сугестогенів, деталізованими у межах нейролінгвістичного програмування. Ідентифікація зазначених маркерів уможливлює об'єктивне сприйняття впливових дискурсів, в тому числі і рекламному, а отже дає змогу захисту від некоректних, патогенних за своєю природою текстових площин, поширених в сучасному комунікативному просторі.

Література:

1. Бэндлер Р., Гриндер Д. Шаблоны гипнотических техник Милтона Эриксона с точки зрения НЛП. Симферополь : Реноме, 1998. 208 с.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Ірпінь : ВТФ «Перун», 2007. 1736 с. іл.

3. Ковалевська Т. Ю. Комунікативні аспекти нейролінгвістичного програмування. Одеса : Астропринт, 2001. 344 с.

4. Форманова С. В. Ключові слова у мовній картині світу Михайла Коцюбинського : дис. … канд. філол. наук : 10.02.01 / Одеський держ. ун-т ім. І. І. Мечникова, 1999. 234 с.

5. Черепанова И. Заговор народа. Москва: КСП+, 2002. 464 с.

Отримано: 14 квітня 2019 року

Прорецензовано: 7 травня 2019 року

Прийнято до друку: 23 травня 2019 року

e-mail: olena_syvak@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-6(74)-96-98

Сивак О. Б. Бухгалтерський дискурс у професійній діяльності майбутнього фахівця з обліку і оподаткування. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6(74), червень. С. 96–98.

УДК 811

Сивак Олена Борисівна,
кандидат економічних наук, доцент кафедри теоретичної та прикладної лінгвістики,
Житомирський державний технологічний університет

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ДИСКУРС У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ З ОБЛІКУ І ОПОДАТКУВАННЯ

Стаття присвячена дослідженю дискурсу як одного з найактуальніших лінгвістичних явищ у сучасному мовознавстві. Автором здійснена спроба дослідити бухгалтерський дискурс у професійній діяльності майбутнього фахівця з обліку і оподаткування, оскільки у сучасних умовах міжнародної економічної інтеграції України у світове співтовариство значно зростають обсяги співпраці між представниками різних бізнес-культур, відповідно, результати професійної взаємодії залежать від здатності будувати конструктивні й діялогічні ділові відносини, досягати взаєморозуміння. Зокрема, у статті охарактеризовано поняття "дискурс", визначено сутність поняття "економічний дискурс" та проаналізовано пропозиції авторів щодо класифікації економічного дискурсу. У дослідженні розглянуто "бухгалтерський дискурс" як один із видів інституційного дискурсу та виявлено основні його ознаки.

Ключові слова: *фахівець з обліку та оподаткування, дискурс, економічний дискурс, бухгалтерський дискурс*

Olena Syvak,
PhD of Economic Sciences, Associate Professor of Theoretical and Applied Linguistics Department,
Zhytomyr State Technological University

ACCOUNTING DISCOURSE IN THE PROFESSIONAL ACTIVITY OF FUTURE ACCOUNTING AND TAXATION SPECIALISTS

The article is devoted to the study of discourse as one of the most relevant linguistic phenomena in modern linguistics. The author attempts to investigate the accounting discourse in the professional activity of the future specialists in accounting and taxation, since in today's conditions of international economic integration of Ukraine in the world community cooperation between representatives of different business cultures has significantly increased, respectively, the results of professional interaction depend on the ability to build effective dialogic relationships in business environment, achieve mutual understanding. In particular, the article describes the concept of "discourse", defines the essence of the concept of "economic discourse" and analyzes the suggestions of the authors concerning the classification of economic discourse. The study of accounting discourse is an integral part of the training of prospective accounting and taxation specialists as they use oral and written discourse during professional communication. However, today this type of discourse is not sufficiently studied, which determines the relevance of this study. In the article "accounting discourse" is considered as one of the types of institutional discourse as well as its main features are revealed.

Key words: *specialist in accounting and taxation, discourse, economic discourse, accounting discourse.*

Початок XXI ст. характеризується підвищеною зацікавленістю науковців до когнітивної та дискурсивної лінгвістики, а саме дослідженю дискурсу та його типів із комунікативно-прагматичної точки зору. Дискурс є носієм і ретранслятором смислів, цінностей, ідей, образів, думок, інтерпретацій та інших ментальних і віртуальних утворень.

Вивчення особливостей дискурсу належить до центральних проблем сучасної вітчизняної та зарубіжної лінгвістичної думки, свідченням чого є широке висвітлення цього питання у працях зарубіжних і вітчизняних науковців (J. Blommaert [1], J. Brown [2], M. Coulthard [4], G. Cook [3], N. Fairclough [5], Z. Harris [7], А. Єрмоленко [12], А. Кибрик [14], В. Карасик [13], М. Макаров [18], Ф. Бацевич [8], Т.А. ван Днейк [9], К. Серажим [21], В. Лук'янець [17] та інші.

Вивчення бухгалтерського дискурсу є невід'ємною частиною підготовки майбутніх фахівців з обліку і оподаткування, оскільки вони використовують усні та письмові види дискурсу під час професійної комунікації. Однак, на сьогодні цей вид дискурсу є недостатньо вивченим, що зумовлює актуальність даного дослідження.

Метою нашої статті є обґрунтування сутності поняття "бухгалтерський дискурс" як окремого виду інституційного дискурсу. Мета зумовила розв'язання таких завдань: охарактеризувати поняття "дискурс", "економічний дискурс"; дослідити "бухгалтерський дискурс" як один із видів інституційного дискурсу; виявити основні ознаки бухгалтерського дискурсу.

Дискурс – це багатозначний термін у гуманітарних науках (лінгвістика, літературознавство, семіотика, соціологія, філософія), предмет яких прямо або опосередковано передбачає вивчення різних аспектів функціонування мови. Межі визначення терміна "дискурс" є досить розмитими, відповідно, це призводить до різних емпіричних результатів, що пов'язано зі складною та багатоаспектною природою самого дискурсу.

Дискурс у широкому розумінні є складною єдністю мовленнєвих практик та екстралінгвістичних чинників, що відображають комунікативну ситуацію, тобто дають уявлення про учасників комунікації, їхні установки та цілі, умови спілкування.

Основною сферою вживання терміна "дискурс" є лінгвістика. Вперше його використано американським лінгвістом З. Харрісом [7]. Зі становленням дискурсного аналізу як спеціальної галузі досліджень з'ясувалося, що дискурс – це мова, занурена в соціальний контекст.

Багатозначність поняття "дискурс" зумовлена історією його становлення та певною невизначеністю місця дискурсу у системі існуючих категорій та модусів вияву мови. Визначаючи сутність дискурсу, науковці обирають грунтовну характеристику, на яку потім накладають його параметри і функції. З метою передачі абстрактного характеру цього явища лінгвісти

послуговуються такими термінами: інтегральний / мовний / соціолінгвістичний / соціально-структурований і соціально-структурувальний феномен [21, с. 13; 23, с. 17; 22, с. 26; 23, с. 26]; складне комунікативне явище [15, с. 10; 11, с. 113]; багатовимірне утворення [13, с. 147]; конкретна комунікативна подія [9, с. 123; 6, с. 914].

Проаналізувавши визначення представлені авторами зроблено висновок, що до ознак дискурсу відносяться: соціальність (можливість визначення приналежності мовної особистості до певного соціального прошарку), когнітивність (в основі дискурсивної діяльності лежать процеси категоризації і концептуалізації світу, що передують продукуванню дискурсу, фіксовані форми ментального досвіду), ситуативність (передбачає умови та обставини спілкування, час і місце комунікації, комунікантів, їх взаємовідносини, ролі, функції), актуальність, діалогічність (дискурс вважається реалізованим, якщо відбулась інтерактивна взаємодія). Відповідно, в нашому досліджені під дискурсом розуміємо складне комунікативне явище, що складається із тексту й контексту, необхідного для осмислення змісту тексту.

Поряд із проблемою трактування дискурсу існує й інша – відсутність спільної думки щодо класифікації його типів і різновидів.

Із позицій соціолінгвістики можна виокремити два основні типи дискурсу: персональний (особистісно-орієнтований або розмовний) та інституційний (статусно-орієнтований або галузевий). У першому випадку мовець виявляє себе як особистість у всьому багатстві свого внутрішнього світу, у другому – як представник певного соціального інституту [13].

Кількість різновидів інституційного дискурсу залежить від кількості соціальних інститутів. У сучасній лінгвістиці достатньо детально проаналізовано окремі різновиди інституційного дискурсу, зокрема, науковий (Р. Барт, О. Ільченко), етичний (Ю. Хабермес), педагогічний (А. Блас), військовий (І. Райтнер), політичний (Ю. Караулов, О. Фоменко, А. Баранов, К. Серажим, О. Пономаренко), економічний (О. Г. Петушинська, К.В. Томашевська, О. Ю. Махницька, С. В. Губик, О. О. Тоєчкіна, О. В. Колотніна, О. Ільченко, Май Лікунь, К. Лут, Ю. Степанов, Н. Шевченко), діловий (або бізнес) дискурс (Ю. В. Данюшина, Л. П. Науменко, Н. Г. Наумова, Б. Е. Азнаурьян, Т. В. Чрділелі, Т. О. Ширяєва, О. Ю. Кланщакова) та інші. Деякі автори ототожнюють економічний та діловий типи дискурсу (Н. Г. Наумова, О. Г. Петушинська, Н. М. Щьокіна, Р. Є. Пилипенко), або діловий вважають дискурс різновидом економічного (Л. П. Науменко). Ряд авторів виокремлюють професійний дискурс (Л. С. Бейлінсон, І. А. Колеснікова). Цей перелік не є усталеним, оскільки суспільні інститути можуть поєднуватись один з одним і виникати як різновиди в рамках того або іншого типу.

Особливу увагу приділимо "економічному дискурсу". Сфера економіки є однією з найважливіших сфер життєдіяльності суспільства. Комунікація у сфері економіки останнім часом набула широкого розповсюдження, що пов'язано із розкриттям міждержавних кордонів, глобалізацією економіки та, як результат, залученням все більшої кількості людей до економічного життя. Тому у системі інституційного спілкування об'єктивно виокремлюється економічний дискурс.

Як результат виникає потреба визначення в лінгвістиці поняття «економічний дискурс», його жанрової розгалуженості.

У професійному спілкуванні важливу роль відіграють норми і цінності, конкретні форми і способи взаємодії людей під час вирішення ділових питань, а також стереотипи комунікативної поведінки, що пов'язані зі службовою посадою та іншими факторами. Усталені в мовленнєвій практиці зразки використання стратегій, прийомів вибору мовних засобів формують дискурс професійного спілкування у всій різноманітності його форм і видів.

Для визначення сутності поняття «економічний дискурс» візьмемо за основу погляди О. Махницької, яка вважає економічний дискурс сукупністю мовних актів, які використовують під час визначення та характеристики економічних процесів (виробництво, обмін, розподіл та споживання продуктів людської діяльності, формування і постійний розвиток системи продуктивних сил і економічних відносин) [19, с. 159].

Економічний дискурс є інтерактивною взаємодією учасників спілкування у сфері фінансово-кредитних, податкових, комерційних, підприємницьких відносин. Формування економічного дискурсу, а саме специфіка мотивів, стратегій, тональності, стилю й жанру спілкування, побудова текстів залежить від сектора економіки. Це може бути і підприємництво, і фінанси, і зовнішньоторговельні відносини тощо.

Для економічного дискурсу характерне змішування концептів "бізнес", "гроші" і "ринок". Май Лікунь ключовими концептами економічного дискурсу називає "виробництво", "фінанси", "торгівлю" [16, с. 7]. Науковець всередині економічного дискурсу виділяє ряд професійних дискурсів: промислово-економічний, фінансово-економічний, торговельно-економічний, економіко-теоретичний, економіко-статистичний тощо [16, с. 9].

Веренько М.М. [10] пропонує класифікувати економічний дискурс наступним чином: економіка підприємства, економіка промисловості, економічна статистика, основи маркетингу, бухгалтерський облік, менеджмент, гроші та кредит, міжнародна економіка, регіональна економіка, торгівля, фінанси.

Шереметьєва Г. [25] виокремлює наступні підвиди економічного дискурсу: фінансовий дискурс (фінанси та кредит), бухгалтерський дискурс (бухгалтерський облік і аудит), податковий дискурс (податкова справа та страхування), діловий дискурс (підприємницька діяльність і торгівля).

В нашому досліджені за основу візьмемо саме цю класифікацію, відповідно більш детально розглянемо бухгалтерський дискурс.

У сучасних умовах міжнародної економічної інтеграції України у світове співтовариство значно зростають обсяги співпраці між представниками різних бізнес-культур. Результати професійної взаємодії під час міжкультурної комунікації залежать від здатності будувати конструктивні й діялогічні ділові відносини, досягати взаєморозуміння на основі толерантного ставлення до культурних особливостей партнера з комунікації.

Професійній діяльності фахівців з обліку і оподаткування властиві такі види усного дискурсу, як презентація, співбесіда, звіт, інтерв'ю, доповідь, ділова телефонна розмова, ділові переговори, робота над спільними проектами, вміння управляти конфліктною ситуацією та ін. До типів письмового ділового дискурсу у професійній діяльності фахівців з обліку і оподаткування належать ділова переписка, ділові листи, меморандуми, електронні та інші короткі повідомлення, а також папери для працевлаштування (резюме, заяви) тощо.

Професійно орієнтоване говоріння майбутніх фахівців з обліку і оподаткування передбачає ведення уточнюючих переговорів; етикет мовленнєвої в поведінки ситуаціях вітання / обміну візитними картками / прощання із зарубіжними колегами;

опис свого місця роботи і професійних обов'язків; участь у професійних дискусіях; виступ із повідомленням / доповіддю на офіційних прийомах, семінарах, конференціях; виклад / опис / обговорення професійних інтересів; спілкування під час відповідей на запитання анкет / інтерв'ю зарубіжних колег з питань, що представляють професійний інтерес; обговорення системи бухгалтерського обліку і оподаткування України та зарубіжних країн.

На думку Семенишеної Н.В. [20] інституту обліку притаманні і структурні компоненти інституційного дискурсу: уявлення щодо соціальної місії даного інституту; особлива мова, включаючи професійну; нормативна модель типово-подієвої статусно-рольової комунікації (типове подія, типові учасники, хронотоп, статуси та рольові відносини типових учасників комунікації, ситуативні контексти комунікації, офіційно прийняті норми комунікації, традиційні форми спілкування); система базових цінностей, трансльованих і навіюваних допомогою інституційних комунікацій; основні стратегії інституційного дискурсу; жанри інституційного дискурсу; прецедентні тексти; типові дискурсні формули та ін.).

Погоджуємося з Н. В. Семенишеною [20], яка стверджує що бухгалтерський дискурс є інституційно обумовленою комунікативною взаємодією, що включає особистісний, змістовний, діяльнісний, ціннісний, комунікативний компоненти у всьому різноманітті професійних ситуацій.

До властивостей бухгалтерського обліку як інституційного дискурсу автор відносить динамічність, соціальність, інтегративність, діалогічність, контекстуальність, цілісність, когерентність, ситуативна обумовленість, інтенціональність, ціннісна орієнтованість, недискретність. Функціями бухгалтерського дискурсу є: трансляція соціального досвіду, культуротворча, ціннісно-орієнтована, інформативна, пізнавальна, креативна, комунікативна, регулятивна, контролююча.

Завдання бухгалтера полягає у формуванні якісної, достовірної і повної інформації про ведення господарської діяльності та її результати відповідно до принципів бухгалтерського обліку. Правильне використання такої інформації дозволить приймати ефективні управлінські та фінансові рішення.

Основними видами бухгалтерського обліку є управлінський, фінансовий та податковий. Практика в кожній області різна. До обов'язків бухгалтерів може належати нарахування та сплата податків, проведення перевірок і фінансових консультацій, повсякденна діяльність компанії і контроль за документуванням цієї діяльності, ведення фінансового обліку, проведення аудиту підприємств, перевірка точності внутрішніх записів організації та ін. Відповідно, відрізнятимуться дискурсивні практики.

Перспективами подальших досліджень є аналіз функціонально-стилістичних, лінгвопрагматичних і соціолінгвістичних особливостей бухгалтерського дискурсу.

Література:

1. Blommaert J. Discourse: A Critical Introduction. Cambridge : Cambridge University Press, 2005. 299 p.
2. Brown G., Yele G. Discourse Analysis. Cambridge : University Press, 1988. 288 p.
3. Cook O. Discourse and Literature / Arnó-Macià E. Oxford: Oxford University Press, 1994.
4. Coulthard M. An introduction to discourse analysis. Harlow: Longman, 1985.
5. Fairclough N Critical discourse analysis as a method in social scientific research. in R Wodak & M Meyer (eds). *Methods in critical discourse analysis*. Sage, London, 2001. P. 121–138.
6. Haberland H. Text, discourse, discours: The latest report from the Terminology Vice Squad. *Journal of Pragmatics*. 1999. 31. P. 911–918.
7. Harris Z. Discourse Analysis. *Language*. 1952. Vol. 28, № 17. P. 1–30.
8. Бацевич Ф. С. Нариси з комунікативної лінгвістики. Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – 280 с.
9. Ван Дейк Т. А. К определению дискурса. URL: http://psyberlink.flogiston. ru/internet/bits/vandijk2.htm (дата звернення: 18.07.2013).
10. Веренько М. М. Рекламний текст в англомовній картині світу. *Наукові записки національного університету Острозька академія. Серія «Філологічна».* 2012. Випуск 29. С. 257–259.
11. Дейк, ван Т. А. Язык. Познание. Коммуникация. Б.: БГК им. И.А. Бодуэна де Куртенэ, 2000. 308 с.
12. Єрмоленко А. М. Комунікативна практична філософія: підручник. Київ: Лібра, 1999. 488 с
13. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Москва, 2004. 477 с.
14. Кибрик А. А., Паршин П. Б. Дискурс. *Онлайн Энциклопедия "Кругосвет"*. URL: http://www.krugosvet.ru/enc/gumanitarnye_nauki/lingvistika/DISKURS.html.
15. Кубрякова Е.С. О понятии дискурса и дискурсивного анализа в современной лингвистике: обзор. *Дискурс, речь, речевая деятельность. Функциональные и структурные аспекты: сборник обзоров.* Москва: ИНИОН РАН, 2000. С. 7–25.
16. Лікунь М. Російський економічний текст у функціональностилістичному та соціолінгвістичному аспектах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10. 02. 02 "Російська мова". Сімферополь, 2008. 20 с.
17. Лук'янець В. С., Кравченко О. М., Озадовська Л. В. Сучасний науковий дискурс: Оновлення методологічної культури. Київ, 2000. 304 с.
18. Макаров М. Л. Основы теории дискурса. Москва: ИТДГК «Гнозис», 2003. 280 с
19. Махницкая Е. Ю. О современном экономическом дискурсе. *Речевая деятельность. Текст: межвуз. сб. науч. тр.* Таганрог, 2002. С. 158–161.
20. Семенишена Н. В. Бухгалтерський облік як інституційний діловий дискурс [Текст]. *Бухгалтерський облік, контроль та аналіз в умовах інституціональних змін та сталого економічного розвитку : матеріали II Міжнар.наук.-практ. Інтернет–конференції* (25 листопада 2015 р., ЛНТУ, м. Луцьк). Тернопіль : Крок, 2015. С. 31–35.
21. Серажим К. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність: [на матеріалах суч. газетн. публіцистики]: монографія. Київ, 2002. 392 с
22. Таценко Н. В. Основи теорії мовного дискурсу [Текст]: навч. посіб. Суми: СумДУ, 2011. 178 с.
23. Шевченко І. С. Когнітивно-прагматичні дослідження дискурсу. *Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен.* Харків : Константа, 2005. С. 105–117.
24. Шевченко І. С., Морозова О. І. Проблеми типології дискурсу. *Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен* / За загальн. ред. Шевченко І. С.: Монографія. Харків: Константа, 2005. С. 233–236.
25. Шереметьева А. А. Основные характеристики экономического дискурса (на материале немецкого языка). *Вестник Кузбасской государственной педагогической академии*. 2011. № 7 (13). URL: http://vestnik.kuzspa.ru/articles/61/(дата обращения: 30.06.2013).

Отримано: 20 травня 2019 року

Прорецензовано: 7 травня 2019 року

Прийнято до друку: 23 травня 2019 року

e-mail: aqua-aquarius@ukrnet

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-6(74)-99-101

Харченко О. В. Інтерференція французьких лексичних одиниць як засіб комічного в американському комедійному дискурсі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6(74), червень. С. 99–101.

УДК 811.111 (73) `27`06

Харченко Олег Валентинович,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри видавничої справи Інтитуту Журналістики,
Київський Університет імені Бориса Гринченка

ІНТЕРФЕРЕНЦІЯ ФРАНЦУЗЬКИХ ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ ЯК ЗАСІБ КОМІЧНОГО В АМЕРИКАНСЬКОМУ КОМЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ

Стаття фокусує свою увагу на лінгвостилістичних особливостях американського комедійного дискурсу. Проведене дослідження виявляє ряд стилістичних засобів комічного, що пов'язані з інтерференцією французьких лексичних одиниць та виразів в американський комедійний дискурс. Виявлено, що все сказане французькою мовою, для багатьох американців звучить більш романтично, модно та сексуально. Широке розповсюдження отримали такі стереотипні французькі образи як 'fille fatale' (фатальна дівчина), 'femme fatale'(фатальна жінка), 'femme-fatale-spy'(фатальна жінка – шпигур). Ряд комічних американських сленгізмів включають французькі етноніми. Кодифікація назв американських різновидів класичних стилістичних фігур дискурсу комічного та їх знижений характер є цікавим лінгвостилістичним явищем американського комунікативного простору.

***Ключові слова**: американський комедійний дискурс, парапросдокіан, бафос, каламбур, гіпербола, метафора, змішування кодів, когнітивний механізм тощо.*

Oleg Kharchenko,
Candidate of Philological Nayk (PhD), Associate Professor in Institute of Journalism in Borys Grinchenko Kyiv University

INTERFERENCE OF FRENCH LEXICAL UNITS AS THE MEANS OF COMISM IN AMERICAN COMEDY FILM DISCOURSE

The article focuses its attention on the research of lingostylistic peculiarities of American comedy film discourse. The conducted research reveals a number of comic stylistic means connected with the interference of French lexical units and word combinations into American comic discourse. Among the most frequent code mixing devices we could single out the following 1) French is sexy; 2) occasional metaphors, which contain such ethnonyms as 'French' or 'Francais', like French living, French laugh, French kiss, etc; 3) occasional comic words, which represent blend words containing such etnonyms as 'Francais' or 'French', like Franfrog, Frandship, Francaholic, etc; 4) combined stylistic means including French loan words and some stylistic devices, for example paraprosdokian (an unexpected end of a sentence); 5) some kind of parody, where one of the characters parodies some French speaking person such as Jacques Yves Cousteau and some others. The number of French American code mixing options, as well as other combined tropes and figures variants, leading to a comic effect, is not limited by those mentioned in the analysis, so the perspective of the American comic discourse study is the further disclosure, classification and codification of all American humor mechanisms. The appearance of new variants of the classic stylistic figures, utilized in the comedy film discourse, and their codification, is a present day phenomenon of the American communicative space

***Key words**: American comic discourse, pareprosdokian, bathos, hyperbole, methapor, code mixing, cognitive mechanism.*

Актуальністю статті постає необхідність виявлення, аналіз та класифікація механізмів комічного сучасного американського гумору пов'язаних із французькою культурою.

Об'єктом дослідження виступає сучасний американський комедійний дискурс. Матеріалом для аналізу слугували фрагменти дискурсу декількох кінокомедій США. Предметом дослідження є клішовані засоби комічного, що пов'язані з французькою мовою, і які викликають сміх аудиторії в американському комунікативному просторі.

Мета статті – ідентифікація та загальна характеристика ряду стилістичних засобів, що призводять до комічного ефекту, і що відзеркалюють процес змішування американського та французького кодів мовлення. Постановка загальної проблеми та її зв'язок з науковими завданнями. Аналіз сучасного американського комедійного дискурсу, лексичних та стилістичних засобів комічного. Постановка завдання. Виявлення та аналіз американських різновидів лінгвостилістичних фігур та тропів, які використовуються у комплексних механізмах переключення серйозної тональності на комічну, при актуалізації французьких лексичних одиниць та виразів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій базується на роботах В. І. Карасика [2, с. 10–120], В. О. Самохіної [4, с. 7–220], В. Я. Проппа [5, с. 15–155], М. Л. Макарова [3, с. 15–155], М. М. Бахтіна [1, с. 20–125], які найбільш досконало та комплексно дослідили проблеми дискурс аналізу в цілому, та дискурсу комічногозокрема.

Наукові результати. У статті дається визначення та аналіз ряду засобів американського гумору, що пов'язані з запозиченнями з французької мови.

Беручи до уваги роботи В. І. Карасика та В.О.Самохіної, що комплексно висвітлили таке лінгвістичне явище як гумористичний дискурс, ми вважаємо, що американський комедійний дискурс – це комунікативне послання американських кінокомедій, яке динамічно розгортається в ситуації сміхової та ігрової кінематографічної комунікації, визначається стратегією розваги і висміювання (інколи маніпулювання й афронту), яке відбувається в певних когнітивних рамках, що характеризуються періодичною зміною когнітивних патернів, залученням асоціативних механізмів; має певний лінгвальний та екстралінгвальний інвентар реалізації механізмів рефреймінгу змісту та реалізації глибинних інтенцій сміху, зниження, профанації, гри, можливої агресії чи лібідо. Американський комедійний дискурс включає динамічний процес як когнітивного так і комунікативного плану, ситуацію, психологічний та екстралінгвальний контекст, пресупозицію комунікантів, а також

результат мовленнєвої діяльності – сміх чи гедонічний ефект. Він притаманний амриканському комунікативному простору та включає три головні різновиди: гумористичний дискурс, сатиричний дискурс, іронічний дискурс.

Розглянемо лінгвостилістичні засоби американського дискурсу комічного, що реалізуються в кінокомедіях США, і є проявом інтерференції французьких лексичних одиниць та виразів, що ведуть до змішування американського та французького кодів мовлення.

'Кусто–Посміховище' (Mock Cousteau) – американський комедійний різновид пародії, що характеризується пародіюванням відомого французького дослідника-океанографа Ж. І. Кусто (1910–1997) акторами американських комедій та шоу, які часто переходять на французький акцент, розмірковуючи про різні види риби. Прикладом цього різновиду може слугувати американська кінокомедія Kentucky Fried Movie (1977, режисера Дж. Ландіса), де біолог океанограф розмовляє з французьким акцентом, та американський комедійний мультсеріал Sponge Bob Square Pants (1999–2004, режисера С. Хілленбурга), в якому оповідач розмовляє з французьким акцентом *a-la-Jack-Iv-Cousteau* [13].

'*Французький більш сексуальний'*('French is sexier') – стереотипний стилістичний засіб американського комедійного дискурсу, згідно з яким, все, що сказано французькою мовою звучить більш романтично, модно і сексуально.

В американській кінокомедії 'Bananas'(1971), режисера В.Аллена, головний персонаж Ф. Мелліш спілкується зі своєю коханою дівчиною у ліжку: *"F.Mellish: I love you.I love you.Nancy: Oh, say it in French! Please, say it in French!F.Mellish: I don`t know French!Nancy: Oh please…please!*

F. Mellish: How about Hebrew!" [6].

В епізоді телесеріалу 'Friends' під назвою 'The One Where Joey Speaks French', коли хлопець на ім`я Фоебе починає говорити французькою його дівчина Ретчел вигукує: *"Seriously stop it, ot I`m gonna jump on you"*[11].

У кінокомедії –тріллері "Bon Cop, Bad Cop" (2006), режисера Е.Кануела, при зображенні сцени у ліжку, заради отримання більшого задоволення чоловік та жінка вигукують французькі фрази із шкільної програми: " *Man: Jean Paul et Nicole aller a l`ecole! Woman: Vive le Quebec libre!"* [9]. Це створює комічний ефект, що базується на комплексному застосуванні пародії та іннуендо сексуального плану та іннуендо на слабкі знання французької мови, отримані персонажами у школі.

'*Фальшивий-жахливий'('Faux Horrific'*) – гіперболізований страх від незначної загрози, з елементом французької витонченості, як різновид комічної гіперболи. У різдвяній кінокомедії 'National Lampoon`s Christmas Vacation' (1989), режисера Дж.Черіка, у будинок несподівано потрапляє білка. Усі мешканці страшено лякаються, ніби-то вони побачили щось надзвичайно жахливе. Після цього відбувається такий діалог: "*Clark: [a squirrel is running in the house] Where is Eddie? He usually eats these goddam things! Cousin Catherine: Not recently, Clark. He read that squirrels were high in holesterol"* [10]. Комічний ефект викликається візуальною гіперболізацією страху ('faux horrific'), іннуендо (натяком) на те, що Едді брутальна людина, бо він полював колись на білок, фігурою бафос (*goddam thing*), і фігурою парапросдокіан, оскільки кінцівка діалогу несподівана і комічна – Едді почав притримуватися дієти (*squirrels were high in holesterol)*. У когнітивному плані залучаються патерни чіткого контрасту та Фон Ресторфа, що актуалізується через пребільшення, екстравагантність та гіперболізацію.

У ситуативній кінокомедії 'Married …with Children' (1987–1997), режисера М.Мойє, один головних персонажів Елу, одружений чоловік з двома дітьми, що продає взуття, страждає від кризи середнього віку. Йому не подобається, що його дружина поклала розову плитку у ванну. Розглядаючи ванну він несподівано бачить Grim Reaper (Похмурого Жнеця), англо-саксонський образ смерті, і дуже лякається. Потім спілкується із своїм сином: *"Al: I don`t want more people in this house. I want less. I want my life back, dammit. I want my youth. I want my hair. I want…this room. It`s really nice…Are you thinking of moving out, son? Bud: No, Dad. Al.Damn. Well, it does`t hurt to ask"* [14]. Комічний ефект з елементом чорного гумору викликає візуальна сцена з перебільшеним страхом ('faux horrific'), іннуендо (натяком) на те, що батько хоче, щоб його син переїхав з його дому, анафорою (*I want…I want…I want*) та фігурою бафос (*Damn*).

'*Фатальна жінка – шпигун*' ('*Femme Fatale –Spy'*) – пародія на фатальну жінку та на фатальну жінку шпигуна зустрічається в американському комідійному дискурсі. Показовим є науково фантастичний комідійний фільм 'Mars Attacks!'(1996), режисера Т.Биртона, де зустрічаються дві фатальні жінки – дівчина з Марсу та перша леді США – Марша Дейл. Поведінка обох жінок – агресивна, дещо зверхня та націлена на перемогу із застосуванням жіночих чар. *"[After seeing Martians] First Lady: I am not allowing that thing in my house. President Dale: Swetie, we may have to. The people expect me to meet them. First Lady: Well they`re not going to eat off that Van Buren china!"* [8]. Комізм викликає пародія на фатальну жінку, евфемізм з дерогативним елементом (that thing), фігура парапросдокіан (*Well they`re not going to eat off that Van Buren china).*У когнітивному плані застосовуються патерни чіткого контрасту та евристичної аналогії (перша леді хоче поводитись як фатальна жінка).

Стереотипний образ фатальної жінки-шпигуна передає такий американський жарт: "*A: See that ambassador over there? I`ll sleep with him tonight the next morning, h`ll tell me all his secrets! B: And if he won`t tell them? A: Well, at least I`ll get laid"* [12]. Комічний образ '*femme fatale – spy*' створює її ціннісні домінати: цікавість, патріотизм та занадто сексуальність. Комічний ефект викликається застосуванням фігури парапросдокіан і іннуендо сексуального плану.

Додатково до стереотипного персонажу '*femme fatale'* французького походження, що набув популярності в американському кінодискурсі в цілому, так і комедійному зокрема, існує і другий стереотип *'fille fatale'* ('фатальна дівчина'), яка відрізняється від фатальної жінки лише молодим віком.

Оказіональні комічні лексичні одиниці, та ті, що створенні на основі слово стягнення, де однією з лексичних одиниць є ентоніми 'Francais' або 'French', або інші французькі лексичні одиниці. Огляд сучасних американських сленгізмів на сторінках електронного словника Urban Dictionary.com [20] дозволяє виявити стереотипне ставлення американців до проявів французької культури в США.

'*Francoholic*' **–** людина, що полюбляє усе французьке**.**

'*Franfrog*' **–** француз (полюбляє їсти жаб).

'*Frandship*' **–** дуже міцна дружба.

'*Frandiggity*' – крута та елегантна бабуся.

'*Fauxtograper*' – людина, що удає професійного фотографа, але насправді усе фотографує у автоматичному режимі.

'*Fauxtogenic*' – людина, що краще виглядає на фотографіях ніж у реальному житті.

'*Fauxmosexual*' – людина, що удає представника меншин, хоча сам (сама) гетеросексуал.

'*Francois*' – цікавий та спокійний чоловік з гумором, душа компанії

'*Francoise*' – цікава та красива дівчина з гумором, душа компанії [20].

Оказіональні вирази, що набувають метафоричного значення, що містять ентонім French або Francais, або певні французькі вислови як засіб комічного.

'*French Living*' – французьке життя (життя по французьки), як американський стереотип. Людина їсть вишукану їху, п`є французьке вино, сидить у кімнаті з витонченими витворами мистецтв, розвалившись у модельному кріслі, дивиться чудовий фільм та вигукує, "*That`s French Living*!" [7].

'*C`est fromage!*' – жартівливий вислів 'Це – сир!', що є паронімом до c`est dommage (шкода), який вставляють американці у бесіду франкомовних людей. При цьому робиться натяк на те, що французи полюбляють сир [20].

'*C`est une pute!*' **–** жартівливий або роздратований вигук (це – стерво) по відношенню до чогось (когось) французького [20].

'*C`est la boeuf!*' – жартівливий вигук 'Це чудово!' по відношенню до чогось французького, хоча в прямову перекладі означає 'Це яловичина!'[20].

'*Faux date*' – 'фальшиве побачення', коли хлопець заплатив за дівчину у ресторані, але навіть не отимав поцілунка у відповідь [20].

'*French Library*'–'французька бібліотека', магазин з продажу еротичних фільмів [17].

'*French Love*' – 'французьке кохання', коли хлопець не відповідає на почуття дівчини, а потім бігає за нею, коли вона знаходит іншого [16].

'*French Lawn*'– 'французька галявина', голлівудський вираз, що означає депіляцію в області бікіні [18].

'*French Kiss'*– 'французький поцілунок', палкий поцілунок, де хлопець та дівчина торкаються один одного язиком [19].

'*French Laugh*' – 'французький сміх або ніби-то французький носовий сміх, який зображують з елементом пародії американські актори. Для прикладу можна привести сміх П. Ескагота у скетч комедії 'All That' (1994-2005), режисера М.Толліна: *"Pierre Escargot: What time is it and why do you smell like cheese? Oh-hoh-hoh-hoh-hoh!"* [15].

Висновки. Інтерференція французьких лексичних одиниць та виразів в американський комедійний дискурс надає цьому дискурсу комічно-сексуальної, романтичної, вишуканої та модної тональності. До різновидів стилістичних засобів, що характеризують це явище, належать такі засоби, як 'Французький більш сексуальний', 'Кусто– посміховисько', 'Фатальна жінка – шпигун', оказіональні комічні лексичні одиниці з ентонімом French або Francais, інші французькі слова, оказіональні метафори з ентонімом French або Francais, в цілому змішування американського та французького кодів мовлення.

З початку третього тисячоліття розпочався процес ідентифікації та класифікації термінології американських різновидів стилістичних фігур і тропів, які часто вживаються в американському комедійному дискурсі. Інтереренція французьких лексичних одиниць та виразів, створення певних стереотипів, є цікавим лінгвостилістичним явищем американського комунікативного простору. Перспективами аналізу є подальше виявлення, кодифікація та аналіз, американських лінгвостилістичних засобів створення комічного ефекту.

Література:

1. Бахтин М. М.Творчество Франсуа Рабле и народная культура Средневековья и Ренесаннса. Москва: Мысль, 1979. 280 с.
2. Карасик В. И. Язык социального статуса. Москва: Гносиз. 2002. 389 с.
3. Макаров М. Л. Основы теории дискурса. Москва: ИТДГК Гносиз, 2003. 280 с.
4. Самохина В. А. Современная англоязычная шутка. Монография. Харьков: Харьковский национальный университет имени В.И.Каразина, 2008. 355 с.
5. Пропп В. Я. Проблемы комизма и смеха. Ритуальный смех в фольклоре (по поводу сказки о Несмеяне). Москва: Лабиринт, 1999. 288 с.
6. Allen W. Bananas (1971) [Electronic resource]: comedy film-United Artists. URL: https://en.wikiquote.org/wiki/Bananas_(film) (01.04.2019)
7.Bullard H. Authentic French Living[Electronic resource]: article. URL: https://heatherbullard.com/blog/2018/06/authentic-french-living (1.04.2019).
8. Burton T. 'Mars Attacks!'(1996) [Electronic resource]: sci-fi comedy film –Warner Bros. URL: https://www.imdb.com/title/tt01 (01.04.2019).
9. Canuel E. Bon Cop, Bad Cop (2006) [Eletronic resource]: comedy-thriller – Alleance Atlantic Vivefilm. URL: https://www.youtube.com/watch?v=lxfQ6kj0_BE (1.04.2019).
10.Cherik J. National Lampoon`s Christmas Vacation (1989) [Electronic resource]: Christmas comedy – Warner Bros. URL: https://www.imdb.com/title/tt0097958/quotes/?tab=qt&ref_=tt_trv_qu (01.04.2019).
11.Crane D. The One Where Joey Speaks French (1994-2004) [Electonic resource]: Friends, sitcom – Warner Bros. URL: http://www.livesinabox.com/friends/1013.shtml (1.04.2019).
12.Fetcher A. Comics and Cartoons. [Electronic resource]: jokes. URL: https://boards.fireden.net/co/thread/98088945/ (01.04.2019).
13.Hillenburg S. Sponge Bob Square Pants. 1999–2004 [Electronic resource]: animated television comedy series / Stephen Hillenberg. – Unite Plankton Pictures. URL: http://www.youtube.com/watch?v=xlkprv-Upco (20.10.11). – Sponge Bob Square Pants.
14. Moye M. 'Married …with Children' (1987–1997). [Electronic resource]: sitcom – Embassy Communications. URL: https://www.imdb.com/title/tt0092400/quotes/?tab=qt&ref_=tt_trv(01.04.2019).
15. Tollin M. All That. (1994-2005) [Electronic resourse]: sketch comedy –Nikelodeon cable television network – Retrieve from: http://www.thefullwiki.org/All_That (1.04.2019).
16. Peckham A. French Love. [Electronic resource] e-dictionary. URL: https://www.urbandictionary.com/define.php?term=French%20Love (1.04.2019).
17. Peckham A. French Library. [Electronic resource] e-dictionary. URL: https://www.urbandictionary.com/define.php?term library (1.04.2019).
18. Peckham A. French Lawn. [Electronic resource] e-dictionary. URL: https://www.urbandictionary.com/define.php?term=French%20Lawn (1.04.2019).
19. Peckham A. French Kissing. [Electronic resource] e-dictionary. URL: https://www.urbandictionary.com/define.php?term=french%20kissing.
20. Peckham A. Modern lexicon. [Electronic resource] e-dictionary. URL: https://www.urbandictionary.com/define.php?term (1.04.2019)

Отримано: 19 квітня 2019 року

Прорецензовано: 7 травня 2019 року

Прийнято до друку: 23 травня 2019 року

e-mail: halynatsaryk@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-6(74)-102-104

Halyna Tsaryk. Pecularities of linguistic's development and imposition of slang ("Pygmalion" by Bernard Shaw). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6(74), червень. С. 102–104.

УДК 811.111'276.5

Halyna Tsaryk,
Danylo Halytsky LNMU

PECULARITIES OF LINGUISTIC'S DEVELOPMENT AND IMPOSITION OF SLANG ("PYGMALION" BY BERNARD SHAW)

Main problems of the slang translation are considered and also the research of slang units' samples is represented; the samples are extracted from the given text with the analysis of their means of translation into the Ukrainian language. Also such problems were highlighted: usage and analysis of the rhyming cockney slang and the difficulties during translation of atypical English lexis of the language in the "Pygmalion" play. In this chapter slang units' samples were investigated. The achieved results of research can be used in different educational disciplines, dictionaries and methodological manuals compilation.

Key words*: slang units, cockney, samples, imposition of slang.*

Царик Галина Михайлівна,
ЛНМУ імені Данила Галицького

ОСОБЛИВОСТІ ЛІНГВІСТИЧНОГО РОЗВИТКУ ТА ІМПОЗИЦІЇ СЛЕНГУ («ПІГМАЛІОН» БЕРНАРДА ШОУ)

Оскільки актуальність дослідження роботи полягала у необхідності вивчення специфіки перекладу сленгових одиниць на прикладі п'єси Бернарда Шоу "Пігмаліон", то метою дослідження було зіставлення та розгляд особливостей формування, функціонування, імпозиції (впливу) та перекладу сленгу у творі. Автор зазначила, що розвиток мови постійно перебуває у динаміці, і сленг, як наслідок, змінюється і трансформується у свою чергу. У роботі представлене дослідження сленгових одиниць (кокні) та їх впливу на фонетику, граматику, лексику та орфографію як мові-оригіналі, так і у перекладі на українську.

Ключові слова*: сленгові одиниці, кокні, приклади, вплив сленгу.*

This article is dedicated to studying of the translation's specific features of English slang lexemes in equivalence to the Ukrainian language. The language is the only mean with the help of which the cultures can express themselves, their essentiality. The language reflects culturally-historical background of each epoch, and as a rule, is fully understood by people who live in this particular epoch.

Slang actively reacts on all events in life. It picks up and reflects new phenomena and during their transformations changes itself. Though on this particular stage of linguistics' development and translation study slang is still remains the problem that is not studied enough, which needs to be further investigated.

The **actual value** of the research is to learn the specifics of the slang units' interpretation on the example of «Pygmalion» play, written by Bernard Shaw.

The **aim** of the research is to specify the peculiarities of slang lexemes translation based on the English composition and its equivalent in the Ukrainian language.

According to the aim of the research the paper involves solution of certain specific **tasks**:

1) to determine *slang* notion in the language system and to analyse the English slang origin and fields of its use;

2) to consider the peculiarities of slang forming and functioning in the modern linguistics;

3) to expose slang's specific features on the example of "Pygmalion" play by B. Shaw in the Ukrainian translation by O. Mokrovolskyi "Пігмаліон";

4) to investigate the difficulties during translation of the atypical lexemes of the English language in "Pygmalion" play.

The **object** of the paper is slang lexems in the English language and their equivalents in Ukrainian.

The **subject** of the paper is the peculiarities and methods of slang units' translation from English into Ukrainian.

The **material of the research** consists of slang units, in particular, the rhymed cockney slang from the B. Shaw's "Pygmalion" composition and their equivalents in the Ukrainian language; and also slang units from the dictionaries of modern English and Ukrainian slang.

The following **methods** of research are used in the paper: **general scientific methods**: *synthesis* and *analysis* of material according to the results of literature surveying; *induction* for results' generalization of separate concrete observations; *deduction* is used for conclusions formimg – from the general to specific one, and also **special linguistic methods**: *descriptive method* – for language's slang units inventorying and the explanation of their construction and functioning in English society at the middle of XX century, basing on the "Pygmalion" composition by B. Shaw and its translation made by O. Mokrovolskiy "Пігмаліон"; *comparative method* – for identifying English slang lexemes' specific characters via their methodical comparison with the equivalents in the Ukrainian language; *transformational analysis* – to determine the English slang lexems' means of reproduction in the Ukrainian language; *quantitative analysis* – for providing the adequacy of the received results.

The scientific novelty of the received results. Three means of English lexems reproduction (of the "Pygmalion" play in Ukrainian translation by O. Mokrovolskiy "Пігмаліон") have been established for the first time in the given master's research, namely the *mean of compensatory translation*, *mean of equivalent slang units selection* and *mean of descriptive translation*. The most frequently used mean of translation English slang lexemes is identified, and it is represented by the *mean of compensatory translation* – 57%, the lowest percentage of usage belongs to the *mean of descriptive translation* – 2%.

Practical significance of the received results is subjected to its possibility of being used in conducting such academic disciplines as "General linguistics" ("Phonological system of language", "Lexically-sematic system of language"), "Comparative-historical and typological linguistics" ("Comparative lexicology"), "Contrastive typology of the English and Ukrainian languages", "The modern Ukrainian literary language" ("Lexicology"). Also this work contributes into research of relation of "language-society" problem in the translation study context.

Results of the research and worked-up actual material can be used during compiling of educational and methodical manuals for philological faculties' students in the universities and institutes.

The significance of chosen topic is highlighted, also the choice of investigation's object and subject is revealed, the aim and specific problems are determined and also composition of the paper's structure is described. The following aspects are considered: theoretical problems, connected with the slang's position in the system of language; options of English areal slangs, their inconstancy on the background of different culturally-historical epochs, provenance of the sources and fields of common parlance's usage. Also main means of English and Ukrainian slang units forming are researched and compared.

Main problems of the slang translation are considered and also the research of slang units' samples is represented; the samples are extracted from the given text with the analysis of their means of translation into the Ukrainian language. Also such problems were highlighted: usage and analysis of the rhyming cockney slang and the difficulties during translation of atypical English lexis of the language in the "Pygmalion" play. In this chapter 130 slang units' samples were investigated.

In general **conclusion** the results of investigation that have been made, determine achieved aims and results of complete analysis. On the basis of slang samples taken from the dictionaries of the English and Ukrainian languages and slang samples extracted from the "Pygmalion" play by B. Shaw and its Ukrainian translation "Pygmalion" by O. Mokrovolskiy we conclude that slang is the dynamic phenomenon that depends on the area of usage, the status and profession of people who use it and greatly influences language on different levels (phonetics, lexics, grammar, and even orphography).

In the future prospect the achieved results of research can be used in different educational disciplines, dictionaries and methodological manuals compilation. Also the topic of specific English slang lexemes translation can be investigated in the publicistic style.

Appendix

Constectual usage of different types of cockney slang

№	Slang vocabulary	The literary equivalent	Contextual use
1	Titian	physician	Oh, that looks nasty! You ought to go and see a Titian!
	First Eleven	heaven	The weather in Monte Carlo was pure first eleven.
	Normandy Beach	speech	They listened gloomily to the Queen's Normandy Beach.
2	China Plate	mate	Hello, my old China Plate!
	Butcher's Hook	look	Take a Butcher's Hook at this!
	Platesof Meat	feet	Get your Plates of Meat off my table!
	Hors d'oeuvres	nerves	It must have taken Percy a lot of hors d'oeuvres to propose to Fenella!
	Louis Quatorze	pause	
	Chaise long	pong	Whatever is that chaise longue in the drawing room?
	Cote d'Azure	manure	The gardener assures me that a little Cote d'Azure will revitalize the roses.
4	Madam de Luce	spruce	
	Saint Martin-le-Grand	hand	
	Danny la Rue	blue	
5	Aristotle	bottle	Finish your Aristotle and let's get out of this bar!
	Canoes	shoes	Do you ever take off your canoes?
	Ding Dong Bell	hell	Yesterday it was a real Ding Dong Bell here!
6	Dog And Bone	phone	I was on the Dog when you knocked at the door.
	Barnet Fair	hair	My Barnet is so long, I'll get it cut!
	Tea Leaf	thief	Come here, you little Leaf!
	Battle Cruiser	boozer	He's a bit of a Cruiser!
7	Culture-vulture	supporter of the art for monetary gain	
	Funny-money	substitute money	
	Near-beer	non-alcohol beer	
	Boozy-woozy	drunk	
	Fuddy-duddy	old-fashioned	
	Low-blow	unfair	
	Bow-wow	dog, authoritative person	
	Gruesome twosome	lovers, army boots	
8	Barnet Fair	hair	My Barnet is so long, I'll get it cut!
	Tony Blair	hair	Do you ever get your Tony cut?
	Fred Astair	hair	Didn't you know long Fred is out of fashion today?!
	Canoes	shoes	I've seen such a pair of canoes today!

	Dinky Doos	shoes	How do you like these dinky doos?
	Ones and Twos	shoes	These ones and twos are very becoming to you!9
9	Damon Hill	pill	Two Damon Hills three times a day and in a week you'll be OK!
	Jesus Christ	overpriced	I would have bought the statue if it hadn't been Jesus Christ.
	Titian	physician	Oh, that looks nasty! You ought to go and see a Titian!
10	Ascot Races	places	Well my dear, they're to be seen together at all the right Ascots.
	Stately Home	poem	I can't imagine why Percy thinks his stately homes are so important!
	Glorious Twelfth	health	Frankly I don't think it was As was who ruined the Brig's Glorious Twelfth? More like a few too many snifters I'd say!
11	Old School Tie	sly	I know he was at Eton, but I still think he's terribly old school.
	Lord Byron	iron	I can assure you that it is only the lower classes who no longer Lord their undergarments.
	Avant Garde	hard	Getting into Oxford is not as avant gardeas you might think
	Cecil Beaton	eaten	Who's gone and Ceciled the last of the black forest gateau?
12	MI5	skive	I don't think the Brigadier was ever in danger in India – if you ask me the whole job was just an MI5.
	Chanel №5	alive	I'm just glad I'm Chanel!

References:

1. Ayto J. The Oxford Dictionary of Slang. New York: Oxford University Press, 1999. 474 p.
2. Bradley H. Slang. *The Encyclopaedia Britannica*. 13th ed. London: The Britannica, Inc., 1926. Vol. 25. P. 207–210.
3. Coman A., Shephard R. Language is! Lnd., Sydney, 1972.
4. Drake G. F. The Social Role of Slang. *Language: Social Psychological Perspectives* / Ed. by H. Giles. Oxford: Pergamon Press, 1980. P. 63–70.
5. Eble C. Slang and Sociability: in-group language among college students. Chapel Hill, NC: University of North Carolina Press, 1996. 228 p.
6. Flexner S.B. Preface to the Dictionary of American Slang. *New Dictionary of American Slang* [comp. by R. Chapman]. New York: Harper and Row, 1986. P. XVII-XXVIII.
7. Franklyn J. A Dictionary of Rhyming Slang. Учебное пособие. L.: London, 1994. 380 c.
8. Galperin I. R. Stylistics. Учебное пособие. M., 1992. 376 c.
9. Green J. Rhyming Slang. *Critical Quarterly.* 2003. № 1(2). C. 220–226.
10. Greenough J.B., Kittredge G.L. Words and their Ways in English Speech. N.Y.: The Macmillian, 1929. 318 p.
11. Holms J. An Introduction to Sociolinguistics. N.Y.: Longman, 1997. 412 p.
12. Kennedy X. J. Literature. An Introduction To Fiction, Poetry, And Drama. Boston: Little, Brown and Company, 1979.
13. Kukharenko, V. A. A Book of Practice in Stylistics. Вінниця: Нова книга, 2000. 160 c.
14. Labov, W. The Study of Non-Standard English. Champaign, Ill.: National Council of Teachers of English, 1970. 73 p.
15. Lighter, J.E. Introduction: What is Slang? *Random House Historical Dictionary of American Slang* [comp. by J. Lighter/ edited by J. Sheidlower]. New York: Random House, 1994. Vol. 1. P. XI–XXXVII.
16. Mencken H. L. The American Language. N.Y.: A.A.Knopf, 1992. 333 p.
17. Partridge E. Slang Today and Yesterday. N.Y.: The Macmillian, 1934. 476 p.
18. Shaw, B. Two Plays. Ростов-на-Дону: Феникс, 2001.
19. Sledd J. On Not Teaching English Usage. *English Journal*. N.Y.: Random House, 1965. Vol. 54. P. 698–703.
20. Thorne T. Dictionary Of Contemporary Slang. London: A & C Black, 2007. 494 p.
21. The New Encyclopaedia Britannica. *Macropaedia*. 15th ed. Encyclopaedia Britannica Inc., 1993. Vol. 10. P. 871–872.
22. Wherrett D. A Dictionary Of Cockney Rhyming Slang. – a watchya.com Publication, 2010. 77 p.

Отримано: 19 квітня 2019 року

Прорецензовано: 7 травня 2019 року

Прийнято до друку: 23 травня 2019 року

e-mail:kern_nata@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-6(74)-105-109

Четова Н. Й. Реалізація художнього концепту *УЯВНИЙ ЧАС* в англомовних творах жанру фентезі: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі творів Дж. Р. Р. Толкіна, К. С. Льюїса, У. К. Ле Гуїн та Дж. К. Ролінґ). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6(74), червень. С. 105–109.

УДК 811.111[36+37+42] : 82–31 : 111–4 (091) (Т 52) (Л 91) (Г 93) (Р 67)

Четова Наталія Йосипівна,
кандидат філологічних наук, Національний університет «Львівська політехніка»

РЕАЛІЗАЦІЯ ХУДОЖНЬОГО КОНЦЕПТУ *УЯВНИЙ ЧАС* В АНГЛОМОВНИХ ТВОРАХ ЖАНРУ ФЕНТЕЗІ: ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ ДЖ. Р. Р. ТОЛКІНА, К. С. ЛЬЮЇСА, У. К. ЛЕ ГУЇН ТА ДЖ. К. РОЛІНҐ)

Стаття присвячена виявленню специфіки авторського сприйняття та зображення уявного часу шляхом реконструкції змісту та структурних особливостей змістового шару художнього концепту уявний час *в англомовному фентезі на матеріалі творів Дж. Р. Р. Толкіна, К. С. Льюїса, У. К. Ле Гуїн та Дж. К. Ролінґ.*

Ключові слова*: фентезі, уявний час, художній концепт, змістовий шар, фрейм.*

Natalia Chetova,
Doctor of Philosophy (Philology), Lviv Polytechnic National University

REALISATION OF THE LITERARY CONCEPT OF *IMAGINARY TIME* IN THE ENGLISH FANTASY: THE LINGUO-COGNITIVE ASPECT (BASED ON THE LITERARY WORKS OF J.R.R. TOLKIEN, C.S. LEWIS, U.K. LE GUIN AND J.K. ROWLING)

The article deals with the revealing of the writers' perception and interpretation of the imaginary time by means of the reconstruction of the content and structural peculiarities of the substantial layer of the literary concept of imaginary time *in the English fantasy.*

The reconstruction is held by means of the complex analysis that presupposes the investigation of linguistic and cognitive properties of the imaginary time *in the English fantasy represented by the literary works of J.R.R. Tolkien, C.S. Lewis, U.K. Le Guin and J.K. Rowling.*

The structure of the substantial layer of the literary concept of imaginary time *is being reconstructed as the mental formation reflecting the writers' perception of various aspects of the imaginary time. It has been proved that the substantial layer of the literary concept of* imaginary time *is a frame representing the imaginary time as the certain continued progress of existence and events that occur in apparently irreversible sequence from the past through the present to the future, can be measured and is peculiar owing to unreal characreristics and unusual perception.*

Key words*: fantasy, imaginary time, literary concept, substantial layer, frame.*

Дотичні до *уявного* поняття неодноразово висвітлювалися у закордонних і вітчизняних наукових розвідках та стосувалися сутності *ірраціонального*: у філософських працях А. Шопенгауера, Ф. Ніцше, Г. В. Ф. Гегеля, К. Юнга В. Дільтея і Г. Зіммеля, у психоаналізі З. Фрейда, у дослідженнях «творчої» інтуїції А. Бергсона, у новітніх наукових оглядах В. В. Ільїна, В. Г. Скотного, Н. Л. Морської, С. І. Шлєкіна; природи *містичного*: у працях Т. І. Любасюк, Ю. О. Шабанової; змісту *магічного*: у роботах Р. Кавендіша, В. М. Розіна, І. Т. Касавіна та ін.

У лінгвістичному плані *уявне* вивчалося як аспект теорії можливих світів (Р. М. Адамс, Р. Ронен, А. П. Бабушкін та ін.), із точки зору модальності (Дж. Байбі, Б. Денціджер, М. Мітун та ін.); використовувалося для позначення загальної функціональної категорії, яка охоплює сферу *неактуального* та *нереального* у граматиці (Дж.Р. Елліотт та ін.), ідентифікувалося як ірреальний світ у розрізі порівняльно-історичного, типологічного та зіставного мовознавства (Є. А. Григорьева, Т. М. Нікульшина та ін.). Однак тема *уявного* в історії лінгвістики не лише не посідала чільного місця, а й навіть не претендувала на провідну роль.

Останні десятиліття у фокус лінгвістичних досліджень дедалі частіше потрапляє мова у зв'язку з мисленням, що є ключовим аспектом для когнітивної лінгвістики, метою якої є виявлення шляхів та способів упорядкування інформації, актуалізованої засобами мови. Першорядними в галузі когнітивної лінгвістики є питання структури мовної свідомості, форми презентації знань, когнітивної семантики, когнітивних категорій і моделей (Н. Д. Арутюнова, А. Вежбицька, С. А. Жаботинська, Ю. М. Караулов, М. П. Кочерган, О. С. Кубрякова, Дж. Лакофф, О. О. Селіванова, Н. В. Слухай, В. М. Телія та ін.).

Протягом тривалого часу вивчення концептуальних просторів у художніх творах окремих письменників становить значний інтерес для науковців (М. Фрімен, Д. Фрімен, М. Тернер, О. П. Воробйова, Л. І. Бєлєхова, О. М. Кагановська, В. Г. Ніконова та ін.) і здійснюється в рамках когнітивного напряму сучасної лінгвістики (О. С. Кубрякова, Дж. Лакофф, Р. Ленекер, А. М. Приходько, Ю. С. Степанов та ін.). З розвитком вітчизняної концептології в її лінгвістичному і лінгвопоетологічному вимірах стає можливим визначати особливості взаємодії мовного та когнітивного аспектів.

Метою даної розвідки є виявлення специфіки авторського сприйняття та змалювання уявного часу як невід'ємного компоненту у створенні уявної реальності художнього твору, зокрема жанру фентезі, де уявне виступає домінантною жанровотвірною ознакою, шляхом реконструкції змістового шару художнього концепту (ХК) уявний час в англомовному фентезі.

Об'єктом дослідження є художній концепт уявний час, **предметом** виступають змістовий шар та його конституенти, вербалізовані в англомовному фентезі.

Матеріалом дослідження слугують найяскравіші твори англомовного фентезі: «Гобіт» та «Володар Перстенів» Дж. Р. Р. Толкіна, «Хроніки Нарнії» К.С. Льюїса, цикл романів про Земномор'я У. К. Ле Гуїн та серія романів про Гаррі Поттера Дж. К. Ролінґ.

Методика та методологія дослідження. Об'єктом дослідження є концепт, який класифікується як художній (С.О. Аскольдов [1]), тобто такий, що реалізується у художньому творі і втілює авторську інтерпретацію явищ дійсності. Реконструкцію змістового шару художнього концепту здійснено за методикою, запропонованою В. Г. Ніконовою [5], що уможливило моделювання структури шару у вигляді фрейму як системи складників.

У ході дослідження використано методологію **лінгвопоетологічного аналізу**, яку представлено: *інтерпретаційно-текстовим* аналізом – для виділення контекстів, у яких реалізовано уявний час (УЧ); *контекстуальним* аналізом – для опису того оточення, у якому беруть участь мовні одиниці на позначення УЧ, та методи **лінгвістичного аналізу**, з-поміж яких застосовано: аналіз *словникових дефініцій* – для визначення семної структури вербалізаторів УЧ; *системно-функціональний* аналіз – для систематизації та класифікації вербалізаторів УЧ; *семантичний* аналіз – для визначення змісту й обсягу семантики УЧ; *компонентний* аналіз із залученням *лексикографічного опису* – для визначення семного складу слів, задіяних у контекстах, де актуалізовано УЧ, виокремлення тематичного слова й ідентифікації найменувань конституентів концепту УЧ в аналізаних творах фентезі; метод *польового структурування* – для систематизації засобів вираження УЧ у вигляді лексико-семантичного поля; **концептуальний аналіз** представлено методом *фреймового* аналізу – для презентації інформації, структурованої у змістовому шарі ХК уявний час, у вигляді фрейму.

Новизна дослідження полягає в осмисленні поняття «уявний час» в його лінгвальному та когнітивному ракурсах, у встановленні значущості цього поняття для жанру фентезі, а також у реконструкції ХК уявний час й описі структури та компонентів його змістового шару.

Архітектоніка концептів активно досліджується врамках когнітивних наук – когнітивної психології, когнітивної лінгвістики, лінгвокультурології. У цих дисциплінах концепт визначається як «багатомірне ментальне утворення…, у якому виокремлюються декілька якісно відмінних складових (шарів, вимірів та ін.)» [3, с. 7]. У наведеній характеристиці архітектоніки концепта увага зосереджується на полівимірності, комплексності та складності. Застосування методики поетапної реконструкції художнього концепту, запропонованої В.Г. Ніконовою [5], уможливило ідентифікації художнього концепту та моделювання його структури, зокрема змістового шару.

Змістовий (концептуальний (термін Дж. Юле) – такий, що містить інформацію, у спрощеному вигляді представлену у тлумачних словниках [10, с. 113]) шар художнього концепту містить інформацію, репрезентовану за допомогою пропозиційних структур, що представляють базову, типову, універсальну, логічно впорядковану інформацію [2, с. 87; 6, с. 71].

Аналіз текстового функціонування мовних репрезентацій досліджуваного художнього концепту виявляє актуальність тих чи інших ознак концепту та уможливлює розкриття його змісту [4, с. 271–272].

У поетичній мові Дж.Р.Р. Толкіна, К.С. Льюїса, У.К. Ле Гуїн та Дж.К. Ролінґ знайшли віддзеркалення практично всі грані філософського розуміння часу.

Основою ХК уявний час є концептуальна ознака «екзистенційний» час як така, що характеризує зміни у житті людини на підставі емпіричного досвіду та знаходить своє вираження у творах у доволі незвичний спосіб. Так, у «Володарі Перстенів» Дж. Р. Р. Толкіна у реченні *Bilbo was going to be eleventy-one, 111, a rather curious number and a very respectable age for a hobbit (the Old Took himself had only reached 130); and Frodo was going to be thirty-three, 33) an important number: the date of his 'coming of age'*. (FR, p. 30) незвичність зазначеного часу у порівнянні із загально прийнятим полягає в тому, що зазвичай мало хто доживає до такого поважного віку, як гобіт Більбо. Вік гобіта Фродо – тридцять три роки – дата його «дорослішання», що є зовсім відмінним від традиційного. Подібне знаходимо і в творах Дж.К. Ролінг: *Mr. Flamel, who celebrated his six hundred and sixty-fifth birthday last year, enjoys a quiet life in Devon with his wife, Perenelle (six hundred and fifty-eight)*. (PS, p. 220). У творах К.С. Льюїса аномальність часу представлено явищем *Narnian time*, який відрізняється від звичного тим, що існує окремо, паралельно і за своїми законами: *Narnian time flows differently from ours. If you spent a hundred years in Narnia, you would still come back to our world at the very same hour of the very same day on which you left. And then, if you went back to Narnia after spending a week here, you might find that a thousand Narnian years had passed, or only a day, or no time at all*. (CN, p. 429), та спливає значно швидше від реального: *They had been just as surprised as Edmund when they saw the winter vanishing and the whole wood passing in a few hours or so from January to May*. (CN, p. 167).

Разом із тим поряд із зазначеною концептуальною ознакою в даних прикладах актуалізується ще одна – «метричний» час, що вербалізується метричними одиницями на зразок *hour*, *day*, *week*, *month*, *season*, *year* і т.д. у поєднанні з числівниками та слугує метричній фіксації змін і констант у вигаданому світі. Так, підтвердження метричної ознаки часу знаходимо у творах К.С. Льюїса: *For then they had defeated the terrible White Witch and ended the Hundred Years of Winter, <…>*. (CN, p. 690), *Dragon Island discovered by Caspian X, king of Narnia, etc. in the fourth year of his reign*. (CN, p. 476), Дж.К. Ролінг: *Anyway, this – this wizard, about twenty years ago now, started lookin' fer followers.* (PS, p. 54), У.К. Ле Гуїн: *Vetch had been three years at the School, and soon would be made Sorcerer; <…>*. (WE, p. 41-42), Дж.Р.Р. Толкіна: *Evermind they are called, simbelmynë in this land of Men, for they blossom in all the seasons of the year, and grow where dead men rest.* (TT, p. 111).

Крім метричної характеристики часу у творах жанру фентезі розрізняємо ще «лінійний» і «циклічний» час. До лексичних одиниць, які актуалізують «циклічний» час, Ч. Філлмор відносить назви пір року та частин доби [9, с. 48]. Реалізацію даної концептуальної ознаки знаходимо у реченнях: *On a fine summer morning when the dew lay on the grass he set off with the Badger and the two Dwarfs, up through the forest to a high saddle in the mountains and down on to their sunny southern slopes where one looked across the green wolds of Archenland.* (CN, p. 349), *"The first day of the dwarves' New Year," said Thorin, "<…> We still call it Durin's Day when the last moon of Autumn and the sun are in the sky together."* (H, p. 63).

«Літній» час характеризується тривалістю. На фізіологічному рівні «літній» час пояснюється вченими лінійністю мислення людини та розвитком пам'яті [7, с. 150]. Фіксації на лінійній осі реального часу слугують і поняття «минуле», «теперішнє» та «майбутнє», які у творах вербалізуються такими часовими маркерами: *yesterday*, *today*, *tomorrow*, *the day before (yesterday)*, *the day after (tomorrow)*, *last …*, *next …*, *in …* (*days, weeks, months, years*), … (*days*, *weeks, months, years*) *ago* та ін.: *It seemed to Frodo then that he heard, quite plainly but far off, voices out of the past*: *<…>* (TT, p. 221); *That is the business of Wizards: Wizards are always troubled about the future.* (TT, p. 75). У реченні *The Elder Days are gone. The Middle Days are passing. The Younger Days are beginning. The time of the Elves is over, but our time is at hand: the world of Men, which we must*

rule. (FR, p. 272) описується ситуація, коли Гендальф розмовляє з Саруманом і говорить про те, що настає епоха людей, і що в цей час саме люди правлять на землі і відповідають за збереження світу і миру. Під *the Elder Days*, *the Middle Days* і *the Younger Days* мається на увазі, відповідно, минуле, теперішнє і майбутнє. Тут також присутнє уособлення часу і підкреслюється незворотність, швидкоплинність часу. Він постійно рухається вперед, події відходять у минуле. Хід часу підрозділяється на певні відрізки: час, коли у світі правили ельфи (*the time of Elves*), і «наш час» (*our time*) – час, у який у світі почнуть правити люди.

Специфічністю для об'єктивації уявної реальності, зокрема часу, може слугувати концептуальна ознака «уявна точка відліку», як, наприклад, Дарінів день – перший день нового року у гномів у творах Дж. Р. Р. Толкіна: *The world was fair in Durin's Day.* (FR, p. 330) чи історичні події у творах Дж.К. Ролінг: повстання гоблінів: *Meanwhile Professor Binns, the ghost who taught History of Magic, had them writing weekly essays on the goblin rebellions of the eighteenth century*. (GF, p. 234), чемпіонат світу з вигаданої гри у квіддіч: *Harry learned that there were seven hundred ways of committing a Quidditch foul and that all of them had happened during a World Cup match in 1473; <…>* (PS, p. 181), поразка у протистоянні між чарівниками: *<…> Dumbledore is particularly famous for his defeat of the Dark wizard Grindelwald in 1945, for the discovery of the twelve uses of dragon's blood, and his work on alchemy with his partner, Nicolas Flamel*. (PS, p. 102–103), період розквіту та занепаду у магічній історії чи низка певних надзвичайних, нереальних подій: *<…> I got a few extra books for background reading, and you're in Modern Magical History and The Rise and Fall of the Dark Arts and Great Wizarding Events of the Twentieth Century.* (PS, p. 106). Подібні історичні події, відмінні від реальних, які слугують часовими маркерами, відрізками чи моментами відліку, знаходимо й у творах К.С. Льюїса: *And close beside him were <…> Trumpkin the Dwarf and Truffle-hunter the good Badger with Glenstorm the Centaur and a hundred other heroes of the great War of Deliverance*. (CN, p. 764), *Would have been a cause almost of war between Archenland and Narnia which are friends time out of mind.* (CN, p. 233) та У.К. Ле Гуїн: *So it happened that on the fifth day after the slaughter at Armouth a stranger came into Ten Alders village, <…>* (WE, p. 13).

Концептуальна ознака «циклічність» віддзеркалює повторюваність однотипних подій. Приміром, *ранок – день – вечір – ніч* утворюють один цикл, *весна – літо – осінь – зима* – інший. Елементи кожного з цих циклів рухаються один за одним в одному напрямку по колу безкінечно, не зупиняючись та не змінюючи свого порядку. У творах Дж.Р.Р. Толкіна «циклічність» представлена у реченнях на зразок: *Morning passed, afternoon came; but in all the silent waste there was no sign of any dwelling*. (H, p. 55). У наступному прикладі *The dragon was dead, and the goblins overthrown, and their hearts looked forward after winter to a spring of joy*. (H, p. 338) дві пори року – зима та весна – відповідають цілком реальному часу, якби не відомості про химерних істот, які додають йому якості уявного, вигаданого.

Інформацію про нереальність, унікальність та аномальність часу, який є причиною когнітивного дисонансу (Л. Фестінгер [8, с. 15–52]), знаходимо як у творах Дж.Р.Р. Толкіна: *For in the days of Isildur the Ruling Ring passed out of all knowledge, and the Three were released from its dominion*. (FR, p. 258), *The Elder Days are gone. The Middle Days are passing. The Younger Days are beginning*. (FR, p. 272) *The discovery of the significance of these glimpses and of their relation to the ancient histories revealed the Third Age and its culmination in the War of the Ring.* (FR, p. 5); та К.С. Льюїса: *While they were in Narnia they seemed to reign for years and years; but when they came back through the door and found themselves in England again, it all seemed to have taken no time at all.* (CN, p. 317), *They were Narnian before our time – in the days of the White Witch*. (CN, p. 716), *Their reign was the Golden Age in Narnia and the land has never forgotten them*. (CN, p. 340), а також Дж.К. Ролінг: *Dark days, Harry. <…>, didn't dare get friendly with strange wizards or witches... terrible things happened.* (PS, p. 54-55), *He wanted to touch it, to find out what it felt like, but nearly four years' experience of the magical world told him that sticking his hand into a bowl full of some unknown substance was a very stupid thing to do*. (GF, p. 583), *He wasn't in Great Wizards of the Twentieth Century, or Notable Magical Names of Our Time; he was missing, too, from Important Modern Magical Discoveries, and A Study of Recent Developments in Wizardry.* (PS, p. 197-198), *There was nothing in Madcap Magic for Wacky Warlocks... nothing in A Guide to Medieval Sorcery... not one mention of underwater exploits in An Anthology of Eighteenth-Century Charms, <…>*. (GF, p. 488).

Тривалість, плин часу в англомовних творах жанру фентезі можливо умовно поділити на дві групи: такий, що має початок і кінець, та безкінечний. Вербалізації першої групи слугують слова на зразок *begin*, *start*, *end*, *finish* та ін., які, на противагу актуалізаторам другої групи, з одного боку, не відіграють особливої ролі для об'єктивації уявно реальності, як у реченні *She began to beg him to transform himself into anything he wished – a hawk, a bull, a fire, a tree*. (WE, p. 21), *Then, one by one, figures began to pop into sight as their Disillusionment Charms lifted.* (DH, p. 61), де мова йде про початок магічної діяльності/активності безвідносно до часу, а, з іншого боку, у поєднанні з певними відрізками часу вигаданого характеру виступають додатковими актуалізаторами темпоральних маркерів уявної реальності: *<…> when she vanished from Narnia at the end of the Golden Age.* (CN, p. 344), *<…> it's a saying in Narnia time out of mind that when two Sons of Adam and two Daughters of Eve sit in those four thrones, then it will be the end not only of the White Witch's reign but of her life, <…>* (CN, p. 148), *For now they knew that they had truly come to the beginning of the End of the World*. (CN, p. 521).

Час може розглядатися і як нескінченність – поняття, що близьке до Ньютонівського розуміння абсолютного часу. Зокрема, у творах жанру фентезі таке розуміння часу вербалізується за допомогою слів *uneventful* ('безподієвий), *clockless, timeless, eternal* ('вічний), *countless*, *numberless* ('незліченний) та *endless* ('безкінечний). У поєднанні з гіперболою, вони переконують читача у тому, що часовий континуум вічний і безкінечний. Так у реченнях з творів Дж.Р.Р. Толкіна *He came unto the timeless halls where shining fall the countless years, and endless reigns the Elder King in Ilmarin on Mountain sheer; <…>* (FR, p. 248); *But almost before she was aware that a fury was upon her greater than any she had known in countless years <…>.* (TT, p. 337); *Ah! like gold fall the leaves in the wind, long years numberless as the wings of trees!* (FR, p. 394) та *<…> beating out the nightmare seconds of an endless time*» (TT, p. 55), а також у «Хроніках Нарнії» К.С. Льюїса *But they all knew that it was her spells which had produced the endless winter; <…>*. (CN, p. 167), *She has made an enchantment over the whole country so that it is always winter here and never Christmas*. (CN, p. 136), *And she has made a magic so that it is always winter in Narnia – always winter, <…>*. (CN, p. 128), *Daughter of Eve from the far land of Spare Oom where eternal summer reigns around the bright city of War Drobe <…>* (CN, p. 116) та у циклі про Земномор'я У.К. Ле Гуїн: *That thing was bodiless, blind to sunlight, a creature of a*

lightless, placeless, timeless realm. (WE, p. 98) слова *countless, numberless, timeless, endless, eternal* та *always* слугують вербалізаторами темпоральної безкінечності.

Крім того, характеристики різноманітних метеоявищ (сніг, туман, веселка) також складають пласт концептуальних уявлень, тісно пов'язаних із ХК уявний час в англомовних творах жанру фентезі. Наприклад, у контексті *Frodo felt a soft touch on his face. He put out his arm and saw the dim white flakes of snow settling on his sleeve.* (FR, p. 301) Дж.Р.Р. Толкін описує подію, яка, найімовірніше, відбувається пізньої осені або ранньої зими. У реченні *The old lord kept mostly in his own apartments, coming forth mornings to pace up and down the snowy inner courtyards of the castle-keep like an old sorcerer who has been brewing spells all night*. (WE, p. 114) епізод, який представляє У.К. Ле Гуїн, відбувається у зимовий період.

Підсумовуючи вищевказане, слід зауважити, що ХК уявний час у концептуальній системі творів Дж. Р. Р. Толкіна, К. С. Льюїса, У. К. Ле Гуїн та Дж. К. Ролінг являє собою суб'єктивну категорію та має відносний характер. Хоч в основі лежать загальновідомі та загальноприйняті поняття про час, проте особливої, уявної характеристики їм придають певні кваліфікатори (іменники та прикметники), серед яких *the old days, ancient days, Old times, dark days, former days, the Black Years, forgotten years, olden days, dangerous days, Ancient times, Dark times, Stiff times, Special times, the swift years, Wandering Days, Accursed years, Sunless Years, Sunless days*, завдяки яким об'єктивується ХК уявний час. Шляхом логічного впорядкування розглянутої інформації щодо об'єктивації ХК уявний час побудовано фрейм змістового шару ХК уявний час (*рис. 1*).

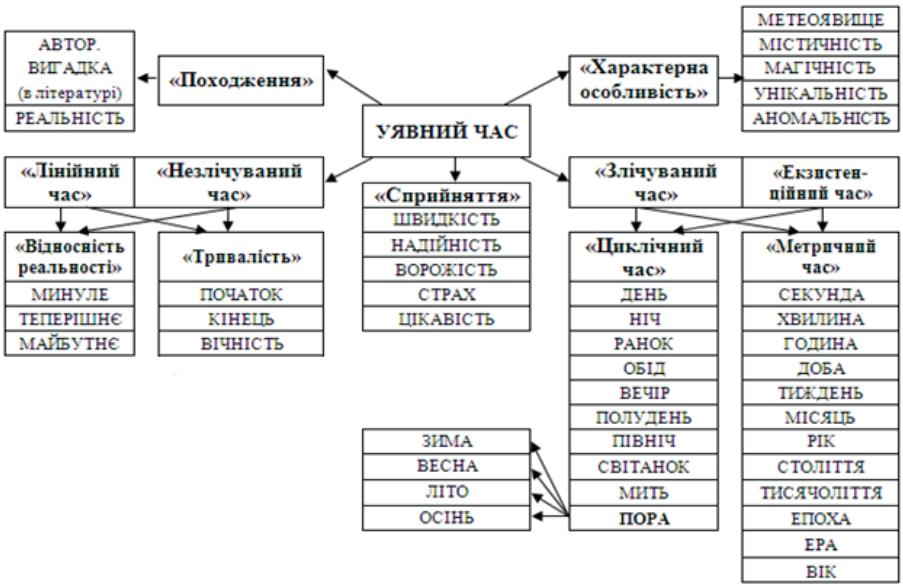

Рис. 1. Фрейм змістового шару художнього концепту уявний час в англомовному фентезі

З вищезазначеного можна зробити **висновок**, що змістовий шар ХК уявний час, який реалізовано в англомовних творах жанру фентезі, може бути змодельований у вигляді фрейму, який нараховує п'ять слотів («екзистенційний час», «лінійний час», «походження», «характерна особливість» і «сприйняття»), чотири кластери («метричний час», «циклічний час», «відносність реальності» та «тривалість») і значну кількість концептів-слотів (вік, ера, епоха, тисячоліття, століття, день, ніч, світанок, мить, полудень, минуле, теперішнє, майбутнє, початок, кінець, вічність, вигадка, реальність, швидкість і т.д.).

Кожен концепт-конституент фрейма ХК уявний час взаємодіє з іншими концептами, проте є автономним, тобто може функціонувати окремо від інших у межах фрейму. Окрему позицію у фреймі ХК уявний час займають слоти «походження», «характерна особливість» і «сприйняття», які експлікують авторське відношення до досліджуваної категорії. Передаючи зміст реконструйованого на основі творів Дж. Р. Р. Толкіна, К.С. Льюїса, У.К. Ле Гуїн та Дж.К. Ролінг фрейму ХК уявний час, виявлено базові знання про час, актуалізований в уявній реальності: уявний час базується на реальному, зберігаючи всі його якості та класифікації (метричність, лінійність, циклічність), однак, його відмінність у творах жанру фентезі полягає у логічній несумісності (когнітивному дисонансі) з фактами дійсності та характеризується унікальністю, аномальністю й незвичністю, через що сприймається з цікавістю, острахом і ворожістю.

Література:

1. Аскольдов С. А. Концепт и слово. Русская словесность. От теории словесности к структуре текста. Антология. Москва: Academia, 1997. С. 267–279.
2. Быдина И. В. Концепт «Творчество» в идиостиле Виктора Сосноры. Культурные аспекты в языке и тексте. Белгород: Изд-во БелГУ, 2005. С. 86–93.
3. Воркачев С. Г. Концепт как "зонтиковый термин". Язык, сознание, коммуникация. Москва, 2003. Вып. 24. С. 5–12.
4. Крючкова Н. В. Методы изучения концептов. Русская и сопоставительная филология: состояние и перспективы: Международная науч. конф., посвящ. 200-летию Казанского университета (Казань, 4-6 октября 2004 г.): Труды и материалы. Казань: Изд-во Казан. ун-та, 2004. С. 271–272.
5. Ніконова В. Г. Концептуальний простір трагічного в п'єсах Шекспіра: поетико-когнітивний аналіз: дис.... доктора філол. наук: 10.02.04. Київ, 2008. 558 с.
6. Тарасова И.А. Идиостиль Георгия Иванова: когнитивный аспект. Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 2003. 280 с.
7. Уитроу Дж. Естественная философия времени. Москва: Едиториал УРСС, 2003. 400 с.
8. Фестингер Л. Введение в теорию диссонанса. Теория когнитивного диссонанса. Санкт-Петербург: Ювента, 1999. С. 15–52.

9. Филлмор Ч. Об организации семантической информации в словаре. Новое в зарубежной лингвистике: Проблемы и методы лексикографии. Москва: Прогресс, 1983. Вып. XIV. С. 23–60.
10. Yule G. The Study of Language, 4th ed. Cambridge : Cambridge Univ. Press, 2010. 320 p.

Список джерел ілюстративного матеріалу:

H – Tolkien J.R.R. The Hobbit. London: Harper Collins Publishers, 2006. 390 p.
FR – Tolkien J.R.R. The Fellowship of the Ring. Boston – New York: Houghton Mifflin Co., 2001. 424 p.
RK – Tolkien J.R.R. The Return of the King. Boston – New York: Houghton Mifflin Co., 2001. 440 p.
TT – Tolkien J.R.R. The Two Towers. Boston – New York: Houghton Mifflin Co., 2001. 352 p.
CN – Lewis C.S. The Chronicles of Narnia. London: Harper Collins Publishers, 2010. 768 p.
WE – Le Guin, Ursula K. A Wizard of Earthsea. NY: Bantam Books, 1968. 184 p.
PS – Rowling J.K. Harry Potter and the Philosopher's (Sorcerer's) Stone. N.Y.: Arthur A. Levine / Scholastic Press, 1998. 310 p.
GF – Rowling J.K. Harry Potter and the Goblet of Fire. N.Y.: Arthur A. Levine / Scholastic Press, 2000. 734 p.
DH – Rowling J.K. Harry Potter and the Deathly Hallows. N.Y.: Arthur A. Levine / Scholastic Press, 2007. 760 p.

Отримано: 19 квітня 2019 року

Прорецензовано: 7 травня 2019 року

Прийнято до друку: 23 травня 2019 року

e-mail:oshym@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-6(74)-110-112

Шум О. В. Особливості відтворення авторського стилю А. Куркова (на матеріалі перекладів роману «Пикник на льду»). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6(74), червень. С. 110–112.

УДК 81`25 =112.2

Шум Ольга Володимирівна,
кандидат філологічних наук, Національна академія прокуратури України

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ АВТОРСЬКОГО СТИЛЮ А. КУРКОВА (НА МАТЕРІАЛІ ПЕРЕКЛАДІВ РОМАНУ «ПИКНИК НА ЛЬДУ»)

Стаття розглядає особливості індивідуального стилю перекладача та особливості його відтворення англійською та німецькою мовою на прикладі роману А. Куркова «Пикник на льду». Дослідження присвячене аналізу мовної особистості автора та перекладача, їх схожості та відмінним домінантам. Художній переклад розглядається, як зв'язуюча ланка у міжкультурних взаємовідносинах. У контексті вивчення проблеми літературного (художнього) перекладу останніми роками питання про особистість перекладача стає все більш актуальним. Кожен перекладач підходить до процесу відтворення тексту іноземною мовою індивідуально та неоднозначно.

Ключові слова: *переклад, художній переклад, проза, роман, стиль автора, стиль перекладача, перекладацькі трансформації.*

Olha Shum,
candidate of philological sciences, National Prosecution Academy of Ukraine

REPRODUCTION FEATURES OF A. KURKOV AUTHOR'S STYLE (ON THE MATERIAL OF THE TRANSLATIONS OF THE NOVEL "DEATH AND THE PENGUIN")

The article examines the peculiarities of an individual translator's style, based on the example of the English- and German-language translations of the novel "Death and the penguin" by A. Kurkov. The research is devoted to the analysis of the linguistic personality of the author and translator, their similarities and differential features. The literary translation is seen as a connecting link in the intercultural and, therefore, cross-literary relations of representatives of language communities. In the context of the studying problems of literary translation, in recent years, the intelligence on the personality of the translator is becoming increasingly important. Each interpreter approaches the reproduction of foreign-language text individually and uniquely. The translator's creative personality has not yet been studied sufficiently, taking into account the context of national culture and the translation tradition. The individual interpreter's style includes the transformations characteristic of it, which prevail over the number in the translation test. In this way the individual language of the translator is determined by the stylistic dominant of deviations from the original, although their use is not always satisfied.

Key words: *translation, literary translation, prose, novel, author's style, translator's style, translational transformations.*

Наукові розвідки щодо проблематики художнього перекладу посідають чільне місце серед досліджень у галузі перекладознавства. Зокрема, це пов'язано із тим, що художній переклад вважається зв'язуючою ланкою у міжкультурних, а відтак і міжлітературних стосунках представників різних мовних спільнот. Досить поширеними останнє десятиліття стали дослідження проблематики стилю автора та стилю перекладача. Свої розвідки цьому питанню присвятили М. Іваницька [4], А. Науменко, М. Новікова, О. Матвіїшин [11], Ю. Яхніна, О. Шум [12] та ін.

За допомогою перекладу мови контактують, взаємозбагачуються і змінюються. Переклад текстів, що репрезентують певну національну культуру, впливає не тільки на мову, якою вони перекладаються, але й на саму культуру реципієнта. Взаємодія двох національних культур, опосередкована перекладачем, завжди є компромісною, особливо для тієї з них, у межах якої народився першотвір. Адже під час перекладу не можливо уникнути трансформації, подекуди радикальної, що змінює культурно- історичне тло матеріалу, який перекладається [5, с. 317–319]. Багато дослідників худохніх перекладів переконані, що для того, щоб твір продовжував жити як мистецький витвір в новому мовному середовищі, перекладач повинен перейняти на себе функції автора і в чомусь навіть повторити творчий процес його створення [4, с. 99–100].

Не варто забувати про той факт, що унікальність художнього перекладу полягає в тому, що оригінал може бути перекладений безліч разів і кожен наступний переклад відрізнятиметься від попереднього. Сучасне перекладознавство виходить із того, що художній переклад є результатом пізнання невичерпного художнього світу першотвору, що і визначає загальну стратегію інтерпретації перекладацьких явищ. У межах перекладацького процесу художній твір виступає певною цілісністю, системою, яка складається з окремих частин, з елементів, з деталей, і кожна деталь посідає своє, чітко визначене, місце у схемі побудови образу. Художня деталь є експресивним засобом, що суттєво підсилює важливі елементи тексту. головним завданням перекладача під час перекладу художнього твору є точне і повне відтворення домінант ідіостилю письменника, тобто перекладач має створити перекладний текст, керуючись авторськими принципами компонування мовного матеріалу, ідейно-художніх та стилістичних ознак його ідіостилю [11, с. 14].

Тобто, Кожен перекладач підходить до відтворення чужомовного тексту своєрідно, індивідуально, неповторно, зі своїм особливим умінням інтерпретувати текст оригіналу. А отже, має свій власний творчий підхід до перекладу того чи іншого художнього твору та використовує індивідуальні, притаманні лише йому, засоби досягнення перекладацької мети.

У цьому контексті науковці часто вживають поняття *ідіолект* та *ідіостиль* як автора, так і перекладача. Поняття ідіостиль (індивідуальний стиль) та ідіолект, на нашу думку, пов'язані між собою, бо є вирізняльними характеристиками певної особистості та, подекуди, тісно переплітаються. Так, ідіолект є поняттям вужчим і трактується, як індивідуальне мовлення конкретного носія мови. Це сукупність мовних форм особистості, його мовна практика. Індивідуальний стиль (ідіостиль) – ширше поняття, яке поєднує у собі сукупність мовно-виражальних засобів, що виконують естетичну функцію, виступає як

стиль мови і мовлення, система змістовних і формальних лінгвістичних характеристик ідіолекту індивіда загалом чи його мови у рамках певних мовних жанрів [12, с. 47].

Цікавою, на нашу думку, з літературознавчої та перекладознавчої точок зору є постать російськомовного українського письменника А. Куркова. Однак саме через це його творчість досі залишається малодослідженою. Зустрічаємо лише поодинокі розвідки на тему особливостей перекладу власних назв на прикладі творів письменника.

Зазначимо, що А. Курков народився на території сучасної Росії, але з дитинства мешкав у Києві. По закінченню школи працював завідувачем клубом, згодом бібліотеки в санаторії в Пущі-Водиці, діловодом тощо. Також закінчив курси перекладачів японської мови в Інституті інформації та Київський державний педагогічний інститут іноземних мов. Свого часу встиг попрацювати випусковим редактором багатотиражки Київського політеха, редактором видавництва «Дніпро» [1; 3]. Постать А. Куркова у літературних колах український письменник є досить суперечливою, адже творчий доробок автора є здебільшого російськомовним і лише останніми роками з-під пера письменника вийшло декілька україномовних творінь (казка «Маленьке левеня і львівська мишка», 2014; публіцистична біографічна книга «Рух «Емаус»: Історія солідарності», 2017). Андрій Курков є автором понад 25 книг, серед яких як мала проза та романи для дорослої аудиторії, так і казки для дітей. Перу письменника також належить понад 20 сценаріїв для художніх та документальних фільмів. Андрій Курков – єдиний російськомовний автор, чиї книжки потрапили до топ-десятки європейських бестселерів. Російськомовне видання його найпопулярнішого роману «Пікнік на льоду» було продано в Україні накладом 150 тисяч примірників. Книги письменника перекладені більш ніж 36 мовами. Найбільше книжок перекладено німецькою (Австрія, Німеччина, Швейцарія). Також значну кількість його творів перекладено французькою, англійською та українською мовами. Однак за словами самого письменника, наклади його творів в Україні невеликі порівняно з іноземними виданнями [1].

У своєму дослідженні ми хочемо розглянути питання співвіднесення проблеми ідіостилю автора та стилю перекладача на прикладі англомовного та німецькомовного перекладів роману А. Куркова «Пикник на льду» (*нім*. „Picknick auf dem Eis“, 1999; *англ*. “Death and the penguin”, 2001).

Роман уперше був надрукований у 1996 році під назвою «Смерть постороннего» (*укр*. «Смерть чужого», 2001). У 1997 році його було перекладено німецькою мовою й опубліковано у швейцарському видавництві «Діогенес». Саме для німецькомовного видання вперше з’явилася назва «Пікнік на кризі» (*нім*. „Picknick auf dem Eis»). Наразі роман став найвідомішим твором А. Куркова, його перекладено більш як 30 мовами [3]. 2001 року світ побачив англомовний переклад “Death and the Penguin” (*укр*. «Смерть та пінгвін»). Переклади німецькою та англійською мовами зроблені з мови оригіналу – російської. Німецькомовний варіант створила перекладачка Кріста Фогель, а англомовний – Джордж Бьорд.

Вважаємо, що у досліджуваному нами романі до особливостей мови автора можна віднести використання просторіч, фразеологічних одиниць, послуговування широким спектром кольороназв та вживання яскравих описів [13, с. 244].

У використанні назв кольорів та похідних від них А. Курков схиляється до використання темної палітри кольорів та похмурих відтінків (*серый пасмурный день, темно-синий диван, безнадежно черные тучи* тощо):

Оригінал	***Англомовний варіант***	***Німецькомовний варіант***
(1) синие «Жигули» [9, с. 5]	blue Zhiguli [14, с. 3]	einen blauen Shiguli [15, с. 8]
(2) безнадежно черные [9, с. 10]	hopeless gloom [14, с. 7]	hoffnungslos düster [15, с. 13]
(3) серое дождливое утро [9, с. 14]	grey, rainy morning [14, с. 11]	das graue Regenwetter [15, с. 19]
(4) темно-зеленый диван [9, с. 18]	the dark green settee [14, с. 15]	der dunkelgrüne Sofa [15, с. 23]
(5) синева неба и бледно-желтое солнце [9, с. 23]	blue sky and a pale yellow sun [14, с. 19]	ein tiefblauer Himmel und eine blaßgelbe Sonne [15, с. 29]
(6) сизое небо [9, с. 33]	a blue-grey sky [14, с. 29]	der graublaue Himmel [15, с. 42]

Зазначені нами приклади ілюструють, що перекладачі здебільшого використовують відповідники мови перекладу: *синий – blue – blau; серый – grey – grau.* Однак у другому прикладі обидва перекладачі передають прикметник *черный* як *gloom* (*укр*. похмурий) та *düster* (*укр*. похмурий). У п’ятому прикладі іменник *синева* відтворено за допомогою прикметників *blue* (*укр*. голубий, синій, блакитний) та *tiefblau* (*укр*. насичений, глибокий, темний синій). А в останньому прикладі прикметник *сизий* у перекладах перетворюється на *blue-grey* (*укр*. блакитно-сірий) та *graublau* (*укр*. сіро-блакитний). Такі перекладацькі рішення, на нашу думку, жодним чином не впливають на відтворення змісту та емоційне навантаження.

Також, вважаємо, що варто приділити увагу особливостям перекладу фразеологічних одиниць, якими доволі часто послуговується автор роману:

Оригінал	***Англомовний варіант***	***Німецькомовний варіант***
(7) дополнять друг друга [9, с. 3]	two complementary lonelinesses [14, с. 1]	die beiden Einsamkeiten [15, с. 6]
(8) «Гляньте-ка одним глазом!» [9, с. 6]	“Get an eyeful of this” [14, с. 4]	„Wefen Sie da mal einen Blich drauf“ [15, с. 9]
(9) дать отбой [9, с. 103]	all clear [14, с. 93]	Entwarnung geben [15, с. 120]
(10) вздохнуть с двойным облегчением [9, с. 118]	sigh with twofold relief [14, с. 107]	in zweifacher Hinsicht erleichtert aufseufzen [15, с. 138]
(11) с грехом пополам [9, с. 170]	in the end [14, с. 154]	mit größer Mühe [15, с. 197]
(12) когда уляжется пыль [9, с. 109]	when dust settled [14, с. 98]	wenn der Staub sich gelegt hat [15, с. 127]
(13) быть не в себе [9, с. 125]	be clearly not himself / herself [14, с. 113]	außer sich sein [15, с. 146]

Зазначені приклади демонструють, що фразеологічні одиниці переважно передані відповідниками або описово, що не зберігає стилістичного забарвлення оригіналу. Вважаємо, що для деяких із фразеологізмів цілком можна було б використати також відповідники: *вздохнуть с двойным облегчением – breathe with relief* та *heave a sigh of relief; с грехом пополам – mit Müh und Not* або *mit Ach und Krach*.

Варто, на нашу думку, також приділити увагу використаним автором просторіччям, суржику та емоційно забарвленій лексиці:

Оригінал	***Англомовний варіант***	***Німецькомовний варіант***
(14) «*хлопнув*» по сто грамм [9, с. 101]	a fair amount of vodka [14, с. 91]	hundert Gramm gekippt [15, с. 118]
(15) *Шо*, *щас* мало мне ставят? [9, с. 103]	Lots of that sort of thing about nowadays [14, с. 93]	Jetzt kann man ja wirklich leicht an sowas rankommen [15, с. 121]
(16) Мне *счас* тоже похмелиться надо будет, но я еще посплю. *На хрена* ты меня разбудил? [9, с. 180]	Me, I've got to sober up, too, but I'd like a bit of sleep first. What *the hell* did you have to wake me for? [14, с. 163]	Ich muss auch gleich einen gegen den Kater schlucken, aber ich will noch ein bißchen schlafen. Warum *zum Teufel* hast du mich geweckt? [15, с. 208]

Вищезазначені приклади показують, що суржик та просторіччя здебільшого опускаються у перекладі. Не в останню чергу це пов'язано з тим, що цей феномен притаманний саме змішанню української та російської мов. Деякі перекладачі з метою часткового відтворення колоритності мови героїв інколи використовують орфографічні помилки у мові перекладу. Однак такі трансформації лише частково відтворюють емоційне забарвлення оригіналу.

Також хочемо розглянути окремі описи, які часто зустрічаються у творчості письменника:

Оригінал	***Англомовний варіант***	***Німецькомовний варіант***
(17) барменша, крашеная толстая блондинка [9, с. 20]	plump, peroxide-blonde barmaid [14, с. 17]	die Bardame, eine stark geschminkte dicke Blondine [15, с. 26]
(18) из-под узла торчал хвостик каштановых волос [9, с. 21]	a chestnut ponytail trailing from the knot [14, с. 17]	darunter quoll ein kastanienbrauner Pferdeschwanz hervor [15, с. 27]
(19) женщина лет сорока с крашеными сине-седыми волосами [9, с. 132]	a woman of about 40, with blue-rinsed hair [14, с. 119]	vierzigjährige Frau mit blaugrau gefärbten Haaren [15, с. 154]

Як бачимо, автори англомовного та німецькомовного варіантів роману намагались передати описи якомога ближче і точніше до оригіналу. Із прикладів можемо спостерігати, що у перекладах не відображено зменшено-пестливі форми мови оригіналу: *хвостик – ponytail – Pferdeschwanz.* Що, на нашу думку, цілком відтворює зміст, але не зберігає емоційне навантаження. В останньому прикладі хочемо звернути увагу на спосіб передачі англійською мовою прикметника *сине-седой – blue-rinsed* (*укр*. змитий, виполосканий синій колір), що додає образності перекладу.

Здійснене дослідження дає нам підстави дійти висновку, що індивідуальному стилю перекладача притаманні характерні для нього трансформації, які переважають за чисельністю у тексті перекладу. Кожен окремий перекладач послуговується рядом перетворень та набором способів з метою точної передачі відмінних рис оригіналу в перекладі, тим самим стаючи співавтором художнього твору та посередником між письменником і читачем. Кожна мова має свої особливості та реалії, які майже неможливо точно відтворити у тексті перекладу. У подальшій перспективі дослідження вважаємо за необхідне дослідити особливості творчого методу А. Куркова на прикладі інших творів, а також специфіку їх відтворення іншими мовами.

Література:

1. Андрій Курков. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Курков_Андрій_Юрійович [10.03.2019].
2. Гаврилів Т. Переклади з української мови німецькою мовою з 1991 до 2012. URL: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:VTS6jJ7PQhcJ:www.bookplatform.org/images/activities/426/ukrainiangermantranslationsstudyukrhavryliv.doc+&cd=3&hl=ru&ct=clnk&gl=ua [10.03.2019].
3. Завгородня І. Перекладачі з української на німецьку: хто вони? URL: http://www.dw.com/uk/a-16821925 [10.03.2019].
4. Іваницька М. Мовна особистість перекладача як об'єкт лінгвістичних досліджень. *Українське мовознавство. КНУ ім. Тараса Шевченка*. 2011. Вип. 41/1. С. 97–101.
5. Кияк Т., Науменко А., Огуй О. Теорія і практика перекладу. Вінниця: Нова книга, 2006. 592 с.
6. Кратохвіль А. Надзвичайний і повноважний перекладач. *Критика*. Ч. 7/8. 2011. URL: http://krytyka.com/cms/front_content.php? idart=1119.
7. Курков А. Смерть чужого / Переклад з російської Леся Герасимчука. Київ: Міжнародний громадсько-політичний журнал «Президент», 2000. 224 с.
8. Курков А. Пікнік на льоду / Переклад з російської Леся Герасимчука. Харків: Фоліо, 2017. 251 с.
9. Курков А. Пикник на льду. Харків: Фолио, 209. 256 с.
10. Мазур О. Дослідження творчої особистості перекладача у світлі теорії контекстів. *Теорія та практика перекладу*. 2011. № 6 (ч. 2). С. 65–71.
11. Матвіїшин О. Українська проза початку XX століття в перекладах німецькою мовою: лінгвокультурний вимір : дис.... канд. філолог. наук : 10.02.16 / Дрогобицький держ. пед. ун-т ім. Івана Франка. Дрогобич, 2011. 227 с.
12. Шум О. Відтворення лексико-стилістичних домінант української художньої прози другої половини XX століття перекладачами-емігрантами : дис.... канд. філолог. наук : 10.02.16 / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2017. 230 с.
13. Шум О. Особливості відтворення авторського стилю у перекладі (на матеріалі німецькомовних перекладів малої прози А. Куркова). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Серія «Філологія».* Острог: Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1 (69), Ч. 2. С. 243–245.
14. Kurkov A. Death and the penguin. London: The Harvill Press, 2001. 242 p.
15. Kurkow A. Picknick auf dem Eis. Diogenes, 1999. 289 S.

РОЗДІЛ 4.

ФОНЕТИЧНА, ЛЕКСИЧНА ТА ГРАМАТИЧНА СИСТЕМИ МОВИ ТА МЕТОДИ ЇХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Отримано: 12 березня 2019 року

Прорецензовано: 7 травня 2019 року

Прийнято до друку: 23 травня 2019 року

e-mail:vorobyovaoksana27@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-6(74)-113-117

Воробйова О. С. Семантика постпозитива і префікса з первинним просторовим значенням ‘всередину’ в структурі англійських фразових та українських префіксальних дієслів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6(74), червень. С. 113–117.

УДК 81’37’367.625

Воробйова Оксана Сергіївна,
кандидат філологічних наук, доцент
Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

СЕМАНТИКА ПОСТПОЗИТИВА І ПРЕФІКСА З ПЕРВИННИМ ПРОСТОРОВИМ ЗНАЧЕННЯМ ‘ВСЕРЕДИНУ’ В СТРУКТУРІ АНГЛІЙСЬКИХ ФРАЗОВИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ПРЕФІКСАЛЬНИХ ДІЄСЛІВ

Статтю присвячено зіставному вивченню семантики постпозитива і префікса в структурі англійського фразового та українського префіксального дієслів. Аналіз семантики зазначених мовних одиниць здійснюється на матеріалі англійського постпозитивного компонента in і українського префікса в-, що об’єднуються первинним просторовим значенням ‘всередину’. В результаті дослідження встановлено й схарактеризовано парадигму прямих і переносних значень зазначених постпозитива і префікса; описано механізм формування семантики цих дериваційних одиниць в цілому; визначено подібні та відмінні риси їхньої семантичної організації; систематизовано значення англійських фразових дієслів із постпозитивним компонентом in та українських дієслів з префіксом в-; кваліфіковано їхні функціональні ознаки.

Ключові слова: *постпозитивний компонент/постпозитив, префікс, фразове дієслово, префіксальне дієслово, семантична структура.*

Oksana Vorobiova,
candidate of philology, associate professor, Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University

SEMANTICS OF POSTPOSITIVE AND PREFIX WITH PRIMARY SPATIAL MEANING *INSIDE* WITHIN ENGLISH PHRASAL AND UKRAINIAN PREFIXAL VERBS

The paper focuses on the contrastive semantic study of English postpositives and Ukrainian prefixes within English phrasal and Ukrainian prefixal verbs. Such units occupy a special place in the paradigm of modern linguistic studies devoted to the problems of comparative analysis of semantics and word-formation, as being structurally different, they are similar in terms of semantic organization and functioning. Despite the structural separability of English phrasal verbs and the morphemic “cohesiveness” of Ukrainian prefixal verbs (cf. English to walk in and its equivalent in Ukrainian входити), their semantics is formed in a similar way – in the direction of combining the meanings of the monolexemic source verb in the structure of the English phrasal verb or the motivating (usually verbal) basis of the Ukrainian prefixal verb and the meanings of word-formation elements (English postpositive and Ukrainian prefix), having the primary spatial meaning. Semantic analysis of the given language units is carried out on the basis of the English postpositive in and Ukrainian prefix в-, joined by the primary spatial meaning inside. The paradigm of direct and figurative meanings of the postpositive and the prefix under consideration is established and characterized; the mechanism of forming the semantics of these derivative units in general is described; similar and differential features of their semantic organization are revealed; the meanings of English phrasal verbs with postpositive in and Ukrainian verbs with prefix в- is systematized; their functional peculiarities are qualified.

Key words: *postpositive component/postpositive, prefix, phrasal verb, prefixal verb, semantic structure.*

1. Вступні зауваження. У будь-якій конкретній мові кожен її елемент має свою семантико-функціональну історію. Саме тому для багатьох конституентів, незважаючи на існування між ними загальних ознак, характерним є їхнє домінантне вживання в одних мовах в якості прийменника, в інших – в функції прислівника або префікса [11, с. 25]. До таких елементів в різноструктурних аналітичній англійській та синтетичній українській мовах можна віднести так звані “постпозитивні компоненти” / “постпозитиви” [2], що функціонують у складі англійських “фразових дієслів” (phrasal verbs) [20, с. 134], та префікси, що є невід’ємними структурними елементами українських префіксальних дієслів, пор.: англ. *to flock in* ‘входити юрбою’, *to break in* ‘втручатися (напр., в розмову)’ і укр. *вбігати* (напр., в приміщення), *вдаватися* (напр., в розмову).

М.П. Івашкін відносить другі компоненти англійських фразових дієслів до периферійних елементів широкого поля обставинної характеристики дієслівного присудка. На його думку, вони формують зону переходу від прислівника, який є членом відкритої значущою лексичної системи, до прийменника, який являє собою одиницю відносно закритою службової системи [11, с. 22].

Відповідно до іншої точки зору, розвиток постпозитивних компонентів фразових дієслів здійснювався від деяких давньоанглійських дієслівних префіксів локативного значення, які поступово відмежовувалися від дієслова та починали використовуватися в постпозиції до нього [10, с. 112].

У зв'язку з цим можна навести і думку І. Є. Анічкова, який вказує на те, що протягом всього періоду новоанглійської мови тривало й триває витіснення дієслів германського походження з префіксами сполученнями з тих же дієслів з "післяйменниками" (тобто постпозитивами) замість префіксів [3, с. 140].

Незважаючи на існування так званого "словосполучувального" підходу до трактування категоріального статусу англійського фразового дієслова (ФД), який передбачає віднесення постпозитивного компонента до розряду значущих (прислівників) або службових (прийменників) слів [4; 11; 18], більшість вчених, які займаються питаннями функціонування другого компонента ФД (див., зокрема, роботи В. О. Богородицького [5], Ю. О. Жлуктенко [9], І. А. Кліюнайте [12], Л. Ф. Омельченко [15] та ін.), все ж схиляються до того, що постпозитивні компоненти являють собою живу продуктивну форму словотворення сучасної англійської мови і виконують приблизно ті ж функції, що і префікси в українській або російській мовах (деякі дослідники навіть називають постпозитиви "позиційно приєднаними до дієслова префіксами" [5] або "постпозитивними префіксами" [9]). Функціональна ідентичність англійського постпозитива українському/російському префіксу в силу його можливості маркувати значення дієслівної дериваційної бази дозволяє в певній мірі вважати постпозитивний компонент у складі англійського фразового дієслова словотвірним (дериваційним) формантом.

Дослідженню структурно-семантичних особливостей фразових дієслів в англійській мові й префіксальних дієслів, зокрема, в українській та російській мовах присвячено певну кількість сучасних робіт (див. статті Н. В. Авдевич [1], О. С. Ванівської [6], А. Г. Ніколенко [13], О. В. Трубникової [16], А. Сіянової і Н. Шміт [19] та ін.). Але зіставне вивчення англійських фразових дієслів та українських префіксальних дієслів ще не було темою окремого дослідження.

З огляду на безперервний пошук мовних універсалій, постійний інтерес до вивчення мовних явищ, які структурно являють собою одиниці різного порядку, але семантично проявляють великий ступінь ізоморфізму (пор. англійські фразові та українські префіксальні дієслова), а також беручи до уваги недостатню кількість робіт, присвячених зіставному дослідженню структурно-семантичних особливостей таких одиниць, вивчення англійських фразових дієслів і українських префіксальних дієслів (ПД) у зіставному аспекті видається актуальним і науково продуктивним.

Мета статті полягає в тому, щоб виявити певні семантичні паралелі в системі англійських постпозитивів та українських префіксів, і передбачає встановлення на конкретному мовному матеріалі, а саме, на прикладі постпозитивів і префіксів, об'єднаних первинним просторовим значенням 'всередину' (постпозитива *in* і префікса *в-*) і функціонуючих у складі відповідних англійських фразових і українських префіксальних дієслів, парадигми прямих і переносних значень цих дієслівних лексем, опис механізму формування їхньої семантики в цілому (див. також роботи А. С. Джанумова [8], О. В. Трубникової [16], Н. В. Авдевич [1], О. Д. Огуя [14]), а також виявлення в їхній семантичній організації ізоморфних та алломорфних ознак.

Матеріал дослідження складають однозначні фразові дієслова з постпозитивом *in* (далі ФД-*in*) в англійській мові та дієслова з префіксом *в-* (далі ПД-*в*) в українській мові або окремі лексико-семантичні варіанти (ЛСВ) багатозначних ФД-*in* і ПД-*в* загальною кількістю 487 одиниць (271 ФД-*in* і 216 ПД-*в* відповідно), відібрані шляхом суцільної вибірки з тлумачних словників сучасних англійської та української мов, а також спеціалізованих словників фразових дієслів англійської мови (див. зокрема [7] та [17]).

2. Семантика постпозитивного компонента *in* в структурі англійських фразових дієслів. Аналіз семантичної кореляції компонентів англійських ФД-*in*, тобто вихідного дієслова (ВД) і постпозитивного компонента (ПК), показує, що такі дієслівні комплекси можна умовно розділити на два типи одиниць:

1) дієслівно-прислівникові сполучення (де ПК розглядається як повнозначне слово, а саме, прислівник);

2) складені або аналітичні дієслова (де ПК – словотвірний елемент, який модифікує або повністю змінює значення ВД).

2.1. ФД-*in*, в яких постпозитивний компонент *in* (ПК-*in*) проявляє яскраво виражену прислівникову природу, на перший погляд є вільними сполученнями монолексемного дієслова й прислівника, проте при більш детальному розгляді виявляється ряд критеріїв, що підтверджують їхню семантичну спаяність, серед яких, зокрема, вікова лексикографічна традиція репрезентації дієслівних комбінацій, що аналізуються, в якості готових словникових одиниць, а також можливість утворювати із ними заперечувальні форми (за допомогою заперечувальних часток), інфінітивні, дієприкметникові й герундіальні форми та звороти.

Слід відразу зазначити, що частка таких одиниць в досліджуваному корпусі є невеликою (11 одиниць). У складі цих одиниць ПК-*in* має прислівникове значення 'всередині об'єкта локативної семантики (зазвичай приміщення)', а ВД можуть виражати як фізичну (в тому числі й фізіологічну) дію або фізичний стан, так і діяльність людини (культурну, соціальну і т.п.), напр.: *to be in* 'бути присутнім (де-небудь)'; *to spend in* 'проводити (напр., час, вечір) вдома'; *to dine in* 'обідати вдома'; *to eat in* 1) 'харчуватися за місцем роботи'; 2) 'їсти в самому закладі (кафе, ресторані), а не брати їжу на винос'.

2.2. ФД-*in*, що мають статус складеного або аналітичного дієслова, де ПК-*in* грає роль дериваційного форманта, представляють у кількісному відношенні переважну більшість одиниць корпусу, який аналізується (260 одиниць).

У структурі таких ФД-*in* постпозитивний компонент може проявляти наступні семантичні ознаки – просторові, реляційні, посесивні, атрибутивні, темпоральні та деякі інші, які будуть детально розглянуті нижче.

2.2.1. Просторове статично-локативне значення ПК-*in* 'всередині об'єкта локативної семантики', яке в даному випадку реалізується на словотвірному рівні у складі ФД-*in* як складених / аналітичних дієслів, виявляється в структурі ФД-*in* (90 одиниць), що позначають 1) 'блокування предмета/субстанції/локації всередині об'єкта локативної семантики за допомогою певних засобів або однорідних об'єктів', напр.: *to fence in* 'обносити огорожею (напр., *field* 'поле' і т.п.)'; *to dam in* 'перегороджувати (напр., русло річки, струмка)'; *to box in* 'блокувати рух (одного автомобіля іншими)' і 2) 'розміщення предмета/субстанції/особи всередині об'єкта локативної семантики (часто приміщень різних видів, рідше – предметних об'єктів і субстанцій, рідко – локацій, утворених однорідними об'єктами (в т.ч. особами))', напр.: *to carry in* 'вносити (напр., *table* 'стіл' (в *room* 'кімнату'))'; *to fill in* 'вливати (напр., *refrigerant* 'охолоджуючу рідину' (в *tank* 'бак'))'; *to drive in* 'вганяти, всаджувати,

забивати (напр., *nail* ‘цвях’, *hook* ‘гак’ (в *wall* ‘стіну’)); *to fall in* ‘*воєн.* ставити (напр., *soldier*s ‘солдат’) у стрій’. Характерною особливістю зазначених вище перехідних ФД-*in* є те, що локативний об’єкт, всередині якого здійснюється блокування або розміщення предмета/субстанції/локації/особи не вказується при актуалізації даних ФД-*in* в мовленні, а імплікується контекстом. У випадках, коли це стає необхідним, ФД-*in* трансформується у вільне сполучення дієслова й прийменника *into*. Пор. текстові приклади нижче:

(1) *Billy decided to see how many chocolates he could* <u>*cram in*</u> *at one time* [17]. ‘Біллі вирішив перевірити, скільки шоколадних цукерок він може *досл.* <u>впихнути</u> в себе за один раз’.

(2) *Billy decided to see how many chocolates he could* <u>*cram into his mouth*</u> *at one time* [17]. ‘Біллі вирішив перевірити, скільки шоколадних цукерок він може *досл.* <u>впихнути собі в рота</u> за один раз’.

2.2.2. Окрім просторового статично-локативного значення ‘всередині об’єкта локативної семантики’, розглянутого вище, ПК-*in* у складі ФД-*in* можуть мати й динамічно-локативне значення ‘всередину об’єкта локативної семантики’, яке обумовлено семантикою дериваційної бази досліджуваних ФД-*in*, а саме, дієслів, що позначають переміщення у просторі (напр., *to walk* ‘ходити, йти пішки’, *to dash* ‘мчати’), а також в деяких випадках дієслів фізичної дії, які передбачають проникнення (тобто певною мірою рух) в структуру об’єкта, на який здійснюється вплив (напр., *to break* ‘ламати, розбивати’, *to burn* ‘палити’). Прикладами таких одиниць можуть слугувати ФД-*in* (43 одиниці) типу синонімічних *to walk in* і *to come in* ‘входити’, *to dash in* і *to fly in* ‘вбігати, влітати’, які мають загальне значення ‘рухатися всередину об’єкта локативної семантики, зазвичай так, як вказується ВД’ і ФД-*in* типу *to break in* ‘розношувати (напр., нове взуття, одяг)’, *to burn in* ‘обпалювати гончарний виріб, щоб закріпити малюнок’, об’єднані загальним тлумаченням ‘чинити фізичний вплив на об’єкт предметної семантики ззовні всередину’.

Слід також відзначити, що ФД-*in* переміщення, які розглядаються, є неперехідними дієсловами, для яких локативний об’єкт, всередину якого здійснюється рух, імплікується контекстом, а при необхідності його експлікації в тексті такі ФД-*in* перетворюються у вільні сполучення дієслова й прийменника *into* (пор. також з 2.2.1.). Що стосується синтаксичних характеристик ФД-*in* фізичного впливу, то вони є перехідними дієсловами та можуть проявляти так зване “розділене” вживання, коли прямий додаток може розміщуватися між ВД та постпозитивом у складі ФД.

(3) *I don’t think I’ll wear these shoes to work until I’*<u>*ve broken them in*</u> *at home first* [17]. ‘Я не думаю, що буду носити ці туфлі на роботу, поки спершу не <u>розношу їх</u> вдома’.

2.2.3. Прямі просторові значення ПК-*in* ‘всередині/всередину об’єкта локативної семантики’ в процесі семантичного розвитку ФД-*in* можуть переосмислюватися в переносні значення. Найбільш продуктивним серед них є значення ‘всередину об’єкта реляційної семантики’, де під таким об’єктом мається на увазі спільна вербальна або невербальна комунікація. Це значення реалізується у складі неперехідних і перехідних ФД-*in* (58 одиниць), що позначають ‘залучення до спільної діяльності’, пор.: *to break in* ‘втручатися в розмову’, *to chip in* ‘входити в частку’, *to declare in* ‘заявляти про свою згоду балотуватися на виборах’ і *to cut in* ‘надавати слово’, *to call in* ‘залучати, вводити в справу (спеціаліста)’, *to drag in* ‘залучати, втягувати (зазвичай в неприємну ситуацію)’.

2.2.4. Наступним за продуктивністю переносним значенням постпозитива *in* в структурі англійських ФД-*in* (39 одиниць) є значення ‘всередину об’єкта посесивної семантики’, яке виявляється в таких посесивних значеннях ФД, що розглядаються, як ‘придбання’, напр.: *to buy in* 1) ‘купувати про запас’; 2) ‘скуповувати, викуповувати всі акції’; *to fall in* ‘отримувати частку (в чомусь (напр., бізнесі))’; ‘передача у володіння’, напр.: *to check in* 1) ‘здавати (книгу і т.п.)’; 2) ‘віддавати (що-небудь) під розписку на зберігання’ і ‘наділення предметом/субстанцією/дією’, напр.: *to cover in* ‘засипати (напр., отвір і т.п.) чим-небудь (напр., землею)’; *to fill in* ‘заповнювати (напр., *time* ‘час’, *afternoon* ‘південь’ і т.п. певною дією, напр., *reading* ‘читанням’)’.

2.2.5. Первинне просторове значення ‘всередину об’єкта локативної семантики’ може переосмислюватися в значення ПК-*in* екзистенціальної і функтивної спрямованості. Екзистенціальність проявляється в таких значеннях ФД-*in* (12 одиниць), як ‘створювати що-небудь (зазвичай за допомогою фізичного впливу)’ і ‘вводити в дію об’єкт абстрактної семантики’, пор.: *to carve in* ‘висікати (напр., малюнок на поверхні)’, *to bring in* ‘вводити в дію (напр., метод, вирок і т.д.)’. Функтивність (від ‘функціонувати’), в свою чергу, реалізується в такому значенні ФД-*in* (6 одиниць) як ‘приводити в дію/функціонування об’єкт предметної семантики (найчастіше прилад, інструмент і т.п.)’, напр.: *to cut in* ‘включати, підключати (механізм, прилад)’, *to breathe in* ‘приводити в дію (духовий музичний інструмент, вдихаючи в нього повітря)’.

2.2.6. Окрім наведених вище переносних значень, ПК-*in* може також мати і такі семантичні характеристики, як атрибутивність і темпоральність, які в кількісному відношенні є паритетними, але в той же час і найменш продуктивними (6 і 6 одиниць відповідно). Атрибутивність передбачає ‘здійснення якісних або кількісних змін об’єкта’, пор.: *to draw in* ‘скорочуватися, ставати коротше (про дні і т.п.)’, *to fade in* 1) ‘поступово посилюватися (напр., про звук)’; 2) ставати ясніше, виразніше (напр., про зображення), а темпоральність – ‘початок дії’, напр.: *to dive in* ‘починати робити що-небудь’; *to tuck in* ‘накидатися на їжу’ (тобто ‘починати жадібно їсти щось’).

3. Семантика префікса *в-* в структурі українських префіксальних дієслів. На відміну від англійських ФД, які в силу своєї особливої структури (роздільнооформленість компонентів) можуть функціонувати в якості дієслівно-прислівникових сполучень, українські префіксальні дієслова такою властивістю не володіють і функціонують тільки в якості дериваційних одиниць (пор. зі статусом ФД як складеного/аналітичного дієслова; див. також 2.). Дериваційна природа українських ПД полягає в тому, що українські префікси в їхньому складі, в тому числі і префікс *в-*, як і англійські постпозитиви, зокрема ПК-*in*, можуть мати певні прямі й переносні значення (див. також 2.2.).

3.1. На відміну від просторового статично-локативного значення ПК-*in* в структурі ФД-*in* (див. 2.2.1.), префікс *в-* у складі відповідних префіксальних дієслів (216 ПД-*в*) проявляє своє статично-локативне значення ‘всередині об’єкта локативної семантики’ в рамках тільки однієї семантичної групи ПД-*в* (104 одиниці) – ‘розміщення предмета/субстанції/особи всередині об’єкта локативної семантики (локацій і приміщень різних видів, предметних об’єктів і субстанцій)’, напр.: *вводити* (напр., війська (в місто), судно (у гавань)); *вливати* або *вводити* (рідину (в іншу рідину або резервуар)); *вбивати* (напр., цвях (в дошку, стіну)); *вплітати* (стрічку (в косу)).

3.2. Динамічно-локативне значення ‘всередину об’єкта локативної семантики’, що реалізується в рамках ФД-*in* зі значенням переміщення у просторі (див. також 2.2.2.), виявляється в аналогічному вигляді у складі ПД-*в* (38 одиниць) типу *входити*, *вбігати*, *встрибувати* і т.п. (пор. з відповідними англ. *to come in*, *to run in*, *to jump in*). На перший погляд представлені вище дієслова виявляють семантичний ізоморфізм, проте їхнє функціонування певною мірою відрізняється: зазначені ПД-*в* зазвичай вимагають вербалізації локативного об’єкта у вигляді узагальнених фраз типу ‘в приміщення’, ‘на територію’, в яких прийменник по суті дублює значення ‘всередину локативного об’єкту’, що міститься у префіксі. В англійській мові при необхідності вербально експлікувати об’єктну валентність таких комплексних дієслів вони трансформуються в сполучення типу *to run into a house* ‘вбігати в будинок’, *to bring (a ship) into a harbor* ‘вводити (судно) в гавань’, які розглядаються не як ФД, а як вільні сполучення дієслова, прийменника (*into*) та іменника.

Слід зазначити, що префікс *в-* у структурі ПД-*в*, що позначають переміщення у просторі, може мати не тільки спільне з відповідними ФД-*in* значення ‘всередину об’єкта локативної семантики’, але і просторове, не характерне для цих ФД-*in*, значення ‘вгору об’єкта локативної семантики’, напр.: *влазити* (напр., на дерево), *вбігати* (напр., на другий поверх). В англійській мові таким ПД-*в* також відповідають ФД, але з іншим постпозитивом, який має значення ‘вгору’, а саме, постпозитивом *up*, пор. відповідні зазначеним ПД-*в* англійські ФД *to climp up* і *to run up*.

Що ж стосується значення ‘всередину об’єкта локативної семантики’, що реалізується у складі дієслів фізичної дії (див. також 2.2.2.), незважаючи на загальне значення ‘впливу на об’єкт ззовні всередину’, значення конкретних ПД-*в* цієї семантичної групи (9 одиниць) відрізняються від відповідних ФД-*in*: пор.: укр. *вгризатися* (зубами), *впиватися* (губами (про людину), всім тілом (про п’явок)) і англ. *to break in* ‘розношувати (нове взуття, одяг)’, *to burn in* ‘обпалювати гончарний виріб, щоб закріпити малюнок’.

3.3. Як і у випадку з ПК-*in*, первинна просторова семантика префікса *в-* у складі українських ПД-*в* може переосмислюватися в переносні значення, найбільш продуктивним серед яких, як і для постпозитива *in* (див. 2.2.3.), є значення ‘всередину об’єкта реляційної семантики’, яке, в свою чергу, проявляється в семантиці реляційних ПД-*in* (32 одиниці), що вербалізують ‘залучення до спільної діяльності’, напр.: неперехідні *влипати*, *вплутуватися*, *впрягатися* (в неприємну ситуацію), *втручатися* (в чиїсь справи), *вступати* (до лав) та перехідні *вмішувати* (в неприємності), *вплутувати*, *ввалювати* (в біду).

3.4. Трансформація первинного локативного значення ‘всередину об’єкта локативної семантики’ у вторинне значення ‘всередину об’єкта посесивної семантики’ спостерігається в семантиці посесивних ПД-*в* (16 одиниць), що мають аналогічні посесивним ФД-*in* значення ‘придбання’ (напр.: *вбирати* (знання, враження); *впивати* (напр., подих весни)) і ‘передача у володіння’ (напр.: *вручати* (кому-небудь свою долю, честь)). Як видно з представлених вище прикладів, об’єктна валентність українських ПД-*в* проявляє, на відміну від відповідних ФД-*in*, яскраво виражений абстрактний характер (пор. з в основному конкретними об’єктами посесивних ФД-*in* в п. 2.2.4.). Крім того, типове для посесивних ФД-*in* значення ‘наділення предметом/субстанцією/дією’ (див. також 2.2.4.) не є характерним для розглянутих посесивних ПД-*в*.

3.5. Виявлене в семантичній структурі ПД-*в* вторинне функтивне значення (4 одиниці), що припускає ‘приведення в дію/функціонування об’єкта предметної семантики (прилада, інструмента, метонімічного вживання субстанцій)’, напр., *включати*, *врубати* (прилад, світло, тощо), дублює функтивне значення, характерне для ФД-*in* аналогічної семантичної групи (див. також 2.2.5.).

Екзистенціальність семантики ПД-*в* проявляється тільки в одному значенні, що збігається з екзистенціальним значенням ФД-*in* ‘вводити в дію об’єкт абстрактної семантики’ (див. також 2.2.5.), і може бути проілюстрована префіксальними дієсловами (6 одиниць) типу *впроваджувати* (результати, досягнення (в практику)), *вносити* (поправки, зміни (в документи, прийняті рішення)).

3.6. Виявлені в семантиці ФД-*in* атрибутивні й темпоральні характеристики постпозитива *in* не знайшли свого відображення в семантиці префікса *в-* і ПД-*в* відповідно. З іншого боку, в корпусі українських префіксальних дієслів, що аналізуються, виявлені одиниці (7 ПД-*в*), в яких префікс *в-* може позначати ‘проникнення у сутність розумових процесів, сенсорних або емотивних станів’, напр., *вчитуватися* (напр., в текст); *вдивлятися* (напр., в темряву), *вслухатися* (напр., в тишу), і які не мають прямих відповідників серед ФД-*in*, а передаються на англійську мову найчастіше стійкими дієслівно-прислівниковими сполученнями типу *to listen attentively* або *to read attentively* для зазначених вище *вслухатися* і *вчитуватися*, рідше – дієслівно-прийменниковими сполученнями (напр., *to peer* або *to look into* (the darkness) для *вдивлятися* (напр., в темряву)).

4. Висновки. Проведене дослідження дозволяє сформулювати наступні висновки та узагальнення.

4.1. Аналіз семантики постпозитива *in* і префікса *в-* у структурі ФД-*in* і ПД-*в*, що розглядаються, свідчить про переважання в системі проаналізованих одиниць ізоморфних ознак.

4.1.1. По-перше, для обох типів досліджуваних одиниць характерною є наявність семантичної парадигми, що включає як первинні просторові, так і вторинні переосмисленні значення, що мають в своєму складі реляційний, посесивний, екзистенціальний і функтивний компоненти. Кількісні характеристики зазначених значень *in* і *в-* також багато в чому збігаються.

4.1.2. По-друге, семантичний ізоморфізм в системі ПК-*in* і префікса *в-* полягає в тому, що спільними для даних одиниць є 9 значень із зазначених 15 для ФГ-*in* і 11 для ПГ-*в* (див. також 2.2.1. і 3.1., 2.2.2. і 3.2., 2.2.3. і 3.3., 2.2.4. і 3.4., 2.2.5. і 3.5.).

4.2. Алломорфізм, що спостерігається при розгляді зіставлюваних одиниць, проявляється як в семантичному, так і в структурному відношенні.

4.2.1. У семантичному плані алломорфним для постпозитива *in* і префікса *в-*, що функціонують у складі ФД-*in* та ПД-*в*, є наявність специфічних, характерних виключно для ФД-*in* або ПД-*в* значень (див. 2.1., 2.2.1., 2.2.4., 2.2.5., 2.2.6., а також 3.2. і 3.6.). Велика семантична диверсифікація (пор. 6 диференціальних значень для ФД-*in* і 2 для ПД-*в*) може бути обумовлена комплексною прислівниково-прийменниковою природою постпозитива, що припускає більше можливостей для індивідуальних, нерегулярних форм розвитку семантики.

4.2.2. Функціональні відмінності досліджуваних одиниць, зокрема, зазначена раніше можливість ФД-*in* функціонувати в якості досить вільних дієслівно-прислівникових сполучень (див. 2.1.), а також необхідність для ПД-*в* в експлікації об’єктної валентності за допомогою прийменникових фраз (див. 3.2.), коли при цьому відповідні ФД-*in* можуть обходитися без цієї об’єктної експлікації, частіше вживатися як неперехідні дієслова (див. 2.2.1.), імовірно, пояснюються тяжінням англійського

постпозитива до прислівникового вживання, в той час, як український префікс має яскраво виражену прийменникову природу.

4.3. Проте, описана вище подібна семантична парадигма ПК-*in* і префікса *в-* у складі відповідних ФД і ПД, незважаючи на існування деяких відмінностей, представлених вище, дає підстави говорити про високий рівень семантичного ізоморфізму англійських фразових і українських префіксальних дієслів, а також постпозитивів та префіксів у їхньому складі.

Література:

1. Авдевич Н. В. Особенности лексической многозначности английского фразового глагола. *Вестник МГЛУ*. 2008. № 544. С. 163–176. URL: https://cyberleninka.ru/article/v/osobennosti-leksicheskoy-mnogoznachnosti-angliyskogo-frazovogo-glagola (дата обращения: 27.03.2019).

2. Амосова Н. Н. Основы английской фразеологии. Ленинград: Изд-во ЛГУ, 1963. 208 с.

3. Аничков И. Е. Английские адвербиальные послелоги: дис. ... докт. филол. наук: 10.02.04. Москва, 1947. 536 с.

4. Берлизон С. Б. Грамматические особенности глагольно-наречных фразеологических единиц в современном английском языке. *Учен. записки Магнитогорск. пед. ин-та.* 1957. Вып. 11. С. 312–322.

5. Богородицкий В. А. Введение в изучение современных романских и германских языков. Москва, 1953. 184 с.

6. Ванівська О. С. Префіксальні дієслова та засоби вираження ними типових смислів в різноструктурних мовах (на матеріалі англійської та української мов): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.17. / Львівський національний університет ім. І. Франка. Львів, 2003. 199 с.

7. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. VIII. 1728 с.

8. Джанумов А. С. Семантическая структура постпозитивного компонента up в составе фразовых глаголов. *Вестник МГУ. Сер. 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация.* 2007. № 1. С. 30–36.

9. Жлуктенко Ю. А. О так называемых «сложных глаголах» типа stand up в современном английском языке. *Вопросы языкознания.* Москва, 1954. № 5. С. 105–113.

10. Зернов Б. Е. Взаимодействие частей речи в английском языке. Статико-динамический аспект. Ленинград, 1986. 128 с.

11. Ивашкин М. П. Синхронно-диахронический анализ переходных процессов в английском языке. Москва: Прометей, 1988. 171 с.

12. Клиюнайте И. А. Глаголы с поствербом out в английском языке: автореф. дис. ... канд. филол. наук. Минск, 1989. 23 с.

13. Ніколенко А. Г. Лексико-семантичні та функціональні особливості взаємодії компонентів фразових дієслів сучасної англійської мови: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Київськ. держ. лінгв. ун-т. Київ, 1999. 21 с.

14. Огуй О. Д. Проблеми постмодерністського моделювання значення та полісемії. *Мовознавство.* 2003. № 1. С. 42–54.

15. Омельченко Л. Ф. Семантична структура англійських композитних дериватів. *Вісник Харківського національного університету: Зб. наук. праць.* Харків, 2006. № 725. Вип. 48. С. 77–81.

16. Трубникова Е. В. Пространственная семантика английских фразовых и русских приставочных глаголов: сопоставительный аспект. *Вестник Томского государственного университета.* Томск, 2015. № 394. С. 66–73. URL: https://cyberleninka.ru/article/v/prostranstvennaya-semantika-angliyskih-frazovyh-i-russkih-pristavochnyh-glagolov-sopostavitelnyy-aspekt (дата обращения: 27.03.2019).

17. Longman Dictionary of Phrasal Verbs. Longman: Pearson Education Limited, 2000. 608 p.

18. Potter S. English Phrasal Verbs. *Philologica Pragensia*. 1965. № 2–3. Pp. 285–289.

19. Siyanova A., Schmitt N. Native and nonnative use of multi-word vs. one-word verbs. *International Review of Applied Linguistics in Language Teaching*. 2007. Vol. 45. P.119–139. URL: https://www.degruyter.com/view/j/iral.2007.45.issue-2/iral.2007.005/iral.2007.005.xml, last visit: 27.03.2019, https://doi.org/10.1515/IRAL.2007.005.

20. Taha A. K. The Structure of the Two-word Verbs in English. *Reading in applied English Linguistics*. New York, 1964. Pp. 130–136.

Отримано: 6 квітня 2019 року

Прорецензовано: 7 травня 2019 року

Прийнято до друку: 23 травня 2019 року

e-mail: ljudmila_@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-6(74)-118-120

Довбня Л. Е. Семантична трансформація українських лексем на позначення матеріальних першооснов буття. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6(74), червень. С. 118–120.

УДК 811.161.2'373'364

Довбня Людмила Еммануїлівна,
кандидат філологічних наук, доцент, Державний вищий навчальний заклад
«Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

СЕМАНТИЧНА ТРАНСФОРМАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ ЛЕКСЕМ НА ПОЗНАЧЕННЯ МАТЕРІАЛЬНИХ ПЕРШООСНОВ БУТТЯ

У статті розглядається історія семантичної трансформації 3-х лексем на позначення матеріальних першооснов людського буття (вода, земля, вогонь), що належать до основного фонду української мови і входять до відомого списку американського лінгвіста М. Сводеша, котрий визначив 100 понять, які є в лексиці будь-якої мови незалежно від культурної історії нації – її носія – і довів, що за 1000 років вони змінюються на 20 відсотків. Автором анотованої статті доведено, що у процесі історичного розвитку аналізованих лексем домінантним семантичним процесом є метонімізація, яка сприяє диференціації основних значень і утворенню периферійних лексико-семантичних варіантів. Набагато менш функціонально активним процесом в історії досліджуваних іменників є метафоризація. Часом саме вона формує окремі ділянки полісемії ланцюжкової. У семантичній історії іменників вода, земля й вогонь фіксується розвиток радіальної полісемії.

Ключові слова: *лексема, основний словниковий фонд, семантична трансформація, метафоризація, метонімізація, матеріальні першооснови буття, вода, земля, вогонь.*

Ljudmila Dovbnia,
Ph. D in Philology, associate professor at the department of Ukrainian language and methodology of teaching,
associate professor and the department of pedagogy, theory and methodology of primary education
«SHEI Pereiaslav-Khmelnytskyi State Pedagogical Grygorii Skovoroda University»

SEMANTIC TRANSFORMATION OF UKRAINIAN LEXEMES DENOTING PHYSICAL EXISTENTIAL ELEMENTS

This paper considers the history of semantic transformation of 3 lexemes denoting physical existential elements (water, earth, fire), which belong to the Ukrainian language corpus. They are included in the famous list by American linguist M. Swadesh, who chose a hundred words present in the vocabulary of any language regardless of a nation's cultural history. The scientist proved that 20 percent of the words change in 1000 years. The author of this paper demonstrated that in the course of historical development of the analyzed lexemes, the leading semantic process is metonymisation, which contributes to the differentiation of the main meanings and the formation of lexical-semantic variations. Much less productive process in the history of these nouns is metaphorisation.

The noun water during its historic development is mainly influenced by metonymic transposition, which causes the formation of radial polysemy. Metaphorisation plays insignificant part in semantic history of this word. Its development is noticeable during the late period of the word's existence, in Modern Ukrainian.

The noun earth in the course of its historic development is changed metonymically as well, which leads to radial polysemy. Metaphorisation is less active and produces an insignificant amount of derivative sememes.

Semantic transformation of the noun fire results in the creation of a great number of connotations, which are partly lost in the course of its historic development. The peculiar feature of this word is the occurrence of metonymic lexical-semantic variations, which create radial polysemy. A limited number of metaphorical sememes create the elements of chained polysemy.

Summing up the results, it can be concluded that the analyzed Proto-Slavic lexemes denoting physical existential elements have been functioning for a long time. They keep their main meaning and develop a number of lexical-semantic variations in the outer circle of semantic structures. The history of their semantic transformation is full of active metonymic changes, which leads to radial polysemy. Metaphorisation is less developed and occasionally causes the formation of chained polysemy.

Key words: *lexeme, language corpus, semantic transformation, metaphorisation, metonymisation, physical existential elements, water, earth, fire.*

Постановка проблеми. Відповідно до списку понять, визначених американським лінгвістом М. Сводешем [10; 11], до основного словникового фонду будь-якої мови незалежно від культурної історії нації входять, окрім інших, лексеми на позначення 3-х матеріальних першооснов буття людини (т. зв. стихій): *вода, земля, вогонь*. Функціонуючи в мові впродовж доволі тривалого періоду, вони зазнали семантичної трансформації, з'ясування закономірностей якої не було предметом окремого лінгвістичного дослідження.

Обрана **тема є актуальною** з огляду на необхідність визначення шляхів і способів творення периферійних лексико-семантичних варіантів номінативних одиниць, що об'єднуються в тематичні групи. Подібні напрацювання сприяють підготовці фактичного матеріалу, узагальнення й теоретичне осмислення якого стане в нагоді мовознавцям **для уточнення положень сучасної семантичної теорії**.

Власне відсутністю наукових розвідок, присвячених семантичному аналізу українських лексем на позначення першооснов людського буття (*вода, земля, вогонь*), та необхідністю залучення якнайширшого матеріалу з метою підвищення об'єктивності теоретичних узагальнень і висновків з історичної семасіології зумовлена **наукова новизна** статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасному українському мовознавстві значна увага приділяється питанням семантичної еволюції лексем, що входять до різних тематичних груп. Зокрема, детально описано семантичну історію значної кількості тематично об'єднаних номінативних одиниць на позначення понять М. Сводеша: дієслів із семантикою станів спокою [1], основних дій і процесів [2], прикметників на позначення кольорів, основних якостей та оцінок [7; 3; 4], іменників,

що називають частини тіла, та ін. [9; 17]. Щодо вказаних груп номінацій детально проаналізовано історію семантичної трансформації лексем та узагальнено шляхи розвитку їхніх похідних значень; зроблено висновки щодо домінантних процесів; з'ясовано специфіку появи оцінності при творенні ЛСВ, що залишаються на периферії семантичних структур; з-поміж понять М. Сводеша визначено частку лексем, які у процесі історичного розвитку змінюють основне значення тощо [1; 2; 3; 4; 7; 8; 9; 16; 17]. Водночас слід зауважити, що не всі лексеми основного словникового фонду, які позначають виділені лінгвістом поняття, зазнали наукового опису. Потребує опрацювання низка невеликих груп іменників, з-поміж яких слід виокремити номінації із семантикою речовин, предметів та явищ. До неї входять і лексеми на позначення матеріальних першооснов буття.

Викладення основного матеріалу. У сучасній українській мові іменники на позначення матеріальних першооснов людського буття: *вода, земля, вогонь* – мають доволі розгалужену систему лексико-семантичних варіантів. Специфікою їхньої семантики є те, що похідні значення утворюються на всіх етапах історичного розвитку лексем – від протоукраїнського до сучасного. Вони виникають переважно внаслідок метафоричних та метонімічних перенесень.

Так, іменник *вода* успадкований від прасл. *voda (< і.-є. *u̯ēd-, *u̯od-, *ud- 'вода, мокрота') [5, с. 414] із давнім значенням 'природна волога'. Диференціація його семем окреслилася у протоукраїнський період, коли отримали розвиток похідні (метонімічні) лексико-семантичні варіанти 'водний простір' (вміст ємкості → сама ємкість) та 'повінь' (речовина, задіяна у процесі, → сам процес). У наступні епохи семантична диференціація спричинює розвиток широкої системи переносних значень. Цей процес активізується у староукраїнський період, коли з'являються лексико-семантичні варіанти 'дощ', 'водні угіддя', 'річка, потік' викликані метонімічною транспозицією (речовина → пов'язане з нею явище), 'сеча', який виникає шляхом метафоричного перенесення на основі інтегральної семи 'рідина', аналогічні останньому 'настій' і 'напій' [13, т. I, с. 183–184]. Усі наведені значення формують радіальну полісемію в межах іменника *вода*.

У сучасній українській мові іменник *вода* має розгалужену семантичну структуру, у центрі якої – основне значення, успадковане із праслов'янської мови. До неї входять також семеми, успадковані із протоукраїнського та староукраїнського періодів, а також відтінки, що утворилися в пізніші часи за вже описаними семантичними моделями: 'напій чи розчин якоїсь речовини', 'лікувальна рідина мінеральних джерел; курорт', 'водна маса джерел, озер, рік, морів, океанів', 'навколоплідна рідина', а також 'непотрібні, незмістовні фрази у викладі матеріалу; багатослів'я при бідності думки' [14, т. I, с. 716–717]. Останній лексико-семантичний варіант розвинувся внаслідок метафоричного перенесення, зумовленого хибними уявленнями людей про воду як щось малоцінне (потенційна інтегральна сема 'рідкий').

Складних семантичних змін в українській мові зазнає іменник *земля* (< прасл. *zemja < і.-є. ĝhđem- 'носити, витримувати, тримати') [6, с. 259] з первинним значенням 'місце мешкання людей' (про результати семантичної трансформації слова *земля* в українській мові див.: Історія української мови. Лексика і фразеологія). Саме із цим значенням він успадкований протоукраїнською, а через неї – староукраїнською мовою. Уже у протоукраїнській мові в семантиці слова *земля* спостерігається відокремлення похідних (переважно метонімічних) семем 'люди, мешканці землі' (місце → сукупність його жителів) та семантично ідентичних йому 'народ, мешканці певної держави': «Се прислаласѧ ко мнѣ Словѣньска землѧ, просѧши учителѧ собі» [15, т. I, с. 973], 'військо країни'. У цей же час функціонально активними є метонімічні семеми 'країна, держава', 'територія, володіння' [Там само], утворені внаслідок перенесення з назви місця на певну розташовану на ньому територію; тут спостерігається просторова суміжність. За метонімічною моделлю «ціле → частина» формується давньоукраїнське значення 'земля, яку обробляють'.

Менш активне в історії іменника *земля* метафоричне перенесення, яке у протоукраїнський період спричинює розвиток лексико-семантичного варіанта 'низ, основа чого-небудь', при творенні якого актуалізується спільна сема 'опора', та периферійного значення 'поле, головний колір тканини, фон'. Формування останнього спричинюється інтегральною семою 'основа': «На золотои землѣ шелкъ червчатъ бѣлъ змѣики да листье чешуичаты» [Там само, с. 974]. Отже,у протоукраїнський і давньоукраїнський періоди в іменника *земля* формується значна кількість лексико-семантичних варіантів, яка утворює радіальну полісемію. Більшість наведених значень через староукраїнську мову успадковується сучасною семантичною структурою слова *земля*. Вони досить активно функціонують у XIV–XV ст. [13].

У сучасній українській мові основним для цього слова є значення 'третя від сонця планета, яка обертається навколо своєї осі та навколо сонця'; вона і є місцем мешкання людей. Отже, можна зробити висновок, що аналізований іменник успадковує праслов'янське значення. До складу сучасної семантичної структури іменника земля входять успадковані давні лексико-семантичні варіанти 'верхній шар земної кори; ґрунт', 'країна, держава', 'народ, населення країни».' Давнє периферійне значення 'поле, головний колір тканини, фон' у процесі історичного розвитку мови втрачається й не фіксується сучасними лексикографічними джерелами.

Історична семантика аналізованого іменника характеризується широкою диференціацією лексико-семантичних варіантів у протоукраїнський і давньоукраїнський періоди. Вони виявляються настільки стійкими, що не втрачаються у процесі історичного розвитку, а успадковуються наступними мовними системами. У сучасній українській семантичній структурі лексеми *земля* дуже складно визначити вихідну семему й похідні. «Стрижнем слова тут виявляється не якесь окреме його значення, а ті семантичні елементи, які є спільними для всіх значень слова. Ця спільність засновується на тотожності матеріального знака, зумовлюючи взаємопроникність об'єднаних значень» [16, с. 303].

При творенні похідних семем лексеми *земля* в українській мові домінує метонімічне перенесення. Метафора проявляється менш активно.

Ці ж семантичні процеси лежать в основі формування похідних значень українського іменника *вогонь* (< ognis 'розжарені гази, що виділяються при горінні') [18, т. III, с. 118–119]. Саме зазначений лексико-семантичний варіант стає основним для цього слова впродовж багатьох епох. Паралельно з іменником *вогонь* від давньоукраїнського періоду до сучасності функціонує синонімічний до нього іменник *полум'я*.

Починаючи від давньоукраїнського періоду іменник *вогонь* зазнає диференціації лексико-семантичних варіантів. Причинно-наслідкові відношення сприяють розвиткові давньоукраїнської семеми 'світло', а суміжність явища та пов'язаного з ним місця формують метонімічний лексико-семантичний варіант 'пекло' [15, т, II, с. 604–605]. З плином часу метонімічне перенесення спричинює розвиток семеми 'хвороблива гарячка', в основі розвитку якої лежить інтегральний семантичний елемент

'висока температура'. Названі лексико-семантичні варіанти повністю успадковані староукраїнською семантичною структурою лексеми *вогонь*. Окрім них, у цей час отримують розвиток нові: 'стрілянина' (метонімія: процес → пов'язана з ним дія).

У сучасній українській мові лексема *вогонь* характеризується розгалуженою системою значень, до якої входить основне (праслов'янське) та похідні від нього. Це, перш за все, метафоричне значення, що розвинулося на основі спільності потенційної семи 'динаміка, інтенсивність' відносно пізно: 'душевне піднесення, натхнення', а також семантично аналогічний йому відтінок 'пристрасть, запал'. Метонімічною взаємодією останній пов'язаний із лексико-семантичним варіантом 'про того, хто має дуже енергійну, запальну вдачу' (ознака предмета → предмет, якому вона притаманна). Сучасні лексикографічні видання у слова *вогонь* фіксують вторинне значення 'світло сонця, освітлювальних приладів', природа якого є метафоричною і зумовлюється інтегральною семою 'червоно-оранжевий'. Унаслідок метафоричного перенесення від нього утворюється відтінок 'блиск очей, що звичайно відображає якийсь внутрішній стан людини', який являє собою елемент ланцюжкової полісемії на фоні домінування полісемії радіальної. Усі описані значення та їх відтінки фіксуються в академічному словнику сучасної української мови. Словникова стаття *вогонь* має у своєму складі метафоричне значення 'жар, підвищена температура тіла' (спільна сема 'гарячий').

Метонімічними відношеннями пов'язаний з основним значенням лексико-семантичний варіант 'стрілянина із гвинтівок, гармат і т. ін.' (однаково називаються наслідок і його причина), від якого відокремлюється нове метонімічне значення 'військова команда для здійснення пострілу; наказ стріляти' (знову причинно-наслідкові зв'язки формують елемент ланцюжкової полісемії на тлі домінантної радіальної).

Отже, проаналізувавши історію семантичної трансформації трьох іменників на позначення матеріальних першооснов людського буття (*вода, земля, вогонь*), можна зробити такі **висновки**. Зазначені лексеми сягають праслов'янської мови. Упродовж періоду активного функціонування у складі основного словникового фонду вони зазнали значних семантичних змін, унаслідок чого розширилися їхні семантичні структури. Ці зміни спричинені процесами метафоризації та метонімізації.

Семантичній історії іменника *вода* притаманне домінування метонімічних транспозицій, які на ранньому етапі призводять до формування радіальної полісемії. Метафоризація відіграє незначну роль у семантичній історії цього слова. Її розвиток спостерігається на пізньому етапі його функціонування – у сучасній українській мові.

Іменник *земля* у процесі свого історичного розвитку теж зазнає переважно метонімічних змін, які формують радіальну полісемію. Метафоризація є менш активною і спричиняє формування незначної кількості похідних семем.

Семантична трансформація іменника *вогонь* призводить до утворення значної кількості вторинних значень, частина яких у процесі історичного розвитку втрачається. Специфікою змін цього слова є витворення метонімічних лексико-семантичних варіантів, які загалом утворюють радіальну полісемію, і лише незначна кількість метафоричних семем створює елементи полісемії ланцюжкової.

Узагальнюючи, слід зазначити, що проаналізовані праслов'янські лексеми на позначення першооснов буття людини активно функціонують упродовж багатьох епох, зберігаючи своє основне значення і розвиваючи цілу низку лексико-семантичних варіантів на периферії семантичних структур. Історія їхньої семантичної трансформації означена активними метонімічними змінами, унаслідок яких розвивається переважно радіальна полісемія. Метафоризація ж менш виражена, подекуди вона сприяє формуванню елементів ланцюжкової полісемії.

Перспективи подальших досліджень полягають в охопленні семантичним аналізом інших лексем на позначення першооснов матеріального буття людини, які за походженням є праслов'янськими і входять до основного словникового фонду української мови. Це надасть підстави для широких узагальнень семантичних змін, що відбулися в період від найдавніших часів до сьогодення, а також сприятиме об'єктивності розроблення положень загальної теорії української семасіології.

Література:

1. Довбня Л. Е., Главацька Л. І. Специфіка семантико-трансформаційних процесів в історії українських дієслів на позначення станів спокою. *Молодий вчений*: науковий журнал. 2017. № 3 (43). С. 315–318.

2. Довбня Л. Е., Товкайло Т. І. Семантичні зміни праслов'янських дієслів на позначення основних дій і процесів в українській та російській мовах. *Studia slawistyczne: etnolingwistyka i comunikacja miedzykulturowa*. Lublin: KUL, 2015. P. 33–44.

3. Довбня Л. Е. Метафоризація як шлях розвитку оцінності в лексемах основного словникового фонду (на матеріалі української мови). *Теоретична і дидактична філологія*: зб. наук. праць. Переяслав-Хмельницький, 2015. Вип. 19. С. 182–190.

4. Довбня Л. Лексико-семантичні зміни прикметників на позначення назв основних кольорів в українській та російській мовах. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2001. Вип. 35. С. 80–86.

5. Етимологічний словник української мови: В 7 т. / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні / редкол. О. С. Мельничук (головний ред.) та ін. Київ: Наукова думка, 1982. Т. 1: А – Г / укл.: Р. В. Болдирєв та ін. 1982. 632 с.

6. Етимологічний словник української мови: В 7 т. / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні / редкол. О. С. Мельничук (головний ред.) та ін. Київ: Наук. думка, 1985. Т. 2: Д – Копці / укл.: Н. С. Родзевич та ін. 1985. 572 с.

7. Іншаков А.Є. Теоретичні засади дослідження колірної лексики в мовознавстві. *Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького національного університету*: зб. наук. праць. Кривий Ріг, 2013. Вип. 9. С. 189–195.

8. Історія української мови. Лексика і фразеологія / відп. ред. В.М. Русанівський. Київ: Наукова думка, 1983. 745 с.

9. Кочерган М.П. Слово і контекст: монографія. Львів: Вища школа, 1980. 184 с.

10. Сводеш М. К вопросу о повышении точности в лексикостатистическом датировании. *Новое в лингвистике*. Москва, 1980. Вып. I. С. 53–87.

11. Сводеш М. Лексикостатистическое датирование доисторических этнических контактов. *Новое в лингвистике*. Москва, 1980. Вып. I. С. 23–52.

12. Словарь української мови в 4-х томах / упор. Б. Д. Грінченко. Київ: АН УРСР, 1958–1959.

13. Словник староукраїнської мови XIV – XV ст. в 2-х томах / ред. Л. Л. Гумецька. Київ: Наукова думка, 1977–1978.

14. Словник української мови в 11-ти томах / за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1970–1980.

15. Срезневский И.И. Материалы для словаря древнерусского языка в 3-х томах. Москва: ГИС, 1958.

16. Степанов Ю.С. Номинация, семантика, семиология. *Языковая номинация (общие вопросы)* / под ред. Б.А. Серебренникова, А.А. Уфимцевой. Москва: Наука, 1977. С. 294–358.

17. Тараненко А. А. Языковая семантика в ее динамических аспектах: основые семантические процессы: монография. Київ: Наукова думка, 1989. 256 с.

18. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. В 4-х томах. Т. III. Москва: Прогресс, 1987. 838 с.

Отримано: 15 квітня 2019 року

Прорецензовано: 7 травня 2019 року

Прийнято до друку: 23 травня 2019 року

e-mail: novicka2@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-6(74)-121-124

Новіцька О. І. Назви чоловічих головних уборів у говірках Підгаєччини Тернопільської області. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6(74), червень. С. 121–124.

УДК 811.161.2

Новіцька Оксана Іванівна,
кандидат філологічних наук, ДВНЗ «Тернопільський державний медичний університет імені І. Я. Горбачевського МОЗ України»

НАЗВИ ЧОЛОВІЧИХ ГОЛОВНИХ УБОРІВ У ГОВІРКАХ ПІДГАЄЧЧИНИ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті досліджено назви чоловічих головних уборів, що побутують на Підгаєччині. Підгаєцькі говірки є центральною частиною наддністрянського діалекту і певною мірою репрезентують характерні риси говірок наддністрянського діалекту південно-західного наріччя. Кожне з найменувань, що зафіксоване на території Підгаєччини охарактеризовано за певними параметрами: з'ясовано семантику лексеми, подано перелік населених пунктів, у говірках яких засвідчено номінацію, вказано на її фіксацію у загальномовних і фахових словниках, відзначено лексико-семантичні паралелі в інших говорах української мови та в інших мовах, встановлено походження лексеми.

Ключові слова: *підгаєцькі говірки, лексико-семантична група, назви головних уборів, лексема.*

Oksana Novitska,
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of the Ukrainian Language Department I. Horbachevsky Ternopil State Medical University

THE NAMES OF MEN'S HEADGEAR IN PIDHAYTSI SUBDIALECTS OF TERNOPIL REGION

The names of men's headgear used in Pidhaytsi district are investigated in the article. Pidhaytsi subdialects are central part of the Naddnistrianshchyna dialect and to a certain extent represent the characteristic features of subdialects of the Naddnistrianshchyna dialect of the southwestern supradialect.

Pidhaytsi district is located in the western part of Ternopil region. The areal of Pidhaytsi district borders with Terebovlya, Buchach, Monastyrysk, Berezhany and Kozova districts of Ternopil region and Halych district of Ivano-Frankivsk region.

Nowadays, many thematic groups of Ukrainian subdialects vocabulary as well as large communicative arrays remain unexplored. The areals that are not sufficiently studied include Pidhaytsi subdialects. Its lexemes enrich the Ukrainian language. The lexical units of the subdialect are names, that have the same meaning in other Ukrainian dialects, many of them are universal and normative, but at the same time they are characterized by a number of features.

The connection with one of the most flexible elements of material culture is special feature of the household vocabulary of Pidhaytsi subdialects that makes it dynamic and unfixed. Therefore, the active development process of enriching the group of the names of clothing does not finish.

Key words: *Pidhaytsi subdialects, lexical-semantic group, names of men's headgear, lexeme.*

Упродовж останніх десятиліть побутова лексика стала об'єктом вивчення для багатьох лінгвістів. Дослідження тематичних груп побутової лексики дає цінну інформацію, що розширює емпіричну базу української діалектології. Увага до лексичного складу народних говорів зумовлена необхідністю більш детального дослідження структури словника окремих говірок, його системної організації, вирішення питання просторового розміщення лексики, взаємовідношень словникового складу різних діалектів. Серед недостатньо досліджених в історичному та мовознавчому аспектах тематичних груп української лексики особливий інтерес становить побутова лексика, яка у словниковому складі української мови посідає помітне місце. Велику групу побутової лексики, досить різноманітну і цікаву щодо походження та часу виникнення, становлять народні назви одягу. Назви одягу – складна багатопланова лексична система, компоненти якої виділяють на основі логікопредметного членування. Це одні з найдавніших груп лексики, що пов'язані з матеріальною культурою суспільства [5, с. 138]. Тематична група назв одягу складається з окремих лексико-семантичних груп (ЛСГ) та утворює складну і розгалужену систему, до якої входить ЛСГ назв головних уборів.

Мета нашої роботи – проаналізувати лексико-семантичні особливості назв чоловічих головних уборів, які побутують у говірках Підгаєччини. Реалізація поставленої мети передбачала розв'язання таких завдань: 1) на підставі польових записів установити функціональну активність номенів на позначення досліджуваних сем говірок Підгаєччини; 2) подати структурно-семантичний та етимологічний аналіз лексем; 3) установити лексикосемантичні паралелі з іншими українськими діалектними континуумами.

Актуальність дослідження зумовлена відсутністю комплексного дослідження ЛСГ чоловічих головних уборів у говірках Підгаєччини, попри те, що назви головних уборів багатьох регіонів досліджені.

ЛСГ назв головних уборів, що є складовою частиною ЛТГ назв одягу і взуття привертали увагу дослідників різних діалектних зон, зокрема, на території північного наріччя ці назви досліджували Л. Анісімова, Ф. Бабій, Г Гримашевич, Д. Неділько, О. Никончук, Л. Пономар, А. Соколовська та ін.; в південно-східному регіоні – К. Глуховцева, Н. Клименко, О. Коваленко, Л. Лисиченко, Т. Ніколаєва, Т. Щербина та ін. Українську діалектну лексику південно-західного наріччя вивчали Г. Березовська, З. Бичко, Я. Вакалюк, В. Ґрещук, Н. Пашкова, Т. Піцура, О. Полянська, В. Прокопенко та ін. Також фіксацію назв головних уборів знаходимо у лексикографічних працях. Матеріалом для дослідження стали власні польові записи, зібрані в 37-х населених пунктах Підгаєччини.

Усі назви головних чоловічих уборів, які побутують на Підгаєччині, слід поділити на *зимові*, *весняні* та *літні*.

Узимку чоловіче населення Підгаєччини носить зимові шапки, що представлені родовою назвою *ˈшипка*, яка диференціюється за такими семантичними ознаками, як "матеріал виготовлення" (*баˈран'еча ˈшипка*, *кˈр'іл'еча*, *ˈноркова*, *ˈшипка з ˈнутр'іїі*); "частина тіла" (*ˈшипка вуˈшанка*), "територіальна ознака" (*кˈримка*).

На досліджуваній території 'зимовий чоловічий головний убір' має назви: *ˈшипка*, *ˈшипочка*, *шипˈчина* (весь ареал), *ˈшипка вуˈшанка* (весь ареал), *баˈран'еча ˈшипка* (весь ареал), *ˈшипка з ˈнутр'іїі* (весь ареал), *ˈшипка з ˈлиса* (весь ареал), *кˈр'іл'еча* (весь ареал), *ˈноркова* (весь ареал), *кˈримка* (Рудн., Лиса, Носів, Литв., Стар. Литв., Шум., Боків), *ˈкучма* (Рудн., Лиса, Носів, Литв., Стар. Литв., Шум., Боків).

У сучасній українській літературній мові слово *шапка* вживається зі значенням 'головний убір (переважно без полів, м'який, теплий)' [СУМ, XI, с. 407].

Назва *шапка* є дуже давньою, вона відома з XIVст. [Срезн., III, с. 158]. Остаточної думки про походження цього слова у лінгвістичній літературі не існує [Фасмер, IV, с. 406], хоч вважається можливим запозичення через нім. *schapël* 'шапка' від фр. *chapel* 'шапка' [ЕСУМ, VI, с. 378]. Г. Циганенко доводить, що іменник *ˈшапка* у формі *шап* запозичений в російську мову давно (в пам'ятках з XIVст.) [Цыг., с. 377]. А. Усцінович вважає, що лексему *шапка* утворено від *шап* за допомогою суфікса *-ък-а* (по типу свитка) [7, с.189].

Назва *ˈшапка* у значенні 'головний убір' поширена у наддністрянських говорах – *ˈш'епка* [2, с. 148], у гуцульських – *ˈш'епка* [ГГ, с. 216], у територіально віддалених східнослобожанських говорах – *ˈшапка* [СУСГ, с. 172], у бойківських говорах – *ˈшапка*, *ˈш'апка*, *ˈшапойка*, [СБГО, II, с. 380], у західнополіських – *ˈш'ипка* [6, с. 22], лемківських говорах – *ˈшапка* [КСЛГП, с. 345]. Лексичними паралелями до українського *шапка* є рос. *ˈшапка* [Даль, IV, с. 621], білор. *ˈшепка* [КСУМ, с. 495], [ДСБ, с. 260].

Назви *ˈшипочка*, *шипˈчина* в як зменш.-пестл. до *шапка* на Підгаєччині вживаються на позначення головних уборів для дітей.

Лексема *баˈран'еча ˈшипка* у досліджуваних говірках позначає шапку, виготовлену з баранячого хутра. Назва *ˈш'апка бараˈн'ача* відома у бойківських говірках, у говірках покуття – *баˈран'іча ˈш'епка*, *баˈран'ічка* [3, с. 61], у лемківських говірках побутує назва – *баˈранка* [КСЛГП, с. 24].

Залежно від матеріалу виготовлення (хутра) на Підгаєччині *шапка* має назви *ˈшипка з ˈнутр'іїі*, *ˈшипка з ˈлиса*, *кˈр'іл'еча*, *ˈноркова*.

Подібні назви простежуються у говірках Покуття – *кроˈл'еча*, *ˈноркова*, *ˈнутр'іїе"ва* [3, с. 61], у західнополіських говірках функціонують назви *ˈшапка з ˈнутр'іїі*, *ˈшапка крол'ача*, *ˈшапка ˈноркова* [1, с. 324].

Для позначення чоловічої хутряної шапки з вухами у підгаєцьких говірках зафіксовано назву *вуˈшанка*. У літературній мові слово *вуˈшанка* зафіксоване в ідентичному значенні з говірковим [СУМ, I, с. 791]. Лексема прозора за своєю етимологією – *вуˈшанка* < *вухо* (< праслов. **ихо*) [ЕСУМ, I, с. 441].

Поряд із зазначеними лексемами на Підгаєччині побутує лексема *кˈримка* у значенні 'зимова шапка, яку шили із з кримських смушків'. У літературній мові назву *кˈримка* зі значенням 'зимова шапка, яку шили із з кримських смушків' не зафіксовано. Слово запозичене з російської мови, пор. рос. *кˈрымка* 1) 'порода коня для їзди верхи'; 2) 'чорні і сірі шкірки кримських ягнят'; 3) 'сіль із кримських озер'. [ЕСУМ, III, с. 93; Фасмер, II, с. 389]. У доступних нам джерелах подібних назв не зафіксовано.

Лексема *ˈкучма* на досліджуваній території побутує зі значенням 'висока козацька шапка'. У Словнику української мови це слово кваліфіковане як розмовне і вживається у значенні 1) 'висока бараняча шапка'; 2) 'висока копиця (про волосся)' [СУМ, IV, с. 423], що походить від праслов. **kučъta* 'чубик, коси, укладені навколо голови', або **kuka* 'кулак', < 'чось зігнуте' [ЕСУМ, III, с. 168].

Цей номен фіксують різні діалектні регіональні словники, зокрема західнополіський – *ˈкучма* 'чоловіча шапка' [СЗПГА, с. 47], словник Одещини – *ˈкучма* 'висока зимова чоловіча шапка без відлог на вуха' [СГОМ, с. 274]. Таку ж номінацію засвідчено в говірках Гуцульщини – *ˈкучма* 'чоловіча зимова шапка' [ГГ, с. 108], Наддністрянщини – *ˈкучма* 'шапка' [2, с. 148], Бойківщини – *ˈкучма* 'бараняча зимова шапка' [СБГО, I, с. 400].

На позначення міжсезонного чоловічого головного убору, що виготовлений з тканини, із козирком, у досліджених говірках зафіксовано такі лексеми, як: *ˈкашкит* (Рудн., Лиса, Носів, Литв., Стар. Литв., Шум., Боків, Угрин., Яблун., Завал., Сер., Затур., Заст., Пан., Черв., Гнил., Серед.), *ˈкашкет* (весь ареал), *кашˈк'ет* (Білокр., Вага, Юстин., Новос., Михайл., Попл., Бронгал., Степ., Соняч.), *фуˈражка* (Рудн., Лиса, Носів, Литв., Стар. Литв., Шум., Боків), *козиˈрок* (Рудн., Лиса, Носів, Литв., Стар. Литв., Шум., Боків), *мазаˈпинка* (див. (Рудн., Лиса, Носів, Литв., Стар. Литв.), *ˈкепка* (Підг., Стар. М., Мирне, Муж., Сільце, Гол., Галич, Верб., Вол., Голг., Мозол., Заг.)

У сучасній українській літературній мові лексема *ˈкашкет* уживається на позначення 'чоловічого головного убору із козирком' [СУМ, IV, с. 124], що запозичена з польської мови, пор. пол. *kaszkiet* 'вид шолома' [ЕСУМ, II, с. 411].

Лексема *ˈкашкит* поширена у бойківських – *ˈкаш'к'ет* 'кашкет' [СБГО, I, с. 344] та наддністрянських говірках – *ˈкашкет* 'кепка'[2, с. 148]. Лексичними паралелями до укр. *кашкет* є рос. *кашкет*, болг. *касˈкет*, ч. *kasket* 'головний убір, шолом' [ЕСУМ, II, с. 411].

Назва *фуˈражка* у значенні 'головний убір' в українській літературній мові не закріпилася. За етимологічними дослідженнями слово запозичено з російської мови, пор. рос. *фуˈражка* 'головний убір, що одягають при фуражируванні', що походить від нім. *Furagiermütze* 'головний убір' або польської, пор. *furażerka* 'головний убір' [Фасмер, IV, с. 210].

Лексему *фуˈражка* зі значенням 'чоловічий головний убір із козирком, кашкет, картуз' зафіксовано у буковинських говірках [СБГ, с. 606].

Шляхом метонімічного перенесення із назви *козирок* на Підгаєччині утворилася назва головного убору *козиˈрок*. Слово *козиˈрок* у сучасній українській літературній мові вживається на позначення 1) 'щиток головного убору (кашкета, картуза тощо), який виступає півколом над чолом' (щиток для захисту очей, що його надягають окремо (без головного убору); 2) 'у значенні присл. *козирˈком*'; 3) розмов. 'те саме, що дашок ; піддашок', 4) діалектне 'кашкет, картуз' [СУМ, IV, с. 212]. Назва походить від праслов. **kozirъ (kozira)* 'щит (з козячої шкіри)', похідне від назви тварини **koza* 'коза' [ЕСУМ, II, с. 499].

Зі значенням ‘кашкет’ лексема *кози|рок* зафіксована у середньополіських говірках [4, с. 61], у буковинських говірках зафіксовано номен – *ко|зирка* ‘кепка, кашкет’ [СБГ, с. 216].

На Підгаєччині простежується назва *маза|пинка*. Козацька старшина XVII століття носила шапку, що мала назву *мазепинка*. Очевидно, такий головний убір носив знаменитий український гетьман Іван Мазепа. А згодом в українських козаків з’явилися шапки, пошиті на зразок гетьманської, звідси й назва *мазепинка*. Апелятив *мазепинка* простежується лише в розмовному мовленні. В українській літературній мові він не закріпився, хоча сама реалія продовжила своє існування в українській галицькій армії, про що свідчать твори художньої літератури [8, с. 122].

Назва *|кепка* ‘головний убір з козирком’ у сучасній українській літературній мові вживається на позначення ‘чоловічого головного убору із м’яким дашком, без твердого денця та околички’ [СУМ, IV, с. 141]. В українську мову назва запозичена з французької мови через польське посередництво, пор. фр. *|kepi* ‘шапка, ковпак, берет’, що походить від нім. *Käppi* ‘шапка, ковпак, берет’ [ЕСУМ, II, с. 423]. Лексичними паралелями до укр. *кепка* є рос. *|кепи*, *|кепка*, білор. *|кепі*, *|кепка*, пол. *kepi*, болг. *|кепе* ‘військова безкозирка’ [ЕСУМ, II, с. 423].

На позначення літнього капелюха з широкими крисами, плетеного або зшитого з тканини, у досліджуваних говірках мовці використовують лексеми *брил′* (Боків, Шумл., Угрин., Яблун., Завал., Заст., Литв., Стар. Литв., Рудн., Лиса, Носів), *капе^и|л′ух* (Підг., Боків, Шумл., Угрин., Яблун., Завал., Заст., Мирне, Білокр., Литв., Стар. Литв., Рудн., Лиса, Носів, Верб., Голг., Мозол., Пан., Попл., Степ., Соняч., Новос., Юстин., Сільце, Гнил., Черв., Затур., Муж., Михайл., Серед., Вага, Галич, Гол., Вол., Заг., Стар. М., Бронгал.).

У сучасній українській літературній мові назва *бриль* уживається на позначення ‘головного убору з широкими полями’ [СУМ, I, с. 236]. Як засвідчують етимологи, лексема *бриль* запозичена з польської мови; пор. пол. *bryl* ‘бриль’ [ЕСУМ, I, с. 257].

Такі чи структурно подібні назви поширені і в інших українських говірках, зокрема у наддністрянських – *брил′* ‘капелюх’ [2, с. 148]. Лексичними паралелями в інших мовах є білор. *брыль*. ‘капелюх’ [КСУМ, с. 927], рос. *брыль* ‘широкополий капелюх’ [СРНГ, II, с. 186-187].

Назва *капе^и|л′ух* ‘літній капелюх з широкими крисами, плетений або зшитий з тканини’ у сучасній українській мові вживається із значенням ‘жіночий або чоловічий головний убір із фетру, соломи тощо; бриль’ [СУМ, IV, с. 92]. В українську мову назва запозичена з польської, яка перейнята з латинської, пор. лат. *capeluccsio* ‘вид головного убору’ [ЕСУМ, II, с. 370].

Подібні назви зафіксовано у бойківських говірках – *капил′уш|ч′а* ‘капелюшок’ [СБГО, I, с. 339], у західнополіських – *капе|л′уш* ‘капелюх’; ‘бриль’; ‘верхній сніп на полукіпкові’ [СЗПГА, I, с. 209], у поліських – *капе|л′уш* ‘капелюх’ [СПГЛ, с. 90], у львівському лексиконі – *капе|л′уш* ‘капелюх’ [ЛЛ, с. 345], лемківських говірках – *ка|пел′уш* ‘капелюх’, ‘капелюх, чоловічий і жіночий головний убір’ [Дуда, с. 158; КСЛГП, с. 132]. Іншомовними паралелями до укр. *капе|л′ух* виступають рос. *капе|люх* ‘шапка, кашкет; хутряна шапка з вухами’, білор. *капя|люш* ‘шапка, кашкет’, ч. *kapeluš* ‘шапка, кашкет; хутряна шапка з вухами’ [ЕСУМ, II, с. 370].

Сьогодні багато тематичних груп лексики українських говірок, великі говіркові масиви залишаються не дослідженими. До ареалів, що недостатньо вивчені, належать і підгаєцькі говірки, які своїми лексемами збагачують українську мову. Лексичні одиниці говірки становлять номени, які з тим же значенням уживаються і в інших українських діалектах, багато з них є загальнонародними і нормативними, проте значна їхня кількість характеризується низкою особливостей. Ряд підгаєцьких назв головних уборів мають лексико-семантичні паралелі у інших говорах української мови. Особливістю побутової лексики Підгаєччини є її тісний зв’язок з одним із найрухливіших елементів матеріальної культури, що робить її динамічною та нестійкою. Тому активний процес розвитку, збагачення групи назв одягу не припиняється і досі.

Література:

1. Березовська Г. Г. Словник назв одягу та взуття у східноподільських говірках. Умань : Уманське комунальне видавничо-поліграфічне підприємство, 2010. 348 с.
2. Бичко З. М. Діалектна лексика наддністрянського говору. Тернопіль : Лідер, 2000. 280 с.
3. Гавадзин О. Назви головних уборів у говірках Прикарпаття. *Українознавчі студії*. 2012–2013. № 13–14. С. 59–60.
4. Гримашевич Г. І. Словник назв одягу та взуття середньополіських та суміжних говірок. Житомир, 2002. 184 с.
5. Новіцька О. І. Назви плечового одягу в говірках Підгаєччини Тернопільської області. *Лінгвостилістичні студії*. 2017. Вип. 6. С. 137−147.
6. Пономар Л. Г. Назви одягу Західного Полісся. Київ, 1997. 182 с.
7. Усціновіч А. К. Да слоўніка Навагрудчыны. *Жывое народнае слова.* Мінск : Навука і тэхніка, 1992. С. 105–114.
8. Яценко Н. О. Формування назв військового одягу в українській мові. Київ: Ін-т української мови: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2009. 179 с.

Список джерел:

ГГ – Гуцульські говірки: короткий словник / за ред. Я. Закревської. Львів, 1997. 232 с.
Даль – Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4 т. Москва : Рус. язык. Т. I. 1978. 699 с. ; Т. II. 1979. 779 с. ; Т. III. 1980. 555 с. ; Т. IV. 1980. 683 с.
ДСБ – Дыялектны слоўнік Брэстчыны. Мінск : Навука і тэхніка, 1989. 290 с.
Дуда – Дуда І. Лемківський словник. Тернопіль, 2011. 376 с.
ЕСУМ – Етимологічний словник української мови : в 7 т. / [уклад. Р. В. Болдирев та ін. ; редкол. О. С. Мельничук та ін.]. Київ: Наук. думка. Т. I.–VI.
КСЛГП – Пиртей П. Короткий словник лемківських говірок / [упор. і підгот. до друку Є. Д. Турчак]. Івано-Франківськ : Сіверсія МВ, 2004. 364 с.
КСУМ – Бялькевіч І. К. Краёвы слоўнік усходняй Магілёўшчыны. Мінск, 1970. 512 с.
ЛЛ – Хобзей Н., Сімович О., Ястремська Т., Дидик-Меуш Г. Лексикон львівський: поважно і на жарт. Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України, 2009. 672 с.
СБГ – Словник буковинських говірок / за ред. Н. В. Гуйванюк. Чернівці.
СБГО – Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок : у 2 ч. Київ: Наук. думка, 1984. Ч. 1. 496 с. ; Ч. 2. 516 с.
СГОМ – Москаленко А. А. Словник діалектизмів українських говірок Одеської області. Одеса, 1958. 80 с.
СЗПГА – Аркушин Г. Л. Словник західнополіських говірок : у 2 т. Луцьк : Вежа, 2000. Т. 1–2.

СПГЛ – Лисенко П. С. Словник поліських говорів. Київ: Наук. думка, 1972. 260 с.

Срезн. – Срезневский И. И. Материалы для словаря древнерусского языка : у 3 т. Санкт-Петербург, 1893–1912. Т. 1 : А-К. 776 с.

СРНГ – Словарь русских народніх говоров / под ред. Ф. П. Филина. Москва, 1965–1983. Вып. 1–26.

СУМ – Словник української мови : в 11 т. Київ: Наук. думка, 1970–1980. Т. І.–ХІ.

СУСГ – Словник українських східнослобожанських говірок / укл. К. Д. Глуховцева, В. В. Лєснова, І. О. Ніколаєнко та ін. Луганськ, 2002. 233 с.

Фасмер – Фасмер М. Этимологический словарь русского языка : в 4 т. / пер. с нем. и доп. О. Н. Трубачева. 2-е изд., стереотип. Москва: Прогресс. Т. I. 1986. 546 с. ; Т. II. 1986. 642 с. ; Т. III. 1987. 830 с. ; Т. IV. 1987. 860 с.

Цыг. – Цыганенко Г. П. Этимологический словарь русского языка. 2-е изд., перераб. и доп. Київ: Рад. школа, 1989. 510 с.

Список умовних скорочень обстежених населених пунктів Підгаєцького району, Тернопільської області

Підг. – м. Підгайці, Бок. – с. Боків, Шумл. – с. Шумляни, Угрин. – с. Угринів, Яблун. – с. Яблунівка, Зав. – с. Завалів, Заст. – с. Заставче, Біл. – с. Білокриниця, Литв. – с. Литвинів, Рудн. – с. Рудники, Нос. – Носів, Верб. – с. Вербів, Голг. – с. Голгоча, Моз. – с. Мозолівка, Пан. – с. Пановичі, Попл. – с. Поплави, Степ. – с. Степове, Нов. – с. Новосілка, Юстин. – с. Юстинівка, Гнил. – с. Гнильче, Черв. – с. Червень, Зат. – с. Затурин, Муж. – с. Мужилів, Мих. – с. Михайлівка, Сер. – с. Середне, Гал. – с. Галич, Вол. – с. Волиця, Заг. – с. Загайці, Стар. М. – Старе Місто, Гол. – с. Голєндра.

Отримано: 15 квітня 2019 року

Прорецензовано: 7 травня 2019 року

Прийнято до друку: 23 травня 2019 року

e-mail: olga.petriv@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-6(74)-125-128

Петрів О. І. Асиметрія відображення значеннєвої структури багатозначних твірних вербативів внутрішнього стану у семантиці похідних іменників. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6(74), червень. С. 125–128.

УДК 811.161. 2'373.611

Петрів Ольга Іванівна,
аспірант кафедри української мови, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

АСИМЕТРІЯ ВІДОБРАЖЕННЯ ЗНАЧЕННЄВОЇ СТРУКТУРИ БАГАТОЗНАЧНИХ ТВІРНИХ ВЕРБАТИВІВ ВНУТРІШНЬОГО СТАНУ У СЕМАНТИЦІ ПОХІДНИХ ІМЕННИКІВ

У статті проаналізовано, як співвідноситься семантична структура похідного іменника з багатозначністю твірного вербатива на позначення внутрішнього стану істоти. Встановлено типологію їх семантико-дериваційних зв'язків, які полягають у повному та частковому (одним значенням; кількома значеннями; одним чи кількома значеннями і з розвитком своїх нових ЛСВ) відображенні семантичної структури мотиватора у мотиваті.

Виявлено, що існує певна схильність багатозначних вербативів до перекатегоризації в субстантиви і успадкування останніми всього континууму значень твірних, проте частина синтаксичних дериватів співвідноситься не з усіма, а з деякими ЛСВ. Похідні зі СЗ "носій стану" переважно відображають одне значення вихідної лексеми.

Ключові слова: *багатозначне слово, дієслова на позначення внутрішнього стану істоти, твірне слово, похідне слово.*

Olga Petriv,
Postgraduate Student of the Ukrainian Language Department, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

REPRESENTATION ASYMMETRY OF THE SEMANTIC STRUCTURE OF POLYSEMANTIC FORMING VERBS OF STATE IN THE MEANING OF DERIVED NOUNS

The article deals with one of the important issues at the intersection of semantics and word-formation, namely, the interrelation between the semantic structure of the derived noun and the polysemantic nature of the forming verb denoting the internal state of the person.

It is known that the semantic components of the polysemantic word are in complex hierarchical relations, only separate lexical-semantic variants of the lexeme, and not its whole semantic structure, enter into the derivational processes. The verb is characterized by the developed system of meanings. It generates derived nouns that are syntactic derivatives or contain the derivative meaning of "state carrier". Based on the oppositional contrast of the semantic structure of polysemantic forming verbs and noun derivatives, the author has developed the typology of their semantic and derivational relations, which consist in full and partial (by one meaning; by several meanings; by one or several meanings, but with the development of new lexical-semantic variants) representation of the semantic structure of the forming word in the derivative.

It has been found out that the polysemantic verbs tend to recategorize into substantives and preserve the whole range of meanings of forming words, but a significant number of syntactic derivatives correlate only with some lexical-semantic variants. The derivatives with the meaning of "state carrier" usually represent one meaning of the forming lexeme. A small number of verbal nouns develop new meanings, assymmetrical with the lexical-semantic variants of the forming word.

Key words: *polysemantic word, verbs denoting the internal state of the person, semantic and derivational relations, forming word, derived word.*

Явище багатозначності – вияв системності у мові, адже формально один мовний знак репрезентує сукупність змістових одиниць – ЛСВ. Полісемантизм є "одним із яскравих прикладів прояву принципу економії, притаманного природній мові" [8, с. 21]: за допомогою порівняно обмеженої кількості лексичних одиниць можна виразити значно більшу кількість значень.

Загальновідомо, що значення полісемантичного слова перебувають у складних ієрархічних зв'язках. До того ж виділення ЛСВ чи окремих відтінків у структурі полісема здійснюється вченими по-різному, що відображають дані тлумачних словників однієї мови. Це може бути пояснено "відсутністю загальноприйнятих лексикографічних принципів опису семантичної структури слова", а також тим, що "у самому слові значення, як правило, не існують незалежно один від одного, кожне з них не замкнене в самому собі, а взаємопов'язане з іншими значеннями" [10, с. 94]. Д. Шмелев вказав на "дифузність" значень полісема і поставив під сумнів намагання лексикографів звільнити словникові статті від неоднозначних прикладів-мікроконтекстів [10, с. 95]. Схожа точка зору і в Ю. Апресяна: "…Міру дискретності значень при їхньому опису в тлумачному словнику сильно перебільшують і бачать чіткі межі там, де фактично при орієнтації на реальну різноманітність текстів простежується нечітка, розмита проміжна ділянка" [1, с. 179].

Усе ж учений не заперечує принципу "дискретної подачі значення слова" [1, с. 181], адже наявність ієрархії у структурі полісема є беззаперечною. "Смислова структура багатозначного слова створюється через підпорядкування основних і похідних, прямих і переносних значень" [6, с. 20]. На думку Л. Васильєва, семантична єдність таких слів досягається через два типи відношень між ЛСВ: перехрещення і включення. "Відношення включення між значеннями багатозначного слова базуються на послідовній ("ланцюговій") їхній деривації. Центром і вихідним пунктом дериваційного ланцюжка завжди є основне (головне) значення […] В основі перехрещення лексико-семантичних варіантів знаходиться паралельна ("радіальна") їхня деривація. Центром і вихідним пунктом такої деривації можуть бути як основне, так і похідні номінативні значення […]" [2, с. 7-8]. Аналогічні типи багатозначності виділив Ю. Апресян [1, с. 182].

Онтологія багатозначності і способи її опису (А. Залізняк), семантичні відношення між компонентами полісема (Ю. Апресян; Л. Васильєв; Д. Шмелев), смислова структура багатозначних слів різних частин мови (Є. Головина), актуалізація багатозначності у контексті (М. Кочерган) уже були предметом зацікавлення вчених. Ще одна важлива проблема, пов'язана з лексичною багатозначністю, виникає на стику семантики і словотвору: як значеннєва структура багатозначного твірного відображається у смисловій структурі похідного або як похідне слово співвідноситься з множиною значень твірного. Тео-

ретичні й практичні аспекти цього питання на прикладі різних частин мови розглянули Н. Волкова, Н. Гарипова, В. Ґрещук, О. Єрмакова, Л. Колібаба, С. Соколова, В. Туркина, Л. Ширіна, Д. Шмелев. Вчені сходяться на тому, що "облік реалізації підзначень полісемічного слова в похідних утвореннях – досить складне завдання" [7, с. 106], а сама проблема словотвору і полісемії "включає низку часткових проблем, які вимагають як теоретичного осмислення, так і інтерпретаційного розв'язання на рівні опису відповідних семантико-дериваційних явищ і процесів, опрацювання адекватних методик вивчення взаємодії лексичної деривації і багатозначності слова" [4 с. 58]. Перспективним у цьому аспекті є вивчення дієслова, адже загальновідомо: слова цього класу мають очевидну схильність до багатозначності, що відбито тлумачними словниками. Саме це зумовило *вибір теми* нашої статті і визначило її **актуальність**.

Метою розвідки є проаналізувати, як співвідноситься семантична структура похідного іменника з багатозначністю твірного дієслова на позначення внутрішнього стану.

Об'єктом наших наукових спостережень стали полісемантичні вербативи на позначення внутрішнього (фізичного, фізіологічного та емоційно-психічного) стану істоти, виокремлені шляхом суцільного добору зі "Словника української мови" (в 11 т.), і їхні похідні субстантиви. "… В межах синхронного підходу до вивчення словотвірної мотивації найперспективнішим є аналіз матеріалу на рівні ЛСВ, який дозволяє більшою мірою врахувати семантичний бік мотиваційних відношень" [9, с. 34], тому до уваги взяті лише ті лексеми, у яких семантика стану відбита усіма ЛСВ або основними (прямими номінативними) значеннями, лексикографічно закріпленими за початковими номерними рубриками, а також ті, у яких нестанове значення є вторинним (переносним або стилістично маркованим зі словниковими позначками *розм.*, *спец.*, *кул.* і под.). Усі виокремлені одиниці можна поділити на кілька груп відповідно до кількості значень вихідного вербатива стану:

а) двозначні дієслова: ***боліти*** 1 (1. Давати відчуття фізичного болю (про яку-небудь частину тіла) // безос. 2. Завдавати страждання кому- небудь, мучити когось. // безос., ***кволіти*** (1. Ставати кволим (у 1 — 3 знач.), слабим. 2. розм. Те саме, що нездужати; хворіти, слабувати), ***відпочивати*** (1. Відновлювати сили після втоми (фізичної чи душевної), припиняючи дію, рух і т. ін. // Проводити час на дозвіллі, не працюючи. 2. перен. Лежати в могилі) і под. Таких дієслів більшість – 56%.

б) тризначні дієслова: ***спати*** (1. Перебувати у стані сну // Мати нормальний сон // із запереч. част. *не*. Страждати безсонням; мати неміцний сон // перен. Бути безлюдним, затихлим // перен. Бути у стані повного спокою, нерухомості // перен. Лежати мертвим; бути похованим де-небудь; покоїтися. 2. перен. Бути бездіяльним, пасивним, млявим. // Не виявлятися, не проявляти себе (про почуття, здібності і т. ін.). 3. розм. Бути в статевих зносинах з ким-небудь), ***знемагати*** (1. Втрачати силу, знесилюватися від чого-небудь виснажливого (мук, утоми, важкої праці і т. ін.) // Почувати себе хворим, слабим // Втрачати боєздатність, ставати небоєздатним (про армію). 2. Знесилюючи, виснажуючи чимось, долати, перемагати кого-небудь. 3. Страждати, перебуваючи в ярмі, під гнітом, втративши волю, права і т. ін.) і под. Ці дієслова становлять 27% від загальної кількості виокремлених.

в) чотиризначні: ***скніти*** (1. Те саме, що нидіти 1, 2 // Зазнавати душевної муки, знемагати від одноманітного і довгого виконання, здійснення і т. ін. 2. Мучитися, жити в тяжких умовах. 3. Ставати фізично слабим, втрачати сили. // Дуже повільно, погано рости, розвиватися (про рослини). 4. перен. Існувати без розвитку, руху вперед, перебувати у стані занепаду), ***дрижати*** (1. Трястися від холоду, страху, хворобливого стану і т. ін.; тремтіти. 2. Коливатися, хитатися, двигтіти під виливом чого-небудь // Бути нерівним, мінливим (про світло, вогонь); миготіти, мерехтіти // Звучати переривчасто, нерівно // рідко. Прискорено битися, налататися (про серце). 3. перен. Боятися кого-небудь, відчувати страх перед кимсь // Відчувати побоювання за кого-, що-небудь // Ретельно оберігати, боятися втратити кого-, що-небудь // Боятися витрачати що-небудь; скупитися. 4. перен., розм. Виявляти надмірне бажання робити що-небудь) і под. Таких дієслів 12%.

г) п'ятизначні: ***мліти*** (1. Бути в стані млості (у 1 знач.). 2. Знемагати від болю, глибоких переживань // Ставати нечутливим; терпнути (про руки, ноги, пальці тощо). 3. Утрачати свідомість; непритомніти. 4. Знемагати від високої температури, спеки. 5. кул. Упрівати), ***нудити*** (розм. 1. Викликати почуття нудьги // 2. рідко. Те саме, що нудитися // Відчувати апатію, відразу до чого-небудь. 3. Викликати нудоту (у 2 знач.). 4. розм. Набридливо скаржитися, нарікати; скиглити. 5. заст. Виснажувати, морити) і под. Вербативів з такою кількістю значень найменше – 5%.

Багатозначні дієслова на позначення внутрішнього стану істоти є твірною базою для синтаксичних дериватів, а також для похідних із СЗ "носій стану". Аналіз континууму іменникових дериватів і зіставлення їх значень з множиною ЛСВ твірних дає змогу встановити типологію семантичних відношень між багатозначними вербативами на позначення внутрішнього стану і їх похідними:

1. Повне відображення полісемії твірних.

2. Часткове відображення полісемії твірних:

а) похідне слово співвідноситься лише з одним значенням твірного;

б) похідне слово співвідноситься з кількома значеннями твірного;

в) похідне слово співвідноситься з одним чи кількома значеннями твірного і розвиває свої власні семантичні компоненти (переносні, ідіоматичні, антонімічні значення тощо).

Повне відображення полісемії твірних відбувається у мотиватів типу ***божевілля*** (1. Стан божевільного (в 1 знач.). 2. розм. Нерозумний, нерозважний вчинок) ← ***божеволіти*** (1. Ставати психічнохворим, божевільним. 2. перен. Чинити безумство, шаленіти), ***співчуття*** (1. Чуйне ставлення до чийого-небудь горя, до чиїхсь переживань // Почуття жалю, викликане чиїм-небудь нещастям, горем // Жаль, висловлений усно або письмово з приводу нещастя, горя, що спіткали кого-небудь. 2. Доброзичливе, прихильне ставлення до кого-небудь; підтримка, схвалення), ***співчування*** (Те саме, що ***співчуття***) ← ***співчувати*** (1. Чуйно ставитися до чийого-небудь горя, до чиїхсь переживань. 2. Прихильно, доброзичливо ставитися до кого-, чого-небудь; схвалювати щось // Підтримувати діяльність, напрям якої-небудь організації, партії, бути ідейно близьким до неї) і под.

Лексикографічна формула "стан за значенням твірного" засвідчує переймання синтаксичним дериватом усього континууму значень мотивувальних слів, тобто тут можна говорити про абсолютне відображення полісемії твірних (такою словниковою дефініцією описані девербативи ***вагання, дрижання, дрімання, зорювання, квоління, кволість, ниття, нудьгування, спання, мління, мужніння, томління, скніння, спочивання, страждання, тріумфування, храбрування, шаленіння*** і под.)

Трапляються випадки, коли значення полісемантичних похідних опосередковані значеннями твірних, але на базі останніх відбувається формування "нових іншотипних лексичних значень або модифікація вихідних значень"; у таких випадках "розвиток багатозначності деривата зумовлений мотивацією різними значеннями полісемантичного твірного, і з цього погляду така полісемія теж відображена, бо вона оперта на багатозначність твірного, детермінована нею" [4, с. 67]. Пор.: ***божевілля***, ***співчуття***, ***співчування*** (див. вище); ***щем*** (1 рідко. Тупий, ниючий біль, спричинений яким-небудь подразненням. 2. перен. Відчуття неспокою, тривоги, хвилювання, збудження), щеміння (Те саме, що щем) ← ***щеміти*** (1. Боліти, нити (про частини, органи тіла) // 2. перен. Відчувати тупий біль від неспокою, тривоги, хвилювання і т. ін.), ***хвороба*** (1. Порушення нормальної життєдіяльності організму під впливом несприятливих чинників внутрішнього й зовнішнього середовища; недуга, захворювання // Вияв хворобливих ознак у розвитку рослин; ураження. 2. перен. Неприродне, надмірне захоплення чим-небудь, надзвичайний потяг до чогось), ***хворість*** (Те саме, що *хвороба*) ← ***хворіти*** (1. Бути хворим, страждати від якоїсь хвороби. 2. перен., розм. Глибоко пройматися болем, хвилюватися за когось, щось, уболівати за ким-, чим-небудь) і под. Значення твірного і похідного не ідентичні, але більшою чи меншою мірою співвідносні.

В іменниковому блоці похідних повне відображення полісемії здебільшого простежується при семантико-дериваційних відношеннях між похідними і двозначними вербативами на позначення внутрішнього стану (див. наведені вище випадки) та рідше між похідними і тризначними (***вагання, ниття, свербіння, святкування, спання, спочивання, кохання***), чотиризначними (***дрижання, мління, томління, шаленіння***), п'ятизначними (***мління***) мотиваторами (транспозиційні деривати).

Часткове відображення полісемії твірних. **А) Тільки з одним ЛСВ твірного** співвідносні деривати зі СЗ "носій стану". Вони називають особу, яка на певному відрізку часу перебуває в конкретному стані, а не в можливих його виявах, різновидах, відтінках, що лексикографічно експліковані множиною значень полісема. Пор.: ***відпочивальник*** (Той, хто відпочиває (в 1 знач.) ← ***відпочивати*** (1. Відновлювати сили після втоми (фізичної чи душевної), припиняючи дію, рух і т. ін. // Проводити час на дозвіллі, не працюючи), ***дрімайло*** (Надто млява, неуважна людина, яка завжди ніби дрімає) ← ***дрімати*** (3. перен., розм. Надто мляво, повільно робити що-небудь, не виявляти активності; зволікати. // Бути неуважним), ***мрець*** (Померла людина; покійник) ← ***мерти*** (1. Умирати, гинути (переважно у великій кількості, масами).

Співвідносяться з одним значенням твірного і деякі синтаксичні деривати: ***дрож*** (Судорожне тремтіння тіла від холоду, страху, хворобливого стану і т. ін. // Хитання, коливання чого-небудь // Переривчасте, нерівне звучання (про голос, звуки) ← ***дрижати*** (1. Трястися від холоду, страху, хворобливого стану і т. ін.; тремтіти. 2. Коливатися, хитатися, двигтіти під виливом чого-небудь // Бути нерівним, мінливим (про світло, вогонь); миготіти, мерехтіти // Звучати переривчасто, нерівно // рідко. Прискорено битися, налататися (про серце); ***любощі*** (Те саме, що любов 1 // Інтимні стосунки з особою іншої статі) ← ***любити*** (2. Почувати, виявляти глибоку сердечну прихильність до особи іншої статі; кохати (у 1 знач.) // Бути закоханим // розм. Бути в інтимних стосунках з особою іншої статі); ***відпочинок*** (Відновлення сил після втоми припиненням дії, руху і т. ін. // Коротка перерва під час праці, якоїсь дії; перепочинок // Зупинка в дорозі, щоб відпочити), ***відпочивок*** (розм., рідко. Те саме, що ***відпочинок***), ***відпочин*** (рідко. Те саме, що ***відпочинок)*** ← ***відпочивати*** (1. Відновлювати сили після втоми (фізичної чи душевної), припиняючи дію, рух і т. ін. // Проводити час на дозвіллі, не працюючи); ***спочинок*** (Відновлення сил після втоми, припинення праці, руху і т. ін.; відпочинок // Проведення часу без праці, на дозвіллі // Коротка перерва під час якоїсь дії; перепочинок) ← ***спочивати*** (1. Те саме, що ***відпочивати 1***), ***свербіж*** (Хворобливо-лоскотливе подразнення шкіри, слизової оболонки, яке викликає потребу чухати подразнене місце) ← ***свербіти*** (1. Відчувати свербіж (про тіло і його частини) // Викликати відчуття свербежу (про рани, що загоюються, прищі і т. ін.) // рідко. Давати відчуття тупого болю; нити).

Друге (переносне) значення слів *відпочивати*, *спочивати* – "бути мертвим, лежати в могилі", і похідні відображають його аналітично з допомогою додаткових лексичних засобів: *вічний відпочинок, вічний спочинок*, тому відсутня потреба у повному віддзеркалення цими девербативами усієї семантичної структури твірних.

Щодо слова *свербіж*, то воно набуло, імовірно, спеціального, термінного значення, тому не відображає переносні значення твірного ***свербіти*** (2. перен., розм. Дуже хочеться щось зробити. 3. перен., розм. Викликати хвилювання, тривогу; бентежити; непокоїти).

Б) Похідне слово співвідноситься з кількома значеннями твірного.

Семантико-словотворчий зв'язок між твірним і похідним на рівні кількох, але не всіх ЛСВ може відбуватись лінійним способом, коли деякі значення твірного симетрично віддзеркалені у значенннях похідного, або шляхом перехрещення дериваційних рядів, за якого ЛСВ мотивата співвідносне з кількома значеннями мотиватора. Перший тип переважає.

Цей тип відношень представлений у синтаксичних дериватах типу ***дрімота*** (1. Напівсонний стан; неміцний, чуткий сон. 2. перен. Стан спокою, нерухомості), ***дрімки*** (розм. Те саме, що ***дрімота***) ← ***дрімати*** 1. Перебувати в напівсонному стані, неміцно спати. 2. перен. Перебувати в стані спокою, бездіяльності, бути нерухомим); ***знемагання*** (Стан за знач. *знемагати 1, 3*) ← ***знемагати*** (1.Втрачати силу, знесилюватися від чого-небудь виснажливого (мук, утоми, важкої праці і т. ін.) // Почувати себе хворим, слабим // Втрачати боєздатність, ставати небоєздатним (про армію) 3. Страждати, перебуваючи в ярмі, під гнітом, втративши волю, права і т. ін.); ***любов*** (1. Почуття глибокої сердечної прихильності до особи іншої статі; кохання (у 1 знач.) // перен. Той, кого люблять (у 2 знач.) // Стосунки між чоловіком і жінкою, викликані сердечною прихильністю // розм. Інтимні стосунки з особою іншої статі. 2. Почуття глибокої сердечної прив'язаності до кого-, чого-небудь // Глибока повага, шанобливе ставлення до людини // Глибока приязнь, викликана родинними зв'язками // перен. Той, кого люблять (у 1 знач.) // Внутрішній, духовний потяг до чого-небудь // Пристрасть до чого-небудь) ← ***любити*** (1. Відчувати глибоку відданість, прив'язаність до кого-, чого-небудь // Відчувати сердечну прихильність до родинно близьких осіб (дітей, матері тощо). 2. Почувати, виявляти глибоку сердечну прихильність до особи іншої статі; *кохати* (у 1 знач.) // Бути закоханим// розм. Бути в інтимних стосунках з особою іншої статі. 3. Мати інтерес, потяг до чого-небудь // Високо цінувати що-небудь, надавати перевагу чомусь // Відчувати задоволення від чого-небудь // Мати нахил, пристрасть до чого-небудь)[1].

[1] Слово *любов* має два ЛСВ, які опосередковані трьома значеннями твірного *любити*, але не включає четверте значення вихідного слова – "**4.** Потребувати якихось умов як найсприятливіших для існування, росту тощо (про рослини, тварин)", і це дало нам підстави віднести його саме до цього типу семантичних відношень між твірним і похідним.

Такого типу семантичні відношення між багатозначним вербативом і його дериватом зафіксовані також у словах ***жалїння, лихоманка, нуда*** (розм.), ***нудота***, ***нудьга, сверблячка, шаленість, шаленство, шана***. Похідні цієї підгрупи співвідносяться переважно з двома значеннями тризначного вихідного дієслова (наведені вище приклади), у поодиноких випадках – з трьома значеннями чотиризначного мотиватора (пор. ***любов***, ***любва***, ***люба***).

В) Похідне слово співвідноситься з одним чи кількома значеннями твірного, але розвиває свої власні семантичні компоненти, при цьому "пряме значення похідного мотивоване значенням твірної основи, а переносне – цим прямим" [5, с. 55].

Іменникових похідних такого типу зафіксовано небагато.

Слова ***слабість, слабина*** розвивають значення "5. Звичка, нахил (перев. негативні), від яких немає бажання або сил відмовитися // Прихильність, схильність, пристрасть до кого-, чого-небудь // Те, що викликає до себе чию-небудь симпатію, є чиєюсь пристрастю. 6. Вразливе місце кого-, чого-небудь" (***слабість***) та "3. перен. Вразливе місце кого-, чого-небудь. 4. Те саме, що слабість 5" (***слабина***), яких немає у вихідному слові ***слабіти*** (1. Те саме, що слабнути. 2. Бути слабим (у 1 знач.); хворіти). Нові значення виникли шляхом перенесення семантики з фізичного стану (фізичне нездужання) в емоційний (емоційна неспроможність щось подолати); з фізичної слабкості в емоційні відчуття (пор. ***судома*** (2. перен., заст. Горе, біда) ← ***судомити*** (1. Викликати судому, зводити судомою; корчити. 2. Викликати хворобливе відчуття ломоти).

Додаткові, нові ЛСВ, не опосередковані значеннями твірних, мають слова ***терпіння*** (2. Здатність довго й наполегливо робити що-небудь, займатися чимось), ***жалість*** (2. рідко. Почуття скорботи, печалі, туги, смутку), ***знемога*** (2. Стан розслаблення від повного задоволення, захоплення ким-, чим-небудь; млість, блаженство, насолода) (це значення перебуває в антонімічному зв'язку з першим – **знемога** "1. Безсилля, слабість від чого-небудь виснажливого (від утоми, мук, важкої праці і т. ін.)"

Ідіоматичні компоненти семантичної структури розвинули слова ***дрімлюга*** (Нічний комахоїдний птах сіро-бурого з чорними плямами забарвлення, з маленьким дзьобом та великим розрізом рота), ***сплюх*** (2. діал. Заєць), ***страдник*** (2. Канонізований церквою святий, що зазнав мук за віру; мученик). Ідіоматичними є лексеми з "індивідуальною семантичною структурою, що містить різноманітні смислові приростки, які не можливо вивести зі словотвірної структури похідних слів, їх треба просто знати" [5, с. 7].

Безперечно, серед іменникових дериватів є велика кількість спільнокореневих синонімів, які здебільшого не є лексичними дублетами (пор. ***дрімання*** і ***дрімота***, ***дрімки***; ***шаленіння*** і ***шаленство***, ***шаленість***; ***нудьга*** і ***нудьгування*** і под.). Зазвичай такого типу слова відрізняються один від одного семантичними і функціонально-стилістичними ознаками [3, с. 40], а також нетотожною кількістю значень.

Не зафіксовано іменникових дериватів від полісемів ***гинути***, ***дорожити***, ***мерзнути***, ***навісніти***, ***нітитися***, ***пухнути***, ***снити***, ***соловіти***, ***снити***, ***терпнути***, ***шаліти***.

Як бачимо, реалізація словотворчої спроможності багатозначних дієслів на позначення внутрішнього стану в похідних іменниках засвідчує складність і багатоаспектність проблеми "словотвір і полісемія слова". З одного боку, існує певна схильність багатозначних вербативів до перекатегоризації в субстантиви і успадкування останніми семантичної структури твірних, а з іншого, далеко не всі синтаксичні деривати повністю відображають континуум значень мотиваторів, значна їх частина співвідноситься лише з окремими ЛСВ. Це підтверджує думку, що процес словотворення базується на свободі і частковості, інакше нові слова були б перевантажені [10, с. 197].

Похідні зі значенням "носій стану" переважно успадковують одне значення вихідної лексеми. Незначна кількість девербативів розвиває нові значення, несиметричні з ЛСВ твірних.

Аналіз співвідношення семантичної структури похідних слів з багатозначністю твірних вербативів на позначення внутрішнього стану дав змогу встановити типологію їх дериваційних зв'язків, яка засвідчує, що 45% похідних іменників повністю відображають континуум значень полісемантичних мотиваторів, 22% співвідносяться з кількома ЛСВ, 20% – лише з одним значенням дієслова, 13% розвивають нові значення.

Література:

1. Апресян Ю. Д. Избранные труды. Том 1. Лексическая семантика. Синонимические средства языка. Москва, 1995. 364 с.
2. Васильев Л. М. Отношения языковых значений в границах полисемантичного слова. *Исследования по семантике* : Межвуз. сб. Уфа : Изд. Башкирского гос. ун-та, 1989. С. 7–15.
3. Головина Э. Д. Соотнесенность однокоренных слов в современном словообразовании. *Филологические науки*. 1986. № 4. С. 40-43.
4. Ґрещук В. Студії з українського мовознавства: Вибрані праці / упоряд. Р. Бачкур. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2009. 520 с.
5. Ермакова О. П. Лексические значения производных слов в русском языке. Москва : Рус. яз., 1984. 152 с.
6. Кильдибекова Т. А. Глаголы действия в современном русском языке. Опыт функционально-семантического анализа. Саратов: Изд-во Сарат. ун-та, 1985. 159 с.
7. Клименко Н. Ф., Пещак М. М., Савченко І. Ф. Формалізовані основи семантичної класифікації лексики. Київ, 1982. 252 с.
8. Кочерган М. П. Слово і контекст. Львів : Вища школа, 1980. 184 с.
9. Соколова С. О. Семантичний аспект словотвірної мотивації (на матеріалі префіксального словотвору дієслова). *Мовознавство*. 2000. № 2–3. С. 33-41.
10. Шмелев Д. Н. Проблемы семанетического анализа лексики. Москва : КомКнига, 2006. 280 с.

РОЗДІЛ 5.

СТИЛІСТИКА ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ТЕКСТУ

Отримано: 17 травня 2019 року

Прорецензовано: 22 травня 2019 року

Прийнято до друку: 23 травня 2019 року

e-mail: aurora.aeternam@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-6(74)-129-132

Байтеряков Є. О. Лінгвостилістичні засоби вербалізації лексико-семантичного поля «смерть» (на матеріалі оповідань зі збірки «The King In Yellow» Р. Чемберса). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6(74), червень. С. 129–132.

УДК 811.111'38

Байтеряков Євген Олегович,
Запорізький національний університет

ЛІНҐВОСТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ «СМЕРТЬ» (НА МАТЕРІАЛІ ОПОВІДАНЬ ЗІ ЗБІРКИ «THE KING IN YELLOW» Р. ЧЕМБЕРСА)

У статті розглянуто проблему вербалізації лексико-семантичного поля «смерть», що входить до макрополя «жах», лінґвостилістичними засобами у химерній прозі Роберта В. Чемберса на прикладі збірки оповідань «The King In Yellow». Наголошено на важливості діахронічного підходу до дослідження тропів, висвітлено логіку та взаємозв'язок між частинами системи лінґвостилістичних засобів. Також запропоновано авторський алґоритм розбудови саспенсу на основі дослідження текстів Р.В. Чемберса – система містить п'ять константних та один ситуативний етапи. Попри те, що алгоритм було виявлено на матеріалі химерної прози одного конкретного автора, він має універсальні ознаки та може проявлятися у текстах інших жанрів.

Ключові слова: *лексико-семантичне поле, вербалізація, лінґвостилістичні засоби, химерна проза, саспенс.*

Evgenii Baiteriakov,
Zaporizhzhia National University

LINGUOSTYLISTIC MEANS OF VERBALIZATION OF THE LEXICAL SEMANTIC FIELD "DEATH" (BASED ON THE COLLECTION OF SHORT STORIES "THE KING IN YELLOW" BY R. CHAMBERS)

Over the past century, the concept of horror, as well as its place in the linguistic picture of the world, has undergone significant changes. It is stipulated by social changes to some extent, but the development of horror fiction as a genre, which originated from ghost stories and gothic prose, also plays an important role.

Yet, suspense still remains the central element of short horror prose. For a long time it was believed that this effect is achieved exclusively by creating an appropriate atmosphere, but these statements lacked specificity: how exactly this atmosphere is created, what mechanisms are responsible for the making the reader terrified. The wording of the literary critic H.P. Lovecraft, from which most linguists are starting in the study of horror fiction, is also very vague: «The oldest and strongest emotion of mankind is fear, and the oldest and strongest kind of fear is fear of the unknown».

The collection of short stories by Robert William Chambers "The King in Yellow", which had a significant impact on the development of the English-language school of horrors, was chosen as an example. The study revealed that in each story from the "The Yellow Mythos" series, the author refers to the lexical semantic field "death" because of the stable negative connotations of the recipient with this phenomenon. Verbalization of the field (and, accordingly, the heightening of suspense) occurs according to an algorithm consisting of the following points: 1. The trope with ambiguous interpretation, which indicates the presence of injury or illness. 2. The trope that specifies the nature of the injury or illness. 3. The trope that links injury or illness to characters, objects or events from "The Yellow Mythos". 4. The trope that indicates the development of the disease or the aggravation of the state of injury. 5. The trope that describes the world of Carcosa through injury or disease.

The algorithm is universal for the analyzed four stories ("The Repairer of Reputations", "The Mask", "In the Court of the Dragon", "The Yellow Sign"); by all signs it is also present in the works of other authors. The prospect of further research is the verification of the algorithm for its universality, as well as consideration of the verbalization of other lexical semantic fields of the negative group on similar material.

Key words: *lexical semantic field, verbalization, linguostylistic means, weird fiction, suspense.*

Постановка проблеми. Впродовж останнього століття тлумачення поняття жаху та його місця у мовній картині світу значною мірою змінилося. Почасти через зміну актуальних загроз для людства, почасти – через активний розвиток літературного втілення страху, прози у жанрі «горор» (від англ. «horror»). Тим не менш, будова лексико-семантичного макрополя «жах», що включає в себе кілька полів, лишилася незмінною, так само, як і форма його відтворення у мовній картині світу. У цьому матеріалі ми пропонуємо розглянути одну зі складових цього макрополя, а саме – лексико-семантичне поле «смерть», оскільки саме страх перед смертю є одним з найбільш сталих та незмінних проявів жаху.

Метою розвідки є виявлення системи лінґвостилістичних засобів відображення лексико-семантичного поля «смерть» та складових мікрополів у горорній прозі на прикладі твору «The Repairer of Reputations» Роберта Чемберса.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Г. Ф. Лавкрафт в есеї «Надприродний жах у літературі», що слушно вважається одним із найвпливовіших досліджень жанру «горор» першої половини XX ст., стверджує: «Найдавніша та найсиль-

ніша людська емоція – це страх, а найдавніший і найсильніший страх – це страх перед незнаним» [4]. Фактично, у цій тезі письменник формулює основне завдання, що стоїть перед автором будь-якої історії жахів – налякати читача невідомістю. Проте основна риса цього відчуття полягає в його абстрактності, в неможливості вказати на описуваний предмет напряму. Саме тому в англомовних творах у жанрі «горор» широко використовується навіювання – метод впливу на свідомість реципієнта, заснований на некритичному сприйнятті інформації. Також цим питанням займалися А. Дерлет, Е. Блейлер та С. Джоші [4]. На жаль, у вітчизняній лінгвістиці тема лишається недослідженою.

Викладення основного матеріалу. Зазвичай автори вдаються до відсилання до певного концепту чи лексико-семантичного поля, що має стійкі негативні конотації в тій культурі (або в межах того дискурсу), що до неї належить потенційна авдиторія. Ці поля можна розділити на дві загальні категорії: *апріорні* та *апостеріорні*. Апріорні лексико-семантичні поля резонують з уявою переважної більшості реципієнтів, оскільки втілюють в собі поняття, спільні для багатьох культур – до них можна віднести такі угруповання, як «смерть», «війна», «лихе передчуття», «голод», тощо. Апостеріорні концепції мають досить чітку прив'язаність до історичних, національних чи соціокультурних передумов: скажімо, лексико-семантичне поле «магія вуду» вочевидь є лячним для мешканця Дагомеї, проте не матиме відчутного впливу на представника іншої етнічної групи; так само, лексико-семантичне поле «апокаліпсис», що маніпулює певною конкретною датою, втрачає всі лячні конотації, щойно ця дата минає.

З цього виходить два твердження. По-перше, алюзія на апостеріорні концепції здатна вплинути на конкретну спільноту за умови збігу чітко визначених хронотичних та культурних чинників, в іншому разі вплив нівелюється. По-друге, застосування стилістичних засобів для вираження апріорних лексико-семантичних полів дозволяє зберігати оригінальне значення у значно ширших часових межах.

Одним з найпоширеніших апріорних концептів є «смерть», оскільки символізує скінченність будь-якого існування. Відсилання до неї знаходимо у творах Е. А. По та Е. Бірса, що мали значний вплив [1] на збірку химерної прози Р. Чемберса «The King In Yellow» – до її складу належить оповідання «The Repairer of Reputations».

Зазначимо, що задля вербалізації лексико-семантичного поля «смерть» використовується прийом «саспенс». Саспенс – це стилістичний прийом, характерний відтворенням гнітючої, тривожної атмосфери за допомогою як окремих лексико-семантичних засобів, так і систем, утворених з цих одиниць [3]. Тому важливо розглядати тропи саме в тому порядку, в якому вони з'являються в тексті.

Перший приклад навіювання розгорнутою метафорою зустрічаємо на початку твору: «After the colossal Congress of Religions, **bigotry and intolerance were laid in their graves,** and kindness and charity began to draw warring sects together» [2]. Характерно, що для розбудови саспенсу автор вдається до начебто позитивного вжитку тропу з негативною конотацією: «до могил» відправили «фанатизм та нетерпимість», поєднання двох негативних характеристик створює метафору з позитивним значенням. Але у контексті всього твору це – перша ознака розбудови втілення лексико-семантичної групи «смерть».

Описуючи поширення страхітливого рукопису, автор вдається до порівняння: «It is well known how **the book spread like an infectious disease**[…]» [2], що апелює до мікрополя «хвороба», що, своєю чергою, належить до ширшої концепції «смерть». Р. Чемберс підсилює цей засіб подальшою градацією: «It is well known how the book spread like an infectious disease, **from city to city, from continent to continent[…]**» та антитезою: «[…] **barred out here, confiscated there,** denounced by Press and pulpit, censured even by the most advanced of literary anarchists» [2]. В такий спосіб значення порівняння не тільки підкреслюється, але й збільшується у масштабах, набуває характеристики неминучості, непозбувності та всеохопності. Утворюється асоціативний ланцюжок: «рукопис як хвороба → хвороба призводить до смерті → рукопис повільно, але стабільно шириться світом → смерть повільно, але стабільно наближається».

Коли мова заходить про сутність рукопису, Р. Чемберс застосовує ще одну розгорнуту метафору, що належить до лексико-семантичного поля «смерть»: «[…] although it was acknowledged that the supreme note of art had been struck in *The King in Yellow*, all felt that **human nature could not bear the strain, nor thrive on words in which the essence of purest poison lurked**» [2]. В цьому випадку навіювання простіше («отрута → смерть»), однак завдяки частковій паралельній конструкції («[…] **could not bear the strain, nor thrive on words** […]» [2]) зміцнюється його значущість, а також встановлюється зв'язок з попереднім лінгвостилістичним засобом.

Наступне порівняння в цікавий спосіб поєднує денотаційне та конотаційне значення у двох втілення концепції «смерть»: «[…] his limbs contracting and curling up **like the legs of a dying spider**» [2] – персонаж хворий (пряме значення, мікрополе «хвороба»), а тому звивається, наче павук перед смертю (переносне значення, поле «смерть»). Важливо відмітити, наскільки цей троп відрізняється від розгорнутої метафори на початку попри належність до спільної системи навіювання: тут автор обирає не просто негативну характеристику, але й огидне візуальне відображення. Так само напряму використовується й епітет «murderous blow» («I aimed a **murderous blow** at the cat»).

Почасти до розглянутого поля належить також анадиплозіс, вжитий у діалозі персонажів: «– I have never cared to ride since **my fall**,» I said quietly. – «Ah, yes, **your fall**,» he repeated, looking away from me» [2]. У першому випадку йдеться про психічну травму (мікрополе «хвороба»), викликану падінням з коня, а у другому – моральне падіння персонажа. Схожим чином автор викриває божевілля головного героя, Гільдреда Кастейна, в іншому анадиплозісі: «**promise me to listen to what I have to tell later**.» «**I promise**, if you wish it,» he said pleasantly» [2]. З цього виходить, що до лексико-семантичного мікрополя «хвороба» можна віднести не тільки інфекції, але й розлади психіки.

Ланцюг лінгвостилістичних засобів, що втілюють концепцію «смерть», сягає своєї вершини в епітеті «agonized scream» («I remembered Camilla's **agonized scream** and the awful words echoing through the dim streets of Carcosa» [2]) – не стільки через оригінальність, бо цей троп важко вважати авторським, проте через функцію підкреслення кульмінації подій, що він виконує. По факту, епітет є звуковим («крик») маркером, що вміщує в собі всю напругу, зведену попередніми виразами. Пізніше цей прийом, концентрація розбудованого саспенсу у скрику, отримав окрему назву в американській лінгвістиці – «screamer», запропоновану Джейсоном Колавіто [3].

Отже, спочатку з'являється розгорнута метафора, що вводить реципієнта в оману, подаючи дещо зі свідомо негативними конотаціями у позитивному чи принаймні двозначному контексті (смерть як позбавлення від застарілих стереотипів),

потім ненав'язливо вплітає аналогію між описуваним об'єктом (рукописом) та апріорними негативними явищами (хвороба, смерть), далі на основі цього зв'язку посилюється значущість описуваного об'єкта (розповсюдження та згубна дія рукопису), а тоді з'являються вже прямі згадки питомого поля (хвороба, передсмертний крик, тощо) і його зв'язку зі світом Каркози. Таким чином утворюється саспенс, в уяві читача активізується система асоціацій, утворена завдяки авторському добору конкретних різновидів лінгвостилістичних засобів, та сягається кінцева мета прози у жанрі «горор» – реципієнтом заволодіває жах.

Зауважимо, що така саме схема втілюється і в оповіданні «The Mask». Божевілля одного з персонажів спочатку проявляється через епітет «**clouded eyes**», що містить алюзію на вірш-епіграф до збірки: «Along the shore **the cloud-waves** break» [2]. Йдеться про хвилі озера Галі зі світу Каркози, що уособлює змінений стан свідомості – щоправда, зрозуміло це лише у контексті всієї книжки.

Далі, після двозначного лінгвостилістичного засобу, вживається більш очевидне позначення розумового розладу: «there was **a feverish excitement** in his voice» [2], де епітет «**feverish excitement**» виступає в ролі вищого штабелю розвитку ідеї поступового знавіснення персонажа. Поняття «лихоманка» закономірно відноситься до мікрополя «хвороба».

Наступними тропами, що підсилюють навіювання шаленства персонажа, є епітети: «Geneviève, sitting bolt upright, with **crimson cheeks** and **glittering eyes**, babbled incessantly» [2]. В цьому випадку автор передає фізичні, тобто очевидні й незаперечні симптоми розладу. Важливо зауважити, що завдяки пролонгованості навіювання в реципієнта складається враження, наче він сам діагностував у персонажа хворобу ще до того, як проявились показові свідчення. Таким чином, дистанція між світосприйняттям читача та картиною світу, що її змальовує автор, скорочується, утворюючи благодатний ґрунт для розбудови саспенсу.

Так само, як у випадку з рукописом із «The Repairer of Reputations», складається кілька асоціативних ланцюжків:

1) захмарені очі → хмари з озера Галі → озеро розташоване у Каркозі;

2) захмарені очі → прояви лихоманки → божевілля.

Взаємодія цієї пари утворює умовивід – відповідно, захмарені очі персонажа свідчать про зв'язок із Каркозою та божевіллям, – що, своєю чергою, призводить до заключення: Каркоза = божевілля.

Аби уникнути двозначності, Р. Чемберс довершує серію тропів епітетом, що остаточно викриває стан персонажа: «At my first touch she sighed and sank back, closing her eyes, and then – then – as we still bent above her, she opened them again, looked straight into Boris' face – **poor fever-crazed girl**! – and told her secret» [2]. Уперше з'являється емоційно-марковане слово «crazed», якому притаманні негативні конотації (у контексті психічного захворювання), сам епітет синтаксично підкреслений через подвійні тире та знак оклику, підсилює значення інформації, що подається далі.

Відзначимо, що в оповіданні «The Mask» шаленство також є способом пізнати приховану правду, пов'язану зі світом Каркози. Маска, що її взято за назву твору, є метафорою здорового стану свідомості особи, що не контактувала з книжкою «The King in Yellow» – прочитання ж розкриває «істину», забираючи ґлузд взамін: «**The mask of self-deception** was no longer a mask **for** me, it was a part **of** me» [2]. Антитезис наголошує на важливості змін, що відбулися в свідомості персонажа (себто на впливу розвитку хвороби на його світосприйняття), а метафора продовжується в наступному реченні у пролонгованій формі: «**Night lifted it, laying bare the stifled truth below**; but there was no one to see except myself, and when the day broke the mask fell back again of its own accord» [2]. До мікрополя «хвороба» також належать такі епітети, як «**troubled mind**» та «**disordered mind**», що не тільки підкреслюють божевілля персонажа, що вже стало очевидним для реципієнта, але й пов'язують його із маскою.

Розкривши за допомогою цього ланцюжка весь спектр психічного захворювання та його впливу на решту чинників, автор додає ключову складову, заради котрої і розбудовувався саспенс: пряме введення елементів світу Каркози до наративу, користуючись при цьому розгорнутим порівнянням: «Feverishly I struggled to put it from me, but I saw the lake of Hali, thin and blank, without a ripple or wind to stir it, and I saw the towers of Carcosa behind the moon. Aldebaran, the Hyades, Alar, Hastur, glided through **the cloud-rifts which fluttered and flapped as they passed like the scolloped tatters of the King in Yellow**» [2]. Важливо, що на початку речення знову застосовується слово «fever» («feverishly») – на меті знову стоїть акцентування на зміненому стані свідомості та його прив'язка до Каркози. «**Cloud-rifts**» недвозначно резонують з «**clouded eyes**», вчергове виявляючи зміст та значення алюзії, прихованої на початку тексту.

Зіставлення ланцюжків лінгвостилістичних засобів, що використовуються в оповіданнях «The Repairer of Reputations» та «The Mask», демонструє велику схожість, коли не тотожність системи, що в них використовується. Таким чином, прибравши конкретні приклади вжитку, можемо виявити наступний *алгоритм утворення саспенсу* на основі лексико-семантичного поля «смерть» (з мікрополем «хвороба» включно):

1. Троп з двозначним трактуванням, що свідчить про наявність розладу, травми або хвороби.
2. Троп, що окреслює характер розладу, травми або хвороби шляхом навіювання.
3. Троп, що пов'язує розлад, травму або хворобу з персоналіями, локаціями або явищами Каркози.
4. Троп, що конкретизує ступінь важкості розладу, травми або хвороби.

4.1. Троп, що акцентує увагу на важкому перебігу хвороби (*функціонально*)

5. Троп, що описує світ Каркози через розлад (зазвичай психічний).

Перші два етапи націлені на підсвідоме: сприймаючи текст, реципієнт може не звернути увагу на ці лінгвостилістичні засоби, проте пізніше, на четвертому етапі, усвідомить, що бачив натяки та непрямі свідчення раніше.

Третій етап як правило поєднує певні звичні речі (скажімо, хмари в небі) з об'єктами, що належать до реальності Каркози (наприклад, з водами озера Галі). Функція цього кроку – показати, що описані негаразди мають ірраціональну природу, що йдеться не тільки й не стільки про ураження здоров'я. Разом з двома попередніми тропами, цей художній засіб утворює підґрунтя для четвертого етапу, де відбувається умовний «момент істини» – прямий опис захворювання, про яку раніше можна було лише гадати, з деталями, що уточнюють стан хворого. Такий прийом використовує ефект акваріуму, що розбивається – інформація, що про її існування реципієнт здогадувався, але не знав напевне, «виливається» суцільним потоком.

На цій хвилі п'ятий етап сягає найвищого впливу. Скориставшись закинутою раніше «приманкою» (троп № 3), автор спрямовує накопичену завдяки попереднім прийомам напругу в русло ірреального та вербалізує центральний елемент питомої лексико-семантичної групи в контексті вигаданого химерного світу Каркози.

Головні висновки. Наведені приклади свідчать про переважне вживання *метафори* та *епітета* як лінґвостилістичних засобів відтворення лексико-семантичне поле «смерть» (разом з мікрополем «хвороба») в тексті.

Алґоритм утворення саспенсу, виявлений на матеріалі оповідань «The Repairer of Reputations» та «The Mask», характерний також для решти творів жахів збірки «The King In Yellow» (за винятком поезії в прозі «The Prophet's Paradise») і для короткої прози горору загалом. Навіювання, що лежить в основі цього прийому, є сполучною ланкою між начебто розрізненими тропами та дозволяє виокремити художні засоби, що мають на меті розбудову негативних конотацій, пов'язаних з лексико-семантичним полем «смерть», від решти. Особливий інтерес викликає система авторських символів, так званий світ Каркози, що описує ірраціональну реальність та розкриває широкі можливості для подвійного трактування багатьох тропів. Вважаємо слушним проведення окремого дослідження лінґвостилістичних засобів вираження інших лексико-семантичних груп, наявних у збірці (зокрема, «диявол»), а також характеристику системи номенів «світу Каркози», утвореної Р. Чемберсом.

Література:

1. Лір Є. Під Жовтим Знаком. Післямова перекладача до видання Роберта Чемберса. *Король у жовтому*. Київ: Видавництво Жупанського, 2018. С. 233–243.
2. Chambers R.W. The King in Yellow. Pushkin Press, 2018. 160 p.
3. Jason Colavito, Knowing Fear: Science, Knowledge and the Development of the Horror Genre. Jefferson, NC: McFarland, 2008.
4. Joshi S.T. Unutterable Horror: A History of Supernatural Fiction. Hippocampus Press, 2015. 776 p.

Отримано: 17 травня 2019 року

Прорецензовано: 22 травня 2019 року

Прийнято до друку: 23 травня 2019 року

e-mail: loravit16@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-6(74)-133-135

Борисова А. О., Сапожнікова Л. Я. Структурні та мотиваційні типи номінації кондитерських виробів у ретроспективі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6(74), червень. С. 133–135.

УДК 81'373

Борисова Аліна Олексіївна,
кандидат психологічних наук, професор, Харківський державний університет харчування та торгівлі
Сапожнікова Лариса Яківна,
доцент, Харківський державний університет харчування та торгівлі

СТРУКТУРНІ ТА МОТИВАЦІЙНІ ТИПИ НОМІНАЦІЇ КОНДИТЕРСЬКИХ ВИРОБІВ У РЕТРОСПЕКТИВІ

Досліджено на українському ґрунті номенклатурні одиниці на позначення кондитерських виробів, що репрезентують наукову галузь ресторанного господарства в ретроспективі. Автори виокремлюють технологічне й комерційне ім'я кондитерського виробу, доводять, що номенклатура галузі ресторанного господарства є залученою до термінології. На прикладі номенклатурно-термінологічних сполучень і власне номенів простежено мовні характеристики найменувань, зокрема, різні способи творення, семантичну трансформацію, вторинне використання загальновживаної, галузевої та іншомовної лексики. Проведено частиномовний аналіз, визначено засоби, структурні та мотиваційні типи, встановлено основи-мотиватори назв кондитерських виробів. В аспекті досліджуваної проблеми доведено, що номенклатура кондитерських виробів вирізняється семантичною наповненістю та внутрішньою організацією.

Ключові слова: *номенклатурно-термінологічні сполучення, номен, номенклатура, термін, кондитерські вироби, структурні типи, мотиваційні типи, екстралінгвальні чинники.*

Alina Borysova,
candidate of psychologic sciences, professor (department of foreign languages),
Kharkiv State University of Food Technology and Trade
Larysa Sapozhnikova,
associate professor (department of foreign languages), Kharkiv State University of Food Technology and Trade

STRUCTURAL AND MOTIVATIONAL TYPES OF NOMINATING CONFECTIONARY PRODUCTS IN RETROSPECT

Nomenclature units for the denomination of confectionery products, which represent scientific branch of the restaurant industry in retrospect, are studied on the Ukrainian background. The authors consider nomenclature units as special types of terms that correlate with the concrete notion and actualize substantive connections, and distinguish their own names and nomenclature-terminological combinations among them; specificate technological and commercial name of a confectionery product, prove that nomenclature of the restaurant industry is involved into the terminology.

In the aspect of the problem under research, linguistic characteristics of the names are traced, in particular, different ways of creation, semantic transformation, secondary use of commonly used, branch and foreign lexis. A part-language analysis was carried out. Tools, structural and motivational types were determined, foundations-motivators of confectionery products' names were specified. Scientific research shows that nomens in the nomenclature-terminological combinations are mainly nouns and adjectives; at the level of structure. The simplest are mono-lexical nomenclature units, among which root and suffix formations predominate. Nomens possess the ability to represent different types of phrases and belong to full verbal complexes that reflects comprehensive nature of the object-nominee, simultaneously indicating several of its features: variety, raw materials, components, and quality of products. In the choice of motivational signs of nomens for designating confectionery products, commonly used vocabulary prevails, the perception of which, at the demand of time, should have caused not only positive emotions concerning nutrition, but also pride for the country and its achievements. Use of the language as an instrument of propaganda in various spheres, and, in particular, in the field of goods and services was widespread in the former Soviet Union. The research shows that the range of confectionery products is characterized by semantic content and internal organization.

Key words: *nomenclature and terminology compositions, nomen, nomenclature, term, confectionery products, structural types, motivational types, extralingual factors.*

Постановка проблеми. Номенклатура галузі ресторанного господарства не є протиставленою, а, навпаки, є залученою до термінології як її невід'ємна частина, що виражає зміст на найбільш конкретному рівні. Дослідження назв кондитерських виробів, розгляд питань механізму творення й функціонування номенів та номенклатурно-термінологічних сполучень у межах галузі ресторанного господарства сприятиме заповненню інформаційної лакуни, яка має місце у сфері номінації.

Огляд останніх досліджень і публікацій з цієї проблеми. Значний інтерес лінгвістів викликає питання номенклатурних позначень, однак ще не існує єдиного погляду на сутність і місце номінативних одиниць у складі спеціальної лексики. Науковці Г. Й. Винокур, О. О. Реформатський вказують на суттєві відмінності між термінами й номенклатурними назвами; Б. М. Головін, Р. Ю. Кобрін пропонують розглядати номенклатурні одиниці в складі термінології. Згідно з концепцією В. М. Лейчика, «номени співвіднесені з поняттями через терміни й функціонують у спеціальній комунікації внаслідок існування відповідних термінів, причому співвіднесені не з будь-яким поняттям, а з таким, яке є показником класу» [2, с. 15]. Вітчизняні дослідники визначають номен як лексичну одиницю, «за допомогою якої ми іменуємо предмет, що бачимо й сприймаємо, без реалізації його точного місця в системі класифікації та без співвідношення з іншими предметами» [5, с. 77]. Теоретичному обґрунтуванню необхідності введення в науковий обіг терміна «номенклатурно-термінологічне сполучення» присвячені праці С. М. Руденко [4].

Формулювання завдання дослідження та матеріал дослідження. Ця розвідка зосереджена на виявленні структурно-семантичних особливостей назв кондитерських виробів із залученням лінгвістичного спостереження – як різновиду

динамічно-описового методу – для встановлення творення номенклатурного фонду в ретроспективі з визначенням впливу екстралінгвальних чинників. **Мета статті** – дослідження специфіки процесів творення назв кондитерських виробів з огляду на використані моделі, що сприятиме розумінню функціонування української наукової мови в цілому. Завдання – виявлення основних лінгвістичних та екстралінгвістичних засобів номінацій кондитерських виробів.

Матеріалом слугують номени галузі ресторанного господарства, зафіксовані в альбомі-каталозі «Кондитерські вироби», укладеному інженером-технологом І. Нищим у 1971 році для відповідних навчальних закладів колишнього Радянського Союзу.

Об'єктом аналізу постають назви кондитерських виробів, що становлять одну з підмов галузі ресторанного господарства й виступають її репрезентантами, предметом – механізм утворення назв кондитерських виробів з огляду на їхню структурну організацію. У процесі опрацювання дослідження визначено структурні та мотиваційні типи, здійснено аналіз механізмів метафоризації, установлено донорські основи-мотиватори номенклатурних найменувань.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Галузеві термінології створюють мовні одиниці (галузь ресторанного господарства не є винятком у цьому процесі), і серед них є група, семантична структура яких визначається особливостями номінації об'єкта. Це сфера формування номенклатурних одиниць. Термін «номенклатура» походить з латинської мови та означає сукупність назв (номенів) конкретних об'єктів певної галузі науки. У межах номенклатури номени виступають важливою складовою, «належать до категорії лексису, оскільки в них ослаблений зв'язок з поняттями, у той час як терміни, що відображають пізнавальний процес і займають своє місце в системі, належать до категорії логосу» [6, с. 73].

Разом з науковцями [Головін Б. М., Кобрін Р. Ю., Руденко С. М.], вважаємо номенклатурні одиниці (НО) «особливими типами термінів, що співвідносяться з конкретними поняттями та актуалізують предметні зв'язки» [1] й «вирізняємо серед них власне номени та номенклатурно-термінологічні сполучення (НТС)» [4, с. 36].

Оскільки ми розглядаємо це питання на прикладі мовних одиниць, що позначають назви кондитерських виробів, що знайшли своє відображення в альбомі-каталозі за радянського часу [3], галузевий термін *кондитерські вироби* дефінуємо таким чином: *солодкі вироби з приємним смаком і ароматом, привабливими зовнішніми характеристиками, значною харчовою цінністю й засвоюваністю, основна сировина для яких – цукор та інші солодкі речовини, патока, молоко, вершкове масло, різні фрукти, ягоди, борошно, какао-продукти, горіхи, жири, олії.* Видовими термінами на позначення кондитерських виробів є *цукерки, пастила, повидло, мармелад, карамель, драже, варення, джем, конфітюр, цукати, желе, какао-порошок, шоколад, шоколадні вироби, халва, національні цукристі солодощі* (відповідають гіперонімічному термінологічному сполученню галузі ресторанного господарства *цукристі кондитерські вироби*); *галети, печиво, вафлі, рулети, ромові баби, пряники, кекси, торти, тістечка* (відповідають гіперонімічному термінологічному сполученню *борошняні кондитерські вироби*). До номенклатурно-термінологічних сполучень належать, наприклад, утворення: *мармелад «Літній», батончики в шоколаді «Желейні», шоколад «Золотий ярлик»*, *печиво «Марія», торт «Троянда», карамель «Медяна подушечка».*

Як свідчать приклади, до складу НТС на позначення кондитерських виробів входять термін-класифікатор (функціонує в його оточенні, є родом по відношенню до номена,) та «власне номен (технологічне або комерційне ім'я кондитерського виробу), який є видом по відношенню до терміна-класифікатора і без якого він зазвичай не вживається» [4, с. 37]. Порівняймо приклади: НТС *мармелад трьохшаровий, пастила біло-рожева, шоколад молочний з вафлями* містять технологічні номени, мотивовані особливостями виготовлення продукту, а до НТС *мармелад «Травневий», шоколад «Рибка»* входять комерційні номени, метафорична мотивація яких є асоціативною та не містить вказівки на склад або технологію виготовлення виробу.

Автор альбому-каталогу «Кондитерські вироби» (1971р.) зазначав, що «зараз випускають багато вітамінізованої продукції сортів кондитерських виробів для дієтичного та дитячого харчування, а також сорти спеціального призначення та лікувальні» [3, с. 4]. Отже, пастила, зефір, мармелад тощо користувались попитом у радянських споживачів, оскільки, за існуючим державним стандартом, відповідали вимогам якості та позитивно впливали на здоров'я. За цієї умови ми досліджуємо фактори, що діють у номінативній ситуації, впливають на створення певної назви й заохочують потенційного споживача до купівлі продукції. Відомо, що значну роль у створенні фірмових назв відіграють особисті вподобання номінатора, його естетичні смаки, можливості, бажання відобразити в найменуванні особливості продукту. І це не залишається поза увагою адресанта. НО створюються в результаті вторинної номінації, оскільки в основі назви відбивається асоціативний характер мислення номінатора, формується семантика мовних одиниць, їхні знакові функції, що підпорядковуються вимозі вказувати на елементи дійсності в мові: *печиво «Марія», торт «Москва»*.

Нами було встановлено такі типи мотивації технологічних номенів у складі НТС, створених згідно з існуючим на той час «ГОСТом»:

– за назвою кольору, аромату та консистенції сировини [3, с. 8]: *зефір «Біло-рожевий», «Білий»; вафлі «Сніжинка», печиво «Цукристе»;*

– за назвою натуральних добавок, що входять до складу сировини [3, с. 16]: *зефір «Медовий», «Абрикосовий», «Сливовий», «Вершковий», «Чорносмородиновий», «Цитрусовий»; печиво «Молочне», «Апельсинове», «Лимонне»; пастила «Мандаринова», «Полунична», «Сунична», «Малинова», «Горобинова»; мармелад «Яблучний», «Малина», «Слива»; драже «Ренклод», «Горіхове»; льодяники «Барбарис», карамель «Агрус»; кекс «Шафранний», «Мигдалевий», торт «Кавовий»; шоколад «Ванільний»;*

– за назвою основних кондитерських інгредієнтів, що входять до складу НТС: *«Шоколад молочний з вафлями», «Шоколад з горіхами», карамель «Лікерна», «Ромова», «Спотикач», «Малина з вершками», «Полуниця з вершками», «Помадна»; «Зефір у шоколаді»; мармелад «Ягідний у шоколаді»; цукерки «Вишня в шоколаді», «Родзинки в шоколаді»; «Арахіс у цукрі», «Марципан у шоколаді», «Мигдаль у шоколаді»; «Печиво з сиром», торт «Шоколадний»;*

– за назвою форми виробу: *мармелад «Полуниця», «Лимонні часточки», «Апельсинові часточки», «Желейні батончики»; цукерки «Шоколадні медалі»; тістечка «Ріжок», «Місяць», «Кошик з грибами», «Бісквітне кругле», «Картопля», «Бутерброд»; драже «Кольоровий горошок».*

Фонд загальновживаної української лексики є невичерпним джерелом поповнення зазначених номінативних одиниць. Проведений нами аналіз утворення НТС кондитерських виробів дозволив додатково виокремити мотиваційні типи комерційних номенів, характерні для радянського часу, відповідної моди в назовництві товарів і послуг. Отже, назви досліджуваного масиву мотивують:

– топоніми: *торт «Ленінградський»; кекс «Московський», «Столичний»; галети «Арктика»; печиво «Нева», «Московські хлібці», «Слов'янське», «Українське», «Українська суміш», «Нова Москва», «Москва»; шоколадні цукерки в коробках «Види Москви»; цукерки з кремовими начинками «Червона Москва»; цукерки з помадною начинкою «Озеро Ріца»; цукерки з горіховою начинкою «Балтика», «Кубань»; карамель із шоколадно-горіховою начинкою «Сибір»; карамель зі збитою начинкою «Ніжинська горобина»; шоколад у плитці «Москва»;*

– антропоніми: *шоколад у плитці «Казки Пушкіна», «Байки Крилова»; фруктова карамель «Вікторія», «Мічуринська»; сухе печиво «Марія»; вафлі «Цирк дідуся Дурова»; торт «Отелло»; тістечко «Наполеон»; цукерки «Чайковський»; шоколадна медаль «Космічний політ Юрія Гагаріна»;*

– назви казкових героїв і реалій: *шоколад у плитці пористий з додаванням сухого молока «Коник-горбоконик», «Троє поросят»; цукерки з горіховою начинкою й вафлями «Червона шапочка»; сухе печиво «Садко»; цукерки з лікерною начинкою «Руслан і Людмила»; молочні цукерки «Золотий ключик»;*

– фітоніми: *торт «Троянда»; цукерки «Червоний мак», «Волошка», «Ромашка»; льодяники «М'ятні»;*

– флороніми: *карамель «Бджілка»; цукерки «Ведмедик клишоногий», «Ведмедик на півночі», «Тузик», «Білочка»; торт «Три зайці»; шоколад у плитці «Рибка»;*

– назви природних явищ: *цукерки «Північне сяйво», «Літо», «Південна ніч»; карамель «Зоря», «Ранок»; драже «Весна»; вафлі* й *торт «Осінь»; кекс «Весняний»;*

– метафори: *карамель «Фруктово-ягідний букет», «Десертна подушечка», «Медова подушечка», «Атласна подушечка», «Золотий вулик», «Краби»; драже «Морські камінчики», «Морські камінчики з родзинками», «Золотий горішок», «Кавові зерна в шоколаді», вафлі «Сніжинка»; торт «Пляшка шампанського».*

– абстрактні поняття: *карамель «Мрія», шоколад у плитці «Дружба»; печиво «Привіт», «Дитяча забавка»; галети «Похід», «Спортивні»; крекер «Молодість», «Здоров'я».*

Номени кондитерських виробів, мотивовані назвами радянських свят, визначних подій, знакових локусів і реалій 70-х рр. XX ст. мали демонструвати шанобливе сприйняття тоталітарної влади, набуваючи статусу ідеологічних гасел: *шоколад у плитці «Ювілей Жовтня», «Ювілейний», цукерки в коробці «Перше Травня», «Восьме березня», «День Космонавтики»; шоколадні медалі «Кремль», «Москва», «Палац З'їздів», «Освоєння космосу»; шоколад «Піонер», «Ракета»; драже «Жовтенята», торт «Ріг достатку».* За таких умов номени солодощів постають одним із сегментів мегаідеологеми «Міцний Радянський Союз».

Іншомовні найменування входили до складу незначної частини НТС: *шоколад у плитці «Міньйон», «Десерт», «Екстра з молоком», «Мокко», «Золотий ярлик», «Люкс»; цукерки та торт «Трюфель»; тістечко «Еклер».*

Частиномовний аналіз показує, що номени у складі НТС – це переважно іменники *(«Піонер», «Ракета», «Тузик», «Білочка»)* та прикметники *(«Абрикосовий», «Сливовий», «Східна», «Весняний»*). На рівні структури найпростішими є монолексемні НО, серед яких переважають кореневі утворення (*«Зоря»*) та суфіксальні (*«Бджілка»*). Номени можуть репрезентувати різні типи словосполучень: *«Три зайці», «Перше Травня», «Освоєння космосу», «Екстра з молоком», «Ніжинська горобина», «Родзинки в шоколаді», «Казки Пушкіна»,* – і далі входити до цілих словесних комплексів, з яких складається НТС: *бісквітний торт «Ріг достатку», шоколадні цукерки «Види Москви», карамель «Кавові зерна у шоколаді», «Морські камінчики з родзинками», крекер «Молодість».* Семантична єдність такого комплексу назви й конструкції сприймається як цілісна одиниця, що відображає всебічний характер об'єкта-номінанта, вказуючи одночасно на декілька його ознак (різновид, сировину, складові, якість продукції тощо).

Висновки з цього дослідження та перспективи. Отже, наше дослідження дозволило визначити різні способи творення номенів та номенклатурно-термінологічних сполучень, що характеризуються особливостями семантичної трансформації, вторинним використанням загальновживаної, галузевої та іншомовної лексики. У виборі мотиваційних ознак номенів на позначення кондитерських виробів превалює загальновживана лексика, сприйняття якої мало викликати не лише позитивні емоції харчового характеру, а й гордість за країну та її досягнення, хоча, зрештою, було підпорядковано прагматичній меті – привернути до себе увагу, запам'ятатись. Існуючі пуристичні тенденції в лінгвістиці радянського часу зумовили відсутність надмірного впливу номенів іншомовного походження, що спостерігається сьогодні. Прагматичний аналіз назв засвідчив, що номенклатура кондитерських виробів вирізняється семантичною наповненістю та внутрішньою організацією. У подальшому доречним вважаємо продовження багаторакурсного дослідження на сучасному матеріалі.

Література:

1. Головин Б. Н., Кобрин Р. Ю. Лингвистические основы учения о терминах. Москва : Высшая школа, 1987. 104 с.
2. Лейчик В. М. Номенклатура – промежуточное звено между терминами и именами собственными. *Вопросы терминологии и лингвистической статистики.* Воронеж: ВУ, 1974. С. 13–24.
3. Нищий И. Кондитерские изделия. Саратов: Полиграфист, 1971. 144 с.
4. Руденко С. М. Теоретичне обґрунтування необхідності введення в науковий обіг терміна «номенклатурно-термінологічне сполучення». *Лінгвістичні дослідження*. Харків: ОВС, 2014. Вип. 13. С. 37–42.
5. Суперанская А. В., Подольская Н. В., Васильева Н. В. Общая терминология: Вопросы теории. Москва: Либроком, 2012, 248с.
6. Шпет Г. Г. Мысль и Слово. За ред. Т. Г. Щедрина. Москва: РОССПЭН, 2005. 688 с.

Отримано: 16 квітня 2019 року

Прорецензовано: 22 травня 2019 року

Прийнято до друку: 23 травня 2019 року

e-mail: olgapanchukova07@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-6(74)-136-138

Ванденко О. А. Поетика сюжету твору Г. де Бройна «Життя Жан-Поля Фрідріха Ріхтера». *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6(74), червень. С. 136–138.

УДК: 821.112.2–312.6.09

Ванденко Ольга Анатоліївна,
старший викладач кафедри англійської філології та методики викладання англійської мови,
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

ПОЕТИКА СЮЖЕТУ ТВОРУ Г. ДЕ БРОЙНА «ЖИТТЯ ЖАН-ПОЛЯ ФРІДРІХА РІХТЕРА»

У статті розглянуто специфіку життєпису письменника XX ст. Гюнтера де Бройна «Життя Жан-Поля Фрідріха Ріхтера», в основу якого покладено біографію і діяльність надзвичайно складного, суперечливого, багатогранного митця слова к. XVIII – поч. XIX ст. Письменник XX ст. розуміє своє завдання не тільки виключно у площині культурно-історичній, у плані заповнення прикрої духовної прогалини, на яку особистість Жан-Поля аж ніяк не заслуговує. Де Бройн віддає належне історії і осмислює своє завдання як моральний вчинок у глобальній перспективі розвитку культурно-філософської думки століть. Особливу увагу зосереджено на художній організації літературного твору.

Ключові слова: *художня біографія, романтизм, поетика, композиція.*

Olga Vandenko,
senior lecturer of English philology and methodology of English Language Teaching Department,
Melitopol Bohdan Khmelnytsky State Pedagogical University

POETICS OF THE ARTISTIC WORK «THE LIFE OF JEAN-PAUL FRIEDRICH RICHTER» BY G. DE BRUYN

The article analyzes the poetics of the artistic work of the contemporary German writer Gunter de Bruyn «The Life of Jean-Paul Friedrich Richter», based on the biography and activity of an extremely complex, controversial, multi-faceted artist of the word of the late 18th – the beginning of the 19th century. The writer of the twentieth century is interested in man of the past not only in connection with the era in which this man lived and the business he was engaged. The writer is interested in the personality itself as a personality with all the set of problems associated with him. Gunter de Bruyn looked at his predecessor in a new way. He tried to understand what the predecessor thought about the main thing in life and its essence. The author embraced predecessor's phenomenon completely, such as he had been, and tried to understand and explain it, to learn all the sources that report about the life and work of Jean-Paul. Both the psycho-physiological and characterological approach, and in some way – even an idealistic direction, are presented in the image of the artist of the past, because G. de Bruyn models the biography of the hero, relying on the reductionist principle of factual reliability, and refraining from the idea of self-sufficiency of artistic (for example, novel) narrative fiction.

Key words: *biographical fiction, Romanticism, poetics, composition.*

Постать відомого німецького письменника Жан-Поля Фрідріха Ріхтера (1763–1825) привертає увагу багатьох митців слова [8; 9; 11], літературознавців [2; 6; 10]. Дослідник Т. Мейснер відмітив, що ґрунтовних біографій про Жан-Поля дуже мало («Mit seinen Biographen hatte Jean Paul bislang kein Glück, denn es gibt sie nicht in nennenswerter Zahl» [7]) і окремо виділяє «прекрасну книгу», з якої проникливо постає образ письменника, саме – де Бройна: «Einzig Günter de Bruyns schönes Buch «Das Leben des Jean Paul Friedrich Richter“, das quer zum Zeitgeist und den ideologischen Vorgaben 1975 in der DDR erschienen ist…» [7]. Зазначимо, що твір де Бройна у вітчизняному літературознавстві майже не досліджений, цим і визначається актуальність обраної нами теми.

Завданням даної розвідки є аналіз поетики сюжету твору сучасного письменника, з'ясування його стилістичних особливостей.

Специфіка життєпису письменника XX ст. полягає тому, що у творі поєднуються елементи різних дискурсивних технік, які створюють фактографічну оповідь, синтезуючи розмаїття фрагментів реальності, викладених у документах. Вони взаємодіють, начебто переростають і перетворюються один в одного. Тому цей твір має складну архітектоніку. У післямові де Бройн визначає жанрові особливості своєї книги, декларуючи відступ від жанру роману: «… побіжний план роману про Жан-Поля невдовзі був відкинутий» [5, с. 372]. З цього приводу О. Верстакова слушно зазначила, що твір де Бройна не укладається ні в межі роману, ні в межі есе або будь-якого іншого жанру [3]. Важливо, що саме книгу де Бройна зараз називають «моделлю літературної біографії» [4, с. 18] («ein Modell einer literarischen Biographie»). Р. Бербіг вважає, що «…де Бройн довіряв впливу документального матеріалу, поважав фактичну свободу, що не була принесена в жертву поетичній свободі, і не довіряв здатному паралізувати тону зображення всезнаючих біографів» [4, с. 18–19]. Критик переконаний, що книга подала зразок для письменників, які створюють біографії («Sie gab ein Maß vor, an dem sich zukünftige Biographien zu messen hatten und haben» [4, с. 19]). Таким чином, життєпис де Бройна можна розглядати як художньо-публіцистичну прозу, що синтезує естетичний досвід багатьох жанрових традицій.

У книзі розгорнута широка хронологічна панорама, яку цементує життєпис Жан-Поля, детально простежений з того самого дня 21 березня 1763 року, коли пані Розіна Ріхтер народила сина, названого Іоганном Паулем Фрідріхом Ріхтером, і до того дня 17 листопада 1825 року, коли письменник, відомий під ім'ям Жан-Поль, помер, а це ціла епоха в розвитку мистецтва, літератури. Проте сам образ Жан-Поля не будується, як у традиційній романізованій белетризованій біографії, на послідовному розгортанні лінійного темпорального ряду, а синтезується на перетині констант-мікротекстів, які лише зовні справляють враження самостійних або малозв'язаних з лінією біографії героя: зокрема виділяються історично-соціальний ряд хронікального зображення дійсності, культурно-історичний контекст і літературний план, власне літературознавча оцін-

на та коментуюча царина. На їх пересіченні, взаємодії, кристалізації ідейно-тематичних домінант ґрунтується і виникає контекстуальний біографічний ряд книги. Прив'язка до документу робить оповідь позбавленою однозначної поступової (нібито прогресивної) послідовності, біографічна лінія багато у чому сплавлена із мозаїки предметно-тематично і асоціативно упорядкованих внутрішніх текстів, які позначені власною логікою, переконують як зовнішньою життєподібною строкатістю, так і широким диханням об'єднувального задуму, відрізняються спаяністю і єдністю думки. Це підкреслює членування на главки (у німецькому виданні з характерним пропуском, – ніби береться дихання після кожної глави).

Автору властива схильність підкреслити і посилити розгалужену внутрішню дрібність надзвичайно багатонаселеного і багатопланового полотна, яке вже з цієї причини далеко відступає від традиційної біографії – з нього можуть бути виділені внутрішні, сюжетно завершені лінії-історії, наприклад, драматичний «веймарський» текст, аналітичний контекст жан-полевських творів, порівняно-типологічне тло біографій великих сучасників, «жіночий» контекст, «історико-літературний» план, соціокультурний, сімейно-побутовий та інші. При цьому зображально-портретний план не позбавлений свідомої об'єднувальної ілюзорності. Помітно, що автор не намагався вести оповідь у чітких хронологічних рамках, саме тому він майже скорочує чи розтягує реальний фізичний час свого героя. Тобто, оповідач послідовно розгортає твір не-романної структури. Отже, книга де Бройна – не романізована біографія, а художнє портретування з елементами історіографії та хронікального аналізу, вона перенасичена багатьма фабульно завершеними в собі малими історіями. Розвиток начебто побічних, поліфонічно пов'язаних тем і численні асоціативні перегуки між ними взагалі руйнують будь-яку хронологію, так що інколи здається, нібито події, які згадані в оповіді, одразу ж зникають, розмиваючись у сюжеті, немовби стираються з погляду основного сюжету, оскільки носять прикладний, ілюстративний характер по відношенню до узагальнюючих історико-культурних фактів та подій не приватного, а загальнонімецького рівня. Так, відштовхуючись від периферійних сюжетних прошарків і накладаючи їх один на одного, де Бройн розробляє надзвичайно інтенсивні стрибкоподібні оповідні мотивації біографії Жан-Поля – прямі і непрямі, випереджаючі і ретроспективні, співвіднесенні з лінією долі героя безпосередньо і віддалено-опосередковано.

Мета подібних прийомів – створити неупереджене, «неприкрашене» саморухоме полотно, на якому образ письменника віддаленої епохи виступив би з-під пера зовнішньо безпристрасного колеги по ремеслу і, можливо, навіть у чомусь побратима по духу, – у всій його масштабності, позбавленій хибного перебільшення або непотрібного поклоніння. Автор мотивує свою творчу позицію, принципи свого підходу, в нашому розумінні – принципи рецепції: «Виткану біографами червону нитку не протягнеш крізь життя такого генія, як він, у глянцевий папір шанування не загорнеш. Якщо біографія не вдовольняться зведенням пам'ятника, вона не повинна згладжувати суперечностей» [1, с. 191].

Одним із принципів побудови «Життя Жан-Поля Фрідріха Ріхтера» став проблемний виклад невирішених суперечностей. Письменник, нібито сумніваючись, що читач не помітить провокованої оповідачем суперечливості характеристик, парадоксально повідомляв: «Як будь-яке бурхливе життя, сповнене протиріч і його життя; сповнена протиріч і його творчість; у них його велич, його межі, його краса і його зачарування. Будь-яке тлумачення цієї творчості будується на подвійній основі, тому вона швидко руйнується. Лише той, хто мало знає або навмисно багато не помічає, може впевнено говорити про нього. Чим більше вчитуєшся, чим уважніше вникаєш у нього, чим більше його осягаєш, у тим більшу розгубленість укидає тебе ця різноманітність» [1, с. 191]. Внутрішньо епістемологічну суперечність, тематизовану як принцип побудови окремих глав, автор поклав в основу художньо-концептуальної ідеї твору, зокрема – на сюжетному, персонажному, оповідному рівнях.

Яким би не було походження тих або інших виявлених та окреслених оповідачем протиріч, виведених у біографічній тканині, їхня нерозв'язність не розглядається де Бройном як результат недосконалих дій та вчинків персонажів або природніх недоліків тодішнього життєвого плину, оскільки під пером біографа-аналітика несумірності й парадокси сущого стають усвідомленим філософсько-конструктивним елементом, певним структурним важелем художнього світу твору. Принцип суперечностей як провідний епістемологічний стрижень реалізується протягом усього твору і на різних структурних рівнях. До них належить зіткнення різних характеристик персонажів в окремих главах, різка зміна тону розповіді та переакцентування оцінки, уявна логічна незбіжність документального фрагменту і авторського коментарю до нього. Те, що де Бройн протягом твору неодноразово безпосередньо привертає увагу читача до наявності концептуальних смислових протиріч або зсувів, глибоко мотивовано концепцією біографії-діалогу. Прийом створення дисонансів вказує на виважений художній розрахунок – автор прагне динаміки зображення, спрямованого на бездонну невичерпність людського життя. Основною сферою суперечностей є призматична характеристика образу та внутрішнього світу героя. У ході роботи над «Життям Жан-Поля Фрідріха Ріхтера» у автора склалась філософська концепція, з погляду якої відкрита лінія життя, відбита в тексті, представляла цінність як така. Тільки проблемно навантажений, тобто неоднозначний внутрішньо-суперечливо неостаточний твір сприймався де Бройном як адекватний власне біографічній реальності. На основі філософської концептуалізації переживання біографізму як власне діалогічного ґрунтувалася поетика твору-розвідки, в якому домінує дискурсивне омовлення прямого слова оповідного викладу.

Письменник об'єднує деякі взаємовиключні антиномії та контрастні особливості життя і творчої манери Жан-Поля, що він помітив під час вивчення документальних джерел: «Скутість і відвертість, широта і вузькість, жарт і серйозність, надмір почуттів і тверезість тісно стикаються одне з одним» [1, с. 193]. Це лаконічне формулювання розгорнуто втілюється в концепції особистості та «свідомості» в процесі реконструювання і нового проживання «я» Жан-Поля у книзі письменника XX ст. Для де Бройна «Жан-Поль – реаліст і мрійник, прихильник «маленької людини» і провісник нових суспільних ідеалів – письменник суто сучасний» [1, с. 19]. Біограф відчуває глибоку внутрішню спорідненість саме з цими гранями особистості свого попередника, сприймаючи його водночас як спрямованого у майбутнє реаліста-мрійника. Він торкається майже всіх особистісних сфер життя і творчості митця слова перехідної епохи. Отже, книга де Бройна багато в чому є неповторною, особливо якщо порівняти її з доробком на ту ж тему інших авторів. Адже письменники, які зверталися до образу Жан-Поля (Д. Бергер, Р. Дітер, Г. Пфотенхауер, Г. Шнайдер), віддавали перевагу зосереджуваності на певному аспекті життя або творчості Жан-Поля, тоді як ідейно-естетичну домінанту твору де Бройна можна визначити як життя-творчість або творчість-життя людини слова, здійснюване всередині різноманітних тенденцій доби, духовні межі якої обдарований митець розсуває вже своїм неординарним існуванням.

Зображувальні тенденції реалізуються в тексті таким чином, що нерідко превалює принцип нарочитого або вимушеного сполучення складових, домінує техніка сплавлених фрагментів, образи Жан-Поля і його епохи синтезуються із окремих замальовок, зливаються в певну взаємообумовлену цілісність, в якій відсутня будь-яка завершеність, остаточна домовленість, фінальність. Можливо, це основна, фундаментальна ідея концепції де Бройна, який опирається на реактуалізовані ним елементи світовідчуття Жан-Поля і поділяє зокрема його тезу: «... життя людини складається лише з заплутаних вузлів і тільки за гробовою дошкою вони розплутуються: всесвітня історія для нього – незавершений роман» [1, с. 194]. Але більш того, – дану концепцію оповідач де Бройна утілює з висоти досвіду ХХ ст., зберігаючи свідомість дистанції, – як удаваної, так й істинної «історичної сліпоти», реалізовану в неостаточному характері оцінок і суджень, у певному концептуально-темпоральному релятивуванні викладу в підході до обраного матеріалу. Підкреслимо, що в основі такого релятивізму лежить відданість його об'єкту, він створений не чуттєвою байдужістю або концептуальною невизначеністю, а насамперед бажанням триматися осторонь будь-яких категоричних суджень, а також історичним визнанням динаміки матеріально-духовного плину, невпинної зміни цінностей духовного життя – зокрема.

Палітра самовираження «я» оповідача у творі Г. де Бройна надзвичайно різнобарвна. Крім аналізу причин та наслідків («Не релігійна завзятість, а бідність привела його до теології» [1, с. 131], «Куди більше підстав для цього мали його збіднілі піддані» [1, с. 129]), спостерігаємо вияви емоційного співчутливого ставлення («Та й де йому взяти час для кохання?» [1, с. 150]), яке забарвлюють припущення, скепсис, заперечення, спростування, «сухий» аналітизм, іронія, оцінність і тяжіння до парадоксу («Тому що могутності друкованого слова держава намагалась протиставити владу цензури, поки що досить невдало через німецьку роздрібненість – позитивний наслідок негативного явища» [1, с. 160]), у тому числі – удавано безсторонні, влучні оцінки («Він пристосовується зовнішньо, але не внутрішньо» [1, с. 167]), позбавлені засудження, підкреслено тверезі («Але саме бідність – те підґрунтя, на якому виростає все, що він пише, на якому зростає і він сам» [1, с. 153]). Коли інформації, зокрема про амбітні суперечки митців, не вистачає, де Бройн відверто зазначає: «Невідомо, чи знайомий йому був пізній твір Платнера, де той стверджував, що самою природою обумовлена моральна зверхність жінок над чоловіками» [1, с. 158], або вводить модус міркування з негативним висновком: «Чи у тому причина, що, як стверджує брат Кароліни, Гердер розтлумачив обом, нібито вони підходять один одному, або ж причиною розриву був тільки Жан-Поль – невідомо» [1,с. 249]. Відмітимо, що позиція оповідача-коментатора – чітка, однозначна, розстановка акцентів – досить виразна і етично виправдана, виступає в ролі наставника: «І ще треба порадити добре видання, з примітками, у які можна час від часу зазирнути, щоб після цього знову прочитати відповідну фразу» [1, с. 137], відкриваючи тим самим для читача широкий простір діалогічного тексту як власне фікціонального світу, що охоплює героя та його епоху.

Автор рухає через усю книгу цілу плеяду сучасників Жан-Поля – Й.В. Гете, Ф. Шиллер, Й.Г. Гердер, Й.Г. Фіхте, К.Ф. Моріц, Ф.В. фон Мейєрн та ін., маючи на увазі портретування літературної генерації – її сходження, розквіт, захід, а також загальне, типове та індивідуально позначене в ній. Де Бройн наводить лаконічні замальовки психологічних портретів Гофмана та філософа Якобі, які увиразнюють неповторні особистісні портрети митців: «Жан-Полю сорок сім, Гофману тридцять чотири роки. Багато що повинно їх об'єднувати. В них ті ж самі літературні нащадки. Гофман замолоду читав „Незриму ложу" і „Геспера". Жан-Поль полюбляє музику, Гофман композитор і капельмейстер. Обидва великі випивохи. І тим не менш вони не можуть потоваришувати» [1, с. 320]; «Якобі й сам не ставить питань приватного характеру й не допускає питань, які стосуються його особистості. Гірше, що Якобі не розуміє жартів (і тому не бажає читати „Катценбергера" і „Фібеля"), суворо дотримується загальноприйнятого й знаходиться в постійному страсі, як би не набути ворогів. До того ж він ще й марнославний» [1, с. 321]. Ідея синкрисісу у ХХ ст. модифікується – портретне і характерологічне зіставлення висвітлює закономірності літературних суперечок та розходжень на тлі культурного розвитку доби. Використовуючи техніку портретного паралелізму і пряму характеристику-оцінку, автор подає основні психологічні риси цих відомих осіб, сприймаючи їх як яскравих особистостей, з властивим їм світосприйняттям, контрастно сполучає їх образи, виважує їхні позиції у ставленні до Жан-Поля. Дотримання історичної істини стосовно тенденцій розвитку доби дозволило де Бройну досягти об'єктивності мотивацій і психологічної глибини характерів портретованих ним тогочасних осіб. Притім, протистояння німецької мізерії, прагнення піднятися над ганебним недостойним життям визначені де Бройном як основа буття героя.

Література:

1. Бройн Г. де. Жизнь Жан-Поля Фридриха Рихтера. *Годы в Вольфенюттеле: о Г. Э. Лессинге* / Герхард В. Менцель; Жизнь Жан-Поля Фридриха Рихтера / Перевод с нем. Москва: Книга, 1986. С. 129–344.
2. Ванденко О. А. Творча спадщина і образ Жан-Поля Фрідріха Ріхтера у сприйнятті сучасної германістики. *Мова. Свідомість. Концепт: зб. наук. праць* / відп. ред. О. Г. Хомчак. Мелітополь : ТОВ «Видавничий будинок ММД», 2012. Вип. 2. С. 123–127.
3. Верстакова О. Б. «Жизнь Жан-Поля Фридриха Рихтера» Гюнтера де Бройна. Особенности жанра и стиля. *Реализм в зарубежных литературах XIX–XX вв.* Саратов: Изд-во Саратовского ун-та, 1991. С. 198–207.
4. Berbig R. Laudatio. *Bruyn G. de. Altersbetrachtungen über den alten Fontane*. Berlin : Humboldt-Universität, 1999. S. 15–23.
5. Bruyn G. de. Das Leben des Jean Paul Friedrich Richter. Halle (Salle) : Mitteldeutscher Verlag, 1975. 409 S.
6. Liebs E. Das Verfahren der Verführung Jean Paul : Titan. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/ 14512325.pdf .
7. Meißner T. Jean Paul und kein Ende. URL: http://docplayer.org/60032174-Jean-paul-und-kein-ende.html.
8. Pfotenhauer H. Jean Paul. Das Leben als Schreiben. Biographie. München : Carl Hanser Verlag, 2013. 509 S.
9. Richter D. Jean Paul. Eine Reise-Biographie. Berlin : Transit Verlag, 2012. 144 S.
10. Schlinkert N. W. Der gute Geist Ernst Platners: Zur Entwicklung des poetischen Ich Jean Pauls. URL: https://nwschlinkert.de/2013/08/11/der-gute-geist-ernst-platners-zur-entwicklung-des-poetischen-ich-jean-pauls-essay/
11. Schneider H. J. Jean Paul. *Deutsche Dichter der Romantik : ihr Leben und Werk* / unter Mitarb. zahlr. Fachgelehrter hrsg. von Benno von Wiese. 2., überarb. u. verm. Aufl. Berlin : E. Schmidt, 1983. S. 13–56.

Отримано: 20 травня 2019 року

Прорецензовано: 22 травня 2019 року

Прийнято до друку: 23 травня 2019 року

e-mail: sachko79@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-6(74)-139-142

Литвин Н. Б. Особливості перекладу повісті «Ирій» В. Дрозда російською мовою. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6(74), червень. С. 139–142.

УДК81'255.4:821.161.2

Литвин Наталія Богданівна,
кандидат філологічних наук, доцент, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАЛУ ПОВІСТІ «ИРІЙ» В. ДРОЗДА РОСІЙСЬКОЮ МОВОЮ

У статті розглянуто особливості перекладу повісті "Ирій" В. Дрозда російською мовою, з'ясовано відмінності художньої інтерпретації оригіналу, пов'язані зі специфікою мови перекладу, національного колориту. Проаналізовано повість «Ирий» (1990 року) в перекладі Н. Висоцької, зазначено, що перекладач працювала з повним текстом повісті «Ирій», який увійшов до двотомного видання творів письменника 1989 року. Автор доводить, що перекладач в цілому досягла адекватності, оскільки текст повісті російською мовою відповідає першоджерелу. Виявлено, що переклад повісті «Ирій» має свою специфіку, певні відмінності в перекладацькій стратегії та ін. Зазначено, що російський текст повісті містить певні трансформації еквівалентних одиниць перекладу.

***Ключові слова**: химерний, текст, художній переклад, індивідуальний стиль, перекладацькі трансформації.*

Nataliia Lytvyn,
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas

V. DROZD NARRATIVE "YRIY" TRANSLATION PECULARITIES INTO RUSSIAN LANGUAGE

The article deals with V. Drozd narrative "Yriy" translation peculiarities into Russian language and determines the original's literary interpretation differences, due to the language of translation specificity, national color. The non-linguistic context – i.e., when and where the narrative was written, history of its publication, author's communicative intention, etc. were also taken into account. The article analyzes the narrative "Yriy" translated by N. Vysotska, noting that the translator worked with the complete "Yriy" text which was included in 1989 two-volume edition of writer's works. Consideration is also given to the redacted "Yriy" text (1974), which somehow differs in composition and content from the complete text. The author proves that in general the translator has achieved adequacy, for the Russian text is equivalent to the source. The point at issue is the translation within one cultural area, where cognate Indo-European languages dominate. The article states that N. Vysotska managed to recreate and convey the very ironic view of life, which marked the "Yriy" text, where the author used such stylistic devices as phantasy, chimera, hyperbolism and fable, etc. As it was discovered, "Yriy" translation has its own specific character, considerable differences in translating strategy, etc. The article points that Russian text of the narrative contains certain transformations of equivalent translation units. Often used Ukrainian words and word combinations in N. Vysotska's text are equivalent to expressively colored lexical components, characteristic to the Russian language.

***Key words**: chimeric, text, literary translation, individual style, translation transformations.*

Повість «Ирій» В. Дрозда є яскравим прикладом так званої химерної прози. Для стильової манери В. Дрозда, як і для Вал. Шевчука, Є. Гуцала та ін., характерне звернення до ірреального, химерного, міфологічного. Популярна в 70-ті роки химерна проза яскраво представлена творами В. Дрозда «Білий кінь Шептало», «Ирій», «Вовкулака (Самотній вовк)» та ін. Так званий «атрибут «химерности» і пов'язані з ним фантастичність, дивовижність і не зовсім серйозна ексцентричність» виявилися характерними ознаками також прози В. Дрозда, яка не вписувалася в рамки нормативної поетики соцреалізму. «Ирій» В. Дрозда, як і багато творів письменника, пройшовши крізь видавничі терни, перекладено російською, польською, болгарською, молдавською мовами.

Весела лірично-химерна повість «Ирій, написана автором у сімдесяті роки, не вийшла свого часу окремою книгою, а увійшла до збірки «Ирій» (1974) у відредагованому варіанті. Як згадує М. Жулинський, «Своєрідними, суто «дроздівськими» фантасмагоріями наповнена чи не найхимерніша повість «Ирій», яка після п'яти років цензурно-видавничих поневірянь у далеко не повному вигляді з'явилася друком 1974 року» [6, с. 5]. Тільки у 1989 році повний текст повісті увійшов до ювілейного видання «Вибраного», де упорядником і автором вступної статті був В. Дрозд.

Поява цього твору свого часу викликала багато критичних відгуків, адже у художньо-образній площині повісті письменник вдавався до реалістичних фантасмагорій у змалюванні ідеалів тогочасного соціалістичного суспільства. У передмові до двотомника своєї прози автор писав, що прагнув метафорично й весело сказати про серйозна речі, хоча наражався на опір та непорозуміння білялітературних чиновників. «Пишіть, як усі, і буде вам зелена вулиця» [1, с. 25]. Вже через рік після появи повісті в перекладі російською мовою вона була високо поцінована критикою. У передмові до молдавського видання критик Іон Чокану позитивно відгукнувся про «Ирій» як «Симбіоз реалізму і фантастики».

Повість «Ирій» В. Дрозда була предметом розгляду С. Андрусів, Л. Головка, М. Гладкової, Т. Денисової, М. Жулинського, П. Майдаченка, Н. Овчаренко, Г. Сивоконя, О. Січкар, Л. Шестипалової, А. Харченко, Л. Яшиної та ін. Проте багато літературознавців, аналізуючи своєрідність химерної прози В. Дрозда, зокрема повісті «Ирій», зосереджували увагу насамперед на розгляді окремих аспектів художньої майстерності письменника. Незважаючи на це, поза увагою залишилася не менш важлива проблема перекладу творів В. Дрозда, а саме відредагованого та повного варіанту повісті «Ирій».

Мета дослідження – простежити особливості перекладу повісті «Ирій» В. Дрозда російською мовою, окреслити специфіку художньої інтерпретації вихідного тексту.

Об'єктом дослідження став текст повісті «Ирий» (1990 року) в перекладі російською мовою Н. Висоцької. Зауважимо, що перекладач мала змогу працювати з повним текстом повісті «Ирій», який увійшов до двотомного видання творів пись-

менника 1989 року. Нагадаємо, що у творчому доробку письменника існує також відредагований текст повісті «Ирій» (1974 року), який композиційно та за змістом дещо різниться від повного тексту.

На думку дослідників, переклад є своєрідним мистецтвом: «… це не просто інтерпретація першотвору, а справжня творчість. Відтворюючи літературний твір засобами іншої мови, перекладач відтворює і всі ідейно-художні цінності першотвору, відповідно до літературно-мовних норм і традицій культури, яку він репрезентує» [10, с.207]. Тому «перекладач повинен подолати мовний бар'єр, усунути ілюзію комунікативної тотожності, інформативної еквівалентності, віднайти очікуваний рівень перекладності тексту» [7, с.199]. Зрештою, приналежність до певного «культурного ареалу» автора та перекладача позначається на «кваліфікованому перекодуванні лінгвістичних одиниць» з чужої мови на рідну [7, с. 200].

При порівнянні перекладу повісті «Ирий» з оригіналом переконуємося, що Н. Висоцька в цілому досягла адекватності, оскільки текст російською мовою відповідає першоджерелу. Як показує матеріал дослідження, авторці вдалося передати саме те іронічне світовідчуття, яке позначилося на багатьох текстах В. Дрозда, зокрема і повісті «Ирій», де автор використовував такі художні прийоми, як фантастику, химерію, гіперболізм і небилицю та ін. Проте переклад повісті «Ирій» має свою специфіку, певні відмінності в перекладацькій стратегії та ін. Зрештою, необхідно враховувати так званий нелінгвістичний контекст, тобто час та місце написання повісті, історію її публікації, комунікативну інтенцію відправника та ін.

У повісті «Ирій» зображено становлення характеру так званого героя-дивака з багатим внутрішнім світом – Михайла Решета – підлітка, для якого головне доброзичливість, людяність, добро, краса. Духовний світ Михася вибудований на народних уявленнях про гармонійний світ дитячих мрій і сподівань, на поєднанні фантастичного та реального. Хлопець мріє покинути своє село Пакуль, щоб волам хвости не крутити, і потрапити до омріяного міста Ирію на навчання, щоб потім стати відомим актором. Михайло Решето переконаний, що саме загадковий та далекий для нього світ Ирію сприятиме реалізації його внутрішнього творчого потенціалу. Через те хлопець залишає свій рідний отчий край, бо тут, у Пакулі, на його думку, він був лише тимчасовим гостем не від світу пакульського. Але через деякий час головний герой усвідомить, що перебування в Ирії – це щось тимчасове, приземлене, міщанське, як модно було казати в ті часи, у його житті. А Пакуль – це справжнє, реальне, яке було і залишиться назавжди.

Для Михайла Решета, як і для більшості героїв В. Дрозда, найважливішим є усвідомлення тісного духовного взаємозв'язку між отчим краєм та людською душею. Щоб пізнати макрокосм рідного краю, де закладено високі духовні потуги, потрібно пізнати людину. Письменника цікавить насамперед внутрішнє буття людини, де важливим є не «тілесна тимчасова коробка», у якій перебуває з волі небес людська душа. В. Дрозд акцентував на тому, що кожна людина – це душа Бога, тому вона завжди має працювати, дошукуючись істини, а отже, саму себе. Прозаїк великого значення надає пошукові істини, що, у його розумінні, відповідає «росту», еволюції людської душі. Повертаючись до Пакуля, Михайло Решето переконується в тому, що «людина без душі – лише декорація, лише футляр, в якім скрипка і не ночувала» [2, с. 44]. У перекладі російською мовою цей вислів передано ідентично: «человек без души – всего лишь декорация, футляр, в котором скрипка и не ночевала» [3, с. 186].

У повісті" „Ирій" В. Дрозда простежується зміщення часопросторових площин двох світів: реального та уявного, вимріяного, які реалізуються в топонімах села Пакуль та міста Ирій. У тексті перекладу повісті «Ирий» збережено назви топонімів: Ирій – Ирий, Пакуль – Пакуль. Насамперед необхідно звернути увагу на етимологію вказаних топонімів, яка, до певної міри, проектує характерологію головного героя Михайла Решета. На переконання дослідників, зокрема Г. Сивоконя, символічно значущою є вже сама лексема «ирій», рецепція якої, на думку літературознавця, пов'язана з неспокоєм, «бо як з Пакуля тягло ... героя до Ирію, так потім він прагне «в ирій» до Пакуля. Ніби пуповиною єднається те й друге героєм, оповідачем, а то й самим автором» [11, с. 224]. Етимологія топоніма Ирій, згідно з П. Майдаченком прочитується так: «швидше всього це діалектичний варіант «вирію», «ирію» – теплого краю, куди відлітають на зиму птахи», тоді як номен Пакуль, «окрім достеменно існуючої назви населеного пункту на Чернігівщині, можна дешифрувати подвійно: як похідний від транскрибування (буквального написання) російського діалектизму «покуль»; у словникові О. Даля про це слово сказано так: «Западное – *пока* (время и место)», а з приміткою: «Пермское – по какому месту, какой дорогой, по какую сторону». З іншого ж боку, цей топонім цікавий непродуктивним префіксом «па-«(па-синок, па-жить тощо), який разом зі збірним іменником «куль» уже означає певним чином роз'єднаність, неузгодження» [8, с. 43], мотивуючи, таким чином, асоціативну налаштованість персонажа на те, що Пакуль – це тільки тимчасовий передпокій, прелюдія його життя, а омріяний Ирій – це країна його майбутнього.

Привертає до себе увагу досить смілива, як на ті часи, назва повісті «Ирій». Адже у застійних 70-х роках письменникові коштувало неймовірних зусиль, щоб слово розпочиналося з літери «и»: «Від автора повісті вимагали писати «Ірій», «Вирій» або взагалі змінити назву, бо ж, мовляв, в українській мові не повинно бути жодного слова, яке б розпочиналося літерою «и» [6, с. 5]. Це слово дуже давнє, має багато нашарувань з різних мов, культур та релігій: російська *ирий,* білоруська *вырай*, др. *ирий,* польська wyraj [4, с. 380]. «Вирій = вирай = ирій = ірій = урай – теплі країни; також теплі води; слово (давнє «ірсад») означає «теплий край», можливо, від грецьк. «ір» – «весна»; за повір'ям, вирій пов'язаний з раєм, теплою, вічнозеленою й сонячною країною, розташованою далеко на Сході, за морем, куди на зиму відлітають птахи… » [5, с. 87]. Через те уже сама назва, що, на думку Л. Яшиної, є етимологічно значущою, «продиктованою мотивом пошуків людиною щастя-раю, асоціативно зв'язаного із уявленнями і мріями про хлібні, теплі, сонячні землі, що знаходяться за обрієм, за синіми морями, про райську країну – вирій (ірій)» [12, с. 8] та жанрове означення лірично-химерного твору проектують горизонт сприймання головним героєм часопросторових координат міста Ирію, як країни казкових антисвітів, антипакулів, «де все не таке – і земля, і небо, і люди, і ти сам» [2, с. 7]. Зіставимо фрагменти перекладу та оригіналу розповіді Михайла Решета про Ирій, де присутня саме індивідуально-суб'єктивна наповненість часу та простору, що характеризує головного героя як творчу натуру, яка прагне осягнути те ідеальне та прекрасне, що є в житті, піднестись над буденністю світу цього:

«… Ирій – це казкова країна, де ніколи не буває зими, де сонце днює і ночує на ясно-зелених пагорбах, … куди щоосені поспішає птаство і звідки воно повертається весною, аби в нас перелітувати … звідки дме теплий вітер, що приносить відлигу у найлютіші морози … де існує насправжки те ідеально прекрасне життя, про яке … розповідають учителі і про яке гарно пишеться в книгах, країна молочних рік і медових берегів» [2, с. 18–19].

«…Ирий – это сказочная страна, где никогда не бывает зимы, где солнце днюет и ночует на ярко-зеленых холмах, … куда каждую осень спешат птицы и откуда они прилетают весной, чтоб провести у нас лето … откуда веет теплый ветерок, принося оттепель в самый лютый мороз … где взаправду существует та идеально прекрасная жизнь, о которой … рассказывают учителя и о которой так хорошо пишется в книгах, страна молочних рек и медових берегов…» [3, с. 160].

Як бачимо, еквівалентом частовживаних українських слів та словосполук типу *пагорби, птаство, вітер, перелітувати, найлютіші морози* у Н. Висоцької виступають лексичні компоненти, подекуди експресивно забарвлені, характерні саме для російської мови: *холмы, птицы, ветерок, провести лето, самый лютый мороз.*

Проте з часом просторові виміри Ирію – колись такого омріяного і жаданого – стали для Михася занадто чужими і незатишними через розчарування в коханні, в акторській кар'єрі, у «високій моралі» своїх родичів. Відповідно до того, як стискається душа Михайла Решета від особистих образ та поразок, так і в його очах, звужується простір міста Ирій, який стає чужим та нестерпним для героя, навіваючи розчарування та песимістичний настрій:

«*Ирій самовільно впливав у мої зречені очі, незваний, небажаний, сторінка прочитаної книги… Ирій лежав переді мною, ніби намальований на сторінці часопису, без полів і пробілів, бо малюнок не вміщався на сторінці, малюнок ламав елементарні друкарські норми, переповзав через горизонт, буцім через обріз книги, і губився в лолотливій далечі полудня»* [2, с. 109].

«Ирий без спросу вплывал в мой отрешенный взгляд, незваный,_непрошеный – страница прочитаной книги… Ирий лежал подо мной, как иллюстрация из летописной книги, без полей и пробелов, рисунок не вмещался на странице, рисунок ломал элементарные типографические нормы, заползал за горизонт, за обрез этой книги, и терялся в дрожащей полуденной дали» [3, с. 258].

В аналізованих мікросегментах простежується переакцентація смислового навантаження топоніма Ирій у свідомості головного героя, який спочатку інтуїтивно налаштовував себе на дорогу з Ирію до Пакуля, а згодом і справді повертається до рідного краю. Авторка перекладу ідентично передала деталі комунікативного малюнка Михайла Решета: *незваний / незваный, небажаний / непрошеный, малюнок ламав норми / рисунок ломал нормы, переповзав / заползал, губився / терялся.* Проте спостерігаємо також зміни певної лексичної структури вказаного сегмента: *отрешенный взгляд, дрожащей дали.* Українську словосполуку *зречені очі* авторка замінила на *отрешенный взгляд*, що у перекладі означає *очужілий, відчужений, чужий погляд* [9 , с. 369]. Досить цікавий вислів *лолотлива далеч* перекладач подала як *дрожащей дали*, що, мабуть, походить від російського дієслова *дрожа/ние тремтіння, дрижання* [9, с. 137].

Необхідно також звернути увагу на опис квартири Кузьми Перебенді, куди потрапляє Михайло, мандруючи сторінками старовинних книг, внутрішньо споглядаючи свій рідний отчий Пакуль. За досить звичайним зовнішнім світом акторського помешкання, яке розташувалося під самим горищем, на п'ятім поверсі, та складалося з крихітної кімнатки з дешевеньким, поквецяним чорнилом письмовим столом, старенької канапи і трьох стільців, з яких стриміли пружини, для Михайла Решета відкривався багатий духовний світ шанованого ним Кузьми Перебенді: «*моїм вкрай подивованим очам відкрилася просторезна, без видимого обмежжя зала, повна, наче вулик стільниками, високими до стелі, риштуваннями з книгами. М'яке, біле, буцім денне світло, що лилося зверху, облямовувало тиснені золотом корінці книг, шкіряні й картонні обкладинки, лаковане дерево риштувань і скло шаф у глибині зали сірим лолотливим серпанком»* [2 , с. 76].

У перекладі читаємо: «*моему до предела изумленному взору открылся безгранично огромный зал, заполненый, как улей сотами, високими, до потолка, стеллажами с книгами. М'який, белый, совсем дневной свет, льющийся сверху, освещал тисненные золотом корешки книг, кожаные и картонные обложки, лакированное дерево стелажей и стекла шкафов в голубине, ниспадающих бурным водоспадом»* [3, с. 221].

В аналізованих нами фрагментах простежуються певні перекладацькі трансформації у відтворенні стилістичного характеру вихідного тексту. Так, усі словосполуки вказаного макросегмента опису кварити Кузьми Перебенді замінено стилістично-нейтральними лексемами зі збереженням асоціативних зв'язків, характерних для мови перекладу. У словосполуці *вкрай подивованим очам /до предела изумленному взору* авторка відтворює у перекладі буквально кожне слово, *окрім* іменника *очі*, який замінює російською лексемою *взор – погляд, зір* [9, с. 69]. Частовживані іменники типу: *зала, вулик, стільники, риштування* та ін. перекладено з урахуванням норм російської мови: *зал, улей, соты, стелажы* та ін. Вислів *облямовувало лолотливим серпанком* досить оригінально проінтерпретовано: *освещал, ниспадающих бурным водоспадом.* Українське слово *облямовувати* (оздоблювати, оточувати облямівкою) замінено російським *освещать,* що у перекладі означає *освітлювати, освітити* [9, с. 353]. Семантично-забарвлене словосполучення *лолотливим серпанком (серпанок* – легка, схожа на дим поволока, що обмежує видимість, скрадає обриси) повністю пропущено і передано як *ниспадающих бурным водоспадом.*

Саме це світло з просторої зали внутрішньо просвічує героя, який мандруючи цими уявними кімнатами з чистими помислами, як і герої середньовічних романів, шукає і, зрештою, знаходить свій грааль – свій Пакуль, пройшовши, не зупиняючись, довгий шлях випробувань. В. Дрозд, використовуючи хронотоп дороги, вказує на зміни у внутрішньому світі персонажа, внаслідок проходження ним певного духовного шляху до самого себе: «Дорога Михайла на навчання до Ирію … не просто дорога до міста, а дорога пошуків свого покликання, майбутнього. Дорога до рідної оселі, до Пакуля – пошук світла, чистоти, гармонії… шлях до духовного пробудження і усвідомлення свого «я» [12, с. 9].

У тексті перекладу повісті «Ирій» збережено специфічний авторський ономастикон. Імена, прізвища та прізвиська виконують функцію конкретного найменування, а також підкреслюють індивідуально-особистісні риси антропоцентрів, виступаючи потужними засобами характеротворення. У своїх фантазіях про акторство («того літа я прочитав щедро ілюстровану книгу про акторів») випускник Пакульської школи уявляє собі велетенські афіші про виставу з участю Михайла Стриженського: «це звучало мужніше й серйозніше, бо що таке Решето?» [2, с. 12] / «звучит куда межественнее и внушительнее, чем какой-то Решето!» [3, с. 152]. Псевдонім Стриженський мотивує алгоритм планів на майбутнє юного мрійника, якого дядько Денис пообіцяв вивести в люди. Проте виявляється, що Решето – це давнє козацьке прізвище, дізнається пізніше Михайло:

– А знаєте, дядьку, я вичитав, що ми, Решети, – з козаків! – радісно заусміхався ...

– Хіба за це гроші платять чи – пенсія персональна? – глянув на мене каламутними очима дядько Денис.

– Не платять, але ... Так і написано: "Оний Решето – з предків козак" [2, с. 79].

– А знаете, дядь, я вычитал, что мы, Решеты, – из казаков! – радостно заулыбался…

– А разве за то деньги платят или – пенсия персональная положена? –глянул на меня мутными глазами дядька Денис.

– Не платят, но… Так и написано: «Оный Решето с предков казак» [3, с. 226].

Для Михайла, як і для Мокія з п'єси Миколи Куліша «Мина Мазайло», важливим є зберегти успадковане козацьке прізвище. Натомість для його тітки, яка називала себе Дорою, хоч насправді звали її Федорою, гіперкорекція імені мала б підкреслити «вищість» героїні й устрій життя мешканки міста, хоч насправді вона – вчорашня сільська жінка. Знову-таки тут напрошується паралель із твором Миколи Куліша, де герой повністю хоче змінити своє прізвище на «вигідніше» й престижніше. Отож усі мусили вдавати, що справжнє ім'я тітки – Дора, аж поки сільський п'яничка Андрій Гнидка не розкрив її «таємницю»: «Та се ж пакульська Фе-дора! Їй-бо, Федора, їй-бо пакульська» [2, с. 27] / «Так это ж пакульская Фе-дора! Ей-бо, Федора, ей-бо, пакульская» [3, с. 168]. Ім'я *Федора*, яке поза контекстом має нейтральне семантичне забарвлення, у творі набуває негативного конотативного значення. Завдяки введенню автором графічного актуалізатора компонент вказаного імені «фе-« інтерферується із вигуком «фе», що призводить до зміщення аксіологічної рамки номена, встановлення оцінки персонажа із знаком «–».

Отже, переклад повісті «Ирій» В. Дрозда, здійснений Н. Висоцькою, є довершеною художньою роботою. Перекладач працювала з повним невідредагованим текстом повісті. Авторці перекладу вдалося передати саме те іронічне світовідчуття, яке позначилося на тексті повісті «Ирій», де письменник використовував фантастику, химерію, гіперболізм та ін. Російський текст повісті містить певні трансформації еквівалентних одиниць перекладу. Частовживані українські слова та словосполуки у тексті Н. Висоцької еквівалентні експресивно забарвленим лексичним компонентам характерним саме для російської мови. Перспектива дослідження полягає у порівнянні особливостей перекладу повісті «Ирій» В. Дрозда польською та російською мовами.

Література:

1. Дрозд В. Мої духовні мандрівки : від Пакуля до Мрина і знову – до Пакуля. *Вибрані твори* : у 2 т. Київ: Рад. Письменник, 1989. – –.
Т.1: Оповідання. Романи. – . 1989. С. 5–32.
2. Дрозд В. Ирій. *Вибрані твори* : у 2 т. Київ: Рад. Письменник, 1989. – –.
Т.2 : Повісті. Романи. – . 1989. С. 5–120.
3. Дрозд В. Г. Солнцеворот : Романы. Повесть. Рассказы / [перевод с украинского Н. Высоцкой]. Москва: Известия, 1990. 432 с.
4. Етимологічний словник української мови в В 7 т. / Ан УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; Редкол. О. С. Мельничук (головний ред.) та ін. Київ: Наук. думка, 1982. 632 с.
5. Жайворонюк В. В. Знаки української етнокультури : Словник-довідник. Київ: Довіра, 2006. С. 87.
6. Жулинський М. Острів у вічності був обіцяний майстрові ще на Землі (до 70-річчя Володимира Дрозда). *Слово і час*. 2009. № 10. С. 3–10.
7. Літературознавча енциклопедія : у 2-х т. / автор-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 2. С. 199.
8. Майдаченко П. Комічне в сучасній українській прозі. Київ, 1991. 190 с.
9. Новий російсько-український словник-довідник: Близько 100 тис. слів / [уклад. С. Я. Єрмоленко та ін.]. Вид. 2-е доп. і випр. Київ: Довіра : «Рідна мова», 1999. 878 с.
10. Основи перекладознавства: Навч. посіб. / за редакцією А. Є. Нямцу. Чернівці : Рута, 2008. 312 с.
11. Сивокінь Г. М. Від аналізу до прогнозу: Літературно-художній пошук і позиція критика. Київ: Дніпро, 1990. 446 с.
12. Яшина Л. Міфопоетика епіки В. Дрозда: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.01.01 «Українська література». Дніпропетровськ, 1999. 19 с.

Отримано: 20 квітня 2019 року

Прорецензовано: 22 травня 2019 року

Прийнято до друку: 23 травня 2019 року

e-mail: motornyi@i.ua

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-6(74)-143-145

Моторний А. В. Біографічний рукопис родини Давида Бурлюка. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6(74), червень. С. 143–145.

УДК 821.161.2-94:7.071.1.037.3] «1894/1936»Д.Бурлюк(0.032)

Моторний Андрій Володимирович,
кандидат філологічних наук, доцент, Національний університет «Львівська політехніка»

БІОГРАФІЧНИЙ РУКОПИС РОДИНИ ДАВИДА БУРЛЮКА

У публікації презентований рукопис сімейного щоденника відомого поета, художника, літературного та художнього критика, одного із засновників руху футуризму Давида Бурлюка (1882 – 1967) та його сестри художниці Людмили Кузнєцової-Бурлюк (1884 – 1968). Попередньо заявлені самим Д. Бурлюком крайні дати документу мали охоплювати період 1882 – 1967 років (фактично – з 1894 до останньої згаданої у рукописі дати – 1936 року, з перервами). З огляду на це, даний щоденник не можна вважати повністю завершеним документом. Пропонована публікація орієнтована, насамперед, на дослідників творчості як самого Давида Бурлюка, так і інших відомих митців – прихильників популярного у перші десятиліття минулого століття футуристичного руху.

Ключові слова: *Давид Бурлюк, футуризм, щоденник, рукопис, біографія.*

Andrii Motornyi,
PhD, Assistant professor, Lviv polytechnic National University

DAVID BURLIUK'S BIOGRAPHICAL FAMILY MANUSCRIPT

The publication presents a manuscript of the family diary of a famous poet, artist, literary and artistic critic, one of the founders of the futurism movement David Burliuk (1882 – 1967) and his younger sister, Ludmila Kuznetsova-Burliuk (1884 – 1968). Preliminary stated by D. Burliuk final dates of the document covered the period 1882 – 1967 (in fact – from 1894 until the last date mentioned in the manuscript – 1936, with interruptions). Given this, this diary cannot be considered as a completed document. It is obvious that its part, filled by David Burliuk, was completely executed in 1957 during the first visit of the artist from the United States to his sisters Lyudmila and Marianna (wife of the Czech artist Vaclav Fiala) to Prague. Having visited the capital of the Czechoslovakia the second time (and last time) in 1962, D. Burliuk did not return to work on this diary any more. It was not possible to determine the date of writing the text by the author of Lyudmila Kuznetsova-Burlyuk. The proposed publication focuses primarily on researchers of the work of David Burliuk himself and his friends – well-known artists from among the supporters of the futuristic movement popularized in the first decades of the last century: Volodymyr Mayakovsky, Velimir Khlebnikov, and others.

Key words**:** *David Burliuk, futurism, diary, manuscript, biography.*

Останніми роками увагу дослідників знову все частіше привертає незаслужено призабуте ім'я Давида Давидовича Бурлюка (1882–1967) – уродженця села Семиротівка Харківської губернії (нині – Сумської області) відомого художника, літературного та художнього критика, одного із засновників футуризму, людини, яка залишила свій, неповторний слід в історії світової культури. У цьому контексті, зокрема, слід особливо відзначити велику дослідницьку роботу, яку проводить український журналіст та письменник Євген Деменок (Див., напр., [1,2,3] та ін. його наукові розвідки).

Як відомо, життя братів і сестер Давида Бурлюка – Володимира (1886–1917), Миколи (1890–1920), Людмили (1884–1968), Надії (1895–?) та Маріанни (1897–1982) – також так чи інакше було пов'язане з мистецтвом. Не вдаючись у деталі біографій членів цієї талановитої родини, про яку вже написано чимало сторінок, зупинимось лише на окремих фактах, безпосередньо пов'язаних з темою даної публікації.

Наймолодша з Бурлюків – сестра Маріанна – була дружиною відомого чеського художника, приятеля Давида Вацлава Фіали (1896–1980). Доля склалася так, що разом з Маріанною останні роки свого життя на віллі В. Фіали, що у празькому районі Стршешовіце, провела також художниця Людмила Кузнєцова-Бурлюк. Обидві сестри знайшли свій останній спочинок у могилі родини Фіал на празькому цвинтарі Воковіце.

Саме до них та до свого давнього друга Вацлава до Праги двічі, у 1957 та у 1962 роках, приїздив зі Сполучених Штатів Америки Давид Бурлюк. У родинному архіві Фіал залишилось чимало документальних «слідів» цих відвідин. Це й художні роботи самого Д. Бурлюка, і його відомий портрет, виконаний В. Фіалою тощо. Серед декількох рукописів Бурлюка, які також зберігаються у цьому архіві, є зроблені ним біографічні начерки. Про один з них, виконаний червоним олівцем, згадує, зокрема, в одній зі своїх розвідок і Є. Деменок [1].

Нам пощастило протягом багатьох років бути близько знайомими з Маріанною та Вацлавом Фіалами, їхнім сином Владіміром, невісткою Ольгою та нащадками. Саме під час однієї з численних розповідей про свою свекруху та її близьких Ольга Фіалова і передала нам для публікації цікавий документ у вигляді зошита, написаний Давидом Бурлюком та його сестрою Людмилою.

На відміну від декількох щоденників, які у різні періоди свого життя Д. Бурлюк вів від першої особи, у даному випадку очевидно планувалось створення своєрідної сімейної «саги». Її мав поповнювати не лише сам Давид, але й його сестри та (можливо) інші члени родини. Саме тому у рукописі, про який йде мова, є чимало сторінок із заголовками, після яких залишені порожні місця (очевидно для подальшої роботи). Разом з тим, цілком очевидно, що деякі короткі нотатки Бурлюка та його прямі посилання на заплановані спогади сестер передбачали більш детальний опис окремих подій у майбутньому.

Подаючи далі написаний російською мовою текст документу, ми повністю зберегли його стилістичні, пунктуаційні особливості тощо у тому вигляді, як це зробили Давид та Людмила Бурлюки.

На титульній сторінці зошита написано: «Бурлюки – семья ЛЕТОПИСЬ. 1882–1957» *(тут і далі окремі слова виділені великими літерами Д. Бурлюком – А.М.)*. Насправді, однак, останній період, який у цьому літописі згадується, – це не 1957, а 1935–1936 роки.

Після заголовку у зошиті читаємо епіграф: «Недаром многих лет свидетелями нас Господь поставил и книжному искусству вразумил… АСП». Цитуючи цей уривок з «Бориса Годунова» О.Пушкіна, Д.Бурлюк змінив займенник «меня» на «нас», маючи, очевидно, на увазі свою родину.

На цій же титульній сторінці рукою Д. Бурлюка написано: «Дорогим Людочке и Марианночке милым сестрам. Мы – последние Бурлюки 19-го века – должны в этой тетрадке составить ЛЕТОПИСЬ давно исчезнувших навсегда ЛЕТ». Praha. Sept 9. – Nov. 30. 1957.

«До рождения Людмилы Бурлюк.

Что Людочка помнит о Котельве[1].

Семья Д. Ф. и Л. И. Бурлюк переселяется в Корочку Курской губернии.

Годы до поступления. Доди в Сумск. гимназ.

Седин Карп Егорович готовит Д. во 2-й класс.

1894. 2 класс С. Г.[2].

Весна 1895. Рождение Нади. Переезд семьи Б. в Кирсановский уезд Тамбовск. губ.

1895/6 – 3й класс. Т.Г.[3]

1896/7 – 4й класс.

Весна 1897 г. Переезд в Мордово Ворон. губ.

Переезд в Рябушки. Х.Г.[4] 3-го июня рождение Марианночки. Гиршман оперирует Додю.

5-ый класс. Т.Г. Зима 1897/8 г. Осенью 1897 г. семья Б. переезжает в Новгородск. губернию. На каникулы Рождество, Пасху я езжу через Боров[ш]у (?) в Хилино[5]. Лето 1888 г. в лесах бывш. Вотчины Суворова около села Кончанское[6]. Озеро Шерегородра. Дочь сенатора Колесова, Рощина, Павлик Членевский. Учит Алексеева. Осенью 1898 – после попытки пост. в Моск. 3-ю гимназию – поступаю в Тверь.

Пикок-Бакунина.

1888/9. 6-й класс в Твери.

Весна 1899 г. Семья пееезжает *(мається на увазі «переезжает» – А.М.)* в Москву, Мансуровский пер.

В конце апреля Павлик везет семью Б. в Линевку Симб. губ.

Лето 1899 г. в Линевке

Богдановы. Вдова и сестра худ. Прянишникова –

Маруся Еленевская *(Марія Єленевська – майбутня дружина Давида Бурлюка – А.М.)* – хвалит мой рисунок у стены ст. дома в Линевке»

6 сентября 1899 г. еду в Казань и поступаю в Каз. худ. училище. –

Семья Бурлюков живет в Симбирске (м.б.) в доме бывш. Ульяновых. (У меня имеется рисунок в красках.)

Я приезжаю на Р. Х. из Казани.

Мне исполнилось 13 лет 1899 зимой *(тут і далі всі підкреслення виконані Д. Бурлюком – А.М.)*

Пасха 1900 г. Семья Бурлюков тронулась на юг.

Александровск на Днепре.

Нововоронцовка – Золотая Балка.

Теперь уже Людочке свыше 13 *(далі рукою Д. Бурлюка цифра «13» виправлена на «14», хоча насправді станом на 1900 рік Л. Бурлюк виповнилося вже 16 років – А.М.)* – бери перо и… не спи!

Живем мы (семья) в Херсоне на окраине – улица ? Фурштауская *(знак «?» перед назвою вулиці поставив сам Д. Бурлюк. Він помилився, оскільки йшлося, очевидно, про вулицю Форштадтську, яка нині носить ім'я І. Борщака – А.М.)*

Привожу с собой пана Оношко на лето в Золотую Балку.

Я учусь (1900-1.). Зима в Одессе. Замерз наш «Георгий». – путешествие из Николаева описано мной в рассказе Антисемит

Привожу с собой Колца из Одессы.

Зима 1901/2 переезжаем в дом Буну[аль]мана на Витовск. улице *(вулиця Вітовська, нині – Театральна – А.М.)*

Я учусь снова в Казани. Снова приезжает Цитович-Оношко. Оношко – весной. Осенью еду в Мюнхен –

Летом 1903 г. работают Ст. Колесников, Орланд, Мартыщенко, Бродский. *(Далі під кутом через половину аркуша Д. Бурлюк написав: «Здесь нужны подробные воспоминания Людочки» – А.М.).*

Яночке *(ім'я Маріанни у колі родини- А.М.)* 6 лет –

Яночка! Стихов мы не пишем – но первые воспоминания наметь

Осенью 1903 г. уезжаем в Мюнхен – я Володя – Цитович.

1904 г. весна – Японская война. Семья живет в Алешках в Херсоне на Витовск. ул.

Осенью 1904 г. переезжаем в Нагорное Полтавской губ. Володя учится иск. в Киеве.

Зима – осень 1905 г. – революция.

Весна 1906 г. переезд в Харьков. Агафонов, Федоров – Козырщина

Осень Полтава – первый папа удар.

Зима 1906/1907. Весной ранней Ромны *(слово «Ромны» закреслено – А.М.)* Нагорная на границе Полтавской и Харьковской губерний

1907 Переезд в Новую Маячку[7]

Чернянка.

[1] Місце народження Л. Бурлюк, селище міського типу у Полтавській області, яке раніше входило до складу Харківської губернії.
[2] С. Г. – Сумська губернія.
[3] Т. Г. – Тамбовська губернія.
[4] Х. Г. – Харківська губернія.
[5] Хіліно – село у Новгородскій області Росії.
[6] Кончанське. Нині – село Кончанське-Суворівське Новгородської області Росії.
[7] Нова Маячка – с.м.т. у Херсонській області.

Подробые восп. Людмилы. –
1907 г.
1908 Чернянка
1909 Лифшиц Хлебников Кузнецовы живут в Чернянке[8]
1910
Переезд в Одессу
Володя уезжает из Одессы в Пензу.
1911г. – осень пост. в М.Х.У.[9]
Маяковский в Чернянке
1911/12 26 марта 1912 г. Женитьба ДД. МН.Е.
1912/13 – сын 4-го сент. David – сын в Херсоне.
1913/14 Херсон.
Пасхой Май переезжаем в Михалево[10].
Воспоминания Яночки».

На цьому рукопис Давида Бурлюка закінчується. Нажаль, жодних спогадів Маріанни (Яни) Бурлюк на сторінках цього сімейного літопису нам знайти не вдалося, а сама Маріанна Давидівна у бесідах з нами ніколи не згадувала про існування цього документу. Тому далі пропонуються лише хронологічно не систематизовані нотатки Людмили Кузнєцової-Бурлюк.

«Коля и Шура Сербинова женились в Приво[ж]ской Церкви летом (Іюнь-Іюль 1918 г.[11]).

Коля (Буба) родился весной 1919 г.

Колю и Шуру видели в Алешках[12]. Декабрь 1919 г.

Коля был арестован и расстрелян за свои анти-миларистические *(очевидно малось на увазі «милитаристские – А.М.)* убеждения (убеждения христианина)

В декабре 1918 г. Коленька служил офицером в искровой *(? – А.М.)* роте в Одессе (радиосвязь).

В 1935–36 г.г. Тоня *(Антон Безваль, чоловік Надії Бурлюк – А.М.)* видел Шуру и Колю (Бубу). Шура вышла замуж за Каменского Николая. Его мать Вера Соломоновна была домашней учительницей в нашей семье.

Шурочка Якименко (зам. Сербова). «Привал комедиантов» Настасьинский пер. (от Тверской) в Москве.

Тоня Безваль – секретарь «Гилеи»

В 1912 г. доклад футуристов в здании Аудитории в Херсоне. Вступительное слово А. Безваля – очень смущенное т.к. в момент начала слова Тоня увидел в первом ряду своего б. директора гимназии К.И. Т[ю]лв[ст]алова.

Додя читал о живописи

Коля читал о музыке слова.

Театр в Чернянке. Додя и Маяковский в «Хирургии» Чехова. Додя – фельдшер, Маяковский – дьякон. Затем в «Женитьбе» Гоголя (Р.Х. 1912)

Додя – Подколесин
Надя – невеста
Яна – сваха
Маяковский – Яичница
П. Сливаковски – мичман *(очевидно мається на увазі роль відставного моряка лейтенанта Балтазара Жевакіна – А.М.)*
К. Безваль – Стариков
Коля – Онучкин *(Анучкин – А.М.)*
Кочергина – мать невесты
А. Безваль – суфлер, с овациями, вызываемый публикой.
Р.Х. 1911 – «Недоросль» Фонвизина.
Додя – Простакова
Яна – Недоросль
[…] – Бен Лившиц *(Б. К. (Н.) Лівшиць – поет та перекладач – А.М.)*

Споры Доди, Володи и Ларионова за столом в Чернянке; имена Пикассо, Брака, Ван Донгена, Ван Гога сыпались, как из рваного мешка. Вскакивали и мелом чертали на шкафах и стелаж. Спали в «мальчишеской» комнате вчетвером, часто на веранде мастерской. Однажды невозможно было разбудить Додю. Володя *(В. Маяковський – А.М.)* приносит ведро воды – зверски холодной, из артезианского колодезя и, стащив одеяло, обливает Давида, который стрелой бежит по траве в сад совершенно голый.

Когда Давид принес свежеотпечатанную «Дохлую Луну» (1-й сборник), папа хмыкнул под нос и проворчал по-хохляцки: «Хм, а в Давида вже й луна сдохла!»

На цих словах закінчується і текст рукопису Л. Кузнєцової-Бурлюк. Прикро, звичайно, що проект сімейного літопису Бурлюків так і не був завершений, але навіть у такому вигляді він є, безумовно, важливим документальним доповненням для дослідників, збагачуючи цікавими фактами окремі сторінки життєвої та творчої біографії Давида Бурлюка, членів його родини та найближчого оточення.

Література:

1. Деменок Є. Братья и сестры Бурлюки: Мемуарный рассказ с того света. URL: https://www.svoboda.org/a/29281129.html.
2. Деменок Є. Начертательные знаки. *Новый мир*. 2016. № 7.
3. Деменок Є. Новое о Бурлюках. Вид-во «Коло», Дрогобич, 2013.
4. URL: http://uabs.edu.ua/images/stories/docs/708/KSR_BDB.pdf.

[8] Чернянка – село у Херсонській області.
[9] Московське художнє училище.
[10] Михалево – село у Московській обл. РФ.
[11] Назви місяців подані відповідно до рукопису Л. Кузнєцової-Бурлюк.
[12] Олешки Херсонської обл.

Отримано: 22 квітня 2019 року

Прорецензовано: 22 травня 2019 року

Прийнято до друку: 23 травня 2019 року

e-mail: miramuchka@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-6(74)-146-149

Мучка М. З. «Розбитий глек» Гайнріха фон Кляйста: історико-літературний контекст. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6(74), червень. С. 146–149.

УДК82.091:821.112.2+821.161.2

Мучка Мирослава Зіновіївна,
доцент кафедри філології та перекладу, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

«РОЗБИТИЙ ГЛЕК» ГАЙНРІХА ФОН КЛЯЙСТА: ІСТОРИКО-ЛІТЕРАТУРНИЙ КОНТЕКСТ

У статті розглядаються художні особливості україномовних версій п'єси Г. фон Кляйста «Розбитий глек», а саме: уривок переробки Івана Франка, виконаний у 1884 році для театру Руської Бесіди та «Розбитий глек» Юрія Андруховича – 2017 року для Національного академічного театру імені Івана Франка та передумови, що передували їх здійсненню в історико-літературному контексті. Проаналізовано способи передачі стилю німецького автора на лексичному та стилістичному рівнях. В україномовних версіях простежується яскрава творча індивідуальність інтерпретаторів різних історичних епох.

Ключові слова: *історико-літературний контекст, художній переклад, стиль, адекватність.*

Myroslava Muchka,
Associate Professor of the Department of Philology, Translation and Interpreting,
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas

"THE BROKEN JUG" OF HEINRICH VON KLEIST: HISTORICAL AND LITERARY CONTEXT

The article deals with the artistic peculiarities of Ukrainian-language versions of H. von Kleist's play "The Broken Jug", namely: an excerpt from I. Franko's processing, performed in 1884 for the "Ruska besida" theater and "The Broken Jug" by Yu. Andrukhovych performed in 2017 for the I. Franko theater and the preconditions that preceded their implementation in the historical and literary context.

Comedy "The Broken Jug" ("Der zerbrochne Krug") is one of the most famous works of the German writer Heinrich von Kleist. For the first time, the comedy was performed on stage in Weimar on March 2, 1808, in the J.V. Goethe Theater. However, the aforementioned production on the stage of the Weimar theater was a fiasco, since he changed a lot in accordance with his director's plan. The Ukrainian version of the play in 1884 was made by I. Franko at the request of the director of the Ruska Besida I. Hrynevetskyi, which was for the first time performed on the Lviv stage almost 20 years later. The manuscript is likely to be lost, and information about a possible publication was not found. To date, only a handwritten version of the role of the protagonist of the comedy Danka (original Rupprecht) has been revealed, which is stored in the fund of the theater "Ruska besida", the CIA of Lviv and negative feedback on the staging of the play. Primarily the author's identity and a pronounced Ukrainian national coloring mark the adaptation of the play. Analyzing the handwritten passage of I. Franko, it is worth noting that the translator has resorted to changes in the epochs (the period depicted in the work of H. von Kleist), the locality, the names of the characters, and this deprives the Ukrainian version of the national specificity of the original version.

The real breakthrough of the Ukrainian "kleistiana" of the 21st century is the translation of the comedy "The Broken Jug" (2017) performed by Andrukhovych at the request of Ostap Stupka. The translator uses stylistic techniques, that is, the replacement of elements of the text of one functional style by elements of another and expressive means of language. Thus, the neutral vocabulary in the text has been changed to stylistically colored, even modernized (actively used vulgarism, slang). It is worth noting that in the Ukrainian versions of the play "The Broken Jug" by H. von Kleist we can observe a bright creative individuality of interpreters, their translation style is felt. Thus, I. Franko was inclined to concentrate on the first creation, and Yu. Andrukhovych successfully modernized the text using modern stylistically colored vocabulary, which contributes to a better comic impression.

Key words: *historical-literary context, artistic translation, style, adequacy.*

Роль художнього перекладу як засобу взаємообміну духовними цінностями постійно зростає, що сприяє збагаченню національних культур. Переклад – складне явище, яке можна розглядати з різних позицій (з погляду лінгвістики, літературознавства, етнопсихології і т. д.). Він є важливим об'єктом порівняльного дослідження як один із надзвичайно плідних різновидів міжлітературної та міжкультурної взаємодії, який, на думку В. Будного, надає компаративістиці необхідне методичне забезпечення, оскільки без перекладних творів неможливе широке зіставне вивчення різномовних мистецьких контекстів [1, с. 81].

З. Лановик виділяє наступні компаративні аспекти дослідження перекладної літератури:

– порівняння оригіналу з перекладом (наскільки точно в перекладі відтворено національний ареол, як збережено не окремі реалії чи явища, а психологію героїв та ін.);

– рецепція твору в іншомовному середовищі (оскільки кожна людина, залежно від віку, статі, соціального статусу, по-своєму сприймає твір мистецтва навіть у межах національного середовища, при цьому сприйняття відбувається у спільних для автора і читачів категоріях і образах, де діє єдина структура світогляду з національним архетипним підґрунтям). Літературознавець також вдало підкреслює, що в такому випадку особистість індивідуального світосприйняття множиться на особистість національного світогляду [3, с. 258–259]. Ця проблема ускладнюється самим процесом сприйняття, оскільки він здійснюється з допомогою посередництва перекладача. Тому завданням перекладача, як зауважує З. Лановик, є «не просто «докопатись» до національної логіки, але й зуміти зберегти і відтворити її засобами іншої мови у системі інших етнокультурних цінностей» [3, с. 259].

Метою статті є дослідити передумови звернення українських перекладачів до драматургії Г. фон Кляйста в історико-літературному контексті та розглянути художні особливості перекладу україномовних версій п'єси «Розбитий глек». Таке дослідження проводиться вперше.

Комедія «Розбитий глек» (Der zerbrochne Krug) – одна з найвідоміших праць німецького письменника Гайнріха фон Кляйста. Ідея п'єси виникла 1801 року, коли Кляйст розглядав у домі Г. Цшокке гравюру під назвою «Le juge, ou la cruche

cassée». У «Спогадах про Кляйста» Цшокке згадує цей факт, а також висвітлює історію написання «Розбитого глечика»: «Віланд повинен був написати сатиру, Кляйст комедію, а Цшокке – оповідання на картинку зі сценою суду, що висіла на стіні. І, як виказує автор, Кляйстовий «Розбитий глечик» виявився найкращим» [12, с. 64].

Вперше комедія побачила сцену у Ваймарі 2 березня 1808 року, в театрі Й. В. Ґете. У листі до А. Мюллера від 28 серпня 1807 року він писав, що ««Розбитий глек» має неабиякі заслуги («außerordentliche Verdienste»), хоч одночасно й належить до невидимого театру («dem unsichtbaren Theater»)». Й. В. Ґете висловив бажання, щоб автор «природньо і майстерно розкривав справді драматичне завдання […], це стало б великим подарунком для німецького театру» [12, с. 34]. Проте згадана постановка Й. В. Ґете на сцені Ваймарського театру зазнала фіаско, оскільки він багато чого змінив відповідно до свого режисерського плану. Крім того, у невдалій інсценізації вистави Й. В. Ґете звинуватив самого Кляйста, зокрема ставлення автора твору до зображення головних персонажів, називаючи такий підхід, у липні 1807 року, «мішаниною почуттів» [12, с. 425]. Ця фраза, кинута метром німецької літератури, стане на довгі роки тавром усієї творчості Кляйста, зазвучить майже у всіх пізніших біографіях. На думку І. Франка, саме Ґете і посприяв її «трагічному фіаско». Зі слів критика, метр німецької літератури зробив Кляйсту одну дуже «фатальну послугу», виставивши у Ваймарі його комедію «[...] у такім сфуршерованім виді, що його – одинокий примір на тій князівській сцені – прилюдно освистано» [8, с. 246].

Особливе захоплення І. Франка комедією, а також жаль з приводу її провалу були викликані і тим, що він, власне, сам ще у 1884 році зробив на прохання директора театру «Руська бесіда»І. Гриневецького переробку комедії Г. фон Кляйста «Розбитий глек», яку поставили вперше на Львівській сцені майже через 20 років. Рукопис, імовірно, загублено, а інформація про можливу публікацію не знайдено. На сьогодні виявлено тільки рукописний варіант ролі головного героя комедії Данка (в оригіналі Рупрехт), який зберігається у фонді театру «Руської бесіди», ЦІА м. Львова.

Головним свідченням факту постановки комедії на сцені театру «Руська бесіда» у переробці І. Франка можна вважати опублікований у «Львівському науковому віснику» за 1905 рік відгук С. Чарнецького про п'єси театру і, зокрема, «Розбитий глек», де зазначено: «До драматичного репертуару серед інших вистав входив «Розбитий збанок» Кляйста-Франка» [7, с. 238], а також його негативний коментар до постановки: «Стара фактура самого твору, спосіб ведення акції, неконче дотепне перетрансформованє на наші відносини не ворожать «Розбитому збанку» театральної будочности. До ослаблення враженя причинилось і те, що цілість гри не вийшла як слід. Не було в ній того темпа, якого твір вимагає, та не було розумного режісованя» [7, с. 245].

Український письменник не залишив без уваги рецензію і з притаманною йому дотепністю відповів на закиди критика: «Режісерія мов навмисне подобирала до кожної ролі особи найменше для неї відповідні. З виємком д. Гембицького всі грали мов на злість, усі кричали де треба було говорити, а дехто для відміни булькотів таке, чого не можна було розуміти. Пані Осиповська вищала, актор, що грав Данка стояв і говорив перед судом мов у корчмі або на толоці, писар відповідав на питання начальника таким тоном, як погонич промовляє до коней і т. д. Одним словом, вистава «Розбитого збанка», одинока яку я бачив протягом отсеї гостини нашого театру у Львові лишила у мене як найприкріше вражінь» [7, с. 245].

Аналізуючи рукописний уривок переробки «Розбитого збанка» І. Франка, варто зауважити, що перекладач вдався до змін щодо епох (періоду, зображеного у творі Г. фон Кляйста), місцевості, імен персонажів тощо, а це позбавляє україномовну версію національної специфіки першотвору. Так, до прикладу, для кращого сприйняття п'єси в Галичині І. Франко з властивим йому гумором подає імена героїв українською: головний герой Ruprecht, Veits des Kossäten Sohn aus Huisum стає Данком, Гаврила Цупкого син, з Товстохлопів, сусідів Ralf та Hinz звуть Проць та Гриць, тіток Sus та Liese –Горпина та Мокрина, тітку Briggi – Оришка. Тільки імена головних героїнь, матері та дочки, І. Франко передає дослівно: Marthe – Марта, Eve – Ева, Евка. У переробці згадуються також українські міста, такі як Львів, Тернопіль. Тобто І. Франко використовує поширений у той час метод уподібнення або підстановки, суть якого, за визначенням Р. Зорівчак, полягає «у відтворенні семантично-стилістичних функцій реалії мови-джерела іншомовним аналогом-реалією мови-переймача» [2, с. 135]. Проте така українізація для тогочасного галицького театру частково виправдана. Як відомо, для відтворення національного колориту перекладач повинен, з одного боку, орієнтуватися на ерудицію та обізнаність читача, а з іншого, враховувати семантичну наповненість реалій, їхнє призначення у творі. Він мусить здійснити такий вибір, який би не суперечив авторському задумові і водночас був би зрозумілий читачеві [2, с. 128].

Адаптуючи твір до українського ґрунту, І.Франко змінює нейтральну форму звертання Данка до батька на ввічливу, навіть пестливу, замінивши «ти» на «ви»: «Татуню, дайте їй спокій, відступіться від неї» (в оригіналі: «Laß Er sie, Vater. Folg Er mir» [11, с. 193]). Така зміна, з одного боку, сприяє створенню кумедної ситуації, адже справа відбувається в суді, з іншого, передає збережені віками морально-етичні форми стосунків батьків і дітей, – глядачі в Галичині ніколи б не зрозуміли ситуації, у якій син звертається до батька на «ти». Р. Зорівчак слушно відносить ці форми пошанної множини дієслів і займенників до рельєфних структурно-конотативних реалій українського побуту [2, с. 164].

Часто для створення комічного ефекту перекладач наповнює текст власними репліками, яких у німецькій п'єсі немає: «Але чекай троха! Не будь я парубок, але жидівська стирка, ... і оком гляну на тоту непотрібку» [6, с. 1] в оригіналі читаємо: «Ich setze noch den Fuß ein drauf: Verflucht bin ich, wenn ich die Metze nehme» [11, с. 193], що дослівно означає: «Проклятий я, якщо візьму розпусницю». В іншому прикладі фразу «gottvergeßner Mensch» [11, с. 206] («Богом забута людина») І. Франко передає по-своєму – «як той Юда» [6, с. 3]. Варто також звернути увагу на переклад окремих лексичних одиниць, наприклад, архаїзм die Metze перекладають українською як повія, коханка, розпусниця. Франко ж використовує своє більш нейтральне та вдале для сцени театру значення непотрібка. Замість німецьких реалій Dorfrichter, Richter (сільський суддя, суддя) інтерпретатор пропонує простий і доступний варіант – начальник. Можливо, він тут виражає власне авторське ставлення до судді, який насправді є винним у цій справі. З цих мотивів він навіть випускає таке шанобливе звертання до суду, як «З Вашого дозволу» («Mit Eurer Erlaubnis»).

Однією з ознак української переробки є опускання фрагментів або ж розширення тексту. Так, в одному з випадків Франко свідомо змінює пафосний монолог молодого чоловіка, у якому той висловлює свої наміри щодо майбутнього: як піде на війну, доживе до 80 років і спитає перед смертю свою наречену, чи вона справді хотіла присягнути перед судом:

Doch kert ich aus dem Kriege,

Gesund mit erzgegoßnem Leib zurück, Und
würd in Huisum achzig Jahre alt,
So sagt ich noch im Tode zu dir:
Metze! Du willst ja selber vor Gericht beschwören [11, с. 193–194].

В українському варіанті маємо коротку репліку: «Я не хочу мати з тобою ніякого діла, ти-ти непотрібко!» [6, с. 2], яка коротко і зрозуміло (і не без комізму) передає головну думку далекоглядних задумів чоловіка.

Спираючись на висловлювання сучасного теоретика перекладу В. Коптілова, що будь-який твір, «якою б мовою не втілювався його зміст і форма, у перекладі він неодмінно несе на собі відбиток індивідуальності перекладача – його темпераменту, його інтересів, рівня його письменницької майстерності» [4, с. 110], можна підсумувати, що переробка відзначається передусім авторською самобутністю і яскраво вираженим національним колоритом. Незважаючи на введені зміни, І. Франко переробкою «Розбитого глечика», вперше створив умови для кращого сприйняття п'єси Г. фон Кляйста на сцені українського театру.

Справжнім проривом української перекладної «кляйстіани» XXI століття стає переклад комедії «Розбитий глек» (2017 року) здійснений Ю. Андруховичем на прохання Остапа Ступки. Саме у такий творчий спосіб, прем'єрою вистави «Розбитий глек» за п'єсою Гайнріха фон Кляйста бажав український актор відзначити своє 50-річчя. Він був упевнений, що комедія стане «відкриттям в українському культурному просторі» [14].

Як інформує Укрінформ, Остап Ступка висловлює щире захоплення твором та його «блискучим» перекладом у виконані Ю. Андруховича. Актуальним є також коментар режисера сучасної постановки Романа Мархоліа, оскільки для компаративних студій важливими є мотиви звернення письменників до перекладів спадщини іншомовних митців та критерії відбору творів: «Тоді не дуже розуміли чому. Але Клейст був провісником театру XX століття, і Стріндберг – саме звідти. Клейст – фантастичний автор, і Франко це відчув» [14]. Слід зауважити, що заслуга І. Я. Франка в тому, що він зумів одним із перших побачити в німецькому письменникові геніального драматурга і новеліста в період, коли його не зовсім визнавали навіть у Німеччині. Для режисера ця комедія стала поетичної стилізацією, що грає за «традиціями світового театру, де українські і європейські корені сильно переплетені» [14].

«Розбитий глек» Г. фон Кляйста у перекладній версії Ю. Андруховича, західноукраїнського письменника-модерніста, вийшов друком у 2017 році у видавництві «А-Ба-Ба-Га-Ла-Ма-Га». Розглядаючи невербальні елементи книги, варто зауважити, що вона червоного кольору, із зображенням чоловічого профілю на титульному боці з «псевдонауки» френології (вивчає взаємозв'язок психіки людини і будови поверхні її черепа), що, безперечно, привертає увагу читача. Кожна сцена комедії супроводжується ілюстраціями з грайливими, хитрими лисами. Можливо, це пов'язано з наміром Р. Мархоліа вплести у комедію творчість І. Франка, що стало, зі слів режисера, «контрапунктом» до п'єси: «І раптом ми збагнули, що «Лис Микита» у Франка – це практично той же образ пройдисвіта-судді, який є у Клейста. І це не випадковий збіг» [14]. Крім того, таке типологічне зіставлення у критичній думці проведено вперше, а сам Іван Франко порівнював «Розбитий глек» Кляйста з комедією Ґ. Гауптмана «Боброва шуба», промовисто відзначивши, що основна ситуація твору дуже нагадує знамениту Кляйстову, але не може зрівнятися з нею: «[...] та, ніде правди діти, Гауптман не дорівняв Кляйстові, і його комедія – се признають його найближчі приятелі – робить більш прикре ніж комічне враження» [9, с. 149–150].

Під час перекладу комедії «Розбитий глек» Ю. Андрухович використовує стилістичні прийоми, тобто заміну в перекладі елементів тексту одного функціонального стилю елементами іншого та експресивні засоби мови. Так, нейтральна лексика у тексті змінена на стилістично забарвлену, навіть модернізовану.

Лексичне наповнення перекладу Ю. Андруховича охоплює власні назви, терміни та професіоналізми, географічні та історичні назви, неологізми та сленг. Варто зауважити, що перекладач вдало передає власні імена героїв комедії, оскільки вони як елемент лексичної системи служать для створення художнього образу. Він невипадково транслітерує імена головних героїв, що ««резонують» з найважливішими моментами людського буття» [5, с. 142], а саме: Адам (сільський суддя); Ева (донька пані Марти), а також імена: Рупрехт; пані Бригітта, Вальтер, пані Марта Руль, оскільки в сучасному світі вони легко сприймаються українським читачем.

Авторський переклад спостерігаємо під час передачі прізвища писаря, при цьому перекладач використовує навіть зменшувальну форму «Світелко», в оригіналі – Licht, яке має символічне значення у Кляйста, оскільки тільки при «світлі» можна виявити правду, тому такий переклад вважаємо доцільним; прізвище селянина, батька Рупрехта, перекладено одним стилістично забарвленим словом «Баюра». В оригіналі – Veit Tümpel – з німецької ім'я Veit у релігійній термінології означає «раб» Божий, (рос. перекл. Витт), Tümpel – калюжа. Варто зауважити, що Ю. Андрухович використовує також метод підбору функціонального аналогу щодо відтворення образів допоміжного персоналу. Так з'являється «Кудипошлють» (Bediener – службовець, слуга), «Возний» (в оригіналі – Büttel, тобто судовий пристав або людина, яка покірно виконує чиїсь вказівки), що дозволило перекладачеві колоритно передати характер персонажів, поведінку, можливо, навіть зовнішність та викликати у читача перекладу відповідні емоції, близькі до тих, які викликає оригінал і, відповідно, зберегти стиль та колорит комедії.

Художній стиль Кляйста характеризується вступними реченнями, у яких з допомогою мовних та змістових принципів актуалізована розв'язка твору. У центрі сюжету комедії – суддя Адам, який, будучи головним винуватцем злочину, має провадити справу проти себе. Саме тому кожне слово першого діалогу між Адамом та Світелком має подвійне значення. Німецький дослідник художнього стилю Кляйста Г. Гольц вдало зазначає, що коли Адам каже «Straucheln» (спотикання), він вказує на «Strauch» (кущ), що веде його до викриття, оскільки на кущі висить загублена перука Адама, яка стає вирішальним доказом злочину у судовій справі про розбитий глек [10, с. 76]. Тут ми бачимо гру слів, яку Ю. Андрухович упустив у своєму варіанті:

«Ja, seht. Zum Straucheln brauchts doch nichts, als Füße.
Auf diesem glatten Boden, ist ein Strauch hier?
Gestrauchelt bin ich hier; Den jeder trägt den leidgen Stein zum Anstoß in sich selbst» [11, с. 177].
«Ага, спіткнувся, бач об власні ноги
На рівному – ні зачіпки не знайдеш,

А так перечепився! Бо завжди
В собі несем свій камінь спотикання» [5, с. 6].

Діалоги персонажів Г. фон Кляйста характеризуються також емоційно забарвленою лексикою та діалектизмами, тому в тексті перекладу важливо зберегти стилістичне навантаження висловлювань персонажів. Так, перекладач вдало використовує вульгаризми, сленг: «пика» («Gesicht»); «паскуди» («Kanaillen»); «розпусниця», «шльондра», «дівка» (Metze); «мужик» як і нейтральне – «селяни», «дядько» (Bauer); «лобур» («Schlingel» – шахрай); «паскуда» («Maulaffe»); «балабол» («Klugschwätzer» – всезнайка); «бидло» («Hornvieh» – рогата худоба) та інші, вводить у твір також такі лексичні одиниці як «дурня»; «баба», «бевзь», «мармиза». Такий переклад передає настрій, зберігає зміст та образність, тому є комунікативно рівноцінним тексту оригіналу.

Текст п'єси Г. фон Кляйсту насичений незвичайними зворотами, словами і словосполученнями, вжитими у переносному значенні, функціональне призначення яких вразити читача, передати комізм подій, відчути подвійний зміст, підкреслити напруженість ситуації. Ю. Андрухович в перекладі демонструє розмаїття сучасної української мови, підбираючи відповідні стилістичні фігури, які адекватно передають емоційне наповнення першотвору. Наприклад,

– фразеологізми та ідіоми: «Бо вже ж рука, як кажуть миє руку» [5, с. 15] – Ihr wißt, wie sich zwei Hände waschen können [11, с. 181]; «Язик у вас підвішено як треба» [5, с. 15] – «Ihr seid ein Freund von wohlgesetzter Rede» [11, с. 181]; «Пустіть цю чашу нині повз вуста» [5, с. 15] – Heut laßt ihr noch den Kelch vorübergehn [11, с. 181]; «Ні в кут, ні в двері, ні впрів, ні змерз» [5, с. 70] – «Das ist nicht hin, nicht her, nicht Fisch, nicht Fleisch» [11, с. 208]; «Маргрето! Гей! Дурна корово!» [5, с. 20] – Margrete! He! Der Sack voll Knochen! [11, с. 183], тут відбувається вдала заміна німецького фразеологізму «Der Sack voll Knochen» («повний мішок кісток») на «дурна корова», підсилюючи конотативне значення, оскільки у першотворі автор звертає увагу не на зовнішній вигляд служниці, а на її повільну реакцію; «Тут пан або пропав – чи так, чи сяк!» [5, с. 49] – «und wenns nicht biegt, so brichst» (дослівно: і якщо не згинається, то ламається) [11, с. 197]; «Бо темно ж так, що тільки в око стрель, а всі коти чорніші» [5, с. 7о] – Ich kann das Abendmahl darauf nicht nehmen, Stockfinster wars, und alle Katzen grau [11, с. 208] та інші.

– метафори: «Кажу тобі, що в цім ні крихти правди» [5, с. 24] – «Sag ich, es ist kein wahres Wort» [11, с. 183]; «Ну ще чого! Щоб ви та й голим задом Освітлювали радникові шлях!» [5, с. 20] – Das fehlt noch, daß Ihr auf den Weg im leuchtet [11, с. 183], як бачимо, перекладач для кращого вираження образності хвилювання судді додає словосполучення розмовної мови «голим задом»; «Суддя якісь двозначні теревені зі соронами гнути не повинен» [5, с. 43] – «Mit den Parteien zweideutige Sprache führen» [11, с. 196]; «Жаль вхопив мене за серце» [5,с. 76] «Sie, die so herzhaft sonst wohl um sich sah» [11, с. 212]; «Тим часом Гойзум – то всього лиш крапля у Всесвіті» [5, с. 32] – «Doch Huisum ist ein kleiner Teil der Welt» [11, с. 183] та інші;

– порівняння: «Тремтить, немов осика, вся, трясеться» [5, с. 76] – «Jetzt schlotternd, zum Erbarmen, vor mir sehe» [11, с. 212]; «Його промова вкралась, мов куниця, передушила правду, мов курей» [5, с. 77] – «Was ist der Red entgegene? Daß sie? Herr Richter, wie der Maderer einbricht, und Wahrheit wie ein gakelnd Huhn erwürdigt» [11, с. 212]; «Наука і дурня у вашій голові, мов тісто в діжці, перемісились» [5, с. 77] – «In Eurem Kopf liegt Wissenschaft und Irrtum geknetet, innig, wie ein Teig zusammen» [11, с. 212] та інші.

Комедія «Розбитий глек» висміює недоліки людської натури та судової системи, чудово показано хабарництво, утиски та лицемірство вищої влади, корупцію, що ледве прикрита офіційністю. Ю. Андрухович, зазначає що перекладаючи *окремі сцени тексту, мав відчуття, ніби він перебував в українському «районному чи міськрайонному суді»*. Оскільки «глечик» набуває символічного значення – це сама правова система, яка через труднощі, муки, правду і неправду формується і піднімається до належного рівня судочинства [13]. Це свідчить про актуальність твору навіть в українських реаліях XXI століття, а майстерність перекладача Ю. Андруховича дозволяє читачеві відчути себе частиною судового розгляду.

Підсумовуючи, варто зазначити, що в україномовних версіях п'єси «Розбитий глек» Г. фон Кляйста простежується яскрава творча індивідуальність інтерпритаторів, відчувається їх перекладацький стиль. Так, І. Франко тяжів до онаціональнення першотвору, а Ю. Андрухович вдало модернізує текст, використовуючи сучасну стилістично забарвлену лексику, що сприяє кращому комічному враженню.

Перспективи майбутніх досліджень полягають у подальшому лінгвістичному, перекладацькому аналізі комедії «Розбитий глек» Г. фон Кляйста, оскільки у процесі перекладу драматичних творів недослідженим залишається питання вибору перекладацьких стратегій підчас перекладу першотвору.

Література:

1. Будний В., Ільницький М. Порівняльне літературознавство: підручник. Київ: Вид. Дім „Києво-Могилянська академія", 2008. 430 с.
2. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад: На матеріалі англомовних перекладів української прози. Львів: Вид-во при ЛДУ, 1989. 216 с.
3. Лановик З. Художній переклад як проблема компаративістики. *Літературознавча компаративістика:* навч. посібник / ред. Р. Т. Гром'як, І. В. Папуша. Тернопіль: Редакційно-видавничий відділ ТДПУ, 2002. 334 с.
4. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу: навч. посіб. Київ: Юніверс, 2002. 280 с.
5. Кляйст, Гайнріх. РОЗБИТИЙ ГЛЕК: комедія; переклад з нім. Ю. Андруховича. Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2017. 144 с.
6. Роль Данка у народній комедії „Збитий збанок" / ф. 514, оп. 1, спр. 107. ЦДІАУЛ. 14 арк.
7. Чарнецький С. Гостина театру «Руської бесіди» у Львові. *Львівський науковий вісник*. 1905. Т. 29, кн.3. С. 238–248
8. Франко І. Генріх Клейст. Маркіза О... Передмова. *Франко І. Зібрання творів: у 50 т.* Київ: Наукова думка, 1980. Т. 25. С. 245–287.
9. Франко І. Гергарт Гауптман, його життя і твори. *Франко І. Зібрання творів: у 50 т.* Київ: Наукова думка, 1981. Т. 31. С. 135–153.
10. Holz Hans Heinz. Macht und Ohnmacht der Sprache. Untersuchungen zum Sprachverständnis und Stil Heinrich von Kleists. Frankfurt am Main, 1962. 179 s.
11. Kleist Heinrich von. Sämtliche Werke und Briefe. München, 2000. 1119 s.
12. Schriftsteller über Kleist. Eine Dokumentation / hrsg. Von Peter Goldammer. Weimar: Aufbau Verlag, 1976. 681 s.
13. Андрухович зізнався, як називається та про що розповідає його новий роман, 2 червня, 2017. URL: https://life.pravda.com.ua/culture/2017/06/2/224549/
14. Ступка у свій ювілей хоче «відкрити» для України Клейста, 16.11.2017. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/2345917-stupka-u-svij-uvilej-hoce-vidkriti-dla-ukraini-klejsta.html

РОЗДІЛ 6.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ТА ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Отримано: 10 травня 2019 року

Прорецензовано: 22 травня 2019 року

Прийнято до друку: 23 травня 2019 року

e-mail: tanika.fem@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-6(74)-150-153

Tetiana Ahibalova. Fossilization in adult second language acquisition. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6(74), червень. С. 150–153.

УДК 378.147

Tetiana Ahibalova,
PhD in Philology, Kharkiv Institute of Finance of Kyiv National University of Trade and Economics

FOSSILIZATION IN ADULT SECOND LANGUAGE ACQUISITION

The article is devoted to peculiarities of the process of fossilization in adult second language acquisition (ASLA). It determines the relevance of current research due to the lack of consensual opinion on this issue in research community. Within second language acquisition study psycholinguistic comprehension of nature of fossilization deals with investigation of two prominent challenges in SLA: How to achieve a native-like level of proficiency in second language (L2)? Why is complete acquisition in L2 unachievable?

The presented paper accents a danger of unnoticed or/and unconscious phonetic, grammar, lexical, stylistic, discourse errors, that lead to development of approximate system, or, in other words, interlanguage (IL), that is a transitional system within a study of language fossilization, popularized by Selinker in 1972. It reveals the difference between two close phenomena of fossilization and plateau. The first one has a permanent nature, it is much more difficult to be overcome, since making errors without awareness learners establish transitional version of language, that should be L2, but actually is approximate system. In other words, in this chain a donor is L1, a target is L2, but, in fact, a true recipient is IL.

The article gives an overview of fossilization`s nature. Since intermediate level learners tend to estimate their experience as successful, for them it seems they realize how L2 works itself, students hope they comprehend a sense and true «mechanisms» of it. What is important, they are not afraid of making inference. Since this point they start comparing, then combining, and finally transferring in order to produce effective language output of more near-native complexity, they apply principles and rules of their native language to L2. That is how fossilization works. Plateau, in its turn, is a temporary phase, which can be overcome by learners upon condition they are provided with certain pedagogical techniques and effective learning strategies.

Key words: *fossilization, adult second language acquisition (ASLA), first language (L1), second language (L2), interlanguage (IL), error, plateau, utterance.*

Агібалова Тетяна Миколаївна,
кандидат філологічних наук, Харківський інститут фінансів
Київського національного торговельно-економічного університету

ЯВИЩЕ ФОСИЛІЗАЦІЇ В ОПАНУВАННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ДОРОСЛИМИ МОВЦЯМИ

Пропонована стаття розкриває специфіку явища фосилізації, що виникає в процесі опанування другої мови дорослими мовцями. Актуальність даної розвідки зумовлена відсутністю єдиної концепції щодо цього мовного феномена в сучасній науковій спільноті. Акцентовано на необхідності висвітлення двох ключових питань у рамках дослідження проблем вивчення іноземної комунікації: Як носію іншої мови досягти досконалості в оволодінні другою мовою? Чому повного оволодіння недосяжне?

Автор наголошує на небезпеці непомічених і/або несвідомих фонетичних, граматичних, лексичних, стилістичних, дискурсивних помилок, що призводить до виникнення інтермови – так званої проміжної системи, яку в 1972 році почав досліджувати Селінкер. У зв'язку з цим описано різницю між двома суміжними мовними явищами – фосилізацією і плато. Перша має постійний характер, набагато важче її подолати, оскільки наявність неусвідомлених і/або непомічених помилок викликає появу проміжної мови, яка, за усвідомленням мовця, має бути цільовою мовою, але насправді є перехідною системою. Плато, у свою чергу, – тимчасове явище, яке можна подолати за умови застосування певної методики й ефективних стратегій навчання.

Ключові слова: *фосилізація, опанування другої мови дорослими мовцями (ОДМДМ), перша мова (М1), друга мова (М2), інтермова (ІМ), помилка, плато, висловлення.*

Introduction and relevance of current research. In terms of adult second language acquisition (ASLA) the contemporary field of methodological study provides a variety of approaches and means, consequently giving beneficial background for protagonists and antagonists of notable original concepts. Nevertheless, a certain set of questions to be investigated has remained relevant over the last few decades, and the first one is *How to achieve a native-like level of proficiency in second language (L2)?*

In the era of digital society, when an average learner develops an intention to succeed in foreign language mastery in order to keep up with the times, the priority is given to *quick quality*. This expectancy is «warmed» by accessed through the Internet numerous distant learning programs, countless number of educational platforms, skilled via-Skype or face-to-face tutors and rather low cost of internship in a country of a target language (TL). Digital learners use their devices to educate themselves everywhere, so that it finally embodies principles of constant learning and distant education.

Students are overall aware how to set short-term and long-term goals in SLA. One way or another, all mentioned options of education are welcomed as much as learners keep themselves full of enthusiasm. The only thing to be disappointed with refers to decrease of tutor`s role in current foreign language education process. It does not mean we intend to sound that prude and old-fashioned, but a side effect of it comprises repeating and multiplying language errors, not recognized by learners. That is how fossilization works. Therefore, in efforts to sound like native speakers students, to their surprise, can finally fall through.

This provokes the second question in SLA: *Why is complete acquisition in L2 unachievable?* And this issue is smoothly followed by an enquiry for nature of difficulties. What is more, an accent should be put onto communicative skills, since poor lexical, grammar and writing abilities tend to pass with natural process of persistent training.

From our experience in FLT we confirm, that an easiness of gaining new knowledge for highly-motivated elementary and pre-intermediate students encourages further intentions to improve their skills. It will last till motivation is strong enough to inspire a person to move forward step by step, persistently and scrupulously. Anyway, at some point of their pathway to *naturalness* in L2 they encounter an unexpected obstacle – they make no progress in spite of significant efforts. As a rule, it mostly occurs at the upper-intermediate level of mastery, when learners are in danger of undergoing a plateau effect that lasts for uncertain period of time. Some potential for learning of small superficial aspects of the language might still exist, for instance, vocabulary and grammar training, but conceptual understanding of the material will not develop any further.

Comparing two foreign language learning phenomena – fossilization and plateau – from methodological point of view, we state that the first one is much more difficult to be overcome, since making errors without awareness learners establish transitional version of language, that should be target language, but actually is approximate sysytem. In scientific research field the more appropriate name for this linguistic and psychological phenomenon is interlanguage, popularized by Selinker. Besides, fossilization has a permanent nature, while plateau is a temporary phase, which can be overcome by learners provided that they get subjected to certain pedagogical techniques and effective learning strategies.

Scientific sources and publications review. In theoretical and practical aspects, the mentioned questions are under analysis within current Methodological Study. The main aspects regarding nature and methodology of foreign language acquisition are clarified by C. Faerch, Fan Yi, P. Foster, G. Kasper, P. Lightbown, S. Moras, A. Pawley, M. Saville-Troike, R. Schmidt, P. Skehan, D. Slobin, M. Swain, F. Syder. An issue of fossilization in particular was investigated by Z. Han, J. Richards, C. Nakuma, O. Terence, E. De Prada Creo, L. Selinker, D. Larsen-Freeman, M. H. Long, R. Bley-Vroman, R. Alonso Alonso, U. Lakshmanan, D. Birdsong, E. Tarone. Nevertheless, the nature of fossilization in second language learning requires precise analysis due to the lack of consensual opinion on this issue in research community. Therefore, the purpose of the present article is to clarify psycholinguistic peculiarities of fossilization phenomenon, which are displayed in obstacles learners encounter at their upper-intermediate stage of gaining L2 competence.

Statement of the problem. When it comes to SLA, tutors are typically asked to help with spoken performance, more and more often for professional purposes, such as business trips, negotiations and meetings with international partners, business in the Internet, international virtual teams, dealing with e-commerce, answering business correspondence, since digital society goes global. However, this successful advance to foreign language mastery in professional sphere is provided with intercultural competence in general. In the current field of culture and language investigation the terms referred to intercultural competence are in demand: *cultural intelligence training*, *cultural sensitivity*, *cultural assimilation*.

According to learners` opinion, the competence in listed categories of communicative performance will provide them with ability to produce utterances of more complexity in order to sound/to be read as more advanced language users. For teachers, in their turn, there is always a danger of classroom preparation, supporting learners with tools they do not know *when*, *where* and *how* to use. In terms of Hall`s conception, «people anywhere in the world master hundreds of what we came to call "situational dialects", none of which is the language taught in the classroom, more important, the classroom is the only place where the classroom form of the language will be found» [4, p. 132].

The right solution for this challenge is to teach students how to perform the five aspects that are particularly relevant to an effective conversation performance: *opening*, *turn-taking*, *interrupting*, *topic-shift*, *closing*. Prepared for out-of-class dialogues, they will escape discomfort from anxiety not to be understood while responding, even with unplanned communication, since «the essence of cross-cultural communication has more to do with releasing responses than with sending messages. It is more important to release the right response than to send the right message» [4]. It reveals the true learners` expectations – naturally produce statements with a high degree of native-like accuracy.

Willing intermediate level learners tend to estimate their experience as successful. For them, it seems they realize how target language works itself: they comprehend a sense and true «mechanisms» of it, they are given magic clues to unlock any door in cross-cultural communication. What is important, they are not afraid of making inference. Since this point they start *combining* to make effective output of more near-native complexity, and they apply principles and rules of their native language to L2. Consequently, they use a co-called *interlanguage* (or in different interpretations, *a third language* (*L3*), *a translanguage*, *an approximate system*, an *interlingual language*, an *idiosyncratic dialect*).

According to Selinker`s concept, a set of utterances, «produced when the learner attempts to say sentences of a target language, < … > for most learners of a second language is not identical to the hypothesized corresponding set of utterances which would have been produced by a native speaker of the target language had he attempted to express the same meaning as the learner». Since observing «that these two sets of utterances are not identical», we talk about «the existence of a separate linguistic system based on the observable output which results from a learner`s attempted production of a target language norm. This linguistic system we will call interlanguage (IL)» [7, p. 214].

This artificial «transitional» means of communication «collects» all the errors made by learners in more or less degree due to grammar, terminological, phraseological or stylistic incompetence. This phenomenon of language fossilization was firstly introduced and investigated by Selinker in 1972. Conditions of those language behavior occurrence can vary and are described by philologists and psychologists, as follows: «Many of these phenomena reappear in IL performance when the learners` attention is focused upon new and difficult intellectual subject matter or when he is in a state of anxiety or other excitement, and strangely enough, sometimes when he is in a state of extreme relaxation» [7, p. 215].

In fact, from time to time teachers are under pressure of students` irritation and even anger, when learners make efforts to analyze one or the other lexical, grammar, stylistic phenomenon or process which do not occur in their native language. Therefore, on this section straight learners` language mind is under the force of *comparison* and *transfer*: a donor is L1, a target is L2, but, in fact, a true recipient is IL, and that is how fossilization works.

At this point it seems relevant to distinguish adult SLA from children`s learning. In adult learning, within communicative performance, natural talent to express themselves in both monologue and dialogue utterances with a same rate of success in first language acquisition (FLA) very often presupposes similar participants` expectancy in SLA. Under power of *comparison* and *transfer* full-grown learners configure no meaning and choose no message other than the ones they want to convey, their language responds accomplishing specified objectives, that is, in fact, a prominent goal of foreign language education.

Children here obviously have an advantage over adults. «This may be because children are in the process of creating new categories all the time as they are learning new information and this option is natural, while adults are more used to consolidating knowledge and seeking overall similarity. The result, in any case, would be for adults to inappropriately extend first language rules (syntax, phonology, etc.) while children would not. The effect is that children would appear to be more successful language learners, as indeed they are, but the reason for the difference is not because of maturational limits on language learning but because of stylistic differences in learning at different times in life» [1, p. 132].

Typology or fossilized mistakes is capacious. The most common errors obviously refer to Phonology. If we compare with the Ukrainian language, our experience in teaching Ukrainian students manifests incorrect pronunciation of English dental (or interdental, that occur in some varieties of English) fricatives */ð/* and */θ/*, bilabial consonants */p/*, */b/*, and */m/*, glottal fricative */h/*, velar nasal */ŋ/*, labio-velar approximant */w/*, retroflex approximant */ɻ/*, since they are absent in our native language. But it does not limit borders of fossilization, at all.

Stylistic level of errors making is of a higher complexity to be overcome, stylistic incompetence becomes a real problem for participants of educational process. Even trying their best, they, from time to time, sound too bookish or unreasonably formal. At the earlier stage of target language acquisition spoken difficulties refer to incorrect use of prepositions, phrasal verbs, etc. But with gained experience learners want to produce utterances with a high degree of accuracy and naturalness. To overcome those distractive moments, teachers should involve students into a methods of asking and answering open-ended questions. This will prepare them for productive communication, whether professional or small talk. «When the learner has a clear communicative need of using English, he is most likely to learn the language spontaneously and take active part in all learning activities. So the primary aim of the classroom management must be creating positive situations that encourage and involve the learners in communication» [7, p. 29].

As mentioned above, fossilization errors could be way over irritating for learners. Unfortunately, wider use of authentic materials (texts, listening activities, video resources) also causes a by-effect on learners. Students perceive, memorize and then adapt gained mechanisms with the use of their native language principles, multiplying particular errors again and again. That is what scientists call permanent fossilization. This affects learners in a very bad way, especially when they start noticing their constant faults. Learners tend to escape communication with native speakers and feel more comfortable making a conversation with non-native interlocutors.

Selinker emphasizes five processes that become apparent in SLA in terms of fossilization: 1. *Language transfer*, when it is experimentally demonstrated, that fossilizable issues are «derived» from the native language. 2. *Transfer of training*, if those fossilizable issues are a result of identifiable items in training practice. 3. *Strategies of second language learning*, if errors are «a result of an identifiable approach by the learner to the material to be learned». 4. *Strategies of second-language communication*, if mistakes depend on learner`s identifiable approach to communication with native speakers of TL. 5. *Overgeneralization of TL linguistic material*, if errors are produced as a result of a overgeneralization of Tl rules and features [7, p. 216 – 217].

Ipso facto, it should be noticed that in spite of argumentation, given in variety of scientific articles, there is still no consensus in science community regarding to the existence of fossilization phenomenon. A number of researchers are skeptical about the existence of it. First of all, it seems to be difficult to identify true motives of certain errors in general, for the reason that phenomena of interlanguage and fossilization belong to the field of cognitive interdisciplinary scientific study, that is why they require integral approach to methodology to be investigated. Secondly, a chance to count all presumable ILs and describe each of them comprehensively and scrupulously goes beyond the power of modern science, since an approximate system can be derived from all existing languages. Thirdly, it is unclear for methodologists what features are key ones to classify errors as those which occur as a result of language fossilization.

All the same, philologists and psychologists are unanimous on the point that «the linguistic structure of our first language sets important boundaries around subsequent linguistic structures that we attempt to learn. This means that first language acquisition is fundamental and guides and influences second language acquisition» [1, p. 130], and this opinion is approved by current psycholinguistic study.

In order to demonstrate an effect of fossilization, S. Polskaya underpins the existence of fossilized errors on a base of data, obtained through two-year experiment on L2 adult learners with B2 – C1 levels of the English language mastery. This experiment also clarifies a very important question: *What language structures/units/categories, aside from pronunciation (accent), do fossilization processes typically spread at?*

Participants were asked to complete written tests every term, that allowed to estimate errors frequency as much as their correlation with various structures of language. For this task researcher selected the following language manifestations: articles (A), verb tenses (T), third person singular forms (3P), discourse (D), lexical errors (L) and word order (WO). Consequently, after final test she received almost unchanged indexes in all categories. For instance, 28% as compared with previous 29% in category A, 33% as

opposed to 34% in category T, 7% and 8% accordingly in D-category. We share S. Polskaya `s assumption, made as a result or an experiment, about the most influential reasons of fossilization: those are *transfer of knowledge from L1*, *the lack of information about the L2*, *overgeneralization of lexical units and expressions in L2* [9, p. 168].

Conclusion. To summarize all the mentioned aspects of fossilization, we resume, that this psycholinguistic process affects students at their intermediate or higher level of L2 competence. Errors referred to perception of language input do not occur within fossilization, while performance, related to native-like, natural, competent language output, requires special tutors` attention. Majority of errors appear in learners` utterances when their attention is focused upon new and difficult task or when they get nervous. Within learning for professional purposes, aimed at a high level of accuracy and naturalness, adult learners configure no meaning and choose no message other than the ones they want to convey, their language responds accomplishing specified objectives. That is why rather easily passing vocabulary and grammar obstacles at earlier stages of education, they make errors in conceptual thinking, concerning foreign culture and language.

For that reason, both students and teachers should be aware of a danger of fossilization that comes together with increasing competence. In this case, an effective approach for teaching should presuppose development of capacity to monitor errors in communicative manifestations of other students as much as in their own language. A methods of developing those learners` abilities outlines a **perspective** for our further research.

References:

1. Bialystok, E. The Structure of Age : in Search of Barriers to Second Language Acquisition. *Second Language Research.* Volume 13. Issue 2. Sage Publications, 1997. PP. 116–137.

2. Bley-Vroman, R. The Logical Problem of Foreign Language Learning. *Linguistic Analysis.* Vol. 20. Number 1–2, 1990. New York, 1989. PP. 1–31.

3. De Prada Creo, E. The Process of fossilization in interlanguage. (Paper presented at the 9th annual meeting of the World Congress of Applied Linguistics, sponsored by the International Association for Applied Linguistics, Thessaloniki, Greece, April 15–25, 1990).(ERIC Document Reproduction Service No. ED 362 012). 19 p. URL: https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED362012.pdf. (Accessed : 4 May 2019).

4. Hall, Edward T. Beyond culture. Garden City, N.Y. : Anchor Press, 1976. 256 p.

5. Han, Z., Tarone E. Interlanguage : 40 years later. Amsterdam / Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2014. 262 p.

6. Han, Z. Fossilization in Adult Second Language Acquisition. Multilingual Matters, 2004. 216 p.

7. Larsen-Freeman, Diane & Long, Michael H. An Introduction to Second Language Acquisition Research. Routledge : Taylor and Francis Group, 2014. 216 p.

8. Nakuma, C. Researching Fossilization and Second Language (L2) Attrition : Easy Questions and Difficult Answers // Studies of Fossilization in Second Language Acquisition / [ed. by ZhaoHong Han and Terence Odlin]. Clevedon, Buffalo, Toronto : Multilingual Matters Ltd, 2006. PP. 21–34.

9. Польская С. К вопросу о фоссилизации при изучении иностранного языка. *Вестник Московского государственного областного университета. Серия : Педагогика*. № 1. Москва : ИИУ МГОУ, 2018. С. 165–169.

10. Selinker, L. Interlanguage // International Review of Applied Linguistics in Language Teaching. Vol. 10. Issue 1–4. 1972. PP. 219–231. URL: https://doi.org/10.1515/iral.1972.10.1-4.209. (Accessed : 6 May 2019).

Отримано: 10 травня 2019 року

Прорецензовано: 22 травня 2019 року

Прийнято до друку: 23 травня 2019 року

e-mail: anna_apalat@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-6(74)-154-157

Апалат Г. П., Максимова О. П. Ефективність використання відеоматеріалів на уроці англійської мови в старшій школі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6(74), червень. С. 154–157.

УДК 373. 016: 811. 111

Апалат Ганна Павлівна,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської мови та методики її викладання,
Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка
Максимова Ольга Павлівна,
кандидат педагогічних наук, викладач кафедри мовних та гуманітарних дисциплін № 2,
Донецький національний медичний університет

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ВІДЕОМАТЕРІАЛІВ НА УРОЦІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В СТАРШІЙ ШКОЛІ

У статті розглядаються можливості застосування відео на уроках англійської мови. Проаналізовано відеоматеріали, які пропонуються комплексом Speakout. Проаналізовано поетапний процес роботи з відеоматеріалами, визначено мету та можливі завдання для кожного етапу. Продемонстровано систему вправ з використанням відео тексту в поєднанні з аудіо- та друкованим текстом для розвитку навичок мовлення учнів старшої школи.

Використання відео на уроках є важливим чинником у формуванні соціокультурної компетенції. Відео-текст є джерелом інформації, справляє емоційний вплив на учнів і створює додаткову мотивацію для вивчення іноземної мови. Застосування відеоматеріалів в комплексі з аудіо-текстами та/або друкованими текстами надає простір для створення мовленнєвих завдань для розвитку усного та писемного мовлення.

Ключові слова: *відео-текст, аудіо-текст, мотивація, монологічне мовлення, діалогічне мовлення, письмо, розмовна граматика.*

Hanna Apalat,
Candidate of Philological Sciences (Ph.D.), Associate Professor of the Department of English Language and Methodology,
Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University
Olha Maksymova,
Candidate of Pedagogic Sciences (Ph.D.), Lecturer at the Department, of Languages and Humanities no. 2,
Donetsk National Medical University

EFFICIENCY OF VIDEO RESOURSES USE AT THE ENGLISH LESSON IN HIGH SCHOOL

The article deals with the problem of effective use of video-resources at the English lessons. The video-resources offered by Speakout have been analysed. The process stages of work with video-resources have been studied, the objectives and possible tasks to each stage have been specified. A system of tasks has been demonstrated using video-resources combined with audio and/or print texts aimed at developing speaking skills.

Three stages of work with video-resources are usually distinguished: pre-viewing, while viewing, (post) after-viewing. Pre-watching tasks get students into the topic and prepare them for what they are going to see. These pre-watching tasks could be preliminary discussions, brainstorms, quizzes, vocabulary matching and give some background knowledge about what they are going to watch.

The aim of while viewing activities is to find out the information and to verify predictions. The possible tasks include filling in the gaps, questions answering, true/false task, underlining what was mentioned.

The after-viewing stage is aimed at commenting and consolidation of communicative skills. The after-viewing activities include discussion, role play, reading and discussing texts on the topic and creative writing (a blog entry, a story, an article).

Speakout video-resources comprise BBC interviews (podcasts) with specific rubric "The Way We Speak" contain the tasks in spoken grammar (phrasal chunks, repetitions, ellipses). The rubric contain only awareness-raising activities (noticing tasks). Video-resources Speakout combined with audio and/or print texts allow the teacher to set creative tasks with a view of developing speaking and writing skills.

Key words: *video-text, audio-text, motivation, monologue, dialogue, writing, spoken grammar.*

Використання відео на уроках англійської мови відкриває ряд унікальних можливостей для учнів і вчителя щодо знайомства з англомовною культурою, особливо в плані формування соціокультурної компетенції.

Доцільність і переваги використання відео на уроках англійської мови є безперечними. Адже на відміну від аудіо та друкованого текстів, відео текст поєднує в собі різні аспекти мовленнєвого впливу. Окрім змістовного компоненту комунікації відео текст містить візуальну інформацію про місце події, зовнішність та невербальну поведінку учасників комунікації в конкретній ситуації. Візуальний ряд дозволяє закріпити мовний матеріал. Перегляд відео може мати емоційний вплив на учнів і створювати додаткову мотивацію для вивчення іноземної мови. Таким чином, постає питання ефективного використання відео ресурсів у навчанні іноземної мови.

Актуальність проблеми полягає в необхідності досягти високого рівня комунікативної компетенції в англійській мові, не знаходячись серед її носіїв. Тому важливою задачею вчителя є створення на уроці іноземної мови реальних і уявних ситуацій спілкування, використовуючи для цього різні прийоми роботи, в тому числі й роботу з відео ресурсами.

Матеріалом дослідження слугували відео ресурси *Speakout Intermediate.*

Розробкою проблеми використання відео на уроках англійської мови займалися і продовжують займатися багато науковців. Проблеми підвищення мотивації учнів на уроках англійської мови досліджують Л. М. Березуцька [1], Ю. І. Верисокін [2]. Л. Лансфорд [4] та С. Джеймс [3] досліджують перспективи інтеграції відео ресурсів в урок англійської мови та пропонують комплекси вправ із застосуванням відео ресурсів для ефективного навчання англійської мови. С. Яссаі розглядає можливості навчання граматиці використовуючи відео [8]. К. Кваддор досліджує можливості використання подкастів для

навчання письма [5]. Дж. Русинські розглядає використання навчального потенціалу мультфільму «Сімпсони» в плані знайомства з американською культурою [6].

Інтегрування відео ресурсів в урок англійської мови створює специфічне інтерактивне середовище і дозволяє вчителю проявити креативність у плануванні уроку [8, с. 13]. Отже, відео текст є засобом інтерактивної комунікації, «приносить зовнішній світ в аудиторію» – надає уроку автентичності, може бути додатковим стимулом для навчання, а також відео може бути результатом роботи учнів [4].

Мета статті – дослідити можливості застосування відео на уроках англійської мови, проаналізувати поетапний процес роботи з відеоматеріалами.

Зазвичай дослідники виділяють три етапи роботи з відеоматеріалами: підготовчий етап (pre-viewing), демонстраційний етап (while viewing), після демонстративний етап ((post) after-viewing) [4].

Ціль першого етапу мотивувати учнів і зняти особливі труднощі сприйняття тексту. Можливі види роботи включають попереднє обговорення (дозволяє повторити лексику, близьку за тематикою до відеоматеріалу); творчі завдання (придумати назву, використати проблемну ситуацію для обговорення або зробити прогноз щодо відео-сюжету).

Мета другого етапу верифікація прогнозів та інформаційний пошук. Можливі завдання: заповнити пропуски, обрати правильну відповідь на запитання, розташувати події в хронологічному порядку, підкреслити почуте, викреслити те чого не було на відео, дати відповідь на запитання.

Третій етап має на меті коментування й засвоєння комунікативних прийомів. Можливі види роботи: обговорення, рольова гра (із завданням розвити сюжет), читання за темою (проблемні або інформаційні тексти за темою); творча робота (написати оповідання, листа, блог, скласти діалог) [4].

У старшій школі зазвичай використовуються підручники Британських видавництв – *Longman, Oxford University Press, Cambridge University Press* та інші. Найпопулярнішими є *Speakout, Focus, Enterprise, New Opportunities, Wishes, Click On, Choices, On Screen.* Усі ці підручники націлені на розвиток умінь іншомовного мовлення в усіх його видах – усному та писемному мовленні.

Кожен підручник має кілька рівнів. Такі підручники як *Choices, Outcomes, Speakout* містять відеоматеріали (DVD) і завдання до них. Найбільшу кількість відео-ресурсів містить комплекс *Speakout:* кожен урок має кліп та інтерв'ю. Кліпи є уривками з інформаційних передач, документальних або художніх фільмів BBC. Цей матеріал є адаптованим для цілей навчання англійської мови. Інтерв'ю (podcasts) – це запис розмов з людьми на вулиці на тему, пов'язану з темою уроку.

Розглянемо комплекс *Speakout Intermediate, Unit 2 Tales.* Відео-ресурс до цього уроку – це епізод з кримінального серіалу BBC *Hustler.* На підготовчому етапі пропонується обговорити питання пов'язані з темою відео матеріалу: пригадати відомих літературних злочинців або детективів і слідчих.

1 Work in pairs. Discuss the questions.

1 What famous fictitious thieves/detectives/investigators/ do you know about?

2 Which are famous in your country? etc.

Ці питання можуть обговорюватися в парах або в групах, вчитель може додати питання для обговорення, які будуть цікаві його учням. Друге завдання цього етапу – прочитати анотацію до фільму і спрогнозувати з якими труднощами міг зустрітися головний герой (прогноз щодо відео-сюжету). Це завдання спрямоване на розвиток мовлення.

2 Look at the pictures and read about the programme. What problems do you think Finch had when he stole the painting?

Вправ 3А є теж підготовчою і має на меті зняти лексичні труднощі при сприйнятті тексту.

3A Match the words in two columns to make crime collocations.

1 guard	*a) thief*
2 art	*b) guard*
3 valuable	*c) weapon*
4 burglar	*d)officer*
5 customs	*e) dog*
6 loaded	*f) alarm*
7 security	*g) painting*

Ціль завдань демонстраційного етапу – верифікація прогнозів та інформаційний пошук: учні мають відмітити фрази які згадуються у відео і яких там нема (3B).

3B Watch the programme. Tick the things above that you see in the clip. Which of the above do you <u>not</u> see?

У вправі 4А пропонується дати відповідь на запитання щодо подій у відео. Цікаво, що запис майже не супроводжується звуком (silent viewing), тому учні не можуть спиратися на запис як джерело мовного матеріалу.

4A Work in pairs to answer the questions.

1 How does Finch get in to the grounds of the mansion?

2 What is the security guard doing? Etc.

B Watch the DVD again to check.

На третьому етапі пропонується ряд творчих завдань, спрямованих на розвиток монологічного і діалогічного мовлення. За допомогою запитань (5) учні мають вигадати деталі історії.

5 Work in groups. Invent details of the story using the questions below to help.

1 What exactly has Finch stolen?

2 Why did he steal it? Etc.

У вправі 6А пропонується прослухати діалог, де обговорюється можливий варіант історії з відео (pictureless listening).

6A Listen to someone telling the story. How do they answer the questions above?

Після другого прослуховування учні позначають кліше, які чують і звертають увагу на використання Present Simple для оповіді.

B Listen again and tick the key phrases you hear. What tense does the speaker use to tell the story? Why is this?

На фінальному етапі учні в парах або групах переказують історію, яку почули у діалозі-зразку, або розповідають власну версію (С).

C Work in pairs to retell the story (or your own story) using the key phrases and questions in Ex5 to help. – *Це завдання може виконуватися письмово.*

Цікавим є поєднання завдань на розвиток мовлення із застосуванням відео, із читанням за темою (7А).Учням пропонується прочитати статтю про викрадення відомої картини Л. да Вінчі Джоконда і написати статтю про крадіжку Фінча, використовуючи статтю (7А), як зразок (7В).

7A Read about a famous art theft. Who stole the painting? Why did he steal it? What happened in the end?

B Write up of a Finch's art theft as a newspaper article, using the article above and the key phrases to help.

Таким чином, використання відео на уроці дозволяє закріпити лексику за темою "Crime"; граматичний матеріал – використання Present Simple для оповіді; мовленнєві кліше для розповіді – *In this story, The problem is that, In fact, What he doesn't know is, In the end*).

Відеоматеріал (фрагмент фільму про невдале викрадення картини без звуку) в комплексі з аудіо-текстом (версія розвитку подій) та завданням на читання (стаття, пов'язана з тематикою уроку) дозволяє створювати творчі завдання на розвиток монологічного і діалогічного мовлення (власна версія розвитку подій) та на розвиток письма (написання власної статті).

Відеоматеріал до кожного уроку підручника включає інтерв'ю BBC, у яких кореспондент BBC розпитує людей на вулицях Лондона. Запропоновані питання стосуються теми уроку. Цей відео ресурс рекомендується застосовувати на фінальному етапі вивчення теми, чим і пояснюється відсутність підготовчого етапу. Комплекс завдань до цього ресурсу розпочинається із питання до учнів, що виконують прогностичну функцію стосовно відео тексту: *Watch the vide podcast. How similar are your plans for this weekend?*

Під час демонстраційного етапу пропонується заповнити пропуски, викреслити неправильну відповідь із двох варіантів, підкреслити почуте, підібрати мовця до кожного висловлювання.

До кожного інтерв'ю є завдання під рубрикою *The way we speak,* яке дозволяє розширити словниковий запас учня. Наприклад за темою *Time Out* слова, що пропонуються для завершення речення є синонімами:

6 Look at the people in the pictures and read the things they like doing. Then watch the video podcast from 0:24 – 1:43 and complete the phrases they use.

*1. I **like to** be very active.*

*2. But seeing friends is one of my **great** pleasures.*

*3. I **love** jazz.*

*4. I **enjoy** reading.*

В багатьох випадках рубрика *The way we speak* містить завдання на використання розмовної граматики (spoken grammar). Наприклад, завдання на використання лексико-граматичних конструкції (phrasal chunks):

E.g. 1. *Watch the video of Tomas from 2:24 to 2:44 and notice how he uses **kind of**. Then watch again and write **kind of** in spaces 1–10 where you hear it.*

E.g. 2. *Watch the video from 3:40 to 5:33 again and notice how the people describe the places using the word **just.** Complete the gaps with **just** if you hear it.*

Завдання на використання повторів (repetitions):

E.g. 3. *Look at the people below and watch the video from 0:34 to 1:39 again. Notice how people **repeat themselves** in natural speech and delete the words you DON'T hear.*

Just once, um, when [1]*I was*/*I was* at university. A hi-fi went missing [2]*and er,*/*and* we phoned up, not 999, but [3]*phoned up the,*/*er, phoned up the* local police officer and [4]*there was*/*there was* very little [5]*they could,*/*they could* do, really. [6]*We never,*/*we never* got it back. Uh, so that was [7]*the one,*/*the one* occasion.

Завдання на використання еліптичних конструкцій (ellipses):

E.g. 5. *Look at the people and watch the video from 0:23 to 1:23. Notice how they miss out words when they speak. Watch again and cross out the words in italics you don't hear.*

A Maureen: I like to read um, non-fiction. I like to read autobiographies [1]*so I read* that a lot. Sometimes [2]*though I just like* hanging out with friends and [3]*just like* cooking a good meal and just taking it easy.

B Geof: At the end of the day [4]*I just perhaps* read a book … Um, [5]*at the* weekends, I like to go walking.

C Carlos: To switch off, I enjoy listening to music a lot, uh, [6]*I like* sort of catching up with friends as well. I also, to really switch off , I, I [7]*just like* to sit down, close my eyes and [8]*just, I like,* do nothing, you know, relax.

Таким чином, всі завдання цієї рубрики – це завдання на розпізнання (noticing tasks [7]). Наголос робиться на розпізнання і усвідомлення елементів розмовної граматики.

Після демонстративний етап до цього відео-ресурсу йде під рубрикою Personalisation де за допомогою кліше пропонується написати про себе.

Використання відео на уроках англійської мови створює додаткову мотивацію для вивчення іноземної мови та сприяє формуванню соціокультурної компетенції учнів. Ретельне планування уроку з використанням відео-ресурсів адаптованих для цілей навчання англійської мови, дозволяє ефективно використовувати відео ресурси у навчанні іноземної мови. Застосування відеоматеріалів в комплексі з аудіо-текстами та/або друкованими текстами надає простір для створення мовленнєвих завдань для розвитку усного та писемного мовлення.

Перспективою подальших досліджень може бути розгляд ефективності використання відеоматеріалів, створених вчителем і/або учнями на уроках англійської мови для формування та розвитку комунікативної компетенції.

Література:

1. Березуцька Л. М. Використання відеоматеріалів на уроках англійської мови. URL: https://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/59932/print/

2. Верисокін Ю. І. Відео фільм як засіб підвищення мотивації учнів. *Іноземна мова в школі*. 2003. № 5–6. С. 31–34.

3. Cindy J. Using technology in the language classroom. *World of Better Learning*. URL: http://www.cambridge.org/elt/blog/2018/01/30/using-technology-language-classroom/

4. Lansford L. Six reasons to use video in the EFL classroom. *World of better learning*. URL: http://www.cambridge.org/elt/blog/2014/03/27/six-reasons-use-video-elt-classroom/

5. Qaddour K. The Use of podcasts to enhance narrative writing skills. *English Teaching Forum* (55) 4:28-31. URL: https://americanenglish.state.gov/files/ae/resource_files/etf_55_4_28-31_title__ the_use_of_podcasts_to_enhance_narrative_writing_skills_.pdf

6. Rucynski J. Jr. Using the Simpsons in EFL classes. *English Teaching Forum* (49) 1:8-17. URL: https://americanenglish.state.gov/files/ae/resource_files/49_1_3_rucynski.pdf.

7. Timmis I. Towards a framework for teaching spoken grammar. *ELT Journal.* 59(2). 2005. P. 117–125.

8. Yassaei Sh. Using original video and sound effect to teach English. *English Teaching Forum* (50) 1:12-16. URL: https://americanenglish.state.gov/files/ae/resource_files/50_1_4_yassaei.pdf.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Clare A., Wilson J.J. Speakout Advanced Students' Book. 2nd Edition. Pearson Education Limited, 2016. 175 p.

2. Clare A., Wilson J.J. Speakout Intermediate Students' Book. Pearson Education Limited, 2011. 162 p.

Отримано: 20 травня 2019 року

Прорецензовано: 22 травня 2019 року

Прийнято до друку: 2 травня 2019 року

e-mail: lisikeng@gmail.com

majalvov@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-6(74)-158-161

Larysa Afanasjewa, Maja Smyrnowa. Die anwendung von innovativen multimedia – technologien beim fremdsprachenunterricht an der technischen universität. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6(74), червень. С. 158–161.

УДК: 811.112.2:378.4:[62:004.032.6]

Larysa Afanasjewa,
Hochschullehrerin, Fahrstuhl für Fremdsprachen, Nationale technische Universität für Eisenbahnwesen, namens des Akademiemitglieds W. Lasarjan, Dnipro, Ukraine
Maja Smyrnowa,
Hochschullehrerin, Fahrstuhl für Fremdsprachen, Nationale technische Universität für Eisenbahnwesen, namens des Akademiemitglieds W. Lasarjan, Dnipro, Ukraine

DIE ANWENDUNG VON INNOVATIVEN MULTIMEDIA – TECHNOLOGIENBEIMFREMDSPRACHENUNTERRICHTANDERTECHNISCHENUNIVERSITÄT

Der Artikel befasst sich mit dem Problem der Verwendung von innovativen Multimedia-Technologien im Fremdsprachenunterricht für Studenten der technischen Fachrichtungen, um ihre Motivation zum Fremdsprachenlernen zu erhöhen. Die Autoren betrachten Multimedia-Technologien als eine wichtige und mächtige moderne Informationsquelle für die Entwicklung der Erkenntnisaktivitätten der Studenten, ihrer Schaffenskreativitäten, Interessen, Fähigkeiten und Fertigkeiten, ihres unabhängigen, flexiblen, variablen, kritischen Denkens. An den Universitäten nimmt der Multimedia-Einsatz beim Fremdsprachenunterricht ständig zu. Der Einsatz von Computern im Fremdsprachenunterricht erwies sich als ein vielversprechender Weg. Beim Studium der Fremdsprachen mit Hilfe von Computern kann man die Lernaktivitäten der Studenten mit hoher Genauigkeit und Objektivität durch ständiges Feedback kontrollieren. Neue Multimedia-Tools, die das audio-visuelle Format verwenden, bieten Möglichkeiten, die herkömmliche Lehrbücher nicht bieten können.

Stichwörter: *die Multimedia-Technologien, die Fremdsprache, die Entwicklung, neue Perspektiven, kreative Analyse, die Informationsquelle, die Hochschulbildung, die Erkenntnisaktivität.*

Афанас'єва Лариса Вячеславівна,
викладач кафедри іноземних мов,
Дніпропетровський національний університет залізничного транспорту ім. академіка В. Лазаряна
Смирнова Майя Львівна,
викладач кафедри іноземних мов,
Дніпропетровський національний університет залізничного транспорту ім. академіка В. Лазаряна

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ТЕХНІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

Стаття присвячена проблемі використання інноваційних мультимедійних технологій на заняттях з іноземної мови у студентів технічних спеціальностей з метою підвищення мотивації до вивчення іноземної мови.

У вузах постійно розширюється використання мультимедійних засобів у вивченні іноземних мов. Методика використання комп'ютерів у навчанні іноземних мов виявилася перспективним напрямком. Навчання іноземним мовам за допомогою комп'ютерів дозволяє контролювати навчальну діяльність студента з високою точністю і об'єктивністю, здійснюючи постійний зворотний зв'язок. Нові мультимедійні засоби, в яких використовується аудіо-візуальний формат, надають можливості, які традиційні підручники надати не можуть. Автори розглядають мультимедійні технології як важливе джерело пізнавальної активності студентів, розвитку їх творчих здібностей, інтересів, умінь і навичок; розвитку у студентів самостійного, гнучкого, варіативного, критичного мислення.

Ключові слова: *мультимедійні технології, іноземна мова розвиток, нові перспективи, креативно аналізувати, джерело інформації, вища освіта, пізнавальна активність.*

Larysa Afanasieva,
Instructor of the foreign languages department, Dnipropetrovsk National University of Railway Transport named after academician V. Lazarian
Maya Smyrnova,
Instructor of the foreign languages department, Dnipropetrovsk National University of Railway Transport named after academician V. Lazarian

THE USE OF INNOVATIVE MULTIMEDIA TECHNOLOGIES ON FOREIGN LANGUAGE CLASSES IN THE TECHNICAL UNIVERSITY

The article is devoted to the problem of the use of innovative multimedia technologies in foreign language lessons from students of technical specialties in order to increase the motivation to study a foreign language. In universities, the use of multimedia in the study of foreign languages is constantly expanding. The method of using computers in teaching foreign languages turned out to be a promising direction. Learning foreign languages with the help of computers allows you to control the student's educational activities with high accuracy and objectivity, making constant feedback. New multimedia tools that use audio-visual format provide opportunities that traditional textbooks can't provide. The authors consider multimedia technologies as an important source of cognitive activity of students, development of their creative abilities, interests, abilities and skills; development in students of independent, flexible, variational, critical thinking. Nowadays there is no need to emphasize a big role of the development of the students' ability to get knowledge from alternative sources, as well as independent, flexible and creative way of analyzing and summing up the relevant information. Multimedia technologists are the powerful

modern source of information that allows students to increase their cognitive activity, develop their creative abilities, interests and skills, as well as making them interested in scientific activities. It is the inculcation of students' research interest that will further the success of the scientific development of our science and the country in general.

Key words: *multimedia technologies, foreign language, development, new perspectives, creative analysis, source of information, higher education, cognitive activity.*

Problemstellung. Die Ausbildung ist heutzutage einer der wichtigsten Faktoren für die nachhaltige Entwicklung der Gesellschaft, die Wettbewerbsfähigkeit und die nationale Sicherheit des Staates. Die sozioökonomische Realität erfordert vom Berufsausbildung solche Fachleute, die ihre beruflichen Pflichten qualitativ erfüllen können. Die Qualität der Ausbildung wird zu einer Grundkategorie der öffentlichen Politik in der ganzen Welt, zur Leitlinie der internationalen Politik für Ausbildung. Moderne Lebensbedingungen, die Anforderungen an die zukünftigen Fachleute, neue Einstellungsmöglichkeiten erfordern die Suche nach neuen Ansätzen zur Vorbereitung eines zukünftigen Fachmannes.

Das Studium einer Fremdsprache an einer Fachhochschule ist ein wichtiger und zwingender Bestandteil der Berufsausbildung eines Fachmannes. Eine wichtige Aufgabe, mit der das Hochschulsystem in unserem Land derzeit konfrontiert ist, ist die Steigerung der Lerneffizienz der Studierenden. Ohne Kenntnisse der innovativen Multimediatechnologien ist es unmöglich, im Informationsraum zu navigieren, Informationen zu besitzen und sie zu betreiben und ein moderner erstklassiger Fachmann zu werden. Die Einführung von Multimedia-Technologien in den Bildungsprozess von Hochschuleinrichtungen kann die Wissensqualität verbessern, den Motivationsaspekt und auf dieser Basis das kognitive Interesse der Studierenden an der Verbesserung ihrer Berufsfähigkeiten verstärken.

Moderne innovative Technologien in der Bildung sind vor allem Informations- und Kommunikationstechnologien, die untrennbar mit dem Einsatz computergestützter Ausbildung verbunden sind.

Analyse aktueller Forschungen. Die Probleme von innovativen Technologien werden von folgenden Forschern, wie: W. I. Gritsenko, B. Rüschoff, A. Borrmann, H. Astleitner, R. Gerdzen, N.Basowa, Yu.S. Branowskiy, I.G..Sacharowa, Yu.A. Krawtschenko, S.Wetrow und anderen angesprochen. Der Einsatz neuer Informationstechnologien in der Pädagogik wurde in Betracht von: W. Bezpalko, П. Г. Аскоянц ,O. Schyjan, B. S. Gerschunski, O.M. Kushel, W. N. Kozlow, E. I. Maschbits, I. W. Robert, W. A. Sadownitschyj, I.G. Sacharowa, W. I. Soldatkin und anderen gezogen. Sie sind der Meinung, dass diese Ressourcen zwar kein Unterrichtsmaterial sind, aber dennoch die Möglichkeit bieten, online mit authentischen Texten zu arbeiten, was eine motivierende Quelle für die Studierenden darstellt und daher im Bildungsprozess verwendet werden kann.

Die Möglichkeit, das authentische Material zu sehen, zu lesen, zu hören und dann mit Muttersprachlern zu kommunizieren, schafft ein unabhängiges kreatives und kritisches Denken. [3, S. 18] Bernd Rüschoff glaubt, dass das Eintauchen in den virtuellen Raum ein sehr wirksames Mittel ist, um die soziokulturelle, kommunikative Kompetenz der Auszubildenden zu entwickeln. Natürlich ist dieser virtuelle Raum neben anderen Computertechnologien das Internet. [6]

Leider wird dem Einsatz von Computern beim Erlernen einer Fremdsprache nicht genügend Aufmerksamkeit gewidmet, um die Fähigkeiten der Fremdsprachenkompetenz zu entwickeln.

Ziel des Artikels: die Einsatzmöglichkeiten von Multimedien beim Erlernen einer Fremdsprache an der technische Hochschule zu betrachten.

Hauptteil. In der Zeit der Globalisierung und der Informatisierung der Gesellschaft ist die Fremdsprache ein Mittel zur Durchführung von Informationsaktivitäten. Durch den direkten Einsatz von fremden technischen Informationsquellen trägt eine Fremdsprache dazu bei, das gewählte Fach tiefer zu beherrschen und die Perspektive der Studierenden zu erweitern, da „die Kommunikation mit der Außenwelt eine Bedingung für den Erhalt von Informationen ist". [1] All dies erfordert die Bildung einer fremden informativen Fachkompetenz. Wenn Sie eine Fremdsprache lernen, müssen Sie sie als Mittel der interkulturellen Kommunikation im Bereich der Hochschul- und Aufbaustudiengänge beherrschen, um Bildungs- und Berufsziele zu erreichen, und als Mittel zur Selbstausbildung im Beruf.

An den ukrainischen Hochschulen nimmt der Einsatz von Multimedia im Fremdsprachenunterricht ständig zu. Die Verwendung von Computern beim Fremdsprachenunterricht hat sich als vielversprechende Richtung erwiesen. [4]

Solche traditionellen Kontrollformen von Bildungsaktivitäten wie schriftlicher Test, mündliche Befragung, Diktat, Aufsatz, Übersetzung und Prüfung sind nicht ausreichend, genau und operativ. Durch das Unterrichten von Fremdsprachen mit Hilfe von Computern können Sie die Lernaktivitäten der Studierenden mit hoher Genauigkeit und Objektivität überwachen und dabei ständig Feedback geben. Neue Multimedia, die das audio-visuelle Format verwenden, bieten Möglichkeiten, die herkömmliche Lehrbücher nicht bieten können. Bernd Rüschoff meint, dass neue Computertechnologien es ermöglichen, einen elektronischen Computer zu einem effektiven Ausbildungsmittel zu machen, in dem alle Aspekte des Lernprozesses modelliert werden: von der Methodik bis zur Präsentation [6, S. 110].

Das Vorhandensein dieser Mittel gibt den Lehrern die Möglichkeit, solche Aktivitäten zu planen, die ein interessantes Element des Lernprozesses darstellen. Sie ermöglichen es Ihnen, eine aktive, verwaltete, kommunikative Umgebung zu schaffen, in der das Lernen stattfindet. So wird die Interaktion eines Studenten mit einem Computer durch einfachen Informationsaustausch oder Befehlsausführung zu einer vielschichtigen Tätigkeit, aufgrund derer sich für den Schüler wirklich unbegrenzte Möglichkeiten ergeben. [1] Das computerunterstützte Erlernen von Fremdsprachen bietet eine Reihe von Vorteilen [1]: Variabilität der Anwendung in verschiedenen Ausbildungsstufen; Möglichkeit der Anwendung in jeder Phase der praktischen Ausbildung; Lehrmaterial wird besser wahrgenommen und für die Studierenden leichter zu merken; sparsame Nutzung der Lernzeit; Individualisierung des Lernens; Bestimmung der Lerntiefe und -sequenz, Arbeitsgeschwindigkeit; Erhebung und Verarbeitung statistischer Daten zu den individuellen Lernaktivitäten der Studierenden; Arbeitsarten reduzieren; die Verwendung verschiedener audiovisueller Lehrmittel zur Bereicherung und Motivation des Lernens; visuelle und dynamische Präsentation des Materials; Verzweigung der Trainingssequenz basierend auf der Analyse von Fehlern; Anpassung vorhandener Lernmaterialien in computerunterstützten Lernumgebungen; Schaffung einer komfortablen Lernumgebung; die Einführung experimenteller Forschung; Aktivierung von Lernaktivitäten für Studenten; die Intensivierung des Lernens und die Steigerung der Motivation; die Bildung des Selbstwertgefühls der Studenten und die Schaffung von

Bedingungen für die selbständige Arbeit. Alle aufgeführten Vorteile der computergestützten Bildungsform helfen, die Hauptaufgabe des Sprachunterrichts zu lösen: die Bildung von Sprachkompetenz der Studenten.

Moderne Computertechniken können in weitem Umfang eingesetzt werden, um die Studenten mit neuen Sprachmaterialien und neuen Modellen vertraut zu machen, und zwar während der Ausbildung und beim Anwenden von Wissen und Fertigkeiten. Mit ihrer Hilfe haben die Studentendie Möglichkeit, solche Bildungsaktivitäten wie Rechtschreibprüfung durchzuführen. Studium des lexikalischen Materials; verbessertes Verständnis von Audiotext; Entwicklung der Lesetechnologie; Grammatik lernen; Aussprache Training. Mit dem Computer können Sie die Bedingungen der kommunikativen Aktivität simulieren, um sie in verschiedenen situativen Trainingsübungen zu implementieren [2].

Mehrere Phasen des computergestützten Fremdsprachenunterrichts definiert Hermann Astleitner [1, S.249-252]: Die erste Phase beruht auf Schulung und Übung, wenn der Computer die Rolle eines Lehrers spielt (Anweisungen erteilt, bewertet). Das Training in dieser Phase ist hauptsächlich darauf ausgerichtet, grammatikalisches und lexikalisches Material zu beherrschen. Der Nachteil dieser Methode ist, dass keine echte Kommunikation möglich ist. Die zweite Phase ist mit der Entwicklung der kommunikativen Unterrichtsmethode verbunden und zielt darauf ab, eine Umgebung für die Verwendung der Sprache zu schaffen, die Grammatik indirekt zu unterrichten, den Studenten die Möglichkeit zu geben, ihre eigenen Aussagen zu erstellen, und reagiert flexibel auf die unterschiedlichen Antworten der Studierenden.

Unter den Softwaren, die auf den computergestützten Fremdsprachenunterricht abzielen, können Sprachspiele, schrittweises Lesen und Rekonstruktion von Text genannt werden. Hier ist der Computer immer noch eine Informationsquelle, aber die Studenten werden bei diesen Aufgaben besser kontrolliert.

Integrierte Ansätze für den computergestützten Fremdsprachenunterricht basieren auf zwei wichtigen technologischen Entwicklungen: Multimedia und dem Internet. Multimedia-Computersoftware-Tools ermöglichen es dem Benutzer, visuelle und akustische Informationen gleichzeitig wahrzunehmen. Multimedia umfasst auch Hypermedien, die Multimedia-Ressourcen miteinander verknüpfen, und ermöglicht Benutzern, ihren eigenen Pfad innerhalb des Programms zu wählen. Mit Multimedia können Sie fast alle Sinne der Studierenden nutzen, indem Sie gedruckten Text, grafische Bilder, bewegliche Videos, statische Fotos und Audioaufnahmen kombinieren und so eine „virtuelle Realität“ dieser Kommunikation schaffen. Es ist erwiesen, dass die Verwendung von Multimediamaterial und Computernetzwerken die Lernzeit um das Dreifache reduziert und der Speicherungsgrad durch gleichzeitige Verwendung von Bildern, Ton und Text um 30 bis 40 Prozent steigt. Hermann Astleitner [1, S.249-252] stellt fest, dass trotz aller Vorteile Hypermedia-Tools das Lehren und Lernen von Fremdsprachen nicht ausreichend beeinflusst haben.

Die meisten Multimedia werden von kommerziellen Entwicklern geschafft, die nicht immer die Besonderheiten des Fremdsprachenlernens in ihren Programmen berücksichtigen. Eine gut konzipierte Software sollte auf die „Schwächen“ des Benutzers reagieren und eine Strategie wählen, die diese „Schwäche“ überwindet, einschließlich Wiederholen, Paraphrasieren, Verlangsamen des Tempos, Korrigieren oder Referenzieren des Schülers auf Informationen.

Eine andere integrative Methode zum Erlernen von Fremdsprachen ist das Internet, das den Studenten Zugang zu Informationen wie Hören, Lesen und Schreiben ermöglicht. Die Studenten können in einer Kommunikationsumgebung in Echtzeit arbeiten oder Tools auswählen, mit denen sie Nachrichten erstellen und testen können. Gehen Sie zum Forum und chatten Sie mit einem oder mehreren Gesprächspartnern. E-Mail ermöglicht es den Studenten, mit Muttersprachlern zu kommunizieren, und ermutigt sie zum Dialog mit ihnen. In den letzten Jahren sind neben elektronischen Lehrbüchern, Handbüchern und Notizbüchern viele Wörterbücher und Enzyklopädien erschienen, mit denen eine Fremdsprache erlernt werden kann.

Software zum Erlernen von Fremdsprachen wird ziemlich intensiv entwickelt. Es gibt bereits eine Vielzahl verschiedener Programme und Kurse, die das Lernen einer Fremdsprache durch Computer unterstützen. Die gesamte vorhandene Software kann in folgende Typen unterteilt werden: Computerwörterbücher, elektronische Enzyklopädien, Computerübersetzungsprogramme, automatisierte Schulungen in einer Fremdsprache, Computersprachenspiele, automatisierte Testsysteme.

Da wissenschaftliche Literaturquellen zur Verfügung stehen, die den Einsatz von informationspädagogischen Technologien als Technologien betrachten, die hauptsächlich in der elektronisch-didaktischen Form verwendet werden, müssen dementsprechend die wichtigsten elektronisch- didaktischen Funktionen der Methode des Fremdsprachenlernens unter Verwendung multimedialer Werkzeuge erwähnt werden: Sichtbarkeit, informativ, komplex , instrumental und motivierend. Multimediatools im Fremdsprachenlernen ermöglichen die Bildung von Ideen und Konzepten und sind als Bildungsinstrumente direkte Wissensquellen, Träger bestimmter Informationen, gewährleisten das Erreichen eines Ziels mit dem geringsten Aufwand an Zeit und Mühe, unterstützen günstige Bedingungen des Lernprozesses,ermöglichen die Kontinuität des Wissens, geben die Fähigkeit, ein Objekt oder Phänomen als Teil und als Ganzes zu betrachten, bieten bestimmte Aktivitäten, Aktionen und Operationen, bilden eine externe stetige Motivation der Bildungstätigkeit.

Auf dieser Grundlage können die wichtigsten methodischen und didaktischen Anforderungen für den Einsatz von Multimedia-Technologien für den Fremdsprachenunterricht formuliert werden [1]: Struktur von Bildungscomputerprogrammen; Einhaltung der didaktischen Grundprinzipien des Lernens: Bewusstsein, Aktivität, Kommunikation, Individualisierung und Intensivierung; Haltbarkeit (im Vergleich zu anderen Trägern von Audio- und Videoinformationen) unter Verwendung der technischen und didaktischen Fähigkeiten eines Computers: Farben, Grafiken, Animation, Funktionsrauschen und dergleichen; Verwendung von Sprachspielen; Organisation eines kontinuierlichen umfassenden Feedbacks mit den Studenten bei der Durchführung von Computerübungen; sich auf die Beseitigung und Vermeidung häufiger Fehler konzentrieren; die Verwendung einer expliziten und verfügbaren Bewertung der Schülerleistung während des Kurses; Verwendung lexikalischer und grammatikalischer Kommentare, grammatikalischer und phonetischer Nachschlagewerke, automatisierter Wörterbücher und klarer Anweisungen; Kursgestaltung, Zugänglichkeit, Interesse, Effizienz.

Wenn Sie mit Multimedia arbeiten, sollten Sie einige Fragen stellen, die uns helfen, uns in einem „vielfältigen technologischen Umfeld“ zu präsentieren [2, S. 5]: Was sind unsere Ziele? Was und wie planen, gestalten, implementieren wir und was lernen wir mit? Welche Computertechnologie verwenden wir? Wann wenden wir sie ganz oder teilweise während eines Unterrichts nach festem oder flexiblem Zeitplan an?

Neue Lehrmethoden und neue Informationstechnologien erfordern ein hohes Maß Schulung und Bereitschaft der Lehrkräfte, die verschiedenen Errungenschaften der Informationstechnologien im Lernprozess anzuwenden. Die Lehrer sollten sich bewusst sein, dass sie, ohne ihr Wissen und ihre Kenntnisse im Umgang mit Informationstechnologien zu verbessern und zu erweitern, ihren Studenten hinterherhinken und dadurch die Autorität des Lehrers verlieren können. Ein moderner Lehrer ist ein Ideengenerator, ein Organisator, ein Regisseur, er definiert Rollen und einen Lernprozess und kombiniert traditionelle und neueste Techniken und Mittel. Er muss die Studenten motivieren und seine Aktivitäten so aufbauen, dass diese den Wunsch haben, Neues zu lernen und zu entdecken. Die Computerisierung des Fremdsprachenlernens hat bereits begonnen und entwickelt sich erfolgreich. Die erfolgreiche Kombination von neuen und traditionellen Lehrmethoden, der Erwerb innovativer Erfahrungen trägt zur Intensivierung des Lernprozesses an unserer Universität bei.

Schlußfolgerung. Mit Multimedia wird das Programm zum Erlernen von Fremdsprachen an der Hochschule erheblich erweitert und diversifiziert; bietet Zugang zu verschiedenen authentischen Materialien (Computerpräsentation mit Sprachmaterial, Artikeln, Materialien von Informationsorten, Arbeiten mit einem Wörterbuch usw.), die die Studierenden für das Erlernen von Fremdsprachen interessieren; es erhöht die Lernmotivation der Studierenden und gibt ihnen die Möglichkeit, in ihrem eigenen Tempo an der Sprache zu arbeiten, wodurch die Individualisierung des Lernens und das effektive Beherrschen einer Fremdsprache erleichtert werden. Der Einsatz von Multimedia im Bildungsprozess erfordert unweigerlich die Schaffung und Nutzung neuer pädagogischer Lerntechnologien, die auf der Grundlage psychologischer, pädagogischer und didaktischer Prinzipien aufgebaut werden sollten. Die eigentlichen Richtungen für die Weiterentwicklung des vorgeschlagenen Problems sind daher die Definition dieser Prinzipien und ihre theoretische Begründung. Ansonsten ist es schwierig, sich auf den effektiven Einsatz von innovativen Multimedia-Technologien im Bildungsprozess zu verlassen.

Literatur:

1. Astleitner, Hermann: Lernen in Informationsnetzen: theoretische Aspekte und empirische Analysen des Umgangs mit neuen Informationstechnologien aus erziehungswissenschaftlicher Perspektive, Frankfurt u.a.: Lang 1997 Unterrichtswissenschaft 25 (1997) 3. S. 241–256.

2. Аскоянц П. Г., Чекаль Г. С., Сердюков П. І. Основи методики створення та застосування комп'ютерних програм у навчанні іноземних мов. Київ: КДПІІМ, 2004. 108 с.

3. Borrmann, Andreas u. Rainer Gerdzen: Internet im Deutschunterricht, Stuttgart: «Klett», 2000. 268 S.

4. Захарова И. Г. Информационные технологии в образовании : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. 2-е изд., стер. Москва: Издательский центр «Академия», 2005. 192 с.

5. Кужель О. М., Коваль Т. І. Використання персонального комп'ютера у вивченні іноземних мов. *Нові інформаційні технології навчання в навчальних закладах України: Науково-методичний збірник. Вип. 8: Педагогіка* / Редкол.: І. І. Мархель (гол.ред.) та ін. Одеса: Друк, 2001. 242 с.

6. Rüschoff, Bernd: Neue Medien als Mittel der Förderung authentischer Lerninhalte und Aufgabenstellungen im Fremdsprachenunterricht, in: Interaktiver Fremdsprachenunterricht. Wege zu authentischer Kommunikation. Festschrift für Ludger Schiffler, hg. v. Franz-Joseph Meißner, Tübingen: Gunter Narr 1997. S. 107–117.

7. Сердюков П. І. Технологія розробки комп'ютерних програм з іноземних мов. Київ: Ленвіт, 1996. 111 с.

Отримано: 9 квітня 2019 року

Прорецензовано: 22 травня 2019 року

Прийнято до друку: 23 травня 2019 року

e-mail: vialykhinna@gmail.com,

ira1971@rambler.ru

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-6(74)-162-164

Вялих І. Ю., Наумова І. П. Опрацювання наукового тексту на початковому етапі вивчення мови в технічному закладі вищої освіти. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6(74), червень. С. 162–164.

УДК 811'243'42:378.147,091.33

Вялих Інна Юріївна,
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»
Наумова Ірина Петрівна,
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»

ОПРАЦЮВАННЯ НАУКОВОГО ТЕКСТУ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ ВИВЧЕННЯ МОВИ В ТЕХНІЧНОМУ ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті узагальнено понад 25 – річний досвід роботи викладачів кафедри документознавства та української мови на підготовчому відділенні Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут» – флагмана інженерно-технічної освіти в Україні, – скерованої на опрацювання наукового тексту на початковому етапі вивчення мови в технічному закладі вищої освіти як передумови засвоєння інформації мовою навчання і, відповідно, подальшої фахової компетентності іноземних студентів. Поставлено одну з основних проблем, що спонукає до написання численних навчальних посібників практично в кожному навчальному закладі України, що надає освітні послуги іноземним громадянам, без вирішення якої навчання іноземних студентів за обраною спеціальністю виявиться неможливим, а саме: створення чітко професійно орієнованих методичних комплексів (програм, посібників тощо) із урахуванням навчально-педагогічного навантаження в конкретному закладі вищої освіти, оскільки із наданням вишам значної автономії воно може суттєво різнитися.

Уперше наведено приклад навчального фахово-орієнтованого тексту зі збірника текстів, що готується до друку в 2019-2020 навчальному році, для студентів, які навчатимуться за спеціальністю «Авіаційна та ракетно-космічна техніка», «Авіаційний транспорт» чи іншою обраною спеціальністю в Національному аерокосмічному університеті ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут». Описано комплекси завдань, спрямованих на закріплення нової лексики й перехід її до активного лексичного запасу студента, актуалізацію знань щодо граматичного керування та засвоєння типових конструкцій, формування уміння виділяти потрібну інформацію з тексту, складання простого питального плану, відтворення основного змісту тексту. Зазначено, що саме на підготовчому відділенні відбувається закладання підґрунтя для розуміння неадаптованого тексту, складання конспекту з голосу, побудови власного монологічного висловлювання за опрацьованим текстом, а згодом – і написання першої наукової роботи.

Ключові слова: *комунікативна компетентність, навчальне читання, професійно орієнтований текст, російська мова як іноземна.*

Inna Vialykh,
M. Ye. Zhukovskyi National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute»
Irina Naumova,
M. Ye. Zhukovskyi National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute»

SCIENTIFIC TEXT PROCESSING AT THE INITIAL STAGE OF LANGUAGE LEARNING IN TECHNICAL UNIVERSITIES

This article generalizes over 25 years teaching experience of the Department of Documentation Science and the Ukrainian language at the preparatory department of the M. Ye. Zhukovskyi National Aerospace University "Kharkiv Aviation Institute" – the leading university of engineering and technical education in Ukraine, geared toward working out the scientific text at the initial stage of studying the language in the technical higher schools as a precondition for understanding and learning information in the language of instruction and, accordingly, for forming further professional competence of foreign students.

One of the main problems which stimulates teachers to write numerous special manuals in practically every single educational institution of Ukraine, which provides educational services to foreign citizens, without which it would be impossible to teach foreign students on the chosen specialty, is considered, including the creation of clearly professionally oriented methodological complexes (programs, manuals, etc.), taking into account the teaching and pedagogical load at a particular University, since it can be significantly differed taking into consideration the autonomy of university.

An example of a vocational and oriented text from the collection of texts which is being prepared for publishing in the 2019-2020 academic year for students in the field of Aviation and Space-rocket Technology, Aviation Transport, or another chosen specialty in the M. Ye. Zhukovskyi National Aerospace University "Khai" is firstly given. The complex of tasks aimed at mastering the new vocabulary and its their active lexical use of students, actualization of knowledge on grammatical control and assimilation of typical constructions, the formation of abilities to separate the relevant information from the text, compiling a simple question plan, reproducing the main content of the text are described.

It is indicated that it's the preparatory department that is a base for understanding unadapted texts, making lecture notes from a teacher's voice, as well as an own monologue speech based on processed texts, and later – writing the first scientific work.

Key words: *communicative competence, study reading, professional and oriented text, Russian as a foreign language.*

Постановка проблеми. Сьогодні спостерігаємо тенденцію зростання кількості іноземних громадян, які виявляють бажання отримати професію в українських університетах технічного й медичного профілю. Упевнені, що таке рішення обумовлене не тільки більш лояльною ціною на надання освітніх послуг в Україні (порівняно з європейськими навчальними закладами).

Студенти-іноземці мають змогу обирати мову навчання: англійську, українську чи російську. Відповідно на багатьох підготовчих факультетах Харківщини формуються як «українські», так «російські» групи. Мова необхідна студентам як засіб

оволодіння майбутньою професією. Саме високий рівень мовної компетентності корелює в подальшому з можливістю не тільки сприймати фахову інформацію мовою навчання, а й складати власний науковий текст.

Однією з глобальних проблем, без вирішення якої навчання іноземних студентів за обраною спеціальністю виявиться неможливим, є створення чітко професійно орієнтованих методичних комплексів (програм, посібників тощо) із урахуванням навчально-педагогічного навантаження в конкретному закладі вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методика опрацювання наукового тексту детально описується в роботах таких російських учених, як І. Авдєєвої, М. Брагіної, Н. Писар, Т. Сиротіна та ін. Зараз над створенням відповідної науково-методичної літератури працюють такі вітчизняні фахівці, як І. Жогіна, Т. Суханова, Т. Крисенко, О. Черемська, Н. Андреєва, Л. Субота, Н. Філяніна, Г. Чередниченко. У зазначених розвідках, крім суто методичних порад, наводяться й приклади текстів та видів робіт, запропонованих студентам на відповідних етапах навчання, обґрунтовується мета таких вправ і прогнозується результат.

Метою дослідження є узагальнення досвіду роботи викладачів кафедри документознавства та української мови Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», скерованої на опрацювання наукового тексту на початковому етапі вивчення мови в технічному закладі вищої освіти як передумови подальшого засвоєння інформації мовою навчання і, відповідно, фахової компетентності іноземних студентів.

Актуальність дослідження. Протягом останніх десяти років в Україні вийшли друком численні посібники для студентів-іноземців старших курсів (видаються практично в кожному освітньому закладі за наявності відповідного контингенту й містять професійно орієнтовані тексти з комплексом вправ, розрахованих на ознайомлювальне читання, підготовку монологу-повідомлення, продуктивних та репродуктивних рефератів-оглядів тощо). Проте збірник текстів із завданнями, що забезпечували б комунікативні потреби студентів-іноземців не тільки загальних інженерних спеціальностей, а й таких, що навчатимуться на першому курсі за спеціальностями «Авіаційна та ракетно-космічна техніка» чи «Авіаційний транспорт», пропонується до уваги наукової спільноти вперше.

Виклад основного матеріалу дослідження. Метою дисципліни «Російська мова» для іноземних студентів є розвиток аналітичного мислення й навичок придбання нових знань мовою навчання; формування і розвиток умінь соціально-культурного спілкування, необхідних для адаптації в новому соціальному середовищі; формування умінь і навичок навчально-професійного, наукового та власне професійного спілкування, необхідних для занять на профільних кафедрах; формування та вдосконалення навичок самоосвіти.

У Національному аерокосмічному університеті ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут» в залежності від вибору мови навчання іноземні студенти вивчають мову 4,5 роки: 1 рік – на підготовчому відділенні, 3 роки – упродовж основного курсу, а також на професійно орієнтованому спецкурсі для магістрантів.

На вивчення російської мови на підготовчому відділенні відводиться 636 годин на рік. І вже з другого семестру починається робота з професійно орієнтованими текстами.

Викладачі кафедри документознавства та української мови Національного аерокосмічного університету не ставлять за мету винайти методичне «ноу-хау», а послуговуються загальновизнаними методиками ознайомлювального читання, що зазвичай застосовуються на підготовчих відділеннях.

У методиці викладання іноземної мови загальновизнаним є розподіл текстів на навчальні (створюються викладачами для вирішення конкретних завдань: уведення відповідної лексики й засвоєння синтаксичних конструкцій), адаптовані (спрощений оригінальний текст, що відповідає рівню володіння мовою) та автентичні (зазвичай фаховий текст без змін) [1, с. 29].

Роботу починаємо з текстів обсягом 200-250 слів, у яких відсоток незнайомої лексики не перебільшує 1-2%, а репродуктивний текст становить 7-10 речень. Поступово ускладнюємо й урізноманітнюємо завдання.

Робота з текстом поділяється на три етапи:

І етап – передтекстові завдання – готують до сприйняття нової фахово орієнтованої інформації, акцентують увагу на відповідних синтаксичних конструкціях.

ІІ етап – навчальне читання.

ІІІ етап – післятекстові завдання.

Запам'ятовування лексики забезпечується за рахунок її повторюваності. Робота з новою лексикою передбачає виконання низки лексичних завдань (підбір синонімів, антонімів, спільнокореневих слів) і лексико-граматичних вправ (узгодження прикметників з іменниками, утворення віддієслівних іменників тощо). Завдання до тексту спираються на текстовий матеріал конкретного уроку й спрямовані на закріплення нової лексики й перехід її до активного лексичного запасу студента. З цією метою запропоновано вправи, що формують уміння вичленувати потрібну інформацію з тексту: вставити необхідне за змістом дієслово, закінчити речення, відповісти на питання. Післятекстові завдання перевіряють розуміння прочитаного та орієнтовані на подальшу репродуктивну роботу з текстом – відтворення тексту в усній або письмовій формі (відповідь на запитання та складання плану, переказ тексту за цим планом тощо). Морфологічний матеріал надано на синтаксичній основі та організовано таким чином, щоб дати уявлення про деякі найбільш уживані способи вираження характеристики предмета або дії.

Уважаємо за доцільне навести приклад тексту, що запропоновано для опрацювання студентам, які навчатимуться за спеціальністю «Авіаційний транспорт» (Тема 3, ІІ семестр):

Тема 3.

Почему самолет летает?

Лететь может практически все: и камень, и Airbus. Но не все будет сохранять ***стабильность****,* ***постоянную скорость*** *и* ***высоту****.*

Все мы знаем о существовании таких сил, как ***сила тяжести****,* ***подъемная сила*** *и* ***сила тяги****. Все они связаны с полетом самолетов.*

Почему самолет летит? Благодаря силе тяги. Именно она преодолевает ***силу торможения*** *самолета (****сопротивление воздуха****), а подъемная сила преодолевает* ***земное притяжение*** *(силу тяжести). И самолет летит!*

Крыло является основным элементом в конструкции любого ***воздушного судна.*** *Благодаря ему возникает подъемная сила. Подъемная сила крыла создается при разнице давлений воздуха на нижней и верхней поверхностях. Давление воздуха зависит от распределения скоростей воздушных потоков вблизи этих поверхностей. Для крыла с* ***плоско-выпуклым профилем*** *это явление объясняет закон Бернулли: под крылом* ***скорость протекания*** *воздуха ниже, чем над ним. Именно поэтому подъемная сила направлена вверх. При этом сверху крыла воздух проходит расстояние больше, чем снизу.*

Если крыло плоское, принцип существования подъемной силы можно объяснить по-другому. Крыло ***вогнуто*** *под некоторым углом к* ***горизонту.*** *Это заставляет* ***частицы воздуха отталкиваться*** *от него вниз, а крыло отталкивается вверх (по третьему закону Ньютона).*

Передтектові завдання:

• з'ясуйте значення термінів: *стабильность, постоянная скорость, высота, сила тяжести, подъемная сила, сила тяги, сила торможения, сопротивление воздуха, земное притяжение, плоский, плоско-выпуклый;*

• запишіть нові слова і їх переклад;

• розгляньте картки опори; знайдіть ці вирази в тексті.

сохранять (ЧТО?) стабильность
благодаря (ЧЕМУ?) силе тяги
является (ЧЕМ?) элементом
создается (ПРИ ЧЕМ?) при разнице давлений
зависит от (ЧЕГО?) распределения
(по КАКОМУ?) по третьему закону Ньютона

Післятекстові завдання:

I. Прочитайте й запам'ятайте наступні вирази: *сохранять стабильность, при разнице давлений, являться элементом, благодаря силе тяжести, зависеть от распределения, по закону Ньютона.*

II. Прочитайте текст ще раз. Знайдіть речення з цими словосполученнями й напишіть їх.

III. Зверніть увагу на наступні синонімічні пари «являться + быть (есть)», «проходить = преодолевать (о пути)». Вивчіть їх.

IV. Прочитайте текст утретє. Складіть план у формі запитань (5 – 7 речень). Запишіть його. Дайте відповідь на питання плану письмово.

V. Передайте головну думку тексту.

VI. Дайте відповідь на питання тексту «Почему самолет летает?».

Уважаємо, що наведений комплекс завдань до тексту (притекстові завдання мають аналогічну структуру), допоможе іноземним студентам оволодіти мінімумом спеціальної лексики, розпочати ознайомлення з характерними для фахової мови словосполученнями й конструкціями; закладатиме необхідні для навчання навички аналізувати досліджувану тему, виділяти в навчальному тексті основну (головну) інформацію (інформаційні центри); допоможе в подальшому при побудові монологічного висловлювання на фахову тематику, а згодом, за умови невпинної роботи з науковим текстом, стане необхідним підґрунтям для складання власного наукового тексту при написанні кваліфікаційних робіт (курсових, магістерських тощо).

Висновки. Провідне завдання викладача-філолога підготовчого відділення закладу вищої освітнього технічного профілю – забезпечення належного рівня професійно-комунікативної компетенції студентів, що полягає в підготовці до читання навчальної літератури технічного й природничо-наукового профілю, до участі в практичних заняттях за фахом; навчанні слухати й записувати лекційний матеріал. Саме якісна робота з навчальним та адаптованим текстом забезпечить розуміння й засвоєння лекційної інформації предметів зі спеціальності, обраної випускниками підготовчого відділення на першому курсі.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в застосуванні набутого досвіду при продовженні роботи зі складання адаптованих текстів для студентів-іноземців, що навчатимуться на першому курсі в Національному аерокосмічному університеті ім. М. Є. Жуковського «Харківській авіаційний інститут». У 2019-2020 навчальному році плануємо завершення роботи зі створення навчально-методичного комплексу з дисципліни «Російська мова» для іноземних студентів і видання посібника, до якого як складова й увійдуть фахово-орієнтовані тексти.

Література:

1. Авдеева И. Инженерная коммуникация как самостоятельная речевая культура: когнитивный, профессиональный и лингвистический аспекты : (теория и методика обучения русскому языку как иностранному). Москва: Изд–во МГТУ, 2005. 367 с.

2. Жогіна І. Українська мова для студентів-іноземців: науковий стиль мовлення. Київ: КНЕУ, 2010. 72 с.

3. Крысенко Т., Суханова Т. О преподавании научной терминологии на занятиях по РКИ (продвинутый этап обучения). URL: http://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/15157/1/53-58.pdf (дата звернення: 20.03.2019).

4. Писарь Н. Специфика обучения иностранных студентов научному стилю речи в техническом вузе. Тамбов : Грамота, 2017. С. 207-210. URL: www.gramota.net/materials/2/2017/5-2/61.html (дата звернення: 20.03.2019).

5. Пугачев И. Профессионально ориентированное обучение русскому языку как иностранному: теория, практика, технологии : монография. Москва : РУДН, 2016. 483 с.

6. Субота Л. Комунікативна організація наукового тексту у процесі професійної підготовки іноземних студентів немовного ВНЗ. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Філологічна. 2015. Вип. 53. С. 317–320. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2015_53_119 (дата звернення: 20.03.2019).

7. Токарева Т. Лингводидактическая стратегия обучения русскому языку как иностранному на этапе вузовской подготовки. Москва: ВУ , 2014. 190 с.

8. Черемская О., Андреева Н. Научный стиль речи : учебно-практическое пособие для иностранных студентов. Харьков: Изд. ХНЭУ им. С. Кузнеца, 2014. 148 с.

Отримано: 10 травня 2019 року

Прорецензовано: 22 травня 2019 року

Прийнято до друку: 23 травня 2019 року

e-mail: aykido10@ukr.net

o.tarnavska@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-6(74)-165-167

Галапчук-Тарнавська О. М., Міщук І. М. Формування навичок читання автентичних текстів на уроках англійської мови в основній школі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6(74), червень. С. 165–167.

УДК 371.671:811.111

Галапчук-Тарнавська Олена Михайлівна,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології,
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
Міщук Інна Михайлівна,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри англійської філології,
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ЧИТАННЯ АВТЕНТИЧНИХ ТЕКСТІВ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ОСНОВНІЙ ШКОЛІ

У статті окреслено особливості навчання читання англомовних текстів на середньому етапі навчання. Читання розглянуто як мета і засіб навчання іноземної мови. Змістом навчання читання на середньому ступені є оволодіння уміннями розуміти інформацію тексту із застосуванням мовної, контекстуальної здогадки. Читаючи текст, учні повинні зрозуміти основний зміст і важливі деталі, тобто оволодіти ознайомлювальним і вивчаючим читанням. В залежності від комунікативної мети, визначають три види читання: вибіркове, ознайомлювальне та вивчаюче читання Подано класифікацію текстів для читання на уроках англійської мови в середній школі. Докладно описано основні етапи роботи з текстом. Здійснено аналіз системи вправ для читання автентичних текстів, які подані у підручнику.

Ключові слова: *навчання читанню, читання вголос, читання про себе, текст, види текстів, вправи для читання.*

Olena Halapchuk-Tarnavska,
Ph.D. in Philology, Associate Professor of English Philology Department, Lesya Ukrainka Eastern European National University
Inna Mishchuk,
Ph.D. in Pedagogy, Associate Professor of English Philology Department, Lesya Ukrainka Eastern European National University

FORMATION OF READING SKILLS OF AUTHENTIC TEXTS AT THE ENGLISH LESSON AT SECONDARY SCHOOL

The article outlines peculiarities of teaching reading the authentic texts at the English lesson at secondary school. Taking into account the requirements of the current Program for secondary schools with in-depth study of foreign languages, the purpose of studying reading at the secondary level is to form a sufficient communicative competence in reading. This provides the ability to read and understand simple, authentic texts of different nature and type.

Reading is defined as a goal and means of teaching English. The content of reading instruction is the ability to understand the information of the text using linguistic, contextual prognostic skills. Reading the text, students should understand the main content and important details, that is, to acquire extensive and intensive reading skills. Extensive reading gives the general idea of the text, supplies new information and produces the eathetic impact on the reader. Intensive reading implies the understanding of all lexical units and grammar constructions. Techniques utilized at working with texts depend on the phase of training and goals at the lesson. Psycholinguistic characteristics of teaching reading are discussed. Efficiency of the pupils work at the lesson depends on how correct they define the type of reading they should apply for fulfilling the task. The stages at the lesson that teaches reading are described. The system of exercises that are suggested for teaching reading is analysed.

Key words: teaching to read, reading aloud, silent reading. text, types of texts, exercises for teaching reading.

Розширення і якісна зміна характеру міжнародних зв'язків, інтернаціоналізація усіх сфер політичного та економічного життя країни вимагає нових підходів до навчання іноземній мові у середній школі. Навчальний процес формується не тільки з урахуванням вмінь говорити, читати, слухати та писати англійською мовою, а й так званих софт скілз (вміння переконувати, вести переговори, працювати в команді і т.ін.).

У зв'язку з підвищенням інтересу до вивчення іноземних мов в освітній галузі на уроках англійської мови використовується матеріал, здатний урізноманітнити та вдосконалити процес навчання. Розширення мовних кордонів зумовлює потребу у висококваліфікованих, комунікабельних спеціалістах [2].

Дослідження підходів до навчання читання окреслено в розвідках низки вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема Ю. Гапон,С. Ніколаєва, Л. Панова, В. Рогова, К. Скляренко, Г. Шерстобоєва, К. Велес, К. Гудман, К. Робертсон, Ф. Сміт та ін.

Однак через багатоплановість ця проблема не підпадає під однозначне вирішення. Формування навичок читання англомовних автентичних текстів у загальноосвітніх навчальних закладах досі залишається не вирішеним, а особливо в процесі підготовки учнів основної школи. Тому деякі аспекти навчання читання автентичних текстів на середньому етапі навчання потребують подальшого вивчення як в теоретичному, так і в практичному аспектах (планах).

Мета статті полягає в ознайомленні з особливостями навчання читання автентичних текстів на уроках англійської мови в основній школі.

Беручи до уваги вимоги чинної Програми для середніх загальноосвітніх шкіл з поглибленим вивченням іноземної мови метою навчання читання на середньому ступені навчання є формування достатньої комунікативної компетенції в читанні, яка забезпечує уміння читати і розуміти нескладні автентичні тексти різного характеру і типу. Змістом навчання читання на середньому ступені є оволодіння уміннями розуміти інформацію тексту із застосуванням мовної, контекстуальної здогадки.

Читаючи текст, учні повинні зрозуміти основний зміст і важливі деталі, тобто оволодіти ознайомлювальним і вивчаючим читанням. Під час вивчаючого читання учням дозволяється користуватися словниками [2].

Аналізуючи тексти запропоновані Програмою як матеріали для читання зауважимо, що у поцесі навчання читання іншомовні тексти – як художні, так і публіцистичні – в основному застосовуються як засіб для розширення мовних знань учнів.

Прийоми роботи над текстом можуть бути різноманітними і залежати як від етапу навчання, так і від тієї мети, яку ставить перед собою вчитель. При цьому одночасно реалізується багато завдань – навчання граматиці, фонетиці, лексиці і перекладу. В основній школі розпочинається етап систематичної і послідовної роботи з автентичними матеріалами, зростає обсяг навчального матеріалу.

Зазначимо, що читання є рецептивним видом мовленнєвої діяльності, під час якої учень сприймає і переробляє об'єктивно існуючий текст – продукт репродуктивної діяльності автора.

Нагадаємо, що основу читання складають дві операції: 1) операція зорового сприймання; 2) розуміння того, що було сприйнято зором. Зорові відчуття спричиняють дію внутрішнього моторного/ мовленнєворухового аналізатора. Тому читання супроводжується внутрішнім приговорюванням, яке є неповним під час читання мовчки, а під час читання вголос стає повним і розгорнутим.

Важливими для нашого дослідження є наукові напрацювання Френка Сміта (Frank Smith). У своєму доробку "*Understanding Reading*" дослідник описує психолінгвістичні особливості навчання читання як виду мовленнєвої діяльності. Процес сприймання і розуміння тексту пов'язаний з мисленням і пам'яттю. Під час читання читач виділяє в тексті окремі ланки і синтезує ці ланки в єдине ціле. Сприймання інформації та її осмислення в ідеалі повинні відбуватись одночасно. Але в учнів якість сприймання інформації буває різною. Це залежить від їх індивідуально-психологічних особливостей. Якість сприймання визначає характер і рівень розуміння тексту, повноту, глибину і точність розуміння [7].

Хоча існують різні підходи до особливостей розуміння тексту, більшість науковців визначають два основних рівня: рівень значення і рівень смислу, які і є важливими при навчанні читанню у середній школі [1].

До основних характеристик розуміння належать повнота, точність і глибина. Повнота відображає кількісну міру інформації, яка вилучена читачем з тексту. Чим більше фактів учень зрозумів у тексті, тим повніша інформація, яку він вилучив з тексту. Точність характеризує якісний бік сприйнятої школярами інформації, при цьому оцінюють точність/ правильність розуміння мовної форми тексту. Глибина виявляється в інтерпретації тексту. Вона залежить не лише від сформованості навичок та вмінь читання, а й від фонових знань читача та його інтелектуальних здібностей. Повноту і точність співвідносять з розумінням на рівні значення, а глибину – на рівні смислу [3, 4].

Основними вимогами до всіх текстів (художніх, наукових і публіцистичних), які використовуються у навчальному процесі, є:

1. Пізнавальна цінність текстів.

2. Лінгвокультурологічна цінність текстів.Тексти повинні містити фактичний інформацію з різноманітних галузей людських знань, а також матеріал про країну і народ, мова якого вивчається.

3. Зміст текстів повинен відповідати віку й інтересам учнів (рівню інтелектуального розвитку та їхнім пізнавальним запитам).

Автентичність матеріалів досягається через застосування у навчальному процесі засобів реального спілкування (художні тексти, публіцистичні статті, наукові повідомлення, листи, радіо- і телепередачі), використання країнознавчої та лінгвокраїнознавчої інформації [4].

В залежності від комунікативної мети, визначають три види читання: вибіркове, ознайомлювальне, вивчаюче читання [3, 4].

При вибірковому (переглядовому) читанні учні повинні скласти уявлення про тематику тексту. Необхідно і достатньо продивитися заголовки і підзаголовки для отримання даної інформації, швидко прочитати окремі абзаци або навіть речення, тобто переглянути їх. Цей вид читання передбачає сформованість в учнів умінь, необхідних для орієнтування в логіко-смисловій структурі тексту, знаходження та вибір нової чи заданої інформації та об'єднання її в логічне ціле за конкретною проблемою.

За ознайомлювального читання учень зосереджує увагу на основній інформації та ознайомлюється з конкретним змістом тексту. Такий вид інколи називають "читанням із загальним охопленням змісту" [3]. Це швидке читання і, зазвичай, здійснюється на матеріалі автентичних текстів. При такому читанні тексти не переказують та завдання не передбачають виконання письмових творчих робіт. У деяких випадках цей вид читання є читанням для задоволення [4].

Це все ж таки досить швидкий вид читання, адже темп ознайомлювального читання в три рази повільніший вибіркового.

Пізнавальні тексти служать матеріалом для читання, які містять важливу для учнів інформацію та мовні і смислові труднощі. А К. Робертсон (Callum Robertson) рекомендує з власного досвіду знімати мовні труднощі шляхом виконання передтекстових завдань [6].

Нарешті, за вивчаючого читання учні повинні повно зрозуміти інформацію, так як в подальшому будуть її використовувати. Тому вже у процесі читання працює установка на тривале запам'ятовування інформації. Зазначимо, що цей вид читання є досить повільним. Воно супроводжується зупинками і перечитуванням окремих місць.

У методичній літературі часто розрізняють текст для екстенсивного й інтенсивного читання. Тільки зміст тексту є об'єктом роботи під час екстенсивного читання, що ґрунтується на ознайомлювальному читанні, а під час інтенсивного читання учням дається інша комунікативна установка при повторному читанні тексту.

На думку К. Велес (Catherine Wallace) читання з повним розумінням тексту є найскладнішим видом читання. Здійснюється таке читання у повільному темпі для того, щоб учні повністю і точно зрозуміли текст та критично осмислили цю інформацію [8].

Процес оволодіння учнями іноземною мовою цілеспрямований і керований, оскільки вчитель вибудовує його за власним планом і реалізує під час спілкування на уроках та у позакласній роботі з учнями. В практиці своєї роботи вчитель, як правило, користується завданнями з читання, які розроблені авторами підручників. Ефективність роботи учнів на уроці

залежатиме від того, наскільки правильно буде визначено, який вид читання потрібно використати для виконання завдання.

Навчання читання починається з навчання читання вголос і за цим процесом вчитель може спостерігати безпосередньо. Читання вголос дає можливість зміцнити вимовну базу учня, а також є засобом навчання читання мовчки. Хоча процес читання мовчки не можна відстежити, існують шляхи керування цим процесом. Вправи на читання мовчки доцільно спочатку виконувати під контролем учителя на уроці. Ці вправи містять текст для читання мовчки або пошепки. Вибір тексту залежить від етапу навчання [4]. Важаємо, що робота з читання тексту повинна здійснюватися в контексті того чи іншого його виду. Формування та підтримання інтересу до читання є одним із важливих завдань методики. А робота з художніми творами є ефективним способом підвищення інтересу до читання.

Структура завдання з читання складається з кількох елементів:

Передтекстові завдання (Pre-reading activities) – На цьому етапі рекомендовано проводити дискусію або мозговий штурм (*brainstorming activity*), що допоможуть зосередити учнів на певній тематиці та активізації необхідної лексики. Різноманітною може бути форма цього завдання. Доцільно використовувати малюнки і фотографії, невеличку вікторину (*quiz*) та різноманітні питання з метою активізації тематики та відповідної лексики. Такі завдання наштовхують на здійснення прогностичного мислення та вираження власних передбачень і прогнозів відносно теми, що має розглядатись у тексті.

Текстові завдання (While-reading activities) – На даному етапі презентується текст. Текст може бути представлений безпосередньо у своїй оригінальній формі з тим вдосконаленням, що в ньому чітко позначені номери рядків та абзаців для більш зручної орієнтації в тексті. Текст часто модифікується, змінюється і саме завдання в залежності від виду читання. Так наприклад, у процесі читання тексту учням в одному із завдань пропонується у парах визначати порядок розташування вилучених перших "ключових" речень. Змінимо це завдання так: підсумуйте зміст кожного абзацу одним реченням або фразою (тезами).

Післятекстові завдання (Post-reading activities) – На цьому етапі за допомогою різноманітних запитань, *true/false questions*, *multiple-choice questions* відбувається контроль розуміння прочитаного (*Comprehension check*). Учень повинен узагальнити певні думки, оформити їх по-новому, передати синонімічними засобами. Варто зазначити, що чим вищий етап навчання і рівень учнів, тим більш варіативними будуть питання, призначені для контролю розуміння прочитаного [4]. За допомогою письма може реалізовуватись завершальна продуктивна фаза: написання есе, листа або виголошення промови. Доцільним є виконання будь-якого комунікативного завдання, що є доречним у заданій ситуації (із темою узгоджується логічно та передбачає використання відповідних мовних одиниць).

Підсумок (Summarising) – як ефективний вид післятекстового завдання можна запропонувати законспектувати прочитане. Наприклад: одним чи двома реченнями підсумувати зміст кожного абзацу, а потім всі речення поєднати у стисле резюме.

Підготовкою певного повідомлення в рамках проекту, виступу або участі в дебатах може завершитись робота з текстом. На думку Сью Гартон (Sue Garton) *role-play, dramatizing* (драматизація) є ефективним видом діяльності, який дуже часто застосовується саме на базі інформації, отриманої із щойно прочитаного тексту. Її учасники у рольовій грі використовують мовні засоби довільно, на свій розсуд, але суттєво на вибір саме тих засобів, які щойно зустрілись, впливає мовний зміст прочитаного тексту [5].

Розглянемо фрагмент уроку з розвитку умінь читання та проаналізуємо вправи, які учням необхідно виконати при роботі з текстом "*Hello, People of Thailand*" [9, p 9]. Даний текст запропоновано для інтенсивного читання учнями середньої школи.

На передтекстовому етапі учні виконують вправи: на знаходження відповідності між запропонованим реченням і малюнком, на відповідність *true/false questions*. На етапі читання презентується текст. Текст розподілено на абзаци та пронумеровано. Завдання учнів полягає в тому, щоб читаючи текст, правильно пронумерувати абзаци і розтлумачити значення ввиділених слів у тексті. На післятекстовому етапі пропонується виконання вправи на знаходження в тексті опису місць, які зображені на фото. В такий спосіб, через підбір малюнків і їх описів здійснюється перевірка повного розуміння тексту учнями.

Розглянемо ще один фрагмент уроку з розвитку умінь читання та проаналізуємо вправи, які учням необхідно виконати при роботі з текстом

"*From Rags to Riches*" [9, p 16].

Відмітимо, що учні виконують такі самі задання на передтекстовому та текстовому етапах. А на післятекстовому етапі завдання звучать таким чином: 1.Занотуйте інформацію з тексту групуючи її наступним чином та розкажіть про Ліз – головну героїню твору. 2. Опишіть її будинок, місце роботи, досвід, улюбленні заняття та їжу, яку звикла їсти дівчинка. Для виконання таких завдань учням потрібно володіти вміннями узагальнення інформації та критичного мислення.

Отже, плануючи урок у основній школі, вчитель має враховувати не тільки тип і вид читання, рівень розуміння тексту, а також специфіку самих текстів і відповідність змісту текстів віку й інтересам учнів (рівню інтелектуального розвитку та їхнім пізнавальним та емоційним запитам).

Література:

1. Клычникова З.И. Психологические особенности обучения чтению на иностранном языке. Москва: Просвещение, 1983. С. 35–36.
2. Навчальна програма з іноземних мов для 5-9-х класів для ЗНЗ і спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням іноземних мов затверджена наказом МОН від 07.06.2017 № 804.
3. Ніколаєва С. Ю. та інші. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник. Львів: Ленвіт, 2002. 319 с.
4. Панова Л. С. та інші. Методика навчання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах [Текст] : підручник. Київ: Академія, 2010. 328 с.
5. Garton Sue. Teaching With Technology, Programme 4. URL: http://marylandpublicschools.org/about/Documents/DEE/ProgramApproval/Reading/SecondaryContentAreasInformation.pdf.
6. Robertson Callum Action Plan for Teachers. URL: https://www.teachingenglish.org.uk/sites/teacheng/files/pub_action_plan.pdf.
7. Smith, F. Understanding Reading: A Psycholinguistic Analysis of Reading and Learning to Read (6th Edition). URL: https://archive.org/stream/UnderstandingReading-FrankSmith/frank-smith-reading_djvu.txt.
8. Wallace Catherine. Critical Reading in Language Education. Oxford: Oxford University Press, 2004. 256 p.

Список джерел ілюстративного матеріалу:

9. Evans V., Dooley J. Enterprise 2 Coursebook. URL: http://testlib.meta.ua/book/264302/.

© О. Т. Зарівна, О. Т. Марків

Отримано: 10 квітня 2019 року

Прорецензовано: 22 травня 2019 року

Прийнято до друку: 23 травня 2019 року

e-mail: Oksanazarina5@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-6(74)-168-171

Зарівна О. Т., Марків О. Т. Медіаграмотність і культура здоров'я як необхідність освітнього простору (на прикладі студій іноземної мови і журналістики). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Видво НаУОА, 2019. Вип. 6(74), червень. С. 168–171.

УДК 37.017:316.77

Зарівна Оксана Тимофіївна,
кандидат педагогічних наук, доцент, НТУ «КПІ» імені Ігоря Сікорського
Марків Олександра Тимофіївна,
кандидат педагогічних наук, доцент, НПУ імені М.П. Драгоманова

МЕДІАГРАМОТНІСТЬ І КУЛЬТУРА ЗДОРОВ'Я ЯК НЕОБХІДНІСТЬ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ (НА ПРИКЛАДІ СТУДІЙ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ І ЖУРНАЛІСТИКИ)

У статті порушено проблему впливу інформації на здоров'я молоді. Охарактеризовано і розкрито зміст понять «медіаграмотність» і «культура здоров'я» та обґрунтовано їхній взаємозв'язок. Визначено важливість медіаосвіти як засобу формування культури роботи з інформацією, а також психологічної стійкості, яка, своєю чергою, виражає здоров'я людей. Показано, як в університетському середовищі при навчанні іноземної мови та журналістики сформувати ці компетентності – культури роботи з інформацією, медіаетики та гурманного ставлення до інформації як ключових на шляху до професійного зростання. Перелічено навички, якими володіє медіаграмотна і здорова у соціально-психологічному плані людина.

Ключові слова: *медіаграмотність, медіаосвіта, здоров'я, інформація, студентство, англійська мова, журналіст.*

Oksana Zarivna,
Candidate of pedagogical Sciences., Associate professor,
National technical university of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv polytechnic institute"
Oleksandra Markiv,
Candidate of pedagogical Sciences., Associate professor, National Pedagogical Dragomanov University

MEDIA LITERACY AND HEALTH CULTURE AS A NECESSITY OF EDUCATIONAL SPACE (ON THE EXAMPLE OF FOREIGN LANGUAGE STUDIOS AND JOURNALISM)

The Internet stimulates revolutionary changes for obtaining knowledge in secondary and higher schools, serves as a means of mass knowledge and informal public education through media communications. Nowadays there is a lot of information and it is available for everybody . Unfortunately, we do not have a sufficient level of media literacy those skills and abilities that allow you to analyze, critically evaluate, filter what you have already read. Because of this, information can have a detrimental effect on our health, especially for students who often look for the special information on the Web for practical tasks or research, and at the same time finds information that is shocking, frightening, or has hidden manipulative content. But today without the Internet we cannot imagine our life. How to combine the benefits and prevent harm? Actually, this determines the relevance of our research.

The article raises problem of the information influence on the young people health. The meaning of the concepts of «media literacy» and «culture of health» is characterized and their interconnection is examined. The importance of media education as an ability of forming a culture of work with information is determined. Learning foreign language and journalism in the university to form competencies such as the culture of working with information, mediaetics and attitude towards information as key to the professional growth is shown.

Key words: *media literacy, media education, health, information, student, English language, journalist.*

Інформаційне суспільство з його орієнтацією на знання моделює низку трансформаційних процесів в освіті, медіа-індустрії, інформаційно-комунікаційній сфері загалом. Тривалий час спостерігаємо, як Інтернет стимулює революційні зміни в отриманні знань у середній і вищій школах, неформальне набуття громадськістю знань через засоби масової комунікації, або ж взагалі, дає можливість кожному комп'ютерному користувачеві самому творити нову інформацію, а відтак, продукувати знання. Така доступність і шалена швидкість інформаційних потоків змушує інформаційних геніїв розробляти й застосовувати все нові технології та інженерні ноу-хау, аби сегментувати бази даних задля полегшення засвоєння інформації. Але ж парадокс: покращені й зручні носії та навігації, відточені формати електронних сторінок, різноманітні форми мережевих комунікацій, фреймова структурованість сайтів і можливість їхнього наповнення і, навіть, редагування стають додатковим засобом впливу на наше сприйняття – нашою свідомістю навчилися маніпулювати, і, на жаль, у нас немає достатнього рівня медіаграмотності – навичок та умінь, які дозволяють аналізувати, критично оцінювати, фільтрувати побачене чи прочитане. Нам бракує цих знань! І про це голосно говорять психологи, які вважають, що від інформації можна захворіти, ще більше звертають увагу на це футурологи, спостерігаючи, як інформаційні технології атакують розум і свідомість людства.

Проблема справді є. Адже використання мультимедійного Інтернету як засобу масових знань в освітньому процесі рекомендоване і виправдане науковцями як таке, що забезпечує мобільність і діалог культур, а отже вітається педагогами нашої сфери діяльності (наприклад, при вивченні англійської мови: Н. Ю. Іванова, О. Л. Весельська – використання сучасних інформаційних технологій в освітньому процесі, А. С. Птушка, О. Т. Зарівна, – Інтернет при вивченні іноземних мов, Дроздова Н. В. – мережеві технології в аудиторній та позааудиторній роботі; при навчанні журналістів: В. О. Гандзюк, А. Л. Папікян, Ю. М. Снурнікова – Інтернет у професійній підготовці журналіста, І. Ю. Шахіна, Р. С. Гуревич – інформаційно-комунікаційні технології у професійній освіті та багато інших).

Але ж, усі ми знаємо, що мережевий контент політематичний, і поряд з потрібною, завдячуючи згаданим фреймам (упорядкування в межах однієї вебсторінки вікон з різними даними), нам видна інформація, яка може згубно вплинути на здоров'я користувачів. Як поєднати користь і попередити шкоду? Власне, цим і визначається **актуальність** дослідження: можливість використання університетського середовища як мотиваційної платформи до збереження здоров'я (особливо,

психологічного) молодого покоління, формування додаткових компетентностей – культури роботи з інформацією, медіаетики та гурманного ставлення до інформації як ключових на шляху до професійного зростання.

Метою статті є обґрунтувати поняття «медіаграмотність» і «культура здоров'я» та їх важливість для студентів, а також показати шляхи навчання й виховання нового професіонала інформаційного співтовариства, який володіє, окрім фахових, такими вміннями та навичками: диференціація інформації; виділення значущої інформації; вироблення критеріїв оцінки інформації; створення інформації і використання її.

Спочатку проаналізуємо поняття «медіаграмотність», що випливає з програми медіаосвіти, яка регулюється низкою міжнародних документів: Паризька програма-рекомендація з медіаосвіти ЮНЕСКО (від 22 червня 2007 р.), резолюція Європарламенту щодо медіаграмотності у світі цифрової інформації (від 16 грудня 2008 р.), Феська декларація ЮНЕСКО з медіаінформаційної грамотності (від 17 червня 2011 р.) та Паризька декларація ЮНЕСКО з медіаінформаційної грамотності в цифрову епоху (від 28 травня 2014 р.). Тобто, ЮНЕСКО декларує, що медіаосвіта є частиною основних прав кожного громадянина будь-якої країни світу на свободу самовираження і права на інформацію і рекомендується до впровадження в національні навчальні плани всіх держав, в систему додаткового навчання, неформальної освіти протягом усього життя [7]. Президія Національної академії педагогічних наук України в 2010 році створила Концепцію впровадження медіаосвіти в Україні. Двадцять першого квітня 2016 року було схвалено нову редакцію Концепції, а 18 серпня 2017 року датований Наказ МОН України «Про проведення всеукраїнського експерименту за темою "Стандартизація наскрізної соціально-психологічної моделі масового впровадження медіаосвіти у вітчизняну педагогічну практику"», який містить конкретні настанови щодо покрокового впровадження медіаосвіти в навчальний процес. Тобто, поетапно з 2010 по 2025 роки відбувається масове впровадження медіаосвіти в навчальні заклади всіх рівнів.

На нашу думку, професія медіапедагога вкрай необхідна, і повинна наділятися такими фаховими компетентностями, як медіатворчість, медіаграмотність, медіакультура, медіапсихологія, медіааналітика, медіагігієна. Медіапедагог – це людина, яка розвиває навички критичного мислення, інформаційно-цифрової компетентності, вчить відділяти реальність від її віртуальної симуляції та маніпуляції, тобто розуміти дійсність, сконструйовану медіаджерелами, протистояти інформаційній агресії. Але, такої професії у нашій державі офіційно ще немає, тому викладачі навчальних закладів повинні реагувати на ситуацію, що склалася, самонабувати зазначених компетентностей через конференції, додаткові семінари і тренінги та інтегрувати їх у свої навчальні курси.

Практично, в основі медіаграмотності – модель, яка заохочує людей замислюватися над тим, що вони дивляться, бачать, читають, тобто трансформувати медіаспоживання в активний і критичний процес, допомагаючи краще усвідомити потенційну маніпуляцію, а також допомогти зрозуміти роль мас-медіа і засобів масової інформації у формуванні громадської думки [5]. Отже, «медіаграмотність – складова медіакультури, яка стосується вміння користуватися інформаційно-комунікативною технікою, виражатися і спілкуватися за допомогою медіазасобів, успішно здобувати необхідну інформацію, свідомо сприймати і критично тлумачити інформацію, отриману з різних медіа, відділяти реальність від її віртуальної симуляції, тобто розуміти реальність, сконструйовану медіаджерелами, осмислювати владні стосунки, міфи і типи контролю, які вони культивують» [2]. Тобто, здорово сприймати інформацію, формувати в собі культуру інформаційного споживання, культуру здорового способу життя. Зараз здоров'я розглядається в широкому розумінні його соціально-психологічних чинників, це стан цілковитого фізичного, психічного і соціального благополуччя, а не лише відсутність хвороб та безпомічності. Психічне здоров'я – внутрішній психічний стан, який залежить від душевного комфорту, що забезпечує адекватну реакцію і поведінку. Тому ми поєднали в заголовку статті медіаграмотність і культуру здорового способу життя, і вважаємо, що ці компетентності сприятимуть формуванню здорового суспільства.

Виходячи з цього, визначимо «культуру здоров'я». Безумовно, її формування тісно пов'язане з освітнім процесом, але тлумачення поняття в контексті дослідження потребує додаткових характеристик. Зазначимо, що культура як система норм і цінностей, впливає на формування ідеалів, цілей і засобів їх реалізації, втілюється в поведінці людини. Отже, гарантом культури є сама людина, здатна до культурного влаштування життя. XXI ст. декларує, що головним фактором розвитку суспільства є накопичення не матеріальних благ, а знань, досвіду, умінь, дбайливе ставлення до здоров'я, а також здатність формувати власну точку зору щодо навколишнього середовища, щодо отриманої інформації чи культивованої в медіа проблеми, адекватно, доречно і практично послугуватися отриманими знаннями, бути впевненими у самореалізації. Для здійснення людиною таких соціальних функцій їй необхідне здоров'я, а культура до його збереження має домінувати серед важливих факторів забезпечення життєдіяльності. Саме освіта – компетентнісно-орієнтована – повинна готувати й адаптувати молодь до багатоманітних зв'язків глобалізованого сучасного життя. Це дозволяє говорити про педагогічні технології формування, серед інших, здоров'язберігальної компетенції як каталізатора якості навчально-виховного процесу у вищій школі та здатності студентства до соціальної моделі втілення здобутої професії. Вище ми також зазначили, що інформація провокує деструктивні впливи, значить викликає загострення почуття страху, невизначеності, невпевненості, розгубленості та, деколи, й розчарування. Усе це позначається на здоров'ї молоді загалом і на соціально-психологічному зокрема, тому сформувати такі соціально-психологічні компетентності, які ще називають «життєвими навичками», – це першочергове завдання освіти. Культура здоров'я трактується як свідоме і щасливе життя індивіда, що базується на розумному тлумаченні різних сфер реальності на основі універсальних законів буття. Отже, культура здоров'я визначається свідомістю людини, вірніше її самосвідомістю, тобто входить до сфери психічного здоров'я (індивідуальні особливості психічних процесів і властивостей людини, наприклад збудженість, емоційність, чутливість). Усі ці складові і чинники обумовлюють особливості індивідуальних реакцій на однакові життєві ситуації, вірогідність стресів, афектів [4]. До речі, психологи-практики, говорять, що такі стани, особливо в молоді, викликаються інформаційною залежністю та недостатнім рівнем медіаграмотності. Адже, навчання молоді в університеті насичене багатьма стресогенами – соціальна оцінка, невизначеність, повсякденна рутина; низька психологічна культура студентів спричиняє появу внутрішніх та міжособистісних конфліктів, які ведуть до особистісних дисгармоній, фрустрацій, тривоги, негараздів у навчанні, особистому житті, оволодінні професією, невміння спілкуватися в реальному соціальному просторі і перехід у віртуальну площину комунікування. Відносно цього Г. Почепцов у своїй статті «Як інформаційні технології атакують ментальний простір людства» [6] наводить цитату Браєна Приймака,

директора Центру досліджень медіа, технологій і здоров'я: «"Цілком можливо й те, що люди із уже наявними депресивними симптомами починають більше користуватися соціальними медіа, оскільки, імовірно, вони не мають у собі енергії, щоб вступати в безліч прямих соціальних відносин"» (Lewis K. Heavy social media users 'trapped in endless cycle of depression')», а також цитату Херріса, що працював у компанії Google над проблемами етики (його сайт – www.tristanharris.com): «"Усі наші мізки можуть бути зламані. Наш вибір не є таким вільним, як це представляється". Тобто сьогоднішні технології підняли вплив, а значить і керування масовою свідомістю на небувалу висоту» [6].

Результатом хаотичного накопичення різних відомостей, у яких неясно, що важливе, а що ні, де правда, а де вимисел і облуда, стають втрата світовідчуття, трансформації ціннісних орієнтирів. А все це − вигідна платформа для маніпулювання. Саме тому медіаграмотність і культура індивідуального здоров'я є необхідністю сучасного освітнього простору.

Науковці вже знаходять нові підходи до втілення медіаосвіти у навчальний процес. Але «не втрачають значення і традиційні її завдання, які полягають у запобіганні вразливості людини до медіаманіпуляцій і медіанасильства, втечі від реальності, у профілактиці поширення медіазалежностей» [2]. Наприклад, Л. А. Найдьонова розробила «модель медіакультури, що складається із чотирьох взаємопов'язаних блоків: "реакції" (пошук інформації, її читання/сканування, ідентифікація / розпізнавання медіатекстів; "актуалізації" (асиміляція, інтеграція нових знань, пов'язаних з медіа); "генерації" (інкубація, творча конвертація, трансформація медійних знань та вмінь); "використання" (передача інформації, інноваційна діяльність, дослідження у галузі медіа)». [3]. І ця схема, на наш погляд, активно входить у модель формування культури здоров'я студентів: 1) мотивацію студентів до набуття цієї цінності, 2) когнітивний зміст знань, 3) діяльнісний компонент – сукупність умінь і навичок, які формуються у процесі вивчення дисциплін, та 4) рефлексивне усвідомлення власного досвіду і його результатів [4]. Адже студенти щодня, готуючись до занять, шукають інформацію в Інтернеті, переосмислюють її, достосовують до заданої викладачем теми й актуалізують на парах.

З екранним світом молодь спілкується дуже часто, тому науковці – медіаосвітяни намагаються знайти підходи, як навчити її не залежати від інформації, споживати і засвоювати лише те, що релевантне, необхідне і потрібне. Медійні теорії, теорії інформаційного впливу у своїх фундаментальних монографіях аналізує Г. Г. Почепцов. Теоретичні підходи розвитку медіаосвіти на матеріалі преси розробляла Г. В. Онкович. Б. В. Потятинник сформулював визначення медіаосвіти як науково-освітньої сфери діяльності, що ставить перед собою мету допомогти особистості у формуванні психологічного захисту від маніпуляції чи експлуатації з боку мас-медіа і розвивати / прививати інформаційну культуру. Теоретик медіа – В. Ф. Іванов опублікував цілу серію монографій та навчальних посібників, присвячених проблемам масових комунікацій, журналістики та медіаосвіти. Заслуговуэ уваги монографія Б. В. Потятинника «Медіа: ключі до розуміння» [3].

Зазначимо також, що новації в медіаосвіті активно підтримує громадський сектор (Академія української преси, «Детектор медіа», зокрема, MediaSapiens, а також спеціалізовані онлайн-ресурси, такі як «Медіа Драйвер» та «Новинна грамотність»), IREX (програма медіаграмотності для громадян 2015-2016 рр., нинішній проект «Вивчай та розрізняй»), Академія Deutsche Welle (тренінги для дорослих), StopFake через фактчекінгові проекти, ініціативи з елементами медіаграмотності впроваджує USAID PACT/ENGAGE, волонтерський культурно-освітній проект «Жовтий автобус» та інші). Треба лише мотивувати студентство до здоров'язберагільної культури, особливо, в роботі з інформацією. Було б бажання, а можливості до навчання знаходяться.

Тепер перейдемо до другої частини нашої розмови: як на базі університетського навчання майбутніх журналістів – представників творчої професії, тих, хто творить інформацію, а також майбутніх фахівців інформаційної інженерії, тих, хто створює програмне забезпечення чи застосунки для журналістських матеріалів, тих, хто цілеспрямовано вивчає англійську мову з професійною метою, сформувати навички медіаграмотності (медіакультури, медіаетики) та здоров'язберігальної компетенції.

Отже, журналістів, наприклад, важливо навчити усвідомлювати, що кожен громадянин має право на правду, об'єктивні факти, що поширена ними інформація для когось є елементом освіти і несе справді соціальну вагу. Тому їм необхідно спочатку самим емоційно пережити подію, як першочитач відчути комунікативний ефект від різних форм висвітлення її в тих чи інших журналістських жанрах. Пройшовши такий шлях, у майбутніх фахівців не буде спокуси «володіти» інформацією, цілеспрямовано, аксіологічно користуватися нею. Тобто, журналісти мають бути відповідальними: мати високу культуру, професійність і моральність. Їх варто познайомити з фактчекінгом (як відрізнити фейкову новину від дійсного факту), засобами пропаганди та технологією протидії (дезінформування, маніпулювання, ефекти комунікації і бар'єри розуміння), з поняттями «постправда» та «альтернативний факт» (як і де знаходити правду) та інше.

Випускникам технічних вищів обов'язково, на наше переконання, наголошувати, що кожне нововведення, кожен елемент прогресу, кожне покоління гаджетів і програмного забезпечення привносить у життя людей ширші можливості здійснювати різні операції одночасно, швидше і мобільніше споживати інформацію. Такою є мета й вимога розвитку інформаційних технологій. Але, треба одночасно дбати про безпеку їхнього застосування, щоб не нашкодити здоров'ю людей. Потрібно вчити майбутніх фахівців бути відповідальними і свідомими.

Усю студентську молодь психологи [1] радять вчити 1) відстежувати свій психоемоційний стан після контакту зі ЗМІ, соцмережами. Якщо спостерігається підвищена емоційність, немотивована агресія, роздратування, навала деструктивних думок або апатія, депресія, пригніченість, то треба зрозуміти, що «це не мої думки, це – навіювання.» 2) Перевіряти інформацію, яка цікавить у декількох джерелах, найбільш референтних. А ще краще – знайти власне джерело надходження інформації, щоб зрозуміти де в цій інформації правда, а де маніпулятивний хід. (До речі, тим, хто знає англійську мову легше читати оригінальні тести, користуватися оригінальними ресурсами, а не тими, що вже аксіологічно змодельовані для медіа). Формувати навики «гурманства» до інформації; 3) Не примножувати деструктивну інформацію, плітки, чутки, неперевірені факти. Завжди налаштоватися на позитив, навіть коли все навколо провокує до психічних зривів та зневіри [1].

Усе більше з'являється громадських організацій із боротьби з фейками, проводяться тренінги з протидії дезінформації, практичні консультації медіапсихологів, тобто медіаспільнота самостійно навчилася боротися з агресією і допомагати суспільству шукати правду.

Переходимо до висновків: культура здорового способу життя визначальна для становлення особистості! Медіаграмотна (незалежна від інформаційних впливів, здорова) людина володіє розвинутою здатністю до сприйняття, аналізу, оцінки і створення медіатекстів, до розуміння соціокультурного і політичного контексту функціонування медіа в сучасному світі, кодових та репрезентаційних систем, що використовуються медіа. Набута в процесі медіаосвіти медіаграмотність допомагає нам активно використовувати можливості телебачення, радіо, відео, кінематографу, преси, Інтернету. Медіакомпетентна особистість здатна ефективно протистояти дезінформації, інформаційній агресії, терору. Вона важко піддається інформаційному зомбованню, нею майже неможливо маніпулювати. Така людина здорова.

Література:

1. Колотій Н. Реалії інформаційної війни в Україні. URL: http://gazeta.dt.ua/technologies/lyalkovodi-svidomosti-_.html (дата звернення: 17.03.2018)

2. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція). *Детектор медіа.* 24 квітня 2016. URL: http://ms.detector.media/mediaprosvita/mediaosvita/kontseptsiya_vprovadzhennya_mediaosviti_v_ukraini_nova_redaktsiya (дата звернення: 27.04.2018).

3. Коропатник М. Медіаосвіта на вітчизняних теренах: досвід минулого для уроків сьогодення. *Збірник статей Шостої міжнародної науково-методичної конференції «Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи».* Київ: Центр Вільної Преси, Академія української преси, 2018. С. 33–38.

4. Марків О. Підготовка майбутнього вчителя до формування культури здорового способу життя: автореф. дис ... канд. пед. наук. Київ : б. в., 2012. 18 с.

5. Плахта Д. Чому важливо бути медіаграмотним, або Як виробляти у собі інформаційну «імунну систему». *День.* 3 лютого 2017. URL: https://day.kyiv.ua/uk/blog/suspilstvo /chomu-vazhlyvo-buty-mediagramotnym (дата звернення: 12.04.2018).

6. Почепцов Г. Как информационные технологии атакуют ментальное пространство человечества. *detector.media.* URL: https://ms.detector.media/trends/1411978127/kak_informatsionnye_tekhnologii_atakuyut_mentalnoe_prostranstvo_chelovechestva/

7. Education for the Media and the Digital Age. Vienna: UNESCO, 1999. P. 273–274. Reprint in: Outlooks on Children and Media. Goteborg: UNESCO & NORDICOM, 2001, p. 152].

© Olena Klymenova, Olga Kondrasheva

Отримано: 10 квітня 2019 року

Прорецензовано: 22 травня 2019 року

Прийнято до друку: 23 травня 2019 року

e-mail: klymenova270707@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-6(74)-172-174

Olena Klymenova, Olga Kondrasheva. Formation of intercultural competence in course of teaching foreign language at higher schools for future lawyers. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6(74), червень. С. 172–174.

УДК 378 : 34

Olena Klymenova,
Associate professor of Department of Ukrainian studies and foreign languages, Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs
Olga Kondrasheva,
Assistant professor of Department of Ukrainian studies and foreign languages, Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs

FORMATION OF INTERCULTURAL COMPETENCE IN COURSE OF TEACHING FOREIGN LANGUAGE AT HIGHER SCHOOLS FOR FUTURE LAWYERS

The peculiarities of language teaching to the students whose future profession is area of law are considered in the article. The ways and means of intercultural competence formation with future law experts in the process of their foreign language training are the subject of investigation. Intercultural competence is considered as the result of mastering the general cultural, linguistic, value-semantic, country-study, socio-cultural and psychological competencies.

The article draws our attention to implementation of international standards in academic process. It is stressed that the major principle of foreign language training should be the principle of mutual enrichment with the strengths of foreign cultures together with preservation of own originality and integrity.

It is noted that language skills development with lawyers is closely connected with correct terminology application, grammar constructions proper use, avoiding vague or multi-valued meanings. The paper is concerned with variety of methodological approaches that are used in the process of foreign language training.

The authors of the article investigate methods and forms of the academic discipline "Foreign language for special purposes". The series of exercises is suggested to improve foreign language training with future lawyers. It is proved that foreign language professional competence can be realized through the activity covering such language actions as getting information from the world internet network, making presentations, written and oral information exchange (e-mailing), expressing ideas and discussing problems etc.

It is of great interest to the language teachers who are expected to guide students in the acquisitions of various skills, contributing to the development of their knowledge and understanding of a target language and culture, helping them reflect on their own culture as well.

It is summarized that all the issues mentioned above demonstrate the fact that position of the academic discipline "Foreign language for special purposes" has strengthened in higher education of Ukrainian lawyers nowadays as well as great importance for looking for new effective ways to train highly qualified lawyers.

Key words: *communicative aspect, academic process, language and professional education, language competence, language means, terminology of law, professional communication.*

Клименова Олена Миколаївна,
доцент кафедри українознавства та іноземних мов, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
Кондрашева Ольга Василівна,
старший викладач кафедри українознавства та іноземних мов,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ПРОЦЕСІ ІНШОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ В ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У статті розглянуто особливості мовної підготовки фахівців у галузі права в вищих навчальних закладах, досліджено шляхи формування міжкультурної компетентності фахівців з права у процесі іншомовної підготовки. Зазначено, що пріоритетним завданням вищої школи в Україні є підготовка компетентного спеціаліста – особистості, яка має високий рівень комунікативної компетенції. Досліджено завдання, методи і форми навчальної дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням». Окреслено шляхи формування мовної компетенції майбутніх юристів. Запропоновано ряд вправ для удосконалення іншомовної підготовки студентів з урахуванням правової специфіки.

Ключові слова: *комунікативний аспект, навчальний процес, мовно-фахова освіта, мовна компетенція, мовні засоби, юридична термінологія, професійне спілкування.*

Economic, social and political reconstructions, general worldwide changes, legislation basis formation in Ukraine as an independent state require new approach to training experts in the area of law. Ukrainian society is trying to construct contemporary legal state and needs highly qualified experts in the area of law. Such kind of experts needs to become proficient in writing, speaking, reading and listening in foreign language in their business sphere. Thus, the system of language training requires fundamental revision and should be aimed at professional and practical activities of future lawyers.

The challenge of foreign language training with experts in law, in this case, is the radical changes required in the process of foreign language training of future experts in law and adjustment of components of this training to the new professional requirements of the trainees. The more so, that language skills development with lawyers is closely connected with correct terminology application, grammar constructions proper use, avoiding vague or multi-valued meanings. We should remark contemporary law terminology as an accumulation of nominations of legal phenomena and notions. It functions as united conventional area in language and legal spheres of legislation, in business papers, and law academic disciplines. Law terminology has complex, dynamic character and it is considered to be a very important constituent of literary language of any language lexis.

The issues of competencies formation with future lawyers in the process of their professional training in higher schools are investigated in the works by O. Gomzyakova (multicultural competence), D. Demchenko (professional foreign language competence), V. Savishchenko (deontological competence), I. Kharchenko (terminological competence), S. Illina (professional competence), O.

Kalyta, Yu. Marchenko, N. Kozhem'yako, L. Pysarenko, M. Tsenko (communicative competence), L. Morskoi (mediator competence), O. Fedorchuk (professional and informational competence) etc.

Scientists believe that intercultural competence of a future expert is an essential element of both professional competence and general culture.

Development of social and cultural competence as an integral part of intercultural competence in the process of foreign language training is the subject of investigation in the works by N. Borysko, O. Gomzyakova, G. Elizarova, O. Lytvynenko, O. Myrolyubov, A. Mol'.

The subject of the article is to determine the peculiarities of foreign language training at a higher school for future lawyers, investigating the ways of intercultural competence formation with future law experts in the process of foreign language training,

Under conditions of higher education aiming at all-round and harmonic individual's development, at strengthening bonds between educational content and future occupation of the trainees more and more importance is gaining the content of higher education in particular, which effects language competence formation with the trainees [4, p. 16]. According to "The Law on higher education", National doctrine of education development, State standard of higher education, The European Union general recommendations on language education (EUGR), the priority objective of higher school in Ukraine is to train the expert of high quality in the field of law. We need to form the individual, who possesses the competences required for understanding nature and functions of law, for understanding functions and operation of the main law institutions, for applying law to regulate social relations in society legally. The students of Law higher schools ought to be ready to serve society and to follow the principles of human dignity and professionalism, the principles of justice, objectivity, sympathy and high moral standards.

Versatility and multi-vector nature of the notion" language education" conditions causes separating out two main directions, which determine foreign languages learning. The process of language training in non-philological higher schools anticipates leaning terminology and professional lexis and mainly takes place in the classroom at the lessons of studying the academic course "Language for special purposes" (Ukrainian and English) [3, p. 2]. The fact is that law terminology grounds on logical and conceptual connections and reflects both inter-brachial and inter-scientific relations. Consequently, the importance of their correct translation from one language into another is great while translating special and scientific texts. Evidently, there is not any other occupation where in the course of speech external form of utterance has such a vital significance as in law. This is conditioned by expansion of linguistics into legal sphere of social life. Contemporary ideas of a language role (social communication) prove the fact, that junction of language and law is not limited by only this aspect and needs both further investigation and development of a broad educational program of law and linguistic education as a whole [1, p. 27].

The other important problem is implementation of international standards in academic process. In terms of international standards, the level of our experts' language knowledge needs to be in line with the requirements of the European Union general recommendations on language education (EUGR). European Council supports methods of teaching and education, which help our youth to get knowledge, skills and experience required for gaining independence of thinking, communication with the colleagues from different countries. Intercultural competence as an entire system synthesizes totality of knowledge (linguistic, social and cultural, professional) skills (verbal and non-verbal communication, general cultural and special cultural) and focus of values. Anticipating developed readiness of an individual to participate in intercultural communication and professional communication in particular, intercultural competence is considered as a result of mastery of a number of competencies such as general cultural, linguistic, value and notional, regional geographical, social and cultural, and psychological. "Systemic quality of training specialists will meet the requirements of international standards in terms of basic competencies of contemporary expert in the area of law, as international communication is not a polylog in only such spheres as tourism, culture, art, daily life, but it is also communication on a certain professional level" [6, p. 8].

Language comes out as the basis of communication, combining different ways of communication and forms of social consciousness. It accumulates basic cultural and historical values of humanity and indicates the level of society development. The point is that there is an individual, who is both a language speaker and a culture representative, who stands between language and a real world. This fact is grounded in scientific works and publications by such authors as O. Goncharova, O. Kovalenko, V. Komarnyts'ka, A. Maslova, S. Nilkolaeva T. Oliynyk. It is an individual, who perceives the world and makes aware of it through his/her senses and shapes his/her ideas of it. These ideas, in their turn, are comprehended in notions, judgments and conclusions, which can be addressed to other people. Experience proves the fact that it is much more difficult to reconstruct individual's national mentality than to learn some linguistic forms. Therefore, the method of teaching language together with teaching culture of the native speakers' country is of primary importance in intercultural competence formation. The abovementioned statements give grounds to the idea, that we cannot form proper level of intercultural competence with future lawyers without introducing to them cultural elements of the country, which language they study. Cultural constituent in the content of foreign language training favors formation of the conscious and tolerant attitude to cultural differences, stirs linguistic, cognitive and social development of a future lawyers. Thus, a future lawyer's development will be rather effective at the foreign language lessons, provided that a teacher performs poly-cultural mission of the academic discipline.

The major principle of foreign language training should be the principle of mutual enrichment with the strengths of foreign cultures together with preservation of own originality and integrity. It is the principle, which determines intercultural communication and forms the readiness to such kind of intercultural communication, establishing the pedagogic core of foreign language training of future lawyers. Results of the investigation made show that there are a number of forms, methods and techniques, which favor successful development of intercultural competence and produce positive attitude to foreign language studies. We can mention some of them such as special programs of preparing students for intercultural interaction, some methods of teaching for developing students' critical thinking, some creative and values technologies, psychological and diagnostic training. It is worth mentioning tolerance training, education projects, drama plays, debates, role playing, discussions, creative tasks, professional situations and interactive tasks, interview method, "Portfolio" and special techniques such as "Capsule of Culture", "Cultures' Collision", "Behavior of a Mediator between Cultures", "Cultural Adaptation" etc.

Intercultural competence is one of the important constituents of professional competence of a lawyer. It is the accumulation of certain knowledge and skills. Such skills include knowledge of native and foreign cultures, knowledge of foreign language and such skills as to apply adequate styles in communication and to identify them in situations of intercultural interaction, to interpret the phenomena in communicative activity and behavior from the point of view of cultural determinants, to understand the main principles of intercultural and interpersonal communication and follow them, to break through barriers of cultural differences. They also include the skills to apply strategies to avoid misunderstanding in communication with foreign cultures' representatives, to take into account psychological peculiarities of foreigners (tolerant attitude to foreign cultures' representatives, to cultural differences in behavior, mentality, customs etc.). One of the very important skills is to be able to compromise, to reach mutual understanding and to be aware of the fact that there is dependence of an individual's mentality of the culturally conditioned cognitive schemes. The need in training experts prepared for constructive interaction in the area of intercultural communication directs and stimulates pedagogy to look for effective ways and means of forming the individual's quality mentioned above.

Foreign language study is a long and rather complicated process, which takes a lot of time and efforts. Status of the academic discipline "Foreign language for special purposes" is undergoing some changes. It exceeds the limits of the academic process and becomes the tool in training the expert of a new updated kind, who is ready for self-education and is capable to acquire cultural heritage of the country, which language he/she studies, to correlate it with the native culture and with its place in the world historical context [3, p. 30].

The main aim of the academic discipline "Foreign language for special purposes" is to teach trainees to carry out business communication in the sphere of their professional activity, performing their professional responsibilities. It means to develop their communicative competence and namely such communicative skills as speaking, writing, listening and reading on their professional themes, on some general topics. Forming communicative competence with the trainees in vocational education, we need to develop communicatively active personality, who is able to perform active, correct and successful intercultural communication. The state educational standard of vocational higher education sets clear requirements to the academic discipline "Foreign language for special purposes" such as: 1) communicative bases: phonetics, lexis, phraseology, grammar; 2) bases of business communication on the specialty; 3) professional lexis; 4) phrazeological constructions and terms; 5) translation technique (with dictionary) of professionally oriented texts; 6) professional communication. The notion "foreign language competence" in vocational higher schools is connected with communicative language competences, which in their tern include some constituents like motivational, moral and ethical etc. directed to creation, action and result [5, p. 343]. Thus, specific character of foreign language professional competence is determined by professional focus. Reading literature on professional and scientific issues, getting new information for themselves, the students level up their professional expertise. Foreign language professional competence can be realized through the activity covering such language actions as getting information from the world internet network, making presentations, written and oral information exchange (e-mailing), expressing ideas and discussing problems etc. Students' self-work organization is one of the most important constituents of teaching the academic discipline. It is directed to deepening and systematizing students' knowledge of both foreign language and profession and develops skills of scientific investigation.

To conclude, we should remark that all the issues mentioned above demonstrate the fact that position of the academic discipline "Foreign language for special purposes" has strengthened in higher education of Ukrainian lawyers nowadays. Our State managers acknowledge the fact that foreign language mastering by the experts in law has social and political importance for our young sovereign State, striving to join European developed democratic community. It is also of great importance for looking for new effective ways to train highly qualified lawyers. This approach will allow us to meet Ukrainian State's needs in foreign languages speaking experts in law.

Література:

1. Дементьева Т. Г. Подготовка к межкультурной коммуникации при обучении иностранным языкам специалистов. *Межкультурная коммуникация и профессионально ориентированное обучение иностранным языкам: Материалы V Междун. науч. конф.* Минск, 2011. 191 с.

2. Куликова Л. В. Межкультурная коммуникация: теоретические и прикладные аспекты. Красноярск, 2004. 196 с.

3. Ганніченко Т. А. Формування комунікативної компетенції майбутніх економістів засобами дидактичної гри у процесі мовної освіти: дис. канд. пед. наук. Херсон: Херсонський державний університет, 2009. 262 с.

4. Дроздова І. П. Формування мовної компетенції у студентів технічних спеціальностей вищих навчальних закладів Східної України (на матеріалі курсу ділової української мови): автореф. канд. пед. наук. Київ: Інститут педагогіки АПН України, 2001. 24 с.

5. Коммуникативная ориентированность обучения иностранным языкам в неязыковом вузе: Метод. рекомендации для преподавателей. Москва: МГЛУ, 2012. 72 с.

6. Леонтьев А. А. Коммуникативность: пришло или прошло ее время? *Иностр. языки в школе.* 2016. № 5. С. 22–33.

7. Тер – Минасова С. Г. Доклад на Международной конференции «Языки в современном мире». *Вестник Моск. Ун-та.* Сер.19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. 2002. №1.

8. Pieho H. E. Some basic problems of communicative foreign language learning. *Report on Council of Europe workshop.* 2016. 2 April, FRG. P. 6.

9. Гончарова О. А., Маслова А. В. Формування міжкультурної компетентності студентів немовних спеціальностей в процесі навчання іноземної мови. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: Педагогіка.* 2010. № 5. URL: https://goo.gl/2Wqibq.

Отримано: 15 квітня 2019 року

Прорецензовано: 22 травня 2019 року

Прийнято до друку: 23 травня 2019 року

e-mail: Yaroslava_krapchatova@ukr.net

s.v.p@3g.ua

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-6(74)-175-178

Yaroslava Krapchatova, Svitlana Petrenko. English listening competence as the object of self-assessment. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6(74), червень. С. 175–178.

UDC: 37.016:811.111-028.31

Yaroslava Krapchatova,
Candidate of sciences in pedagogics, docent, National Academy of Security Service of Ukraine
Svitlana Petrenko,
National Academy of Security Service of Ukraine

ENGLISH LISTENING COMPETENCE AS THE OBJECT OF SELF-ASSESSMENT

The article analyzes the concept of English listening competence which is considered as a set of attainment of phonetics, vocabulary, grammar; receptive (phonetic, lexical and grammatical) awareness; listening skills and the abilities of the individual to perceive, understand and respond in English based on a complex of dynamic interaction of relevant attainment, skills, and abilities. The components of English listening competence are thoroughly analyzed and described. The difference between the Independent Users B 2.1 and B 2.2. is researched. The main results include the following matters: the B 2.1 User can understand the main ideas of linguistically complex speech on special and abstract topics presented in a common dialect, including discussions on technical issues in the area of his / her field of knowledge. The B 2.1 User is able to follow a long and complex argument if the topic is rather familiar, and the way of speech is explicitly marked; while the B. 2.2 User is able to understand the spoken language, "live" or broadcast on TV or radio on familiar and unfamiliar topics that are commonly used in personal, social, academic or professional sphere. Only excessive background noise, specific discourse structure and / or using of idioms can affect the ability to understand speech messages.

Key words: *English listening competence (ELC), phonetic, lexical and grammatical awareness, receptive phonetic, lexical, grammatical skills, auditory skills, ability, Independent User.*

Крапчатова Ярослава Анатоліївна,
кандидат педагогічних наук, доцент, Національна академія Служби безпеки України
Петренко Світлана Володимирівна,
Національна академія Служби безпеки України

АНЛОМОВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ В АУДІЮВАННІ ЯК ОБ'ЄКТ САМОКОНТРОЛЮ

У статті аналізується поняття англомовної компетентності в аудіюванні (АКА), яка розглядається як сукупність (фонетичних, лексичних, граматичних) знань, рецептивних (фонетичних, лексичних і граматичних) навичок, аудитивних вмінь та здібностей, що полягають в здатність особистості коректно сприймати, розуміти та реагувати комунікативно на мовлення носіїв або не носіїв англійської мови (мовлення яких наближається до норми), яка базується на складній і динамічній взаємодії відповідних знань, навичок, вмінь та комунікативних здібностей. Досліджуються і детально описуються окремі складові АКА: знання, навички, вміння та здатність. До розгляду пропонується зміст мовленнєвої компетентності в аудіюванні на рівні володіння В2 (незалежного користувача). Описується різниця між підрівнями В 2.1 та В 2.2.

Ключові слова: *англомовна компетентність в аудіюванні, фонетичні, лексичні, граматичні знання, рецептивні лексичні, граматичні, фонетичні навички, аудитивні вміння, здатність, незалежний користувач.*

According to World Language Standards for learning languages and assessment [2, p. 24] the level of English language competence in listening (ELC) Upper Intermediate B2 level (Independent user) should reflect the detailed learning structure and assessment of the ELC level in curriculum.

In teaching methodology of foreign language (FL) studies we should identify assessment criteria of lexical competence (L. V. Bankevich, O. F. Ivanova, S.Yu. Nikolaieva, N. S. Saienko); grammatical competence (V. V. Holubets, V. V. Osidak, T. V. Putintseva); lexical-grammatical competence (N. I. Krasyuk); phonetic competence (Yu. V. Golovach); cultural competence (S. I. Shuklyn); philological competence (K. O. Porechenkova); listening skills (O. V. Kmit); speaking competence (M. V. Mitina, O. O. Molokovich, O. S. Parnyugin, O. V. Tikhomirova, O. O. Ukrainska); reading competence (T. G. Korol, I. A. Tsaturova, G. B. Yudis); writing competence (D. Yu. Teleshev, T. R. Shapovalova).

The purpose of this article is to give a scientific credence of the term (ELC) in modern lingual-didactic discourse and analyze its components at the Upper Intermediate (Independent User) B2.1 and B2.2 levels.

Following I.H. Kolosovsky`s theory, listening is observed as an unexpressed, active inner process that is carried out with the help of reception, information processing and, finally, understanding or misunderstanding of the semantic content [3, p. 5].

According to S. Nikolaeva the concept "competence" is highlighted as a set of awareness and skills to respond successfully individual and social needs, act and perform set tasks. Each competence includes knowledge, awareness, skills and abilities such as validity, emotions, and behavior, that can be involved into life activities [5, c. 11–12].

A. M. Shchukin has analyzed competence (from Latin competence) as a set of knowledge, skills and awareness that are formed during the study of a discipline, as well as the ability to perform one or another activity on the basis of the acquired knowledge, skills and awareness [6 p.118].

Based on these connotations, we should consider ELC as a collection of (phonetic, lexical, grammatical) awareness, receptive (phonetic, lexical and grammatical) skills and auditory skills. Therefore, ELC is the ability of an individual to perceive clearly and thoroughly, understand and respond communicatively to native or foreign English speakers, based on the complex and dynamic interaction of relevant knowledge, abilities, awareness and communication skills [4, c. 32].

We should consider the ELC components more thoroughly. The competence mentioned above includes phonetic, lexical and grammatical knowledge and awareness. According to A. M. Shchukin, knowledge is a collection of data about system language and a set of rules of the system use in theoretical and practical activities [6, p. 84]. Therefore, in the teaching methodology of FL the terms theoretical knowledge related to the theory and practical awareness associated with practice are distinguished. Knowledge acts as the regulating and controlling mechanism of speech and is a starting point in the formation of receptive awareness and auditory skills. Consequently, students on the listening stage of the learning process should have knowledge corresponding to B2 level (Independent User).

Phonetic awareness as an ELC component deals with:

– phonemes and their articulation and acoustic characteristics, for example: long and short vowels, voiced and voiceless consonants, sequence of sounds, etc.;

– assimilation in phonetics, for example: reduction of unstressed vowels, assimilation, elision, allophonic variations at the edge of words, linking, etc.;

– phonetic structure of words, for example: root-morphemes, stress;

– intonation and its main components, for example: melody, rhythm, pause, utterance stress, tempo, timbre;

– types of tones, for example: descending, etc.;

– types of emphasis in the sentence, for example: logical emphasis (declarative knowledge).

– kind of intonation for enumeration, commands, instructions, requests, etc.;

– emphasis of the key pieces of information in a sentence, etc. (procedural knowledge) [4, p. 33–34].

Grammatical awareness deals with topically selected, structured grammar that students should acquire during a certain stage. Thus, at B2 level students should know:

– grammar terms, for example: definite/ indefinite article, auxiliary verbs, transitive and intransitive verbs, word order in a sentence, etc.;

– grammar morphology, for example: morphemes, word-formation (affixes, prefixes, suffixes);

– sentence forming elements, for example: numbers, use of gender, cases; Active / Passive Voice; Tenses;

– word categories, for example: nouns, verbs, adjectives, adverbs;

– word structure, for example: complex and compound words, phrases (simple, phrasal verbs, idioms), sentences (main, subordinate, clause);

– morphological transformation, for example: nominalization, affixation, transformation;

– agreement of tenses (declarative knowledge);

– instructions, advice, order, request, asking questions, etc.;

– talk about future, past, or present situations;

– compare things and phenomena, etc. (procedural knowledge) [4, p. 34–35].

Lexical awareness deals with selected, topically related, relevant vocabulary, that students should learn during the course study. Guided by the European lexical minimum, the vocabulary means «specific notions» selected by J. A. van Eck and J. L. M. Trim for B2 (Vantage) [8, p. 120-140]. We distinguish the following lexico-semantic groups:

1) personal information *(name, address, telephone number, date and place of birth, age, gender, marital status, nationality, origin, occupation, family, religion, likes and dislikes, character / manner, appearance);* ***2) house and dwelling; environment*** *(types of housing, kinds of rooms, garden, furniture, bed linen, home decor, price, services, home-amenities, regional and geographical features, flora and fauna);* ***3) social life*** *(at home, at work, incomes, education, career ladder);* ***4) time out, entertainment and leisure activities*** *(leisure, hobbies / interests, radio / television, cinema / theater / concerts / etc, exhibitions / museums, photography, intellectual and artistic preferences, sport, press and media);* ***5) travelling*** *(public transport, private transport, traffic, holidays / vacation, accommodation, luggage, going abroad, traveler's registration documents);* ***6) people relationships*** *(relationship names, invitations, correspondence, club`s membership, government and politics, offenses and justice, war and peace, social relations);* ***7) health and medicine*** *(parts of the body, stamina, hygiene, illness and accidents, medical services, insurance);* ***8) education*** *(training, subjects, studying, qualifications and exams);* ***9) shopping*** *(shops services, goods, clothes and fashion, smoking, household goods, cost and money);* ***10) food and drinks*** *(types of food and drinks, eating habits, eating out);* ***11) services*** *(post office, telephone, telegraph, bank, police, embassy services, hospital, service station);* ***12) places*** *(address, city traffic, location, distance, direction);* ***13) language*** *(language understanding, language ethics, language barrier);* ***14) climate and weather****.*

Background knowledge of predictions**,** as well as knowledge of a particular context, can greatly facilitate the process of perception, analyzing and understanding audio messages and help predict the whole message understanding. While listening to the native speakers, they perceive not only the verbal forms but also its meaning. Background knowledge includes **geographical realities** (non-equivalent lexical units ***(pub, Tower, City)*****, abbreviations *(BBC)*, names of events in the public and cultural life of the country *(Gunpowder Night, Poppy Day, names of outstanding people and celebrities)*** and predicts vocabulary that is distinguished from the first language by lexical units, though the lexical connotation doesn`t change (drug-store, letter-box, tea).

Knowledge of background vocabulary and geographical realities can provide understanding of both linguistic and cultural pieces of information, because the meaning of such vocabulary contains a complex of cross-cultural knowledge. The background vocabulary includes separate words, phrases and sentences. They contain phrasal verbs, proverbs and sayings, idioms, collocations and acting as background knowledge in general content [4, p. 37].

The next ELC component is receptive skills or listening speech skills. As a component, receptive skills are an independent action, brought to perfection (error-free execution), using phonetic, lexical and grammatical materials in the process of receptive speech activity. Receptive skills are the crucial factor to form and develop listening skills. Speech receptive skills (as well as reproductive skills) are formed on different stages and have such characteristics as fluency, flexibility and continuity. General language awareness is the consequence to master skills in learning a foreign language. Internal self-control is a component of speech skills and it is formed simultaneously and in a complex way with the component [4, p. 38–39].

Guided by the researched studies and methodological literature [1, p. 38–39] we draw the conclusion that students should possess such general receptive phonetic, lexical and grammatical skills at B2 level (Independent User).

– easily perceive and distinguish sounds, sound combinations; intones, pauses, important elements of accent in the sentence, different types of utterances based on intonation, etc. (on the segmental level);

– to recognize, distinguish and understand the learned lexical units in the fluent speech, to take it audibly and correlate them with internal self-control using a certain sample that kept in the long-term memory;

– to recognize, distinguish and understand grammatical forms of speech at the morphological and syntactic level, to perceive by hearing and correlate them with a certain meaning, taken from the long-term memory using internal self-control.

The next component of the ELC is auditory skills. Speech skills are the ability to control speech activity in making communicative tasks in new communicative situations. Ability is the synthesis of skills, knowledge and awareness [6, p. 350]. Auditory skills are presented in accordance with the levels of audio message understanding:

1) fragmentary (discriminative) listening: grasping the incomplete sentences, points or just words or phrases, merely different sounds that are produced;

2) global listening: grasping the main points or general information of the context;

3) listening for details (listening for gist): grasping specific information, details that are relevant, important or necessary;

4) critical listening: grasping deep, clear understanding, analyzing what the speaker is saying and determine his agenda.

According to the *Manual Relating Language Examinations to the CEFR,* the User B2.1 should understand the main idea of the comprehensive speech on specific and general topics; have to tune in to accents, adequacy, dialect variations, and discussions on the related topics. The User B2.1 should follow a natural language argumentation modeling, even though the topic is rather familiar and explicitly marked [7].

Drawing the conclusion, it is worth mentioning that at B2.1 level students should understand audio texts for comprehensive and detailed listening. The audio texts should be topically relevant within the modules topics defined by the curriculum and should sound naturally with clear pronunciation produced either by a native speaker or through audio and video [4, p. 42–43].

The User B2.2 should understand main ideas of the complex texts, standard spoken language, live or broadcast texts with broad reading vocabulary and large degree of autonomy. Only excess background noise, inadequate structure of discourse and using of idioms may affect the ability to understand speech messages [7]. Consequently, students B2.2 level should function independently in a variety of academic and professional environments in English, although with a limited range of nuance and precision. Listening includes hearing of interviews, short academic conversations, news, announcements, conversations, stories or descriptions, which have a longer lasting.

The difference between B2.1 and B2.2 levels is the following: students at B2.1 level should understand the speech presented within the framework of complex texts on both concrete and abstract topics defined by the curriculum of a particular institution of higher education using comprehensive, detailed and selective understanding at a normal pace without or with a minimum amount of background noise. Students at B2.2 level should fluently understand audio messages on familiar and unfamiliar topics that are commonly used in the personal, social, academic or professional spheres, at the same levels (comprehensive, detailed and selective), but slightly longer and more complicated in linguistic terms, with an average person speaking at a normal pace and with the common background noise [4, p. 42–43].

Consequently, in order to check the **global listening**, students should have the following skills:

– define the topic of audio message;

– understand the general information of an audio message;

– understand the main idea of an audio message;

– highlight a keyword / phrase / to understand the main idea.

In order to check the **listening for gist**, students should have the following skills:

– perceive information and focus on the main points and separate parts of information, keeping in mind the main idea;

– divide the text into logical-semantic parts, highlight the facts;

– mark keywords / semantic structures of each semantic part;

- correlate logical connections between text elements.

Under the **selective understanding** of audio text, we mean the understanding of only certain text facts, the main idea or the communicative intention of the text, which is expressed explicitly. In other words, when the purpose of the listening is to find out some pieces of information, students should have the following skills:

– understand separate parts of the text;

– determine the communicative intention of the text.

J. A. van Ek and J. L. M. Trim pointed out that, the ability to determine the communicative intention of the text is necessary for B2 level. As a result, a listener must be able to determine the intention of the text: 1) provide the listener with relevant information; 2) influence the recipient in order to form a certain attitude, ideas, thoughts, feelings; 3) perform as a means of entertainment for the listener [8, p. 89].

Speech perception is related to the internal self-control of the course of this process, which can act either deliberately or involuntarily through appropriate psychophysiological channels of feedback. It is believed that it is compulsory to train students with compensatory skills that will help to ensure an adequate rate of students' processing of the received information. They are integrated and checked in the context of the three above mentioned levels of grasping the audio text (comprehensive, detailed, and selective):

– ignore certain unfamiliar LU and grammatical structures;

– take audio text naturally without focusing on details;

– guess unfamiliar LU with the help of: context, internationalisms, similar words from the native language, etc.;

– hold in the memory a large segment of the speech stream [4, p. 44].

Taking into consideration psychophysiological hypothesis of perception and hearing understanding, one can not ignore biased view as a linguistic or semantic. Thus, students should develop:

– *abilities of linguistic biased view;*

– *abilities of semantic biased view* [4, p. 45].

Drawing the conclusion, it is worth mentioning that ELC is a compulsory component of the educational process and students` monitoring activity. It is implied in practice based on purposeful reflection of knowledge, skills, abilities and awareness to perceive and grasp audio messages. The research perspectives are comprehended in determining the components of speech competence in reading, writing and speaking at B2 level in the context of linguistic-pedagogical discourse.

References:

1. Golovach Y. V. Control of the level of formation of professional phonetic competence of students of the first year of the linguistic pedagogical university (on the material of the English language): Dis. ... Candidate ped. sciences: 13.00.02. K., 1997. 189 p.

2. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Language examining and test development (2002) [prepared under the direction of M. Milanovic (A.L.T.E.)]. Strasbourg: Language Policy Division, 55 (in English).

3. Kolosovskaya I. G. Teaching of students of general educational institutions for the perception and understanding of foreign language speech by ear (English as a second foreign language): dissertation to acquire a student degree Candidate ped Sciences on specialty. 13.00.02. Minsk, 2009. 24 p.

4. Krapchatova Ya. A. (2014). Methodology of organizing of self- and peer assessment of English listening competence for future philologists. A candidate of sciences thesis in the specialty 13.00.02 Kyiv, Kyiv National Linguistic University, 22p. (in Ukrainian).

5. Nikolayeva S.Y. Goals of teaching foreign languages in the aspect of competence approach. *Foreign languages*. 2010. No. 2. P. 11–17.

6. Shchukin A. N. Lingvodidactic encyclopaedic dictionary: more than 2000 units. M.: Astrel: AST: The Guardian, 2007. 746 p.

7. Manual Relating Language Examinations to the CEFR Council of Europe. URL: http://relex.ecml.at/Resources/tabid/1231/language/en-GB/Default.aspx

8. Van Ek J. A., Trimm L. M. Vantage. Cambridge : Council of Europe, 2001. 187 p.

Отримано: 15 квітня 2019 року

Прорецензовано: 22 травня 2019 року

Прийнято до друку: 23 травня 2019 року

e-mail: galinamatyukha61@gmail.com

n.zanozdra7@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-6(74)-179-182

Матюха Г. В., Заноздра Н. С. Сучасний стан навчання студентів вищої школи англомовного спілкування. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6(74), червень. С. 179–182.

УДК: 378.091.212:811.111

Матюха Галина Василівна,
кандидат педагогічних наук, доцент, Мелітопольський державний педагогічнийуніверситет імені Б. Хмельницького
Заноздра Наталя Сергіївна,
студентка магістратури, Мелітопольський державний педагогічнийуніверситет імені Б. Хмельницького

СУЧАСНИЙ СТАН НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ АНГЛОМОВНОГО СПІЛКУВАННЯ

Стаття присвячена огляду питань, пов'язаних з дослідженням сучасного стану навчання студентів вищої школи англомовного спілкування. Враховуючи практичний досвід, визначено, що викладачі надають перевагу методам навчання, які передбачають комунікативну взаємодію на занятті. У статті охарактеризовано проблеми навчання англомовної комунікації на заняттях занглійської мови, порушених у науково-методичній літературі. Досліджено, що одним із провідних завдань сучасних вищих навчальних закладів є підготовка студентів-випускників до підготовленого та непідготовленого (неочікуваного) мовлення, як монологічного, так і діалогічного. Доведено, що цієї мети можливо досягнути за умови систематичної практики в спілкуванні, організованої на основі інтерактивних методів навчання і використання комунікативних життєвих ситуацій.

Ключові слова: *спілкування, англомовна комунікація, методи навчання.*

Galyna Matyukha,
Candidate of Pedagogical Sciences (Ph. D.), Associate Professor
Natalia Zanozdra,
Master's degree student, Bogdan Khmelnitsky Melitopol State Pedagogical University

MODERN STATE OF TEACHING ENGLISH COMMUNICATION THE STUDENTS OF THE HIGH SCHOOL

The article is devoted to the overview of the issues related to the study of the current state of teaching university students of English language communication. Taking into account practical experience, it has been determined that teachers give preference to teaching methods that involve communicative interaction in English class. The article describes the problems of teaching English language communication in English classes, raised in scientific and methodological literature. It is researched that one of the leading tasks of modern higher education institutions is to train graduate students for prepared (thoughtful) and unprepared (unexpected) speaking – both monologue and dialogue. It is proved that this goal can be achieved under the condition of systematical speaking practice based on interactive methods of teaching language and life-like situations aimed at the development of language communicative skills. Analysis of the methodological literature showed that one of the main tasks of the teacher is to promote the students' cognitive activity during their studying, to create convenient and suitable conditions for high-quality practical mastering of English, in which students can take a creative approach to performing tasks and also achieve a professional level of English-speaking communication. It is proved that the usage of information technology, aimed at the development of students' communicative competence, makes the process of learning English interesting, interactive, and effective.

Key words: *high school students, English language communication, methods of teaching.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими й практичними завданнями. Стрімкі зміни українського сучасного суспільства, пов'язані з ними модернізація й реформування освіти, зокрема іншомовної, досягнення в галузі теорії та практики навчання іноземних мов і вимоги сьогодення щодо оволодіння здобувачами освіти іноземною мовою на всіх її ланках зумовлюють потребу оновлення змісту, форм і методів навчання іноземних мов у вищій школі. Саме з цієї причини, увага до професійно-орієнтованого навчання англійської мови помітно підвищилася.

Аналіз публікацій показав, що сучасні студенти ставляться до вивчення англійської мови більш свідомо – їм цікаво дізнатись про традиції, духовні цінності носіїв англійської мови, ознайомитись з країною, мову якої вони вивчають. Крім того, знання й вільне володіння англійською мовою є запорукою для студентів бути конкурентоспроможними на ринку праці й успішними в майбутній професійній кар'єрі. Тому, порушена проблема є багатоаспектною та потребує більш глибокого дослідження.

Метою цієї статті є визначення сучасного стану навчання студентів вищої школи англомовної комунікації, а також аналіз наукових джерел, присвячених з'ясуванню основних проблем з окресленої теми, та розв'язання цих проблем під час організації та проведення освітнього процесу.

Виокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячено статтю. Навчанню студентів вищої школи англомовного спілкування присвячено велику кількість сучасних наукових досліджень. Проте розпочате в Україні в 2018 році реформування освіти вимагає від вишів такої підготовки майбутніх фахівців, яка забезпечить формування в студентів англомовної компетентності [1]. Це означає: студенти володіють міцними лінгвістичними знаннями з англійської мови, на основі цих знань в них сформовано мовні навички й удосконалено мовленнєві вміння англомовної комунікації, майбутні фахівці набули англомовного мовленнєвого досвіду, способів мислення, поглядів, цінностей, які визначають їх здатність успішно провадити подальшу навчальну й професійну діяльність. Тому, вважаємо, що проблема професійної підготовки студентів відповідно вимог сучасного суспільства і нового Закону «Про освіту» (від 05.09.2017 р.) [1] є остаточно не вирішеною і потребує подальшої уваги.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес спілкування, безсумнівно, має велике значенняв житті кожної людини. З цієї причини дане явище цікавить фахівців із різноманітних областей знання: психології, соціології, філології тощо [2].

Окрім лінгвістів та психологів, роботу над вивченням способів спілкування розпочали і соціологи. Їхнім завданням було проаналізувати сутність спілкування, яке розумілося як наслідок закономірностей взаємодії членів суспільства, становлення і розвитку особистості, а також створення громадських інститутів.

У свою чергу, зарубіжні вчені, досліджуючи процес спілкування, стали використовувати поняття «комунікація». Згодом цей термін був прийнятий і вітчизняними вченими. В українській науковій літературі поняття «спілкування» та «комунікація» у більшості випадків вживаються як синоніми, але якщо дослідити значення цих понять більш уважно, то можна виявити деякі відмінності між ними.

Наприклад, в англомовній лінгвістичній літературі термін «комунікація» тлумачать як процес обміну інформацією в формі мовних або письмових сигналів, що само по собі є синонімом терміну «спілкування». А «спілкування», на відміну від попереднього визначення, передбачає процес обміну думками та інформацією між людьми, підкріплений емоційними переживаннями. Отже, великої різниці між спілкуванням і комунікацією немає [2; 5].

На нашу думку, поняттям «спілкування» та «комунікації» притаманні і спільні, і відмінні ознаки. Спільні ознаки обумовлені співвіднесеністю з процесами обміну і передачі інформації та зв'язком з мовою, яка є засобом передачі інформації. Відмінні ознаки полягають у розходженнях в обсязі змісту цих понять (вузькому і широкому). Це пов'язано з тим, що вони використовуються в різних науках, які висувають на перший план різні аспекти цих понять. Прийнято вважати, що *спілкування* є соціально обумовленим процесом обміну думками між людьми у різних сферах їхньої діяльності, що реалізується за допомогою вербальних засобів комунікації. У свою чергу, *комунікація* є соціально обумовленим процесом передачі і сприйняття інформації як в міжособистісному, так і в масовому спілкуванні по різних каналах за допомогою різних вербальних і невербальних комунікативних засобів [2]. Отже, спілкування у всіх своїх формах (вербальне і невербальне), видах (формальне і неформальне), типах (міжособистісне, міжгрупове, міжкультурне) розкриває специфіку людського суспільства [5].

У сучасному суспільстві англомовна комунікація є невід'ємною, тому що практично всі сфери життя пов'язані з англійською мовою. З цієї причини перед вищими освітніми закладами та викладачами іноземної мови постає дуже важливе завдання – навчити студентів вільно спілкуватися англійською мовою. Але, на жаль, поставлена мета не є легкою. Незважаючи на те, що впродовж останнього часу вивчення англійської мови широко практикується в освітньому процесі, йому властиві певні недоліки,такі як: недосконала розробка комплексного застосування засобів навчання англійської мови студентів вищої школи, недостатня сформованість педагогічних умов навчання англомовної комунікації, відсутність у студентів мотивації до навчання через «сухий» навчальний матеріал, який важко зрозуміти, засвоїти та навчитись використовувати практично. Викладач здатний вплинути на покращення окресленої проблеми, залучивши до освітнього процесу різноманітні методи навчання, які за умови вмілого використання викликають в студентів інтерес до вивчення англійської мови та мотивують не лише запам'ятовувати те, про що говорять протягом занять, а й шукати додаткову інформацію для самостійного поглиблення набутих знань [5].

Слід додати, що науковці окреслюють англомовну комунікативно-мовленнєву компетенцію як «вживання» в іншомовне середовище (відповідно до тем, зазначених у програмі). Цей процес передбачає розвиток усіх складників англомовної комунікативної компетентності, а саме: *лінгвістичний компонент* (характеризується знанням граматичних правил, мовних одиниць та фонології – всі ці знання перетворюють лексичні одиниці на осмислене висловлювання) та *соціолінгвістичний компонент* (здатність обирати та використовувати адекватні, найбільш підходящі мовні форми та засоби залежно від мети та ситуації спілкування, а також від соціальних ролей учасників комунікації) [8].

Навчання англомовного професійного спілкування відбувається в основному на старших курсах вищого навчального закладу. Саме на цьому етапі студенти вже мають певний досвід спілкування та необхідні знання для навчання професійного мовлення, володіють мовною компетентністю.

Згідно зі стандартами вищої освіти державою висуваються певні вимоги до викладання іноземних мов у вищих навчальних закладах. Головною метою навчання англійської мови є забезпечення активного володіння нею як засобом формування та формулювання думок у сфері як повсякденного спілкування, так ів галузі відповідного профілю.

Також не слід забувати про те, що реальне спілкування, як правило, є спонтанним. Отже, з цього випливає ще одна мета сучасних вищих навчальних закладів – підготувати студентів-випускників як до підготовленого, так і до непідготовленого мовлення (як монологічного, так і діалогічного) [8, с. 16–17], шляхом систематичного виконання комплексу різноманітних вправ навчити студентів підтримувати діалог, вчасно реагувати на репліки співрозмовників та вміти доречно використовувати мовні кліше, фразеологізми тощо.

Відомо, що на формування в студентів англомовної компетентності, окрім уже набутих умінь та навичок, впливає також вміння спонтанно висловити власну думку щодо певного питання [8, с. 12–13]. Оскільки рівень володіння знаннями, уміннями та навичками в студентів різний, монологічне мовлення дає змогу реалізувати та розвинути можливості кожного студента в повній мірі. На нашу думку, для того, щоб сформувати навички англомовного мовлення у студентів, доцільно працювати з професійно-орієнтованими текстами в декілька етапів, послідовно. Усе це забезпечує виконання мовленнєвих вправ таких рівнів: дотекстові, текстові, післятекстові та міжтекстові.

Як зазначає С. Ю. Ніколаєва, читання англомовних текстів допомагає студентам розвивати мислення. Крім того, завдяки читанню та роботі з англомовними текстами студент має можливість дізнатись більше про країну, мову якої він вивчає, а саме: традиції, історію, культуру, географію, побут країни тощо [4, с. 205] – з одного боку, з іншого – студент спроможний читати літературу за фахом в оригіналі й розвиватися на професійному рівні.

Окрім роботи з текстами, написаними англійською мовою, в навчанні студентів англомовної комунікації також мають місце активні методи навчання. В якості прикладу можемо навести метод ділової гри. Дослідженням цього питання займались Л. В. Ананьєва, М. І. Воровка, Л. В. Волкова, Н. В. Матвеєва тощо. У свою чергу, В. В. Ісаєв бачить метод ділової гри як такий, що дозволяє реалізувати безперервне навчання [3].

М. А. Доможирова розуміє ділову гру як засіб та метод фахової підготовки, яка реалізується через комплекс ситуацій професійного спрямування [2]. Ділова гра зміцнює міжпредметні зв'язки між гуманітарними предметами та дисциплінами, спрямованими на професійну підготовку майбутніх фахівців.

Одним із завдань викладача є мета, а саме: активізувати пізнавальну діяльність студента протягом навчання, створити підходящі умови для якісного практичного оволодіння англійською мовою, в яких студент може проявити творчий підхід до виконання завдань, а також допомогти досягнути професійного рівня англомовного спілкування.

Сучасні педагогічні технології (Інтернет-ресурси, нові інформаційні технології, навчання в співробітництві тощо) також відіграють велику роль у процесі реалізації особистісно-орієнтованого підходу в навчанні. Крім того, вони допомагають, враховуючи рівень знань студентів, забезпечити індивідуалізацію та диференціацію освітнього процесу.Мета їх використання – зробити процес вивчення англійської мови цікавим, інтерактивним, ефективним, спрямованим на розвиток комунікативної компетенції [7].

Сьогодні на стан навчання студентів вищої школи англомовної комунікації в деякій мірі впливають прихильники ідеї вивчення англійської мови здебільшого за допомогою використання Інтернет-ресурсів, ніж з роботою з підручником. Але більшість викладачів усе ж надає перевагу традиційним методам навчання, час від часу поєднуючи їх з можливостями, які надають нові інформаційні технології.

Інформаційні технології допомагають розв'язати такі дидактичні завдання, як-от: вплинути на формування в студентів зацікавленості у вивченні англійської мови, збільшити словниковий запас студентів, удосконалити вміння англомовного спілкування, читання та письма, покращити розуміння англійської мови на слух тощо. Найголовнішим є той факт, що ІТ технології створюють іншомовне середовище, максимально наближене до сучасного життя (використання Інтернету для купівлі певних речей, замовленню їжі з ресторану, бронювання й купівлі квитків до театру, кінотеатру, будь-яких подорожей тощо; Інтернет сьогодні – це спілкування з друзями, це (і це має велике значення для сучасної молоді!) – робота) [6].

Також слід підкреслити, що в усі часи важливим завданням професійної освіти є мета навчити студента професійній термінології, вмінню аналізувати і, відштовхуючись від цього, аргументовано висловлювати власну думку. У зв'язку з цим,робота з додатковими он-лайн джерелами (глосаріями, енциклопедіями, словниками), що забезпечують можливість зіставлення матеріалу, його аналізу, узагальнення також мають місце в освітньому процесі.

Додамо ще зручністьу використанні електронних підручників, адже вони полегшують організацію самостійної роботи студентів, є доступними і безкоштовними. Завдання електронного підручника – максимально полегшити розуміння та запам'ятовування інформації, залучити до процесу навчання нові можливості, відмінні від звичайного підручника, – слухову пам'ять (деякі електронні підручники можна прослуховувати) [6; 7].

Як і викладач, електронний навчальний матеріал повинен наставляти та контролювати роботу студента, підказувати шляхи просування всамостійному вивченні матеріалуза допомогою пояснень та інструкцій, схем, алгоритмів тощо. Також електронний навчальний матеріал, як правило, супроводжується довідковою системою, яка, при бажанні, дає студенту можливість самостійно шукати потрібну інформацію з певної теми, що є чимось на кшталт індивідуальної освітньоїтраєкторії самостійного пізнання й самоконтролю [7].

На сьогодні використання інформаційних технологій є підґрунтям для створення нового інформаційного *освітнього середовища*, яке забезпечує широкі можливості для навчальної діяльності, підвищує мотивацію вивчати англійську мову, розвиває самостійність студентів, а також сприяє модернізації традиційної системи навчання та забезпечує індивідуалізацію і диференціацію освітнього процесу – що допомагає готувати висококваліфікованого та конкурентоспроможного фахівця для сучасного ринку праці.

Наголосимо на тому, що впровадження інформаційних технологій у процес навчання студентів вищої школи англомовного спілкування вимагає якісних змін у методичній підготовці викладачів, а також перегляду організаційних форм навчальної роботи, які мають місце сьогодні: збільшення обсягу групової та самостійної роботи студентів, збільшення кількості творчих та проектних робіт дослідницького характеру.

Аналіз досліджень з проблеми використання інформаційних технологій у навчанні студентів англомовного спілкування та власний педагогічний досвід надає можливість узагальнити *результати* застосування інформаційних технологій в освітньому процесі з англійської мови Мелітопольського держаного педагогічного університету ім. Б. Хмельницького, як-от:

1) покращення якості англомовної освіти на основі *поєднання сучасних та традиційних* методів навчання;

2) розвиток уміння студентів самостійно шукати потрібну інформацію, *обробляти, аналізувати її і вільно оперувати отриманими знаннями у подальшому;*

3) використання на заняттях англійської мови інтерактивних методів навчання спонукало студентів до *активної взаємодії* як з вчителем, так між собою;

4) звернення до інформаційних технологій на заняттях *пожвавило та покращило ефективність навчання, мотивувало студентів до активної участі в спілкуванні англійською мовою*.

Висновки і перспективи подальших досліджень у цьому напрямку. Проаналізувавши сучасний стан навчання студентів вищої школи англомовного спілкування, ми дійшли до думки, що в разі створення відповідних педагогічних умов, а також комплексного застосування сучасних засобів навчання, процес формування англомовної компетентності в студентів вищої школи матиме більш якісний та сталий результат.

Подальшу роботу над порушеною проблемою вбачаємо в розробці комплексу вправ з навчання спілкування англійською мовою студентів вищої школи засобами традиційної й інноваційної методик та його експериментальній перевірці.

Література:

1. Закон України «Про Освіту». URL: http://www.osvita-konotop.gov.ua/zakon-ukra%D1%97ni-vid-05-09-2017-2145-viii-pro-osvitu.html.

2. Грушевицкая Т. Г., Попков В. Д., Садохин А. П. Основы межкультурной коммуникации: Учебник для вузов / Под ред. А. П. Садохина. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. 352 с.

3. Конопленко Л. О. Технологія організації ділової гри в інтегрованому навчанні усного англомовного спілкування. URL: http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/8754/1/KONOPLENKO.pdf.

4. Ніколаєва С. Ю.Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник. Вид. 2-е, випр. і перероб. / Кол. авторів під керівн. С. Ю. Ніколаєвої. Київ: Ленвіт, 2002. 328 с.

5. Матюха Г. В. Особливості комунікативного розвитку мовної особистості. *Держава та регіони. Серія: Гуманітарні науки.* 2004. № 2. С. 158–162.

6. Матюха Г. В. Порівняльний аналіз сучасних підходів щодо навчання підростаючого покоління іноземних мов. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка.* Мелітополь, 2005. Вип. 1. С. 126–136.

7. Пашивкіна К. В., Мартиненко М. Ю. Організація самостійної роботи студентів у ВТНЗ засобами інформаційних технологій. URL: https://www.intellect-invest.org.ua/rus/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_vypuski_n1_2010_st_15.

8. Тарнопольський О. Б. Методика навчання іншомовної мовленнєвої діяльності у вищому мовному закладі освіти: навч. посібник. Київ: Фірма «ІНКОС», 2006. 248 с.

Отримано: 11 квітня 2019 року

Прорецензовано: 7 травня 2019 року

Прийнято до друку: 23 травня 2019 року

e-mail: NataStetsenko@ukr.net

iyakushenko@i.ua

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-6(74)-183-186

Стеценко Н. М., Якушенко І. О. Використання англомовної преси з метою формування навичок самостійного читання у студентів технічних університетів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6(74), червень. С. 183–186.

УДК 378.091

Стеценко Наталя Миколаївна,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов, Херсонський національний технічний університет
Якушенко Інна Олександрівна,
викладач кафедри іноземних мов, Херсонський національний технічний університет

ВИКОРИСТАННЯ АНГЛОМОВНОЇ ПРЕСИ З МЕТОЮ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК САМОСТІЙНОГО ЧИТАННЯ У СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ

У статті розглядаються організаційно-методичні підходи щодо навчання самостійного читання автентичної англомовної преси студентів технічних університетів, перераховуються переваги використання автентичних англомовних газет, а також вказуються труднощі під час читання автентичного газетного тексту. Для успішного навчання пропонується загальна модель самостійного читання як єдина система та перераховуються її складові. Висвітлюються основні фактори, що сприяють успішному використанню газетних текстів для навчання в аудиторії. Наводиться приклад розробленої авторами системи вправ, що спрямовані на формування умінь самостійного читання автентичного газетного тексту і ґрунтуються на принципах організованості, системності та інтересів студентів.

Ключові слова: *організаційно-методичні підходи, автентична англомовна преса, самостійне читання, система вправ.*

Natalia Stetsenko,
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Foreign Languages, Kherson National Technical University
Inna Yakushenko,
Teacher of the Department of Foreign Languages, Kherson National Technical University

THE FORMATION OF INDEPENDENT READING SKILLS OF STUDENTS OF TECHNICAL UNIVERSITIES THROUGH THE ENGLISH-LANGUAGE PRESS

The article describes organizational and methodological approaches to teaching independent reading of the authentic English-language press of students of technical universities. A number of studies of national and foreign scientists as for the use of the mass media for the independent consumption and its influence on students during the last period were analyzed in detail. Advantages of using of authentic English newspapers are listed, as well as difficulties in understanding of an authentic newspaper text are given to be taken into account by a teacher during the choice of materials for independent reading. The notion of independent reading as the basis of communicative and intellectual needs is defined, the importance of the motivated basis of independent reading is stressed and its types are stated. In order to succeed in teaching its general model as a complete system and its components are proposed, also the place of a teacher as a positive motivator for students in the process of independent reading is distinguished. Main factors contributing successful use of newspaper text with the suggested set of exercises aimed at forming independent reading skills of students is given. The article reveals the ways of implementing student training for independent reading through the English press based on organization, consistency and student's interests.

Key word*: organizational and methodological approaches, authentic English-language press, model of independent reading, set of exercises, forming independent reading skills.*

Актуальність дослідження. Метою сучасної системи вищої освіти є підготовка висококваліфікованих фахівців, здатних працювати в умовах євроінтеграції та ефективно взаємодіяти з колегами з інших країн. Саме тому оволодіння іноземною мовою у немовному вищому навчальному закладі розглядається сьогодні як оволодіння компонентом комплексної професійно орієнтованої підготовки випускників.

За період навчання в університеті студенти здобувають відповідний рівень професійної компетенції, в основі якої лежать знання, навички та уміння, що відповідають кваліфікаційним характеристикам фахівців певного профілю. Отримані іншомовні комунікативні уміння та навички мають забезпечити готовність випускників до іншомовного професійного спілкування. Тому доцільно розглядати підготовку з іноземної мови як формування у студентів здатності до іншомовного опосередкованого (читання та письмо) і безпосереднього (усне мовлення) спілкування у конкретних професійних, ділових, наукових сферах і ситуаціях.

Постановка проблеми. Одним з ефективних шляхів підвищення якості іншомовної підготовки є використання сучасних автентичних текстів. Оригінальний матеріал надає широкі можливості для навчання різним видам мовленнєвої діяльності: читанню, говорінню, письму.

Крім того, робота з автентичними текстами сприяє розвитку у студентів критичного мислення та універсальних навчальних дій, а також являє собою актуальний і цікавий матеріал для вивчення, оскільки створює відчуття залучення до природного мовного середовища. Такими автентичними текстами можуть бути матеріали періодичної преси, що дозволить також ознайомити студентів із культурою країни, стереотипами поведінки, та процесами, що відбуваються в суспільстві у наш час.

Однак, робота з газетними матеріалами на заняттях з іноземної мови досить часто перетворюється на стандартний процес читання, перекладу і відповідей на запитання. Такий підхід не дозволяє у повній мірі використати можливості матеріалів ЗМІ для опанування студентами актуальної суспільно-політичної та професійної лексики, формування і розвитку у них мовленнєвих навичок.

Таким чином постає проблема пошуку нових шляхів і підходів до організації роботи з англомовною пресою та формування у студентів технічних університетів інтересу до самостійного читання англомовних газетних статей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання використання засобів масової інформації останнім часом активно досліджуються вітчизняними і зарубіжними вченими, методистами. Вплив ЗМІ на студентство розкрито у роботах С. Абдокова; на формування політичної культури молоді у дослідженні Г. Амінєва. Форми і методи роботи з газетними матеріалами висвітлено у працях Н. Баранової, Д. Малявіна, М. Латушкіної, Є. Розена, С. Тер-Мінасова, О. Фрейдліна та ін. Зарубіжний досвід роботи з періодичною пресою систематизовано у статті Г. Чередніченко, Л. Шапран, Л. Куниці. Низка наукових і методичних праць зарубіжних вчених (Jarek Kraika, Stefan Batory, Danny Brassell, B. Daly, Gareth Rees, Premakumari Dheram, James Andrew Farmer, P. Grundy, Dawn Little, Adam Mickiewich, Nitya Rany, D. Reach, P. Sunderson, Clare Wardman) присвячені організації роботи з газетними статтями.

Однак, питання підготовки студентів до самостійного читання англомовних статей з метою отримання інформації і розвитку іншомовної компетенції не знайшли широкого висвітлення.

Мета статті – розкрити організаційно – методичні підходи до навчання студентів технічних вишів самостійного читання сучасної англомовної преси.

Виклад основного матеріалу. Широко відомо, що робота з газетою є складовою навчання іноземної мови. Інтерес до газетного тексту зумовлений наступними факторами:

1. Газета є доступним матеріалом для навчання.

2. Газета містить автентичний матеріал, що зумовлює її цінність і практичну значущість.

3. Газета містить велику кількість різноманітних текстів і мовленнєвих стилів, що не дуже часто можна зустріти у звичайних навчальних збірниках. Газета забезпечує читача різноманітними варіантами писемної англійської, що важливо для студентів під час вивчення мови.

Крім того, газета містить безліч різноманітних сюжетів, що робить її цікавою для студентів з різними інтересами.

Можна говорити про дві групи газет англійською мовою: ті, що випускаються в Україні (Kyiv Post, What's on, Lviv Today, Ukrainian Journal, Ukraine Business Online), і ті, що випускаються безпосередньо в англомовних країнах. На нашу думку, для навчання студентів можна обирати такі англомовні видання Великої Британії і США, як The Independent, The Times, The Guardian, The Observer, The Financial Times, The New York Times, The Washington Post, The International Herald Tribune та ін. У всіх друкованих зарубіжних ЗМІ є однойменні сайти в інтернеті, де представлено он-лайн версії видань. Це значно спрощує пошук і доступ до найсвіжіших новин і публікацій.

Використання автентичних англомовних газет має низку переваг:

1. Вони публікують актуальну інформацію, надають аналіз подій, що підвищує навчальну мотивацію студентів.

2.Оригінальна газетна стаття є неадаптованим текстом. Як зазначає В. Кук "зрозуміти, що ви вмієте читати текст, створений для носія мови, є мотивуючим способом роботи з "реальним" текстом, що дозволяє студентам читати більш впевнено та інтенсивно за межами аудиторії" [5].

3. Текст газетної статті містить велику кількість частотних лексичних і синтаксичних одиниць, знайомство з якими розширює словниковий запас.

Усі ці фактори впливають на формування у студентів інтересу до самостійного читання англомовної преси.

Самостійне читання являє собою самостійну діяльність, в основі якої лежить комунікативно-пізнавальна потреба. Для того, щоб потреба привела до виникнення діяльності самостійного читання, необхідно мати мотив, що відповідає потребі і спрямовує діяльність студента у цьому процесі. Мотиваційну основу самостійного читання складає сукупність внутрішніх і зовнішніх мотивів. Внутрішні представлені інтересом до інформації, що міститься в тексті та бажанням отримати цю інформацію. Зовнішні мотиви пов'язані з професійними інтересами студентів, можливістю подальшого використання отриманої під час самостійного читання інформації, у майбутній професійній діяльності.

Дослідники визначають загальну модель самостійного читання, що являє собою єдину систему і складається з трьох фаз: передчитання (передтекстовий етап) – безпосередньо читання (текстовий етап) – пост фаза (післятекстовий етап).

На першому етапі відбувається відбір матеріалу для читання, формуються цілі читання, що впливають на характер і напрямок пошуку матеріалу для читання.

На основному етапі здійснюється процес читання, що являє собою сприйняття, смислову переробку і розуміння прочитаного.

На третьому етапі відбувається оцінка прочитаного, що визначає тенденцію подальшого відбору матеріалу для читання.

Важливою характеристикою самостійного читання є те, що це читання за власною ініціативою. Студент має сам визначити цілі читання і засоби досягнення цих цілей

Однак, допомогти йому у цьому має викладач. Саме він може сформувати позитивну мотивацію і активне ставлення до процесу самостійного читання. Адже в роботі з англомовною пресою необхідно врахувати специфіку організації газетного тексту, функціональні особливості мови газети, що можуть викликати труднощі під час самостійного читання.

Аналіз показує, що такі мовленнєві явища, представлені у сучасних англомовних газетах, можуть викликати у студентів значні ускладнення у розумінні тексту:

1. Мовний матеріал. Автентичний газетний текст поряд з нейтральною і повсякденною лексикою, може містити ідіоми, метафори, епітети, розмовні слова і фрази, сленг, а також політичні терміни, професіоналізми, кліше, що здатні викликати труднощі у студентів.

2. Структура речень. Емоційність газетних текстів зумовлена функцією впливу та переконання, і досягається вона через використання особливої лексики, стилістичних і синтаксичних прийомів. Складні синтаксичні конструкції можуть викликати у студентів труднощі у встановленні зв'язку між частинами складного речення.

3. Газетний заголовок. Труднощі розуміння заголовку статті пов'язані з використанням різноманітних лінгвістичних засобів. Заголовок у стислій формі має інформувати про основну тему статті і зацікавити читача. Саме для цього використовується особливий набір стилістичних і синтаксичних прийомів, що можуть викликати труднощі у студентів.

Найбільш часті мовленнєві явища, що зустрічаються у газетних заголовках такі: ідіоми, порівняння, гра слів, метафора.

4. Особливі труднощі викликають розуміння реалій, тобто явищ дійсності, що притаманні суто даній країні. Вони можуть бути пов'язані з фактами національної історії, традицій, культури; іменами відомих особистостей цієї країни тощо. Ці реалії є складовою частиною так званих фонових знань, що є необхідними для розуміння тексту.

Усі ці труднощі мають бути враховані під час добору викладачем газетних текстів для формування умінь самостійного читання. Обираючи текст, слід пам'ятати про такі важливі питання:

1. Чи буде даний текст цікавим для студентів?

2. Чи відповідає матеріал наявному рівню знань студентів (про світ, соціокультурні, предметно-специфічні знання)? Якщо відповідності між матеріалами тексту і знаннями студентів немає, то це може викликати розчарування і знизити інтерес до читання англомовних газет.

3. Чи відповідають матеріали мовному рівню студентів? Якщо газетний матеріал буде дуже складним для розуміння, то студенти швидко втратять до нього інтерес. Тому викладач має враховувати цей фактор, а для полегшення розуміння тексту необхідно у процесі роботи над ним пропонувати студентам завдання, з якими вони можуть легко впоратися.

Науковці виділяють основні етапи, що сприяють успішному використанню газетних текстів в аудиторії з метою формування умінь самостійного читання:

1. Підготовчий етап.
2. Добір матеріалу.
3. Продумування завдань.
4. Перероблення матеріалу.

Підготовчий етап включає ознайомлення студентів з текстом до заняття з метою роботи з незнайомими словами, у т.ч. із словником; повідомлення назви матеріалу, бесіда із студентами на тему, що відображена у статті, обговорення ілюстративного матеріалу, визначення і запис на дошці ключових слів з метою активізації мислення студентів.

Під час безпосередньої роботи з текстом необхідно пояснити значення слів, що викликають у студентів найбільші труднощі; зосередити увагу на розумінні матеріалу в цілому.

Важливим фактором успішної роботи з газетним матеріалом є детальна розробка завдань до тексту. Навіть складний текст може бути зрозумілим, якщо розроблені завдання відповідають рівню знань студентів.

Для ефективного здійснення діяльності самостійного читання у студентів також мають бути сформовані такі уміння:

– Загальні: уміння працювати із структурними елементами газетного тексту; уміння цілепокладання; прогностичні уміння.

– Специфічні: уміння актуалізувати фонові знання; уміння визначати структуру газетного тексту; уміння визначати стратегію читання відповідно до мети читання; уміння ігнорувати незнайомі слова без шкоди для розуміння; уміння здогадуватися про значення незнайомого слова [1].

Враховуючи усі перелічені фактори, нами було розроблено низку занять, що спрямовані на формування у студентів умінь самостійного читання англомовних газетних текстів. Наводимо приклад однієї такої розробки.

В основу заняття було покладено статтю з газети The New York Times "Video Games Are a Waste of Time? Not for Those With E-sports Scholarships" By Arielle Dollinger , Nov.2, 2018. Повний текст статті можна знайти за посиланням https://www.nytimes.com/2018/11/02/education/learning/video-games-esports-scholarships.html

Студентам були запропоновані наступні завдання на різних етапах роботи з текстом статті.

Передтекстовий етап. Before you read

Activity 1. Look at the photos of the people. Who do you think these people are? Where are they? What are they doing? What devices can you see? What are their emotions?

Activity 2. Read the title of the article and answer its question. Explain in your own words the meanings of "e-sports" and "e-sports scholarship".

Текстовий етап. Reading

Activity 3. Read the article without a dictionary and match the word – combinations in column A with the definitions in column B.

A	B
1) live – stream 2) compete in a scrimmage 3) team environment 4) athletic endeavor 5) tuition coverage 6) try out for 7) workout	**A** engage in a contest with **B** an effort to do something in the sport industry **C** tuition fee **D** exercise **E** transmit or receive live video and audio coverage of (an event) over the Internet. **F** external conditions in which people work **G** undergo a test

Післятекстовий етап. **Speaking**

Activity 4. Answer the following questions.

1. Can multiplayer video games be played with spectators?
2. What do video gamers compete towards?
3. What countries are multiplayer video games played?
4. Where do e – sports have place in higher education?
5. How are video games characterized in the collegiate sphere?
6. What features are involved in teaching e-sports?
7. What is the gamer stereotype?
8. What bodies control and organize e – sports programs?
9. Can schools change the rules of getting the scholarship?

Activity 5. List pros and cons of playing video games.

Activity 6. Explain why video games have become a gateway to college cholarship money.

Activity 7. Prove that playing video games is an athletic endeavor.

Activity 8. State the challenge of e – sports recruitment.

Activity 9. Prove that e – sports scholarships have different directions in the gaming industry.

Activity 10. Explain the approach of the Silicon Valley school towards e – sports scholarship.

Проведені таким чином заняття викликали у студентів цікавість до читання англомовної періодики. Вони самостійно знаходили статті, пропонували їх для читання своїм однокурсникам; ділилися прочитаною інформацією під час навчальних занять.

З метою надання допомоги і перевірки результатів читання студентам було запропоновано вести читацькі щоденники, де вони записували незнайомі слова, ідіоми, розмовні фрази тощо; писали за зразком анотації на прочитані тексти, формулювали питання тощо.

Читання в цілому, і самостійне читання, зокрема – це індивідуальний процес. Суб'єкт самостійного читання здійснює свою діяльність в умовах, коли він знаходиться на одинці з текстом. Тому викладачеві важливо дотримуватися основних організаційно-методичних факторів, що зумовлюють успішність формування умінь самостійного читання англомовної преси. Враховуючи наведений вище аналіз, такими факторами є:

– правильна добірка текстів для самостійного читання, що відповідають реальним інтересам студентів та їх потребам;

– адекватно складені завдання до текстів, що стимулюють пізнавально-комунікативну діяльність студентів і забезпечують їх активне залучення до самостійного читання;

– методично продумане керівництво викладача процесом самостійного читання, що передбачає актуалізацію фонових знань та підвищення мотивації до самостійного читання.

Таким чином, підготовка студентів до самостійного читання англомовної преси має носити організований, системний характер і спиратися на інтереси студентів.

Подальшого дослідження потребують питання організації контролю і перевірки результатів самостійного читання англомовних статей з метою виявлення рівня розуміння прочитаного і володіння стратегією самостійного читання.

Література:

1. Ирфан Тосунжуоглу Методические рекомендации по обучению студентов самостоятельному чтению современных британских газет. URL: http://journals.manas.edu.kg/mjsr/oldarchives/Vol05_Issue10_2004/354.pdf (дата звернення 25.03.2019).

2. Ісаєва І.Ф., Сабанська Н.М. Газета на занятті з іноземної мови як засіб формування професійної іншомовної комунікативної та соціокультурної компетенції майбутніх офіцерів-прикордонників. *Збірник наукових праць національної академії державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні науки.* Хмельницький, 2015. № 2. С.107–120.

3. Приходько О. О. Формування іншомовної професійної читацької компетентності майбутніх інженерів у технічному ВНЗ. *Науковий часопис. Серія 5 «Педагогічні науки: реалії та перспективи»* (Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова). Київ, 2018. Вип. 60, Т. 2. С. 89–94.

4. Чередніченко Г. А., Шапран Л. Ю., Куниця Л. І. Методика роботи з періодичною пресою у процесі вивчення іноземної мови. *Викладання мов у вищих закладах освіти.*2011. № 18. С. 283–291.

5. Rees G. Using news artiles. URL: https://www.teachingenglish.org.uk/article/using-news-articles (дата звернення: 30.03. 2019).

Отримано: 11 квітня 2019 року

Прорецензовано: 7 травня 2019 року

Прийнято до друку: 23 травня 2019 року

e-mail: shtohman@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-6(74)-187-189

Штохман Л. М. Деякі аспекти викладання іноземної мови в умовах комунікативного підходу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6(74), червень. С. 187–189.

УДК 372.881.1

Штохман Лілія Миколаївна,
кандидат філологічних наук, доцент, Тернопільський національний економічний університет

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В УМОВАХ КОМУНІКАТИВНОГО ПІДХОДУ

У статті розглядається питання викладання іноземної мови в умовах комунікативного підходу, де за основу береться дійсний досвід та мотивація студентів до її освоєння, адже у реальному житті мовлення зумовлюється комунікативною потребою, коли одна особа хоче дізнатись, а інша – поділитись інформацією. Наголошується, що навчальний простір повен ситуацій з реального життя студентів і тому заняття може швидко заповнитися словами та реченнями, які спонукають їх до обговорення, суперечок тощо. Представлено ключові положення праць зарубіжних науковців щодо деяких аспектів ефективного викладання іноземної мови, розглянуто певні особливості та специфіку співпраці викладача і студентів.

Ключові слова: *навчання, іноземна мова, метод, комунікативний, підручник, заняття, викладач, вчитель.*

Liliia Shtokhman,
Candidate of Philology (PhD), associate professor, Ternopil national economic university

SOME ASPECTS OF FOREIGN LANGUAGE TEACHING IN TERMS OF THE COMMUNICATIVE APPROACH

The article deals with the analysis of foreign language teaching in respect of personal experience and students' motivation when students can communicate in a conscious way, taking into account their real experiences. Set before are some aspects of the communicative approach to language teaching, students and the teacher participation in it. Analyzed are the works of some foreign scientists and teachers-practitioners. In real life, language emerges from communicative need when one person wants to say something; another wants to find out something. This is why information gap activities are a staple of communicative language teaching, but they are often somewhat artificial: the set-up involves a role play, none of the information is real, and Student A doesn't really need to know what Student B has to tell them. Described is the issue of opportunities in the classroom for the students to engage in real-life communication in the target language. Questions to be dealt with include what the communicative approach is, where it came from, and how teachers' and students' roles differ from the roles they play in other teaching approaches. It is defined that by being pro-active and responding to an opportunity, we restore our sense of agency as teachers – and we transfer it to the learners, working with them as they co-construct their narratives.

Key words: *learning, foreign language, method, communicative, textbook, classroom, teacher.*

Постановка проблеми. Завдання, які стоять на теперішній час перед сучасною освітою, включають в себе її нову якість, зорієнтовану на всебічний розвиток, формування компетентної особистості. Зростання значення іноземних мов у житті суспільства й кожної людини вимагає розширення її індивідуального мовного досвіду. Підхід до іноземної мови як засобу міжнародного спілкування стимулює пошук нових акцентів в організації процесу навчання іноземних мов.

Актуальність дослідження. Викладання англійської мови пройшло через радикальні зміни акценту впродовж останніх десятиліть, починаючи із комунікативної революції у середині 1970-х. Комунікативний підхід є продуктом невдоволення освітян і лінгвістів аудіо-лінгвальним та граматично-перекладним методами навчання іноземної мови [1;3;8;10]. За їх спостереженнями, учні і студенти, вивчаючи мову, опановували її далекою від реальної, живої мови. Іншими словами, комунікація відбувалась поза межами культури мови, що вивчалась.

Комунікативний підхід до викладання мови полягає у використанні реальних ситуацій із життя, що спонукають до спілкування. На відміну від аудіо-лінгвального методу навчання мови, що в своїй основі має повторення та тренування, комунікативний підхід дозволяє завжди забезпечити студентам відчуття неочікуваності під час виконання вправ, адже їх результат залежатиме від реагування та відповідей тих, хто навчається. Моделі ситуацій з реального життя змінюються щоразу, а мотивація студентів до навчання зумовлюється їхнім бажанням до змістовної комунікації на значущі для них теми [9].

Отож, **метою** нашої статті є представити ключові положення праць деяких зарубіжних науковців щодо викладання іноземної мови в умовах комунікативного підходу, де за основу береться дійсний досвід та мотивація студентів до її освоєння, розглянути певні особливості та специфіку співпраці викладача і студентів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Автором ідеї цього підходу називають Р. Ленгса (США), у цьому ж ряду згадують імена У. Літлвуда (Велика Британія), Г. Е. Піфо (Німеччина). Серед науковців, що займались цим питанням в галузі комунікативної лінгвістики, психології, теорії діяльності та методики комунікативного навчання іноземної мови є О. О. Леонтьєв, І. О. Зимня, Ю. І. Пассов, С. Ф. Шатілов, Г. В. Рогова, І. Л. Бім, І. М. Верещагіна, Н. Д. Гальскова, Н. І. Гез, А. А. Миролюбов, В.В. Сафонова та інші [1; 2; 3].

Роль викладача при комунікативному підході до викладання іноземної мови було визначено багатьма науковцями, серед яких M. Breen and C. Candlin, які описують ці ролі у своїй праці «The essentials of a communicative curriculum in language teaching. Applied Linguistics». Першою з них вони визначають роль посередника в організації процесу комунікації між її учасниками та між ними і різними видами діяльності чи текстами. Іншою роллю вони визначають роль незалежного учасника навчальної групи. Остання роль тісно пов'язана із цілями першої і випливає із неї. Ці ролі передбачають і ряд другорядних: організатора ресурсів, керуючого та дослідника, аналітика і радника [7, с. 99].

Домінуючим умінням, на розвиток якого спрямовані всі зусилля у навчанні мови, є говоріння. Воно вважається способом реалізації за допомогою мови комунікативного наміру, тому процес навчання розглядається як комунікативно спрямований процес включення у взаємодію зі світом (Є. І. Пасов) [1].

Мовленнєва функціональна система, яка забезпечує комунікацію, тобто спілкування, має складний, системний характер і включає в себе цілий ряд ланок: мотив, задум, внутрішню програму і т.д. Ще однією умовою комунікативності є наявність чи відсутність у тих, хто навчається, мотиву для здійснення мовленнєвої діяльності іноземною мовою [6; 7; 9]. Це положення є головним при визначенні комунікативності. Важливою умовою ефективності діяльності, за визначенням багатьох науковців, є наявність і мотиву, і предмету діяльності, їх тотожність [7, с. 93].

Досить ефективними такий підхід до навчання вважають науковці Урр, Вільямс та Бурден (Ur ,Williams, Burden). [18] Причин для цього, за їх дослідженнями, є дві. По-перше, саме завдяки такому виду організації навчання студенти набувають мовленнєвих вмінь, по-друге, вчаться належно сприймати учасників комунікації. За дослідженнями Джонсона (Johnson), правильна організація навчання набуває значної ваги, завдяки чому учасники можуть вести діалоги зі своїми партнерами без контролю з боку вчителя [15, с. 122].

В одній із наших попередніх статей наводимо точку зору досвідченого вчителя-практика Барні Гріфітса (Barney Griffiths), який у своєму дослідженні так само приділяє увагу навчанню говорінню у навчанні іноземної мови і наголошує на тому, що природнього спілкування в умовах навчання бракує. Зазвичай комунікативні завдання, за виконанням яких студенти проводять багато часу, базуються лише на підручнику, і не приймається до уваги той факт, що така діяльність може виконуватись з підручником самостійно, в позанавчальний час. Він наголошує, що хороший вчитель мови – це той, хто може створити умови для природнього спілкування мовою, що вивчається, і допомогти, коли студенти хочуть висловити те, що потрібно їм, що і вдосконалить їхню англійську [4, с. 514].

Д. Ларсен – Фрімен (Larsen-Freeman), у свою чергу, підтримує науковців і зазначає, що викладачі в умовах комунікативного підходу повинні виконувати роль радше слухачів, ніж тих, хто говорить, приймаючи функцію фасилітатора. Викладач визначає вправи, та маючи за мету діяльність студентів, повинен лиш спостерігати, часом відіграючи роль судді. Завдяки підвищеній відповідальності у розігруванні навчальних сцен студенти мають можливість відчути себе впевненішими у застосуванні мови, що вивчається. За словами Ларсен-Фрімен, студенти є відповідальними менеджерами свого власного навчання [12].

З короткого огляду теоретичних та практичних аспектів проблеми стає зрозуміло, наскільки комплексним та багатогранним є весь спектр особливостей викладання іноземної мови за умови використання комунікативного підходу.

Люк Медінгс (Luke Meddings), викладач, автор та дослідник у своїй праці робить акцент на дещо іншому аспекті викладання іноземної мови. За його словами, коли робота в основному визначається зовнішніми чинниками, такими як розділи підручника чи рівень підготовки студентів, вона стає затиснутою в чіткі рамки. У цих випадках, як відзначає автор, автономність викладача у прийнятті рішень та впливі на результативність роботи нівелюється. У результаті відчуття своєї пасивності може стати чинником втрати мотивації викладача. А як добре відомо, демотивований викладач не може мотивувати групу і якщо прагнемо мати активних студентів, маємо бути активними викладачами [13].

У реальному житті мовлення зумовлюється комунікативною потребою, коли одна особа хоче дізнатись, а інша – поділитись інформацією. Саме тому вправи на заповнення інформаційних лакун є основними у комунікативному навчанні іноземної мови, хоча іноді вони є надто штучними, де ані інформація не є справжньою, ані бажання учасника А дізнатись про те, що йому має повідомити В. Лише життєві випадки, як тоді, коли студенти дізнаються про одруження одного із них, справді мотивують до зацікавленого розпитування і спілкування.

Вчитель-практик визначає такі етапи: в якості першого кроку він пропонує «дозволити» діалогу відбутись, коли студенти висловлюють свою зацікавленість в отриманні більшої кількості інформації, прагнення знати більше. На наступному етапі розмові потрібно надати форми, задіяти всю групу, додаючи елементи завдання. Наприклад, у малих групах можна організувати «паперове спілкування», підготувати запитання на клаптиках паперу до об'єкта обговорення . Це дозволяє кожній групі уявити свою, дещо особливу картину події і згодом навіть створити власний короткий текст, який можна буде порівняти за змістом з іншими. Попередньо викладач може перевірити запитання і повернути їх студентам на доопрацювання за потреби. Саме таким є один із можливих способів яскравої динаміки на занятті, який пропонує Люк Медінгс [там само].

У зв'язку з цим він акцентує, що усна розмова, на відміну від письмових діалогів, дає можливість викладачу радше просто виправляти студента, аніж зосередити увагу на формі утворення запитань. Натомість складання діалогів у письмовій формі дає можливість студентам акцентувати на формі як окремих питань, так і загального наративу, на їх точності та обдумати можливості, щоб додати їм емоційності, а викладачу – більше часу на їх аналіз та обробку. Крім того, на його думку, виконання письмових завдань є хорошим способом розвитку впевненості у подальшому застосуванні спонтанного мовлення.

Педагог наголошує на тому, що навчальний простір повен ситуацій з реального життя студентів і тому швидко заповнюється словами та реченнями, які спонукають їх до обговорення, суперечок тощо. Коли викладач є активним і використовує можливості та ситуації, його відчуття вчительської автономності відновлюється, що в свою чергу сприяє його ефективній співпраці зі студентами в ролі фасилітатора їх самостійного наративу [там само].

Люк Медінгс справедливо відмічає, що переважна більшість того, що забезпечують звичні плани занять спрямована радше на контроль, аніж на створення можливостей навчання для студентів. У своїй праці він звертається до дискусії, що розгорілась між педагогами з приводу блогу Ентоні Гогана (Anthony Gaughan) «Teacher Training Unplugged», де з цього приводу останній якраз стверджує, що стандартні плани занять не передбачають пошуку викладачем варіативних можливостей розвитку заняття [14].

Медінгс ставить питання, чи може підручник забезпечити так зване co-constructed навчання – те, що створюється у співпраці викладача та студента, а не подається першим згідно з підручником. Його позитивне бачення ситуації, однак, зводиться в результаті до того, що усі учасники процесу повинні бути готовими, що розділи звичного підручника в такому випадку зміняться до невпізнання. Хоча, якщо ми змінюємо парадигму, пише він, чому маємо мислити з позиції розділів? [там само].

Відповідаючи на освітні виклики, педагоги зазвичай додають до підручника більше завдань, текстів, матеріалів, ставлять складніші вимоги, які довше потрібно пояснювати, ніж виконувати. Але, запитує він, чи неправильно готуючи страву і додаючи ще більше інгредієнтів, ми її виправимо?.. Те ж маємо із навчанням, стверджує витель-практик. Іноді краще почати спочатку і з меншою кількістю інгредієнтів [13].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи викладене вище, можемо стверджувати, що вибір видів діяльності, що можуть бути застосовані за умови комунікативного підходу до викладання іноземної мови, є необмеженим за умови, що такі вправи дають змогу студентам досягти комунікативних цілей навчальної програми курсу, залучити студентів до комунікативної діяльності з метою передачі інформації чи її отримання та мовної взаємодії.

Література:

1. Зязюн І.А. Неперервна освіта: концептуальні засади і сучасні технології. *Творча особистість у системі неперервної освіти.* Харків, ХДПУ, 2002.

2. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: підручник / Кол. авторів під керівн. С. Ю. Ніколаєвої. 2-е вид., випр. і перероб. Київ: Ленвіт, 2002. 328 с.

3. Ніколаєва С. Ю., Шерстюк О. М. Сучасні підходи до викладання іноземних мов. *Іноземні мови.* 2002. № 1. С. 19–46.

4. Штохман Л. Комунікативна складова у навчанні іноземної мови у ВНЗ. *Молодий вчений.* № 3 (43). 2017. – С. 512–515.

6. Berns M. S. Functional approaches to language and language teaching: Another look. *S. Savignon & M. S. Berns "Initiatives in communicative language teaching. A book of readings".* Boston: Addison-Wesley Publishing Co., 1984. PP. 3–21.

7. Breen M., & Candlin C. N. The essentials of a communicative curriculum in language teaching. *Applied Linguistics*. № 1. 1980. PP. 89–112.

8. Clark, J. L. Classroom assessment in a communicative approach. *British Journal of Language Teaching*. Oxford: Oxford University Press, 1987. # 25(1). PP. 9–19.

9. Dolle D., Willems G. M. The communicative approach to foreign language teaching: The teacher's case. *European Journal of Teacher Education*. Routledge: Routledge. Part of the Taylor and Francis group 7(2), 1984. PP. 145–154.

10. Gerngross, G., Puchta, H. Beyond notions and functions: Language teaching or the art of letting go. *S. Savignon, M. S. Berns "Initiatives in communicative language teaching. A book of readings*. Boston: Addison-Wesley Publishing Co., 1984. PP. 89–107.

11. Griffiths Barney Monitoring speaking. URL: https://www.teachingenglish.org.uk/article/monitoring-speaking.

12. Larsen-Freeman D. Techniques and principles in language teaching. Oxford: Oxford University Press, 1986.

13. Meddings, L. Not unit 5! URL: https://www.teachingenglish.org.uk/article/not-unit-5/

14. Meddings L. A dogme coursebook. URL: https://www.teachingenglish.org.uk/blogs/luke-meddings/a-dogme- coursebook

15. Johnson M. A Philosophy of second language acquisition. London: Yale University Press, 2004. 218 p.

16. Rosenthal A. S., Sloane R. A. A communicative approach to foreign language instruction: The UMBC project. *Foreign Language Annals*. 1987. # 20(3). PP. 245–253.

17. Swan, M. A critical look at the communicative approach (1). *ELT Journal*. 1985. № 39(1). PP. 2–12.

18. Williams M., Burden, R. L. Psychology for language teachers: A social constructivist approach. Cambridge: Cambridge University Press, 1997. 213 p.

РОЗДІЛ 7.

ПРОФЕСІЙНА ІНШОМОВНА ПІДГОТОВКА В ПРОЦЕСІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Отримано: 20 травня 2019 року

Прорецензовано: 22 травня 2019 року

Прийнято до друку: 23 травня 2019 року

e-mail: lisikeng@gmail.com

majalvov@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-6(74)-190-192

Larysa Afanasieva, Maya Smyrnova. On the formation of general scientific lexical language competence of the students of a technical university. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6(74), червень. С. 190–192.

УДК: 81'243:378

Larysa Afanasieva,
Instructor of the foreign languages department,
Dnipro National University of Railway Transport named after academician V. Lazarian
Maya Smyrnova,
Instructor of the foreign languages department,
Dnipro National University of Railway Transport named after academician V. Lazarian

ON THE FORMATION OF GENERAL SCIENTIFIC LEXICAL LANGUAGE COMPETENCE OF THE STUDENTS OF A TECHNICAL UNIVERSITY

Today, globalization is at its peak, and knowing foreign languages is no longer a simple sign of high-class, or intelligence, but, in many circumstances, a prerequisite.

The social significance of foreign languages is currently very high. Knowledge of a foreign language is today regarded as an essential attribute of achieving professional and personal success. Without professional knowledge of a foreign language, it is very difficult to find interesting, well-paid work with growth prospects, to carry out professional activities at a high level, to keep abreast of new developments and achievements in the field of professional interests. For a comprehensively educated modern young specialist, a graduate of a technical college, there should be no language barriers. He must feel equally comfortable both in his homeland and in any other country where he will have to go or work.

Therefore, the universities of Ukraine are tasked not only with high-quality teaching of foreign languages, but also with the formation of educated, competent specialists. A special role is given to the general scientific lexical competence of students, knowledge of the general scientific vocabulary of a foreign language and the ability to use it in professional communication.

Key words: *lexical skills, competence, mastering a foreign language, system of exercises, language material, engineer-teacher, perception.*

Афанас'єва Лариса Вячеславівна,
викладач кафедри іноземних мов,
Дніпровський національний університет залізничного транспорту ім. академіка В. Лазаряна
Смирнова Майя Львівна,
викладач кафедри іноземних мов,
Дніпровський національний університет залізничного транспорту ім. академіка В. Лазаряна

ЩОДОПИТАННЯФОРМУВАННЯЗАГАЛЬНОНАУКОВОЇЛЕКСИЧНОЇМОВНОЇКОМПЕТЕНЦІЇ У СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНОГО ВНЗА

Сьогодні глобалізація перебуває на своєму піку, і знання іноземних мов більше не є простим знаком високого класу, або інтелекту, але, за багатьох обставин, передумовою.

Соціальна значимість іноземних мов в даний час дуже висока. Знання іноземної мови сьогодні розглядається як істотний атрибут досягнення професійного та особистого успіху. Без професійних знань іноземної мови дуже важко знайти цікаву, добре оплачувану роботу з перспективами зростання, здійснювати професійну діяльність на високому рівні, бути в курсі нових розробок і досягнень у сфері професійних інтересів. Для всебічно освіченого сучасного молодого спеціаліста, випускника технічного коледжу, не повинно бути мовних бар'єрів. Він повинен відчувати себе однаково комфортно як на батьківщині, так і в будь-якій іншій країні, де йому доведеться йти або працювати.

Тому в університетах України поставлено завдання не тільки якісне викладання іноземних мов, а й формування освічених, компетентних фахівців. Особливу роль відіграє загальнонаукова лексична компетентність студентів, знання загальнонаукової лексики іноземної мови та вміння використовувати її у професійному спілкуванні.

Ключові слова: *лексичні навички, компетенція, оволодіння іноземною мовою, система вправ, мовної матеріал, інженер-педагог, сприйняття.*

Mastering vocabulary in a professionally oriented foreign language course is of systemic importance. Mastering software lexical material can be carried out in accordance with the principle of lexical anticipation in teaching foreign languages. Word perception and usage are closely related to the processes of formation, formulation and design of thought by the lexical means of a foreign

language [2, p. 32–34]. Leading countries are paying due attention to the use of modern technology. Blended learning, distance learning, online universities, use of multimedia technologies are becoming increasingly popular. The number of universities that use distance learning technologies effectively increases. The formation of foreign language competence in Europe is based on the major teaching documents of the Council of Education, Project Tuning, the European Language Portfolio, the European survey on language competences.

Strengthening the communicative side of this focus is reflected in the transformation of the goals of language learning and its content. It is not just about knowing the language, but about the ability to use it in real communication, that is, about the practical knowledge of the language and, therefore, about the development of "communicative competence". At the same time, language competence and its constituent part – grammatical skills and abilities – occupy a leading place in the process of achieving this goal. There is no doubt that communication is possible only if there is language competence, which is based on grammatical skills and abilities.

The purpose of the article is the scientific and theoretical substantiation of the formation of the general scientific foreign language lexical competence of students of a technical college.

Many researchers are engaged in the search for new pedagogical technologies and solutions that will ensure the intensification of students' cognitive activity: G. S. Sukhobskaya, I. S. Yakimanskaya, L. E. Alekseeva, L.V. Moskovkin, I. A. Zimniaya and others. This interest is largely due to the need to integrate our country into the world educational space, and consequently the need to find new technologies, methods, tools, forms of education, to the possibilities of disclosing students' personal potential.

Many authors write about the problem of the ever-increasing need of graduates of technical universities in a truly communicative knowledge of a foreign language for use in further professional activities. They are G. D. Voronin, G. D. Kovalchuk, A. L. Pumpyansky, M. A. Akopova, Yu. V. Eremin, R. A. Kuznetsova, N. V. Popova, V. I. Streltsov. The process of mastering students' lexical skills, which contains a set of problems associated with the multidimensionality of a word, having grammatical and personal lexical status, multidimensional semantic relations of a word in a dictionary, and direct correlation of a word with non-linguistic reality [7, p. 156–169].

As shown by a number of scientists: L. M. Voytyuk, Z. I. Konnova, I. A. Zimnyaya, V. N. Zykova, O. Yu. Iskandarova, Z. I. Klychnikova, B. C. Korostelev, L. V. Marischuk, T. N. Rybina, I. L. Sukhovey, V. G. Tylets, G. R. Khamitov, the process of formation of foreign language competence can be intensified only if there is interaction and consideration of a number of psychological and pedagogical prerequisites, such as students 'motivation to learn a foreign language, the type of students' thinking [7, p. 204–228].

Most of the research that is being conducted focuses teachers on actively using the resources of an arbitrary memory of students, i.e. the responsibility for mastering is assigned to the student himself. At the same time, the underestimation of the role of involuntary processes leads to the transformation of the assimilation of vocabulary into mechanical actions that require large time and physical costs on the part of students. The lack of effective methods of teaching vocabulary, taking into account the peculiarities of future professional activities of students and using mechanisms of involuntary mastering of vocabulary, is one of the reasons for the unsatisfactory level of formation of foreign language communicative competence of students and thereby determines the relevance of its study. The degree of knowledge of the problem, the practice of teaching a foreign language in a technical university, the analysis of teaching experience reveals the following contradictions between: – the modern professional tasks of future engineering teachers in the implementation of full-fledged foreign language communication and the existing practice of teaching a foreign language in an engineering pedagogical university; – a high degree of knowledge of the characteristics of involuntary memory in psychology and a relatively low degree of use of its potential in the methodology for the development of students' foreign language lexical competence; – the current system of exercises on the formation and development of lexical skills and its insufficient compliance with the modern tasks of teaching foreign language to students of a technical college [3, p. 4].

For the formation of students 'lexical competencies when learning a foreign language in an engineering and pedagogical university, it is necessary to carry out the following tasks: analyze the involuntary learning factor of the vocabulary by enhancing students' perceptual, mental, and communicative activity. Prove that the sufficient repeatability of the lexical material when performing carefully and purposefully developed exercises leads to its assimilation during the classroom during management by the teacher. The presentation of the main material. Lexical knowledge is an important part in the student's cognitive activity. As an integral part, they are included in the student's "cognitive base" and provide a solid lexical basis for mastering the language [5, p. 44]. The acquired knowledge of various aspects of a foreign language word is influenced by: – the correct choice of the corresponding meaning of a foreign language word from its entire structure for the expression of the specified concept; – the ability to combine lexical units with each other on the basis of the rules of lexical and grammatical valency; – the ability to express thoughts with existing lexical means. For the formation of lexical competence, a system of exercises is necessary, since in this case exercise is an elementary unit of training and is not subject to further fragmentation. Exercise is the methodical "brick" from which the whole system of exercises grows. Exercises used in classes in a foreign language are characterized by certain parameters. These parameters are manifested in the following:

1. The exercise has a specific focus on learning. In our case, the exercises will be aimed at learning lexical material, at its functioning in productive and receptive types of speech activity. Exercises should motivate students' learning activities through assignments.

2. In each exercise, a specific task is fixed, which corresponds to the objectives of training in the field of forming the lexical foundations of different types of speech activity.

3. The exercise specifies a specific speech action (or several actions), defines the conditions for its implementation. Exercise is a form of unity of language material and actions with it. In lexically oriented exercises, on the one hand, actions will be of a reproductive nature, on the other hand, they will be characterized by a receptive orientation.

4. In the exercises given the subject of the action. The subject of the action may be material or ideal. If the subject of the action is perfect, then the exercises are aimed at recognizing lexical means, with the help of which the main idea of the text (sound or visual) is given. If the subject of the activity is material (it is required to form and formulate a thought), then in this case one should make a choice of lexical units, combine them according to certain rules, and include them in the utterance.

5. In the exercises, the speech product is always predicted. A product may find itself in the form of a stated thought or in the form of a conclusion made after listening to or reading a text.

6. A certain amount of time is allotted for the exercise. The time allowed for the exercise may be limited and unlimited.

7. The exercise is performed on the basis of certain verbal and non-verbal material: words and phrases, speech patterns, text, pictures, diagrams, maps, etc.

8. Exercises are performed in different ways and in different organizational forms.

9. Each exercise is closely related to other exercises and takes a certain place. The order of the exercises is determined by the growth of language and operational difficulties [1, p. 25–31]. In the process of performing any exercise, the teacher always refers to the need-motivational sphere, to the existing knowledge, to the previously formed skills and abilities. Knowledge of specific lexical material, skills and abilities formed on their basis; interests and motives of students act as material equipment exercises. These components provide a specific implementation of the exercise in the educational process. The considered system of lexically directed exercises provides in its structure two subsystems [6, p. 5–8]. One subsystem is associated with the introduction of new vocabulary on each topic, and the other subsystem of exercises is engaged in consolidating this vocabulary. Subsystems are distinguished on the basis of such an indicator as the nature of the knowledge used in the formation of productive and receptive lexical skills. In each subsystem of exercises, types of exercises are distinguished. The effectiveness of the exercise system is determined by its types. The types of exercises should be distinguished according to the sequence of formation of skills and the nature of the operations underlying them. Each type should include species that provide sufficient repetition of new lexical units. This is a task with the selection of synonyms (antonyms), and the substitution of missing words or phrases in the sentence, and additions to the started sentences, and the choice of definitions for key lexical units [4, p. 370].

Summing up, I would like to say that the model of teaching the lexical side of speech takes into account the laws established by cognitive psychologists in acquiring, structuring, storing and applying lexical knowledge. It takes into account: – the nature of the values underlying the lexical knowledge; – features and patterns of cognitive processes (perception, recognition, understanding); – stages of formation of lexical skills of productive and receptive nature; – the nature of the interaction of intellectual actions and lexical stereotypes with each other. Accounting for these circumstances allows you to form lexical skills associated not only with the creative use of the learned lexical material, but also with its transfer to other conditions of functioning (to another topic, to a new speech situation, from one type of speech activity to another). The lexical strategy and its aspects are a combination of intellectual techniques and efforts used by the student to understand, memorize and use knowledge of the lexical system of the language. The system of methods of memorizing and mastering lexical information, the system of lexically oriented exercises form the technological basis for the implementation of the strategy, as well as its aspects. Prospects for further research. Making predictions on the basis of the stated results in the field of education concerning the problems of lexical and linguistic competence, it should be noted that further research in the field of training future engineers and educators can be directed to drawing up a nomenclature of communicative situations in the technical, sociocultural and professional areas of communication and identifying the volume of lexical stock providing effective foreign language communication within each of the identified situations.

Supporting the teaching process with appropriate e-learning techniques and web tools influences positively the development of language skills, and consequently favours the development of the key competence of communicating in foreign languages.

The purpose of the formative experiment is the implementation of the proposed model of foreign language competence in the experimental group training by means of blended learning that is a combination of traditional teaching with elements of distance learning. We used different multimedia technologies in teaching students of the experimental group. Students' individual work was carried out with the use of distance course "English for Mechanical Engineering students".

The formative experiment revealed positive changes in the levels of forming foreign language competence of the experimental group compared with the control one. It was found that the number of students in EG with high levels of motivation, reflective, cognitive activity, practical and technological criteria increased. Comparative analysis of the experimental results showed the increasing of levels of formation of foreign language competence of Master's students after the formative experiment, while the results of the control group didn't increase.

Literature:

1. Alquahtani, M. (2015). The importance of vocabulary in language learning and how to be taught. International Journal of Teaching and Education 3.3, 21–34.

2. Canale, M., & Swain, M. (1980). Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing. Applied Linguistics 1.1, 1–47.

3. Daller, H., Milton, J., & Treffers-Daller, J. (2007). Modelling and assessing vocabulary knowledge. Cambridge: Cambridge University Press.

4. Griffiths, C. (2003). Patterns of language learning strategy use. System 31, 367–383.

5. Jackson, H., & Amvela, E. (2000). Words, meaning, and vocabulary: an introduction to modern English lexicology. London; New York: Cassell. Open linguistics series

6. Kamil, M., & Hiebert, E. (2005). Teaching and learning vocabulary: Perspectives and persistent issues. In E. H. Hiebert and M. L. Kamil (Eds.), Teaching and learning vocabulary: Bringing research to practice (pp. 1–23). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.

7. Бим И. Л. Методика обучения иностранным языкам. Москва: Высш. шк., 1991. 319 с.

Отримано: 20 травня 2019 року

Прорецензовано: 22 травня 2019 року

Прийнято до друку: 23 травня 2019 року

e-mail: o.baiteriakov@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-6(74)-193-195

Байтерякова Н. Ю., Байтеряков О. З. Концепція підручника з курсу «Основна іноземна мова» як складова формування англомовної комунікативної компетентності студентів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6(74), червень. С. 193–195.

УДК [378.091.33:811.111]:005.336.2

Байтерякова Наталія Юріївна,
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
Байтеряков Олег Зуфарович,
кандидат географічних наук, доцент,
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

КОНЦЕПЦІЯ ПІДРУЧНИКА З КУРСУ «ОСНОВНА ІНОЗЕМНА МОВА» ЯК СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ

У статті розглядається концепція та зміст авторського підручника «English for Undergraduates (4th year)», що вийшов друком у 2019 р., а також особливості його застосування для формування англомовної комунікативної компетентності студентів філологічних факультетів завдяки розвитку навичок усного та писемного мовлення, що і є метою підручника.

Підручник складається з 7 основних та 2 додаткових розділів. Тематика підручника відповідає типовій навчальній програмі. В кожному основному розділі подано автентичні англомовні тексти та систему авторських практичних завдань до них, що сприяють утворенню у студентів здатності тлумачити у процесі спілкування соціальні, політичні, культурні та освітні мовленнєві реалії, розвитку культури спілкування англійською мовою на рівні, достатньому для здійснення комунікативних актів як у навчальному середовищі, так і за його межами, формуванню толерантності, поваги до звичаїв і традицій інших народів. Додаткові розділи містять тематичні статті з англомовної преси, план для роботи з ними, кліше та спеціальну лексику для їх подальшого аналізу, а також три категорії узагальнюючих тестів з граматики.

Ключові слова: *основна іноземна мова, комунікативна компетентність, мовленнєві кліше, лексико-граматичні тести.*

Natalia Baiteriakova,
Oleg Baiteriakov
PHD of Geographical Sciences, Bohdan Khmelnytsky State Pedagogical University of Melitopol, Melitopol

"ENGLISH FOR UNDERGRADUATES (4TH YEAR)": THE CONCEPTION OF THE TEXTBOOK AS A COMPOSITE PART OF THE ENGLISH-SPEAKING COMMUNICATIVE COMPETENCE FORMATION

The article deals with the concept and content of the author's textbook «English for Undergraduates (4th year)», which was published in 2019, as well as the peculiarities of its application for the formation of English-speaking communicative competence of students of language and literature departments.

The textbook is intended for the methodological base of the discipline «Basic Foreign Language», which is studied by students of the 4th year of the educational level «Bachelor» in the specialties «Philology. Germanic languages and literature (translation included)» and «Secondary education. Language and Literature (English)» The purpose of the textbook is to form the English-speaking communicative competence through the development of oral and written speech skills.

The textbook comprises 7 basic and 2 supplementary sections. The subject area of the textbook corresponds to the curriculum of this course for universities. In each major section there are authentic English texts and the system of author's practical tasks provided to them, which helps students to interpret the social, political, cultural and educational realities in the process of communication, and to develop the culture of communication in English at the level sufficient for the implementation of communicative acts in the educational environment as well as beyond it; the formation of tolerance, respect for the customs and traditions of other peoples. Supplementary sections include thematic articles from the English press, the plan for their analyses, cliches and special vocabulary for their further analysis, as well as three categories of generalized grammar tests.

Key words*: basic foreign language, communicative competence, spoken cliches, lexical grammatical tests.*

Постановка проблеми. Філологія як наука являє собою складну систему алгоритмів, правил та апріорних тез, покликаних відобразити приховані закономірності мови. Одні норми ввижаються очевидними, інші потребують детального роз'яснення, проте розуміння кожної з них є ключовою складовою опанування мовою на вищому рівні – не лише як інструментом відображення дійсності, але і як світоглядною призмою, що безпосередньо впливає на когнітивні інтерпретаційні процеси. Можна вивчити мову, але не зрозуміти її, навчитися правильно писати й говорити, але користуватися іноземною мовою виключно як додатком до рідної. Саме тому вивчення іноземної мови студентами профільних філологічних спеціальностей старших курсів бакалаврату ставить за мету не тільки узагальнити й структурувати знання, але й спрямувати їх на вживлення, на утворення мовної картини світу, що максимально наближена до автентичної. Позаяк однією з найбільших проблем, що постають перед студентами під час комунікації, зазвичай є невідповідність між вивченими та реальними лінгвістичними шаблонами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом в Україні запропоновано низку підручників та навчальних посібників для вивчення англійської мови, як профільної дисципліни на філологічних факультетах. Наприклад, серія підручників для 1–4 курсів М. О. Возної [4], підручник О. Р. Зарумної, Н. О. Михайленко, О. М. Сащина, С. В. Тхоровської [6], підручник Л. М. Черноватого, В. І. Карабана, Н. М. Ковальчук, І. П. Ярощук, Т. В. Ганічевої, Н. О. Кукуєвої [5], навчальний посібник О. П. Біконі [3] та ін. Кожен з авторів подає власне бачення навчального курсу, що відображається у його структурі, послідовності та методичних підходах до вивчення.

Викладення основного матеріалу. У 2019 р. вийшов підручник «English for Undergraduates (4th year)» [2] авторів статті. Підручник призначений для методичного забезпечення навчальної дисципліни «Основна іноземна мова», що вивчається

студентами 4 курсу освітнього рівня «бакалавр» спеціальностей «Філологія. Германські мови і літератури (переклад включно)» та «Середня освіта. Мова і література (англійська)». Його метою є формування у студентів англомовної комунікативної компетентності завдяки розвитку навичок усного та писемного мовлення.

Концепцію підручника побудовано виходячи з основних положень лінгвістичної підготовки майбутніх філологів та вчителів іноземної мови, що передбачає забезпечення комунікативної компетентності в актах міжкультурної комунікації через адекватне сприймання мови співрозмовника і розуміння оригінальних текстів. Для цього важливо розуміти, що лінгвістична характеристика слів, словосполучень, фраз, ідіом і т.д. може суттєво відрізняється від загальновживаної. Під певною лексичною одиницею зазвичай розуміється не тільки безпосередня денотація, але й когнітивно-семантичне поле, в якому знаходиться означена лексема. Межа між словом та поняттям у цьому випадку майже нівелюється: досліджуючи слово, мовознавцеві доводиться мати справу також з усіма можливими асоціаціями та конотативними зв'язками, що це слово утворює. «Основна іноземна мова» як навчальна дисципліна повинна послуговуватись саме таким трактуванням і сприйняттям лексичних одиниць, охоплюючи всі можливі їх значення та застосовуючи знання з психолінгвістики та культурології. Такий підхід є надзвичайно важливим, бо дозволяє уникнути більшості проблем із розходженням між словниковим та контекстуальним (деінде фактичним) значенням слів [1].

Підручник складається з 7 основних та 2 додаткових розділів. Тематика підручника відповідає типовій навчальній програмі і містить наступні основні розділи: «HIGHER EDUCATION», «TEACHING PRACTICE», «BOOKS AND READING», «KEEPING UP TO DATE», «POLITICAL SYSTEMS», «LAW AND CRIME», «MAN AND MUSIC». В кожному основному розділі подано автентичні англомовні тексти та систему авторських практичних завдань до них, що сприяють утворенню у студентів здатності тлумачити у процесі спілкування соціальні, політичні, культурні та освітні мовленнєві реалії, розвитку культури спілкування англійською мовою на рівні, достатньому для здійснення комунікативних актів як у навчальному середовищі, так і за його межами, формуванню толерантності, поваги до звичаїв і традицій інших народів.

Перший додатковий розділ містить тематичні статті з англомовної преси, план для роботи з ними, кліше та спеціальну лексику для їх подальшого аналізу. У другому додатковому розділі представлено три категорії узагальнюючих тестів з граматики.

Кожний розділ підручника побудований за єдиною схемою, що містить автентичний текстовий матеріал за темою та систему практичних завдань, спрямованих на розвиток творчої мовленнєвої діяльності студентів, формування вміння самостійно аналізувати англомовні тексти, розвиток навичок англо-українського та українсько-англійського перекладу текстів, використання набутих знань для висловлювання своєї думки. Роздивимось структуру практичного блоку детальніше.

Перші завдання кожного практичного блоку передбачають читання поданих у підручнику тематичних текстів та пошук відповідей на запропоновані до них запитання, що сприяє розвитку навичок розуміння та швидкого орієнтування у змісті текстів.

Наступні завдання передбачають пошук визначеної у текстах тематичної лексики з подальшим нотуванням її у словник. Під час складання такого словнику студенти краще засвоюють нову лексику і номенклатуру, більш вільно орієнтуються у текстах і літературі.

Подальший вид завдань спрямовано на формування вмінь пояснювати основні терміни та концепти англійською мовою. Як свідчить досвід викладання «Основної іноземної мови» і «Лінгвокраїнознавства», цей вид роботи сприяє розвитку зв'язного мовлення, а також підвищує рівень загального сприйняття заданої теми, встановлює причинно-наслідкові зв'язки та допомагає студентам знайти певні дотики між різними лексичними категоріями. Під час практичних занять у групі це завдання можна використовувати наступним чином: перший студент пояснює перший із зазначених термінів, другий студент пояснює наступний концепт та пов'язує його з попереднім, третій підхоплює цей логічний ланцюжок тощо [1].

Завдання, що передбачають складання власних запитань до поданих тематичних текстів з використанням запропонованих термінів та власних назв, дозволяють закріпити граматичні навички та більш вільно орієнтуватись у питомій концептосфері. Такі завдання сприяють підвищенню пізнавальної активності студентів та застосуванню фронтальних форм роботи.

Системність вивчення теми підкріплюють завдання, що передбачають написання анотації до тематичного автентичного тексту на підставі виконання попередніх завдань. Стисле висвітлення змісту розгорнутого тексту потребує ретельного усвідомлення його сутності, провідної ідеї, вільного володіння тематичною лексикою, визначення головних проблем, на що й було спрямовано перші завдання. Написання анотацій сприяє формуванню у студентів аналітичного мислення, розвитку вмінь систематизувати інформацію і чітко, зрозуміло передавати її англійською мовою.

Підсумком опрацювання тематичних текстів є завдання, що передбачають усну презентацію теми з використанням тематичної лексики та складеної анотації, що сприятиме подальшому розвитку навичок монологічного мовлення, структурування та узагальнення інформації, висловлювання власних думок і ставлення до проблем теми.

Для стимулювання монологічного мовлення пропонуються завдання, що передбачають усне коментування запропонованих схем, діаграм, таблиць та малюнків, які висвітлюють окремі проблеми питомої теми з використанням тематичної лексики. Такі завдання дозволяють застосувати аналітичне мислення для пошуку традиційних та нестандартних висновків, активізувати застосування тематичної лексики, самостійно будувати план відповіді, висвітлювати власне бачення проблеми. Крім цього ці завдання сприяють формуванню вмінь вербалізації цифрової та графічної інформації.

Для розвитку навичок літературного перекладу запропоновані завдання, що передбачають англо-український та українсько-англійський переклад поданих уривків з художніх та художньо-публіцистичних текстів Під час їх виконання студенти не тільки практикуються у перекладі автентичного тексту, але й закріплюють результати попередніх завдань, актуалізуючи питомий лексичний пласт. Крім того, тексти надають приклад «живого» застосування вивченої тематичної лексики, оскільки нові лексеми перестануть бути «словниковим тягарем» і знайдуть втілення в активній лексиці студентів. Відібрані для перекладу уривки відзначаються яскравою художністю, тому під час перекладу траплятимуться ситуації, в яких студентові доведеться перекладати різноманітні стилістичні тропи.

Для розвитку навичок висловлювання власного ставлення до відомих сентенцій наводяться завдання, що передбачають коментування англомовних афоризмів за допомогою поданих мовленнєвих кліше. При цьому, підбір афоризмів здійснено

за темами розділів, вони належать відомим особистостям різних епох – від античності до сучасності, – філософам, письменникам, акторам, суспільним і політичним діячам, психологам тощо. Здебільшого зміст запропонованих афоризмів має дискусійний характер і ініціює аргументовану полеміку. Внаслідок виконання цих завдань формуються вміння аналізувати змістово-стилістичну складову англомовних виразів та застосовувати в усному мовленні певні мовленнєві кліше, що найбільш доцільно відображають провідну ідею афоризму.

Розвитку вмінь структурувати власну думку сприяють завдання, що передбачають написання есеїв на запропоновані теми. Для кожного розділу запропонована тематика есеїв дозволяє письмово відобразити основні питання, що розглядались під час вивчення теми. Слід зазначити, що наведені теми сформульовані таким чином, що передбачають не лише переказ розглянутого матеріалу, але й обов'язкове аргументоване висловлювання власного ставлення до проблеми.

Для формування здатності орієнтування у сучасних актуальних контекстах англомовного середовища запропоновані завдання, що передбачають аналіз статей з автентичної періодики за наданим планом, системою завдань та кліше. Зауважимо, що формат періодики передбачає всебічне відображення сьогодення, містить приклади різноманітних авторських стилів, демонструє зміни та розвиток сучасного лексичного складу мови, особливо функціонування неологізмів, евфемізмів, професіоналізмів, а на сучасному етапі – навіть сленгізмів. Цінність тестів з періодичної преси посилюється широкою репрезентацією різноманітних лінгвостилістичних засобів, що притаманні саме цьому функціональному стилю.

Забезпеченню виконання завдань з аналізу текстів періодичних видань у підручнику наведено великий обсяг статей з англомовних друкованих ЗМІ, що дозволяє більш повно відобразити основні проблеми з теми розділу, надати студентам вибір навчального матеріалу відповідно до їхніх вподобань. Дані завдання допомагають студентам доповнити і систематизувати власний вокабуляр, спрямувати їх на написання власних текстів за взірцем.

З метою узагальнення і впорядкування знань та навичок, набутих протягом попередніх років навчання, здобувачам освіти пропонується комплекс трирівневих оглядових лексико-граматичних тестів. Перша складова передбачає виконання завдання на встановлення і виправлення помилки, що міститься в окремому реченні. За типом, помилки можуть бути орфографічними, стилістичними, граматичними, семантичними, морфологічними тощо. Другий рівень включає в себе словосполучення, що мають відтворити подане речення, враховуючи граматичні, смислові та синтаксичні чинники. У третій частині тестів необхідно опрацювати запропоноване речення та передати його зміст, застосовуючи іншу граматичну конструкцію. Утворене речення обов'язково має включати в себе виділене слово або словосполучення. Успішне виконання оглядових тестів не тільки активізує, але й систематизує матеріал, вивчений раніше.

Для опрацювання тематичної лексики пропонуються завдання, що передбачають виконання різноманітних лексичних тестів. Цей блок тестів на закріплення «тематичного словника» розділений на кілька частин. У першій читач має підібрати синонім або вираз, що якнайкраще пояснює виділений термін у реченні. Це завдання активізує логічні зв'язки та прискорює запам'ятовування студентами нових понять. Друге завдання пропонує завершити уривок з тематичного тексту, правильно додавши запропоновані слова до вказаних пропусків. Слова подані у необхідній формі (наприклад, множина у іменників, часові форми у дієслів), тому студентам необхідно лише правильно розташувати їх у тексті. Третє завдання має на меті встановлення відповідності між термінами та їх визначенням. Зазвичай для перевірки подаються іменники з тематичної лексики. Четверте завдання реферує до знань, набутих під час виконання першого: студентам необхідно згрупувати подані терміни відповідно до кількох тематичних груп. Окрім очевидної активізації логічних зв'язків, цей тест допомагає категоризувати інформацію, набуту під час вивчення розділу. П'яте завдання функціонує за схожим принципом: студенти знаходять синоніми серед термінів, поданих врозкидь, та виписують їх разом. Шостий тест за механікою дещо нагадує другий. Щоправда, тут замість суцільного тексту подано десять речень, не пов'язаних одне з одним. Мета студента – правильно вставити запропоновані терміни у пропуски [1].

Головні висновки. Різноманітність типів завдань не тільки активізує розумові процеси, але й сприяє закріпленню світоглядної інформації, розширенню лексичного складу, а також здібності до побудови причинно-наслідкових зв'язків. Інформацію, що необхідна для успішного виконання завдань, ретельно підібрано відповідно до критеріїв актуальності, взаємоінтеґрації навчальних курсів, відповідності лінгвістичним нормам тощо.

Даний підручник стане у пригоді студентам і викладачам філологічних факультетів, а також усім, хто бажає вдосконалити свої знання з англійської мови.

Література:

1. Байтерякова Н. Ю., Байтеряков О. З., Байтеряков Є. О. Концепція підручника з курсу «Лінгво-країнознавство» як складова формування англомовної комунікативної компетентності. *Наукові записки Острозької академії. Серія «Філологічна».* Острог: Вид-во НаУОА, 2017. Випуск 67. С. 37–40.

2. Байтерякова Н. Ю., Байтеряков О. З. English for Undergraduates (4th year): підручник. Мелітополь, 2019. 564 с.

3. Биконя О. П. Ділова англійська мова: Навчальний посібник. Вінниця: Нова книга, 2010. 312 с.

4. Возна М. О., Гапонів А., Антонюк Н. М., Хоменко Н. С., Пермінова А. В. Англійська мова. IV курс. Підручник. Вінниця: Нова Книга, 2008. 440 с.

5. Практичний курс англійської мови.: підручник для студентів четвертого курсу вищих закладів освіти (філологічні спеціальності та спеціальність «Переклад») / Л. М. Черноватий, В. І. Карабан, Н. М. Ковальчук, І. П. Ярощук, Т. В. Ганічева, Н. О. Кукуєва. Вінниця: Нова книга, 2008. 608 с.

6. Практичний курс англійської мови.: підруч. Для студ. Вищ. Навч. Закл. / О. Р. Зарумна, Н. О. Михайленко, О. М. Сащин, С. В. Тхоровська; за ред. О. Р. Зарумна. 2-е вид. Вінниця: Нова книга, 2012. 496 с.

Отримано: 20 травня 2019 року

Прорецензовано: 22 травня 2019 року

Прийнято до друку: 23 травня 2019 року

e-mail: sevschool@yandex.ua

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-6(74)-196-199

Nataliya Samoylenko. Communication effectively in international contexts: challenges and good practises. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6(74), червень. С. 196–199.

UDC 378.14.017

Nataliya Samoylenko,
Doctor (Pedagogy), associate professor, Sevastopol State University

COMMUNICATION EFFECTIVELY IN INTERNATIONAL CONTEXTS: CHALLENGES AND GOOD PRACTISES

English Medium Instruction (EMI) courses are becoming familiar in universities around the globe. Increasing numbers of academics and teachers working in universities around the world are being asked to teach in English and work with international students. Over the last decade research on English as a lingua franca, Global Englishes demonstrated that English is not a barrier but a tool. However many recent studies focus on investigating different contexts of EMI around the world, language, structures to use to present our ideas clearly. Despite the importance of research on English as a lingua franca, Global Englishes, English as a Medium of Instruction (EMI) has not yet become a subject of research. This paper attempts to give an introduction to English as a Medium of Instruction (EMI) and how to get prepared for the global classroom. It is also shown how to focus on some key aspects of the EMI, which help us to change our practice, the way we teach and to prepare to adjust our pedagogical approach somewhat and adapt our style and methods in order to take account of the needs of our intercultural communication. As a result this study raises a broader question: How to communicate effectively in international contexts? This issue will be discussed in connection with the pedagogical implications arising from the findings and observations of the study.

Key words: *English Medium Instruction (EMI), English as a lingua franca, Global Englishes, intercultural communication, international contexts.*

Самойленко Наталія Борисівна,
доктор педагогічних наук, доцент, Севастопольський державний університет

ЕФЕКТИВНА КОМУНІКАЦІЯ В МІЖНАРОДНИХ КОНТЕКСТАХ: ВИКЛИКИ ТА ПРАКТИКИ

У статті досліджується проблема ефективної комунікації в міжнародному контексті. В університетах у всьому світі з'являються курси з English Medium Instruction (EMI). Відображено сутність поняття English Medium Instruction (EMI), англійська мова, що функціонує як lingua franca, Global Englishes. Розкриваються ключові аспекти English Medium Instruction (EMI), які допомагають змінити практику й методи викладання, врегулювати педагогічний підхід, стиль і методи підготовки студентів до міжкультурної комунікації і взаємодії. Автором продемонстровано приклади матеріалів для студентів з оволодіння основ письмової англомовної комунікації в науково-освітній галузі для проведення наукових досліджень.

Ключові слова: *English Medium Instruction (EMI), lingua franca, Global Englishes, міжкультурна комунікація, міжнародний контекст.*

Introduction. It is now generally accepted that English Medium Instruction (EMI) courses are becoming familiar in universities around the globe. Increasing numbers of academics and teachers working in universities around the world are being asked to teach in English and work with the international students.

Problem statement. In recent years researchers have become increasingly interested in: How to communicate effectively in international contexts? What is EMI? Many recent studies focus on investigating different contexts of EMI around the world, language, structures to use to present our ideas clearly, how important it is to be accurate with our language. Over the last decade research on English as a lingua franca, Global Englishes demonstrated that English is not a barrier but a tool. And there are other tools and resources in our repertoire of skills that we can make use for communication. Despite the importance of research on English as a lingua franca, Global Englishes little attention has been paid to English as a Medium of Instruction (EMI) [3; 9; 10].

Research questions. As universities work the researches and tutors teach their courses in English. But working in Higher Education they do not have training in English language or intercultural skills.

Methodology. Our research aims to give an introduction to English as a Medium of Instruction (EMI) and get prepared for the global classroom. We will focus on some key aspects of the EMI, which help us to change our practice, the way we teach, to prepare to adjust our pedagogical approach, to adapt our style and methods in order to take account of the needs of our intercultural communication.

Findings. Since joining the University in 2005 I have taught on most programmes and modules that the English Language Section has offered. This also includes directing Masters' Courses for many years, preparing for TKT exams and organizing CPD activities [4]. Our commitment now is to develop our English Medium Instruction options for academics within our own university. We are interested in the work of the British Association of Lecturers in English for Academic Purposes on the subject of EMI (https://www.baleap.org/).

According to Dr. Nicola Galloway, co-author of a recent report into English as a medium of instruction, the growing trend is to teach university courses in English. The practical reasons of English as a medium of instruction growing are:

1) most academic research is published in English (about 94 per cent of research in international, high-impact publications is in English);

2) the universities, where students tend to be highly proficient in English, have often switched to English, especially for courses in science, technology, engineering and mathematics (STEM);

3) many governments believe that EMI programmes will improve students' English proficiency, make them more attractive in the global job market;

because English is the language of research, the graduates' could increase the amount of English-language research they get published in international journals, raising the university's position in rankings ().

It is now generally accepted English is used in teaching and learning at universities around the world. The researchers consider importance of English use in international higher education and a variety of approaches English is used in education. They discuss the difference between CLIL (Content and Language Integrated Learning) and EMI, and reflect on the language needs of students working and studying in international settings.

Thanks to the research of scholars such as Anna Mauranen from the University of Helsinki and Jennifer Jenkins from the University of Southampton who have promoted research into English as it is actually used now in the world today by its millions of users only a small percentage of whom are native speakers of the language, English is considered the world's language. It's lingua franca [7].

For academics, teachers and students all over the world, decisions are made for one reason or another to deliver course content subject matter through the medium of English. There is no single standard model of EMI, but rather a vast number of possible variations. For example, a university may choose to operate totally in English with all its support services, administration, library resources, and so on able to operate in English, and thus, in an almost totally English-dominant environment.

One of the characteristic features of using English is – teaching and learning is happening at a distance, thanks to technology, with varying degrees of separation between teachers and students. An academic may be in one location and the students in several others, or lectures are recorded to be listened to later, or MOOCs or other online courses are created for students to enroll on. [10].

The authors of the online course, devoted to EMI highlight the role of English for effective communication. When we think about successful communication, we think of the actual words we use when we speak English in a given situation. These are the building blocks in any language. But our objective goes beyond just words. The clue is in the name – English Medium Instruction. We are not teachers of English, but teachers in English. This is the difference between EMI and CLIL which is another term you may have heard of. CLIL stands for Content and Language Integrated Learning. And CLIL has two functions – to teach both content and a language at the same time [10].

In some universities, there is the distinction between EMI and CLIL. But the researchers of this course consider EMI as the teaching of academic content through English, not the teaching of English. Language grows and develops through use and practice; the students may acquire more proficiency and confidence in their English language skills through participating in EMI classes. But primary aim remains to teach the contents of discipline.

The scholars put forward the analysis of English, which needs to be perfect knowledge. The researches consider English as not a barrier but as a tool. To help us communicate we can use other tools and resources [9].

We compared opinions of the researchers. The native speakers are positive towards EMI, because it opens doors on a global level for them; allows to look into teaching in other countries, and to publish, to go to conferences. But, as a global Englishes researcher, they think that it is so important to be critically aware of the local contexts [6].

EMI has been extensively studied in recent years by EMI Oxford (The Centre for Research and Development in English Medium Instruction), a center based in the University of Oxford's Department of Education. The researchers attempted to provide an initial picture of the rapidly growing global phenomenon of English medium instruction (EMI). Their definition of EMI is: "The use of the English language to teach academic subjects in countries or jurisdictions where the first language (L1) of the majority of the population is not English" [9, p. 6].

Although considerable amount of research has been devoted to the English language for teaching academic subjects few attempts have been made to investigate EMI. The last investigations have focused on EMI definitions and reasons of its appearance (table 1).

Table 1

EMI definitions, functions and reasons of its appearance

№	EMI in education	Functions	Reasons
1	EMI is practiced very differently around the world with other languages present, with different forms of assessment and support, with different first language groups present	– Helps to create a dialogical space for global citizens to connect and make the world a more peaceful and interconnected place. – Presents an opportunity for people from different backgrounds to engage, rather than a challenge to other languages.	– To adapt people's language and express themselves in a way that is right for them; – English is inclusive and multicultural to be the lingua franca of higher education.
2	English in EMI is a way of communicating ideas	– Does not necessarily have a fixed or standard form. – English forms can be very varied in EMI settings, within very different cultural spaces.	Teaching through English can enhance language skills for staff and students. Using English in academic life enables new connections to form and opens up opportunities to publish students' work in a range of journals or books.

Language and intercultural communication skills are considered to be basic skills in our globalizing world [1; 12]. Professor of Global Englishes at the University of Southampton Jennifer Jenkins coincides that today Global Englishes is changing fast [5]. Scholars from different countries in their researches highlight the role of Global Englishes and intercultural communication in English Language Teaching. Now, English as a Lingua Franca is different because English as a Lingua Franca is not about a variety of English. It's about English used as a contact language, or a language of intercultural communication.

The other major piece of research was the English as a Lingua Franca in Academia Corpus (ELFA), which was led by Professor Anna Mauranen at the University of Helsinki. She focused on Academic ELF rather than other kinds of ELF context and use, when she started researching ELF [7].

Academics across all disciplines are observing how researchers at various levels of experience write about their published research. Everyone doing research reads and critically discusses the previously published research on their topic. Researchers know what to do but actually, many research students face the problem in essential questions. Investigating the research writing experience, doing research writing for the first time, we need for explicit discussion and instruction in this area [6–8].

Nowdays, the concept English for Academic Purposes (EAP) has been the major driver for the changes in the English as a Foreign Language (EFL) programme at Sevastopol State University. By the end of Master course, students will be able to: read written materials, evaluate them critically for further use in their teaching and research work; make presentations using appropriate logical structure, highlighting significant points; produce different types of academic writing, including articles, research reports, summaries, reviews and reports on professional issues, research papers; reference resources [1].

Therefore we need to learn the kind of English which is used in academic contexts, academic textbooks and articles, lectures and seminars; what vocabulary relating to being a student at a university or college present [3].

That is why in an academic institution English has become the medium of instruction. The students attend or give lectures and presentations in English, participate in international conferences, write up a dissertation in English [3].

This paper focuses on research academic English study. Studying the academic English we present the kind of vocabulary that is used in academic speech and writing, for discussing ideas and research and for talking and writing about academic work that you need to be fully familiar with in order to feel comfortable in an academic environment.

The researcher considers "academic English tends to be a truly international language we focus on vocabulary that will be essential for you regardless of where you are studying now or may study in the future" [3, p.10].

We agree with the author that we are teaching English as a means of international communication, the scholars are daily required to study English, in order to communicate in this language when discussing their professional subjects. Nowdays the purpose is to find ways and means of making human linguistic communication more effective, a form of English to speak and write on professional subject. The researcher defines a corpus as a representative sample of language, compiled for the purpose of linguistic analysis. It provides accessible data for the use of different researchers. Its range and size are variable.

There are many differences between formal, neutral and informal vocabulary in English. Here we list a number of words and expressions that are frequent in academic contexts, prepared by the students. The students use such resources, the cited books: A University Grammar of English by Randolph Quirk, Sidney; Academic Vocabulary in Use by Michael McCarthy, Felicity O'Dell (Cambridge University press); Cambridge Dictionary http://dictionary.cambridge.org; Greenbaum, Geoffrey Leech, Jan Svartvik (Longman); Longman Dictionary of Contemporary English (Longman) http://www.ldoceonline.com; Macmillan Collocations Dictionary (Macmillan); Macmillan English Grammar in Context by Michael Vince (Macmillan); Merriam Webster https://www.merriam-webster.com; Practical English Usage by Michael Swan (Oxford); T. V. Yakhontova «English academic writing for students and researchers»; The Oxford Dictionary of Literary Terms: https://www.oxforddictionaries.com [4].

For their own glossary or term list by their Master's theses the students choose neutral vocabulary, appropriate for written and spoken contexts.

The students use site "Welcome to English Vocabulary Exercises" (). The Academic Word List (AWL) is a list of words which appear with high frequency in English-language academic texts. The list was compiled by Averil Coxhead at the Victoria University of Wellington, New Zealand. Averil Coxhead is a lecturer in English for Academic Purposes at Massey University, Palmerston North, New Zealand. She compiled the AWL in 2000. (index. Shtml). The list contains 570 word families and is divided into 10 sublists. The AWL is organized into Word Families.

Teaching academic writing at universities is a new trend. The undergraduate students need to have good critical writing skills for taking part in different international programs and contests, publish their research papers in international journals, apply for grants and internships, study at colleges and universities abroad, work in international companies and institutions. We conduct research academic writing (RAW) course for Master's programs. Undergraduate students' writing includes term and Master's course papers, theses [2].

We use materials from international writing centers, journals, and our students' papers. We made up activities for the course and borrowed some of them from online sources, expanded, changed, and adapted to philology majors. For selecting a good research question we design activity for analyzing if the topic is researchable. Studying the abstract writing and abstract structure, the students highlight and label the parts of the abstracts. When the students submit their research papers to their native language journal, they are supposed to write an abstract in their native language. Therefore they should follow the same structure and criteria [1; 4]. We design some activities: the students are united in groups and present their results and decide which abstracts to choose or reject for publishing. They discuss their selection criteria, taking into consideration: content, clarity, language, the length, the quality of the abstract.

Most students from their baccalaureate programs know how to plan research, collect and analyze data, interpret results, and how to write a research paper. But the research academic writing course is intended for undergraduate students involved in writing Master's theses to be presented in native language by the end of their study and in English language by the end of the course.

Conclusion. We conclude that EMI appears to be a phenomenon. In general, this investigation shows that we need 'global' understanding of the aims and purposes of EMI. Further research is needed to verify a research of EMI and the effects of EMI on the learning of academic subjects and on the acquisition of English proficiency; to design pedagogical guidelines which might lead to effective EMI teaching and learning; creating EMI content in initial teacher education (teacher preparation) programmes and continuing professional development (in-service) courses.

References:

1. Кузьменкова Ю. Б. Academic project presentations: Student's Workbook: Презентация научных проектов на английском языке: Учебное пособие для студентов старших курсов и аспирантов. 3-е издание. Москва: Издательство Московского университета. 2011. 132 с.

2. Луганская Е. В., Гатто М. А. Understanding the Research Procedure: Writing Activities for Business Students : учеб. пособие. Иркутск : Изд-во ИГУ, 2017. 93 с.

3. Ляпунова Е. Э. От лингвистики к лингводидактике: Выпуск I: What is the core EAP we use in the Humanities? Справочно-теоретическая трактовка базовых характеристик английского языка для общеакадемических целей. Москва: МАКС Пресс, 2013. 76 с.

4. Самойленко Н. Б. Developing Academic writing in intercultural university settings: key features, efficiency and challenges. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна» : збірник наукових праць* / укладачі : І. В. Ковальчук, О. Ю. Костюк, Л. М. Коцюк. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2016. Вип. 60. 330 с. С. 7–10.

5. Самойленко Н. Б. Preparing students to meet the demand for 21 century skills: opportunities, challenges, Expectations. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка. Психологія: зб. наук. пр.* Київ: Національний авіаційний університет, 2018. Вип. 1(12). 144 с. С. 93–99.

6. Самойленко Н. Б. Using English as a lingua franca: teaching and learning languages. *Наукові досягнення, відкриття та шляхи розвитку педагогічної науки: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 25-26 травня 2018 р.* Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2018. 116 с. С. 68–70.

7. Changing English: Global and Local Perspectives / Filppula, M. (ed.), Klemola, J. (ed.), Mauranen, A. K. (ed.) & Vetchinnikova, S. (ed.) 2017 Berlin, Boston: De Gruyter Mouton. 347 p. (Topics in English Linguistics [TiEL]; no. 92.

8. Crystal D. English as a global language Second edition. Cambridge: CUP, 2003, 2nd edition. 212 pp.

9. Dearden J. English as a Medium of Instruction: a growing global phenomenon, 2015. 40 p. URL: https://www. britishcouncil. org/ sites/default/files/e484_emi_-_cover_ option_3_final_web.pdf (accessed 27.02.2019).

10. English as a Medium of Instruction for Academics. URL: https://www.futurelearn.com/courses/emi-academics// (accessed 27.02.2019).

11. Englishes. A resource book for students / J. Jenkins. Abingdon, GB: Routledge, 3rd edition, 2015. 288 p.

12. Jenkins J. Mobility and English language policies and practices in higher education in The Routledge Handbook of Migration and Language / ed. J. Jenkins: 1st, Chapter: 28, Publisher: Routledge, Editor: Suresh Canagarajah, 2017. PP. 502–518.

13. Mauranen A. English as a global Lingua Franca: changing language in changing global academia. In Murata, K. (ed.) Exploring ELF in Japanese Academic and Business Contexts. Amsterdam: John Benjamins, 2015. P. 29–46.

14. The University of Southampton. URL: https://www.southampton. ac.uk/ml/ about/ staff/ wmlb.page. / (accessed 27.02.2019).

15. English as a Medium of Instruction for Academics. URL: https://www.futurelearn.com/courses/emi-academics/ (accessed 27.02.2019).

Отримано: 20 травня 2019 року

Прорецензовано: 22 травня 2019 року

Прийнято до друку: 23 травня 2019 року

e-mail: Iryna80@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-6(74)-200-203

Стифанишин І. М., Юрко Н. А., Проценко У. М., Романчук О. В. Комунікативні аспекти іншомовної професійної підготовки фахівців сфери туризму. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6(74), червень. С. 200–203.

УДК 007:81'1:796.5

Стифанишин Ірина Миколаївна,
старший викладач кафедри української та іноземних мов,
Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського,
Юрко Надія Анатоліївна,
старший викладач кафедри української та іноземних мов,
Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського,
Проценко Уляна Миколаївна,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української та іноземних мов,
Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського,
Романчук Ольга Василівна,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри української та іноземних мов,
Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського

КОМУНІКАТИВНІ АСПЕКТИ ІНШОМОВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СФЕРИ ТУРИЗМУ

Комунікативні іншомовні навички є важливим елементом туристичної індустрії. Головним викликом для туризму є не те, щоб залишатися вузьким фахівцем у своїй галузі, аби задовольнити потреби працівників промисловості, а також використовувати розвиток знань, які сприятимуть успішному розвитку туризму та індустрії гостинності вцілому. Освіта в галузі туризму є одним із сегментів величезної індустрії туризму. Високий рівень усних, письмових та комунікативних навичок є серед найважливіших для майбутніх фахівців галузі туризму. Добре володіння англійською мовою під час навчання додасть цінності студентській освіті. У даній статті основну увагу приділено комунікативним аспектам іншомовної підготовки фахівців галузі туризму як передумови їхнього професійного розвитку. Виявлено мотивацію студентів вивчати англійську мову та визначено перешкоди та труднощі у розвитку необхідних мовних навичок.

Ключові слова: *комунікативні іншомовні навички, спектр освітніх програм, професійний розвиток.*

Iryna Styfanyshyn,
Senior Lecturer, Department of Ukrainian and Foreign Languages, Lviv State University of Physical Culture, Ukraine
Nadiya Yurko,
Senior Lecturer, Department of Ukrainian and Foreign Languages, Lviv State University of Physical Culture, Ukraine
Uliana Protsenko,
PhD in Pedagogy, Associate professor, Department of Ukrainian and foreign languages,
Lviv State University of Physical Culture named after Ivan Bobersky,
Olga Romanchuk,
PhD in Philology, Associate professor, Department of Ukrainian and foreign languages,
Lviv State University of Physical Culture named after Ivan Bobersky

THE COMMUNICATIVE ASPECTS OF FOREIGN LANGUAGES PROFESSIONAL COMPETENCE OF SPECIALISTS IN TOURISM

Future tourism industry needs educational establishments that provide hospitality management courses and language training. Communication skills are an important element of tourism industry. The key challenge for tourism education is not to stay with narrow vocationalism simply to satisfy the employments needs of industry but to harness the development of the knowledge that will provide a contribution to the successful development of tourism and industry as a whole. Good oral and written communication skills are the top skills important to tourism practitioners at different levels. Good English communication during the study will add value to students' education. In this article the main attention is paid to the communicative aspects of foreign language training of specialists in the field of tourism as a prerequisite for their professional development. The students' motivation to learn English and some other difficulties in developing the necessary language skills were identified. Expansion and updating of the education range requires the creation of technologies for the professional specialists training of tourism industry, aimed at raising the level of skills, professional competence, and competitiveness in line with the growing conditions in the labor markets. Therefore, professional training of future specialists in tourism, which can fully meet the high professional orientations of the 21st century, is a complex and responsible task.

The solution of this problem requires the search of forms, means, professional foreign language training methods for students and the model creation of foreign language teaching, which eliminates the above contradictions and will allow to ensure a high quality language training level of future specialists in the field of tourism.

Key words: *communicative foreign-language skills, a range of educational programsб professional development.*

Постановка проблеми. Будучи невід'ємним компонентом освіти, володіння мовою – це не лише показник високого культурного рівня особистості, а й запорука її успішної професійної діяльності. З огляду на це, проблема формування іншомовної комунікативної професійної підготовки студентів немовних спеціальностей набула особливої актуальності й стала предметом низки наукових досліджень. Однак невирішеною частиною цього досить актуального питання залишається аналіз основних шляхів і способів формування іншомовної комунікативної професійної підготовки як педагогічної проблеми в світі. Останнім часом змінився статус іноземної мови в суспільстві. Найважливішим завданням для випускників немовних

спеціальностей стає не тільки практичне оволодіння іноземною мовою, але і придбання тих соціокультурних та комунікативно поведінкових навичок і вмінь, які в подальшому їм ефективно допоможуть[6].

Мова є нашим основним джерелом комунікації. Це засіб, за допомогою якого, ми поділяємо наші ідеї та думки з іншими. У світі існують тисячі мов. І звичайно, англійська мова є найпоширенішою іноземною мовою. Вивчення будь-якої іноземної мови розкриває перед нами нові можливості, робить багатшим наш духовний світ.

Знання іноземних мов – це ключ до успіху в сучасному світі, де спілкування іноземними мовами та обробка величезних обсягів інформації набуває все більшого значення. Інтерес до вивчення мов традиційно великий, бо перефразовуючи відомий вислів, можна сміливо сказати, що той, хто володіє мовами, володіє світом. Загалом людина, яка володіє декількома мовами, – різнобічно розвинута особистість, володіє кращими здібностями до вивчення нового, вільніша та більш впевнена у спілкуванні з людьми. Існує приказка: «Скільки мов ти знаєш, стільки раз ти людина». Тобто, чим більше мов на сьогодні ти знаєш, тим краще. Адже, кожна мова – це ключ, який відкриває двері до чогось свого, до чогось нового.

Актуальність дослідження. Англійська мова – це офіційна мова міжнародного бізнесу та торгівлі, Інтернету і техніки, науки і мистецтв. 80% ділового мовного простору займає саме вона. Кожен з нас все частіше стикається з нею у спілкуванні з партнерами по роботі і на відпочинку. Це універсальна мова, яка об'єднує світ без кордонів. Є кілька факторів, які роблять англійську мову необхідною для спілкування в даний час. По-перше, що дві людини, які приїжджають з різних країн, зазвичай використовують англійську мову як спільну мову для спілкування. Це означає, що ми можемо спілкуватися з людьми по всьому світу. Ось чому всім потрібно вивчати мову, щоб контактувати на міжнародному рівні. Англійська вважається глобальною мовою Lingua Franca. У сучасному світі вона стала невід'ємною частиною кожної існуючої галузі. Це міжнародна мова спілкування, бізнесу, науки, інформаційних технологій, туризму, розваг і так далі. З хорошим знанням, розумінням і володінням англійською мовою, ви можете подорожувати по всьому світу.

У сучасному світі глобалізації ми одержуємо інформацію, знання та певний досвід про інноваційні технології різний галузей науки. Таким чином, виникла нагальна потреба спільної мови, яка буде зрозумілою для людства, на якій доступні всі дані та інформація. Тому що це міжнародна мова для іноземців. До того ж англійська мова – це маркет соціальних і політичних знань. Найновіші та найскладніші відкриття і винаходи в науці і техніці робляться в університетах, розташованих у Сполучених Штатах Америки, де англійська мова є засобом наукового дискурсу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми іншомовної професійної підготовки майбутніх фахівців розглядалися в працях Н. С. Івасів[3], Н. А. Сура [7], С. Ю. Ніколаєва [4], Ю. О. Дем'янова [2] та ін. Вони висвітлювали проблеми, що склалися в даному напрямку, обґрунтовували важливість фундаментальної туристичної освіти, визначали механізми підвищення якості надання освітніх послуг з іноземної мови у сучасних вишах. Питанню іншомовної професійно-орієнтованої підготовки присвячене дослідження О. В. Романчук[6]. Окремими аспектами іншомовної підготовки фахівців туристичної індустрії займались М. Галицька, Н. Ізорія, М. Вчерашняя, О. Даніліна, О. Алілуйко, Т. Єфремцева. Проте ця тема залишається ще досі маловивченою.

Однак **невирішеною частиною** цього досить актуального на сьогоднішній день питання залишається аналіз основних шляхів і способів формування іншомовної комунікативної підготовки фахівців як педагогічної проблеми в світі.

Сьогоднішній світ потребує знань з англійської мови з певного ряду причин. А саме:

Інтернет. Завдяки швидкому зростанню інформаційних технологій, особливе місце займає знання англ. мови, як офіційної, в світі Інтернету. Поява онлайн-університетів дає можливість отримати знання в любій галузі, не тільки у вивченні мови. Інтернет відкрив нові кар'єрні можливості для кожного громадянина світу за межами їхньої держави. Інтернет також відіграє важливу роль у просуванні та розповсюдженні англійської мови в усьому світі.

Освіта. Сфера освіти посилила функцію англійської мови. Більшість освітніх ресурсів, матеріалів і книг можна знайти у вільному доступі англійською мовою. Глобальні освітні системи в університетах у всьому світі вимогають знань з англійської мови. Люди, які навчаються за кордоном, використовують англійську мову як засіб спілкування та навчання. Відсутність знань з англійської мови робить неможливим розвиток у сфері освіти в сучасному світі.

Зв'язок. Найважливішою функцією мови є правильне спілкування. Тому, англійська мова також є потужним інструментом у спілкуванні. Для успішної комунікації потрібна мова, яка зазвичай розуміється більшістю людей у мовленнєвій діяльності. Протягом багатьох років англійська мова стала загальною мовою, яку розуміють і оцінюють майже всі. Іншими словами, англійська мова стає ефективним інструментом для спілкування з усіма людьми по всьому світу. Інформаційна технологія використовує цю здатність англійської мови добре функціонувати у сфері комунікації через Інтернет та електронну пошту.

Подорожі. Англійська мова є розмовною по всьому світу поруч з китайською мовою. Заявлено, що із майже шести мільярдів людей, які сьогодні живуть у світі, близько трьохсот п'ятдесяти мільйонів говорять англійською, яка стала мовою міжнародного бізнесу. Коли ми подорожуємо по світу, знання мови стає одним з рятувальних факторів при спілкуванні з іншими.

Бізнес. Англійська мова – мова бізнесу в сучасному електронному світі. Чимало компаній в усьому світі займаються аутсорсингом і офшорінгом. Для того, щоб спілкуватися з діловими людьми інших країн, англійська мова стає одним з основних ефективних інструментів. Це певна міра торгівлі мовою світу. Глибоке знання англійської мови робить людину успішною діловою людиною в усьому світі.

Англійська мова також є важливою в галузі освіти. У багатьох країнах дітей навчають і заохочують вивчати англійську як другу мову, у країнах, де вона не є офіційною мовою, наприклад, Нідерланди, Швеція, Україна, Польща. Оскільки англійська є домінуючою мовою в науці, більшість наукових досліджень, які можна знайти в будь-якій науковій сфері, будуть англійською мовою.

Новизна. Виявлено мотивацію студентів вивчати англійську мову та визначити перешкоди та труднощі у розвитку необхідних мовних навичок. Наше дослідження також розкриває всі приховані проблеми і покаже реальність без будь-яких упереджень.

На сьогоднішній день постіндустріальне суспільство відіграє велике значення для задоволення потреб людини. У секторі послуг важливу роль відіграє туризм. Щоб забезпечити якість туристичних послуг, необхідно знайти спільну мову між пропозицією та попитом. Оскільки англійська мова стала міжнародною мовою, для працівників, що працюють у сфері туризму, стає все більш необхідним розвивати мовні навички, щоб мати можливість задовольняти вимоги туристів. Крім того, глобалізація посилює конкуренцію на туристичних ринках, а місця призначення піддаються жорсткій ціновій конкуренції на гомогенізованих продуктах конкурентів у всьому світі. Враховуючи ці виклики та бажання місцевих організацій для сталого розвитку туризму, розвиток людських ресурсів має вирішальне значення для успіху туризму на багатьох ринках[5].

Загальнонаукове значення. Існує думка, що економіка 21-го століття повинна бути заснована на знаннях, а не на товарній основі і керуватися інноваціями та комерціалізацією розвитку знань. У сучасному світі туризму існують єдині установи, які надають платформу для розробки та створення нових глобалізованих навичок (менеджменту та мови), а також можуть оцінити свої потенціали в ім'я туризму. Майбутня індустрія готелів і туризму потребує навчальних закладів, які дають хороші знання з туристичного менеджменту та мовної підготовки.

Отже, головним викликом для туризму є не те, щоб залишатися вузьким фахівцем, аби задовольнити потреби туристичної індустрії, а також використовувати свої знання, які сприятимуть успішному розвитку туризму вцілому. Відомо, що освіта відіграє важливу роль і є одним із невід"ємних сегментів туристичної індустрії. Освітні навчальні заклади надають повний спектр освітніх програм, які забезпечують хорошою мовною підготовкою майбутніх фахівців. Крім того, заняття з іноземною мови та навчальні програми є домінуючими факторами методологічного підходу до туристичної освіти. Ці програми є дуже важливими в країні, де туризм є важливим сектором економіки. Розвиток туризму нашої держави залежить від стратегії туризму в просторових планах, мережі туристичних напрямків, а також від туристичної освіти. Туризм є частиною світової економіки. Дуже важливо для нашої країни визнати свої освітні цілі та пріоритети.

Протягом останніх 20 років вибух у сфері бізнесу та комунікаційних технологій призвів до революції в галузі викладання іноземної мови і радикально змінив тактику викладання англійської мови для більш спеціалізованих академічних цілей. Компанії, які хочуть функціонувати на міжнародному рівні, вимагають від своїх співробітників відмінних знань не тільки у своїй галузі, а й вищого рівня володіння мовою. Володіючи іноземною мовою, людина автоматично переходить на вищий соціальний ступінь, оскільки стає конкурентоспроможним претендентом на високооплачувану посаду. Протягом останніх кількох років, дослідження показали зацікавленість персоналу у вивченні англійської мови для конкретних цілей, а також пошук найбільш ефективних способів вивчення мови на робочому місці.

Існує думка, що процес викладання будь-якої мови для конкретних цілей повинен взяти за початкову базу аналіз чотирьох традиційних навичок у відповідному контексті, тобто час, можливі умови, що наводяться на робочому місці. Більше того, ефективний навчальний план повинен намагатися подолати недоліки освітньої системи, в якій вони працюють.

Зв'язок авторського доробку із важливими науковими та практичними завданнями.. Викладачі та студенти повинні дотримуватися академічної мети – знати все про мову, яку вивчають, замість того, щоб зосереджувати увагу на тих навичках, які найбільш важливі на робочому місці за час, відведений у навчальному середовищі. Знання іноземної мови робить індивідуума грамотним у сучасному світі. Але, головна проблема полягає в тому, що більшість студентів нашої країни, які вивчають англійську мову ще в школі, не можуть вільно розмовляти нею немаючи практики спілкування.

Викладення основного матеріалу. За результатами проведеного дослідження на рівень володіння мовою, між студентами та працівниками туристичної галузі, було виявлено, що при збільшеному використанні Інтернету письмове володіння англійською мовою також зростає. Це дуже важливий результат, оскільки він свідчить про потенційну корисність комп'ютера при викладанні англійської мови. Студенти (61%), а також працівники туристичних агентств (54%) стверджують, що найскладнішою частиною в написанні англійською мовою є правильне використання часів. Співробітники туристичних агентств виявляють більше труднощів з належним використанням займенників та прийменників (35%), тоді як студенти знаходять фразові дієслови (41%) як досить велику перешкоду, при написанні англійською.

Основна причина, чому співробітники туристичних агентств пишуть англійською мовою – це бізнес-ціль (62,50%). Серед студентів, 20% з них пишуть англійською мовою для освітніх цілей і 60% для розваг. Варто зауважити, що цікавість є однією з головних причин, чому студенти пишуть англійською мовою. Ймовірно, різні соцмережі в Інтернеті, такі як Facebook, Tagged, Instagram та інші, заохочують студентів використовувати англійську мову в письмовій формі. Кількість користувачів такого роду Інтернет-контенту швидко зростає. Наприклад, Facebook налічує 250 мільйонів активних користувачів і 120 мільйонів користувачів увійдуть до Facebook принаймні раз на день. Використання Інтернету також може полегшити письмову підготовку студентів.

Наші результати схожі до результатів, проведених Усо Хуаном і Салазаром Кампілло (2002) серед студентів, які вивчали англійську мову для туризму в Іспанії. За результатами досліджень, учасники зауважили, що використання правильної форми часу та дієслів є важливим у граматиці англійської мови і має важливе значення в діловому листуванні, та їм це дається не легко.

Існують розбіжності який спосіб є кращим для поліпшення мовленнєвої майстерності. Деякі працівники туристичної індустрії заперечили сам факт навчання як найкращий спосіб поліпшити навички володіння англійською мовою. З іншого боку, тільки 15% студентів вважають, що освіта є важливою у практиці та вдосконаленні знань англійської мови. Індивідуальне навчання не сприймається як ефективний спосіб поліпшення мовленнєвих навичок. Як студенти (60), так і працівники (82%) вважають, що спілкування з діловими партнерами та друзями, носіями мови, є найкращим способом покращити англійську мову. Сьогодні студенти, завдяки різним програмам обміну, мають більше можливостей поїхати за кордон, провести там певний час і вдосконалити свої мовні навички. Працівники також можуть брати участь у різних семінарах та професійних тренінгах, що проводяться за кордоном. Існує велика кількість програм для успішної освіти працівників туристичної галузі. Навчання дозволяє менеджерам готельного бізнесу та іншим працівникам у сфері туризму більш ефективно спілкуватися з міжнародними туристами та забезпечити краще обслуговування клієнтів, тим самим створити незабутнє враження на гостей і, зрештою, туристичну галузь.

Найскладнішою частиною розмови англійською мовою як для студентів, так і для працівників є ідіоматичні фрази та сленг (45% та 56%). Під час спілкування англійською мовою студенти також мають труднощі з використанням часових форм (40%). Для того, щоб вивчати і розуміти ідіоми англійською мовою, необхідно підкреслити важливість їх використання в повсякденному спілкуванні.

Слід зазначити, що студенти або говорять англійською краще, ніж працівники туристичних агентств, або вони менш критичні до своїх мовленнєвих навичок. Аналізуючи дані, ми можемо зрозуміти, що лише 25% студентів і 35% співробітників туристичних агентств вважають свій рівень знань англійської мови не високим, тоді як 17% працівників і лише 10% студентів сприймають свої знання англійської як відмінні. Більше половини студентів вважають свої навички спілкування як дуже хороші. 45% співробітників туристичної галузі стверджують, що носії мови: дуже швидко розмовляють та ще й з акцентом; погано розмовляють; слабко володіють граматикою; мова самих носіїв насичена жаргоном, сленгом, ідіоматичними фразами та скороченнями.

Ідіоми і сленг – це особливі слова і мова, що використовується в культурі або групі людей. Якщо ідіоматичний вираз або сленг стає достатньо популярним, він може поширюватися по всій країні або навіть у всьому світі. Мова зараз дуже швидко змінюється через телебачення та Інтернет. Старий сленг може застаріти і замінити його новими словами і фразами. Коли хтось використовує нові ідіоми або сленг, дуже важко зрозуміти, що вони означають. Але якщо вона використовується достатньою кількістю людей, вона може стати частиною звичайної, повсякденної бесіди. До того ж, програми англійської мови як другої мови не можуть адекватно підготувати студентів до розуміння сленгу, ідіом і розмовних термінів, які забарвлюють щоденну мову в англомовних країнах. Також дуже важко навчити їх різним акцентам. Практично доведено, найкращим способом їх вивчення є щоденне спілкування з носіями мовами.

Дослідження показало деякі передбачувані схожості між групами, такі як Інтернет, який є найбільш вживаним засобом комунікації в англійській мові. Це не дивно, адже Інтернет став таким величезним джерелом легкодоступної інформації, яку можна швидко знайти і використати для своїх цілей і для навчання зокрема. Співробітники туристичної галузі використовують його для швидкого, дешевого та легкого спілкування з діловими партнерами по всьому світу, а також як зручне джерело інформації.

Головні висновки. Громадські засоби масової інформації, такі як телебачення, мовлення та широко поширена масова культура, мали значний вплив на обидві групи. Основними відмінностями, які ми виявили в цьому дослідженні, є мотиви використання англійської мови. Співробітники туристичної галузі в основному використовують англійську мову для ділових цілей, як і очікувалося. В той час коли, студенти використовують його переважно для розважальних цілей. Схоже, що знання англійської мови студентами значною мірою пов'язане з розвагами.

Перспективи використання результатів дослідження. Існує потенційна небезпека, яка може підірвати академічні знання, які є вирішальними для майбутніх молодих підприємців, банкірів, бухгалтерів, тобто бізнес-покоління нинішньої та майбутньої глобальної економіки. Серед студентів помітний потужний вплив американського способу життя та американської масової культури. Тому не дивно, що більшість студентського населення віддає перевагу американській англійській мові над британською. Інший висновок може бути отриманий з оцінки знання англійської мови, яка показує, що студентське населення цінує свої знання краще, ніж працівники туристичної галузі. Люди, що працюють у сфері туризму, частіше стикаються з складною термінологією з секторів фінансування, банківської справи або інших секторів бізнесу. Це може бути причиною того, що вони більш критично ставляться до своїх знань англійської мови.

Література:

1. Андрейко Я. В. Іншомовна професійна комунікативна компетенція. *Пед. науки : зб. наук. пр.* 2013. Вип. 63. С. 238–241.
2. Дем'янова Ю. О. Особливості навчання іноземних мов студентів аграрних вишів в умовах євроінтеграції України. *Актуальні проблеми педагогіки, психології та професійної освіти*. 2015. № 1.
3. Івасів Н.С. Професійна іншомовна підготовка майбутніх фахівців з туризмознавства як педагогічна проблема. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology.* 2017. V (54), Issue: 126.
4. Ніколаєва С. Ю. Цілі навчання іноземних мов в аспекті компетентнісного підходу. *Іноземні мови*. 2010. № 1. С. 11–173.
5. Овчаренко Л. Р. Формування іншомовної комунікативної компетентності студентів немовних спеціальностей. *Професійна освіта: проблеми і перспективи*. 2016. Вип. 11. С. 104–110.
6. Романчук О. В. Організаційні аспекти іншомовної професійно-орієнтованої підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання і спорту в Польщі. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2017. Випуск 5.
7. Сура Н. А. Професійна іншомовна підготовка як складова вищої професійної освіти. *Науковий Вісник МНУ імені В.О.Сухомлинського. Педагогічні Науки.* 2015. № 1 (48), лютий. С. 296–299.

РОЗДІЛ 8.

МОВНІ СИСТЕМИ: ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ В ПОЛІЕТНІЧНОМУ ТА ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ

Отримано: 20 травня 2019 року

Прорецензовано: 22 травня 2019 року

Прийнято до друку: 23 травня 2019 року

e-mail: olga-nika02@znu.edu.ua

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-6(74)-204-209

Домніч О. В. Національно-культурний код у системі сучасної полінаціональної англійської мови. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6(74), червень. С. 204–209.

УДК: 81'1-13:1:008

Домніч Ольга Валеріївна,
кандидат філологічних наук, доцент, Запорізький національний університет

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИЙ КОД У СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ ПОЛІНАЦІОНАЛЬНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У статті розглядаються питання національного культурного коду, який дозволяє визначити специфічність та унікальність різноманітих процесів у системі полінаціональної англійської мови в лінгвальній та концептуальній репрезентації світу у свідомості репрезентантів національно-територіальних варіантів англійської мови, поширеної в різних лінгвокультурних ареалах світу (північно-американському, австрало-новозеландському, азіатському та південно-африканському). Національно-культурний код в окремих лінгвальних ареалах поширення полінаціональної англійської мови є національно-лінгвокультурно залежним і національно специфічним, також спостерігається наявність певних національно специфічних унікалій, виражених на концептуальному й дискурсивному рівнях у кожному з вивчених лінгвоареалів.

Ключові слова: *національно-культурний код, національно специфічні особливості, національно специфічні концепти, полінаціональна англійська мова.*

Olga Domnich,
PhD, Associate Professor, Zaporizhzhya National University

NATIONAL-CULTURAL CODE IN THE SYSTEM OF THE MODERN POLYNATIONAL ENGLISH LANGUAGE

The article deals with the issues of the national-cultural code which allows to reveal the specificity and uniqueness of lingual processes in the system of the polynational English language in the linguistic and conceptual representation of the world in the consciousness of representatives of national-territorial varieties of the English language that is widespread in various linguo-cultural areas of the world (in North American, Australian and New Zealand, Asian and South African areas). The national-cultural code in various linguo-cultural areas of the distribution of the polynational English language is nation-language-culture dependent and national-specific, certain national-specific uniqueness, expressed at the conceptual and discursive levels in all the studied linguo-cultural regions, is observed. In the course of interaction of the introduced culture and its lingual system (English) with the indigenous lingual systems in essentially new lingual, social, cultural, geographical, natural, political, etc. environment, there is an absorption of indigenous cultures and languages into the system of multi-national lingual phenomenon, which in the modern multi-national English language is observed in borrowing concepts and conceptual structures from the conceptual systems of indigenous languages, and is manifested in the verbalized lexical units, functioning in the socio-political discourse of various national-territorial varieties of English.

Key words: *national-cultural code, national-specific features, national-specific concepts, the polynational English language.*

Мова – специфічний спосіб існування культури,
чинник формування культурних кодів
В. А. Маслова 1997 с. 8

Вступ. Концептуальне осмислення культури єдино можливе за допомогою природної мови, оскільки мова – явище культурного порядку, і розгляд та розуміння основ культури (літератури, науки, релігії та ін.) необхідно вивчати як коди, що формуються подібно природній мові [11, с. 37]. Окрім того, що мова репрезентує спосіб існування культури, вона також є чинником утворення культурних кодів [11, с. 8]. **Метою** статті є розгляд проблеми національно-культурного коду в системі сучасної полінаціональної англійської мови. **Завдання** роботи полягають у вивченні проблематики згаданого феномена й виокремленні типів національно-культурного коду в англійській мові.

У сучасній лінгвістичній парадигмі знання дослідження коду вивчаються з різних боків, а саме розглядаються питання *коду культури* (О. О. Селіванова [16, с. 357, с. 248], В. О. Маслова [12, с. 19–20], В. В. Красних [9, с. 232], С. М. Толстая [18, с. 28–29], Н. Ф. Алефіренко [1, с. 61–62], О. С. Снітко [17, с. 115–121], К. Рапай [13, с. 8–10]; *лінгвокультурного коду* (Н. І. Андрійчук [3, с. 174], В. С. Мартинов [10], В. А. Розсоха [14, с. 31], В. М. Савицький [15, с. 57, с. 60]); *духовного коду культури* (В. О. Маслова [12, с. 21]; *мовного коду* (В. О. Маслова [11, с. 37] , Ф. С. Бацевич [4, с. 45]); *мовного коду культури* (Я. Д. Ісаєвич [6, с. 127]); *комунікативного коду* (Н. В. Дев'ятко [5, с. 421]); *концептуального коду* (С. М. Толстая [18, с. 28–29; 19, с. 334]) та ін. У роботах науковців поняття національно-культурного коду та його комплексне дослідження в системі полінаціональної англійської мови не було детально вивчено і не є об'єктом дослідження в сучасних лінгвістичних студіях, що й зумовило актуальність пропонованої статті. Відзначимо важливість і необхідність вивчення національно-культурного коду, який функціонує у свідомості репрезентантів сучасних лінгвосоціумів та без вивчення якого уявлення про концептуальну систему мультиваріантної полінаціональної англійської мови будуть недостатніми. Наведемо низку дефініцій розгляданого феномена, що їх наводять сучасні мовознавці.

1. Національно специфічні концепти як елементи національно-культурних кодів. *Культурний код* визначається як «система позначення, тобто сформована стереотипами лінгвокультурного свідомості сукупність знаків та механізмів», ці механізми використовуються в різних процесах: для утворення смислів і для їх вираження [див. 1, с. 61–62]. *Культурний код* розуміють як сітку, яку культура «накидає» на навколишній світ, структуруючи, оцінюючи, категоризуючи його; цей код «зашифровує» стародавні архетипні уявлення етносу, і тому культурний код зараховують до універсальних явищ, відзначаючи при цьому національну детермінованість виявів культурних кодів в окремій культурі й лінгвосистемі [9, с. 232–233]. Є також думка про те, що культурний код «означає відповідність між планом вираження і планом змісту знака; кодом задається значущість знака, а інтерпретатор цю значущість «розшифровує», тобто розуміє знак. *Код* [...] позначає клас знаків і правила їх «прочитання» інтерпретатором, які, у свою чергу, обумовлені тією або іншою культурою, в якій вони будуть прочитані, тим чи іншим культурним хронотопом, культурною компетенцією інтерпретатора і т. ін. Код виробляється і здійснює свою функцію в культурі» [7, с. 30].

Лінгвокультурні коди, іменовані ідентифікаційною характеристикою етносу [3, с. 174], функціонують у комунікації й формують образи життєвого простору індивіда, завдяки яким він сприймає та інтерпретує дійсність. У результаті цього спостерігаються й visa versa процеси, коли образи модифікують і перебудовують і самого індивіда (у його свідомості й поведінці), і загалом народ, націю і етнос [див. 2, с. 18]. Оскільки такі феномени, як культура та мова характеризуються загальною природою, то відзначається наявність «універсального коду», що репрезентує загальні характеристики культурних і мовних структур [3, с. 174]. *Культурні коди* створюють передумови комунікативної діяльності, а також відіграють значну роль у формуванні національно специфічного простору [3, с. 175]. В основі визначення культурного коду лежать різні критерії, а саме: тематичний, згідно з яким виділяють такі типи культурних кодів, як соматичний (тілесний); духовний; релігійний; просторовий; тимчасовий; предметний; біоморфний; антропний; космологічний; акційний; сенсорний; аксіологічний та ін. [16, с. 248]. Існує незначна кількість культурних кодів, а різноманіття культур зумовлене комбінуванням і модифікаціями певних культурних кодів.

Завдяки національно-культурному коду лінгвосоціум набуває, зберігає й передає свою самобутність, етнічну самосвідомість та унікальні культурні особливості (традиції, вірування, міфи тощо), характерні як для певного етносу, так і для окремого лінгвокультурного ареалу (наприклад, для таких лінгвоареалів, як північно-американський, австрало-новозеландський, азіатський і південно-африканський). Отже, *національно-культурний код* є ключем до інтерпретації як національного культурного несвідомого, так і тих образів, значень, смислів та концептів, що його формують і найбільш широко виявляються в національній свідомості тієї чи іншої лінгвокультурної спільноти.

Наше дослідження полягає у вивченні національно-культурних кодів сучасної полінаціональної англійської мови, представленої національно-територіальними варіантами, а також їх відображення в концептуальній системі, тобто в концептах, що функціонують як у свідомості репрезентантів таких різновидів, так і в дискурсі, де спостерігається функціонування концептів і культурних домінант (термін В.І. Карасика), що характеризують універсальні та національно специфічні (унікальні) особливості в структурі полінаціональної англійської мови.

Концепти та концептуальні структури, що існують у мовній системі, нерозривно пов'язані з культурою (як матеріальною, так і духовною) певного лінгвосоціуму й репрезентують його національно-культурний досвід і традиції. Національно специфічні концепти й лексичні одиниці, що їх вербалізують, є елементами національно-культурних кодів у системі сучасної полінаціональної англійської мови.

У мовній свідомості індивіда зафіксовані окремі національно-культурні коди. У будь-якої нації, а саме її репрезентантів, ментальна діяльність (світосприйняття, світорозуміння і споглядання) обумовлена культурою, історією, природою, навколишнім середовищем і т.ін. того лінгвокультурного ареалу, в якому вони існують і здійснюють комунікативну діяльність. Унікальні *національно специфічні особливості* того чи іншого лінгвокультурного ареалу найбільшою мірою виявляються в лінгвокультурних характеристиках, власне мовних особливостях та дискурсивних практиках певного етносу.

Безперечно, що культура зберігається у свідомості етносу, зафіксована в мові, виявляється в мовному свідомості та поведінці індивідуума(ів) в тому числі в комунікативному і в мовному», а також «реалізується в дискурсі, обумовлюючи національно-культурну специфіку останнього» [9, с. 231]. *Національно-культурні коди* фіксуються в мовній свідомості репрезентантів певної національно-лінгвокультурної спільноти, його мові та культурі й виявляються в дискурсі. Наведемо приклади національно специфічних концептів, вербалізованих і рефлексованих у лексичних інноваціях, що репрезентують специфічні знаки індигенних культур і функціонують у соціально-політичному дискурсі сучасної полінаціональної англійської мови: **umlungu** (SAfE) n. (South African *derogatory, ironic)* **1** = mlungu. Now somewhat offensive, especially as a form of address. **2** with singular concord. White people collectively; adj. (South African *derogatory, ironic)* of a person: white [<Xhosa and Zulu umlungu] [26] ("He also insisted the word 'umlungu' meant "dirt from the sea" and asked how it was okay for blacks to call whites that while the K-word was frowned upon") [25, с. 7]; **chakra** (InE) n. (in yoga sense) a spiritual center of power in the human body [<1888, Sanskrit *cakra* «circle, wheel»] [35] ("Kumar has also applied for a new symbol, the chakra or the wheel, that was Janata Dal's

symbol under VP Singh") [36, c. 14]; **boomerang** (AuE) *n. & v.* a curved flat hardwood missile used by Aboriginals to kill prey, and often of a kind able to return in flight to the thrower; a plan or scheme that recoils on its originator; a thing lent or borrowed which the lender insists has to be returned; *v.* act as a boomerang; (of a plan or action) backfire [<Dharuk bumariny] [27] ("Boomerangs play a key role in Aboriginal mythology, known as The Dreaming – mythical characters are said to have shaped the hills and valleys and rivers of the landscape by throwing the sticks around in the hunt") [22]; **Whio** (NZE) n. blue duck [<Maori] [Glosbe Dictionary] ("Blue duck/whio are a taonga (treasured) species that Māori have a strong cultural, spiritual, and historic connection with") [33].

2. Вияв національно-культурного коду в системі сучасної полінаціональної англійської мови. На підставі дослідження національно-культурного коду в системі сучасної полінаціональної англійської мови вважаємо за доцільне визначити основні вектори культурно-мовної взаємодії інтродукованої лінгвокультури[1]зі споконвічною спадщиною індигенних лінгвокультур протягом тривалої історії (XVI – XX ст.), де простежуються найбільш відчутні сліди впливу індигенних культур на духовну й матеріальну культуру сучасної полінаціональної англійської мови, екстрапольовану в різні лінгвоареали світу (наприклад, північно-американський, австрало-новозеландський, азіатський та південно-африканський).

Національно-культурний код дефінуємо як унікальну, закодовану в лінгвосистемі й культурі певного етносу, інформацію, котра репрезентує національні символи, стереотипи й архетипи (усе, що відрізняється специфічним національно-культурним забарвленням) і завдяки якій можна ідентифікувати ту чи іншу національно-лінгвокультурну спільноту. *Культурний код* «шифрує» стародавні архітипні уявлення певного етносу (В.В. Красних), а *культурний код нації* є ключем до розуміння світогляду, світосприйняття і світобачення певного лінгвосоціуму, його поведінкових характеристик, психологічних постулатів та культурної специфіки. *Національно-культурні коди,* будучи глибоко специфічними, самобутніми та унікальними, з плином часу і мінливими умовами екзистенції соціуму як набувають характеру універсально культурних, так і залишаються культурно неповторними та унікальними.

На прикладі полінаціональної лінгвосистеми спостерігається асиміляція й інтеграція культури інтродукованого англомовного етносу та його мови в новий, відмінний від колишнього, лінгвокультурний ареал (лінгвокультурне середовище, у яке англійська мова була інтродукована завдяки гомо- та гетеротрансплантації її репрезентантами) зі збереженням своїх національних особливостей і набуттям національно специфічних рис індигенних культур та мов. Лексичні одиниці не є знаками культури, але, будучи співвіднесеними з кодом культури і інтерпретованими в межах *національно-культурного коду,* ці мовні одиниці виконують роль таких знаків і втілюють у своєму образному змісті культурно значущі риси світогляду» [8, с. 62]. Наведемо приклади лінгвокультурних концептів, які вербалізовані в лексичних одиницях і функціонують у дискурсивних практиках представників сучасної полінаціональної англійської мови: **kampong** (SgE) *n.* a Malaysian enclosure or village [<Malay] [26] (*"*Local director, Jack Neo, will release a **kampong**-themed Chinese New Year blockbuster on Feb 4*"*) [30, c. 12]; **matatu** (KeE) *n.* a minibus or similar vehicle used as a taxi [<Swahili] [26] ("**Matatu** owners blame cops for accidents") [31, c. 4]; **utsiki** (SAfE) *n.* a ritual, traditional Xhosa ceremony (for brides) [<Xhosa] [24] (*"*Rabia, she said, would never be accepted by the Mandela ancestors until a **utsiki** ritual was performed to welcome her to the clan*"*) [21, c. 3].

Формування *національно-культурних кодів* та інтеграція національно специфічних концептів у концептуальну систему полінаціонального мовного феномена обумовлені динамічними процесами еволюції, взаємодії і адаптації полінаціонального мовного феномена до індигенного природного й соціального оточення, що, відповідно, відображається в лексичній та когнітивній системах, а також у дискурсивних практиках носіїв полінаціональної англійської мови, котра функціонує в різних лінгвоареалах світу. *Національно-культурний код* не статичний, а динамічний і продовжує змінюватися разом із соціальними, культурними, лінгвальними або іншими модифікаціями в лінгвокультурній спільноті.

Ці особливості сучасної полінаціональної англійської мови відображаються: *у концептуальній системі* на прикладах запозичення індигенних лінгвокультурних концептів та концептуальних структур, формування культурних домінант у концептуальній системі кожного з варіантів полінаціональної англійської мови; *у лексичній системі* – у запозиченні лексичних одиниць та стійких виразів; *у дискурсивних практиках* – у частотних та якісних характеристиках цих лексичних запозичених елементів.

Попри значне поширення в різних лінгвокультурних ареалах світу, англійська мова по-різному «забарвлена» в кожному окремому лінгвокультурному середовищі, оскільки взаємодіє з різними культурами (як індигенними, так і інтродукованими). Саме завдяки такій взаємодії (з індигенним культурним та їх лінгвокультурним багатством і спадщиною) вона набуває своїх унікальних характеристик. Відповідно, національно-культурний код кожного ареалу є *національно лінгвокультурно залежним і зумовленим,* у кожному з лінгвоареалів спостерігаються концептальні *універсалії та унікалії* (загальні закономірності та поодинокі факти). Вивчаючи когнітивно-дискурсивні та лінгвокультурні особливості сучасної полінаціональної англійської мови, зазначимо таке: національно-культурний код є суто національно-детермінованим, і його вияв у лінгвосистемі репрезентировано в унікальних специфічних особливостях національної культури, які передаються з покоління в покоління й виявляються в усьому, що відзначається *специфічним національно-культурним забарвленням,* завдяки якому можна ідентифікувати той чи інший етнос.

У ході вивчення *національно-культурних кодів* основне місце відводиться дослідженню концептів, «які виконують роль каркасів, що визначають загальні принципи побудови наших уявлень про світ» [21, с. 25]. Крізь призму національно-культурного коду ми розглядаємо національні цінності/культурні домінанти різних націй, котрі проживають у різних лінгвокультурних ареалах, у свідомості яких функціонує англійська мова і привнесена нею культура, а також полінаціональна англійська мова, яка наповнює, зберігає й відтворює культурні та духовні цінності індигенних народів. з якими триває культурно-мовна взаємодія й заповнення концептуальної системи полінаціональної англійської мови запозиченими лінгвокультурними концептами з індигенних лінгвосистем.

Здійснюється взаємозв'язок культури та мови, вияви якого чітко відображені в лексичних та концептуальних інноваціях, у дискурсивних практиках репрезентантів сучасної полінаціональної англійської мови в різних лінгвокультурних ареалах

[1] Тут і далі термін «лінгвокультура», слідом за В. В. Красних, уживаємо в значенні «культура, втілена й закріплена у знаках живої мови, ... культура, яка виявляється в мові й через мову» [8, с. 60].

світу, а також у духовній та матеріальній діяльності лінгвосоціуму, в якій найбільш виражено виявляється національно-культурна специфіка різних варіантів сучасного полінаціонального лінгвального феномена – англійської мови.

Вивчивши національно-культурні коди в системі сучасної полінаціональної англійської мови, зазначимо таке: істотно відмінні умови екзистенції та лінгвокультурне середовище, тобто соціально-історичні, природно-ландшафтні та інші умови, а також культура й менталітет індигенних етносів, з якими контактує інтродукований англомовний етнос, мають значний вплив, у результаті чого спостерігаються модифікації й трансформації окремих елементів національно-культурних кодів (а саме концептуальних і лексичних інновацій) і привнесення національних специфічних характеристик у кожному лінгвокультурному ареалі в процесі адаптації полінаціональної англійської мови в різних лінгвоареалах світу. Тим самим, основну роль у наявності специфічних унікальних рис відіграє історико-соціокультурний контекст, який формує, модифікує й трансформує національно-культурні коди в силу унікальних історичних, культурних, географічних, природно-ландшафтних, соціально-політичних та інших особливостей, виражених у лінгвальний та концептуальної системах полінаціонального мовного феномена – англійської мови.

3. Типи національно-культурних кодів у системі полінаціональної англійської мови. Не викликає сумніву той факт, що сімілярні феномени у свідомості репрезентантів різних соціумів у їхніх лінгвосистемах представлені по-різному. Тобто, різні образи, значення й смисли у світогляді та світосприйнятті певного лінгвосоціуму обумовлені національно-культурними, соціально-історичними, географічними, природними та іншими відзнаками і рисами розвитку цієї лінгвокультурної спільноти. Як вважає Я. Д. Ісаєвич, у лінгвосистемі відображені етнокультурні стереотипи, природа яких зумовлена національною специфікою світосприйняття репрезентантів певного лінгвосоціуму [6, с. 124]. В ході наших досліджень ми спостерігаємо різноманітне наповнення та функціонування національно-культурних кодів у соціально-політичному дискурсі носіїв сучасної полінаціональної англійської мови.

При комплексному дослідженні культурних кодів нації (об'єктом дослідження служить концептуальна система сучасної полінаціональної англійської мови, що виявляє своє існування й функціонування в національно-територіальних варіантах) необхідно враховувати культурно-специфічні відмінності та унікальну національно специфічну характеристику кожного з її варіантів, а також феномен усвідомлення і сприйняття лінгвокультурного простору репрезентантами полінаціональної англійської мови, який безпосередньо відображений в еволюції й модифікації концептуальних та лексичних інновацій як процесі взаємодії індивідів з навколишнім лінгвокультурним середовищем у різних лінгвокультурних ареалах світу (наприклад, північно-американському, австрало-новозеландському, азіатському південно-африканському).

Як уже зазначалося, культурні коди, будучи універсальними явищами, можуть мати характер національно детермінованих в окремій культурі й лінгвокультурі. Такі типи коду ми іменуємо *національно-культурним кодом.* Вивчивши фактичний матеріал, окреслимо такі *типи національно-культурних кодів* у системі сучасної полінаціональної англійської мови, що функціонує в різних лінгвокультурних ареалах світу (північно-американському, австрало-новозеландському, азіатському і південно-африканському): зооморфний, рослинний, духовний, релігійно-артефактний, гастрономічний, антропний, архітектурний, артефактно-предметний, предметно-костюмний, соматичний, просторовий, кількісний. Перші з них (зооморфний, рослинний, духовний, релігійно-артефактний, гастрономічний та антропний) притаманні всім досліджуваним варіантам полінаціональної англійської мови (AmE; CaE; NZE; AuE; KeE; SAfE; SgE; IпE[2]), що вказує на загальні закономірності мовних процесів у системі полінаціональної англійської мови. Водночас вияви інших національно-культурних кодів (архітектурний, предметно-костюмний, соматичний, просторовий, кількісний) спостерігаються в окремих національно-територіальних варіантах (CaE; SgE; KeE; InE[2]), що свідчить про пов'язану з ментальністю та світосприйняттям специфічність та унікальність у лінгвальний та концептуальній репрезентації світу у свідомості певних національно-лінгвокультурних спільнот в англізованих лінгвокультурних ареалах.

Суспільство формує комунікативний простір, котрий, у свою чергу, є простором культури, а способи, за допомогою яких здійснюються комунікаційні зв'язки, репрезентують «мову культури» [2, с. 17]. Н.І. Андрійчук називає лексичні та фразеологічні одиниці найбільш «культуроносними» знаками мови, оскільки саме в них відображається здатність репрезентантів певної лінгвосистеми кодувати інформацію навколишнього світу. Лінгвокультурна взаємодія в національно-лінгвокультурній спільноті реалізується в дискурсивних практиках, у яких носії мови здійснюють декодування культурних смислів знаків мови [2, с. 17].

Лінгвокультурні національно специфічні концепти та лексичні одиниці, що їх вербалізують, є невід'ємними конституентами національно-культурних кодів у системі сучасної полінаціональної англійської мови. Вивчаючи існування національно-культурних кодів та їх відображення в згаданій лінгвосистемі, наведемо приклади цих кодів, що репрезентовані в національно специфічних концептах та функціонують у соціально-політичному дискурсі носіїв сучасної полінаціональної англійської мови: **pangolin** (SgE) *n.* an African and Asian mammal that has a body covered with horny overlapping scales, a small head with an elongated snout, a long sticky tongue for catching ants and termites, and a tapering tail [<Malay peng-guling, literally 'roller'] [26] ("The mousedeer, slow loris and critically endangered Sunda ***pangolin*** have distinct home ranges, and movement away from the noise or human activities "may potentially bring such fauna into territorial conflict such as increased competition for food and shelter, particularly in a highly fragmented habitat like that in the CCNR", stated the Environmental Impact Assessment (Phase One) gazetted by the LTA last Friday") [30, c. 1]; **ugali** (KeE) n. a type of maize porridge eaten in east and central Africa [<Kiswahili] [26] ("Does every simple ***ugali*** and sukumawiki meal prepared for his missus have to be documented and posted on Instagram, Facebook and Snapchat?") [32, c. 38]; **hominy** (CaE) *n.* (esp US) coarsely ground kernels of corn esp. boiled with water or milk [<contraction of Virginia Algonquian *uskatahomen*] [28] ("The other recalled product is Mixtura Latina Company brand name Mote Blanco Pelado/Peeled White **Hominy**, in 396.4 gram (14 ounce) containers") [23]; **tomahawk** (AmE) n. a light ax used as a tool or weapon by American Indians' v. strike or cut with or as if with a tomahawk [<Virginia Algonquian] [29] ("In November 2000, professional knife and **tomahawk** thrower Andy Prisco approached LaGana and got his approval to license his design and restart the defunct firm, the American **Tomahawk Co**. – which Prisco did in January 2001") [20].

[2] AmE – American English; CaE – Canadian English; NZE – New Zealand English; AuE – Australian English; KeE – Kenyan English; SAfE – South African English; SgE – Singapore English; InE – Indian English.

Як бачимо, національно-культурні коди репрезентують форми існування та функціонування полінаціонального мовного феномена в різних лінгвокультурних ареалах світу. Наявність національно-культурних кодів, а також їх функціонування в концептуальній, лексичній системах, у публічному та публіцистичному дискурсі свідчить про характерні національно специфічні особливості в кожному лінгвоареалі, а також про те, що національно-культурний код англійської мови в окремо взятому лінгвокультурному ареалі має національно-лінгвокультурно залежний характер. Типи національно-культурних кодів, виділені в системі сучасної полінаціональної англійської мови, є взаємопов'язаними й реалізуються спостерігається в концептуальних та лексичних інноваціях, що функціонують у дискурсивних практиках носіїв полінаціональної англійської мови. Процеси адаптації згаданої лінгвосистеми також розкривають сприйняття зовнішнього світу в його природному та соціальному оточенні репрезентантами англійської мови в досліджуваних лінгвокультурних ареалах.

Висновки.

1. *Національно-культурний код* представлений своєрідною інформаційною матрицею, котра містить різні способи сприйняття світу і є ключем до інтерпретації як національного культурного несвідомого, так і тих образів, значень, смислів та концептів, які його формують і найбільш широко виявляються в національній свідомості тієї чи іншої лінгвокультурної спільноти.

2. *Типи національно-культурних кодів,* виокремлені в системі сучасної полінаціональної англійської мови, є взаємопов'язаними й реалізуються в концептуальних та лексичних інноваціях, а також у дискурсивних практиках полінаціональної англійської мови.

Національно-культурні коди фіксуються в концептуальній системі й реалізуються в дискурсі репрезентантів полінаціональної англійської мови, а також у соціально-політичному дискурсі в різних лінгвоареалах функціонування сучасної полінаціональної англійської мови.

3. Вивчення лінгвальних та концептуальних процесів (вони репрезентують культурно-національні, специфічні й унікальні характеристики індигенних мов та культур, вказують на модифікації у свідомості національно-лінгвокультурних спільнот завдяки трансплантації, асиміляції та інтеграції полінаціональної англійської мови в нові лінгвокультурні ареали) дає підстави стверджувати, що *національно-культурний код* у різних лінгвокультурних ареалах полінаціональної англійської мови є національно-лінгвокультурно залежним і національно специфічним, оскільки в ньому спостерігається наявність певних національно специфічних унікалій, виражених на концептуальному та дискурсивному рівнях у кожному з досліджуваних лінгвоареалів. Така мультиваріантна лінгвосистема має також певні загальні закономірності.

4. У ході взаємодії інтродукованої культури й лінгвосистеми (англійської) з індігенними в істотно новому лінгвальному, соціальному, культурному, географічному, природному, політичному і т.ін. середовищі відбувається абсорбація іншої, а саме індигенної культури та мови в систему полінаціонального лінгвального феномена, що спостерігається на прикладі запозичення концептів та концептуальних структур у сучасній полінаціональній англійській мові з концептуальних систем індигенних мов, і оприявнюється у вербалізованих лексичних одиницях, що функціонують у соціально-політичному дискурсі різних національно-територіальних варіантів англійської мови.

У *перспективах* подальшого дослідження англійської мови – розроблення концептуальної, лінгвокультурної та дискурсивної матриць полінаціональної англійської мови, що здійснюватиметься за допомогою аналізу концептуального та дискурсивного континууму для створення когнітивно-дискурсивних та лінгвокультурних моделей даного ідіома як полінаціонального утворення в досліджуваних лінгвокультурних ареалах.

Література:

1. Алефиренко Н. Ф. Поэтическая энергия слова. Синергетика языка, сознания и культуры. Москва: Academia, 2002. 391 с.
2. Андрейчук Н. І. «Мова» культури і мовні знаки. *Мовознавчий вісник*. Вип. 11. 2010a. С. 16–19.
3. Андрейчук Н. І. Мова і культура у контексті системного підходу в науках про людину. *Вісник Львівського університету. Серія: Іноземні мови.* Львів : ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2010b. Вип. 17. С. 169–175.
4. Бацевич Ф. С. Духовна синергетика рідної мови: лінгвофілософські нариси: монографія. Київ: Академія, 2009. 192 с.
5. Дев'ятко Н. В. Міфологічний образ України як втілення комунікативного коду національного інформаційно-культурного простору. *Гілея. Науковий вісник*. 2012. Вип. № 57 (2). С. 418–424.
6. Ісаєвич Я. Д. Мовний код культури. Київ : Вища школа, 1997. 458 с.
7. Ковшова М. Л. «Культурный код» как элемент культурной интерпретации фразеологизмов в лингвокультурологической парадигме исследования. *Знание. Язык. Культура*: материалы междунар. науч. конф. Тула: Петровская Гора, 2007. С. 30–33.
8. Красных В. В. Основные постулаты и некоторые базовые понятия лингвокультурологии. *Русский язык зарубежом*. 2011. № 4. С. 60–66.
9. Красных В. В. Этнопсихолингвистика и лингвокультурология. Москва: Гнозис, 2002. 284 с.
10. Мартынов В. С. Символика лингвокультурных кодов в составе англоязычного художественного текста: автореф. дис. канд. филол. наук: 10.02.04. Москва: Ин-т международных отношений, 2009. 22 с.
11. Маслова В. А. Введение в лингвокультурологию. Москва: Наследие, 1997. 207 с.
12. Маслова В. А. Национальные ценности и язык: духовный код культуры. *Лінгвістика*. № 2 (20). 2010. С. 19–30.
13. Рапай К. Культурный код. Москва: Юнайтед Пресс, 2010. 168 с.
14. Розсоха В. А. Лингвокультурный код слова homo (человек) в латинской фразеологии. *Вісник Луганського національного університета ім. Т.Шевченка*. Вип. № 24 (259). Ч. І. 2012. С. 31–36.
15. Савицкий В. М. Лингвокультурные коды: к обоснованию понятия. *Вестник Московского государственного областного университета. Серия: Лингвистика*. 2016. № 2. С. 55–62
16. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава: Довкілля, 2011. 844 с.
17. Снитко О. С. Коди культури у мовній об'єктивації дійсності. *Studia Linguistica. Зб.наук.праць Київського національного університету ім. Т. Шевченка*. Київ: Київський університет, 2008. Вип. 1. С. 115–121.
18. Толстая С. М. К понятию культурных кодов. Санкт-Петербург: Изд-во Европейского ун-та в Санкт-Петербурге, 2007. С. 23–31.
19. Толстая С. М. Коды культуры и культурные концепты. *Пространство слова. Лексическая семантика в общеславянской перспективе*. Москва: Индрик, 2008. С. 333–337.

Джерела ілюстративного матеріалу:

20. ABS News. April, 2015 URL: http://abcnews.go.com/US/story?id=90038&page=1

21. City Press. February 14, 2016. 24 p.
22. Culture Trip. 2017. URL: theculturetrip.com/pacific/australia/articles/why-the-boomerang-is-australias-iconic-symbol
23. Food Poisoning Bulletin. June 2015. URL: foodpoisoningbulletin.com/2015/white-hominy-and-corn-recalled-in-canada-for-sulphites.
24. HeraldLive. June 11, 2014. URL: http://www.heraldlive.co.za.
25. City Press. January 10, 2016. 24 p.
26. Oxford English Dictionary. URL: //en.oxforddictionaries.com/definition.
27. The Australian Oxford Dictionary. Ed. by B. Moore. Oxford: Oxford University Press, 2004. 1556 p.
28. The Canadian Oxford Dictionary. Ed. by K. Barber. Ontario: Oxford University Press, 2001. 1710 p.
29. The Oxford American College Dictionary. Ed. by C.A. Lindberg, A.Grace. New York: G.P.Putnam's Sons, 2002. 1682 p.
30. Today Thursday. February 11, 2016. 36 p.
31. Weekend Star. January 2/3, 2016. 46 p.
32. Weekend Star. August 8/9, 2015. 51 p.
33. Blue duck/whio. Department of Conservation. Te Papa Atawbai. URL: //www.doc.govt.nz/whio.
34. Glosbe Dictionary. URL: //glosbe.com/mi/en/whio.
35. Online Etymology Dictionary 2001-2018. URL: www.etymonline.com/word/chakra.
36. The Telegraph Calcutta Sunday. February 14, 2016. 34 p.

© М. М. Копчак

Отримано: 16 квітня 2019 року

Прорецензовано: 7 травня 2019 року

Прийнято до друку: 23 травня 2019 року

e-mail: marianne@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-6(74)-210-213

Копчак М. М. Флуктуації одиниць мовленнєвого етикету як ознака його синергетичності. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6(74), червень. С. 210–213.

УДК 801.8: 81'42: 81'221: 81'374.73

Копчак Маріанна Миколаївна,
кандидат філологічних наук, доцент, Львівський національний університет імені Івана Франка

ФЛУКТУАЦІЇ ОДИНИЦЬ МОВЛЕННЄВОГО ЕТИКЕТУ ЯК ОЗНАКА ЙОГО СИНЕРГЕТИЧНОСТІ

У статті розкрито синергетичну природу сучасного мовленнєвого етикету як складної, відкритої та нелінійної системи шляхом аналізу зовнішньомаркованих та внутрішньомаркованих флуктуацій у мовленнєвій поведінці постколоніального персонажа, що зумовлені його гібридною мультикультурною особистістю, свідомістю комунікантів і комунікативною ситуацією. Такі флуктуації актуалізуються у функції орієнтації на адресата, з метою впливу на нього чи встановлення вертикальної статусної дистанції, зумовлені ситуативним контекстом та варіативністю тональності спілкування, можуть передбачати словозміну базових форм шляхом фонетичних девіацій, а на синтаксичному рівні маніфестуватись у синтаксичних вільних словосполученнях та зазнавати конверсії.

Ключові слова: *етикет, персонаж, синергетичність, текст, флуктуація.*

Marianna Kopchak,
PhD in Philology, Associate Professor, Ivan Franko National University of Lviv

FLUCTUATIONS OF SPEECH ETIQUETTE UNITS AS THE CHARACTERISTIC OF ITS SYNERGETIC NATURE

The article explores synergetic nature of speech etiquette as a complex, open, dynamic and nonlinear system through the analysis of speech behavior of a postcolonial fiction character characterized by a multicultural identity at the crossroads of oriental and occidental worlds. The analysis of the speech parties of the postcolonial character from the point of view of the functional and synergistic approach has revealed that the system of speech etiquette undergoes external and internal fluctuations of the speech etiquette units, caused by the hybrid personality of the character, the consciousness of the communicants and the communicative situation that enables the selection of appropriate etiquette tools for the implementation of communicative intentions. The results of the contextual interpretation analysis in its synergetic dimension have shown that such fluctuations are actualized in performing the function of targeting the addressee, with the purpose of making an impact or establishing a vertical status distance. They are predominantly conditioned by the situational context and the variability of the communication tonality and may involve lexical modification of the basic forms through phonetic deviations, syntactic changes through conversion and manifestation in free syntactic phrases. Fluctuations of speech etiquette units ranging from traditional (etiquette cliché) to deviant means of etiquette communication (culturally marked, hybrid and situationally contextual units) are stipulated by the adjustment of the etiquette system to new conditions of development with regard to major synergetic factors, i.e. external environment, geographical migration and language contacts in the era of multiculturalism.

Key words: *etiquette, character, synergy, text, fluctuation.*

Дослідницький простір сучасних лінгвістичних досліджень охоплює вивчення проблематики мовного кодування, транскрибування та мапування різнотипних сфер дійсності, зокрема у лінгвокультурній, лінгвопрагматичній та лінгвосинергетичній площинах. Наукові студії сьогодення демонструють значне зацікавлення комплексним вивченням мовленнєвої поведінки етнічно гетерогенних мовних особистостей, що прагнуть зберегти власну національну культурну ідентичність, а водночас – інтегруватись у комунікативний простір англомовного суспільства. Таке завдання досягається, зокрема, шляхом організації нормативної мовленнєвої діяльності на засадах увічливості та кооперації через вербальні етикетні засоби. Відтак, вивчення сфери мовленнєвого етикету (далі МЕ) як засобу регулювання міжкультурної комунікації, гармонізації та оптимізації спілкування у сучасному мультикультурному світі зумовлює актуальність його мовознавчого осмислення у руслі антропоцентричної моделі сучасної лінгвістики. Дослідження широкої проблематики МЕ здійснено у працях Ф. Брауна, К. Гіртза, П. Гобдея, Е. Гуді, А. Дуранті, Г. Каспера, М. О. Кронгауза, В. В. Луневої, С. А. Рисинзон, Р. Ферта, К. Фітча, Н. І. Формановської, однак досі відсутнє його вивчення саме крізь призму лінгвосинергетики з позицій функційно-синергетичного підходу та контекстуально-інтерпретаційного аналізу у синергетичному вимірі, застосування яких у даній розвідці засвідчує новизну дослідження. Основною метою виступає розкриття синергетичної сутності МЕ через висвітлення флуктуацій у мовленні постколоніальної особистості, що існує на перетині оксидентального та орієнтального світів, а матеріалом дослідження слугують тексти англійськомовних постколоніальних романів кінця XX – початку XXI ст. з їх унікальним постколоніальним персонажем (далі ПкП) – мулькультурною гібридною мовною особистістю. ПкП належить до декількох систем цінностей, збагачений різними традиціями та володіє підвищеною міжкультурною чутливістю, а його гібридна сутність втілює мовну, етнічну, культурну та світоглядну двоплановість, що виражається крізь призму мовленнєвої діяльності, зокрема у мовленнєвому етикеті. Отримані результати і зроблені висновки сприяють поглибленню існуючих знань про своєрідну мовну особистість сьогодення та архітектоніко-композиційну організацію англійськомовного постколоніального художнього дискурсу, що є теоретично значущим.

Під впливом параметрів етикетної варіативності (ситуативного контексту спілкування, характеристик адресанта та адресата, їх свідомості, симетрії та асиметрії їх міжособистісних відносин) система МЕ зазнає *флуктуацій* – коливань, що уможливлюють вибір доцільних етикетних засобів для реалізації комунікативних інтенцій за дотримання принципу кооперації та стратегії ввічливості, наприклад, відмова від конвенційних етикетних кліше та використання девіантних ситуативно-

зумовлених етикетних одиниць. У синергетиці під поняттям флуктуацій розуміють стохастичні відхилення від звиклого режиму існування складної системи, втрату стійкості системи [9, с. 15], коливання як механізм запуску нестійкості системи, що здатні її розхитати, однак не викликають кардинальних зміщень у змістовій частині [4, с. 29]. Флуктуації можуть залишатись непомітними за умови стійкості системи, однак у протилежному випадку трансформуються у фактор, що скеровує глобальну еволюцію системи [3, с. 68]. Виходячи з твердження, що такі коливання мають підґрунтям сигнали із зовнішнього середовища та динамічні процеси всередині системи [8], виділяємо дві групи флуктуацій у проаналізованій канві системи МЕ – зовнішньомарковані та внутрішньомарковані.

Зовнішньомарковані флуктуації одиниць мовленнєвого етикету (далі ОМЕ) звертань, привітань та прощань в дискурсній діяльності персонажа зумовлені зовнішнім середовищем – сукупністю параметрів, що детермінують зміни в системі мовлення. Тут суттєво важливими є два основні синергетичні фактори: *свідомість комунікантів* та *комунікативна ситуація спілкування* [8, с. 9]. В основі свідомості комунікантів лежить базовий принцип поділу світу на “своїх” та “чужих”, що сягає часів архаїчної свідомості з її дуалістичністю та вічною конфліктністю реальності, визначає варіативну інтерпретацію мовлення та реалізується у численних опозиціях: “ми” ↔ “вони”, “цей” ↔ “той”, “тут” ↔ “там”, тощо. Національна приналежність є основним фактором соціальної регуляції вихідців з однієї етнічної спільноти, що пов’язаний з ритуалізованою природою етикету, адже будь-який ритуал об’єднує “своїх”, відкидає “чужих” та нівелює агресивність [7, с. 181–184]. Відтак, усі коливання ОМЕ ПкП зумовлені маркуванням “своїх” та “чужих” на виконання диференційної функції МЕ за допомогою різних етикетних формул – у випадку “чужого”, “далекого” адресата вибір етикетних висловлень здійснюється з застосуванням конвенційних етикетних формул англійського мовленнєвого етикету, а у випадку “свого” та “близького” з опертям на спільне етнічне походження у мовленні ПкП актуалізуються девіантні культурно-марковані та національно-забарвлені етикетні засоби. Комунікативна ситуація спілкування включає варіативність комунікативних параметрів: адресант (стать, вік, рівень освіти, місце проживання, соціальне та професійне становище, ставлення до адресата); адресат (знайомий – незнайомий, вік, стать, вище, нижче чи рівне соціальне становище з адресантом); спосіб спілкування (контактний, дистантний); ціль та мотив спілкування (привернути увагу, встановити, підтримати чи розірвати мовленнєвий контакт); комунікативна інтенція адресанта; місце спілкування; час спілкування. Ланцюжок таких параметрів забезпечує гнучку та динамічну дискурсну флуктуативність функціонування ОМЕ у різноманітних комунікативних блоках.

Зовнішньомарковані флуктуації виявляються у складній поліфункційній природі ОМЕ, до прикладу, флуктуації у функції орієнтації на адресата – конативній. На засвідчення зовнішньомаркованих флуктуацій з виявом орієнтації на адресата, що уможливлює варіативність форм звертання – усю парадигматику імені з огляду на близькість чи дистантність стосунків між комунікантами, наведемо контекстуальний фрагмент тексту (далі КФТ), де онук називає бабусю по імені, зять тещу – по імені та прізвиську, наречена – по імені та прізвищу, і лише сусіди – поштиво на прізвище з *Mrs* у препозиції. *Nana was Gabriel’s maternal grandmother. She lived with his father now. Phyllis Henrietta Josephine Higson. Gabe called her* ***Nana****. Dad called her* ***Phyllis****, or, in the old days, ‘****the shapelifter****’, but only behind her back. The neighbours still called her* ***Mrs Higson,*** *even after twenty years. Only Charlie referred to her as* ***Nana Higson****, and she hadn’t met her yet* [11, с. 43]. Офіційність та дистантність відносин між комунікантами, як вияв негативної ввічливості, підкреслена у звертанні нареченої внука, що ще формально не увійшла в родину та не перетнула кордону довіри.

Зовнішньомарковані флуктуації з метою впливу на адресата спостерігаємо в ситуаціях зі зміною тональності референції в межах одного КФТ. Тональність потрактовуємо як наявну в комунікації усвідомлену чи неусвідомлювану емоційно-аксіологічну і змістовно-інформативну організацію мовного коду в типових ситуаціях спілкування [1], а відтак висока, нейтральна та фамільярна шкала тональності впливає на вибір етикетних засобів задля реалізації комунікативної мети. Так, у наведеному прикладі матір у суперечці з дочкою щодо непорозумінь з рідним братом апелює до неї у високій тональності по імені, але вже за мить, з наміром заспокоїти доньку, вгамувати її емоційність та покласти край суперечці, переходить до ситуативного ласкаво-пестливого звертання: *‘Look what your greater being has brought us. War, and a beggar tapping at our window.’ ‘****Maya****,’ Rehana says, raising her voice, ‘That’s enough. Sohail darts out of the room. They hear his door slamming shut. Maya turns to her mother. ‘He’s going to turn your house into a mosque, didn’t you hear?‘Why,* ***child****, why do you have to be so intolerant?’ She puts her face close to her daughter’s and whispers, tender, ‘ It’s only religion’* [13, с. 129]. Донька не застосовує жодних звертань до матері – нульовий знак адресації маркує сигнал, що свідчить про різне сприйняття обставин спілкування комунікантами на психоемоційному рівні [2, с. 51].

Ситуативний контекст зумовлює флуктуацію звертання і в межах одного КФТ. Так, відмова від звиклого традиційного неформального звертання до батьків та перехід до формального оператора адресації можливі при передачі важливої інформації, де сам контекст ситуації вимагає серйозності та формальності, як у цьому КФТ з повідомленням про намір одружитися, де син у листі спершу офіційно звертається до батька за допомогою титулу професії та прізвища, аби підкреслити серйозність своїх кроків, а вже потім вдається до неформального звертання задля скорочення дистанції, схвалення вибору та бажання розділити з батьком свою радість. Емоційний стан персонажа додатково есплікується крізь призму пунктуації – надмірність окличних знаків. ***Dear Dr Belsey!****I have no idea how you’re going to take this one! But we’re in love! The Kipps girl and me! I’m going to ask her to marry me,* ***Dad****! And I think she’ll say yes!!! Are you digging on these exclamation marks!!!! Her name’s Victoria... She’s amazing, gorgeous, brilliant. I’m asking her ‘officially’ this evening, but I wanted to tell you first* [15, с. 20].

Зовнішньомарковані флуктуації фіксуємо у КФТ, де мовленнєва поведінка та вибір форм адресації засвідчують бажання адресанта встановити вертикальну статусну дистанцію. Дистанція і влада – два основні чинники, які визначають соціальні взаємини між співрозмовниками та є детермінантами комунікативної поведінки [5]. Так, до прикладу, адресант, що є однолітком адресата та навіть народився з ним в один день та рік, презирливо звертається до нього з використанням флуктуативних звертань в межах КФТ *boy, little boy, rich boy, man, rich kid* з позиції сили, намагаючись продемонструвати власне домінування, вплив на оточення і фактично оголошує війну своєму супернику. Причиною такого ставлення є відмінність матеріального статусу комунікантів, що підкреслено у формі звертання з лексемою *rich*: *‘Yah,* ***little rich boy****: one rule. Everybody does what I say or I squeeze the shit outa them with my knees!’ … ‘****Rich kid****,’ Shiva yelled, ‘you don’t know one damn thing! What purpose,* ***man****? …For what reason you’re rich and I’m poor? Where’s the reason in starving, man? God knows*

how many millions of damn fools living in this country, ***man****, and you think there's a purpose! …That's reason,* ***rich boy****. Everything else is only mother-sleeping wind!' He, my alter ego, Shiva, butted in: 'Lissen,* ***little boy****-you're so full of crazy stuff, I can see I'm going to have to take this thing over.' And he, confirming the declaration of war: '****Rich kid****, they'll want to know about me; you just try and stop me!'* [14, с. 220–221].

У межах розгортання дискурсної діяльності зовнішньомарковані флуктуації виявляються і на рівні ОМЕ привітання та зумовлені ситуативним контекстом і зміною стосунків між комунікантами, що можна простежити шляхом їх послідовного аналізу в мовленнєвих партіях. Так, показовим прикладом флуктуацій є взаємодія двох постколоніальних персонажів: один з них займає високу посаду в суспільстві та може вершити долі, а інша – дружина його померлого брата, котра заради добробуту дітей наважується звернутися до свояка з проханням. При першій зустрічі за багато років високопосадовець виявляє доброзичливість у привітанні, маркуючи адресатку як 'свою' за допомогою звертання *sister* зі семою родинності, що вказує на єдність та братерство, а також тактики висловлення задоволення від зустрічі та обіцянки надати допомогу: *'****Sister!*** *he boomed festively. '****How wonderful to see you!****' Rehana stood up to receive his embrace.'****Faiz, bhaiya****, I have come to ask you for favour.' 'Of course! Faiz said. 'What's mine is yours.'* [12, с. 177–180]. Дізнавшись про прохання звільнити з в'язниці одного з бунтарів за незалежність бенгальців у війні між західним та східним Пакистаном, тональність спілкування змінюється, а подальша діалогічна взаємодія маркована лише нульовими формами звертання. При наступній інтеракції, коли свояк приїжджає звинуватити родичку у брехні, він одразу маркує її як 'чужу', за допомогою англійськомовної клішованої нейтральної форми привітання замість культурно-маркованої на означення 'своїх', а далі – нульових звертань, звинувачень та пролонгованого мовчання. *The black Mercedes swallowed Rehana. '****Good morning,****' Faiz said solemnly.Faiz remained silent... Faiz sat so still and quiet that Rehana forgot he was there….At the Tongi light Faiz turned to Rehana and said quietly, 'You lied to me. You are a liar. You are a liar and a traitor. You're a liar and a traitor and your children are traitors… You come to my house…'It wasn't what's mine is yours any more* [12, с. 187–189]. ОМЕ привітань та звертань, що скеровують процес дискурсу в потрібне русло досягнення цілі з'ясування стосунків, стають моментом вибору подальшого шляху розвитку системи, тобто, з синергетичного погляду, точкою біфуркації, де допустиме розгалуження шляхів її розвитку у двох протилежних напрямах [6, с. 104], однак вибраний шлях подальшого розгортання дискурсу зумовлений саме виявом емоційних переживань внаслідок реагування на зовнішні і внутрішні подразники, що уможливлює інтерпретацію мовленнєвої взаємодії крізь призму психологічного стану персонажа. З перемогою бенгальської армії та ув'язненням вже колишнього високопосадовця, його діалог з родичкою набуває іншої тональності, нульові форми звертання флуктують у номінативні, підсилені анафоричним лексичним повтором вокативного маркера: *'****Rehana****, he said. '****Rehana****,' he said again. 'Get me out of here, please.' '****Rehana****,' he was saying, 'for the sake of my brother. One word from you and they would let me go. Find forgiveness in your heart.' 'I cannot forgive you,* ***brother****. For my daughter I cannot forgive you.'* [12, с. 272–273]. Звертання *brother* маркує інтерактанта як члена родини адресанта та імпліцитно передає зміст – ти 'свій', однак така флуктуація від культурно-маркованого *bhaiya* при першій інтеракції до традиційного клішованого *brother* в останній засвідчує зовнішню формальність родинних стосунків, що не можуть виправдати усіх жахіть війни та невинно вбитих за незалежність.

Внутрішньомарковані флуктуації зумовлені внутрішньомовними чинниками, правилами узусу, структурно-мовними нормами та маніфестуються на рівні мовлення через екстраполяцію в тексті в межах їх лексико-синтаксичної комбінаторики, що, змінюючись, має здатність до саморегулювання, тобто такої перебудови, яка не порушувала б системності, що необхідно для постійної комунікативної придатності. Серед цієї групи виділяємо флуктуації на лексичному та синтаксичному рівні. Флуктуації на лексичному рівні передбачають словозміну базової форми слова, варіанти якої перебувають у парадигматичних відношеннях у межах одного лексико-семантичного поля, як сукупність парадигматично пов'язаних лексичних одиниць, які об'єднані спільністю змісту та іноді й спільністю формальних показників і відображають понятійну, предметну й функціональну подібність позначуваних явищ. Так, культурно-маркована одиниця звертання *Amma*, яку використовує більшість арабськомовних мовців, існує у словозмінних варіантах – *Ammoo* у мові гінді, *Ammi* у мові урду, що об'єднані єдиною семантикою: *Sohail was looking down at his palm and counting the very small lines. He saw Rehana and smiled but did not rise from his chair, or call out, as Maya did, '****Ammoo!*** *Where were you so long?'* [13, с. 4]. Ідентично, традиційні форми звертання до матері включають варіативність лексичних одиниць *Mother – Mom, Mommy, Mum, Ma.* Конвенційний англійський оператор звертання до батька *Father* коливається у формах *Dad, Daddy*, що перебувають у парадигматичних зв'язках синонімії. Культурно-маркована одиниця звертання до батька *Abba* може флуктувати у форму *Abboo* у мові гінді: *Maya chased a butterfly into the next room. Rehana seized her elbow. 'Say goodbye to your father.' '****Goodbye, Abboo****, 'Maya said* [13, с. 5].

У системі внутрішньомаркованих етикетних засобів вираження привітань та прощань можливі флуктуації на лексичному рівні крізь призму фонетичних девіацій – так, традиційне вираження привітання в суміжних парах з лексемою *salaam* у значенні 'мир вам', яким комуніканти маркують належність до однієї етнічної спільноти в диференційній функції етикету, може коливатися у фонетичних варіантах наявних альтернативних форм *Salaam Ale-Koum, Salaam-Alaikum, As-Salaam Alaikum* чи навіть просто *Salaam* у репліках-стимулах та *Walaikum-asalaam* чи *Walaikum As-salaam* у репліках-відповідях, відповідно до етнічного походження ПкП. Однак лексема *salaam* зазнає флуктуацій і на синтаксичному рівні, зумовлених її валентністю – здатністю вступати в синтаксичні зв'язки з іншими одиницями, а отже, маніфестується як компонент синтаксичних вільних словосполучень, що виступають будівельним матеріалом для речень, функціонуючи в персонажному мовленні (у формах прямого, непрямого, невласне-прямого мовлення) і в мовленні наратора, що засвідчують наведені приклади: 1) *There was nothing left to say; his voice left no space for argument. 'And Ammo?' '****Give Ammoo my salaam'*** [13, с. 171]; 2) *'Hello,' said Maya, leaning back as far as she could.'****Do feet-salaam,'*** *her mother whispered.'Oh, no need for such formalities,' Mrs Bashir said, releasing Maya.* [13, с. 228]; 3) *'No one is saying it to his face,' Mrs Islam was telling Razua Iqbal, 'but everyone is saying it behind his back. I don't like that kind of gossip.'Nazneen* ***exchanged salaams*** *with her visitors and went to make tea* [10, с. 26]; 4) *Maya looked around and saw many faces turned towards her. 'This is the Huzoor's sister, Maya.'****A chorus of salaams*** *travelled through the room. 'Everyone knows who you are. Huzoor has spoken of you.'* [13, с. 132]; 5) *Chanu came in carrying bags and the complicated smell of a high feast. He paused when he saw Razia, then* ***offered a salaam*** *that appeared to include her only by accident* [10, с.126]. Флуктуативна природа ОМЕ привітання засвідчена і явищем конверсії, де формули привітання

Salaam та *Nomoshkar* змінюють синтаксичну функцію при утворенні дієслова з іменника, на засвідчення одного зі способів деривації, що виступає маркером синергетичності системи: *She stepped over a threshold and entered a high-ceilinged room… A few people looked up from their desks and* ***salaamed*** *and* ***nomoshkared*** *Rehana* [12, с. 211]. Коливань на рівні синтаксису зазнає традиційна етикетна одиниця привітання *Welcome*, відображених у дібраних прикладах, варіюючи від самостійного незалежного уживання в ролі вигуку на позначення ввічливого та дружелюбного ставлення до адресата з інтенцією встановити спільний просторово-темпоральний характер комунікації, та до флуктуацій в інших частинах мови та синтаксичних ролях. Так, ствердження значущості адресата у спільному просторовому полі засвідчене нижче етикетною формулою привітання, що містить компонент *welcome* у ролі вигуку з виявом теплого ставлення до адресата та досягається повтором з предикацією і вираженням пропозиційного змісту: *A small young man with a scabrous-looking beard grinned at her. He was drowning in white panjabi-pyjama and he had a skullcap in his hands. He waved his skullcap at her. '****Welcome! You are welcome, sister.*** *Go and sit down'* [10, с. 237]. Інший приклад із встановленням просторового параметра комунікації за допомогою вигуку, доповненого адвербіальною одиницею: *'Come, come, you must meet him. 'Sabeer, this is Mrs Haque's son, Sohail. A very old friend of Silvi – they were inseparable as children – Sohail, baba, this is Lieutenant Sabeer Mustafa.''****Welcome to the family****,' Sohail said.'Thank you,' Sabeer replied, standing up* [12, с. 27]. Маніфестація часово-просторової функції привітань есплікується у КФТ зі зміною синтаксичного патерна з компонентом *welcome*: *And out of the last car came a tall man with an astonishingly round head… he moved through saluting gongs-and-pips; arrived at my aunt Emerald; and added his own salute to the rest. 'Mr Commander-in-chief,' my aunt said, '****be welcome in our home****'* [14, с. 288]. Етикетна одиниця *welcome* виступає дієсловом-інифінітивом у ролі частини складеного присудка: *Dr Azad rubbed his hands. '****I'm delighted to welcome you****.' 'I'm, ah, afraid we have already had our meal…'* [10, с. 109]. Внутрішньомарковані флуктуації етикетних засобів вираження звертань, привітань та прощань призводять до змін у системі етикету, до виникнення у ній нових, відносно стійких структур.

Отже, аналіз мовленнєвих партій постколоніального персонажа з позицій функційно-синергетичного підходу засвідчив, що система мовленнєвого етикету повсякчас зазнає зовнішньомаркованих та внутрішньомаркованих флуктуацій, зумовлених гібридною особистістю мультикультурного персонажа, свідомістю комунікантів та комунікативною ситуацією, що уможливлюють вибір доцільних етикетних засобів для реалізації комунікативних інтенцій. Результати контекстуально-інтерпретаційного аналізу у його синергетичному вимірі продемонстрували, що такі флуктуації актуалізуються у функції орієнтації на адресата, з метою впливу на нього чи встановлення вертикальної статусної дистанції, зумовлені ситуативним контекстом та варіативністю тональності спілкування, можуть передбачати словозміну базових форм шляхом фонетичних девіацій, а на синтаксичному рівні маніфестуватись у вільних синтаксичних словосполученнях та зазнавати конверсії. Відтак, мовленнєвий етикет постає відкритою, динамічною, гнучкою та нелінійною ситемою, що адаптується відповідно до нових умов існування, де основними чинниками синергетичності виступають зовнішнє середовище, географічна міграція та мовні контакти у мультикультурному просторі сьогодення. У перспективі видається необхідним дослідити лінгвальну маніфестацію інших ознак синергетичної системи мовленнєвого етикету гібридної мовної особистості, з виявом процесів хаотизації та дисипації етикетно-мовленнєвих засобів.

Література:

1. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації. URL: http://terminy-mizhkult-komunikacii.wikidot.com/m
2. Гольдин В. Е. Речь и этикет. Москва: Просвещение, 1983.= 109 с.
3. Домброван Т. И. Язык в контексте синергетики : [моногр.]. Одесса : КП ОГТ, 2013. 346 с.
4. Карманова З. Я. Феноменологические аспекты содержательной структуры слова : автореф. дис. ... д-ра филол. наук : спец.10.02.19. Москва, 2011. 45 с.
5. Ларина Т. В. Категория вежливости в английской и русской коммуникативных культурах : [моногр.]. Москва: Изд-во РУДН, 2003. 315 с.
6. Пихтовникова Л. С. Лингвосинергетика: основы и очерк направлений : [моногр.]. Харьков: ХНУ им. В. Н. Каразина, 2012. 180 с.
7. Формановская Н. И. Речевое общение: коммуникативно-прагматический подход. Москва: Рус. яз., 2002. 216 с.
8. Храмченко Д. С. Ирония в английском деловом дискурсе (функционально-синергетический подход) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04. Москва, 2010. 26 с.
9. Haken H. Chaos and Order in Nature. Berlin : Springer-Verlag, 1980. 271 p.

Список джерел ілюстративного матеріалу:

10. Ali M. Brick Lane. L.: Black Swan, 2004. 492 p.
11. Ali M. In the Kitchen. L.: Black Swan, 2010. 553 p.
12. Anam T. A Golden Age. L.: John Murray, 2007. 276 p.
13. Anam T. The Good Muslim. N. Y.: Harper Perennial, 2012. 320 p.
14. Rushdie S. Midnight's Children. L.: Vintage, 1995. 463 p.
15. Smith Z. On Beauty. Waterville, Maine: Thorndike Press, 2005. 789 p.

Отримано: 29 травня 2019 року

Прорецензовано: 31 травня 2019 року

Прийнято до друку: 6 червня 2019 року

e-mail: kirilkovavolyn@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-6(74)-214-216

Кірілкова Н. В., Поліщук Н. М. Релігійно-міфологічний компонент діалектних фразеологізмів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6(74), червень. С. 214–216.

УДК 821.161.2 – 3.09'06

Кірілкова Наталія Василівна,
Кандидат філологічних наук, доцент, Рівненський державний гуманітарний університет
Поліщук Надія Михайлівна,
Кандидат філологічних наук, доцент,
Київський національний університет театру, кіно і телебачення імені І. К. Крпенка-Карого

РЕЛІГІЙНО-МІФОЛОГІЧНИЙ КОМПОНЕНТ ДІАЛЕКТНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ

Інтерес суспільства до витоків духовної культури та народних традицій зумовлюють необхідність дослідження фразеологічних систем ареального мовлення як невід'ємної частини загальнонародної мови. Фразеологія волинських говірок і сьогодні відзначається значною кількістю одиниць, що походять із релігійно-церковного джерела, зумовлена дохристиянськими віруваннями та обрядами, засвідчує світоглядні уявлення та орієнтири, духовне життя не лише автохтонного населення, а й інших етнічних груп, що здавна тісно контактували з українцями. Вони стали невід'ємними засобами мовного репертуару діалектоносіїв.

Народна фразеологія якнайкраще дає уявлення про самих носіїв говірок. На ґрунті місцевих традицій та у тісному зв'язку з взаємопроникненням книжного та розмовного мовлення формується культурна ідентичність та національна свідомість. В ареальній фразеології закріплюються морально-естетичні вподобання та світоглядні орієнтири, важливі як для сприйняття дійсності, так і своєї культури.

Ключові слова: *діалектна фразеологія, компонентний склад фразеологічних одиниць, волинські говірки.*

Natalia Kirilkova,
Candidate of philology, associate professor of theRivne state humanitarian university
Nadiya Polyshchuk,
Candidate of philology, associate professor of the Kyiv national I. K. Karpenko-kary theatre, cinema and television

RELIGIOUSLY-MYTHOLOGICAL COMPONENT OF DIALECTAL PHRASEOLOGICAL UNITS

Interest of society in the sources of spiritual culture and folktraditions is predetermined necessity of research of thephraseology systems of the areal broadcasting as inalienablepart of national speech. Phraseology of the Volyn manners of speaking is todaymarked the far of units that take place from a religiously-church source, predefined by prechristian beliefs andceremonies, certifies world view presentations and reference-points, spiritual life of not only indigenous population but alsoother ethnic groups that since olden times closely contactedwith Ukrainians.

Folk phraseology as good as possible gives an idea about thetransmitters of manners of speaking. On soil of local traditionsand in close connection with the interpenetration of the bookand colloquial broadcasting a cultural identity and nationalconsciousness are formed.

Among the components of phraseological units that touch thesphere of spiritual and religious life, it is possible todistinguish units, that is used on denotation of clericals,articles of church consumption, ceremonies, services, show asoba the fragments of religious texts, touch the studiescarried out It happens also and vocabulary on denotation ofreligiously-philosophical concepts.

Expressions of religious style, getting in the spoken language, by such method same change meaning.

Key words: *dialectal phraseology, component composition ofphraseology units, Volyn manners of speaking.*

Фразеологія говірок Південної Волині засвідчує світоглядні уявлення та орієнтири, духовне життя не лише автохтонного населення, а й інших етнічних груп, що здавна тісно контактували з українцями.

Постановка проблеми. Інтерес суспільства до витоків духовної культури та народних традицій зумовлюють необхідність дослідження фразеологічних систем ареального мовлення як невід'ємної частини загальнонародної мови. Фразеологія Південної Волині і сьогодні відзначається значною кількістю одиниць, що походять з релігійно-церковного джерела, зумовлені дохристиянськими віруваннями та обрядами. Вони стали невід'ємними засобами мовного репертуару діалектоносіїв. Цьому зокрема сприяє і зміна ідеологічних умов сучасного життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дериваційна база, системні зв'язки, семантико-граматичні особливості фразеології говірок південно-західного наріччя описані у працях Н. Д. Бабич, Д. Г. Гринчишиної, М. Т. Демського, В. І. Лавера. Сучасні дослідження у галузі ареальної діалектної фразеології здійснюють Н. Д. Коваленко (подільські говірки), М. Я. Олійник (гуцульські говірки), Н. В. Романюк (верхньонаддністрянські говірки), Г. Ф. Ступінська (лемківський говір). У них одним із пріоритетів названа необхідність глибшого пізнання семантики та генези елементів української культури, духовної зокрема.

Мета і завдання дослідження – проаналізувати усталені сполуки з релігійно-міфологічним компонентом, які увійшли до фразеології волинських говірок. Визначена мета передбачає розв'язання таких завдань: методом суцільної вибірки виписати з діалектного фразеологічного словника одиниці, пов'язані з релігійними сюжетами, ритуалами, деталями церковних відправ, життям релігійних громад.

Матеріалом до статті слугували засвідчені Словником волинських говірок [12] фразеологічні одиниці. Цей словник диференційного типу, фіксує усталені одиниці, що не увійшли до літературної мови, деталізує мовленнєвий портрет південних волинян.

Серед компонентів фразеологізмів, що стосуються сфери духовного та релігійного життя, можна виділити одиниці, які вживаються на позначення духовних осіб, предметів церковного вжитку, обрядів, відправ, являють собою уривки релігійних текстів, стосуються навчання, здійснюваного за учительними Євангеліями тощо.

Фразеологізми говірок Південної Волині часто містять компонент *Бог Господь, Христос*. В екстремальних ситуаціях звертання до Бога у спонукальній формі, на думку В. В. Жайворонка, спостерігаємо ще у дохристиянській традиції [2, с. 43–44]: *борони Боже; прости, Господи* та ін. Бог постає в трьох іпостасях, і ця смислова диференціація також відображена в ареальній фразеології: *Бог – батько, Бог управить, слава Богу, Богом забутий (і людьми),[якби] слова Богу в уши (вуха), Бог спору не дає; як у Христа (попа) за пазухою,* (боятися) *як жид Христа (сала, віхтя); за Духом Святим*, *мати Бога в пузі.* Ставляться до них як до оберегів, з якими людина почувається на цьому світі спокійніше [1]. Л. Г. Скрипник фразеологізми, що групуються навколо слова *Бог* вважає такими, що позбавлені свого первісного ареолу, оскільки вони мають, як правило, жартівливо-фамільярний характер [8, с. 408]: *все не слава Богу, тримати Бога за бороду, Богу разом не моливсь, олух Царя Небесного*, що загалом передає негативне ставлення до особи, яка з Богом за панібрата, розкошує, безкарна у своїх вчинках. *Бозя* – фонетичний варіант компонента ФО, з яким зверталися до дитини: *Бозя злиться, Бозя калачі везе* – ‘грім гримить’).

Серед групи «назви духовних осіб» найчастотнішим є компонент *піп* (двн. *pfaffo* ‘духовна особа’, священик’) та похідні від нього утворення: *як у* ***попа*** *за пазухою; остання у* ***попа*** *жінка; як* ***попу*** *і коту; тиць –* ***попів*** *Гриць.* На думку селян-землеробів, у сільській громаді вищий соціальний статус священослужителя дозволяв йому мало працювати і безбідно жити. Через це спостерігаємо добродушний гумор у внутрішній формі цих усталених сполук (також пор. *як у батюшки здачі*). Свійські тварини священика часто ставали об’єктом іронії, ніби вони також претендують на «винятковість»: *дерти голову, як* ***попова*** *кобила; як* ***попова*** корова (ходить) тощо. Компонент *дяк* зазвичай спостерігаємо у порівняльних конструкціях, в яких чітко означена соціальна ієрархія волинського села: *встаньте, попе, хай дяк сяде; встаньте, дяче, хай сяде смердяче.* У тих самих волинських говірках Хмельниччини є фразеологізм *встань, Аполон, нехай Галюстер сяде,* який з’явився, вірогідно, під впливом ідей просвітництва, що зумовили значний приплив європеїзмів.

Багато поколінь українців виросло, навчаючись азбуці і письма за Псалтирем і Євангеліями. Письмо і мова перших пам’яток письменства України своїм походженням і укладом наскрізь чужі мові українського народу [7, с. 66]. Українізація нового придбання відбувалася дуже повільно, проте залишила глибокий слід в українській культурі – від окремих морфем до цілих текстів [6, с. 4]. Початкові слова найвідомішого церковного тексту у складі діалектних фразеологізмів виявляє різні аспекти ставлення до сакрального: це те, що треба якнайкраще знати, дуже важливе, потрібне, цінне, знання молитви – одна з ознак доброчесного християнина: (знати) *як Отче наш* ‘бездоганно’, *перебила свиня «Отче наш»* ‘безпідставно втрутитися у розмову’, *як свині «Отче наш»* ‘зовсім не потрібний’.

Як засвідчує «Фразеологія перекладів Миколи Лукаша» (К, 2003). Четверть літер кириличного алфавіту увійшла до усталених виразів української мови. Це вказує на важливе місце, яке посідала старослов’янська мова в житті українського суспільства, живі зв’язки історичної пам’яті. Загальновідомий фразеологізм *прописати іжицю* означає ‘провчити’, ‘суворо покарати’. У фразеологізмі, засвідченому на Рівненщині, компонент іжиця виступає поруч із просторіччям. Як варіант його подаємо – *іжиця, іжиця прилижеться.* Літеру писали у небагатьох запозичених словах і вимовляли по-різному, залежно від позиції в слові – як [і], [и], [в] та [й] у слові *Мойсей.* Часто в пам’ятках замість *V ,* іжиці, вживали *Ы*, рідше лігатуру ОУ або Ю [1, 63]. Отже, літера була рідковживана, мала різні звукові значення, не завжди були зрозумілі випадки її написання. Окрім того, вірогідно, слово *іжиця* за звуковим оформленням близьке до слів *їжак, їжачиха*, що позначають колючу на дотик тварину. Очевидно, з цим слід пов’язувати значення фразеологізму.

Компонент *Великдень* найчастіше спостерігаємо у складі діалектних фразеологізмів, де він зберігає своє значення – найбільше християнське свято. Внутрішня форма одиниць *шити, білити – завтра Великдень,* (одягнувся) *як сирун на Великдень* вказує на обов’язкові значні приготування до церковного свята, а з похідним компонентом *великодний* у фразеологізмі *у великонду суботу з кужелем до хати* демонструє крайню ступінь недоречності. Виявлений нами фразеологізм говірки с. Мала Мощаниця Здолбунівського району Рівненської області як *Тарас гусіні на Великдень* (нарвав) має історію, типову для радянського колективного господарювання. Селяни мусили ігнорувати релігійні свята, працюючи на радянську державу, проте, навіть, якщо приходили , «грішити» ніхто не поспішав. У конкретному пам’ятному випадку, що ліг в основу фразеологізму – збирати кокони гусені шовкопряда. Тому загальне значення ФО ‘дуже мало’.

Назви чинів святості – одна з семантичних груп лексики або тематичних груп термінів, що входить до складу і є частиною великої і розгалуженої термінологічної системи релігійного стилю української мови [13, с. 3]. Поєднання *святий, свята* зі словом, що не засвідчене як ім’я у церковному календарі – елемент внутрішньої форми фразеологічної одиниці, що формує його семантику, джерело конотації: *на день святого неробутника, на святого Нікди. Нігди – ‘ніколи’*, пояснює Б. Д. Грінченко з ілюстрацією зі збірки М. Номиса. Глибоко шанований у народі святий Миколай, проте мовці спостерегли паронімічні зв’язки форми родового відмінка іменника *Микола* і прислівника *ніколи.* Тому *на Миколи* у волинських говірках означає ‘ніколи’, а *ніколи* виступає факультативним компонентом ФО. З тим самим значення вживають усталені сполуки *на турецьку (китайську, індійську) Паску*. В усталеному вислові *справляти святої Домки* останній компонент – власна назва – співзвучний із звуконаслідувальним словом *бомки,* що функціонує у складі фразеологізму *бомки бити* (варіант ФО *байдики бити).* Ґрунтом до цих і подібних усталених висловів стала велика кількість, з погляду селян-господарів, релігійних свят, в які заборонено працювати, а також так говорять про ледарів, що шукають причин не працювати.

Апостол, що зрадив Христа, закарбований в усталеній сполуці *Юда (дурень) повісився.*

Обрядові дій та атрибути релігійних свят спостерігаємо у внутрішній формі усталених сполук *хрестити різками, дітей не хрестити.* Є одиниці, компоненти яких називають споруди культового призначення (*з довгою рукою під церкву, підвести під церкву*, *в одну церкву не ходив)* предмети церковного вжитку (*на великий дзвін, догоріла свічка до полички*). Трапляється також і лексика на позначення релігійно-філософських понять *гріхи не пускають; замолювати гріхи; не без гріха; кара небесна; душа так і просить; душа зверху; за опухлу душу; прийняти на душу; жилувати душу; пара випала; стояти як смерть (кат, гріх) над душею; лити голій за душу, дати святий спокій*; *як чистило* (гарний); *як корова чистило; на той світ*; *на той світ не потягти; бути одною ногою на тому світі; полетіти в тартарари; жити на поданнє* тощо. Життя святині Волинського краю – Почаєвської Лаври – послужило причиною виникнення усталених сполук *піти під галерею, як баїшник почаєвський.*

Нечиста сила – чорт (*смердіти чортом, ні к чорту матері*), шляк, лихий (*впасти на лихого*), трясця, горе, журба, перелесник (*як трясця* (зі словом *худий*), *горе лукове, вхопити перелесника, вдаритися журбою об землю*) традиційно активна і диференційована в усталених висловах експресивного побутового мовлення. Вказівку на магічні дії та чарівництво містять одиниці *чорний мак сіять, як сім баб пошептало, відьма масло колотить.* Певна непослідовність у світоглядних пріоритетах діалектоносіїв передана усталеною сполукою *і богу і чорту молиться,* на що І. Огієнко зауважив: первісна релігія ґрунтувалася головно на звичаях і обрядах, які завжди були дуже консервативні; багато їх перейшло у християнство. «Старі релігійні форми, звичайно, не гинуть остаточно, але змінюються чи то в формі, без зміни ідей, чи то в ідеї, без зміни форми» [4, с. 171].

Дохристиянські обряди і звичаї виразно засвідчені в усталених сполуках *вінок буде, засилати рушники, спекти коровай, розписати як писанку* та інших. Поза обрядовим актом у побутовому мовленні вони розвивають окремі фразеологічні значення. Так у вербальному компоненті весільного обряду *засилати рушники* засвідчений вияв пошани, проте поза обрядом – це глум, вияв роздратування у зверненні до невблаганної людини. Переосмислені вислови релігійного стилю, потрапляючи у розмовну мову, у такий самий спосіб змінюють конотацію (*святая трійця, чудо в пір'ї, наробити чудес, зробити маслосвятіє, подать на окаписть, на вічну пам'ять, вже по мші і по казанню, тому казанню не буде кінця*), і йдеться тут вже не про доброчесність та святість, а про гріховність людську.

Зібрані для аналізу одиниці, здійснені на початку двадцять першого тисячоліття, виявляють певні динамічні процеси – подальше утвердження християнських цінностей та моралі, забуття давніх дохристиянських звичаїв та традицій, засвідчених внутрішньою формою усталених сполук. Показовим у цьому відношенні є спостереження над мовою роману «Волинь» Уласа Самчука. У тексті компоненти *повітра* і *повітря* входять до складу чотирьох усталених сполук*: щоб тебе лихе повітря забрало; в повітри лихої; до повітри* (роботи); (піти) *до повітри лихої.* Сьогодні це тільки прокльон, як і засвідчує Словник волинських фразеологізмів. Наші пошуки вказують на те, що *повітря* або *лихе повітря, лиха повітра* – це інфекційна хвороба, проте було і більш давнє значення – 'ворожа людині істота', як, наприклад, про це ідеться у фольклорних текстах з Карпат у записах П. В. Лінтура.

У. Самчук вживає усталений вислів *покотити (качати) колодкою (колодку)*, зумовлений обрядодіями, які супроводжували святкування Масниць на Волині [5, с. 29–34]. Їх пов'язують із поклонінням Сонцю-Божичу, який відганяючи зимові холоди, передає тепло та силу природі та людям *[9]*. Поруч бачимо «християнські» сполуки – *правити панахиду, нести до хреста* тощо. Чимало одиниць із компонентом *Бог*. Зміни суспільних умов життя забезпечують не однакову життєздатність джерел, що живлять фразеологію.

На контакти волинян з носіями відмінних культур та релігій вказують одиниці *зв'язатися з турками в Рамадан; скласти руки як Матка Боска; бути у Риму і не бачити Папи Римського*; *бити як Гамана (в мішку); велика мація; костєльна миша; що був пес в костєлі, що не був; бити в польські дзвони* тощо.

Висновки. Народна фразеологія якнайкраще дає уявлення про самих носіїв говірок. На ґрунті місцевих традицій та у тісномі зв'язку з взаємопроникненням книжного та розмовного мовлення формується культурна ідентичність та національна свідомість південних волинян. В ареальній фразеології закріплюються їхні морально-естетичні вподобання та світоглядні орієнтири, важливі як для сприйняття дійсності, так і своєї культури.

Література:

1. Бабич Н. Д. «Сила божа» в народній фразеології. *Культура слова*. Вип. 48–49. Київ, 1996. С. 129–135.
2. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури : словник-довідник. Київ: Довіра, 2006. 703 с.
3. Истрин В. А. 1100 лет славянской азбуки. Москва: Наука, 1988. 192 с.
4. Іларіон, митрополит. Дохристиянські вірування українського народу. Київ, 1991.
5. Кірілкова Н. В. Внутрішня форма фразеологізму *покотити колодкою*. *Наукові записки Вінницького державгнлого педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Вінниця, 2018. С. 29–34.
6. Русанівський В. М. Ще про дві літературні мови в Київській Русі. *Мовознавство*. 1996. № 6. С. 3–11.
7. Свенціцький-Святицький Іларіон. Національне і інтернаціональне в письменстві і мистецтві давньої України. *Мовознавство*. 1991. № 1. С. 66–69.
8. Скрипник Л. Г. Фразеологія. *Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія*. С. 331–435.
9. Соколовська К. Колодія величаймо – Весну зустрічаймо! URL: http:||www.aratta Ukraine.com|sacred_ua.php?id=103 (дата звернення: 12.11.2018).
10. Худаш М. Походження імен та релігійно-міфологічні функції давньоруських і спільнослов'янських язичницьких божеств. Львів, 2012. 1063 с.

Джерела ілюстративного матеріалу

11. Зачаровані казкою: українські народні казки Закарпаття в записах П. В. Лінтура. Ужгород : Карпати, 1984. 528 с.
12. Кірілкова Н. Словник волинських фразеологізмів. Острог – Рівне, 2013. 192 с.
13. Мирончук О. Я. Словник скорочень назв чинів святості в українській мові / Київська православна богословська академія УПЦ Київського Патріархату ; Інститут української мови НАН України ; уклад.: Мирончук Олександр Якович ; [наук. ред.: Єрмоленко Світлана Яківна]. Київ: Видавничий відділ УПЦ Київського Патріархату, 2013. 108, [4] с.
14. Скопенко О., Цимбалюк Т. Фразеологія перекладів Миколи Лукаша: Словник-довідник / НАН України Ін-т мовознавства ім. О.О.Потебні. Київ: Довіра, 2002. 735 с.
15. Словарь української мови / Упор. з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко : в 4-х т. Київ: Вид-во Академії наук Української РСР, 1958. Том 2. 566 с.

Отримано: 29 травня 2019 року

Прорецензовано: 31 травня 2019 року

Прийнято до друку: 6 червня 2019 року

e-mail: i.shkarban@kubg.edu.ua

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-6(74)-217-220

Шкарбан І. В. Лінгвокогнітивні аспекти англомовного математичного дискурсу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6(74), червень. С. 217–220.

УДК 811.111`42::81`32

Шкарбан Інна Володимирівна,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської мови факультету права та міжнародних відносин, Київський університет імені Бориса Грінченко

ЛІНГВОКОГНІТИВНІ АСПЕКТИ АНГЛОМОВНОГО МАТЕМАТИЧНОГО ДИСКУРСУ

У статті визначено англомовний математичний дискурс як синергійний феномен, що охоплює різнорівневі знаково-логічні функціональні структури і композиційно окреслює цілісну системну єдність науково формалізованої природної мови та символічних знакових позначень. Виокремлено лінгвокогнітивні ознаки побудови дискурсної архітектоніки сучасного англомовного математичного дискурсу, зокрема проаналізовано антропоцентризм, професійну верифікацію, непропорційність розвитку окремих частин дискурсу й нециклічність, визначену несинхронністю розробки окремих наукових теорій та концепцій у межах сфери професійної діяльності, замкненість, динамізм, діалогічність і дидактизм як ознаку стилістичної розшарованості щодо сфери та форм комунікації.

Дискурсну архітектоніку англомовного математичного дискурсу означено в перспективі когнітивних аспектів побудови аргументаційних стратегій і тактик доведення істинності / хибності математичних гіпотетичних пресупозицій з метою аргументованого продукування ментальних змін в адресаті/ах за умов когнітивного дисонансу.

Ключові слова: *англомовний математичний дискурс, дискурсна архітектоніка, лінгвокогнітивний аспект, наукова комунікація, професійний дискурс.*

Inna Shkarban,
Candidate of Philological Sciences (PhD), Associate Professor of English Language Department at the Faculty of Law and International Relations, Borys Grinchenko Kyiv University

LINGUO-COGNITIVE ASPECTS OF ENGLISH MATHEMATICAL DISCOURSE

The article highlights linguo-cognitive aspects of English mathematical discourse that synergistically encompasses multilevel sign-logical functional structures and presents an integral system of scientifically formalized natural language and symbolic signs. The actual study highlights the professional language not only as a system of strictly defined concepts of a certain practical area of application, but as a phenomenon for preserving knowledge, mental attributes, spiritual values, which permits the consideration of its uniqueness in a holistic scientific world, presenting both the process and the result of scientific production and ideas exchange. Among the linguistic and cognitive parameters of English mathematical discourse architectonics the following structuring principles were distinguished: universal character (the universal truth of knowledge), high level of formalization, professional verification, isolation (limited access to information determined by the level of professional competence of the addressee), pragmatism, dialogism, cognitive creative nature of the argumentation (synthesis of hypothetical preconditions, theoretical knowledge and creativity of reasoning leading to the production of new knowledge), professional value, disproportional development and non-cyclicality, determined by the non-synchronicity of gnostic professional activity, dynamism and didacticism as a sign of stylistic layering in correlation with the sphere and forms of communication.

Key words: *discourse architectonics, English mathematical discourse, linguo-cognitive aspect, professional discourse, scientific communication.*

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток технологій, спричинений науково-технічним прогресом, зумовлює інтегральну переорієнтацію ноосфери на здобутки матеріальної культури та практичні досягнення прикладних наук. Когнітивна гнучкість, критичне мислення і креативність як здатність здобувати нові знання і уміння та інтегрувати їх з уже наявними; спроможність аналізувати явище, ситуацію, проблему, враховуючи різні параметри, фактори, причини; критично оцінювати отриману інформацію з використанням логіки і раціональних міркувань і адаптувати мислення для вирішення задач в змінених умовах чи нестандартних ситуаціях є нагальним викликом для новітніх творців ноосфери. Зокрема, за сучасних умов професійно діяльнісного спрямування набутих студентами університетських знань значним пріоритетом вищої освіти стає формування інтегральної компетентності майбутніх випускників у синхронії загальних і фахових компетентностей спеціальності 111.00.01 «Математика», що визначає спроможність розв'язувати складні задачі та практичні проблеми у професійній діяльності і характеризується комплексністю та/або невизначеністю умов [7].

Англомовний науковий дискурс у контексті глобалізації спілкування є основним засобом міжнародної комунікації та обміну наукових ідей у глобальному науковому просторі. Англомовний математичний дискурс як інституційний статусно-орієнтований тип дискурсу передбачає предметно-професійне спілкування між фахівцями, що належать до певної вузької групи людей, утворюючи окремий професійний інститут. Відповідно, англомовна наукова комунікація у предметній сфері математики розглядається, з одного боку, як цілеспрямована діяльнісна практика, в ядрі якої прагматичні стратегії і тактики реалізації комунікативного наміру адресанта, що відбивають як типологічні міжособистісні властивості наукового спілкування загалом, так і етноспецифічні аспекти соціуму комунікантів.

Новизна дослідження визначена лінгвокогнітивним підходом до аналізу національної професійної мови як унікального явища в інтегрованому науковому світі, адже фахова мова тлумачиться не лише як системна сукупність спеціалізованої професійної лексики, а як інструмент збереження знань, ментальних ознак і духовних цінностей. Таким чином відбувається усунення семіотичної деформації наукового / професійного поняттєвого простору. Водночас дослідження професійного дискурсу характеризується недостатньою розробленістю і активним науковим пошуком окреслення дискурсної архітектоніки англомовного математичного дискурсу, лінгвокогнітивних параметрів його структурування та лінгвопрагматичних

моделей наукової аргументації істинності / хибності математичних гіпотез, стратегій і тактик наукового доведення та обґрунтування новітніх теорій, чим і зумовлено **актуальність дослідження**.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Традиційна системно-мовна концепція виходить із визначення фахової мови системно організованою частиною загальної мовної системи, що окреслює здобутки конкретної галузі знань у пізнанні закономірностей науково систематизованого світу (Т. Р. Кияк, В. М. Лейчик, Е. Ф. Скороходько, M. Brekke, H. Felber) [2; 4]. Термін тлумачиться базовою понятійно-семантичною одиницею фахової мови, зокрема виокремлено терміни наукової галузі, міжгалузеві та загальнонаукові лексичні одиниці, напівтерміни або професіоналізми і номенклатури, загальновживану лексику, професійні жаргонізми [2, с. 14].

З іншого боку, розробка сучасних оптимальних навчальних програм з вивчення англійської мови для спеціальних цілей є нагальним пріоритетом методологічних наукових досліджень. У межах конкретно практичних навчальних методик виділено лексико-граматичні ознаки науково-технічної підмови (англ. register analysis-based syllabus), зокрема досліджено морфологічні ознаки складених іменникових термінів, визначено частотність вживання дієслівних форм теперішнього часу, пасивного стану та ін. Наукова методологія дискурс аналізу (англ. discourse analysis-based syllabus) зосереджена на виявленні структурних ознак архітектоніки фахових текстів та специфічних дискурсивних маркерів. Тож, методика викладання іноземних мов для спеціальних цілей акцентує увагу на особистісно-орієнтованому компетентнісному підході вирішення цільових комунікативно-прикладних задач у межах певного фаху (англ. skills-centred approach) і практичну фахову орієнтацію вивчення іноземної мови для спеціальних цілей (англ. language-learning approach), залежно від потреб майбутнього фахівця [12, с. 26–30].

Аналіз мовностилістичних аспектів комунікативної інтеракції, системна типологізація різновидів дискурсу, методологічна розробка критеріїв визначення комунікативних, прагматичних, семіотичних характеристик різновидів дискурсу здійснена у наукових працях В. І. Карасика, Ф. С. Бацевича, А. Д. Бєлової, О. О. Селіванової, Ж. Фримана, що свідчить про формування теоретичних засад вітчизняного дискурсознавства [6; 8].

Вагомим в аспекті даного напрямку дослідження вважаємо практичне обґрунтування аргументації в мовленнєвій діяльності Ф. ван Еемерена, Р. Гроотендорста, С. Якобса і С. Джексона, що орієнтує на вивчення дискурсу як специфічної форми критичної дискусії [9; 10; 11]. Йдеться про те, що, у широкому розумінні, аргументація визначається як складний ментальний психофізіологічний процес мислення, що потребує напруженої розумової діяльності з пояснення, підтвердження, резюмування, виправлення, заперечення та реалізації комунікативних тактик і стратегій ведення полеміки чи дискусії. Сучасна теорія аргументації ґрунтується на залученні міждисциплінарних результатів досліджень з логіки, психології, лінгвістики, філософії, соціології, когнітивістики. Сучасні лінгвістичні розвідки продукують думку про те, що аргументація реалізується через аргументативний дискурс, в основі якого лежать розбіжності в пресупозиційних настановах комунікантів [1; 11; 13]. Тож, когнітивна сутність математичного доведення гіпотези в даному аспекті може тлумачитися як цілеспрямована передача змістових даних щодо предмету розмови, що призводить до ментальних змін адресата в умовах когнітивного дисонансу відоме / нове. Таким чином, дискурсна архітектоніка англомовного математичного дискурсу може бути аналізована в перспективі когнітивних аспектів побудови аргументаційних стратегій і тактик доведення істинності / хибності математичних гіпотетичних пресупозицій.

Мета статті полягає в окресленні лінгвокогнітивних аспектів англомовного математичного професійного дискурсу.

Завданнями дослідження є:

– визначення поняття професійного наукового математичного дискурсу;

– аналіз лінгвокогнітивних ознак англомовного математичного дискурсу;

– окреслення способів стратифікації англомовного математичного дискурсу.

Виклад основного матеріалу. Поняття «професійний дискурс» у цілях дослідження визначено як інтегральний феномен, мисленнєво-комунікативну діяльність, що відбувається у широкому соціокультурному контексті взаємодії комунікантів, демонструючи континуальність і діалогічність як процес і результат продукування та взаємообміну науковими ідеями. Професійний дискурс як динамічна форма ментального досвіду актуалізується в умовах взаємодії суб'єкту зі світом [6, с. 4].

Англомовний математичний дискурс синергійно окреслює різнорівневі знаково-логічні функціональні структури: символи, відношення, формули, поняття, твердження, умовиводи, гіпотези, теорії, тощо, і утворює цілісну систему науково формалізованої природної мови та знакових позначень у документах, метаданих для конкретних додатків та дискусій щодо розв'язання, наукового доведення, концептуалізації, систематизації, наведення прикладів і практичного застосування отриманого наукового знання [13, с. 2–5].

Наприклад, *Theorem (Boltsano-Cauchy). If the function y = f (x) is continuous on the segment [a, b] and has values of various signs on the ends of this interval then there is at least one point x = c between the points a and b at which the function vanishes: f (c) = 0, a < c < b. This theorem has simple geometric interpretation. The graph of the continuous function y = f (x), connecting two points M1 [a, f (a)] and M2 [b, f (b)], where f (a) < 0 and f (b) > 0 (or f (a) > 0 and f (b) < 0), intersects the axis 0x at least at one point* [14, с. 55].

Лінгвокогнітивними ознаками англомовного математичного професійного дискурсу є: антропоцентризм (мовна особистість як антропоцентр продукування й обміну науковими ідеями); креативність (реалізація творчих можливостей дослідника чи фахівця галузі); професійна верифікація (доведення істинності чи хибності реалізованої у тексті ідеї); мультидисциплінарність (багатопрофільність професійної діяльності комунікантів); непропорційність розвитку дискурсної архітектоніки, зон, секторів, зокрема зумовлена дискретністю розробки окремих галузей чи сфер професійної діяльності); діалогічність (гіпотетичність припущень у межах окремих тематик професійних дискусій); селективність і замкненість (обмеженість доступності інформації залежно від рівня професійної компетентності адресата); нециклічність (максимальна вичерпність доведення істинності / хибності наукової інформації); дидактизм (повчальний характер); динамізм, визначений пріоритетністю розвитку окремих галузей математичних знань чи сфер професійної діяльності; системно мовна унормованість (нормативне використання термінологічної лексики); стилістична розшарованість дискурсної архітектоніки англомовного професійного математичного дискурсу та форм спілкування (усна, писемна) [6, с. 6–12].

Англомовний математичний професійний дискурс горизонтально упорядкований галузевими терміносистемами і, відповідно, вертикально –зонами складної системи ієрархії спеціальних знань, що утворюють власне професійну та перехідну зони.

Професійна зона англомовного математичного дискурсу пов'язана з продукуванням нових знань як специфічного продукту цієї зони. Характерними лінгвокогнітивними ознаками цього рівня є універсальність, формалізованість, доказовість, аргументаційність, що втілюється у формі наукових теорій, науково-дослідних програм, наукових відкриттів, адресатом яких виступає фахівець із високим інтелектуальним рівнем. Науково-дослідницький, професійно-виробничий і технологічний сектори є структурними складовими професійної зони. Когнітивною передумовою розгортання дискурсивної архітектоніки наукового сектору є креативний характер знань, тобто вони не редукуються до емпіричних даних досвіду, сукупності теоретичних знань та гіпотетичних передумов; істинність знання, його професійна цінність. Професійно-виробничий і технологічний сектори комунікативно спрямовані на обмежене коло адресантів/адресатів, оскільки прагматично орієнтовані на фахівців-спеціалістів певної професійної сфери, тому визначається жорсткою регламентацією мовних засобів, зокрема вживанням вузькоспеціальної термінології [6, с. 2–14].

Професійно орієнтований навчальний, науково-популярний й професійно-побутовий сектори визначають перехідну зону сучасного англомовного математичного дискурсу, спрямовану на обробку, передачу, пропаганду й поширення професійної інформації (знань). Головними лінгвокогнітивними ознаками є стандартизація, знеособлення адресата, узвичаєність, спрямованість на узагальненого адресата. Змістова визначеність професійно орієнтованої інформації зумовлена прагматичною стратегією комунікативної ситуації, професійною компетенцією учасників предметного спілкування та їх інтересами, причому текстові стратегії є різнорівневими як на змістово-семантичному, так і на структурно-композиційному рівнях. Типологічний різновид тексту зумовлено стратифікацією ужитих у ньому термінів [6, с. 16].

Наприклад, *Suppose we have arbitrary polynomials f (x) and g(x). The polynomial φ (x) is called the common divisor of f (x) and g(x) if it is a divisor of each of them. Property V (see above) shows that the common divisors of the polynomials f (x) and g (x) include all polynomials of degree zero. If there are no other common divisors of these two polynomials, then the polynomials are called relatively prime. But in the general case, the polynomials f (x) and g (x) may have divisors, which depend on x; we wish to introduce the concept of the greatest common divisor of these polynomials.*

It would be inconvenient to take a definition stating that the greatest common divisor of the polynomials f (x) and g (x) is their common divisor of highest degree. On the other hand, as yet we do not know whether f (x) and g (x) have many different common divisors of highest degree, which differ not only in a zero-degree factor. In other words, isn't this definition too indeterminate? [14, с. 22].

Науковість, експериментування, креативність, гіпотетичний характер і прогностичність є характерними рисами перехідної зони сучасного англомовного математичного дискурсу. Зокрема, в аналізованому прикладі на рівні тексту чітко виявляються ознаки аргументативного типу дискурсу, а саме: логічність порядкування пропозицій: *but in the general case; in other words, on the other hand; suppose;* ймовірна гіпотетичність, виражена граматичними формами модальності на мовному рівні *the polynomials f (x) and g (x) may have divisors,* та складнопідрядними реченнями з підрядними умови *If there are no other common divisors of these two polynomials, then[...],* питаннями до узагальненого адресата *isn't this definition too indeterminate?* Тож навчальні й науково-популярні тексти окреслюють перехідну зону.

Таким чином, аргументацію визначено як дієву систему аргументів, що представляє фрагмент моделі світу адресанта і спрямована на причинно-наслідкову зміну ментальних структур співрозмовників через інтерактивний інформаційний обмін знаннями внаслідок комунікативної взаємодії. З огляду на когнітивну зумовленість аргументації йдеться про те, що когнітивні процеси ментально конструюються як соціально прийнятні аргументи, передуючи комунікативній реалізації аргументації. Розглядаючи прагматику безпосередньої чи опосередкованої комунікації у професійній сфері, аргументація представляє мовленнєвий акт на основі системи тверджень, спрямованих на схвалення чи заперечення думки або переконання адресата у прийнятності чи неприйнятності позиції адресанта, що відстоюється. Перлокутивна мовна функції реалізується у специфічному впливі на свідомість адресата [1, с. 136].

У навчально-методичному аспекті йдеться не лише про необхідність урахування фахової специфіки англомовного математичного професійного дискурсу на рівні дослідження особливостей лексико-граматичної структури сукупності профорієнтованих текстів, а саме: знання фахової терміносистеми сучасного англомовного математичного дискурсу, визначення та доведення загальних математичних понять, аксіом, теорій іноземною мовою, тлумачення формул і символічних відношень, але, передусім, про пріоритетність навчання ефективним мовленнєво-комунікативним стратегіям виведення нового математичного знання та його експлікації. Власне пріоритет наукової аргументації та продукування нових знань зазначено у сучасному «Профілі освітньої програми зі спеціальності 111 «Математика» як здатності виявляти когнітивну гнучкість творчого рівня мислення при моделюванні ситуативних практичних задач у змінених умовах чи нестандартних ситуаціях, ураховуючи динамічний і постійно оновлюваний характер процесів наукового продукування й обміну ідеями та сучасну діалогічність будь-якого професійного дискурсу як форми ментального досвіду [7].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Аналіз лінгвокогнітивних параметрів архітектоніки сучасного англомовного математичного професійного дискурсу дозволяє виділити такі принципи його конструювання: універсальність, ригоризованість, верифікаційність, прагматичність, діалогічність, замкненість (інформаційна недоступність відповідно рівня професійної компетентності адресата), ініціативно-творчий характер аргументації (синтез гіпотетичних передумов, теоретичних знань і креативність умовиводів, що призводять до продукування нових знань), істинність знання, професійна цінність.

Сучасний англомовний математичний дискурс синергійно окреслює різнорівневі знаково-логічні функціональні структури як цілісна система науково-формалізованої природної мови та математичних знакових символів. Діалектична пов'язаність знаку і поняття виявляється у відповідності одного знака професійної номінації одному поняттю, що регламентує відповідність внутрішньої форми науковій дефініції поняття.

Лінгвокогнітивний аспект досліджень сучасного англомовного математичного дискурсу є перспективним напрямком подальших наукових розвідок, оскільки йдеться про широке залучення міждисциплінарних наукових досліджень дискурсу як мисленнєво-комунікативної діяльності у широкому соціокультурному контексті комунікативної інтеракції «фахівець-фахівцям» і «фахівець-нефахівцям». Таким чином предметна спрямованість охоплює не лише теоретичну складову універсально-ригоризованого феномену сучасного англомовного математичного дискурсу в аспекті верифікаційності наукових знань сфери «фахівець-фахівцям», а також діалогічність і безперервність дискурсивного процесу й результату наукового продукування й обміну наукових ідей. За такого підходу англомовний математичний дискурс виявляє ознаки аргументативного наукового дискурсу або перехідні ознаки професійно орієнтованого навчального дискурсу .

Література:

1. Гладьо С. В., Чугу С. Д. Лінгвопрагматичний аспект аргументативного дискурсу. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2016. Випуск 10. С. 134–139.

2. Дяков А. С., Кияк Т. Р., Куделько З. Б. Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти. Київ: KM Academia, 2000. 218 с.

3. Златів Л. М. Дискурсивно-текстоцентричний підхід до навчання української мови за професійним спрямуванням студентів-математиків. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2015. Серія «Філологічна». Випуск 57. С. 177–184.

4. Кияк Т. Фахові мови як новий напрям лінгвістичного дослідження. *Іноземна філологія*. 2009. Вип. 121. С. 138–141.

5. Кіяновська Н. М. Теоретико-методичні засади використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні вищої математики студентів інженерних спеціальностей у США : монографія. Кривий Ріг : Видавничий відділ ДВНЗ «Криворізький національний університет». 2014. 316 с.

6. Колеснікова І. А. Лінгвокогнітивні та комунікативно-прагматичні параметри професійного дискурсу : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.15. Київ, 2009. 27 с.

7. Освітньо-професійна програма 111.00.01 Математика першого (бакалаврського) рівня вищої освіти : *Київський університет імені Бориса Грінченка :* веб-сайт. URL: http://kubg.edu.ua/images/stories/ Departaments/vstupnikam/fitu/ (дата звернення: 26.03.18)

8. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми. Полтава : Довкілля-К. 2008. 712 с.

9. Freeman J. B. Dialectical Situations and Macrostructure of Arguments: A Theory of Argument Structure. Berlin; New Jork : Foris, 1991. 273 p.

10. P. Grootendorst, F. H. van Eemeren, S. Jacobs. Reconstructing Argumentative Discourse. London : The University of Alabama Press, 1993. 216 p.

11. Henkemans S. A. F. Complex Argumentation in a Critical Discussion. *Argumentation*. December 2003. Volume 17. Issue 4. P. 405–419.

12. Hutchinson T., Waters A. English for Specific Purposes : A Learning-Centered Approach. Cambridge : University Press, 1987. 179 p.

13. Lange Ch. Ontologies and Languages for Representing Mathematical Knowledge on the Semantic Web : *Arguing on issues with mathematical knowledge items in a semantic wiki* : Conference Proceedings, Lernen, October 2008, Lernen, LWA, 2008. P. 1–30.

Список джерел ілюстративного матеріалу:

14. Буйвол О. В. Практика перекладу математичної термінології : навчально-методичний посібник для студентів спеціальності «Переклад» денної та заочної форм навчання. Харків: НТУ «ХПІ», 2012. 60 с.

© Hanna Lytnieva

Отримано: 26 травня 2019 року

Прорецензовано: 31 травня 2019 року

Прийнято до друку: 6 червня 2019 року

e-mail: annalyt@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-6(74)-221-223

Hanna Lytnieva. Asyndetic Technical Terms and their translation in Automobile Construction Sphere. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6(74), червень. С. 221–223.

УДК 811

Hanna Lytnieva,
Candidate of Pedagogical Sciences (PhD),
Associate Professor at the Department of Foreign Philology and Translation, Kyiv National Transport University

ASYNDETIC TECHNICAL TERMS AND THEIR TRANSLATION IN AUTOMOBILE CONSTRUCTION SPHERE

The article deals with the adequate translation of Asyndetic Technical Terms (ATT) in the Automobile Industry Sphere. Special terms generally correspond to a single concept in the investigated sphere and play a substantial role in the construction and development of technical terms. There can be suggested several ways of ATT faithful translation into the target language. Three componental ATT can be rendered into Ukrainian by the following approaches:

– beginning with the adjective, after the head noun and its adjunct – camshaft gear drive- шестерний привід розподільного валу;

– beginning with the initial adjective followed by the adjunct and then the head noun – major autumn transport company- головна осіння транспортна компанія;

– reverse order translation, beginning with the head noun followed by attributive component and the adjunct noun – relative wear resistance index – відносний показник опору зношення;

– in a descriptive way, condensed ATT needs more words in the target translation to render their meaning – radiator top header – верхня з'єднувальна серцевина радіатору.

During the study of ATT, their types and features were also investigated. An analysis of 300 terms was conducted in the automobile construction sphere. During this researching it was found out that three-component ATT were predominant and amounted to 42% (frequency index). So it may be stated, that the multicomponent technical terms occupy the leading role in English automobile industry field terminology.

Summarizing all the above, it should be noted that English terms transfer to the Ukrainian language requires knowledge of the field related to translation, terms content understanding in English and terminology knowledge in the native language.

Key words: *terminology, asyndetic technical terms, translation, three-component ATT, structural type.*

Литнєва Ганна Павлівна,
Кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземної філології та перекладу,
Національний Транспортний Університет, Київ

АСЕНДИТИЧНІ ТЕХНІЧНІ ТЕРМІНИ ТА ЇХ ПЕРЕКЛАД В ГАЛУЗІ АВТОМОБІЛЕБУДУВАННЯ

У статті розглянуто проблему адекватного перекладу асендитичних технічних термінів (АТТ) в галузі автомобілебудування. В сучасних мовах наукова термінологія становить значний шар лексики, який забезпечує ефективну комунікацію в різних сферах діяльності людини. Термінологія – відкрита мовна система у якій невпинно з'являються все нові й нові терміни. Особливо справедливе дане ствердження є для автомобільної галузі, що зазнала інтенсивного становлення та розвитку. Машинобудування існує як окрема технічна галузь протягом тривалого часу, однак її термінологія не є предметом широкого спеціального наукового дослідження. Особливий інтерес в цій галузі викликають асендитичні технічні терміни та їх переклад на українську мову. АТТ належать до шести структурних типів. Згідно проведеного аналізу найбільш вживаним (частотним) типом структур виявився Adjective+Noun+Noun(A+N+N.) Аналіз текстів галузі машинобудування виявив у дослідженій A+N+N структурі превалювання трикомпонентних АТТ, які становлять 42% від проаналізованих термінів. При перекладі цих термінів слід звернути увагу на специфіку перекладу трикомпонентних АТТ,які становлять значні труднощі при перекладі технічних текстів й потребують описового звороту або вдалого словосполучення при перекладі.

Ключові слова: *термінологія, асендитичні технічні терміни, переклад, трикомпонентні АТТ, структурний тип.*

The research of technical terms translation is one of the most topical issues not only in linguistic sphere but also in business.

The automobile industry has historically been a trend-setter for many standards in the global marketplace and economy. Partially this is because the industry is made up of well-settled companies, and partially it's because it is a global industry that comes into contact with people in every nation.

It is also linked to the development of international relations between different states, in particular in the field of science and technology for further study of the means and methods of translation of complex terminological constructs, which is very important in the translation of texts and terms of technical direction. New terms should be included in the lexical language fund and enrich the terminology system of individual branches [9, p.157], in our case in Automobile Construction sphere.

The aim of the article is to study and analyze the most frequently used asyndetic technical terms in automobile industry texts and define the ways of their translation into the Ukrainian language.

It should be noted that in this sphere a specific term has a different semantic meaning, which may coincide with or may differ from the common language. It is worth mentioning that the change in the meaning of the term is influenced by language and extra-linguistic factors [7, p.85]. So we may state that a term is a word or a combination of words, which define a notion (subject, a phenomenon, property relation or process) that is characteristic for the given field of science, technology or the sphere of social life.[3, p.54]. Many dictionaries use a large number of explanations for the term. They are mostly pretty similar and differ in detail only. Terms appear in a particular environment. Their appearance cannot be accidental, but must comply with the norms of the word-formation of the national language. New, well-defined terms are included in the lexical language fund and enrich the terminology system of individual branches.

It is important that the new breed meets the following requirements during the new term creation: the term must be unambiguous; only one name should correspond to one concept; similar values of the concept should be expressed by one term; the term should be stylistically neutral and correspond to the word-formation and syntactic rules of the given language [6, p.72]. Terms differ from the general usage words by definite semantic limitations and specific meanings peculiar only to them, a term does not only fix the concept by its notion, but specifies it from adjacent components. For better functioning, terms must express systematization of notions, express their essence and be semantically neutral and at the same time be unambiguous, accurate and precise.

Contemporary English has a host of asyndetic technical terms (clusters) that are often used in technical texts, in magazines and newspapers. Such terms are called multicomponent, which consist of several components.[1,p.13].For example, *compact car platform – компактна автомобільна платформа, much-mooted baby G-Wagen – найбільш дискусійна модель автомобіля-позашляховика, higher roofline – висока лінія даху, steeply raked C-pillar – круто нахилена задня стійка кузова легкового автомобіля, urban air pollutants – повітряні забруднювачі у містах, urban transport problems – міські транспортні проблеми.*

So what is the asyndetic technical term? Asyndetic technical terms are word-groups consisting of two, three or more nouns, the translation of which is rather complicated. Irrespective of the number of components in their structure they are always in subordinate relation to each other, i.e. they function as adjunct (attributive component) and head (nucleus). [5, p.225], [3, p.217].

Asyndetic clusters are often preceded by adjectives, participles, pronouns, numerals in the function of attributes. They usually form with the noun components distinct sense units, which may predetermine the way of approach to the translation of clusters. [8, p.112]. According to their structure, all terms are subdivided into:

• simple terms, which consist of one word: congestion- перевантаження, gasoline-бензин, pressure-тиск, vehicle-транспортний засіб, engine-двигун, freightage-вантаж.

• fused (connected) terms, where separate components can be either terms or ordinary words, but together they create a stable terminological unit: fuel flow – потік палива, urban freight – міський вантаж, public transport – громадський транспорт.

• multicomponent terms. Such terms can have three, four and more components. There is a great number of such terms in technical texts and the ways of their translation into the target language have not yet been properly investigated. That is why the main aim of this thesis is to analyze multicomponent terms and the ways of their translation into Ukrainian: ultra-thin anti-glare layer – надтонкий матовий прошарок, a collapsible trailer hitch – прогин по величині контейнера, shallow service trench – невелика комунікаційна мережа, water washout grease test – випробування здатності мастила протидіяти вимиванню водою.

There exist 6 structural types of asyndetic technical terms. [4, p.92.] These terms belong to the following structural types: N+N, A+N, N+N+N, A+N+N, N+N+N+N, A+N+N+N. Speaking about two component terms it should be stressed that there is a great number of such ATT in technical literature:

Compression volume – об'єм камери стискання, piston's throw – хід поршня, block trade – торгівля великими партіями.

Two- component terms of A+N-type are typical attributive word-combinations:

Short-time rating – короткочасна потужність, bevel gearing – конічна зубчаста передача, joint stock – акціонерний капітал, bid price – ціна пропозиції.

The translation of two-componential ATT of NN and AN-types may not present great difficulties while translating them into Ukrainian and may start: – with the head noun, – with the adjunct (A-type) or with the head (N-type), – in a descriptive way.

Translation of three, four, five, ect. multicomponential ATT is of great difficulty and presents a lot of problems for the translators in the technical oriented texts.

Let us consider one of its 6 types which are mostly commonly used in automobile technical texts: A+NN, AN+N (-1,-2,-3 in the numerical order) [5,p.232.] It should be mentioned that asyndetic technical terms of A+NN and AN+N structure form distinct sense units of mentioned 2 types. The semantic interrelation between the componential parts of ATT is often quite complicated. The same concerns their structural complexity. It admits of no doubt, that each lexeme in ATT adds some new meaning to its general semantic structure. So, the more lexemes the ATT consists of, the more complicated the ways of its translation into the target language. As has already been said, there may be different approaches to rendering the lexical meaning of ATT. The following main factors influence these approaches: the semantic relations between the constituent parts of ATT; the number of nouns making up ATT; the structure of the adjunct and head; the presence or absence of the preceding adjectival component. It should also be mentioned that the following three factors can define the adequate translation of ATT: – the lexical meaning of the component parts; – their structural form; – the meaning of the cluster as a whole. Now let us consider the translation of technical terms of A+NN- type. Technical terms can be rendered into Ukrainian by the following main approaches:

• **In the 1-3-2 order:** beginning with the initial adjective after the head noun and its adjunct noun are translated in succession: camshaft gear drive – шестерний привід розподільного валу, huge surface area – величезна площа поверхні, multiple transportation modes – різноманітні способи перевезення.

• **In the 1-2-3 order:** beginning with the adjective after which the adjunct and then the head noun are translated in succession: major autumn transport campaign – головна осіння транспортна кампанія, public transport systems – громадські транспортні системи, micro-sized inorganic fillers – активні неорганічні наповнювачі, long-term temperature record – довгострокові температурні дані.

• **In the 3-1-2 order:** a considerable number of lexically transparent asyndetic clusters of the A+NN-type are translated in reserve order, i.e. beginning with the head noun after which attributive component and the adjunct noun are translated in succession: relative wear resistance index – відносний показник опору зрушення, public transport inadequacy – неадекватність громадського транспорту, internal combustion engine – двигун внутрішнього згорання.

• **In the 3-1-2, 1-2-3 or 1-3-2 order:** some asyndetic clusters of the type may be semantically condensed. As a result, more words are needed in the target language to render their meaning, i.e. they are to be translated **in a descriptive way:** radiator top header – верхня з'єднувальна серцевина радіатору, box -hopper machine – машина з дном що розкривається, surface vibratory compaction – ущільнювання за допомогою поверхневої вібрації, e-commerce fraud – шахрайство при здійсненні комерційних операцій за допомогою Internet, freightage transit negotiations – перемови з приводу транзитного перевезення вантажу.

So, we have illustrated different types of A+NN terms translation. Now we shall pass to AN+N analysis. These two types of word groups previews the choice of their translation. For instance, in the substantival clusters as: -relative wear resistance-відносний опір зношення; final car races-фінальні автогонки, the adjectival components modify the NN head components forming with them word groups of the A+NN structure. In the examples like: traffic control computer –комп'ютер для керування дорожнім рухом, wear test data – тестові дані амортизації; – the attributive components form close sense units of the AN+N structure with the head noun. As we have already given the possible ways of A+NN-type translation, we shall try to analyze the AN+N-type of ATT in which the initial adjective (A) and the following adjunct noun form a sense unit of their own. This unit functions as a semantically and syntactically single attributive component of the head noun. In contrast to the A+NN-type clusters, the AN+N-type clusters are generally translated starting with the head noun after which the attributive component and then the adjunct noun are translated. The most frequently used order of their translation is the following: 3-2-1, 3-1-2:

delivery goods notice – повідомлення про поставку товарів; vacuum brake cylinder – циліндр вакуумного гальма; human resource management -управління трудовим ресурсом; Monte-Karlo simulation – моделювання методом Монте-Карло; Black-Scholes model – модель Блека-Шоулза; exchange rate fluctuation – коливання валютного курсу.

A number of AN+N-type asyndetic technical terms are mostly translated in a descriptive way. It becomes necessary when ATT is used to denote a notion of English or American character not understandable to the Ukrainian speaking audience and there exists no other way of convening its sense into the target language:

California Bearing Ratio – Каліфорнійський коефіцієнт несучої спроможності; unconfined compression test – випробування на стискування без додаткового стискування; health care fraud – шахрайство у сфері охорони здоров я; electric drive vehicles – транспортні засоби з електричним приводом; non-vessel operating common carrier – оператор загального розподілення, що не володіє тоннажем; door-lock warning lamp – контрольна лампа, яка сигналізує про те, що двері відчинено.

Analysis of 300 asyndetic technical terms was conducted in the automobile construction sphere. During this researching it was found out that the number of two component terms amounted to 25% (75 units), three component- 42% (126 units), four component – 13% (39 units), five component – 13% (39 units), and multicomponent only 7% (21 units).

Analysis proved that three-component terms were most oftenly used in the samples of English language technical magazines; although generally in the technical orientation texts two-component terms are most commonly used, the least are the polycomponental terms.

So, it was statistically proved that the first place as to their occurrence

in technical matter texts is occupied by the three-componential ANN-type asyndetic technical terms, which split into two main subgroups. The first one constitutes the A+NN-type cluster and the second makes up the AN+N-type cluster in which the final noun form the head component to the initial AN group.

In English automobile industry field terminology the multicomponent terms occupy a leading role.

Terms that serve to define precisely the concepts in the field of science and technology are the highest category of names. Most researchers and scientists admit that terminology is one of the main scientific style stylistic features, an informative core of vocabulary of the science language [2, p.57].

The English terms transfer to the Ukrainian language requires knowledge of the field related to translation, terms content understanding in English and terminology knowledge in the native language. The translator should search the corpora of the source language and target one to find the usage of the term and its possible translation in its own linguistic context.

Summarizing all the above, the need of translation and language services in the automobile industry has a vast reach nowadays.

References:

1. Kestel B. R. Chainsaw Operator's: Manual. The Safe Use of Chainsaws Sixth Edition. *Cross-cutting (Basic competence for safe operation).* Australia: Landlinks Press, 2017. № 6. P.13.
2. Kacher G. Stuttgart civil war. *Car UK.* UK: Routledge, 2017. № 6. P. 57.
3. Karaban V.I. Translation of English Scientific and Technical Literature. Vinitsa: Nova Knyga Publishing House 2001. P. 217.
4. Коптілов В. В. Теорія та практика перекладу. Київ: Видавництво Київ. Університету, 1982. P. 92.
5. Ilko Korunets. Theory and Practice of Translation. Vinitsa: Nova Knyha Publishers 2001. P. 225.
6. Matvias L.G. Course of Modern Ukrainian Literary Language: Morphology. Kyiv: State Educational and Pedagogical Publishing House "Soviet School" 1962. P.72.
7. Nida E. Componental Analysis of Meaning. The Hague-Paris: Moton, 1975. P. 85.
8. Sandler P. L., Stott C. L. Manage with English. Oxford University Press: London, 1984. P.112.
9. Superanska O. V. General terminology: Questions of theory. Moscow: Science, 1989. P. 157.

Отримано: 29 травня 2019 року

Прорецензовано: 31 травня 2019 року

Прийнято до друку: 6 червня 2019 року

e-mail: melenm@i.ua

ane_lll@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-6(74)-224-226

Мельник О. М., Ботвінко-Ботюк О. М. Прикметники на позначення поняття «егоїзм» у сучасній англійській мові. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6(74), червень. С. 224–226.

УДК 811.111'373:159.942.5

Мельник Олена Миколаївна,
кандидат філологічних наук, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
Ботвінко-Ботюк Олена Миколаївна,
кандидат філологічних наук

ПРИКМЕТНИКИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ЕГОЇЗМ» У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

У статті йдеться про дослідження прикметників на позначення поняття «егоїзм» у сучасній англійській мові. Егоїзм трактуємо як традиційно морально негативне поняття, згідно з яким задоволення власного інтересу визнається вищим благом. Лексико-семантичне поле на позначення егоїзму включає чотири лексико-граматичні класи слів (прикметники, іменники, прислівники та дієслова), які зі свого боку утворюють лексико-семантичні мікрополя. Лексико-семантичне поле складається з ядра, центральної, медіальної та периферійної зон. Основа поля утворюється прикметниками.

Такі семи, як "being centered in or preoccupied with oneself", "confident of one's own strength or powers", "having an excessively favourable opinion of oneself", "indifferent to the well-being of others", "showing or expressing contempt or disdain", "excessively proud of or concerned about one's own appearance, qualities, achievements, etc.", "characterized by boasting", "characterized by boldness, impertinence, or effrontery", "inclined to rule arbitrarily or despotically" і "showy without taste" входять до ядра лексико-семантичного поля на позначення поняття «егоїзм». Конституенти поля мають спільне з ядром значення. У семантичній структурі лексичних одиниць на позначення егоїзму найяскравіше представлена сема "excessively proud of or concerned about one's own appearance, qualities, achievements, etc." (23, 8%), сема "characterized by boldness, impertinence, or effrontery" (15, 5%) і сема "showy without taste" (13,1%).

Ключові слова: *егоїзм, прикметник, лексема, лексико-семантичне поле, сема, значення, позначення.*

Olena Melnyk,
Candidate of Philological Sciences (PhD), Lesya Ukrainka Eastern European National University
Olena Botvinko-Botiuk,
Candidate of Philological Sciences (PhD), National University of Water Management and Nature Resources Use

ADJECTIVES DENOTING THE NOTION OF EGOISM IN MODERN ENGLISH

The article deals with the analysis of adjectives denoting the notion of egoism in Modern English. We treat egoism as a negative moral quality. Lexical units with the meaning of egoism form a lexico-semantic field consisting of four microfields (adjectival, nounal, adverbial and verbal). The main microfield of the given lexico-semantic field is an adjectival one, since adjectives are the main means of the expression of the investigated meaning due to their abstract essence.

The componential analysis made it possible to define the nucleus of the analysed field, its central, medial and peripheral zones. The nucleus of the lexico-semantic field comprises the following semes: "being centered in or preoccupied with oneself", "confident of one's own strength or powers", "having an excessively favourable opinion of oneself", "indifferent to the well-being of others", "showing or expressing contempt or disdain", "excessively proud of or concerned about one's own appearance, qualities, achievements, etc.", "characterized by boasting", "characterized by boldness, impertinence, or effrontery", "inclined to rule arbitrarily or despotically", and "showy without taste". The constituents of the lexico-semantic field possess the above mentioned semes. In the semantic structure of the analysed lexemes the most frequently used semes are the following: "excessively proud of or concerned about one's own appearance, qualities, achievements, etc." (23, 8%), "characterized by boldness, impertinence, or effrontery" (15, 5%), and "showy without taste" (13,1%).

Key words: *egoism, adjective, lexeme, lexico-semantic field, seme, meaning, denotation.*

Становлення антропологічної лінгвістики свідчить про зміщення фокусу лінгвістичних досліджень в напрямку від «мова в людині» до «людина в мові». Лінгвісти досліджують багатоаспектність людського буття з усіма його ціннісно-змістовими ознаками. Людина живе не лише у матеріальному світі і не лише у світі соціальному, вона знаходиться під владою конкретної мови як засобу вираження [6, с. 109]. Людина стає центральною фігурою мови і головною дійовою особою світу, про який вона говорить [13, с. 10–17].

Слово як «носій певного кванта інформації» [9, с. 103] дає «найбільш очевидний і природний доступ до людського мислення і поведінки, до виникнення, зберігання, переробки і вилучення інформації» [14, с. 11]. Семантика слова при такому підході розглядається як відображення позамовної дійсності в свідомості людини, «відображення певних пластів знань і досвіду, зафіксованих у мові» [5, с. 92]. Цим обумовлено звернення до вивчення лексичних одиниць, які вживаються для позначення поняття «егоїзм». У поняттях людина закріпляє за допомогою слів загальні ознаки речей, які вона накопичує у процесі спілкування із зовнішнім світом. Поняття відображають дійсність і узагальнюють найважливіші суттєві ознаки дійсності [7, с. 58].

Взаємодію дійсності та людини відображено у мові в різних аспектах, одним із яких є оцінний: об'єктивний світ поділяється мовцями з точки зору його оцінного характеру – добра та зла, користі й шкоди [4]. Егоїзм трактуємо як традиційно морально негативне поняття, згідно з яким задоволення власного інтересу визнається вищим благом, і тому метою кожного є прагнення задовольнити лише свій інтерес, не переймаючись інтересами інших [11, с. 25].

Егоїсту притаманна висока, неадекватна самооцінка і він 1) набуває комплекс переваги; 2) має ідеалізоване уявлення про себе, про свої здібності та можливості, про свою значущість для справи і для оточуючих людей; 3) ігнорує особисті невдачі заради підтримки свого психологічного комфорту, збереження звичного для себе стану високої зарозумілості; 4) тлумачить свої слабкі сторони як сильні, видаючи звичайну агресивність і впертість за волю і рішучість; 5) стає недосяжним для інших, втрачає зворотний зв'язок з оточуючими, не прислухається до чужої думки; 6) стає екстерналом, тобто свій неуспіх пов'язує із зовнішніми чинниками, чужими підступами, обставинами, але тільки не з власними помилками; 7) до критичної оцінки себе з боку інших ставиться недовірливо, розцінюючи це як причіпки та заздрість; 8) ставить перед собою нездійсненні цілі; 9) має рівень домагань, який перевищує його реальні можливості; 10) легко набуває таких рис, як зарозумілість, прагнення до переваги, грубість, агресивність; 11) поводиться підкреслено незалежно; 12) схильний до невротичних і навіть істеричних проявів; 13) передбачуваний, має стабільні стандарти поведінки; 14) має характерний зовнішній вигляд: пряма постава, високе положення голови, прямий погляд, командні нотки в голосі [1, с. 45–46].

В егоїстичної особистості формується цілий спектр взаємопов'язаних некорпоративних, а іноді й антисоціальних рис: надмірна індивідуалістична орієнтація, цілеспрямованість, схильність до нехтування інтересами інших людей, свобода від обов'язків і зобов'язань, непомірне прагнення до володіння, несправедливість, конфліктність і деструктивність [12].

Абстрагована ознака, завдяки якій стає можливим позначення предметів і явищ навколишньої дійсності, лежить в основі значення слова. При вивченні лексичних одиниць як репрезентантів смислу досить продуктивним є їх опис в термінах лексико-семантичного поля. Лексико-семантичне поле (надалі – ЛСП) розуміємо як в певний спосіб організовану сукупність лексичних одиниць або їх лексико-семантичних варіантів, які представлені різними лексико-граматичними класами, об'єднані спільністю вираження одного поняття і мають польову організацію [3]. Для ЛСП важливим є наявність спільної семантичної ознаки, яка об'єднує всі одиниці поля [10, с. 380]. Саме наявність спільних елементарних одиниць смислу, що є складовими частинами кожного слова певної групи слів, об'єднує ці групи в одне ЛСП.

ЛСП на позначення егоїзму включає чотири лексико-граматичні класи слів (прикметники, іменники, прислівники та дієслова), які зі свого боку утворюють лексико-семантичні мікрополя, що накладаються одне на одне у складі досліджуваного поля. ЛСП складається з ядра, центральної, медіальної та периферійної зон. Основа поля утворюється прикметниками, оскільки саме в царині прикметника очевидніша абстрагуюча чи аналізуюча розумова діяльність людини, завдяки якій ознака, властивість, якість, будь-які атрибути, які складають невід'ємну сутність предмета, явища, речі, мисляться абстрактно від неї [15, с. 3]. Ми відібрали сімдесят прикметників синонімічного ряду з домінантою egotistic (= indifferent to the well-being of others; selfish; egoistic) зі словника синонімів Webster's New World Thesaurus: *conceited, vain, vainglorious, egoistic, boastful, inflated, pompous, arrogant, insolent, autocratic, swollen, affected, self-centred, self-glorifying, self-magnifying, presumptuous, overweening, supercilious, showy, bumptious, grandiose, high-flown, haughty, snobbish, high-handed, aristocratic, lordly, imperious, magisterial, scornful, contemptuous, disdainful, high-minded, proud, bullying, sneering, aloof, vainglorying, pretentious, assuming, ostentatious, consequential, cocky, brazen, impertinent, selfish, bombastic, bragging, insulting, flashy, theatrical, garish, gaudy, spectacular, flaunting, flamboyant, presuming, reckless, impudent, vaunting, inflated, stiff, overbearing, swaggering, dictatorial, domineering, bold, rash, overconfident, self-satisfied* [21].

Для уточнення внутрішньої структури зазначених лексичних одиниць ми використали *компонентний аналіз*, який «виявляє зв'язок як з класичним методом вивчення лексики, так і з методом семантичних полів» [8, с. 54]. Такий аналіз традиційно опирається на дані лексикографічних джерел, тому ми послуговувалися п'ятьма тлумачними словниками: Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English [16], Cambridge International Dictionary of English [17], MacMillan English Dictionary for Advanced Learners [18], The Random House College Dictionary [19] і Webster's Encyclopedic Unabridged Dictionary of the English Language [20].

Проведений компонентний аналіз дозволяє стверджувати, що такі семи, як *"being centered in or preoccupied with oneself"* («який турбується про себе»), *"confident of one's own strength or powers"* («самовпевнений»), *"having an excessively favourable opinion of oneself"* («самовдоволений»), *"indifferent to the well-being of others"* («байдужий до інших»), *"showing or expressing contempt or disdain"* («зневажливий»), *"excessively proud of or concerned about one's own appearance, qualities, achievements, etc."* («гордовитий, пихатий, зарозумілий»), *"characterized by boasting"* («хвалькуватий, чванливий, бундючний»), *"characterized by boldness, impertinence, or effrontery"* («зухвалий, нахабний»), *"inclined to rule arbitrarily or despotically"* («владний»), *"showy without taste"* («показний, крикливий») входять до ядра ЛСП на позначення поняття «егоїзм». Конституенти поля мають спільне з ядром і між собою значення, їх можна згрупувати за семантичними ознаками. Розглянемо приклади прикметників-конституентів ЛСП, які належать до виокремлених лексико-семантичних груп (надалі – ЛСГ):

1) ЛСГ ***"який турбується про себе і байдужий до інших"***: *vain, self-centered, selfish*. Наприклад: ***vain*** [*adj*] excessively proud of or concerned about one's own appearance, qualities, achievements, etc., conceited; ***self-centred*** [*adj*] tending to think only about yourself and not thinking about the needs or feelings of other people; ***selfish*** [*adj*] devoted to or caring only for oneself; concerned primarily with one's own interests, benefits, welfare, etc., regardless to others;

2) ЛСГ ***"самовпевнений"***: *bumptious, cocky, overweening, presumptuous*. Наприклад: ***bumptious*** [*adj*] showing that you think that you are very important; often given your opinions in a loud, confident and annoying way; ***cocky*** [*adj*] too confident about yourself in a way that annoys other people; ***presumptuous*** [*adj*] too confident, in a way that shows a lack of respect for other people;

3) ЛСГ ***"самовдоволений, гордовитий, пихатий, зарозумілий,*** хвалькуватий***"***: *boastful, proud, self-satisfied, grandiose, vainglorious, bombastic, high-flown, conceited, arrogant, overweening, haughty, bumptious, pompous, vainglorious, snobbish, high-minded, inflated*. Наприклад: ***conceited*** [*adj*] having an exaggerated opinion of one's own abilities, appearance, importance, etc.; ***proud*** [*adj*] feeling pleased or satisfied about sth that you own or have done, or are connected with; ***self-satisfied*** [*adj*] feeling or showing satisfaction with oneself; ***overweening*** [*adj*] (of a person) conceited, overconfident, or presumptuous; ***haughty*** [*adj*] disdainfully proud; snobbish; arrogant; ***bumptious*** [*adj*] offensively self-assertive;

4) ЛСГ ***"зверхній, зневажливий, зухвалий, нахабний"***: *insolent, presumptuous, brazen, contemptuous, disdainful, scornful, insulting, impudent, bold,* rude, impolite, ill-mannered/bad-mannered, discourteous, loutish, ***churlish,*** impertinent, cheeky,

disrespectful, sassy, patronizing, condescending. Наприклад: ***patronizing*** [adj] someone who is patronizing talks to you in a way that seems friendly and polite but in fact shows that they think you are less intelligent or important than them; ***condescending*** [adj] someone who is condescending talks to you as if they are more important than you, and as if you are lucky that they are talking to you at all; ***insolent*** [*adj*] boldly rude or disrespectful; contemptuously impertinent; ***scornful*** [*adj*] full of scorn; derisive; contemptuous; ***contemptuous*** [*adj*] manifesting or expressing contempt or disdain; ***disdainful*** [*adj*] full of or showing disdain; ***presumptuous*** [*adj*] unwarrantedly or impertinently bold; ***insulting*** [*adj*] tending to give or cause insult; characterized by rudeness, insolence, etc.; ***impudent*** [*adj*] rude; not showing respect for other people; ***bold*** [*adj*] not hesitating to breach the rules of propriety; forward; ***rude*** [adj] having or showing a lack of respect for other people and their feelings; ***ill-mannered/bad-mannered*** [adj] always behaving in a rude and unpleasant way, especially because of never having been taught how to be polite; ***loutish*** [adj] someone, especially a young man, who is loutish is rude and unpleasant and shows no respect to anyone;

5) ЛСГ ***"владний"***: *domineering, high-handed, imperious, impertinent, overbearing, magisterial, dictatorial, autocratic*. Наприклад: ***domineering*** [*adj*] inclined to rule arbitrarily or despotically; overbearing; tyrannical; ***high-handed*** [*adj*] overbearing; arbitrary; ***imperious*** [*adj*] domineering; dictatorial; overbearing; ***overbearing*** [*adj*] domineering; dictatorial; haughtily or rudely arrogant; ***dictatorial*** [*adj*] inclined to dictate or command; imperious; overbearing;

6) ЛСГ "***показний, крикливий***": *garish, spectacular, flamboyant, gaudy, showy, pretentious, ostentatious, flashy*. Наприклад: ***garish*** [*adj*] crudely or tastelessly colorful, showy, or elaborate, as clothes, decoration, etc.; ***spectacular*** [*adj*] of or like a spectacle; marked by or given to an impressive, large-scale display; ***gaudy*** [*adj*] showy without taste; flashy; ***showy*** [*adj*] pompous; ostentatious; ***pretentious*** [*adj*] characterized by assumption of dignity or importance; ***flashy*** [*adj*] pretentiously smart; showy; gaudy;

7) *ЛСГ "якому притаманне уривисте, грубе мовлення": curt, terse,* ***brusque, dismissive.*** *Наприклад:* curt **[*adj*]** replying in very few words in a way that seems rude, especially because you think that what someone has just said is stupid; brusque **[*adj*]** using very few words because that is the way you usually speak, even though it may seem rude to most people; dismissive **[*adj*]** treating someone's ideas, suggestions, or problems as if they are not at all important or serious, especially by dealing with them in very few words and then changing the subject.

Варто зауважити, що одна й та сама ЛСГ може входити до складу двох або більше лексико-семантичних полів. Наприклад, ЛСГ ***"зверхній, зневажливий, зухвалий, нахабний"*** і ЛСГ *"якому притаманне уривисте, грубе мовлення"* є ще складовими ЛСП на позначення презирства [2, с. 83]. За нашими підрахунками, у семантичній структурі лексичних одиниць на позначення егоїзму найяскравіше представлена сема *"excessively proud of or concerned about one's own appearance, qualities, achievements, etc."* («гордовитий, пихатий, зарозумілий») (23, 8%), сема *"characterized by boldness, impertinence, or effrontery"* («зухвалий, нахабний») – 15, 5% і сема *"showy without taste"* («показний, крикливий») – 13,1%.

Однак якісна ознака не існує сама собою, без її носія, і на значення прикметника завжди проектується значення носія ознаки (у нашому випадку – іменника на позначення особистості). Таким чином, у мові відбито об'єктивну реальність, наявні у світі предмети, властивості, дії, а також людина з її думками, почуттями, вчинками.

Література:

1. Бороздина Г. В. Основы психологии и педагогики : учеб. пособие. Минск : Вышэйшая школа, 2016. 415 с.
2. Ботвінко-Ботюк О. М. Структурно-семантичні та комунікативно-прагматичні особливості висловлень презирства (на матеріалі англомовного художнього дискурсу) : дис. … канд. філол. наук : 10.02.04 / Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. Чернівці, 2014. 200 с.
3. Вердиева З. Н. Семантические поля в современном английском языке : учеб. пособие. Москва: Высшая школа, 1986. 187 с.
4. Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки. Москва: Наука, 1985. 228 с.
5. Гафарова Г. В., Кильдибекова Т. А. Когнитивные аспекты лексической системы языка (на материале функционально-семантической сферы «жить»). Уфа: Башкир. гос. ун-т, 1998. 182 с.
6. Дудок Р. І. Лінгво-когнітивна парадигма гуманітарного терміна. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. Київ, 2013. № 27. С. 104–114.
7. Дудок Р. І. Проблема значення та смислу терміна в гуманітарних науках: монографія. Львів : Видав. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2009. 358 с.
8. Зиновьева Е. И. Основные проблемы описания лексики в аспекте русского языка как иностранного ; отв. ред. К. А. Рогова. СПб. : Филол. фак. СПбГУ, 2003. 80 с.
9. Кубрякова Е. С., Шахнарович А. М., Сахарный Л. В. Человеческий фактор в языке: язык и порождение речи. Москва: Наука, 1991. 240 с.
10. Кузнецов А. М. Поле. *Лингвистический энциклопедический словарь* / гл. ред. В. Н. Ярцева. Москва, 1990. С. 380–381.
11. Мельник О. М. Лінгвальні та паралінгвальні засоби актуалізації егоїзму комунікантів (на матеріалі англомовної художньої прози XX–XXI століть) : дис. … канд. філол. наук : 10.02.04 / Запоріз. нац. ун-т. Луцьк – Запоріжжя, 2017. 230 с.
12. Муздыбаев К. Анатомия эгоизма. *Российская наука : сборник* / отв. ред.: А. В. Бялко, В. П. Скулачев. Москва, 2003. С. 333–347.
13. Почепцов Г. Г. О коммуникативной типологии адресата. *Речевые акты в лингвистике и методике : сб. науч. тр.* / ред. В. В. Лазарев. Пятигорск, 1986. С. 10–17.
14. Сулименко Н. Е. Современный русский язык (слово в курсе лексикологии). Санкт-Петербург: Политехн. ун-т, 2004. 268 с.
15. Харитончик З. А. Имена прилагательные в лексико-грамматической системе современного английского языка. Минск : Выш. шк., 1986. 95 с.
16. Hornby A. S. (ed.). Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. 7th ed. Oxford : Oxford University Press, 2005. 1780 p.
17. Procter P., Coffey S. Cambridge International Dictionary of English. Cambridge (UK) : Cambridge University Press, 1995. 1773 p.
18. Rundell M. (ed.). Macmillan English Dictionary for Advanced Learners. L. : Bloomsbury Publishing, 2002. 1692 p.
19. Stein J. (ed.). The Random House College Dictionary. Revised Edition. N.Y. : Random House, 1983. 1568 p.
20. Webster's Encyclopedic Unabridged Dictionary of the English Language / Random House Value Publishing, Rh Value Publishing. N.Y. ; Avenel : Gramercy Books, 1996. 1693 p.
21. Webster's New World Thesaurus / prepared L. Charlton. N.Y. : The New American Library, 1975. 678 p.

Отримано: 29 травня 2019 року

Прорецензовано: 31 травня 2019 року

Прийнято до друку: 6 червня 2019 року

e-mail: 0983202692@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-6(74)-227-229

Застріжна Л. В. Синонімічні кореляції в англійській медичній термінології. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6(74), червень. С. 227–229.

УДК 811.111'373.421:[61:001.4]

Застріжна Лідія Володимирівна,
старший викладач кафедри латинської та іноземних мов,
Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького

СИНОНІМІЧНІ КОРЕЛЯЦІЇ В АНГЛІЙСЬКІЙ МЕДИЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Стаття висвітлює проблеми синонімії, що функціонують в англійській медичній термінологічній системі. Подається аналіз синонімічних пар та рядів англійських медичних термінів, описуються причини зростання термінологічної синонімії в галузі клінічної медицини, що перешкоджає адекватному сприйняттю наукової інформації, розглядається доцільність та доречність вживання певних синонімів існуючого синонімічного ряду. Синонімічні пари з пропріативним компонентом можна умовно поділити на еквіваленти, дублети та варіанти. Проаналізовано причини виникнення паралельних форм, беручи до уваги як екстралінгвістичні так і інтралінгвістичні фактори, серед яких є розвиток науки, запозичення, проблеми з стандартизацією клінічної термінології.

Ключові слова: *медичний термін, синонім, дублет, варіант, епонім, англійська медична термінологія.*

Lidiya Zastrizhna,
senior teacher Latin and foreign languages department Danylo Galytskyi Lviv National Medical University

SYNONYMIC CORRELATIONS IN ENGLISH MEDICAL TERMINOLOGY

The article highlights the problems of synonymy functioning in English medical system of terminology. It gives the analysis of synonymic pairs and rows of English medical terms, the reasons of terminological synonymy increase in the sphere of clinical medicine are described, that prevent an adequate apprehension of scientific information. Such factors as an appropriate usage and expedience are taken into account while selecting definite synonyms out of an existing synonymic row. Synonymic pairs with proper component can relatively be subdivided into doublets, equivalents and variants. The background for the rise of parallel forms are analyzed, stipulated by some intra- and extralinguistic factors among which are science development, borrowings, problems with standardization of the clinical terminology.

Key words: *medical term, synonym, variant, doublet, English medical terminology.*

Синонімічне багатство мови – це культурне надбання народу, його інтелектуальна зброя. Синонімія є однією з фундаментальних лінгвістичних явищ, що впливає на структуру термінологічного словника мови. У галузі мовознавства синоніми визначаються як слова, семантично ідентичні за змістом.

Медицина, як і медична термінологія, перебуває у стадії активного розвитку, тому наявність синонімів є досить поширеним явищем серед медичних термінів. Сучасний медичний лексикон, що включає терміни біології, хімії, фізики,мікробіології, радіології, генетики, психології та ін. складає сотні тисяч слів та словосполучень. До їх числа входять численні синоніми, які становлять у деяких галузях медицини 25-40 % термінологічного фонду. В зв'язку з швидким розвитком різних галузей медицини термінологічна синонімія різко зростає, що впливає на адекватне сприйняття наукової інформації, та точний переклад наукової медичної літератури.

Явище синонімії , зокрема проблему еквівалентів в термінології, вивчали В. Лейчик, В. Даниленко, О. Коваль, Т. Панько, І. Кочан, О. Тараненко. Деякі лінгвісти, зокрема А. Крижановська вважає, що термінологічна синонімія є неприпустимим явищем, інші науковці О. Ахманова, Е. Толікіна припускають, що власне синонімія не існує в терміносистемі, а синонімічні одиниці вважаються дуплетами [1, с. 74]. Однак, більшість лінгвістів O. Vinteler, [5, с. 73] M. T. Cabre [4, с. 112], Л. Ткачева [3, с. 49] погоджуються, що синонімічні терміни існують в системі мови, однак, на їхню думку, це явище є небажаним.

Актуальним залишається вирішення проблем, пов'язаних з упорядкуванням англійської медичної термінології, яка перевантажена варіативними формами, що зумовлено різними чинниками. Так, "Міжнародна класифікація хвороб" налічує більше 50 000 найменувань, хоча кількість нозологічних форм у декілька раз менше цього числа. Кількість назв лікарських засобів (разом із синонімами) перевищує 80 000. Число синонімів, що виражають деякі поняття, досягає 25 та більше. Наприклад, в англійській мові слово "*пухлина*" позначається термінами "*tumour*", "*mass*", "*neoplasm*", "*swelling*", "*formation*", "*growth*", " *blastoma*".У перекладача медичної літератури виникають труднощі у перекладі через відсутність вмотивованості терміна та явищем синонімії у термінології. Неточність у перекладах наукових текстів призводить до нерозуміння важливої інформації, зосередженої в терміні. Тому, кваліфікований викладач повинен ознайомитись із принципами функціонування синонімічних пар в англійській медичній термінології.

Мета роботи розглянути особливості синонімічних пар серед англійських медичних термінів, виявити причини їх виникнення, упорядкувати та диференціювати мовні одиниці медичної лексики, встановити доцільність та ситуативність їх вживання у науковій літературі.

Синонімічні форми є досить поширеними серед медичних термінів. Ідеальний термін має бути однозначним і не мати синонімів. Але позбутися цілком неоднозначності в термінології неможливо, особливо це стосується медичної термінології, яка досягла найбільшого ступеня інтернаціоналізації завдяки впливу двох класичних мов світу – давньогрецької та латинської. Взаємодія грецької та латинської мов сприяла їх активній участі у творенні англійської медичної термінології. Медичні найменування, яких бракувало в латинській мові, запозичувались з грецької і зазнавали латинізації. Часто автен-

тичні латинські слова дублювалися латинізованими грецькими запозиченнями. І сьогодні одна з найбільш характерних властивостей медичної термінології, що зумовлено її греко-латинською основою, полягає в наявності значної кількості дублетних терміноелементів греко-латинського походження : *ophthalmologist* (гр.) – *oculist* (лат) [1, с. 205].

Основними критеріями виділення синонімів треба вважати тотожність та близькість семного складу, здатність чи нездатність до взаємозамінності в певних контекстах. Таке визначення дає можливість розглядати у межах цього поняття такі мовні явища як дублети, варіанти та еквіваленти. Синоніми у термінології виконують інші функції, ніж у загальнолітературній мові. Під синонімією в термінології зазвичай розуміють явище дублетності (*pediatrician-child doctor*). Між дублетами немає тих відношень, які організують синонімічний ряд, немає емоційно-експресивних, стилістичних чи відтінкових опозицій. І якщо у загальнолітературній мові існування синонімів виправдано тим, що вживання тих чи інших впливає на зміст мови, або змінює стилістичне забарвлення чи надає їй індивідуального відтінку, то дублети ні у загальній мові, а ні у мові науки цими властивостями не володіють і представляють собою явище небажане чи то навіть шкідливе [2, с. 58]. Такий термін як *Quincke's edema* (набряк Квінке) виник на честь німецького лікаря Генріха Квінке, який у 1882 році описав реакцію організму на алерген. Епонім *Quincke's edema* має ще дві дублетні пари : *angioedema* (ангіоедема) та *angioneurotic edema* (ангіоневротичний набряк). Причиною виникнення дублетної пари є адаптація запозиченого терміна до мови реципієнта та прагнення уніфікувати клінічну термінологію, вилучивши власні назви задля її впорядкування. Крім того, з розвитком медицини вивчення та характеристика симптомів стали більш ґрунтовними, що призвело до того, що епонім містить дещо узагальнену інформацію, а дублет – більш точну та конкретну вузькоспеціалізовану дефініцію. Оскільки переважна більшість медичних термінів утворена на основі грецької та латинської мов, то наявність дублетної пари для англійського клінічного епоніма є досить поширеним явищем. Дублетна пара епоніма – це греко-латинський відповідник, який часто адаптований до мови реципієнта : *Warten-Berds disease-cheiralgia parasthetica* чи *von-Economo's disease – lethargic encephalitis*.

Еквіваленти є різними назвами одного і того ж поняття, які передаються різними морфологічними формами абсолютних синонімів [2, с. 60]. Для назви хвороби *екзофтальмічний зоб* наводиться ціла низка синонімів : *exophthalmic goiter – Begbie disease-Stokes disease-Parson's disease-Flajani disease- March's disease чи навіть Flajani-Parry-Graves-von Basedov disease.* Така кількість паралельно існуючих назв виникла через поступове дослідження хвороби, виявлення схожих ознак та симптомів. Свого часу дане захворювання описували такі лікарі як Дж. Бегбі, Б.Стоук, Дж. Парсон, Дж. Флаяні, К.Г. Перрі та саме Р.Дж.Грейв (1825) і К.А. Базедов (1840) виокремили три її основні ознаки (зоб, екзофтальм та частий пульс). Ці ознаки також отримали назву *Мерзербурзька тріада* та ототожнювались з *Базедовою хворобою.* Таке спонтанне використання власної назви було характерне для номінації на початковому етапі дослідження. Як бачимо, виникнення еквівалентів зумовлено певними історико-культурологічними факторами, кількістю опублікованих праць з використанням того чи іншого еквіваленту, що свідчить про впізнаваність хвороби за її пропріативним компонентом.

Серед науковців немає одностайності у трактуванні поняття варіант. Варіанти в медичній термінології визначаються як видозмінені, паралельні форми існування мовної одиниці, що модифікують різні аспекти її вираження (фонемний, лексичний або морфемний, місце наголосу, парадигму відмінювання, порядок слів), але не порушують принципу тотожності. Варіативність проявляється здебільшого на фонемному та графічному рівнях, оскільки трансформація прізвищ здійснюється згідно правил певної мови. Здебільшого такі варіативні форми виникають у процесі транслітерації слов'янських прізвищ англійською мовою: *Абрикосова пухлина* (гранульозно-клітинна пухлина) – *Abrikosov's tumour- Abrikosov tumour-Abrikosoff's tumour- Anichkov's cell-Anitchkow's cell.* До варіантів також відносять терміни із змінною апелятивною частиною, яка не порушує принципу тотожності, а вживається тільки задля уточнення: *Volkmann's disease- Volkmann deformity* .

Серед медичних термінів-синонімів еквівалентного типу існують:

– повні дублети (греко-латинські запозичення): *dactyl- digit* (палець), *vertebra-spondyle* (хребець), *cerebrum-cranium*(череп), *intestinal-enteral* (кишковий), *ocular-ophthalmic* (очний), які рівнозначно використовуються для створення медичних термінів.

– синоніми, що є складними словами, утвореними з двох або більше слів греко-латинського походження : *aerocele-angioneurosis-dystonia*; *hermaphrodism-androgynism*; *blastoma-neoplasm; nitrocementation-cyanation; macrosomia-gigantism*; *exotoxin-choleragen*;

– пари дуплетів, що складаються з інтернаціоналізма греко-латинського походження та його англійського еквівалента. Досить часто цей еквівалент є словотворчою калькою, наприклад: *hemopoiesis –blood formation, insufflations-infusion, osseous-bony, perforation-piercing*, *exotropia-strabismus*.

Синонімія на рівні словосполучень : *Rud's syndrome- oligophrenia*, *Dresbach's syndrome- elliptocytosis*, *Conn's syndrome-primary aldosteronism*.

Дискусійним є визначення статусу (синоніми чи варіанти) частково подібних за формою вираження термінів, що різняться лише якоюсь частиною зокрема таких як :

– дублетні терміноелементи греко-латинського походження із синонімною першою частиною: *angio/graphy* і *vaso/graghy*, *galacto/therapy* і *lacto/therapy*, *hysteron/graphy* і *metro/graphy*, *vagino/graphy* і *colpo/graphy*, *mammo/graphy* і *masto/graphy*, *procto/scopy* і *recto/scopy*,

– із синонімною другою частиною : *acrocrania- acrocephaly*, *oligo/dendria-oligo/dendroglia*.

– скорочене словосполучення та його розгорнутий варіант: *adrenic receptors- adrenoreceptors*, *vegetative neurosis-vegetoneurosis*, *duodenal stasis – duodenostasis*, *rheumatic carditis- rheumocarditis*.

– утворення іменника із прикметника, який входить до складу словосполучення : *anesthetic agents-anesthetics*, *antiseptic agents- antiseptics*.

– варіативність одного й того ж звукового комплексу може виникнути через перестановку компонентів: *myeloneuritis-neuromyelitis*, *hepatoradiography- radiohepatography*.

Лексичні варіанти англійських медичних термінів також представлені абревіатурою, скорочень, які складаються з початкових звуків та (або) літер слів, що входять до словосполучення. Міжструктурні варіанти реалізуються різними кореляціями повних та коротких форм термінів. Необхідно згадати паралельне функціонування повної форми складеного терміну

та його абревіативного варіанту: *AKA –above knee amputation, PROM- passive range of motion, SLG- short leg cast, SO- superior oblique*.

У багатьох випадках мова сама регулює вибір одного терміна із синонімічних пар. Однією з причин такого відбору може стати передусім "старіння" одного з композитів, його рідковживаність. Нерідко синоніми є практично рівноправними, наприклад *bleeding* і *hemorrhage*, *myopia* і *nearsightedness*, *pancreatic gland* і *pancreas*, *blood transfusion* і *hemotransfusion*. Також рівнозначно вживаються в англійській медичній лексиці *prognathia* і *distal occlusion*, *upper* і *superior*, *lower* і *inferior*, *percussion* і *tapotement*, *amputation* і *removal, resection* і *ectomy*, *hypertension* і *high blood pressure*, *coronary heart disease* і *ischemic heart disease*.

Існування декількох термінів для позначення одного поняття може призвести до звуження чи розширення семантичної структури і в подальшому позначатиме цілком інше поняття. Проте наявність синонімів серед медичних термінів є навіть бажаною задля виокремлення оптимального номінативного варіанту. Існує велика кількість інтра- та екстралінгвістичних факторів впливу на виникнення синонімів. Основними чинниками в клінічній термінології, дають підґрунтя для існування паралельних форм саме англійських синонімічних термінів є розвиток науки, що призводить до функціонування застарілих та нових форм, існування запозичених форм, низький рівень стандартизації саме клінічної термінології, яка не є статичною, уникнення повторів та мовна економія.

Підсумовуючи усе вищезгадане, питання про вживання того чи іншого медичного терміна треба розглядати під кутом зору змісту поняття, відповідником якого є термін. Англійській медичній термінології притаманне існування синонімічних пар, часто з пропріативним компонентом, які не впливають на його значення, але виконують різну когнітивну та комунікаційну функцію. Незважаючи на ставлення лінгвістів до синонімії як до негативного явища в термінології, вона все ж таки є бажаною задля виокремлення оптимального номінативного варіанту. Крім того, знання та використання синонімів сприяє міжкультурній комунікації та професійній діяльності.

Література:

1. Абрамова Г. А. Медицинская лексика: основные свойства и тенденции развития: Дис. … д-ра філол..наук: 10.02.01. Краснодар, 2003. 312 с.
2. Taranova E. M., Bubyreva Zh. A., Taranov A. O. Synonymy problems in specialized terminology, *Vestnyk THPU* (TSPU Bulletin). 2016. № 29(167). P. 55–60.
3. Ткачева Л. Б. Основные закономерности английской терминологии. Омск : ТГУ, 1987. 200 с.
4. Cabre M. T. Terminology: Theory,methods and applications. Amsterdam: JBPB, 1999. Vol.1. 246 p.
5. Vinteler O. Probleme de sinonimie. Bucuresti: Ed. Stiinfica.1993. 125 p.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1.

ЛІНГВОДИДАКТИКА ТА СОЦІОЛІНГВІСТИКА

Бреславець Надія Олександрівна
МОВНА КАРТИНА СВІТУЯК НАЦІОНАЛЬНО-ЛІНГВІСТИЧНА КОНЦЕПТУАЬНА СИСТЕМА 3

Жулінська Майя Олександрівна
СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ СТВОРЕННЯ АНГЛІЙСЬКИХ НЕОЛОГІЗМІВ 8

РОЗДІЛ 2.

КОГНІТИВНА ЛІНГВІСТИКА ТА ПРАГМАТИКА

Бехта Іван Антонович, Бехта Тамара Олександрівна
ТЕКСТ ХУДОЖНІЙ: ПСИХОЛІНГВІСТИЧНА РЕФЛЕКСІЯ КОНЦЕПТУ 11

Грущак Олена Миколаївна
АКЦІОНАЛЬНИЙ ФРЕЙМ АНГЛОМОВНОГО КОНЦЕПТУ LIFE 15

Дунаєвська Ольга Валеріївна
РІЗНОРІВНЕВІ ЗВ'ЯЗКИ НОМІНАТИВНОГО ПРОСТОРУ 19

Косенко Анна Володимирівна
ФРЕЙМОВА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КОНЦЕПТУ BEAUTY 23

Литвин Олена Олександрівна
ФЛОРОНОМЕНИ У СКЛАДІ ПОРІВНЯНЬ ЯК ЗАСІБ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КРАСИ ПРИРОДИ ТА ЛЮДИНИ В МОВІ ТВОРІВ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ 27

Сахнюк Оксана Степанівна
ТЕОРІЇ МЕТАФОРИ 30

Стасюк Любов Степанівна
ПОЗИТИВНИЙ ТА НЕГАТИВНИЙ ЕМОЦІЙНИЙ ВПЛИВ НА АДРЕСАТА В ІНТИМНОМУ СПІЛКУВАННІ: СПЕЦИФІКА ПИТАНЬ-ЕКСПРЕСИВІВ ЯК ЕКСПРЕСИВНИХ ВИСЛОВЛЕНЬ 34

Чепіль Оксана Яківна
ЛІНГВОПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ ОЦІННИХ ТА ЕМОЦІЙНО-ВПЛИВОВИХ КОМУНІКАТИВНИХ СТРАТЕГІЙ АНГЛОМОВНОЇ ПРОМОВИ 39

Чернишова Ірина Вікторівна
НЕГАТИВНА ОЦІНКА В РЕЧЕННЯХ З ЛОКАЛЬНИМИ МАРКЕРАМИ «СВОГО» ПРОСТОРУ В АНГЛІЙСЬКОМУ ТЕКСТІ БІБЛІЇ: ЛЕКСИКО-СЕМАТИЧНИЙ, СИНТАКСИЧНИЙ ТА КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТИ 43

РОЗДІЛ 3.

ПРОБЛЕМИ ЛІНГВІСТИКИ ТЕКСТУ ТА ДИСКУРСУ

Гумовська Ірина Миколаївна
ПРАВНИЧІ ТЕРМІНИ-АБРЕВІАТУРИ В ЕКОНОМІЧНОМУ ДИСКУРСІ 46

Девдюк Іванна Василівна
ХРОНОТОП ВІЙНИ У ПОВІСТІ «КАРПАТСЬКА НІЧ» МИРОСЛАВА ІРЧАНА» ТА РОМАНІ «СМЕРТЬ ГЕРОЯ» РІЧАРДА ОЛДІНҐТОНА 49

Nataliia Dzhava
EINSATZ VON KURZEN VIDEOS IM DAF-UNTERRICHT 53

Дячук Олена Валентинівна
ЛІНГВОАКСІОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДИСКУРСУ СОЦІАЛЬНОЇ РЕКЛАМИ США 57

Svitlana Ibraguimova
CARACTERISTIQUES LINGUISTIQUES GENERALES DE LA COMMUNICATION SCIENTIFIQUE DANS LES TEXTES DES BREVETS D'INVENTION 61

Каліщук Діана Миколаївна, Бондар Тетяна Георгіївна
ПСИХОЛІНГВАЛЬНІ МАРКЕРИ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ СТИЛІВ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ (НА МАТЕРІАЛІ АМЕРИКАНСЬКОГО ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ) 65

Костенко Вікторія Геннадіївна, Сологор Ірина Миколаївна, Бєляєва Олена Миколаївна
ЖАНРОВІ ПАРАМЕТРИ АНГЛОМОВНОГО ДОКУМЕНТА ІНФОРМОВАНОЇ ЗГОДИ НА ВИКОНАННЯ СТОМАТОЛОГІЧНОГО ВТРУЧАННЯ 69

Літкович Юлія Вікторівна, Смаль Оксана Віталіївна, Яновець Анжеліка Іванівна
СЕМАНТИЧНО ЗАТЕМНЕНІ ПЛЕОНАЗМИ 74

Мельник Наталія Іванівна
ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ АНГЛОМОВНИХ ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ ВИРАЖЕННЯ ДРАМИ У ТВОРІ О. УВАЙЛДА «ПОРТРЕТ ДОРІАНА ГРЕЯ» 77

Valery Mykhaylenko
DELTA OF PERSONAL PRONOUNS IN POLITICAL DISCOURSE 82

Мірончук Тетяна Андріївна, Одарчук Наталія Андріївна
МАРКЕРИ МОДАЛЬНОСТІ У СЕМАНТИЦІ ТЕКСТУ АНОТАЦІЇ ДО НАУКОВОЇ СТАТТІ 86

Олексюк Олеся Миколаївна
КЛЮЧОВІ СЛОВА РЕКЛАМНИХ ТЕКСТІВ ЯК ІМАНЕНТНИЙ СКЛАДНИК СУГЕСТИВНОГО РЕКЛАМНОГО ДИСКУРСУ 91

Сивак Олена Борисівна
БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ДИСКУРС У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ З ОБЛІКУ І ОПОДАТКУВАННЯ 96

Харченко Олег Валентинович
ІНТЕРФЕРЕНЦІЯ ФРАНЦУЗЬКИХ ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ ЯК ЗАСІБ КОМІЧНОГО В АМЕРИКАНСЬКОМУ КОМЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ 99

Halyna Tsaryk
PECULARITIES OF LINGUISTIC'S DEVELOPMENT AND IMPOSITION OF SLANG ("PYGMALION" BY BERNARD SHAW) 102

Четова Наталія Йосипівна
РЕАЛІЗАЦІЯ ХУДОЖНЬОГО КОНЦЕПТУ УЯВНИЙ ЧАС В АНГЛОМОВНИХ ТВОРАХ ЖАНРУ ФЕНТЕЗІ: ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ ДЖ. Р. Р. ТОЛКІНА, К. С. ЛЬЮЇСА, У. К. ЛЕ ГУЇН ТА ДЖ. К. РОЛІНҐ) 105

Шум Ольга Володимирівна
ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ АВТОРСЬКОГО СТИЛЮ А. КУРКОВА (НА МАТЕРІАЛІ ПЕРЕКЛАДІВ РОМАНУ «ПИКНИК НА ЛЬДУ») 110

РОЗДІЛ 4.

ФОНЕТИЧНА, ЛЕКСИЧНА ТА ГРАМАТИЧНА СИСТЕМИ МОВИ ТА МЕТОДИ ЇХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Воробйова Оксана Сергіївна
СЕМАНТИКА ПОСТПОЗИТИВА І ПРЕФІКСА З ПЕРВИННИМ ПРОСТОРОВИМ ЗНАЧЕННЯМ 'ВСЕРЕДИНУ' В СТРУКТУРІ АНГЛІЙСЬКИХ ФРАЗОВИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ПРЕФІКСАЛЬНИХ ДІЄСЛІВ 113

Довбня Людмила Еммануїлівна
СЕМАНТИЧНА ТРАНСФОРМАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ ЛЕКСЕМ НА ПОЗНАЧЕННЯ МАТЕРІАЛЬНИХ ПЕРШООСНОВ БУТТЯ 118

Новіцька Оксана Іванівна
НАЗВИ ЧОЛОВІЧИХ ГОЛОВНИХ УБОРІВ У ГОВІРКАХ ПІДГАЄЧЧИНИ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ 121

Петрів Ольга Іванівна
АСИМЕТРІЯ ВІДОБРАЖЕННЯ ЗНАЧЕННЄВОЇ СТРУКТУРИ БАГАТОЗНАЧНИХ ТВІРНИХ ВЕРБАТИВІВ ВНУТРІШНЬОГО СТАНУ У СЕМАНТИЦІ ПОХІДНИХ ІМЕННИКІВ 125

РОЗДІЛ 5.

СТИЛІСТИКА ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ТЕКСТУ

Байтеряков Євген Олегович
ЛІНҐВОСТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ «СМЕРТЬ» (НА МАТЕРІАЛІ ОПОВІДАНЬ ЗІ ЗБІРКИ «THE KING IN YELLOW» Р. ЧЕМБЕРСА) 129

Борисова Аліна Олексіївна, Сапожнікова Лариса Яківна
СТРУКТУРНІ ТА МОТИВАЦІЙНІ ТИПИ НОМІНАЦІЇ КОНДИТЕРСЬКИХ ВИРОБІВ У РЕТРОСПЕКТИВІ 135

Ванденко Ольга Анатоліївна
ПОЕТИКА СЮЖЕТУ ТВОРУ Г. ДЕ БРОЙНА «ЖИТТЯ ЖАН-ПОЛЯ ФРІДРІХА РІХТЕРА» 136

Литвин Наталія Богданівна
ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАЛУ ПОВІСТІ «ИРІЙ» В. ДРОЗДА РОСІЙСЬКОЮ МОВОЮ 139

Моторний Андрій Володимирович
БІОГРАФІЧНИЙ РУКОПИС РОДИНИ ДАВИДА БУРЛЮКА 143

Мучка Мирослава Зіновіївна
«РОЗБИТИЙ ГЛЕК» ГАЙНРІХА ФОН КЛЯЙСТА: ІСТОРИКО-ЛІТЕРАТУРНИЙ КОНТЕКСТ 146

РОЗДІЛ 6.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ТА ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Tetiana Ahibalova
FOSSILIZATION IN ADULT SECOND LANGUAGE ACQUISITION 150

Апалат Ганна Павлівна, Максимова Ольга Павлівна
ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ВІДЕОМАТЕРІАЛІВ НА УРОЦІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В СТАРШІЙ ШКОЛІ 154

Larysa Afanasjewa, Maja Smyrnowa
DIE ANWENDUNG VON INNOVATIVEN MULTIMEDIA – TECHNOLOGIEN BEIM FREMDSPRA CHENUNTERRICHT AN DER TECHNISCHEN UNIVERSITÄT 158

Вялих Інна Юріївна, Наумова Ірина Петрівна
ОПРАЦЮВАННЯ НАУКОВОГО ТЕКСТУ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ ВИВЧЕННЯ МОВИ В ТЕХНІЧНОМУ ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ 162

Галапчук-Тарнавська Олена Михайлівна, Міщук Інна Михайлівна
ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ЧИТАННЯ АВТЕНТИЧНИХ ТЕКСТІВ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ОСНОВНІЙ ШКОЛІ 165

Зарівна Оксана Тимофіївна, Марків Олександра Тимофіївна
МЕДІАГРАМОТНІСТЬ І КУЛЬТУРА ЗДОРОВ'Я ЯК НЕОБХІДНІСТЬ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ (НА ПРИКЛАДІ СТУДІЙ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ І ЖУРНАЛІСТИКИ) 168

Olena Klymenova, Olga Kondrasheva
FORMATION OF INTERCULTURAL COMPETENCE IN COURSE OF TEACHING FOREIGN LANGUAGE AT HIGHER SCHOOLS FOR FUTURE LAWYERS 172

Yaroslava Krapchatova, Svitlana Petrenko
ENGLISH LISTENING COMPETENCE AS THE OBJECT OF SELF-ASSESSMENT 175

Матюха Галина Василівна, Заноздра Наталя Сергіївна
СУЧАСНИЙ СТАН НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ АНГЛОМОВНОГО СПІЛКУВАННЯ 179

Стеценко Наталя Миколаївна, Якушенко Інна Олександрівна
ВИКОРИСТАННЯ АНГЛОМОВНОЇ ПРЕСИ З МЕТОЮ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК САМОСТІЙНОГО ЧИТАННЯ У СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ 183

Штохман Лілія Миколаївна
ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В УМОВАХ КОМУНІКАТИВНОГО ПІДХОДУ 187

РОЗДІЛ 7.

ПРОФЕСІЙНА ІНШОМОВНА ПІДГОТОВКА В ПРОЦЕСІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Larysa Afanasieva, Maya Smyrnova
ON THE FORMATION OF GENERAL SCIENTIFIC LEXICAL LANGUAGE COMPETENCE OF THE STUDENTS OF A TECHNICAL UNIVERSITY 190

Байтерякова Наталія Юріївна, Байтеряков Олег Зуфарович
КОНЦЕПЦІЯ ПІДРУЧНИКА З КУРСУ «ОСНОВНА ІНОЗЕМНА МОВА» ЯК СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ 193

Nataliya Samoylenko
COMMUNICATION EFFECTIVELY IN INTERNATIONAL CONTEXTS: CHALLENGES AND GOOD PRACTISES 196

Стифанишин Ірина Миколаївна, Юрко Надія Анатоліївна, Проценко Уляна Миколаївна, Романчук Ольга Василівна
КОМУНІКАТИВНІ АСПЕКТИ ІНШОМОВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СФЕРИ ТУРИЗМУ 200

РОЗДІЛ 8.

МОВНІ СИСТЕМИ: ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ В ПОЛІЕТНІЧНОМУ ТА ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ

Домніч Ольга Валеріївна
НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИЙ КОД У СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ ПОЛІНАЦІОНАЛЬНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ 204

Копчак Маріанна Миколаївна
ФЛУКТУАЦІЇ ОДИНИЦЬ МОВЛЕННЄВОГО ЕТИКЕТУ ЯК ОЗНАКА ЙОГО СИНЕРГЕТИЧНОСТІ 210

Кірілкова Наталія Василівна, Поліщук Надія Михайлівна
РЕЛІГІЙНО-МІФОЛОГІЧНИЙ КОМПОНЕНТ ДІАЛЕКТНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ 214

Шкарбан Інна Володимирівна
ЛІНГВОКОГНІТИВНІ АСПЕКТИ АНГЛОМОВНОГО МАТЕМАТИЧНОГО ДИСКУРСУ 217

Hanna Lytnieva
ASYNDETIC TECHNICAL TERMS AND THEIR TRANSLATION IN AUTOMOBILE CONSTRUCTION SPHERE 221

Мельник Олена Миколаївна, Ботвінко-Ботюк Олена Миколаївна
ПРИКМЕТНИКИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ЕГОЇЗМ» У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ 224

Застріжна Лідія Володимирівна
СИНОНІМІЧНІ КОРЕЛЯЦІЇ В АНГЛІЙСЬКІЙ МЕДИЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ 227

Наукове видання

Наукові записки
Національного університету «Острозька академія»
Серія «Філологія»

Науковий журнал (щоквартальник)

Випуск 6(74)

Головний редактор *Д. В. Цолін*

Відповідальний за випуск *І. В. Ковальчук*

Укладачі: *І. В. Ковальчук, Л. М. Коцюк*

Комп'ютерна верстка *Н. О. Крушинської*

Художнє оформлення обкладинки *К. О. Олексійчук*

За достовірність наведених фактичних даних, цитат, власних імен, географічних назв та інших відомостей відповідають автори.

Формат 60х84/8. Ум. друк. арк. 27,20. Наклад 100 прим. Зам. № 37–19.
Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура «Times New Roman».

Оригінал-макет виготовлено у видавництві
Національного університету «Острозька академія»,
Україна, 35800, Рівненська обл., м. Острог, вул. Семінарська, 2.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи РВ № 1 від 8 серпня 2000 року.

Видавець О. О. Євенок,
м. Житомир, вул. М. Бердичівська, 17А,
тел.: (0412) 422-106.

Свідоцтво ДК № 3544 від 05.08.2009 р.

Друк та палітурні роботи ФОП О. О. Євенок
10014, м. Житомир, вул. М. Бердичівська, 17А
тел.: (0412) 422-106, e-mail: book_druk@i.ua